Засновники журналу:
Подільський державний аграрно-технічний університет
ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»
ПП «Інститут економіки, технологій і підприємництва»,
Тернопільська державна сільськогосподарська дослідна станція Інституту кормів та сільського господарства Поділля НААН

Головний редактор:
Стельмащук А.М.,
д.е.н., професор

Заступник головного редактора:
Волощук К.Б., д.е.н.

Відповідальний секретар:
Печенюк А.В., к.е.н., доцент

Редакційна рада:
Кулик С.М.
Рудик В.К.
Смоленюк Р.П.
Стельмащук А.М.

Редакційна колегія:
Варченко О.М., д.е.н., проф.
Губені Ю.Е., д.е.н., проф.
Дем'яненко М.Я., д.е.н., проф., акад. НААН
Доманчук Д.П., д.е.н., проф.
Зінчук Т.О., д.е.н., проф.
Лаврук В.В., д.е.н.
Лотоцький І.І., д.е.н., проф.
Лучик С.Д., д.е.н., проф.
Мазур Н.А., д.е.н.
Малік М.Й., д.е.н., проф., акад. НААН
Пуцентейло П.Р., д.е.н.
Саблук П.Т., д.е.н., проф., акад. НААН
Ульянченко О.В., д.е.н., проф., чл.-кор. НААН
Чикуркова А.Д., д.е.н.

Зарубіжні вчені
Павлов К.В., д.е.н., проф. (Росія)
Пармакли Д.М., д.е.н., проф. (Молдова)
Усенко Л.М., д.е.н., проф. (Росія)
Шмарловська Г.О., д.е.н., проф. (Білорусь)
Горновіч Мірослав, хаб. д.е.н., проф. (Польща)
Маркс-Бєльська Рената, хаб. д.е.н., (Польща)

Наукові редактори:
Загнітко Л.А., к.е.н., доцент
Корженівська Н.Л., к.е.н., доцент
Пастух Ю.А., к.е.н., доцент
Петрушенко О.О., к.філ.н.
Сава А.П., к.е.н., с.н.с.
Сидорук Б.О., к.е.н.
Ящук Т.С., к.с.-г.н.

ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА

НАУКОВО-ВИРОБНИЧИЙ ЖУРНАЛ

11'2013 (49)

Зміст

I. Економіка та інноваційний розвиток національного господарства

Смоленюк Р.П. ФОРМУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО РИНКУ…… 5

Шаперенков А.В. ДЕРЖАВНО-БАНКІВСЬКЕ ПАРТНЕРСТВО В РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ …… 14

Бялковська Г.Д. НАУКОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЮТЮНОВОГО ВИРОБНИЦТВА В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ…… 21

Петриченко І.В. ФАКТОРИ І ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ КОРМОВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ…… 27

Старух А.І. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ…… 33

Міхальова К.В. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ…… 40

II. Економіка та конкурентоспроможність підприємств

Крейдич І.М., Бояринова К.О., Ляшенко О.О. ПЕРЕДУМОВИ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ РЕЗЕРВІВ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА…… 47

Bilomistna I.I., Bilomistnyi O.M., Kovalchuk A.V. THE ESSENCE OF THE STRUCTURE OF THE FINANCIAL SECURITY MECHANISM OF ENTERPRISE…… 51

Стельмащук Н.А. СТРАТЕГІЯ ВНУТРІШНЬО-ГОСПОДАРСЬКОГО МАРКЕТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА…… 57

Чайківський І.А. ІНТЕГРАЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ…… 64

Кобаль І.О. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПОБУДОВИ СТРАТЕГІЧНОЇ КАРТИ BSC В ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИЦІЙНІЙ КОМПАНІЇ…… 71

III. Економічна політика регіонального розвитку і місцеве самоврядування

Лучик В.Є. Лучик М.В. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТІВ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ …… 80

Покотильська Н.В. ФОРМУВАННЯ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ…… 84

Сімків Л.Є., Клівета Н.А., Клюба Е.Я. ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ В УМОВАХ ДИСПРОПОРЦІЙНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ…… 90

Федоришин В.С. ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД…… 98

IV. Економіка природокористування та екологізація навколишнього середовища

Шапочка М.К., Маценко О.М., Пронікова Ж.С. МОТИВАЦІЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ АВТОТРАНСПОРТУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДООХОРОННОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ …… 103

Редактор:
Довгань О.М.

Рекомендовано до друку Вченою Радою Подільського державного аграрно-технічного університету, протокол № 4 від 28.11. 2013 р.

Виходить 1 раз на місяць

Реєстраційне посвідчення
Серія КВ № 11715-586Р
від 08.08.2006 р.

Перереєстровано:
Реєстраційне посвідчення
Серія КВ № 19945-9745ПР
від 28.05.2013 р.

Затверджено:
Постановою Президії ВАК України від 14 червня 2007 р. №1-05/6 як наукове фахове видання України (економічні науки)

Постановою Президії ВАК України від 10 березня 2010 р. № 1-05/2 як наукове фахове видання України (економічні науки)

Журнал 19 серпня 2013 р. зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre. Paris, France)

ISSN 2309-1533
ISSN 2310-4864 (ел. вар.)

Підписано до друку
10.12.2013 р.

Формат 70х108/16.
Папір офсетний.
Друк офсетний.
Ум. друк арк. 20,0

Тираж 300 прим.

Віддруковано з готових діапозитивів в СМП «ТАЙП»
вул. Чернівецька, 44 б,
м. Тернопіль, 46000
тел. 38(0352) 52-75-00;
38(0352) 52-61-61

Автори статей несуть відповідальність за достовірність наведеної інформації (точність наведених у статті даних, цитат, статистичних матеріалів тощо) та за порушення прав інтелектуальної власності інших осіб.

Висловлені авторами думки можуть не співпадати з точкою зору редакції.

Передрук дозволяється лише зі згоди автора.

V. Демографія, зайнятість населення і соціально – економічна політика

Півторак М.В. ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ 108

Ратушенко О.І. ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ В СУЧАСНИХ УМОВАХ..... 114

VI. Маркетинг і ринкові відносини

Карпенко А.М. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ УКРАЇНИ 122

Запша Г.М. ЕФЕКТИВНІСТЬ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ..... 127

Сєвка В.Г. ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ НЕЗАВЕРШЕНОГО ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА 134

Драбаніч А.В., Коваленко І.О. СУЧАСНИЙ СТАН УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ В ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ 143

Корчемлюк А.І. ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ 149

Яцьківська О.М. МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ РІВНЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ..... 154

VII. Фінансово-кредитна і грошова політика

Горященко Ю.Г. ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ТА ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ПРОЦЕСУ ЇХ ВІДТВОРЕННЯ 161

Стубайло Т.С. БАНКІВСЬКІ КРИЗИ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ.. 168

Олійник В.М., Рубан С.О. НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО РОЗРАХУНКУ СТРАХОВОГО ТАРИФУ В КАСКО СТРАХУВАННІ.. 174

Юрків М.Т. УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ БАНКІВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ..... 184

Білик І.В. ОБОВ'ЯЗКОВЕ СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВЛАСНИКІВ НАЗЕМНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА НАПРЯМКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ..... 188

Мацьків В.В. ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ..... 194

Калустян Я.В. ОЦІНКА СИСТЕМ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН..... 200

Шишова Ю.Г. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ВАРТІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЕКОЛОГООРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ НА ОСНОВІ ВАРТІСНОГО РОЗРИВУ..... 206

Крисоватий І.А. АНАЛІЗ ТРАКТУВАНЬ ПОНЯТТЯ "ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ" У ПРАЦЯХ ЗАРУБІЖНИХ ТА ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ..... 214

Кіц М. В. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА..... 220

VIII. Статистика, облік, аналіз та аудит

Смушак М.В. ПОРЯДОК І ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ, ВИКОРИСТАННЯ, ОБЛІКУ, ОПОДАТКУВАННЯ ТА КОНТРОЛЮ ВНЕСКІВ У СТАТУТНИЙ КАПІТАЛ КОМУНАЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА 226

Чорний В.С. ОСОБЛИВОСТІ ВИМІРЮВАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ МІЖ ЯВИЩАМИ ТА ЇХ ОЗНАКАМИ В МИТНІЙ СТАТИСТИЦІ..... 235

IX. Інформаційні технології та економічна безпека

Гуца О.Н. ВНЕДРЕНИЕ ПРОЦЕССНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА В УПРАВЛЕНИЕ ПРЕДПРИЯТИЕМ КАК ОСНОВА ЕГО ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ 239

Августин Р.Р. ІДЕНТИФІКАЦІЯ СИСТЕМНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТА СТРУКТУРНИХ НАПРЯМІВ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЇЇ ДЕТІНІЗАЦІЇ..... 246

Реферати 251

АВТОРИ НОМЕРА..... 302

Founders of the journal:
Podolskyi State Agrarian and Technical University
Private Institution of Higher Education "Khmelnytskyi economical University"
Private enterprise "Institute of Economics, Technologies and Entrepreneurship"
Ternopil State Agricultural Experimental Station of the Institute of Feeds Research and Agriculture of Podillia of NAAS

Chief editor:
Stelmashchuk A.M., Dr.econ.sci., prof.

Deputy chief editor:
Voloschuk K.B., Dr.econ.sci.

Executive Secretary:
Pechenuk A.V., Candidate of Economic Sciences, associate professor

Editorial Council
Kulyk S.M.
Rudyk V.K.
Smolenuk R.P.
Stelmashchuk A.M.

Editorial Board:
Varchenko O.M., Dr.econ.sci., prof.
Hubeni Yu.E., Dr.econ.sci., prof.
Demianenko M.Y., Dr.econ.sci., prof., acad. of NAAS
Domanchuk D.P., Dr.econ.sci., prof.
Zinchuk T.O., Dr.econ.sci., prof.
Lavruk V.V., Dr.econ.sci.
Lototskyi I.I., Dr.econ.sci., prof.
Luchyk S.D., Dr.econ.sci., prof.
Mazur N.A., Dr.econ.sci.
Malik M.Y., Dr.econ.sci., prof., acad. of NAAS
Putsenteilo P.R., Dr.econ.sci.
Sabluk P.T., Dr.econ.sci., prof., acad. of NAAS
Ulianchenko O.V., Dr.econ.sci., prof., corresponding member of NAAS
Chykurkova A.D., Dr.econ.sci.

Foreign scientists
Pavlov K.V., Dr. econ.sci., prof. (Russia)
Parmakli D.M., Dr. econ.sci., prof. (Moldova)
Usenko L.M., Dr. econ.sci., prof. (Russia)
Shmarlovska G.O., Dr.econ.sci., prof. (Belarus)
Gornowicz Miroslaw, Dr hab., prof. UWM (Poland)
Marks-Bielska Renata, Dr habil (Poland)

Scientific editors:
Zahnitko L.A., Cand. Sci. (Econ.), Assoc. Prof.
Korzhenivska N.L., Cand. Sci. (Econ.), Assoc. Prof.
Pastuh Yu.A., Cand. Sci. (Econ.), Assoc. Prof.
Petrushenko O.O., Cand. Sci. (Philological) Assoc. Prof.
Sava A.P., Cand. Sci. (Econ.), senior research fellow
Sydoruk B.O., Cand. Sci. (Economic)
Yashchuk T.S., Cand. Sci. (Agricultural)

INNOVATIVE ECONOMY

Scientific and Production journal

11'2013 (49)

Contents

I. Economy and innovative development of the national economy

Smoleniuk R.P. THE FORMATION OF THE INFRASTRUCTURE OF THE AGRARIAN MARKET 5

Shaperenkov A.V. STATE - BANK PARTNERSHIP IN THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE POTENTIAL OF UKRAINE..... 14

Bialkovska H.D. SCIENTIFIC PRINCIPLES TO ENSURE THE COMPETITIVENESS OF TOBACCO PRODUCTION IN THE AGRICULTURAL SECTOR ECONOMY OF UKRAINE..... 21

Petrychenko I.V. FACTORS AND DETERMINANTS OF THE DEVELOPMENT OF THE FORAGE PRODUCTION IN UKRAINE.... 27

Starukh A.I. THE CURRENT STATUS OF THE INTERGOVERNMENTAL FISCAL RELATIONS IN UKRAINE..... 33

Mikhalova K.V. SCIENTIFIC AND METHODICAL BASIS OF SUSTAINABLE SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE..... 40

II. Economy and competitiveness of the enterprises

Kreidych I.M., Boiarynova K.O., Liashenko O.O. PREREQUISITES AND PROBLEMS OF APPLICATION RESERVES FOR THE INTENSIFICATION OF THE INNOVATIVE ACTIVITY OF THE ENTERPRISE..... 47

Bilomistna I.I., Bilomistnyi O.M., Kovalchuk A.V. THE ESSENCE OF THE STRUCTURE OF THE FINANCIAL SECURITY MECHANISM OF ENTERPRISE..... 51

Stelmashchuk N.A. THE STRATEGY OF INTERNAL ECONOMIC MARKETING MANAGEMENT BY THE COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE..... 57

Chaikivskyi I.A. INTEGRATED FUNDAMENTALS OF AGRARIAN ENTERPRISES' DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF PRODUCTION GLOBALIZATION..... 64

Kobal I.O. METHODOLOGICAL ASPECTS OF MAKING THE STRATEGY MAP BSC IN FORWARDING COMPANY 71

III. The economic policy of regional development and local government

Luchyk V.Ye., Luchyk M.V. METHODOLOGICAL ASPECTS OF DETERMINING THE PRIORITIES OF REGIONAL DEVELOPMENT POLICY 80

Pokotylska N.V. FORMING OF MARKET OF STOCK-RAISING PRODUCTS IN KHMELNITSKY REGION..... 84

Simkiv L.Ye, Kliveta N.A., Kliuba E.Ya. PROBLEMS OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE IVANO-FRANKIVSK REGION AND WAYS FOR THEIR SOLUTION UNDER DISPROPORTIONS OF ECONOMIC GROWTH..... 90

Fedoryshyn V.S. FORMATION OF SOCIAL DEVELOPMENT POLICY OF MUNICIPAL PROPERTY OF THE TERRITORIAL COMMUNITIES..... 98

IV. Environmental economics and ecologization of the environment

Shapochka M.K., Matsenko O.M., Pronikova Zh.S. THE MOTIVATION OF MOTOR TRANSPORT'S ECOLOGIZATION IN SYSTEM OF ENVIRONMENTAL ACTIVITY MANAGEMENT 103

Editor:
Dovhan O.M.

The collection is recommended to the type by the Scientific Council of Podilskyi State Agrarian and Technical University, protocol № 4 from 28.11.2013

Periodicity - once a month

Licence of government registration
of printed mass media
КВ № 11715-586Р
from 08.08.2006

Re-registered:
Licence of government registration
of printed mass media
КВ № 19945-9745ІІР
from 28.05.2013

Approved:
as a scientific professional editions of Ukraine (Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1-05/6; issued 14.06.2007)

as a scientific professional editions of Ukraine (Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1-05/2; issued 10.03.2010)

ISSN 2309-1533 (Print)
ISSN 2310-4864 (Online)

Signed for printing
10.12.2013

Format 70x108/16. Offset paper.
Printing is offset.
Con. print pages 13.1

Circulation is 300 copies.

It has been printed from ready
slides in SMP «TYPE»
str. Chernivetska, 44,
Ternopil, 46000
phone 38(0352) 52-75-00;
38(0352) 52-61-61

The authors of the articles are responsible for the authenticity of the information (the accuracy of the presented information in the article, quotations, statistical materials, etc.) and for violation of intellectual property rights of others.
Opinions expressed by the authors may not reflect the views of the editors.
Reprinting is permitted only with the consent of the author.

V. Demography, population employment and social - economic policy

Pivtorak M.B. THE PROBLEM OF EMPLOYMENT IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF ECONOMY IN UKRAINE …….. 108

Ratushenko O.I. THE EFFICIENCY OF LABOR POTENTIAL MANAGEMENT IN MODERN CONDITIONS…… 114

VI. Marketing and market relations

Karpenko A.M. ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC FOUNDATIONS OF A MARKET INFRASTRUCTURE OF MARKET IN UKRAINE…….. 122

Zapsha H.M. THE EFFICIENCY OF ECONOMIC ACTIVITY OF THE AGRARIAN ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF PROPERTY RELATIONS TRANSFORMATION: REGIONAL ASPECT 127

Sevka V.H. CREATING A MARKET ECONOMY IN UNFINISHED HOUSING…….. 134

Drabanich A.V., Kovalenko I.A. CURRENT STATUS OF QUALITY CONTROL IN THE FOOD INDUSTRY……. 143

Korchemliuk A.I. THE PROBLEMS OF EFFECTIVE FUNCTIONING OF CORPORATE STRUCTURES IN AGRARIAN SECTOR OF ECONOMY …….. 149

Yatskivska O.M. METHODICAL APPROACH TO ASSESSMENT OF THE LEVEL OF INNOVATION ACTIVITY OF AGRARIAN COMPANIES……. 154

VII. Financial–credit and monetary policy

Horiaschenko Yu.H. FINANCIAL ANALYSIS OF FIXED ASSETS AND SOURCES OF FUNDING THEIR RENOVATION ……. 161

Stubailo T.S. BANKING CRISIS: CAUSES AND CONSEQUENCES…….. 168

Oliinyk V.M., Ruban S.O. SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL APPROACH TO THE CALCULATION OF INSURANCE RATE OF CASCO INSURANCE…… 174

Yurkiv M.T. MANAGING PROBLEM LOANS IN THE BANKS OF UKRAINE: CURRENT LEGAL ASPECTS…….. 184

Bilyk I.V. COMPULSORY INSURANCE OF CIVIL AND LEGAL LIABILITY OF OWNERS OF TRANSPORT VEHICLES: FEATURES OF DEVELOPMENT AND DIRECTIONS OF MODERNIZATION…… 188

Matskiv V.V. THE FINANCIAL MECHANISM OF ENSURING THE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES…… 194

Kalustian Ya.V. ESTIMATION OF LOCAL TAXATION OF FOREIGN COUNTRIES…… 200

Shyshova Yu.H. METHODICAL ASPECTS OF MANAGEMENT OF INTERPRISE VALUE IN CIRCUMSTANCES OF ENVIRONMENTALLY ORIENTED DEVELOPMENT ON THE BASIS OF VALUE GAP…… 206

Krysovatyi I.A. ANALYSIS OF INTERPRETATIONS OF THE CONCEPT "TAX REGULATION OF INNOVATIVE ACTIVITY" IN THE WORKS OF FOREIGN AND DOMESTIC SCIENTISTS…… 214

Kits M.V. THEORETICAL SUBSTANTIATION OF STATE SUPPORT FOR AGRICULTURE…… 220

VIII. Statistics, accounting, analysis and audit

Smushak M.V. PROCEDURE AND PECULIARITIES OF CALCULATION, USAGE, ACCOUNTING, TAXATION AND CONTROL OF CONTRIBUTIONS TO THE AUTHORISED CAPITAL OF A UTILITY ENTERPRISE …….. 226

Chornyi V.C. MEASUREMENT PECULIARITIES OF THE RELATIONSHIPS BETWEEN PHENOMENA AND THEIR CHARACTERISTICS IN THE CUSTOMS STATISTICS …… 235

IX. Information technology and economic security

Hutsa O.N. INTRODUCTION OF THE APPROACH TO PROCESS MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE AS THE BASIS OF IT ECONOMIC SECURITY…… 239

Avhustyn R.R. IDENTIFICATION OF SYSTEM CHARACTERISTICS AND STRUCTURAL DIRECTIONS OF SHADOWING ECONOMY AS A PREREQUISITE OF ITS LEGALIZATION…… 246

ABSTRACTS …… 251

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS…… 302

ЕКОНОМІКА ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

УДК 338.24.021.8

Смоленюк Р.П.,
ректор, к.е.н., доцент
ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»

ФОРМУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО РИНКУ

Smoleniuk R.P.,
rector, cand. sci. (econ.), assoc. prof.
Private institution of higher education
"Khmelnytskyi economical university"

THE FORMATION OF THE INFRASTRUCTURE OF THE AGRARIAN MARKET

Постановка проблеми. Ефективність роботи аграрного сектора економіки України та його конкурентоспроможності в значній мірі залежить від стану розвитку ринкової інфраструктури. Інфраструктурне забезпечення ринку продукції АПК, в комплексі з іншими організаційними заходами інтенсифікації агропромислового виробництва, слід вважати визначальною умовою продовольчої безпеки країни, зниження соціальної напруги, стабілізації національної економіки в цілому.

Проблема формування інфраструктури ринку продукції АПК складна і багатоаспектна. Її вирішення необхідно поєднувати з цивілізованими механізмами організації ринку агропромислової продукції, що робить надзвичайно актуальними дослідження механізму розвитку інфраструктури ринку продукції АПК в Україні.

Аналіз останніх дослідження і публікацій. Розробці теоретичних питань формування організованого аграрного ринку, розвитку його інфраструктури, удосконаленню його державного регулювання присвятили свої праці вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема Бєлєнький П.Ю. [2], Галушко В.П. [18], Дмитрук Б.П. [3],, Заяць В.М. [4], Ібрагімов Л.А. [5], Калетник Г.М. [8], Осика С.Г. [15], Остапчук А.Д. [9], Павленчик Н.Ф. [10], Пасхавер Б.Й. [11], Пилипенко Т.В. [12], Питель С.М. [13], Саблук П. Т. [1], Сорока І.В. [6], Точилін В.О. [16], Федько В.П.[17], Шмига О.О. [20], Шпичак О.М. [14] та інші. Їх зусиллями створений міцний теоретико-методологічний фундамент названого напряму, вирішено багато його практичних аспектів. Проте окремі сторони цієї багатогранної проблеми не вирішені і вимагають поглибленого їх дослідження. Важливість вирішення даної проблеми послужила вибором теми статті і визначає її актуальність.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування методичних засад і практичних пропозицій щодо формування інфраструктури аграрного ринку

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок виступає тією сферою економіки, де відбувається обмін результатами економічної діяльності її суб'єктів згідно із законами товарного виробництва. Він безпосередньо пов'язаний із суспільним поділом праці, і його основною функцією є зміна форм вартості - товарної на грошову і навпаки. За класичною і марксистською політичною економією праця у цій сфері не створює нової вартості, а тому є непродуктивною. Сучасна економічна думка довела, що така праця є продуктивною, бо саме

з її допомогою відбувається переміщення благ та задоволення потреб суспільства, а отже, збільшується і саме багатство суспільства [1; 5; 6; 16; 17].

Ринок як сфера економіки, де відбувається обмін товарами, забезпечує зв'язок між виробництвом і споживанням, що гарантує цілісність суспільного виробництва і відтворення, бо сприяє встановленню рівноваги між тим, що потрібно суспільству, його потребами, і тим, що виробляється економікою для їх задоволення. Отже, ринок - це певний тип господарських зв'язків між виробниками і споживачами. Він є обов'язковим компонентом товарного господарства. Від його повноцінного розвитку, що включає інфраструктурне забезпечення, залежить ефективність функціонування аграрної економіки.

Щодо характеристики сільськогосподарського ринку, то він, як і будь-який інший ринок, повинен розглядатися з позиції виробників і споживачів продукції, які утворюють відповідні сегменти ринку і відрізняються один від одного обсягами та структурою товарообороту. Структуризація сільськогосподарського ринку передбачає виділення в його складі ринку сільськогосподарської сировини та ринку продовольства (кінцевої продукції), а також різних продуктових ринків (зерна, цукру, м'яса та ін.).

Найбільш раціональним варіантом формування сільськогосподарського ринку слід вважати горизонтальний принцип, тобто за видами сільськогосподарської продукції та відповідними продуктами переробки, адже такий підхід створює умови для застосування системи методів державного впливу на ринок певного сільськогосподарського продукту. Кінцевою метою і завданням функціонування продуктових ринків є забезпечення продовольчої безпеки країни.

Функціонування будь-якого ринку перебуває у безпосередній залежності від стану його інфраструктури – сукупності допоміжних ланок і установ, які прискорюють та полегшують укладання і здійснення ринкових угод.

Створення розгалуженої ринкової інфраструктури – найбільш актуальне питання проведення кардинальних змін в структурі національної економіки України. Адже саме ринкова інфраструктура забезпечує взаємодію всіх підприємств, фірм, галузей, регіонів, окремих ринків.

Враховуючи значний наявний потенціал аграрного сектора України з виробництва сільськогосподарської продукції особливого значення набуває створення сучасної, за світовими стандартами, інфраструктури аграрного ринку. Формування ринкової інфраструктури має завданням обслуговувати процес ринкового товарообміну, забезпечувати його надійність, прозорість і стабільність.

Вивчення вітчизняних літературних джерел [2; 3; 5; 6; 15]. засвідчує, що вперше термін "інфраструктура" було запроваджено для позначення об'єктів і споруд, які забезпечували нормальне функціонування збройних сил, а з середини 50-х років XX ст. широко використовується в економічній і політичній літературі. В економічній літературі цей термін почав використовуватися в кінці 40-х років XX століття для визначення комплексу галузей господарювання, що обслуговують промислове та сільськогосподарське виробництво.

Для забезпечення наукового підходу до вирішення досліджуваної проблеми важливо в першу чергу визначити сутність інфраструктури та її структуру. На рівні загальнодержавного підходу поняття "інфраструктура" (від лат. infra- нижче, під + structura – будова) визначається як складова частина загального устрою економічного та політичного життя, що має допоміжний характер та забезпечує нормальну діяльність економічної та політичної систем в цілому. Дослівно інфраструктура — це основа, фундамент, внутрішня будова економічної системи [6; 17].

Окремі автори [1; 2; 16]. характеризують інфраструктуру як комплекс галузей національного господарства, які обслуговують промисловість та сільське господарство. До цього комплексу входять виробнича і невиробнича (або соціальна) інфраструктура. До виробничої інфраструктури належать шосейні дороги, канали, мости, порти, аеродроми, залізничний транспорт, зв'язок, системи енергопостачання тощо. Виходячи з цього, інфраструктура не виробляє кінцевого продукту в матеріально-речовій формі, а лише створює необхідні умови для його виробництва.

Таке розуміння інфраструктури як підпорядкованого, вторинного утворення породжує і відповідне ставлення до неї як до другорядного явища. Однак, на нашу думку, не слід їй відводити другорядну, допоміжну роль відносно сільського господарства чи промисловості.

Недостатня увага до інфраструктури може викликати як утруднення та уповільнення розвитку національної економіки, так і стагнаційні процеси. Наявність ефективно діючої сучасної ринкової інфраструктури є важливим чинником формування конкурентноспроможної національної економіки в умовах ринкових трансф Особливістю вітчизняного підходу, пов'язаного з переходом економіки країни до ринкових умов господарювання, надзвичайно важливою складовою інфраструктури є ринкова інфраструктура (РІС). Необхідно зазначити, що термін "ринкова інфраструктура" вживається лише в країнах з перехідною економікою; в розвинутих країнах існує просто термін "інфраструктура", який обіймає систему підприємств, організацій та закладів, які обслуговують ринок і допомагають йому нормально функціонувати.

В багатьох літературних джерелах [1; 2; 5; 6] виділяють наступні форми інфраструктури: організаційно-технічну, фінансово-кредитну, науково-дослідницьку, інформаційно-координаційну. Зокрема, до організаційно-технічної відносять - товарні і спеціалізовані біржі, торгові доми, оптово-роздрібні бази, посередницькі організації (трейдери), заготівельні контори, фірмові магазини; до фінансово-кредитної - комерційні банки, брокерські і ділерські контори, фондові, валютні біржі, страхові компанії, інвестиційні фонди, фонди профспілок та інших суспільних організацій; до науково-дослідницької - науково-дослідні інститути, навчальні заклади, аудиторські фірми, управлінські служби, служби контролю якості та сертифікації продукції; до інформаційно-координаційної - аналітичні агентства, рекламно-видавничі компанії, маркетингові служби, інтернет-послуги, агентські та експедиторські послуги, служби технічного сервісу.

Під "інституційною інфраструктурою" розуміють сукупність норм і способів поведінки для різних суб'єктів, що вступають у господарську взаємодію. Причому інституційна інфраструктура діє на різних рівнях господарської діяльності у межах господарюючого суб'єкта (регіону, галузі, підприємства). Інституційна інфраструктура – це правопорядок, який регулює відносини власності, спадщини, найму на роботу, ведення господарської діяльності в цілому. Законодавчо цей правопорядок повинен закріплятися з урахуванням етнічних, релігійних, професійних, економічних інтересів суб'єктів і політичних особливостей державного устрою.

Окремі автори [5; 17] взагалі включають у зміст поняття "інфраструктура" все, що якоюсь мірою може сприяти швидкому економічному зростанню.

Інші [2; 6; 16] відносять до інфраструктури ті базові види обслуговування, без яких виробнича діяльність первинного, вторинного та третинного секторів національної економіки не може відбуватися. Тобто суть інфраструктури усієї економіки – це насамперед послуги: транспортні, фінансові, телекомунікаційні тощо.

Найбільш універсальним в літературі [5; 16] є, на наш погляд, визначення ринкової інфраструктури, згідно з яким, – це сукупність елементів, які забезпечують безперебійне багаторівневе функціонування господарських взаємозв'язків, взаємодію суб'єктів ринкової економіки і регулюють рух товарно-грошових потоків. Основна її функція полягає у забезпеченні зв'язків між елементами системи, до яких належать її об'єкти та суб'єкти. Крім цієї пасивної функції, ринкова інфраструктура виконує активну регулюючу функцію: впорядкування і регулювання взаємодії елементів ринкової системи. Реалізацією цих функцій забезпечується оптимізація руху товарно-грошових потоків. Інфраструктура забезпечує відповідність між потребами в товарах і послугах та здатністю виробництва задовольнити ці потреби.

В сучасних умовах ринкова інфраструктура – один з найважливіших механізмів створення конкурентного середовища в країні і забезпечення ефективного функціонування національної економіки. Головне її завдання полягає у забезпеченні ефективного функціонування ринкових механізмів шляхом безперебійного здійснення господарських взаємозв'язків та взаємодії суб'єктів господарювання, регулювання грошових, товарних, інформаційних потоків з метою подальшого зростання агропромислового виробництва та забезпечення соціально-економічної стабільності в країні.

Таким чином, ринкова інфраструктура є цілісною системою, яка об'єднує в собі окремі підсистеми – бази: організаційну базу – біржі, оптові, брокерські, дилерські та інші посередницькі організації, власні комерційні структури великих концернів, підприємства роздрібної торгівлі; матеріальну базу – складське і тарне господарство, транспортні системи; інформаційну базу – інформаційні системи за споживачами, виробниками, цінами, банківськими послугами; кредитно-

розрахункову базу – банківські і страхові установи, фінансові інвестиційні компанії; кадрову базу; нормативно-правову базу – норми і правила, що регламентують відносини суб'єктів ринкового господарства в процесі реалізації товарів і послуг.

До "матеріальної інфраструктури", що створює матеріальні передумови господарського розвитку в розумінні надання бази послуг, він відносить: сукупність усіх споруд, обладнання і засобів організацій та підприємств у сфері енергозабезпечення, транспортного обслуговування та телекомунікації; споруди для захисту та покращання природних ресурсів; заклади державного управління, освітні та дослідницькі, а також оздоровчі та соціального забезпечення.

При вивченні вітчизняної літератури виявлено, що в наступних дослідженнях фахівці стали розрізняти загальну і спеціалізовану ринкову інфраструктури [3; 4; 7; 8; 11; 12; 18; 19]. Причому, загальна ринкова інфраструктура, яка обслуговує ринкову економіку в цілому і складається з різних складових: організаційно-технічної, фінансово-кредитної та науково-дослідницької; економічної, виробничої, науково-технічної, ринкової, інформаційної структури. В складі інфраструктури виділяють загальну і спеціалізовану РІС Остання обслуговує окремі ринки.

В сучасній вітчизняній літературі фахівці виділяють такі основні типи інфраструктури:

- виробнича (інженерно-технічна) інфраструктура – сукупність інженерних комунікацій (зв'язок, водовідведення, водо-, енерго-, нафто- та газопостачання), агромеліоративних та інших споруд, що забезпечують нормальне функціонування усього комплексу виробництв у межах певної території. У межах виробничої інфраструктури необхідно виокремити інформаційну інфраструктуру. Найважливіша для інноваційного процесу така особливість сфери зв'язку, як її спроможність шляхом економії часу "індукувати" ефективність інших галузей, що споживають її послуги [6; 20].
- соціально-побутова інфраструктура – сукупність об'єктів і закладів житлового, культурно-побутового призначення, охорони здоров'я, відпочинку, торгівлі, тобто об'єктів, які забезпечують нормальні умови життя населення.
- інституційна інфраструктура – урядові заклади, науково-дослідні, проектно-конструкторські установи, за винятком органів і закладів безпосереднього управління виробництвом, а також конструкторських бюро, проектних і науково-дослідних закладів, що беруть участь безпосередньо у виробництві.
- соціально-виробнича (санітарна) інфраструктура – сукупність видів діяльності, матеріальних об'єктів з охорони природи та оздоровлення довкілля [2; 5; 6; 9; 10; 16].

Методологічні основи створення й функціонування складових ринкової інфраструктури, обслуговуючої товарний обіг у сфері АПК, викладені в роботах відомих вітчизняних вчених–економістів аграрників [8; 9; 10; 14; 18] та ін.

Вивчення літературних джерел з аграрної економіки засвідчує, що в загальнотеоретичному плані поняття „інфраструктура аграрного ринку" близьке до загальновизнаного. Разом із тим наявні певні відмінності. Вони в першу чергу обумовлені особливостями розвитку аграрної галузі та характеристикою продукції (товару), ринковий обіг якої обслуговує інфраструктура. Тобто сучасна інфраструктура аграрних ринків розвивається відповідно до потреб останніх у таких послугах.

Таким чином, аналіз існуючих у вітчизняній літературі підходів до визначення терміну "ринкова інфраструктура" в системі національного господарства дав можливість сформулювати її сутність як сукупності системи, галузей, видів діяльності, організаційно-правових та економічних відносин, яка забезпечує функціонування, взаємодію та регулювання елементів економіки (в ідеальному випадку – відтворення і розвиток економіки в цілому) через інформаційні, фінансові та товарні потоки.

Загальна схема інфраструктури аграрного ринку представлена на рис.1. Вона охоплює складові елементи інфраструктури трьох ринків: ринку ресурсів і продукції, ринку фінансових ресурсів і послуг та ринку інформаційних послуг.

Як видно з даних рис. 1, основними складовими інфраструктури ринку матеріально-технічних засобів виробництва і збуту продукції та продовольства є товарні біржі з брокерськими конторами, агроторговельні доми, аукціони, оптово-продовольчі ринки, ярмарки.

Таким чином, ринкова інфраструктура є цілісною системою, яка об'єднує в собі окремі підсистеми – бази: організаційну базу – біржі, оптові, брокерські, дилерські та інші посередницькі організації, власні комерційні структури великих концернів, підприємства роздрібної торгівлі;

матеріальну базу – складське і тарне господарство, транспортні системи; інформаційну базу – інформаційні системи за споживачами, виробниками, цінами, банківськими послугами; кредитно-розрахункову базу – банківські і страхові установи, фінансові інвестиційні компанії; кадрову базу; нормативно-правову базу – норми і правила, що регламентують відносини суб'єктів ринкового господарства в процесі реалізації товарів і послуг.

Рис. 1. Інфраструктура аграрного ринку

Джерело: авторська розробка

Центральним елементом інфраструктури товарного ринку є біржа - установа, яка організовує процес укладання операцій купівлі-продажу стандартизованих товарів на принципі врівноваження попиту і пропозиції. Вона сприяє забезпеченню безперервності розширеного відтворення і прискоренню обігу товарів.

Товарна біржа - постійно діючий оптовий ринок, що підвищує ефективність використання основних засобів, трудових ресурсів, зменшує потребу в оборотних засобах і банківському кредиті. За своєю сутністю вона є безприбутковою організацією і товаром не володіє.

Як свідчить зарубіжний досвід, на практиці функціонують різні товарні біржі, які класифікуються за такими ознаками: за характером діяльності, за масштабом діяльності, за мірою участі відвідувачів в біржових торгах, за характером біржових операцій. Зокрема, за характером діяльності товарні біржі підрозділяються на спеціалізовані, через які реалізуються окремі види товарів, а також універсальні, на яких здійснюються операції не тільки з різними видами товарів, але і з валютою, цінними паперами, а також фрахтовими контрактами.

За масштабом дії товарні біржі класифікуються на державні, регіональні, обласні, міські. Відмінність між ними, крім масштабів діяльності, полягає в тому, що державні біржі не переслідують комерційної мети. Вони можуть фіксувати ставки біржових зборів, а також регламентувати рівень цін по угодах.

За мірою участі відвідувачів в біржових торгах товарні біржі поділяються на відкриті і закриті. В торгах на закритих біржах можуть приймати участь тільки біржові посередники (брокери), а на відкритих - крім брокерів також відвідувачі. Сучасні товарні біржі за рубежем в основному є закритими.

За характером біржових операцій розрізняються товарні біржі реального товару і

ф'ючерсні. На перших - продажа контрактів супроводжується, як правило, наступною поставкою товарів. На ф'ючерсних біржах здійснюється продажа контрактів (угод) про реалізацію товарів, які будуть вироблені в майбутньому періоді. Переважна більшість бірж, які діють за рубежем, є ф'ючерсними.

Серед багатьох посередницьких структур за кордоном, зокрема у країнах СНД, важливе місце посідають комерційні фірми, що займаються торговельними операціями з обмеженою номенклатурою товарів, і торговельні компанії з універсальним асортиментом товарів. Серед останніх найбільш широкий розвиток одержали торгові доми - універсальні, багатогалузеві формування, що являють собою великі торговельні об'єднання, котрі мають тісні контакти з виробниками товарів і банками.

Агроторговельний дім (АТД) - підприємство оптової торгівлі, яке здійснює операції купівлі-продажу як від імені товаровиробників чи споживачів, так і за власний рахунок, може виконувати також консигнаторські угоди (реалізувати імпортну продукцію - матеріально-технічні ресурси та ін.). Основними функціями АТД є: торговельно-посередницька; організаційно-виробнича; інформаційно-координаційна; аналітично-консультаційна; інші напрями діяльності. На відміну від товарних бірж АТД укладає угоди з реальним товаром, з нестандартними партіями. Він скуповує невеликі партії сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки, доводить до кондицій, доукомплектовує її до стандартних лотів і продає на товарних біржах або в інший спосіб.

Порівняно з біржами, що збільшують ланковість товароруху, торгові доми спрощують схему руху товару. Вони більше, ніж біржі, пристосовані до ведення операцій з нестандартизованими споживчими продовольчими товарами. Як великі закупівельні підприємства вони здатні купувати продукцію великими партіями за досить низькими цінами.

Торгові доми потрібні малому бізнесу, середнім і дрібним підприємцям, що не можуть закуповувати великі партії товарів безпосередньо у виробників. Акумулюючи кошти багатьох підприємців, торговий дім може з успіхом здійснювати цей процес.

Ефективність функціонування інфраструктури аграрного ринку в значній мірі залежить від комплексного, збалансованого розвитку всіх його складових елементів. Необхідно активно розвивати не біржову інфраструктуру аграрного ринку.

Аналіз не біржового ринку продукції АПК (овочів, фруктів, картоплі, молокопродукції) свідчить, що ці види продукції можуть мати різні варіанти просування і канали збуту (рис. 2).

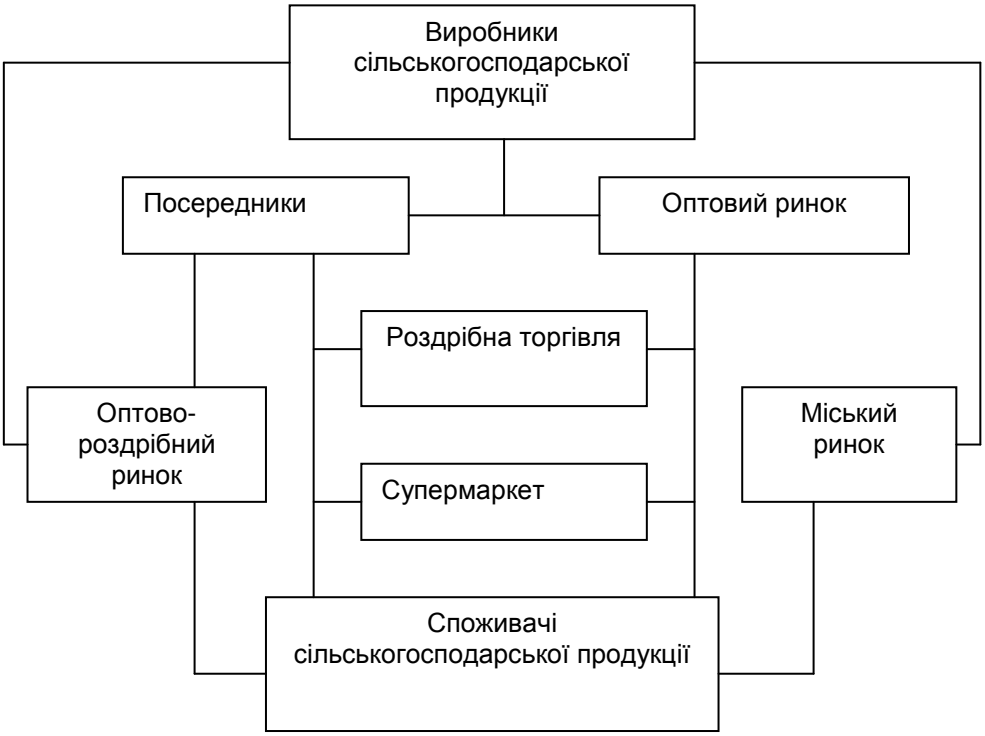

Рис. 2. Небіржові варіанти просування і канали збуту продукції АПК

Джерело: авторська розробка

Найбільш поширеним є прямий продаж продукції виробниками на міських ринках. До традиційних – відносяться прямі зв'язки між виробниками та роздрібною торгівлею або іншим "першим покупцем" сільськогосподарської продукції. При реалізації продукції використовуються також сільськогосподарські ринки з оптовими секціями й оптовими формами продажу продукції. Вони займаються одночасно і роздрібною торгівлею. Такі оптово-роздрібні ринки забезпечують розподіл товарів та їх доведення, переважно до перепродавців, а також до прямих споживачів.

Дослідження сучасного стану інфраструктури ринків аграрної продукції виявило недостатній розвиток її низового – сільського рівня, відповідно невирішеність проблеми збуту продукції сільських індивідуальних домогосподарств, внаслідок чого втрачається значна кількість та якість продукції.

В ланцюгу "виробник-оптовик-роздрібний покупець", який лише формується, відсутні тривалі, стабільні зв'язки, а взаємовідносини сторін не ґрунтуються на контрактній основі. Реалізація сільськогосподарської продукції переважно здійснюється внаслідок особистих контактів учасників ринку. У більшості випадків роздрібні торговці закуповують безпосередньо у товаровиробників продукти сільського господарства й продовольства, що потребує проведення величезної кількості дрібних операцій з підготовки продукції до продажу: сортування, пакування тощо.

Теперішня економічна ситуація ускладнюється через повільне створення мережі пунктів заготівлі сільськогосподарської продукції, а також здійснення організаційних заходів щодо залучення об'єднань підприємств агропромислового комплексу, спілок споживчих товариств та інших формувань до процесу забезпечення прозорості аграрного ринку, обмеження дії законодавчої системи щодо запобігання недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності.

Актуальність удосконалення ринкової інфраструктури обумовлюється необхідністю збалансованого її розвитку, оскільки недостатньо розвинута інфраструктура починає гальмувати процес формування економічних взаємовідносин торговельних зв’язків і загального економічного росту виробництва.

Для обґрунтування розвитку ринкової інфраструктури доцільно провести аналіз існуючої ситуації в розрізі окремих об’єктів та секторів, які входять до її складу, критеріїв, за якими доцільно вибирати канали реалізації сировини та продуктів її переробки, а також визначити фактори, які впливають на процес виробництва і реалізацію продукції.

Важливим елементом ефективного функціонування ринкової інфраструктури є реклама - найекономніший шлях пошуку партнерів, за допомогою якої можна швидко вибрати прийнятний канал збуту чи придбання товару, конкретного оптового покупця чи продавця (в тому числі посередника-брокера або біржу). Вона покликана впливати на привабливість товару для споживачів, формувати престижність фірми на ринку регіону та за його межами.

При формуванні елементів ринкової інфраструктури необхідно враховувати зростаючу інтеграцію української економіки і суспільства у світові економічні та інформаційні системи при обов’язковому дотриманні національних інтересів.

Формування ринкової інфраструктури має здійснюватися з врахуванням наступних принципів:

- обов’язковою умовою успішного функціонування ринкової системи господарювання є наявність ефективного інфраструктурного забезпечення, яка регулює потоки товарів, послуг, фінансів, робочої сили;;
- реформи, які відбуваються в Україні, торкаються усіх складових ринкової інфраструктури і мають на меті створення збалансованої ринкової економіки;
- реформування відносин власності, створення конкурентного середовища в країні тощо одночасно сприяє розвитку елементів ринкової інфраструктури.
- важливим принципом формування інфраструктури є її стабільність, що передбачає досягнення стабільності функціонування не тільки основних елементів інфраструктури, але і їх нормативної бази;
- кожний елемент ринкової інфраструктури повинен відзначатися чіткою цільовою скерованістю на ефективний розвиток економіки, гнучкістю до ринкових реформ, максимально задовольняти потреби суб’єктів і об’єктів господарювання та відповідати міжнародним й державним стандартам якості обслуговування, взаємодії і керування.

Головними складовими у світовому досвіді організації сільськогосподарського ринку вважаються: послідовні демократичні засади організації ринку як самоуправління товаровиробників при певній участі в цьому процесі державних структур; виділення із загального аграрного ринку відповідних його частин, на яких предметом обміну виступають окремі товари або їх групи з близькими маркетинговими властивостями; одночасне формування кожного продуктового ринку як загальнодержавного, а не як сукупності територіальних ринків; поєднання державного регулювання цін (шляхом грошових та товарних інтервенцій) з регулюванням доходів; високий рівень державної бюджетної підтримки сільськогосподарських товаровиробників різноманітними засобами; виважений ізоляціонізм у взаємовідносинах національного сільськогосподарського ринку зі світовим.

Висновки та подальші дослідження.. Залежно від видів ринку ринкова інфраструктура поділяється на інфраструктуру ринку капіталів, цінних паперів, товарів і послуг тощо. Під макроекономічною ринковою інфраструктурою слід розуміти систему державних, приватних і громадських інститутів (організацій і установ) та технічних засобів, що обслуговують суб'єкти ринкових відносин і забезпечують їх ефективну взаємодію.

Формування та стабілізація продовольчого ринку для задоволення потреб населення повинна здійснюватися шляхом розвитку оптової та біржової торгівлі, вдосконалення комерційних відносин товаровиробників, продавців та споживачів усіх форм власності, надання гарантій виконання біржових контрактів, застосування ф'ючерсних та опціонних схем продажу.

При формуванні ринкової системи забезпечення і обслуговування сільського господарства основними складовими інфраструктури ринку матеріально-технічних засобів виробництва і збуту продукції та продовольства є товарні біржі з брокерськими конторами, агроторговельні доми, аукціони, оптово-продовольчі ринки, ярмарки.

Центральним елементом інфраструктури товарного ринку є біржа - установа, яка організовує процес укладання операцій купівлі-продажу стандартизованих товарів на принципі врівноваження попиту і пропозиції.

Серед багатьох посередницьких структур найбільш ефективними є торгові доми - універсальні, багатогалузеві формування, що являють собою великі торговельні об'єднання, котрі мають тісні контакти з виробниками товарів і банками. Агроторговельний дім (АТД) - підприємство оптової торгівлі, яке здійснює операції купівлі-продажу як від імені товаровиробників чи споживачів, так і за власний рахунок, може виконувати також консигнаторські угоди (реалізувати імпортну продукцію - матеріально-технічні ресурси та ін.). Основними функціями АТД є: торговельно-посередницька; організаційно-виробнича; інформаційно-координаційна; аналітично-консультаційна; інші напрями діяльності.

Література

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М.В., Зубець М. В., Саблук П. Т. та ін.] ; за ред. М. В. Присяжнюка, М. В. Зубця, П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка, М. М. Федорова. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.
2. Бєлєнький П.Ю. Ринкова інфраструктура і проблеми економічного розвитку в умовах формування конкурентного середовища / П.Ю. Бєлєнький, Н.І. Гомольська // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Інвестиції і реструктуризація економіки регіону: Щорічник наукових праць – НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів. – Вип.XI. – 2000. – С. 8-21.
3. Дмитрук Б.П. Організація біржової діяльності в агропромисловому комплексі / Б.П. Дмитрук. – К. : Либідь, 2001. – 19 с..
4. Заяць В.М. Розвиток ринку сільськогосподарських земель : монографія / В.М. Заяць. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – С. 55-64.
5. Ибрагимов Л.А. Инфраструктура товарного рынка / Л.А. Ибрагимов. – М. : «Издательство «ПРИОР», 2001. - 256 с.
6. Інфраструктура товарного ринку : навч. посібник / Під ред. д-ра екон. наук, проф. І.В. Сороки. – К. : НМЦВО МОН України, НВФ "Студцентр", 2002. – 608 с.
7. Іпотечний ринок в Україні: проблеми та перспективи. – К. : Міжнародний інститут фінансів, 2003. – 144 с.

8. Калетник Г.М. Розвиток ринку біопалива в Україні : монографія / Г.М. Калетник. – К. : Аграрна наука. – 2008. – 464 с.

9. Остапчук А.Д. До аналізу наукових поглядів на формування ринкових відносин / А.Д. Остапчук, Р.П. Саблук // Економіка АПК. – 2009. – №1 – С. 86-88.

10. Павленчик Н.Ф. Еволюція розвитку аграрного ринку України / Н.Ф. Павленчик // Економіка АПК. – 2008. –№4. – С. 117.

11. Пасхавер Б.Й. Ринок землі: світовий досвід та національна стратегія / Б.Й. Пасхавер // Економіка АПК. – 2009. – № 3. – С. 47-53.

12. Пилипенко Т.В. Формування ринку ріпаку в Україні / Т.В. Пилипенко // Економіка АПК. – 2010. – №11. – С 70-73.

13. Питель С.М. Теоретичні аспекти сутності ринку товарів та його функціонування / С.М. Питель // Інноваційна економіка. – 2008. – № 4 (10). – С. 51–54.

14. Поточна кон'юктура і прогноз ринків сільськогосподарської продукції та продовольства в Україні на 2002/2003 маркетинговий рік / За редакцією О.М.Шпичака, А.В. Розгон. – К. : ІАЕ УААН, 2002. – Вип. 9. – 341 с.

15. Регулювання ринків, товарів і послуг на засадах норм і принципів системи ГАТТ/СОТ / С.Г. Осика, В.Т. Пятницький, А.С. Осика, О.В. Штефанюк – К. : УАЗТ, 2000. – 336 с.

16. Розвиток секторів і товарних ринків України / В.О. Точилін, К.В. Гуменюк, Т.П. Загорська та ін.; В.О. Точилін (ред.); НАН України. Інститут економічного прогнозування. – К., 2001. – 398 с.

17. Федько В.П. Инфраструктура товарного рынка / В.П. Федько, Н.Г. Федько. – Ростов н/Д: Феникс, 2000 – 512 с.

18. Формування ринку землі в Україні / [В.П. Галушко, Ю.Д. Білик, А.С. Даниленко та ін.] ; за ред. А.С. Даниленка, Ю.Д. Білика. – К. : Урожай, 2002. – 280 с.

19. Формування та функціонування ринку агропромислової продукції (практичний посібник) / За ред. П.Т. Саблука. – К. : ІАЕ УААН, 2000. – 555 с.

20. Шмига О.О. Інфраструктурне забезпечення ринку продукції АПК / О.О. Шмига // Агроінком. – Київ, 2005. – № 4. – С. 5–8.

References

1. Prysiazhniuk, M.V., Zubets, M.V., Sabluk, P.T. etc (2011), *Ahrarnyi sektor ekonomiky Ukrainy (stan i perspektyvy rozvytku)* [Agrarian sector of economy Ukraine (state and prospects of development)], NNTS IAE, Kyiv, Ukraine, 1008 p.

2. Bielienkyi, P.Yu. and Homolska, N.I. (2000), "Market Infrastructure and problems of economic development in conditions of formation competitive environment", *Shchorichnyk naukovykh prats – NAN Ukrainy. Instytut rehionalnykh doslidzhen,* issue XI, Lviv, Ukraine, pp. 8-21.

3. Dmytruk, B.P. (2001), *Orhanizatsiia birzhovoi diialnosti v ahropromyslovomu kompleksi* [The organization of exchange activities in agroindustrial complex], Lybid, Kyiv, Ukraine, 19 p.

4. Zaiats, V.M. (2011), *Rozvytok rynku silskohospodarskykh zemel* [Development of the market of agricultural lands], monograph, NNTS IAE, Kyiv, Ukraine, 166 p.

5. Ibragimov, L.A. (2001), *Infrastruktura tovarnogo rynka* [Infrastructure of commodity market], Izdatelstvo «PRIOR», Moscow, Russia, 256 p.

6. Soroka, Í.V. (2002), *Ínfrastruktura tovarnoho rynku*, [Infrastructure of commodity market], tutorial, NMTSVO MON Ukrainu, NVF "Studtsentr", Kyiv, Ukraine, 608 p.

7. *Ipotechnyi rynok v Ukraini: problemy ta perspektyvy* [Hypothecary market in the Ukraine: problems and prospects] (2003), Mizhnarodnyi instytut finansiv, Kyiv, Ukraine, 144 p.

8. Kaletnyk, H.M. (2008), *Rozvytok rynku biopalyva v Ukraini* [The development of the biofuels market in Ukraine], monograph, Ahrarna nauka, Kyiv, Ukraine, 464 p.

9. Ostapchuk, A.D. and Sabluk, R.P. (2009), "To analysis of scientific views on the formation of market relations", *Ekonomika APK,* no. 1, pp. 86-88.

10. Pavlenchyk, N.F. (2008), "The evolution of development the agrarian market of Ukraine", *Ekonomika APK,* no. 4, p. 117.

11. Paskhaver, B.Y. (2009), "The land market: international experience and national strategy", *Ekonomika APK,* no. 3, pp. 47-53.

12. Pylypenko, T.V. (2010), "Formation of market of rapeseed in Ukraine", *Ekonomika APK,* no. 11, pp. 70-73.

13. Pytel, S.M. (2008), "The theoretical aspects of the essence of market goods and its functioning", *Innovative Economy*, no 4 (10), pp. 51–54.

14. Shpychak, O.M. and Rozhon, A.V. (2002), *Potochna koniunktura i prohnoz rynkiv silskohospodarskoi produktsii ta prodovolstva v Ukraini na 2002/2003 marketynhovyi rik* [Current conjuncture and prognosis of markets for agricultural products and Food of in Ukraine on 2002/2003 marketing year], IAE UAAN, Kyiv, Ukraine, issue 9, 341 p.

15. Osyka, S.H., Piatnytskyi, V.T., Osyka, A.S. and Shtefaniuk, O.V. (2000), *Rehuliuvannia rynkiv, tovariv i posluh na zasadakh norm i pryntsypiv systemy HATT/SOT* [The regulation of markets, goods and services on the basis of of norms and principles systems GATT / WTO], UAZT, Kyiv, Ukraine, 336 p.

16. Tochylin, V.O., Humeniuk, K.V., Zahorska T.P. etc. (2001), *Rozvytok sektoriv i tovarnykh rynkiv Ukrainy* [Development of the sectors and commodity of markets of Ukraine], NAN Ukrainy. Instytut ekonomichnoho prohnozuvannya, Kyiv, Ukraine, 398 p.

17. Fedko, V.P. and Fedko, N.H. (2000), *Infrastruktura tovarnogo rynka* [Infrastructure of commodity market], Fenyks, Rostov n/D, Russia, 512 p.

18. Halushko, V.P., Bilyk, Yu.D. and Danylenko, A.S. etc. (2002), *Formuvannia rynku zemli v Ukraini* [The formation of land market in Ukraine], Urozhai, Kyiv, Ukraine, 280 p.

19. Sabluk, P.T. (2000), *Formuvannia ta funktsionuvannia rynku ahropromyslovoi produktsii* [The formation of and functioning of market agroindustrial products], IAE UAAN, Kyiv, Ukraine, 555 p.

20. Shmyha, O.O. (2005), *Infrastrukturne zabezpechennia rynku produktsii APK* [The infrastructure providing the market of products agroindustrial complex], *Ahroinkom*, no. 4, pp. 5–8.

УДК 330.341.1

Шаперенков А.В.,
к.е.н., заст. голови правління ПАТ «ВіЕйБі Банк», м. Київ

ДЕРЖАВНО-БАНКІВСЬКЕ ПАРТНЕРСТВО В РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Shaperenkov A.V.,
cand. sci. (econ.), deputy chairman of JSC "VAB Bank", Kyiv

STATE - BANK PARTNERSHIP IN THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE POTENTIAL OF UKRAINE

Постановка проблеми. Проблему розвитку економіки за рахунок адекватного механізму взаємодії органів державної влади і бізнесу успішно вирішують більшість індустріально розвинених країн. В Україні через обмеженість ресурсної бази держави, власних фінансових можливостей підприємств, високі відсоткові ставки за кредитами та високі економічні ризики подальший суспільно-економічний розвиток неможливий без використання механізму державно-приватного партнерства. За таких умов до надважливих відповідних завдань належать дослідження процесів створення сприятливого середовища для національного бізнесу, важливою компонентою якого є створення альянсу банків, бізнесу та держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні проблеми використання державних (муніципальних) запозичень і кредитних ресурсів для розвитку партнерства держави та приватного капіталу досліджували безпосередньо Р. Барро, А.В. Баженов, В.А. Бєлов, С.Л. Брю, Д.Л. Головачов, Ю.А. Данілов, Е. Домар, Б.І. Златкіс, А.А. Льовченко, А. Лернер, Ф. Рабоуцці та ін. Разом з тим недостатньо досліджено основні напрямки впровадження механізму державно-банківського партнерства у систему грошового

забезпечення інноваційного потенціалу. Так недостатнє теоретичне осмислення проблем, що виникають як при функціонуванні механізму державно-приватного партнерства загалом, так і за окремими напрямами його розвитку гальмує впровадження у сформовані ринкові відносини. А використання накопичених значних фінансових ресурсів представників вітчизняного банківського сектору дасть змогу організувати та зорієнтувати потенціал альянсу держави і банків на розв'язання проблем розвитку інноваційного потенціалу.

Постановка завдання. Виходячи із зазначеного, основною метою представленого дослідження є ідентифікація ключових напрямів розвитку державно-банківського партнерства у розвитку інноваційного потенціалу та розробка пропозицій щодо їх упровадження.

Виклад основного матеріалу дослідження. У світовій практиці державно-приватне партнерство базується на справедливому розподілі необхідних організаційних, фінансових, виробничих та інших ризиків, що забезпечує всім учасникам прийнятний результат [3, с. 22; 8]. Разом з тим державно-приватне партнерство не просто об'єднання ресурсів держави і бізнесу, а нова економічна форма їх взаємодії з метою досягнення якнайефективніших для суспільства результатів. Ця взаємодія може здійснюватися в різних інституційно-економічних формах, на різних рівнях національного господарства, з різними суб'єктами бізнесу, у тому числі і банками.

Механізм партнерства держави та банків у сфері розвитку інноваційного потенціалу має певні особливості, на відміну від партнерства держави з нефінансовими інститутами. Це зумовлено як особливим положенням банківських установ, що є традиційними фінансовими посередниками і крім суто бізнесової посередницької діяльності регулюють сукупну грошову масу, так і специфікою розвитку інноваційного потенціалу. З огляду на зазначене, це партнерство передбачає участь не двох, а трьох і більше партнерів, зокрема: держави, яка делегує свої повноваження державній кредитній установі банківського чи небанківського типу; комерційного банку, який виконує функції фінансового посередництва; фірм та домогосподарств, що одночасно є постачальниками та споживачами банківських ресурсів. Саме тому у подальшому досягненню ефективного розвитку державно-банківського партнерства сприятимуть розроблення аспектів ретельного планування проектів, створення умов для швидкого залучення інвесторів та їх капіталу в економіку країни, забезпечення державою максимального розподілу ризиків та її зацікавленість у розв'язанні проблем у цій сфері тощо.

Оцінювання сучасних реалій функціонування учасників грошового забезпечення інноваційного потенціалу дало змогу виокремити такі ключові напрями розвитку партнерства в цьому процесі держави та банків (рис. 1): перегляд концептуальних теоретичних засад організації кредитної діяльності банків у розвитку інноваційного потенціалу; удосконалення правового забезпечення системи розвитку державно-банківського партнерства; розширення системи надання державних гарантій/поручительств; створення дворівневої моделі рефінансування банків.

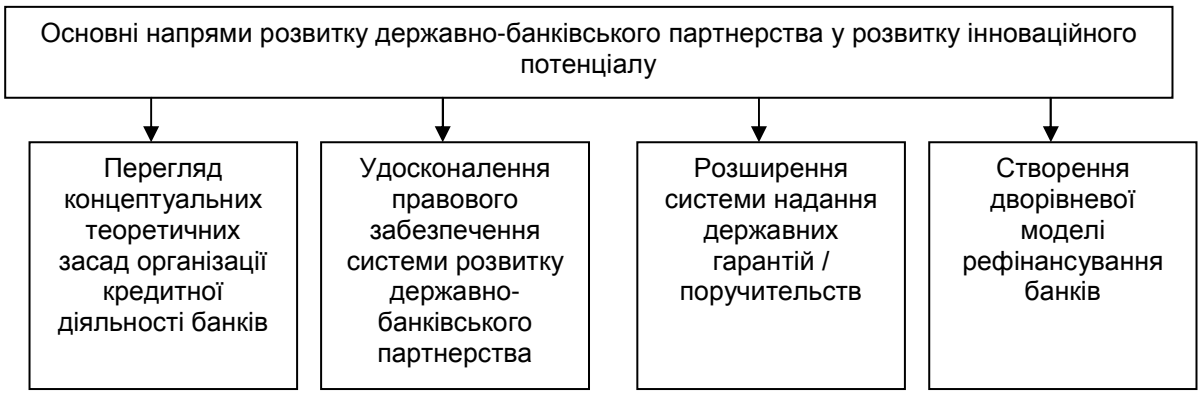

Рис. 1. Основні напрями розвитку державно-банківського партнерства у розвитку інноваційного потенціалу

Джерело: складено автором

Насамперед у контексті розбудови засад державно-банківського партнерства та розвитку інноваційного потенціалу доцільно переглянути концептуальні теоретичні засади організації кредитної діяльності банків. Зокрема, потребує деякого уточнення класифікація банківських кредитів та виокремлення інноваційного кредиту.

Слід зазначити, що як у сучасній науковій літературі, так і практичній діяльності банків існують два основних підходи до розуміння інноваційного кредиту банку:

– ототожнення з інвестиційним кредитом довгострокового характеру, де об'єктами є проекти щодо будівництва, розширення, реконструкції та технічного переозброєння об'єктів виробничого та невиробничого призначення; придбання рухомого та нерухомого майна; створення спільних підприємств; створення науково-технічної інноваційної продукції; створення інтелектуальних цінностей та інших об'єктів власності; заходи з охорони природи [2, с. 23];

– ототожнення зі звичайним кредитом, тобто зведення його до економічних відносин між кредитором та позичальником на засадах повернення і, як правило, з виплатою відсотків [6, с. 210].

Отже, по суті інноваційні кредити банку не виокремлено в самостійну групу. Вони розмиті в загальних та інвестиційних схемах банківського кредитування, що унеможливлює ефективну організацію кредитної форми грошового забезпеченні інноваційного потенціалу. Проте у зв'язку з потребами інноваційного розвитку країни, з одного боку, та можливостями розвитку державно-банківського партнерства у розвитку інноваційного потенціалу, з іншого боку, це особливо актуально. Пропонуємо застосувати нову класифікаційну ознаку розподілу банківських кредитів: їх адекватність потребам інноваційного розвитку країни. За цією ознакою банківські кредити можна згрупувати у два блоки: традиційного та інноваційного спрямування (рис. 2).

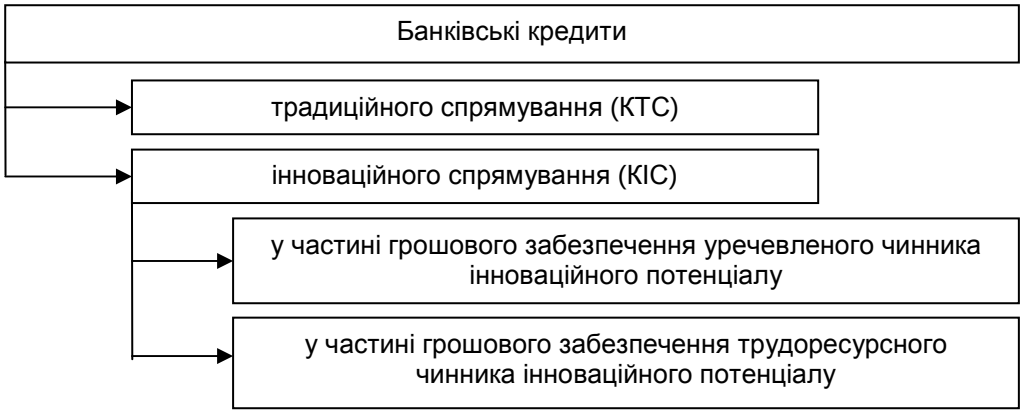

Рис. 2. Класифікація банківських кредитів за адекватністю потребам інноваційного розвитку країни

Джерело: складено автором

Саме таке розмежування КІС забезпечить не лише практичну організацію найвагомішого інвестиційного компонента суспільства та найвразливішої складової кредитної діяльності банків, а й організацію кредитування складових інноваційного потенціалу.

Важливим напрямом розвитку державно-банківського партнерства у розвитку інноваційного потенціалу є вдосконалення його правового забезпечення як щодо усунення існуючих перешкод, так і створення стабільних правових засад для довгострокового розвитку партнерських відносин. Слід зазначити, що за результатами анкетного опитування в Україні щодо впровадження державно-банківського партнерства було виявлено низку перешкод, найвагомішими з яких є новизна, очікувана непередбачуваність та нестабільність партнерства, недовіра банків до співробітництва з державою, недовіра приватних підприємців (клієнтів банків) до співробітництва як з державою, так і банками (рис. 3).

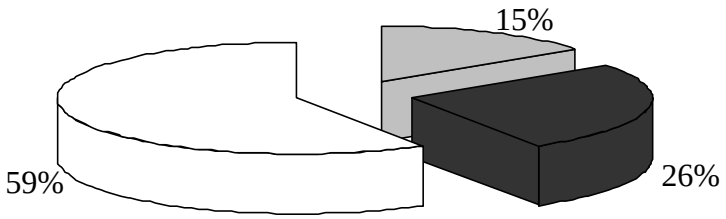

– новизна, очікувана непередбачуваність та нестабільність партнерства

– недовіра банків до співробітництва з державою

– недовіра приватних підприємців (клієнтів банків) до співробітництва як з державою, так і банками

Рис. 3. Розподіл відповідей респондентів щодо перешкод упровадження державно-банківського партнерства в Україні

Джерело: складено автором

Серед найвагоміших перешкод упровадження державно-банківського партнерства в Україні до особливо проблемних належить недовіра приватних підприємців (клієнтів банків) до співробітництва як з державою, так і банками (59% відповідей). Завдання усунення цієї перешкоди, на нашу думку, має системний характер, що зводиться до необхідності вдосконалення насамперед правового забезпечення державно-банківського партнерства.

Слід зауважити, що Україна значно відстає від провідних країн у розвитку правових механізмів реалізації державно-приватного партнерства в інноваційній сфері. Так, у Законі України «Про державно-приватне партнерство» існують великі прогалини, що унеможливлює прозорість майбутніх проектів державно-приватного партнерства і, зокрема, можуть спричинити монополію органів державної влади, що співробітничатимуть у цій сфері, а також не міститься регламентуючих норм щодо інноваційної діяльності [1]. Крім того, в Україні не існує непрямих методів підтримання науково-дослідної та інноваційної діяльності – податкових та амортизаційних пільг, відстроченого оподаткування, пільгового кредитування та ін. Тому з метою розширення сфери використання пільгових режимів і стимулювання інновацій доцільно внести відповідні зміни до Податкового кодексу України. Незважаючи на те, що правовою системою України передбачено певні можливості для використання нових правових, організаційно-економічних і фінансових інструментів підтримання програми державно-приватного партнерства, державні органи виконавчої влади мають доволі обмежені можливості щодо їх застосування.

Отже, з огляду на викладене, пропонуємо такі напрями вдосконалення нормативно-правового регулювання розвитку державно-банківського партнерства:

– усунення перешкод для його упровадження на законодавчому рівні;

– розроблення та узгодження його загальнонаціональних, галузевих та регіональних стратегій;

– забезпечення прозорості проектів державно-банківського партнерства;

– розширення законодавчої бази регламентуючими нормами щодо інноваційної діяльності;

– максимальний захист прав та інтересів учасників державно-банківського партнерства;

– створення системи як прямого, так і непрямого підтримання його учасників;

– регулювання системи відбору учасників державно-банківського партнерства;

– розширення можливостей державних органів виконавчої влади щодо застосування інструментів підтримання програм державно-банківського партнерства;

– створення органів контролю за проектами державно-приватного партнерства.

Важливим інструментом стимулювання розвитку державно-банківського партнерства у розвитку інноваційного потенціалу може стати створення системи надання державних гарантій. Світовий досвід підтверджує, що надання державних поручительств через систему гарантійних фондів дає змогу поділити ризики кредитування між банками і державою, а також має мультиплікативний ефект, оскільки на кожну грошову одиницю гарантії можна

видати в середньому 1,5–2 грошових одиниці кредитів. У більшості країн саме гарантійні фонди беруть на себе ризики, пов'язані зі створенням інноваційних і наукомістких проектів. У Росії функціонують понад 70 таких гарантійних фондів і дедалі більше банків розширюють можливості кредитування під державні поручительства. Крім того, у Росії передбачається створення системи фондів підтримання інноваційної діяльності, включаючи фонди стартового фінансування та венчурного підприємництва, зокрема, фондів інновацій у сфері інформаційних технологій і венчурного інноваційного. В Україні Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації так само ініціювало створення Українського венчурного фонду і Фонду підтримки малого інноваційного бізнесу [4]. Загалом можливості системи гарантійних фондів в Україні можна значно розширити за рахунок:

– скорочення термінів отримання банком фінансування з гарантією на випадок дефолту позичальника;

– подальшого нарощування капіталізації гарантійних фондів з метою як розширення обсягу виданих гарантій, так і підвищення надійності безпосередньо фондів;

– урахування при встановленні галузевих лімітів для гарантійних фондів галузевої специфіки суб'єктів бізнесу конкретного регіону;

– активного обміну досвідом між гарантійними фондами, уніфікації їх діяльності на регіональному та національному рівнях;

– включення поручительств фондів з високим рейтингом до переліку якісного забезпечення.

Ефективним напрямом розвитку державно-банківського партнерства у розвитку інноваційного потенціалу в Україні може стати розвиток дворівневої моделі рефінансування банків, що здійснюють інноваційне кредитування. З цією метою доцільно створити спеціальний банківський інститут або делегувати відповідні повноваження окремому комерційному банку, що перебуватиме в державній власності та працюватиме безпосередньо з НБУ на підставі окремого законодавчо затвердженого документа. Це сприятиме активізації використання накопиченого банківського потенціалу щодо організації та обслуговування кредитних процесів, забезпеченню першочергового рефінансування банківських установ, що кредитують розвиток певної складової інноваційного потенціалу, без перевантаження витратної частини Державного бюджету України. Дворівневу модель рефінансування банків показано на рис. 4.

З такої моделі банки отримуватимуть дешеві ресурси для реалізації суспільно важливих напрямів кредитування, що сприятиме оперативному забезпеченню прийнятного рівня їх прибутковості та зниженню ризиків. Іншими словами, за такого партнерства створиться реальна можливість оптимізувати одвічну банківську дилему: ресурси – прибутковість – ризик.

Слід зазначити, що операції рефінансування банків НБУ здійснює шляхом проведення кількісного або відсоткового тендеру, постійно діючої лінії рефінансування (кредит овернайт) тільки під забезпечення, крім кредиту овернайт (бланкового) [4]:

– державних цінних паперів (облігацій внутрішньої та зовнішньої державної позики України) та інших боргових зобов'язань держави України;

– векселів суб'єктів господарської діяльності – резидентів України, що враховані банком за дисконтною ставкою не нижче облікової ставки НБУ. В окремих випадках НБУ може здійснювати рефінансування банків під забезпечення векселів нерезидентів, авальованих зарубіжними банками з рейтингом не нижче «інвестиційного класу»;

– подвійних складських свідоцтв, що містять складські та заставні свідоцтва, за умови надання банком кредиту під їх забезпечення;

– іпотечних сертифікатів з фіксованою дохідністю;

– облігацій підприємств, що вільно обертаються на ринку або з додатковим забезпеченням;

– облігацій місцевих позик, що вільно обертаються на ринку.

При впровадженні дворівневої моделі рефінансування банків слід удосконалити також систему забезпечення операцій рефінансування, оскільки розвиток окремих складових інноваційного потенціалу не завжди передбачає наявності зазначених об'єктів заставного майна.

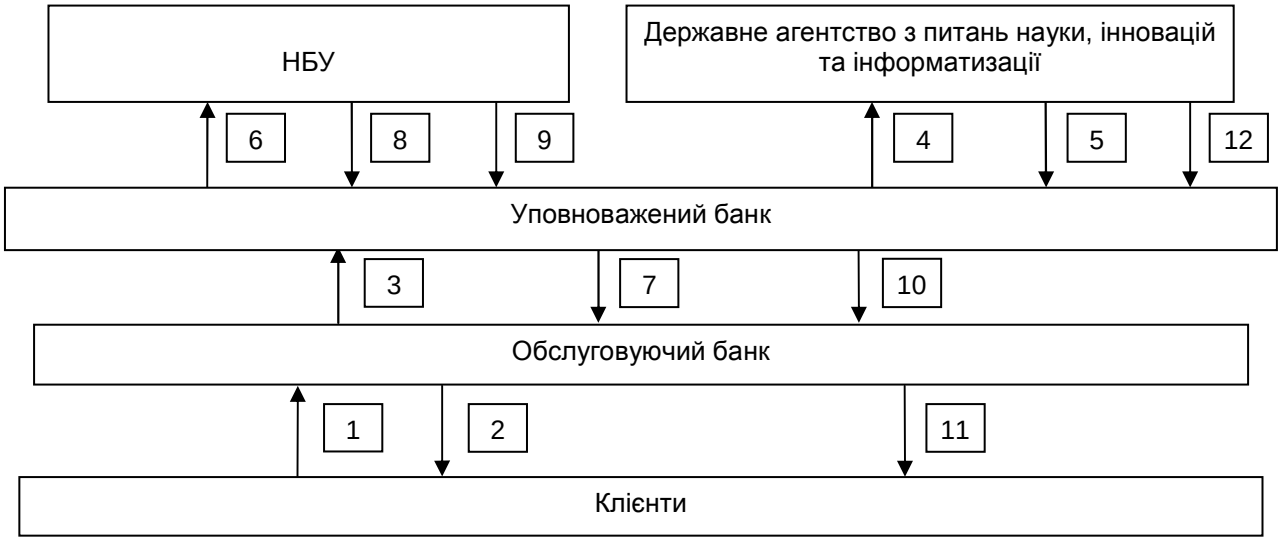

1. подання клієнтом заявки до обслуговуючого банку про необхідність отримання КІС;
2. доведення до клієнта результатів оцінювання його кредитоспроможності;
3. подання обслуговуючим банком документів до уповноваженого банку на отримання умов рефінансування щодо надання КІС конкретному позичальнику;
4. подання уповноваженим банком до Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації відповідних документів, що підтверджують результати оцінювання кредитоспроможності клієнта, та запиту про результати оцінювання інноваційної значущості проекту, що підлягає кредитуванню;
5. доведення до уповноваженого банку Державним агентством з питань науки, інновацій та інформатизації результатів оцінювання інноваційної значущості проекту, що підлягає кредитуванню;
6. подання уповноваженим банком до НБУ пакету документів на отримання умов рефінансування щодо надання КІС конкретному позичальнику;
7. доведення до обслуговуючого банку з боку уповноваженого банку результатів оцінювання інноваційної значущості проекту, що підлягає кредитуванню, та орієнтовних термінів кредитування;
8. доведення до уповноваженого банку з боку НБУ умов та орієнтовних термінів рефінансування;
9. надання НБУ кредиту рефінансування уповноваженому банку;
10. Надання уповноваженим банком кредиту рефінансування обслуговуючому банку;
11. надання КІС обслуговуючим банком клієнту;
12. надання Державним агентством з питань науки, інновацій та інформатизації пакету гарантійних зобов'язань перед банками на випадок неповернення кредитів

Рис. 4. Дворівнева модель рефінансування банків

Джерело: складено автором

Отже, використання дворівневого механізму рефінансування надасть такі можливості:

– на рівні держави (НБУ та Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації):

- виокремити найбільш суспільно значущі інноваційні проекти, що потребують грошового забезпечення, мають перспективну ефективність, але не підлягають пільговому державному фінансуванню;
- спрямувати найдешевші ресурси суспільства на розвиток інноваційного потенціалу без перевантаження витратної частини Державного бюджету України;
- гарантувати виконання зобов'язань перед банками на випадок неповернення кредитів.

– на рівні уповноваженого банку:

- забезпечити посередницьке супроводження кредитування інноваційних проектів у порядку рефінансування;
- контролювати цільове та цінове використання ресурсів, наданих у порядку рефінансування, шляхом встановлення єдиного відсотка за кредитом та заборони одноосібного підняття банками відсотка за укладеними угодами.

– на рівні обслуговуючих банків:

- здійснювати первинний відбір клієнтів та інноваційних проектів;
- здійснювати моніторинг позичальників та кредитних ризиків;
- забезпечити операційне та технічне супроводження кредитування інноваційних проектів.

Висновки та подальші дослідження. Отже, результатом ідентифікації ключових напрямів розвитку державно-банківського партнерства у розвитку інноваційного потенціалу є розробка пропозицій щодо їх упровадження. Зокрема доведено доцільність застосування нової класифікаційної ознаки розподілу банківських кредитів – їх адекватність потребам інноваційного розвитку країни. Виявлено найбільші перешкоди упровадження державно-банківського партнерства в Україні: недовіра приватних підприємців (клієнтів банків) до співробітництва як з державою, так і банками, недосконалість нормативно-правового регулювання розвитку державно-банківського партнерства; розбіжності у загальнонаціональних, галузевих та регіональних стратегіях державно-банківського партнерства; недостатня прозорість проектів та захист прав й інтересів учасників державно-банківського партнерства; відсутність регулювання системи відбору учасників державно-банківського партнерства; обмеження можливостей державних органів виконавчої влади щодо застосування інструментів підтримання програм державно-банківського партнерства тощо.

Ідентифіковано ключові напрями розвитку державно-банківського партнерства у розвитку інноваційного потенціалу: перегляд концептуальних теоретичних засад кредитної діяльності банків; удосконалення правового забезпечення системи розвитку державно-банківського партнерства; розширення системи надання державних гарантій/поручительств; створення дворівневої моделі рефінансування банків. Перспективами подальших розвідок у даному напрямку є розширена оцінка ідентифікованих в представленому дослідженні шляхів розвитку системи державно-банківського партнерства у розвитку інноваційного потенціалу України, вияв її національної та галузевої специфіки.

Література

1. Про державно-приватне партнерство : Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zakon. rada.gov.ua

2. Бочарова Н. Розвиток інноваційної і науково-технічної політики Європейського Союзу в умовах реалізації нового циклу Ліссабонської стратегії економічного зростання і зайнятості / Н. Бочарова // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. – № 1. – С. 46–60.

3. Максимов В.В. Государственно-частное партнерство в транспортной инфраструктуре: критерии оценки концессионных конкурсов / В.В. Максимов. – М. : Альпина Паблишерз, 2010. – 178 с.

4. Новости мира [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://rss.novostimira.com/n_1904199.htm

5. Офіційний сайт Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dknii.gov.ua/

6. Пересада А.А. Проектне фінансування : підручник / А.А. Пересада, Т.В. Майорова, О.О. Ляхова. – К. : КНЕУ, 2005. – 736 с.

7. Рефінансування банків в умовах економічного зростання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://buklib.net/component/option,com_jbook/task,view/Itemid,99999999/catid,112/id,2490/

8. Тараненко І.В. Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні / І.В. Тараненко, О.В. Охінько [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/bmnef/2011_1_4/58.pdf

9. Якунин В.И. Партнерство в механизме государственного управления / В.И. Якунин // Соц. исслед. – 2007. – № 2. – С. 18–22.

References

1. On Public and Private Partnership: The Law of Ukraine from 01.07.2010 No 2404-VI, available at: http://zakon. rada.gov.ua.

2. Bocharova, N. (2009), “Development of innovation and scientific and technical policy of the European Union in terms of the implementation of a new cycle Lisbon strategy for economic growth and employment”, *Theory and Practice of Intellectual Property*, no 1, pp. 46–60.

3. Maksimov, V.V. (2010), *Gosudarstvenno-chastnoye partnerstvo v transportnoy infrastrukture: kriterii otsenki kontsessionnykh konkursov* [Public and Private Partnership in the transport infrastructure: evaluation criteria of concession tenders], Alpina Pablisherz, Moscow, Russia, 178 p.

4. News of the World, available at: http://rss.novostimira.com/ n_1904199.htm

5. The official site of the State Agency on Science, Innovation and Informatization of Ukraine [Electronic resource], available at: http://dknii.gov.ua/

6. Peresada, A.A., Maiorova, T.V., Liakhova, O.O. (2005), *Proektne finansuvannia* [Project financing], textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine, 736 p.

7. Refinancing of banks in the conditions of economic growth, available at: http://buklib.net/component/option,com_jbook/task,view/Itemid,99999999/catid,112/id,2490/

8. Taranenko, I.V., Okhinko, O.V. (2011), Public and private partnership in the innovation sphere: international experience and prospects of the development in Ukraine, available at: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/bmnef/2011_1_4/58.pdf

9. Yakunin, V.I. (2007), “Partnership in the mechanism of state management”, *Social research*, no 2, pp. 18–22.

УДК 631.56:633.71

Бялковська Г.Д.,
к.е.н., завідувач науково-технологічного відділу тютюнництва
Тернопільська державна сільськогосподарська дослідна станція
Інституту кормів та сільського господарства Поділля
Національної академії аграрних наук України

НАУКОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЮТЮНОВОГО ВИРОБНИЦТВА В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Bialkovska H.D.,
cand. sci. (econ.), head of scientific and technological
the department of tobacco-growing
Ternopil State Agricultural Experimental Station
of the Institute of fodder and agriculture of Podillia of NAAS

SCIENTIFIC PRINCIPLES TO ENSURE THE COMPETITIVENESS OF TOBACCO PRODUCTION IN THE AGRICULTURAL SECTOR ECONOMY OF UKRAINE

Постановка проблеми. Тютюнництво – як складова галузь рослинництва сприяє економічному зростанню держави й забезпечує необхідні умови для розв’язання багатьох соціальних проблем (головним чином – працевлаштування та поліпшення економічного становища селян). Тютюнова галузь є однією з провідних індустрій за кількістю податкових відрахувань до національного бюджету. Так, у 2012 році виробники тютюнової продукції сплатили до Державного бюджету понад 20 млрд. гривень податків, з яких 16,1 млрд. гривень складає акцизний збір з тютюнових виробів.

За даними Державної служби статистики, в нашій державі регулярно курить 35% дорослого населення України у віці 18–64 роки, викурюючи в середньому по 17 сигарет за

день. За минулі 4 роки рівень куріння знизився з 10,07 до 8,35 млн. чоловік або на 17%. На сьогоднішній день рівень споживання сигарет в Україні дорівнює близько 52 млрд. штук. Виробництво сигарет в нашій державі повністю організоване на імпортованій тютюновій сировині, яка зазвичай є різної якості. Тому, на рівні держави необхідно прикласти всі зусилля, щоб відтворити власне виробництво тютюну з оптимальними параметрами якості, що відповідають міжнародним стандартам і забезпечити його ефективне функціонування. Стратегічне завдання тютюнової галузі – виробництво високоякісного тютюну не менше 35 тисяч тонн дасть можливість українському тютюновиробнику зайняти гідне місце на ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції присвячено чимало праць вітчизняних і зарубіжних учених-економістів – Андрійчука В.Г., Мессель–Веселяка В.Я., Саблука П.Т., Шпичака О.М. та багатьох інших. Методика оцінки конкурентоспроможності вивчається у працях таких дослідників: М.Й. Маліка, В.Д. Немцова, М.Е. Портера, П.Т. Саблука, Р.А. Фатхутдінова та інших. Дослідження ринку тютюну та тютюнових виробів на сучасному етапі належать Михайлову Є.А. [7; 8]. Дослідження авторів зробили значний внесок для обґрунтування наукових засад конкурентоспроможного функціонування сільськогосподарського виробництва. Тютюнова галузь, внаслідок своєї специфічності, потребує окремого дослідження.

Необхідність визначення основних організаційно-економічних засад забезпечення конкурентоспроможності виробництва продукції тютюнництва, проблеми відродження і підвищення ефективності галузі при забезпеченні повної зайнятості трудівників села в тютюносіючих регіонах України, а також українських сигаретних фабрик якісною сировиною із хорошим хімічним складом, при мінімальній шкоді організму людини, обумовили вибір теми дослідження і визначають її актуальність.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування основних організаційно-економічних засад конкурентоспроможності виробництва тютюну в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкурентоспроможність виробництва характеризує здатність товаровиробників до суперництва на внутрішньому та зовнішніх ринках й вимірюється наявністю вітчизняної продукції на них. Конкурентоспроможність – це властивість товару забезпечувати комерційний успіх в умовах ринку, конкретним вимогам споживачів за якісними, технічними, економічними й естетичними характеристиками, а також за умовами реалізації (сервіс, ціна, строки, реклама). Два основних взаємопов'язані чинники, що визначають конкурентоспроможність – це якість і ціна товару [2].

Існує декілька способів оцінки конкурентоспроможності продукції, зокрема можуть бути застосовані аналітичні та графічні методи. До аналітичних належать диференціальний, комплексний (маркетинговий) та змішаний методи. За результатами аналізу за одним із цих методів роблять висновок про те, чи конкурентоспроможна продукція на даному ринку порівняно з аналогами і вже за результатами оцінки розробляють заходи щодо підвищення конкурентоспроможності продукції на ринку [1]. Однак для початку необхідно провести низку додаткових досліджень. Оцінку конкурентоспроможності будь-якої продукції починають із аналізу споживчої цінності (рис.1).

Безперечно, основою для оцінки конкурентоспроможності є вивчення і аналіз ринку тютюнової продукції. В результаті проведених досліджень встановлено: у 2000 році для виробництва 58,8 млрд. сигарет в Україні було використано 52,9 тис. тонн тютюнової сировини (виробництво + імпорт – експорт), або 0,9 грама на сигарету. В 2012 р. вироблено 93,9 млрд. штук сигарет, які містять тютюн та суміш тютюну, що на 1,7 % менше ніж у 2011 році (95,4 млрд. штук), для цього використано 56,3 тис. тонн тютюнової сировини (0,63 грама на сигарету) [3]. Тобто в Україні, як і в інших країнах, сигарети стають легшими (табл.1). Враховуючи те, що більшу частину ринку тютюнових виробів в Україні складають відносно недорогі сигарети типу «Прилуки», «Прима» та інші, для виробництва яких повністю підійшла б тютюнова сировина вітчизняного походження, але українського тютюну хронічно не вистачає.

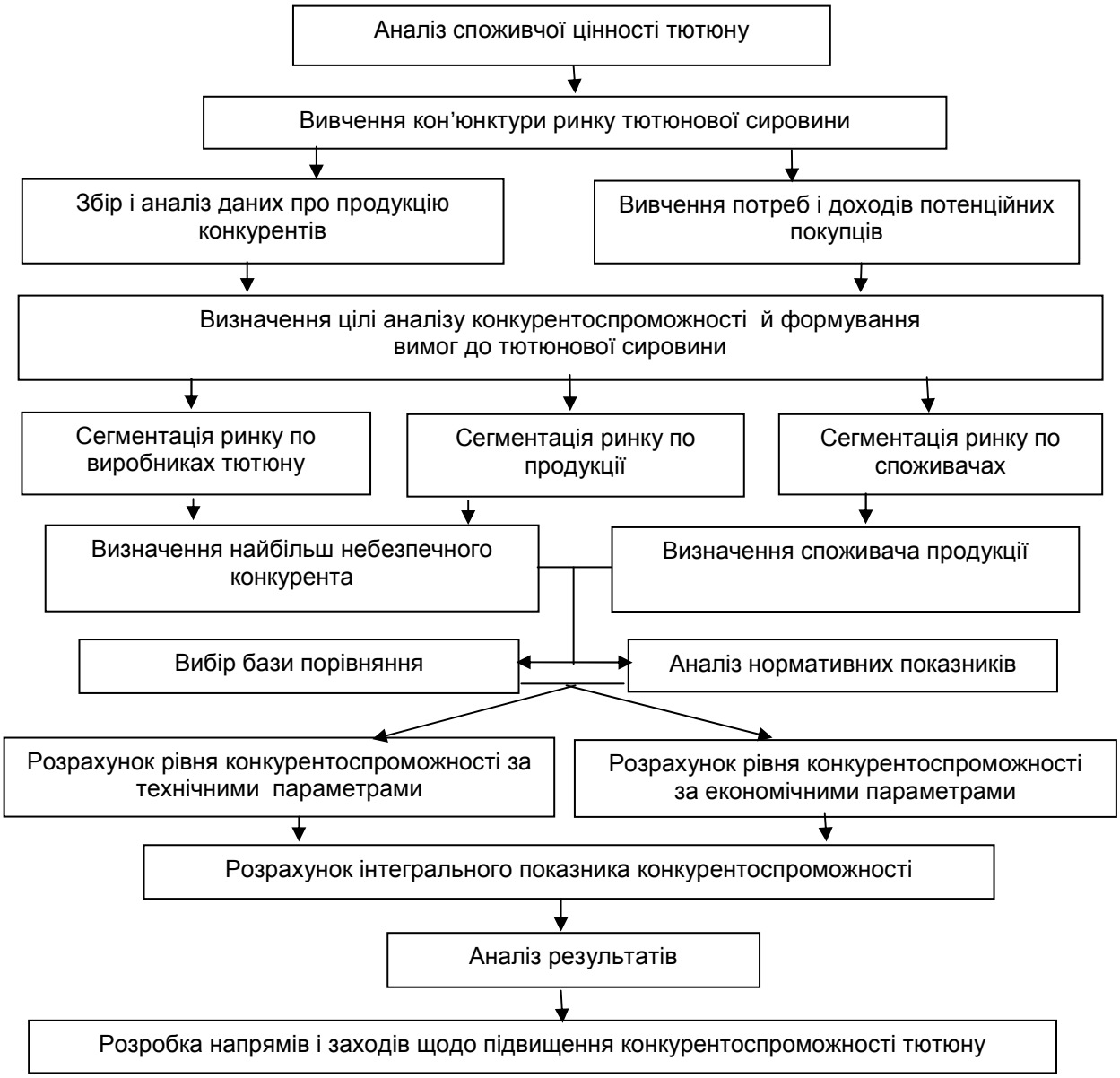

Рис. 1. Методика оцінки конкурентоспроможності тютюну

Джерело: розроблено автором

Таблиця 1

Розрахунок потреби в тютюновій сировині для виробництва сигарет в Україні за роками

Показники	Роки							
	2000	2005	2007	2009	2010	2011	2012	+,-2012 р. до 2000 р.
Виробництво сигарет, млрд. шт.	58,8	120,1	128,6	114,4	102,1	95,4	93,9	+ 35,1
Розрахунок потреби в сировині, тис. тонн	52,9	96,1	80,9	72,1	64,3	60,1	56,3	+ 3,4
Виробництво тютюну в Україні, тис. тонн	3,0	0,49	0,16	0,11	0,32	0,31	0,08	- 2,2
Частка українського тютюну від попиту, %	5,7	0,5	0,2	0,2	0,5	0,5	0,15	- 5,55

Джерело: Розраховано автором за даними офіційного сайту Держкомстату України – http://www.ukrstat/gov.ua/

Для забезпечення безперебійного виробництва тютюнових виробів в Україні потрібно 60-70 тис. тонн ферментованого тютюну, в той же час валовий збір в сільськогосподарських підприємствах різних форм господарювання знизився до критичної межі - за офіційною статистикою протягом 2011 року в Україні вироблено 320 тонн тютюну при площі посадки 230 гектарів і врожайності 13,6 ц/га. У 2012 році з площі 64 гектарів зібрано 80 тонн тютюну, рівень врожайності становив 12,1 ц/га, що забезпечує потреби галузі на 0,15%. Для інформації: в Тернопільській області, яка за часів стабільного виробництва тютюну була лідером в Україні, площі посадки становили 5,5–7,5 тис. гектарів, а валовий збір 7,0–10,4 тис.тонн. У 2012 році Тернопільщина посадила тільки 32,5 гектари, з якої зібрано 491 ц при врожайності 15,1 ц/га. У 2013 році посаджено 25,4 гектари тютюну, в тому числі в Борщівському районі посаджено 13,7 гектари (с/г підприємства – 1 гектар і господарства населення – 12,7 гектара). Отже, виробництво тютюну опустилося до критичної точки, після чого наступає повний розвал галузі.

У 2012 році тютюнові площі скоротилися у 62 рази в порівнянні з 2000 роком та в 362 рази в порівнянні з 1980 роком [5; 6]. Незначні обсяги виробництва призвели до відсутності з 1999 року статистичної інформації щодо економічних показників тютюнництва в Україні. З 2006 року основними виробниками тютюнової сировини були особисті підсобні господарства населення. Великі аграрні холдинги від виробництва тютюну повністю відмовились через його високу трудомісткість. Впродовж останніх п'яти років, не дивлячись на значний ріст заробітної плати та вартості матеріально-технічних ресурсів, ціни на тютюнову сировину не змінювались (табл. 2 і 3).

Таблиця 2

Динаміка закупівельних цін на неферментовану тютюнову сировину (сухий лист), грн. (без ПДВ)

Роки	Тип тютюну	Ціна за 1 кг товарного сорту, грн.				Ріст цін на тютюн I сорту в порівнянні з 2005 р., рази
		I	II	III	IV	
2005	Крупнолистий, Берлей	5,40	5,00	4,70	4,00	-
2006	Крупнолистий, Берлей	5,80	5,10	4,70	4,00	1,07
2007	Крупнолистий, Берлей	6,80	6,00	5,40	3,80	1,26
2008	Крупнолистий, Берлей	9,20	8,20	6,20	5,00	1,70
2009	Крупнолистий, Берлей	12,00	10,80	9,50	8,00	2,22
2010	Крупнолистий, Берлей	12,00	10,80	9,50	8,00	2,22
2011	Крупнолистий, Берлей	12,00	10,80	9,50	8,00	2,22
2012	Крупнолистий, Берлей	12,00	10,80	9,50	8,00	2,22
2013	Крупнолистий, Берлей	12,00	10,80	9,50	8,00	2,22

Джерело: розроблено автором

Таблиця 3

Динаміка закупівельних цін на свіжо зібране листя тютюну (без ПДВ)

Роки	Тип тютюну	Товарний сорт			Середня ціна, грн.	Ріст середньої ціни в порівнянні з 2009 р., рази
		I	II	III		
		Ціна за 1 кг, грн.				
2009	Крупнолистий, Берлей	1,20	1,00	0,70	0,97	-
2010	Крупнолистий, Берлей	1,20	1,00	0,70	0,97	-
2011	Крупнолистий, Берлей	1,20	1,00	0,70	0,97	-
2012	Крупнолистий, Берлей	1,50	1,50	1,50	1,50	1,55
2013	Крупнолистий, Берлей	1,50	1,50	1,50	1,50	1,55

Джерело: розроблено автором.

Мінімальна заробітна плата у 2013 році (1190 грн. з 01 квітня та 1215 грн. з 01 жовтня) в порівнянні з 2009 роком (625 грн.) зросла у 2 рази.

Невисокі ціни на сухий тютюновий лист є однією з основних причин зниження зацікавленості сільських трудівників до вирощування тютюну. Тютюн трудомістка культура і вимагає значних затрат ручної праці – (із 95 технологічних операцій - 65 виконують вручну), в структурі витрат на виробництво тютюну оплата праці становить близько 75%. Отже, на нашу думку, підвищення цін на тютюнову сировину повинно бути тісно пов'язане із мінімальною заробітною платою та рівнем інфляції в державі.

Нами розраховано нормативні показники виробництва із врахуванням рівня мінімальної заробітної плати та цін на товарно-матеріальні цінності. Встановлено, що у 2013 році витрати на 1 гектар тютюну (без витрат на післязбиральний обробіток) становили 19377,60 грн., (плановий валовий збір свіжо зібраного листя 143 ц, нормативна собівартість 1 ц свіжо зібраного листя тютюну дорівнює 135 грн. при ціні 150 грн./ц). Рівень рентабельності становить 10,7%. Нормативні витрати на 1 гектар (при умові здачі сухого листя тютюну 20 ц з 1 гектара) становлять 41420,30 грн., а собівартість 1 ц дорівнює 2071 грн. Отже, ціни на сухий тютюн відшкодовують тільки половину собівартості його виробництва.

Конкурентоспроможність тютюнової сировини значною мірою пов'язана з якісними характеристиками (товарний сорт, хімічний склад: вміст нікотину, білків і вуглеводів) та витратами на її виробництво. Аналіз хімічного складу тютюнової сировини сортів української селекції приведено у табл. 4.

Таблиця 4

Хімічний склад тютюнової сировини сортів української селекції за 2008, 2011, 2012 рр.

Назва сорту	Рік								
	2008	2011	2012	2008	2011	2012	2008	2011	2012
	Нікотин, %			**Вуглеводи, %**			**Білки, %**		
Берлей - 38	1,71	1,43	1,80	3,09	1,30	1,27	3,37	3,90	3,60
Тернопільський - 14	1,45	1,56	1,50	3,40	2,00	2,10	4,30	3,60	3,40
Тернопільський - 7	1,35	1,80	1,60	3,30	1,24	1,30	5,20	4,70	4,20
Тернопільський перспективний	1,50	1,47	1,50	3,20	1,30	1,60	4,10	3,40	3,70

Джерело: розроблено автором

Вище наведені показники якості тютюну сортів української селекції свідчать про відповідний вміст нікотину, високий вміст вуглеводів та низький вміст білків. Але визначити рівень конкурентоспроможності за цими параметрами можна лише у разі виходу виробників тютюну на ринок та порівняння з аналогічною продукцією інших виробників за відповідними характеристиками.

Отже, конкурентоспроможність є динамічним показником, що залежить від зміни ціни продукції, потреб споживачів, технологічного рівня виробництва, платоспроможного попиту, насиченості ринку та інших факторів. Її потрібно розглядати не тільки як якісну характеристику ринкового стану, але і як кількісно вимірювальний параметр. Незалежно від того, який саме спосіб буде вибрано, аналіз і оцінку показника конкурентоспроможності слід проводити постійно й безперервно. Від вміння вчасно та кваліфіковано провести оцінку конкурентоспроможності тютюну залежить ефективність виробничого процесу. Конкурентоспроможність можна прогнозувати на стадії розробки та планування, але реальну конкурентоспроможність оцінюють лише на ринку при зіставленні з аналогічною продукцією конкурентів.

Для забезпечення поліпшення якісних характеристик продукції тютюнництва та її конкурентоспроможності необхідно: удосконалювати систему техніко-економічних й агротехнічних заходів виробництва продукції та її збуту; впроваджувати у виробництво нові енергозберігаючі технології вирощування, зберігання, переробки та реалізації продукції; здійснювати належний контроль за якістю продукції на всіх етапах її виробництва та збуту; впроваджувати у виробництво нові високоврожайні сорти й гібриди тютюну української

селекції, стійкі до хвороб і шкідників: Тернопільський 7, Тернопільський 14, Тернопільський перспективний, Берлей 38; інтенсифікувати виробництво за рахунок використання сучасних технологій.

Перспективним напрямом підвищення ефективності тютюнового виробництва та його конкурентоспроможності є:

а) удосконалення системи техніко-економічних й агротехнічних заходів виробництва продукції та її збуту;

б) застосування науково обґрунтованих технологічних карт і структури нормативної собівартості виробництва продукції тютюнництва;

в) впровадження у виробництво нових енергозберігаючих технологій вирощування, зберігання, переробки та реалізації продукції;

в) здійснення належного контролю за якістю продукції на всіх етапах її виробництва та збуту;

г) використання адаптованого для вирощування у певних природно - економічних зонах насіннєвого та розсадного матеріалу;

д) впровадження у виробництво нових високоврожайних сортів та гібридів тютюну української селекції, стійких до хвороб та шкідників;

ж) інтенсифікувати виробництво за рахунок використання сучасних технологій.

Висновки з даного дослідження. З метою посилення конкурентоспроможності вітчизняної тютюнової продукції необхідно здійснити такі організаційно-економічні заходи:

- забезпечити гарантування пріоритетного розвитку сільського господарства, як базової галузі економіки, створити умови для стабілізації та нарощування сільськогосподарської продукції, в т.ч. й тютюну;
- накласти мораторій на імпорт тютюнової сировини, яку можна вирощувати в Україні, ввести квоту на обов'язкове використання в сигаретах ферментованої тютюнової сировини власного виробництва;
- направляти частину коштів, які нині витрачаються на закупівлю імпортованого тютюну, а також – акцизного збору від тютюнових виробів, що надходять до Державного бюджету, на відновлення галузі тютюнництва;
- встановити суворий контроль за регулюванням економічного механізму господарювання та цінами на тютюн, які б не лише відшкодовували понесені витрати, а й забезпечували б прибуток для розширеного відтворення;
- впровадити державну підтримку всіх суб'єктів тютюнового виробництва незалежно від форми господарювання. Вона має бути спрямована на досягнення паритету доходів сільських товаровиробників з доходами інших підприємств тютюнового підкомплексу.

Реалізація зазначених напрямків має створити сприятливий грунт для стійкої конкурентоспроможності вітчизняної тютюнової галузі.

Література

1. Ольховська Н.А. Методика оцінки конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції / Н.А. Ольховська // Економіка АПК. – 2008. – № 11. – С. 116-119.

2. Горьовий В.П. Ринкові тенденції аграрного виробництва в Україні / В.П. Горьовий, М.С. Срібнюк // Економіка АПК. – 2008. – С. 101-106.

3. Тютюновий ринок в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://imperial-tobacco.com.ua/tobacco/market/

4. Бялковська Г.Д. Концептуальні засади розвитку тютюнництва в Україні / Г.Д. Бялковська // Інноваційна економіка. – 2011. – № 2. – С. 219–222.

5. Офіційний сайт Держкомстату України – http: //www.ukrstat/gov.ua/.

6. Бялковська Г.Д. Криза тютюнництва та шляхи її подолання / Г.Д. Бялковська // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 2 (19). – С. 23–29.

7. Михайлов Є.А. Аналіз ринку тютюну в Україні / Є.А. Михайлов // Економіка АПК. – 2006. – №11. – С. 94–98.

8. Михайлов Є.А. Сучасний стан тютюнового підкомплексу України / Є.А. Михайлов // Науковий вісник Національного аграрного університету. – К., 2006. – Вип. 97. – С. 126–128.

References

1. Olkhovska, N.A. (2008), “Methods of assessing the competitiveness of agricultural products”, *Economika APK,* no.11, pp. 116-119.

2. Horovyi, V.P. and Sribniuk, M.S. (2008), “Market trends of agricultural production in Ukraine”, *Economika APK,* pp. 101-106.

3. The tobacco market in Ukraine, available at: http://imperial-tobacco.com.ua/tobacco/market/

4. Bialkovska, H.D. (2011), “Conceptual Framework for tobaco production in Ukraine”, *Innovative economy*, no. 2, pp. 219-222.

5. The official website of Goskomstat Ukraine, available at:http://www.ukrstat/gov.ua/

6. Bialkovska, H.D. (2013), “Crisis of tobaco production and ways to overcome”, *Sustainable economic development*, no. 2(19), pp. 23-29.

7. Mikhailov, E.A. (2006), “Analysis of the tobacco market in Ukraine”, *Economika APK*, no. 11, pp. 94-98.

8. Mikhailov, E.A. (2006), “The current state of the tobacco sub Ukraine”, *Scientific Bulletin of the National Agricultural University*, vol. 97, pp.126-128.

УДК 338.43: 636

Петриченко І.В.,
старший науковий співробітник відділу координації наукових досліджень, економіки і маркетингу
Інститут кормів та сільського господарства Поділля НААН України

ФАКТОРИ І ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ КОРМОВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Petrychenko I.V.,
senior research fellow of department coordination of scientific research, economics and marketing
Institute of fodder and Agriculture of Podillia NAAS of Ukraine

FACTORS AND DETERMINANTS OF THE DEVELOPMENT OF THE FORAGE PRODUCTION IN UKRAINE

***Постановка проблеми*.** В умовах глобальних продовольчих викликів актуалізується проблема базових сільськогосподарських галузей, які прямо або опосередковано сприяють розв’язанню проблеми продовольчої безпеки країни і виявляють позитивний ефект на розвиток споріднених галузей. Раціональне вирішення зазначеної проблеми лежить у площині пошуку науково-теоретичних та прикладних напрямів забезпечення сталого розвитку сільського господарства в умовах недосконалого інституційного середовища, загострення глобальних та регіональних проблем, обмеженості природних ресурсів, зростання вартості агровиробництва, домінування інноваційних, інвестиційних та інформаційних компонент. Продовольча проблема у світі набуває глобального характеру й обумовлює стратегічні цілі у розвитку держав.

Значення кормів та кормовиробництва для аграрної економіки країни є винятковим, адже від ефективності виробництва, безпечності та якості продукції галузі залежить поточний стан та відродження тваринництва. Відповідно до Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року, планується значно збільшити виробництво продукції тваринництва, що вимагатиме від галузі кормовиробництва збільшення показників

виробництва майже у два рази [9, с. 3–58]. Зазначені особливості обумовили вибір теми дослідження, її логіку і структуру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам підвищення ефективності виробництва і використання кормів в Україні присвячені роботи П. Березівського, І. Бондарчука, В. В'юна, І. Грабчук, В. Гришка, В. Долинського, О. Єрмакова, М. Карамана, І. Кіщака, П. Кропа, М. Куліша, Л. Мармуль, Л. Павловської, В. Перегуди, А. Побережної, Д. Приходька, В. Славова, Я. Сибаль, І. Топіхи, О. Ходаківської, Г. Черевка та низки інших вчених економістів-аграрників. Питання ресурсного забезпечення галузі кормовиробництва висвітлені у роботах В. Бердникова, Д. Глущенка, П. Канінського, В. Рижкова та ін. Проте проблема дефініції визначальних детермінант розвитку галузі кормовиробництва в Україні в нинішніх економічних умовах, що характеризуються глобалізацією продовольчої проблеми у світі з одного боку та зростаючою обмеженістю природних ресурсів, з іншого, наразі актуалізується і потребує подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення ключових факторів та детермінант розвитку галузі кормовиробництва в Україні.

Об'єктом дослідження є процес функціонування вітчизняної галузі кормовиробництва.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних, методичних і прикладних положень формування економічного та природного потенціалу галузі кормовиробництва та ефективності його використання.

Теоретичною та методичною основою дослідження стало використання діалектичного методу пізнання та системного підходу до вивчення досліджуваних явищ та процесів. Крім того, застосовувались такі методи як індукції та дедукції, абстракції, узагальнення, табличний, порівняльного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток кормовиробництва є обов'язковою умовою ефективного функціонування багатьох галузей національного господарства, в першу чергу тваринництва. Як зазначає вітчизняний вчений економіст В. Морозов, одним з основних шляхів інтенсифікації тваринництва є дотримання закону пропорційного розвитку, зокрема встановлення необхідних пропорцій між виробництвом кормів і поголів'ям тварин. Нині в багатьох господарствах ці пропорції порушені. Кормова база повинна в оптимальних пропорціях випереджати збільшення поголів'я та підвищення продуктивності худоби. Дотримання даного принципу на практиці створює сприятливі умови для ритмічного нарощування виробництва продукції тваринництва, страхує тваринництво від несприятливого впливу погодних умов окремих років [7]. На переконання О. Рибаченко, нині як і впродовж пострадянського періоду загальні ознаки розвитку галузі кормовиробництва залишилися незмінними і характеризуються насамперед скороченням посівних площ кормових культур і валового виробництва кормів, відсутністю налагодженого механізму співпраці агроформувань з комбікормовими заводами та чіткої схеми здійснення розрахункових операцій, зниженням бізнесової та державної активності у цій сфері тощо [10].

Поділяємо думку Бабича А.О., Забродського О.Є. та Табенського І.Й., котрі зазначають, що кормовиробництво це одна з галузей сільського господарства, яка відрізняється специфічними завданнями, видовим складом виробленої продукції, організацією та технологією виробничих процесів, складом технічних засобів і кваліфікацією працівників. Основне його завдання – виробництво в необхідних обсягах доброякісних кормів для громадського тваринництва при оптимальних розмірах площі кормових культур і природних кормових угідь, затрат праці та коштів на одиницю вироблених кормів. Кормовиробництво передбачає вирощування та заготівлю кормів на орних землях і природних угіддях, використання основної та побічної продукції рослинництва, відходів промислової переробки сільськогосподарської сировини, а також зберігання та підготовку кормів до згодовування [1]. Проте цим не вичерпуються функції кормовиробництва як комплексної галузі. Крім того, кормовиробництво можна розглядати як систему організаційно-економічних, технічних і технологічних заходів по вирощуванню кормових культур, підвищенню продуктивності природних кормових угідь, виробництва, переробки та зберігання різних видів кормів. Всю цю систему слід вважати дуже важливою складовою частиною виробництва сільського господарства [8].

Представляє інтерес визначення приналежності досліджуваної галузі та її основних систем. Особливістю кормовиробництва є його належність до трьох сфер агропромислового

комплексу: ресурсної (корми є засобами виробництва (предметами праці) продукції тваринництва); безпосереднього виробництва (вирощування, заготівля і зберігання кормів); галузей переробки сільськогосподарської продукції (виробництво комбікормів). Специфіка кормовиробництва, з погляду ефективності, виявляється в тому, що воно є галуззю рослинництва, безпосередньо визначає ефективність галузі тваринництва, охоплює польове, лукопасовищне виробництво кормів, природні кормові угіддя та комбікормову промисловість, тому включає функції, властиві кожній із цих галузей [4].

Виділяють три основні системи кормовиробництва: система посівного кормовиробництва, система лукопасовищного кормовиробництва і система посівно-лукопасовищного кормовиробництва (комбінована). У господарствах здебільшого поєднуються всі системи і джерела кормовиробництва. Повне забезпечення тварин кормами, збалансованими за вмістом поживних речовин, можливе лише при повному наборі різних їх джерел надходження. Всі корми, що використовуються у тваринництві, поділяються на такі основні групи: рослинницькі; корми тваринного походження; мінеральні. Корми перших двох груп виробляють або безпосередньо в господарствах, або із сільськогосподарської сировини на промислових підприємствах. Рослинницькі корми бувають: грубі (сіяні трави і трави природних кормових угідь – лук і пасовищ, солома, сінаж, сіно); соковиті (силос, корене- та бульбоплоди); концентровані (зерно й зернопродукти); зелені (трави культурних і природних пасовищ, сіяних культур); корми від переробки сільськогосподарської продукції (комбікорми, відходи крохмале-патокової та ін.). До кормів тваринного походження належать молоко та продукти його переробки (відвійки, сироватка), м'ясне, рибне, кісткове борошно та ін. [8]. В розрізі класифікації кормів можна виділити дев’ять основних їх видів, які у свою чергу мають підвиди (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація кормів

№ п.п.	Вид	Підвид
1	2	3
1	Корми рослинного походження:	– соковиті: зелені корми (сіяні кормові культури, трава природних пасовищ, лук і посівів), силос, сінаж, коренебульбоплоди, баштанні культури, різні овочі; – водянисті: свіжий і кислий жом, брага, пивна дробина, картопляні та плодові вичавки; – грубі: сіно, солома, полова, стебла й стрижні кукурудзи, кошики і лушпиння соняшнику, гілковий корм та ін.; – концентровані: зерно й насіння фуражних (злакових та бобових) і продовольчих культур та продукти їхньої переробки (висівки, макуха, шрот), а також сухі відходи бродильного, крохмального, цукрового виробництв, м’ясо-молочної й рибної промисловості.
2	Корми тваринного походження	молоко незбиране і збиране (молочні відвійки), сколотини, сироватка, м’ясне борошно, м’ясо-кісткове, рибне і пір’яне борошно, риб’ячий фарш, лялечки шовкопряда, відходи інкубації яєць птиці тощо.
3	Кормові відходи технічних виробництв	– цукробурякового: жом (свіжий, кислий та сухий), кормова меляса; – олійно-екстракційного: макуха і шроти (соняшникові, лляні, ріпакові, бавовникові, рицинові); – борошномельного: висівки (пшеничні, житні, ячмінні, рисові, гречані, горохові тощо), січка зерна (використовують при виробництві гранульованих і брикетованих кормів), кормове борошно (вівсяне, ячмінне), мучка (гречана, просяна) – одержують при переробці зерна на крупу, борошняний порох (одержують при помелі зерна), зернова лузга (гречки, проса, соняшнику); – пивного: пивна дробина (у свіжому рідкому вигляді або висушена), солодові паростки, пивні дріжджі; – спиртового: брага (барда) – зернова, картопляна (у свіжому рідкому вигляді або висушена); – крохмального: жмаки – картопляні, кукурудзяні (у рідкому або сухому вигляді).

продовження табл. 1

1	2	3
4	Комбікорми	однорідні суміші різних кормових засобів, спеціально виготовлені за науково-обґрунтованими рецептами для певних видів та статево-вікових груп тварин.
5	Кормосуміші	Гранульовані та розсипні кормові суміші
6	Мінеральні речовини	солі мінеральних елементів (кухонна сіль, крейда, кормові фосфати та ін.)
7	Синтетичні препарати	сечовина, аміачна вода, кормовий концентрат лізину і метіоніну, кормові дріжджі
8	Біологічно активні добавки	солі мікроелементів, вітамінні, ферментні, гормональні препарати, антибіотики тощо
9	Харчові відходи	залишки кухонь та їдалень індивідуального і громадського харчування

Джерело: сформовано на основі [3].

Із перелічених груп корми рослинного походження є основними в годівлі тварин, інші – доповнюють раціон за вмістом компонентів, що підвищують його біологічну цінність і поліпшують використання поживних речовин [3]. Зазначені характеристики галузі кормовиробництва дозволяють теоретично обґрунтувати визначальні фактори та детермінанти її розвитку.

Необхідною конкретизацією, як зазначає Зінченко О. І., є те, що кормовиробництво – це виробництво та заготівля кормів на основі їх джерел. Основою кормовиробництва є кормова площа, з якої отримують грубі, соковиті, зелені і штучно зневоднені корми [5]. Отже, джерелами надходження кормів є виробництво їх у системі польових сівозмін (переважно концентрованих кормів); виробництво у кормових сівозмінах (здебільшого зелених і соковитих кормів); надходження з природних кормових угідь; кормові та вітамінні добавки, що виробляються промисловими підприємствами; відходи харчової, молочної, м'ясної та рибної промисловості [8]. Необхідно зазначити, що зараз в Україні до третього класу і некласного відноситься третина сіна та чверть силосу, крім того, часто втрати поживних речовин при заготівлі і зберіганні кормів сягають 40…50 відсотків [6]. Такі невтішні дані свідчать про те, що наразі простежується низька якість кормів, що у свою чергу призводить до значних перевитрат. Розрахунок внутрішньої потреби у кормах сільськогосподарських підприємств здійснюється на основі чисельності худоби та птиці із врахуванням ресурсного потенціалу кормовиробництва (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка чисельності худоби та птиці в Україні, тис. голів

Показник	Рік			
	2010	2011	2012	2012 до 2010, %
Велика рогата худоба	4494,4	4425,8	4645,9	103
у т.ч. корови	2631,2	2582,2	2554,3	97
Свині	7960,4	7373,2	7576,7	95
Вівці та кози	1731,7	1739,4	1738,2	100
Птиця всіх видів	203839,8	200760,6	213798,5	105

Джерело: сформовано на основі [11].

Проте динаміка балансу кормів у 2010-2012 рр. свідчить про відносну стабільність та забезпеченість сільськогосподарських підприємств України кормовими ресурсами (табл. 3).

Діагностика стану галузі кормовиробництва свідчить про те, що за останні роки тут з'явилося багато проблем, які стримують подальший її розвиток і розвиток промислового тваринництва, що загрожує продовольчій безпеці країни. Ми погоджуємося з думкою Рибаченко О., що проблема розвитку кормовиробництва на сучасному етапі полягає не стільки в необхідності нарощування виробництва кормових ресурсів, скільки у пошуку шляхів їх раціонального використання. Подальший розвиток кормовиробництва повинен базуватися на поглибленні міжгалузевої інтеграції суб'єктів господарювання сільського господарства і переробної промисловості. Зростає важливість ставлення держави до проблеми

формування комплексної програми розвитку галузі тваринництва з урахуванням результатів оцінки внутрішньої потреби у кормах і ресурсного потенціалу кормовиробництва [10]. На думку П. Березівського, при оздоровленні ситуації в аграрній сфері підприємства, які відносяться до суспільного сектора, утвердяться в ролі основних товаровиробників сільськогосподарської продукції. Це пов'язано з можливістю раціонального поєднання у великих формах господарювання на землі рослинницьких і тваринницьких галузей та збереження потенціалу одного з основних виробників продукції скотарства [2, с. 131].

Таблиця 3

Динаміка балансу кормів у сільськогосподарських підприємствах, тис. ц кормових одиниць

Показник	Рік			2012 р. до 2009 р., %
	2010	2011	2012	
Наявність на початок звітного року	33429,4	29605,3	36223,9	108
Надходження - усього	122026,7	129858,3	124352	102
у тому числі				
заготовлено, виділено з продовольчих культур для тваринництва	66837,8	72470,5	63511,4	95
одержано в обмін та інші надходження (крім купівлі)	9598,3	11901,2	12067,7	126
куплено	45591,4	45486,8	48773,4	107
Витрати - усього	128816,5	125843,4	130776,5	102
у тому числі				
Витрачено на годівлю усім видам худоби та птиці	117743,2	114841,7	119530,7	102
з них				
коровам та бугаям-плідникам молочного стада	29117,9	28910,2	30547,9	105
іншій великій рогатій худобі (без корів та бугаїв-плідників молочного стада, робочих волів)	22142,4	20432,3	21106,8	95
свиням	24756,4	24408,4	24491,4	99
вівцям та козам	849,9	881,1	878,2	103
птиці	39504,9	38879,3	41405	105
коням, робочим волам	1082,8	953,6	846,2	78
іншим видам худоби	288,4	376,8	255,8	89
Із загальної кількості витрачених кормів				
пасовищних	3048,9	2781,4	2538,1	83
купованих	32114	30774,3	33890,4	106
Продано та передано - усього	9603,1	9538,5	9730,2	101
у тому числі населенню	2349,3	1863,4	1480,9	63
Витрачено на підстилку та інші господарські цілі	1139,3	1090,6	1082	95
Втрати - усього	330,2	373,4	434,2	131
з них у межах встановлених норм природних втрат	189,8	208,7	210,8	111
Наявність на кінець звітного року	29689,4	36401,3	32337,2	109

Джерело: сформовано на основі [11]

Ми можемо зробити висновок, що з точки зору цивілізаційного розвитку та з врахуванням теорії синергетики, причини занепаду аграрного сектора в цілому та галузі кормовиробництва зокрема полягають у тому, що, змінюючись в перманентному процесі функціонування від однієї кризи до іншої, система нагромаджує якісні зміни, які, досягнувши критичного стану, викликають нову системну кризу, призначену трансформувати наявну упорядкованість новим системним порядком, що наступає через біфуркації та хаос. Відносно іншого підходу теорії синергетики, який отримав назву формаційного, занепад галузей, у т.ч. кормовиробництва, відбувся внаслідок становлення ринкової системи господарювання.

Висновки та подальші дослідження.

1. Визначальним напрямом і завданням аграрної політики держави є розробка, реалізація та визначення пріоритетних орієнтирів відносно сталого розвитку аграрного сектора у цілому та галузі кормовиробництва зокрема, як визначальної в умовах відродження національного тваринництва, яке у свою чергу впливає на рівень продовольчої безпеки в країні.

2. Кормовиробництво є не лише базисом скотарства, а й має значний вплив на розвиток галузі рослинництва. Перспективність галузі обумовлюється не лише сприятливими природно-кліматичними умовами, але й ретроспективними передумовами, адже галузь скотарства в Україні була і є традиційним напрямом господарської діяльності, що дозволило досягнути відповідного практичного досвіду у секторі кормовиробництва та сформувати систему традиційних підходів.

3. Проблема відтворення вітчизняного кормовиробництва має розв'язуватися у двох площинах: фізичної та економічної доступності та ефективності для виробників та покупців. Своєрідними відзнаками мають бути: відповідність стратегічним довгостроковим цілям держави; поетапне відтворення з врахуванням наявних та латентних організаційно-економічних і природно-біологічних ресурсів та комплементарних завдань міжсекторального розвитку; техніко-технологічна модернізація; піднесення на інноваційній та інвестиційній платформі; інформатизація галузі кормовиробництва; врахування соціально-демографічних та регіональних і зональних особливостей; адаптація до сучасних світогосподарських процесів.

Література

1. Бабич А.О. Кормовиробництво – спеціалізована галузь / А.О. Бабич, О.Є. Забродський, І.Й. Табенський. – К. : т-во «Знання» УРСР, 1982.– 48 с.

2. Березівський П.С. Ефективність виробництва і формування ринку продукції скотарства в Карпатському регіоні / П.С. Березівський. – Львів : Українські технології, 1998. – С. 131.

3. Дадашев Б.А. Система технологій. Розділ 1. Економічні основи технологічного розвитку агропромислового комплексу : навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни / Б.А. Дадашев, В.В. Обливанцов, В.П. Гордієнко. – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2008. – 294 с

4. Ефективність виробництва та використання кормів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/ chem_biol/vldau/APK/2011_18_1/files/11vofpau.pdf

5. Зінченко О.І. Кормовиробництво : навчальне видання / О.І. Зінченко. – 2-е вид., доп. і перероб. – К. : Вища освіта, 2005. – 448 с.

6. Крилов В.В. Напрями розвитку кормовиробництва України [Електронний ресурс] / В.В. Крилов, С. М. Коломієць. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua /portal/Chem_Biol/Ptdau/2009_9_1/1/16.pdf

7. Морозов В. І. Теоретичні засади інтенсифікації тваринницької галузі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/ portal/Chem_Biol/Vkhnau_ekon/2011_7/pdf/37.pdf

8. Організація кормовиробництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://agroua.net/economics/documents/category-119/doc-190/

9. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року : Постанова КМУ від 19.09.2007 р. № 1158 // Економіка АПК. – 2007. – № 11. – С. 3–58.

10. Рибаченко О.М. Основні проблеми розвитку кормовиробництва в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive. nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/agroin/2011_10-12/RYBAHENK.pdf

11. Стан тваринництва в Україні: Статистичний бюллетень / Державна служба статистики України. – К., 2013. – 129 с.

References

1. Babich, A., Zabrodskyi, O.Ye. and Tabenskyi, I.I. (1982), *Kormovyrobnytstvo – spetsializovana haluz* "Forage production - the specialized industry", t-vo «Znannia», Kyiv, Ukraine, 48 p.

2. Berezivskyi, P.S. (1998), *Efektyvnist vyrobnytstva i formuvannia rynku produktsii skotarstva v Karpatskomu rehioni* [Efficiency of production and the formation of market products pastoralism in the Carpathian region], Ukrainski tekhnolohii, Lviv, Ukraine, 131 p.

3. Dadashev, B., Oblyvantsov, V., Hordiienko, V. (2008), *Systema tekhnolohii. Rozdil 1. Ekonomichni osnovy tekhnolohichnoho rozvytku ahropromyslovoho kompleksu* [The system technologies. Section 1. Economic bases of technological development of agroindustrial complex], tutorial, DVNZ "UABS NBU", Sumy, Ukraine, 294 p.

4. The effectiveness of production and use of forages, available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/ chem_biol/vldau/APK/2011_18_1/files/11vofpau.pdf

5. Zinchenko, O.I. (2005), *Kormovyrobnytstvo* [Forage production], Vyshcha osvita, Kyiv, Ukraine, 448 p.

6. Krylov, V.V. and Kolomiiets S.M. (2009), "Destinations the development of forage production Ukraine", available at: http://archive.nbuv.gov.ua /portal/Chem_Biol/Ptdau/2009_9_1/1/16.pdf

7. Morozov, V.I. (2011), "The theoretical basis of intensifying livestock industry", available at: http://archive.nbuv.gov.ua/ portal/Chem_Biol/Vkhnau_ekon/2011_7/pdf/37.pdf

8. *Orhanizatsiia kormovyrobnytstva* [Organization of forage production], available at: http://agroua.net/economics/documents/category-119/doc-190/

9. "About the Approving the National target program of development Ukrainian Village for the period till 2015: CMU Resolution of 19.09.2007 p. № 1158", *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 3–58.

10. Rybachenko, A.M. (2011), "The main problems of development forage production in Ukraine", available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/agroin/2011_10-12/RYBAHENK.pdf

11. Condition of livestock in Ukraine: Statistical bulletin (2013), State Statistics Service of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 129 p.

УДК 336.14

Старух А.І.,
аспірантка*
Львівська державна фінансова академія

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Starukh A.I.,
graduate student
Lviv state academy of finance

THE CURRENT STATUS OF THE INTERGOVERNMENTAL FISCAL RELATIONS IN UKRAINE

Постановка проблеми. Сьогодні система міжбюджетних відносин є однією з основних важелів всієї фінансової політики держави. Ефективність відносин між ланками бюджетної системи полягає в сприянні соціально-економічного розвитку територій та зростанні добробуту населення. Особливого значення при цьому набувають міжбюджетні відносини та надання трансфертів. Проте, незважаючи на тривалий розвиток та реформування системи міжбюджетних відносин, на сьогоднішній день в Україні існують проблеми, які мають системний характер та потребують врегулювання. Саме це і робить міжбюджетну політику достатньо актуальною, щоб досліджувати та аналізувати її сучасний стан.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні стану та розвитку міжбюджетних відносин в Україні приділяють велику увагу з огляду на постійні зміни, які відбуваються під

* *Науковий керівник: Гарасим П.М. – д.е.н., професор*

час бюджетного регулювання в цій сфері. Зокрема, такі науковці, як О. Василик, А. Єпіфанов, А. Коломієць, В. Кравченко, І. Луніна, Л. Лисяк, В. Опарін, І. Сало, С. Слухай, С. Юшко зосерджуються на теоретичних аспектах організації та регулювання міжбюджетних відносин. В. Степанова приділяє увагу наявним проблемам та пропонує пропозиції щодо вдосконалення основних механізмів регулювання фінансових відносин між центральною владою й органами місцевого самоврядування [1, с. 115]. Окремим аспектам розробки шляхів розвитку міжбюджетних відносин присвячені роботи О. Чернявського, В. Андрущенка, П. Мельника, В. Алієвої та інших.

Проте із постійним розвитком та вдоконаленням бюджетної системи є необхідність у подальшому дослідженні стану міжбюджетних відносин та визначення тендецій їх розвитку.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення особливостей і характерних ознак сучасного стану міжбюджетних відносин. Завдання статті - аналіз динаміки та встановлення тенденій розвитку міжбюджетної політики, а також встановлення шляхів удосконалення системи міжбюджетної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Міжбюджетні відносини є важливим інструментом реалізації фінансових відносин між центральними та місцевими органами влади, дієвим чинником економічного та політичного розвитку України. Вони весь час перебувають у процесі удосконалення, який спрямовується на вирішення завдань щодо забезпечення соціально-економічного зростання як окремих адміністративно-територіальних одиниць, так і всієї держави, усунення розбіжностей у рівнях розвитку регіонів і посилення фінансового забезпечення місцевого самоврядування.

Міжбюджетні трансферти забезпечують формування дохідної частини бюджетів різних рівнів, яка спрямовується на виконання витратних програм, закріплених за органами місцевого самоврядування. Тобто міжбюджетні відносини забезпечують збалансування дохідної та витратної частин бюджетів відповідного рівня. Вони повинні відповідати принципу соціальної справедливості на всіх ланках бюджетної системи, оскільки основна частка міжбюджетних трансфертів спрямована на покриття витрат, що мають соціальну спрямованість.

Однак міжбюджетні відносини все ще залишаються проблемною ланкою в бюджетному процесі. Зокрема, вимагає удосконалення система бюджетного регулювання, зберігається недостатня власна дохідна база місцевих бюджетів, потребує покращення законодавче забезпечення розмежування функцій та завдань центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо здійснення бюджетних видатків.

Так, на думку Л. Б. Рябушки, особливістю міжбюджетних відносин в Україні є «заполітизованість» цього процесу і, як наслідок, присутня велика частка «тіньової економіки», що призводить до функціонування неефективної системи розподілу бюджетних коштів [2, с. 96].

Трансфертна політика має базуватися на прозорих правових нормах і стабільних формулах розподілу ресурсів, передбачаючи стимули для пошуку додаткових власних джерел доходів бюджету та скорочення витрат, а міжбюджетні трансферти слід розглядати як важливу складову міжбюджетних відносин, що безпосередньо впливає на забезпеченість громадян суспільними послугами, вирівнювання рівня бюджетної забезпеченості, виконання важливих економічних і соціальних програм [3, с. 235].

В Україні формування системи міжбюджетних трансфертів зумовлене необхідністю створення механізму фінансового вирівнювання місцевих бюджетів в умовах фінансових диспропорцій між територіями.

Статтею 96 Бюджетного кодексу України передбачено розподіл міжбюджетних трансфертів на чотири види [4]: дотації вирівнювання; субвенції; кошти, що передаються до Державного бюджету України та місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів; інші дотації (рис. 1).

Нині у вітчизняній міжбюджетній практиці широко використовуються як дотації, так і субвенції. Обсяги міжбюджетних трансфертів, які надійшли з державного бюджету до місцевих бюджетів наведено у таблиці 1.

Як видно із даних у таблиці 1, у 2012 році трансфертів було перераховано у розмірі 124,5 млрд. грн., що становить 96,9 % річного плану. Простежується також тенденція до збільшення обсягів міжбюджетних трансфертів протягом останніх років.

Рис. 1. Види міжбюджетних трансфертів

Джерело: складено автором на основі [4].

Таблиця 1

Міжбюджетні трансферти, що надійшли з державного бюджету до місцевих бюджетів, за 2010-2012 роки

Міжбюджетні трансферти	2010 рік		2011 рік		2012 рік	
	Факт, млн.грн.	Виконання плану, %	Факт, млн.грн.	Виконання плану, %	Факт, млн.грн.	Виконання плану, %
Усього, у т.ч.:	77766,2	95,6	94875	98,3	124460	96,9
загальний фонд	72375,1	98,8	89743,8	99,0	114625	97,4
спеціальний фонд	5391,1	66,7	5131,2	87,3	9834,2	91,3

Джерело: складено автором на основі [5]

Традиційно у структурі трансфертів найбільшу частку склала дотація вирівнювання, яка була перерахована в обсязі 51,6 млрд. грн., що становить 100 % річного плану [6, с. 63]. Цей вид трансфертів не обмежує свободу дій місцевої влади у власній сфері відповідальності, дозволяє місцевим органам витрачати дотаційні кошти на власний розсуд. З іншого боку, це призводить до неефективного використання бюджетних ресурсів, оскільки не завжди кошти розподіляються на пріоритетні для відповідної території чи місцевості напрями видатків.

Поряд з цим мало місце зменшення на 55,1 % обсягу коштів, що передаються з місцевих бюджетів до державного бюджету. Таким чином, чистий трансферт вирівнювання (різниця між дотацією вирівнювання та обсягом коштів, що передаються до державного бюджету) склав 50,5 млрд. грн. (рис. 2), що на 22,8 % більше ніж відповідний показник минулого року.

На відміну від дотацій, характерною ознакою субвенцій є цільове призначення одержаних коштів. Особливе місце у системі надання міжбюджетних трансфертів займають субвенції із соціального захисту населення, оскільки саме вони складають найбільшу частку у структурі трансфертів, які передаються з державного до місцевих бюджетів.

Так, за 2012 рік субвенції із соціального захисту населення були перераховані у обсязі 42,7 млрд. грн. (їх частка у загальній структурі трансфертів становила 34,3%, що на 3,7 в. п. менше за рівень 2011 року), у т. числі:

- субвенція на виплату допомоги сім’ям з дітьми, малозабезпеченим сім’ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам та тимчасової державної допомоги дітям була перерахована у розмірі 33,3 млрд. грн., що становить 99,9% від плану на рік;
- субвенція на надання пільг та житлових субсидій населенню на оплату електроенергії, прородного газу, послуг тепло-, водопостачання і водовідведення, квартирної плати, вивезення побутового сміття – 6,7 млрд.грн. (94,0% річного плану).
- субвенція на надання пільг з послуг зв’язку, на компенсацію втрати частини доходів, пов’язаних з відміною податку з власників транспортних засобів, та компенсацію за пільговий проїзд окремих категорій громадян – 1,9 млрд. грн. (91,1%);

- субвенція на надання пільг та житлових субсидій населенню на придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу – 0,9 млрд.грн. (99,9%).

Як ми бачимо з рис. 3, найбільшу частку із загального обсягу субвенцій займає субвенція на виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам та тимчасової державної допомоги дітям.

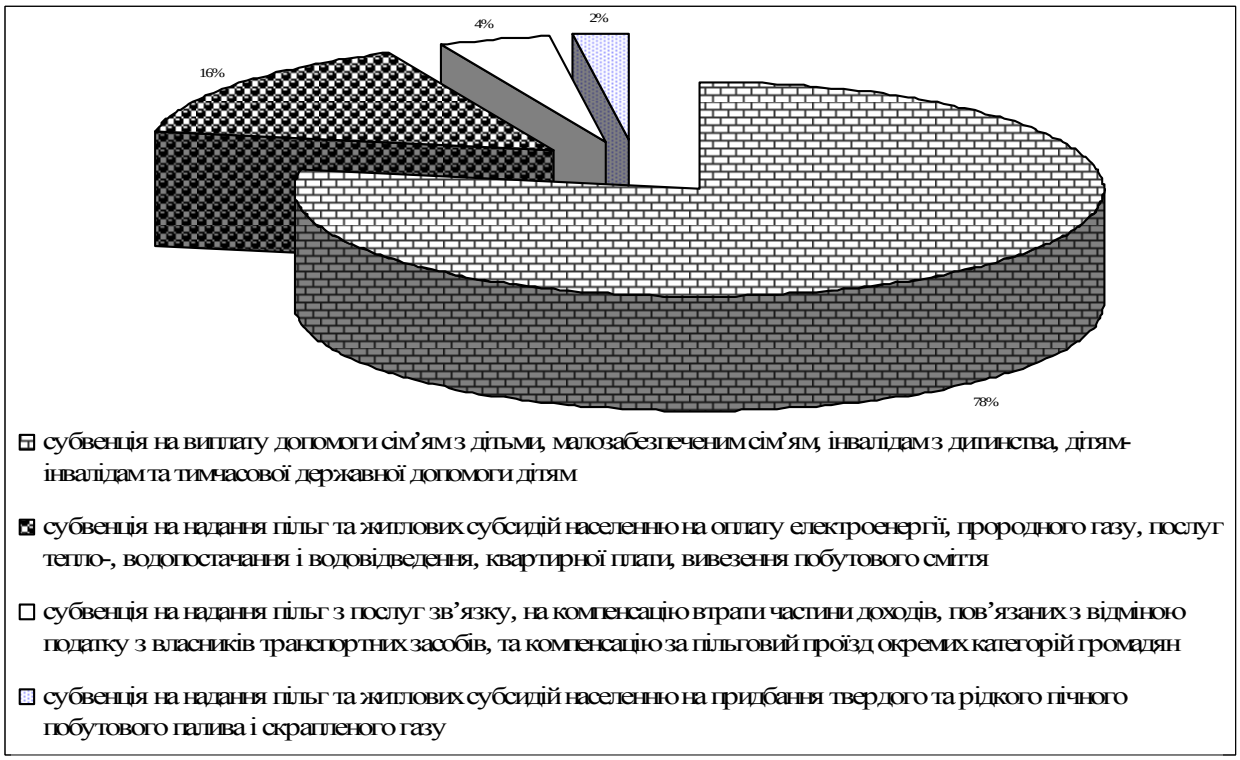

Рис. 2. Динаміка перерахування дотації вирівнювання та коштів, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів

Джерело: складено автором на основі [5].

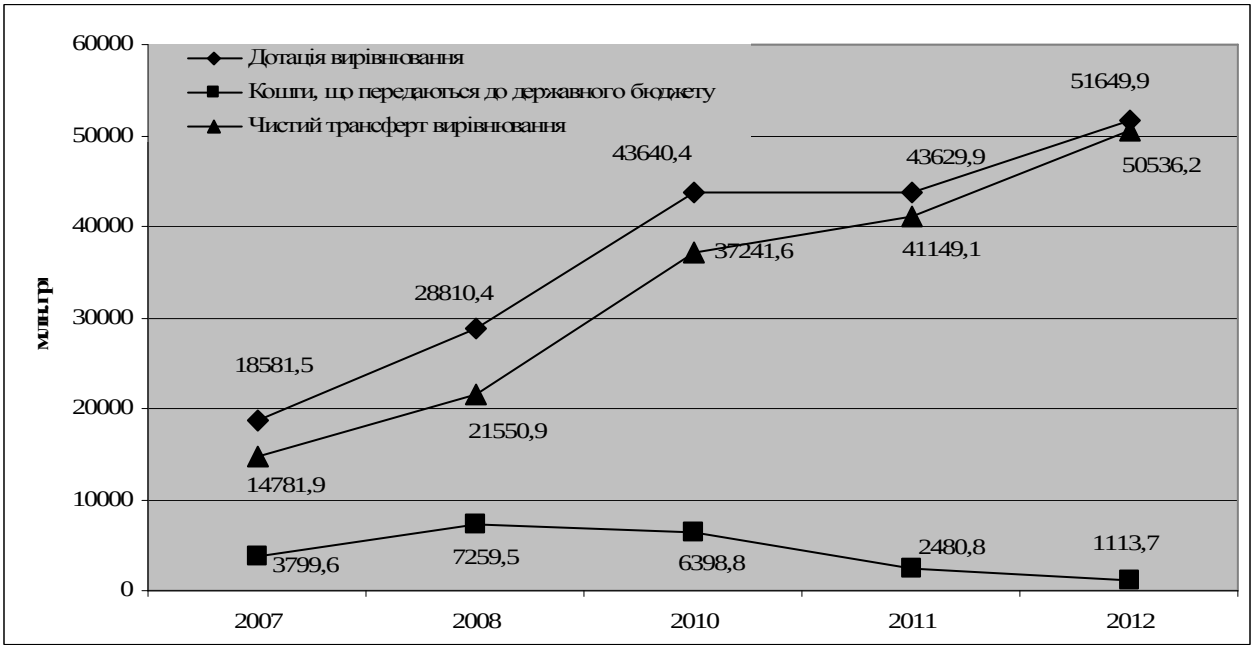

Рис. 3 Структура субвенцій із соціального захисту населення

Джерело: складено автором на основі [6].

Але, незважаючи на значний обсяг фінансування за рахунок державного бюджету та державних цільових позабюджетних фондів (Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності України, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України та Пенсійного фонду України), видатки на сферу соціального захисту та соціального забезпечення в Україні у розрахунку на одну особу є доволі низькими, порівняно з відповідними показниками розвинутих країн світу.

Так, діюча в Україні система державних соціальних стандартів, пільг, соціальних та компенсаційних виплат, соціальних послуг, інших форм та видів соціального захисту потребує перегляду та суттєвої модернізації відповідно до європейської моделі соціального захисту та соціального забезпечення, згідно з якою вона передбачає спільність дій держави і громадянського суспільства, спрямованих на те, щоб для всіх громадян забезпечувалось: задоволення основних матеріальних потреб; участь у житті суспільства; посилення соціальної згуртованості [7, с. 10].

Законом України «Про внесення змін до закону України «Про Державний бюджет України на 2012 рік» було збільшено обсяг міжбюджетних трансфертів, які надаються місцевим бюджетам, на 9,6 млрд. грн. [8]. Цими змінами було, зокрема, впроваджено 12 видів нових трансфертів. Таким чином, відповідно до даних Державної казначейської служби України, крім субвенцій соціального спрямування, на 2012 рік було передбачено надання місцевим бюджетам 36-ти видів інших субвенцій. У цілому їх профінансовано в обсязі 21,1 млрд. грн., або 86,4% від плану на рік.

Також, з місцевих бюджетів до державного бюджету у 2012 році міжбюджетних трансфертів було перераховано у розмірі 1,3 млрд. грн., що на 50,6% менше за відповідний показник попереднього року.

У цілому загальний обсяг трансфертів до державного бюджету склав 0,6% усіх видатків місцевих бюджетів (рис. 4).

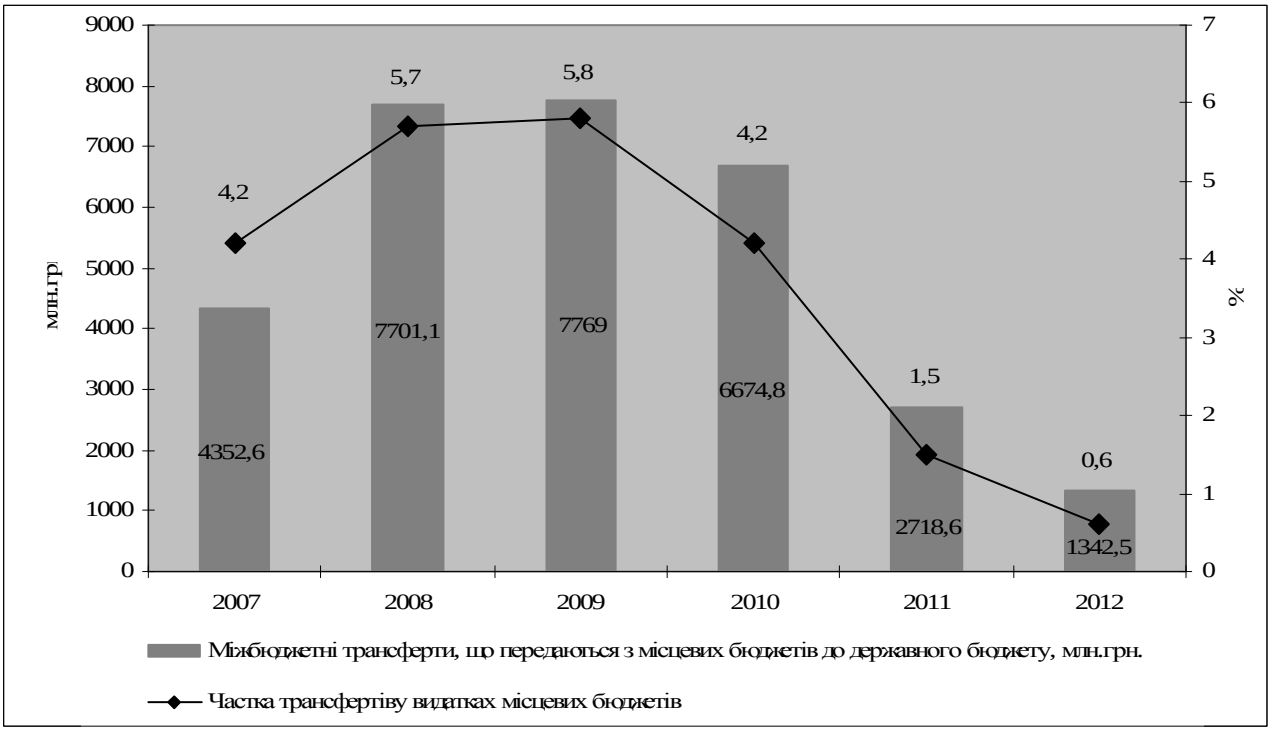

Рис. 4. Динаміка перерахування трансфертів із місцевих бюджетів до державного бюджету за 2007-2012 рр.

Джерело: складено автором на основі [6].

За даними рис.4 можна спостерігати тенденцію до зменшення частки трансфертів у видатках місцевих бюджетів. Виходячи з цього, зрозуміло, що дедалі більше місцевих бюджетів переходять із бюджетів-донорів до бюджетів-реципієнтів державного бюджету.

Як зазначає В. Русін, через використання міжбюджетних трансфертів центральна влада повинна розв'язувати проблеми, які пов'язані із значними територіальними відмінностями у рівнях економічного та соціального розвитку й добробуту населення [9, с. 133]. Однак, державна підтримка повинна бути додатковим, а не головним джерелом фінансових ресурсів. Тому необхідно впроваджувати концептуально нові підходи до удосконалення міжбюджетної політики.

Так, про шляхи удосконалення міжбюджетних відносин ідеться у «Стратегії економічного і соціального розвитку України на 2004–2015 рр. «Шляхом європейської інтеграції», згідно з якою головною метою такого удосконалення є акумулювання на рівні окремих адміністративно-територіальних одиниць ресурсів в обсязі, достатньому для виконання власних і делегованих функцій органів місцевого самоврядування, а також вироблення чітких критеріїв надання державної підтримки розвитку регіонів, забезпечення на конкурсній основі процедур фінансування регіональних програм, упровадження механізму надання бюджетних трансфертів для забезпечення виконання делегованих повноважень та запровадження формульної системи розподілу державних централізованих капітальних вкладень за визначеними критеріями [10, с. 331-334].

Тому, на нашу думку, з метою підвищення ефективності міжбюджетних відносин необхідно вдосконалювати законодавчу базу, зокрема стосовно розподілу функціональних повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування різних рівнів. Також важливою мірою є запровадження механізму стимулювання депресивних територій та створення можливостей для здійснення реформ місцевих бюджетів та покращення фінансової дисципліни. Необхідно розробити чіткі та прозорі критерії, згідно з якими можна оцінювати результати держаної політики вирівнювання доходів.

Висновки та подальші дослідження. Проведений економічний аналіз сучасного стану міжбюджетних відносин свідчить про те, що система фінансового вирівнювання, яка діє в Україні, є досить недосконалою, оскільки не створює необхідної зацікавленості місцевих органів влади в пошуку і мобілізації резервів зростання доходів та раціонального використання коштів в результаті чого понад 90% усіх бюджетів є дотаційними, і лише 8% - це бюджети, які є донорами інших бюджетів в умовах чинної системи бюджетного регулювання.

На наш погляд, необхідно створити такий механізм міжбюджетних відносин, який буде основою ефективності бюджетів усіх рівнів у частині забезпечення добробуту населення. Це забезпечить систематизоване бачення внутрішніх проблем бюджетної системи, що виникатимуть при її побудові, і надасть необхідні рекомендації щодо їх вирішення.

За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок про необхідність подальшого удосконалення системи міжбюджетних відносин в України. Задля вирішення проблем у цій сфері її реформування, на нашу думку, слід здійснювати шляхом:

- удосконалення нормативно-правової бази, що в перспективі дозволить органам місцевого самоврядування залучати позабюджетні кошти, зокрема за рахунок позик і використання комунального майна;
- відмови від безцільових трансфертів та переходу до системи цільових трансфертів, що дозволить контролювати використання коштів державних фондів, які передаються до місцевих бюджетів. Прив'язка фінансування до конкретних завдань дозволить чітко відслідковувати напрями та ефективність їх використання за допомогою оцінювання затрат і результатів;
- розширення фінансової бази органів місцевого самоврядування, що дозволить спростити та прискорити рух грошових коштів;
- зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів, посилення стимулюючих факторів у роботі органів місцевого самоврядування щодо наповнюваності бюджетів.

Література

1. Степанова В. О. Організація міжбюджетних відносин в Україні: сучасний стан, проблеми і перспективи / В. О. Степанова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2009. – № 4, С. 115-121.

2. Рябушка Л. Б. Особливості формування та розвиток системи міжбюджетних відносин / Л. Б. Рябушка, Ю. В. Ластовина // Бизнес информ. – 2011. – № 3. – С. 95-99.

3. Балацький Є.О. Міжбюджетні трансферти і державна політика / Є. О. Балацький // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць ; Держ. вищий навчальний заклад "УАБС НБУ". – Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2009. – вип. 27. – С. 234-238.

4. Бюджетний кодекс України від 21.06.2001 р. № 2542-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 37.

5. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.treasury.gov.ua

6. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2012 рік / [Зубченко В. В., Самчинська І. В., Рудик А. Ю. та ін.] ; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ-ІІ) впровадження», USAID. – К., 2013. – 73 с.

7. Вітте Лотар. Європейська соціальна модель і соціальна згуртованість: яку роль відіграє ЄС? / Лотар Вітте, Фонд ім. Фрідріха Еберта, Регіональне представництво в Україні та Білорусі. – К. : Заповіт, 2006. – 44 с.

8. «Про внесення змін до закону України «Про Державний бюджет України на 2012 рік» Закон України № 4647-17 від 12.04.2012 року // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 4.

9. Русін В. Міжбюджетні трансферти: аналітичний аспект / Віктор Русін // Економічний аналіз : зб. наук. праць каф. екон. аналізу Терноп. нац. екон. ун-ту. – Тернопіль : Економічна думка, 2008. – Вип. 2. – С. 132-136.

10. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції» / авт. кол. : А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.

References

1. Stepanova, V.O. (2009), “The organization of intergovernmental fiscal relations in Ukraine: current state, problems and prospects”, *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, no. 4, pp. 115-121.

2. Riabushka, L.B. and Lastovyna Yu.V. (2011), “The peculiarities and the development of the intergovernmental system”, *Biznes inform,* no. 3, pp. 95-99.

3. Balatskyi, Ye.O. (2009), “Intergovernmental transfers and public policy”, *Problems and prospects of the banking system of Ukraine,* Sumy, Ukraine, issue 27, pp. 234-238.

4. The Budget Code of Ukraine : 21.06.2001 № 2542-III (2001), *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy,* no. 37.

5. The official site of the State Treasury Service of Ukraine, available at: http://treasury.gov.ua

6. Zubchenko, V.V., Samchynska I.V., Rudyk A.Yu. etc. (2013), The Budget Monitoring: The analysis of the Budget for 2012, Kyiv, Ukraine, 73 p.

7. Witte, Lothar (2006), *Yevropeiska sotsialna model i sotsialna zhurtovanist: yaku rol vidihraie YES?* [The European social model and the social cohesion: what is the role played of the EU?], *Zapovit,* Kyiv, Ukraine, 44 p.

8. The Law of Ukraine «On Amendments to the Law of Ukraine» (2013). On State Budget of Ukraine for 2012. № 4647-17:12.04.2012, *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy,* no. 4.

9. Rusin, V. (2008), “Intergovernmental transfers: an analytical perspective”, *Economic Analysis*: *zbirnyk nayk. prats Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu.* Economichna dymka, Ternopil, Ukraine, no. 2, pp. 132-136.

10. Halchynskyi, A.S., Heiets V.M. etc. (2004), *Stratehiia ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku Ukrainy (2004-2015 roky) «Shliakhom Yevropeiskoi intehratsii»* [The Strategy of Economic and Social Development of Ukraine (2004-2015 years) «Towards European Integration»], IVTS Derzhkomstatu Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 416 p.

УДК 330.366

Міхальова К.В.,
аспірант кафедри «Економіка підприємств»[1]
Донбаська національна академія будівництва та архітектури

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Mikhalova K.V.,
graduate student of the department «Economics of enterprises»
Donbas national academy of civil engineering and architecture

SCIENTIFIC AND METHODICAL BASIS OF SUSTAINABLE SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, коли Україна має за ціль сталий соціально-економічний розвиток (ССЕР), прямує до європейської спільноти та приймає активну участь в світових інтеграційних процесах, актуальним є питання щодо дослідження сутності, виявлення особливостей та факторів, які впливають на розвиток і становлення сталого соціально-економічного розвитку. У зв'язку з необхідністю розробки нової концепції розвитку національної економіки, яка б дозволила вирішити проблеми сучасності, сприяла якості навколишнього середовища, забезпеченню суспільства необхідним обсягом ресурсів, доцільним є побудова грунтовної науково-методичної основи сталого соціально-економічного розвитку. Саме тому головним завданням сьогодення виступає необхідність переходу України на принципи сталого розвитку (СР) на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичну та методологічну базу дослідження складають досягнення сучасної економічної науки в галузі сталого розвитку, екологічної економіки, державного регулювання вітчизняних та зарубіжних (О.І. Амоша, О.Ф. Новікова, В.П. Антонюк, Б.Є. Патон, Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.С. Міщенко, В.Я. Коваль, О.С. Новоторов, М.М. Паламарчук [1-3], Т.М. Ускова [4], М.А. Кувшинов [5], З.В. Герасимчук, В. Трегобчук, Н.В. Островський, Н.Н. Моісеєв) вчених.

Разом з тим до теперішнього часу залишається недостатньо розробленою низка теоретичних і прикладних проблем в напрямку формування збалансованого соціально-економічного розвитку національної економіки. Зокрема, вдосконалення потребують теоретико-методичні підходи до обґрунтування концептуальної моделі ССЕР, умов ефективної реалізації ССЕР через систему стратегічних планів. Саме це і зумовлює актуальність роботи по висвітленню основних положень концепції сталого розвитку.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є формування сукупності науково-методичних положень щодо визначення змісту, складових та принципів ефективної реалізації сталого соціально-економічного розвитку України.

Основними завданнями, що підкріплюють мету дослідження, є: декомпозиція та аналіз визначення ССЕР як багаторівневого поняття в розумінні вітчизняних та зарубіжних науковців; виведення власного визначення ССЕР; структуризація підходів щодо тлумачення понять «сталість», «розвиток», «сталий соціально-економічний розвиток»; розглядання основних складових ССЕР; розробка та обґрунтування концептуальної моделі ССЕР; виявлення факторів, які сприяють ефективній реалізації ССЕР.

Об'єктом дослідження є процес сталого соціально-економічного розвитку на різних рівнях управління національною економікою.

Предметом дослідження є принципи, методи, інструменти забезпечення сталого соціально-економічного розвитку України.

---

[1] *Науковий керівник: Амоша О.І. – д.е.н., професор*

Методами дослідження виступають загальнонаукові прийоми і методи: порівняльний, історичний, діалектичний, системний аналіз тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теорія стійкості соціально-економічних систем має давню історію. Її основи були закладені ще філософами, математиками, фізиками, біологами. Однак стійкість соціально-економічної системи відрізняється від будь-якої іншої стійкості. Сутнісними ознаками такої системи є забезпечення сталості розвитку складних територіальних соціо-еколого-економічних систем через високоефективну капіталізацію їх природних, людських та виробничих складових стратегічного ресурсного потенціалу. Наприкінці XX - початку XXI ст. проблема сталого соціально-економічного розвитку набула особливої актуальності внаслідок посилення впливу інтеграційних процесів на світовій «арені».

Появу терміну «сталий розвиток» пов'язують з ім'ям прем'єр-міністра Норвегії Гру Харлем Брундланд, яка сформулювала його в звіті «Наше спільне майбутнє», що було підготовлено для ООН і опубліковано у 1987 р. Міжнародною комісією з навколишнього середовища і розвитку. Вона визначала його як розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, проте не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби [3, с. 62].

Історично концепція сталого розвитку пройшла шлях від дво- (еколого-економічного) до тривимірного (соціо-еколого-економічного) вимірювання.

Загалом після опублікування в 1987 р. доповіді Комісії з економічного розвитку ООН «Наше спільне майбутнє» вчені та аналітики запропонували понад 70 визначень поняття сталого розвитку. Спроби визначити сенс цього процесу науковим товариством не мали позитивного результату, навпаки – з'явилися нові терміни: зрівноважений, стійкий, збалансований, екорозвиток та ін. Наведемо кілька зарубіжних і вітчизняних визначень цього терміну (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення поняття «сталий розвиток»

№ з/п	Літературне джерело (автор)	Визначення
1.	*Всесвітня стратегія охорони природи, [6, с. 42]*	- це такий розвиток, який забезпечує реальне поліпшення якості життя людей і в той же час зберігає природне розмаїття Землі
3.	*Інститут світових ресурсів, [7]*	- це розвиток, при якому природні ресурси, людство і фінанси управляються і використовуються таким чином, щоби збільшити багатство і благоустрій людей без погіршення умов їх життєдіяльності у майбутньому
4.	*«Турбота про Землю. Стратегія стійкого життя», [8, с. 9-10]*	- це поліпшення якості життя людей, які підтримують екосистему
5.	*Б.М. Данилишин, [3, с. 15]*	- це система відносин суспільного виробництва, при якій досягається оптимальне співвідношення між економічним ростом, нормалізацією якісного стану природного середовища, ростом матеріальних і духовних потреб населення
6.	*С. Дорогунцов, О. Ральчук, [3, С. 19-20]*	- це певна траєкторія довготермінового збільшення загального блага людства, яка поділяється на такі складові: соціально-економічну та техногенно-екологічну безпеки
7.	*З. В. Герасимчук, [9]*	- це процес забезпечення функціонування територіальної системи із заданими параметрами в певних умовах, протягом необхідного проміжку часу, що веде до гармонізації факторів виробництва та підвищення якості життя сучасних і наступних поколінь за умови збереження і поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища
8.	*В. М. Трегобчук, [10]*	- це економічне зростання, за якого ефективно розв'язуються найважливіші проблеми життєзабезпечення суспільства без виснаження, деградації та забруднення довкілля
9.	*Островський Н.В., [11]*	- це коли діти щасливіші за своїх батьків
10.	*Моісеєв Н.Н., [12]*	- це реалізація стратегії людини, її шляху до епохи ноосфери, тобто до стану коеволюції суспільства і Природи

Джерело: складено автором на основі літературних джерел [3; 6-12]

В наведених визначеннях з таблиці 1 простежується спільна ознака визначення «сталий розвиток», а саме: збалансування, систематизація потреб з ресурсними й

екологічними можливостями територій, а також забезпечення такого розвитку суспільства та характеру використання ним ресурсів Землі, який дає змогу задовольняти потреби сьогодення та відкриває можливості забезпечення потреб наступних поколінь.

Узагальнюючи вищесказане, для умов України ***сталий соціально-економічний розвиток*** може бути визначений як процес гармонізації ресурсних можливостей, збалансовано-гарантованого задоволення необхідних потреб теперішнього та майбутніх поколінь суспільства за умови бережного й поетапного природокористування, забезпечення динамічної рівноваги між потенціалом природи і вимогами людей, якщо досягається баланс інтересів усіх підсистем соціально-економічної системи завдяки адаптивним можливостям протягом довгострокової перспективи.

Реалізація цілей сталого розвитку перш за все пов'язана з активною структурною політикою в сфері матеріального виробництва. Вона полягає в створенні високорозвиненого народногосподарського комплексу і відповідає вимогам ринкового господарства й екологічної безпеки. Екологічно орієнтована структурна політика держави має реалізовуватись через цільові комплексні програми. На їх базі потрібно досягти збалансування виробництва й споживання, а також видової, технологічної, галузевої, відтворювальної і територіальної структури продуктивних сил [5, с. 87].

За своєю сутністю сталий розвиток є процесом змін, в якому експлуатація ресурсів, напрямок капіталовкладень, орієнтація технологічного розвитку в гармонії підвищують цінність поточного та майбутнього потенціалу [4, с. 22].

Якщо вести мову про складові сталого соціально-економічного розвитку, важливим є розуміння тісного взаємозв'язку та взаємодії соціальних, економічних та екологічних процесів у їх багатомірній структурі та якості. Не можна поступатись одним з аспектів розвитку з метою досягнення максимальної вигоди в іншому. Серед основних чинників, що забезпечують сталий розвиток, можна виділити такі:

екологічний – визначає умови й межі відновлення екологічних систем унаслідок їх експлуатації;

економічний – передбачає формування економічної системи гармонізованої з екологічним чинником розвитку;

соціальний – утверджує право людини на високий життєвий рівень в умовах екологічної безпеки й благополуччя [1, с. 22-23].

Для екологічної складової є більш сприятливі умови для запровадження засад сталого розвитку через наявність Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 р., де чітко простежується орієнтація на пріоритети сталого розвитку [13]. Тому в Концепції сталого розвитку мають бути включені такі положення з економічного та соціального розвитку, які націлюють на формування економічної та соціальної політики в контексті сталого розвитку. В історії мається безліч прикладів, коли екологічними інтересами нехтували заради економічної вигоди. Суспільству слід усвідомити факт, що екологічний аспект не тільки не поступається по значимості іншим, а навіть переважає їх. Від усвідомлення людством цієї істини багато в чому буде залежати успіх роботи по збереженню екології та ресурсів планети для майбутніх поколінь. Будь-яке господарське рішення обов'язково повинно враховувати близькі і далекі його соціально-екологічні наслідки. Реальний природно-ресурсний потенціал біосфери обмежений.

Сталий соціально-економічний розвиток - багаторівневе поняття. Його індивідуальний рівень виходить з того, що будь-які зміни довкілля спричинені діяльністю окремої людини. Будь-яка глобальна проблема людства обов'язково має і свій «індивідуальний вимір». Локальний рівень проблеми сталого розвитку зумовлений колективним характером життєдіяльності. Саме на цьому рівні формується екологічне підприємництво, екологічні інвестиції. Національний і глобальний рівні інтегрують індивідуальні, групові й загальнолюдські аспекти сталого розвитку. Взаємодія населення – господарства - природи потребує певної регламентації й управління на національному і глобальному рівнях [5, с. 89].

Головною «ареною» для впровадження принципів і механізмів сталого розвитку в українську практику виступають регіони і міста. Саме їм в найбільшій мірі необхідне комплексне вирішення економічних, соціальних, демографічних та інших проблем. Для їх вирішення регіони і міста наділені відповідним юридичним статусом, мають органи влади й управління. Отже, стійкість соціально-економічної системи будь-якого рівня управління

залежить як від стійкості соціально-економічних систем більш високого рівня, зокрема, країни в цілому, так і від стійкості підсистем і елементів, що входять до її складу [4, с. 18].

Концептуальна модель сталого розвитку представляє собою сукупність інтегрованих компонентів, їх суттєвих відносин і зв'язків, що відображають основний зміст процесів збалансованого соціально-економічного та екологічного розвитку (рис. 1). В наведеній моделі суб'єкти, щоб досягти цілей, застосовують у своїй діяльності відповідні інструменти та ресурсне забезпечення, базуючись на принципах та індикаторах рівномірності сталого СЕР. Невід'ємною частиною запропонованої моделі є вплив макросередовища (зовнішні чинники): як позитивний, так і негативний, який слід враховувати під час планування та цілеполяганння сталого СЕР.

Аналіз теоретико-методологічних підходів щодо формування системи управління сталим соціально-економічним розвитком дозволяє стверджувати, що у переліку факторів, які забезпечують успішний розвиток територій, чільне місце займають методи стратегічного управління, котрі базуються на принципах комплексності, пропорційності, адаптивності, безперервності, оптимальності, економічної безпеки, результативності і т.д.

Для забезпечення *сталого економічного розвитку* необхідно:

1) здійснити переведення економіки на інноваційний шлях розвитку;

2) запровадити жорстку систему ресурсозбереження;

3) здійснити структурно-технологічну та екологічну (шляхом створення екологічного паспорту держави, регіонів, міст, визначення найбільш вагомих загроз та ризиків регіональної екосистеми) перебудову економічних процесів.

Для забезпечення *сталого соціального розвитку* важливим є:

1) поступове утвердження в масовій свідомості філософії сталого розвитку шляхом широкого висвітлення через ЗМІ та освітню систему концепції ноосфери та необхідності коеволюції людського і навколишнього середовища;

2) формування у населення системи потреб та етичних цінностей, відповідаючих принципам сталого розвитку;

3) формування сучасної моделі споживання у відповідності з принципами сталого розвитку (ресурсозаощадливої, оптимально-раціональної, екологобезпеченої, орієнтованої на пріоритетний духовно-соціальний розвиток людини);

4) забезпечення розвитку соціальної сфери та соціальної інфраструктури на засадах сталості, забезпечення їх максимальної безконфліктної інтеграції з екосистемою;

5) створення необхідних правових, організаційних, фінансових, матеріальних умов для забезпечення людського розвитку в усій його багатогранності;

6) формування державної соціальної політики сталого розвитку.

Для забезпечення *сталого екологічного розвитку* регіонів необхідно:

1) формування сучасної природоохоронної інфраструктури держави, регіонів, міст;

2) розробка екологічного паспорту держави, регіонів, міст, визначення найбільш вагомих загроз та ризиків регіональної екосистеми;

3) удосконалення систем моніторингу за рівнем техногенного навантаження на екосистеми та динамічне відображення змін, що відбуваються у навколишньому природному середовищі;

4) розробка і впровадження програм екологізації виробництва та побутової діяльності населення;

5) забезпечення капітального ремонту та модернізації основних виробничих фондів природоохоронного призначення;

6) встановлення жорстких національних та регіональних екологічних стандартів виробництва та контроль за їх дотриманням;

7) створення комплексної систем переробки та утилізації побутових відходів на основі впровадження системи окремого збору і вивезення побутових відходів з охопленням усіх верств населення [2, с. 52-53].

Формуванню основ сталого розвитку сприятиме стабільне енерго- та ресурсозбереження. Завданням забезпечення енергетичної безпеки території в контексті сталого розвитку є створення такої схеми вироблення, транспортування та споживання енергії, яка б в свою чергу не тільки підвищила ефективність використання енергетичних ресурсів, але і знизила негативний вплив на зовнішнє середовище, забезпечила кліматичну безпеку. Актуальність розробки такої моделі додає Енергетична стратегія України на період до 2030 року. На основі збалансованості еколого-економічної та соціальної складових

сталого розвитку, можна створити могутнє підґрунтя для побудови в майбутньому «зеленої економіки» і забезпечити стале природокористування й економічний розвиток загалом.

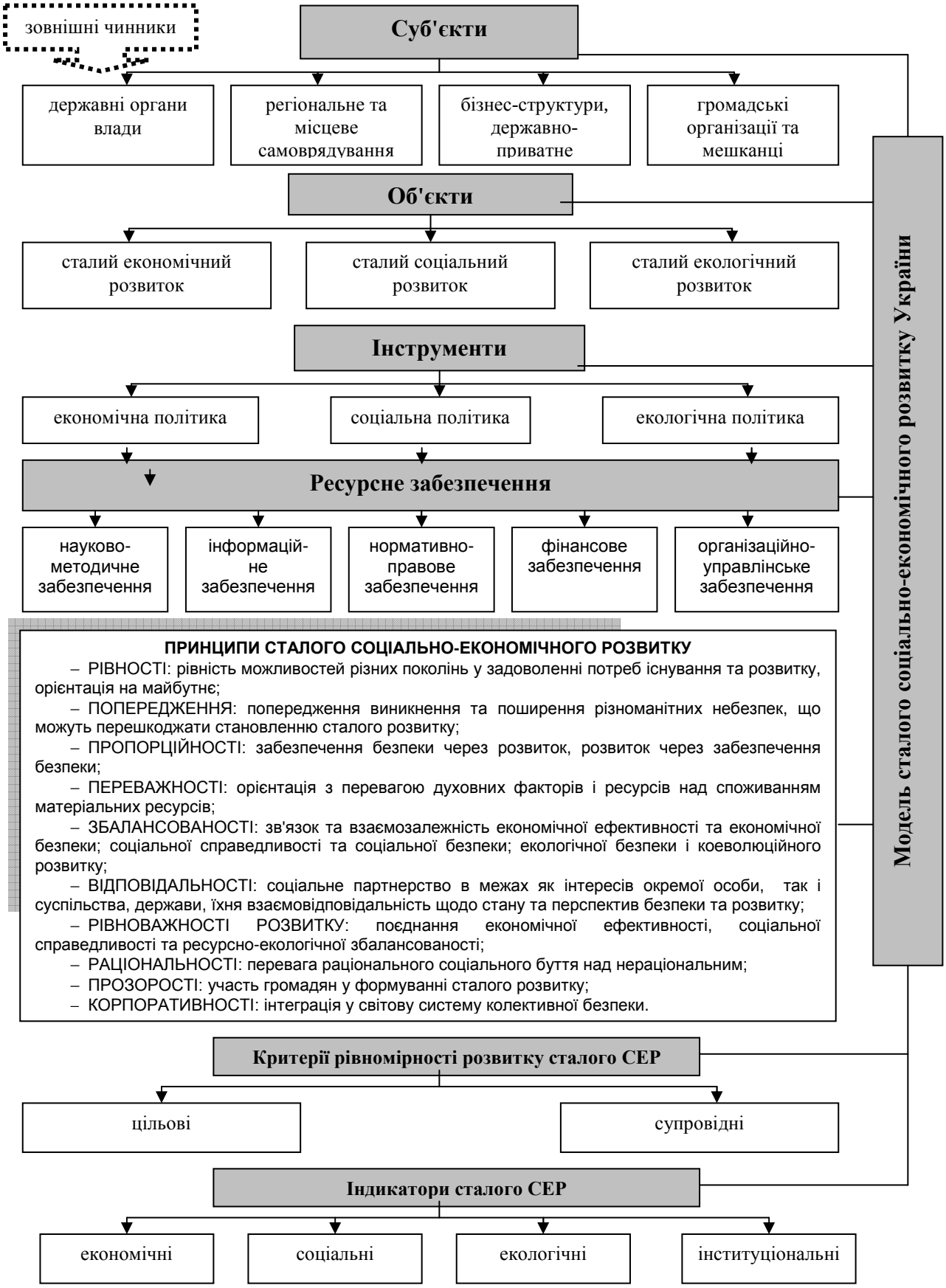

Рис.1. Концептуальна модель сталого соціально-економічного розвитку України
Джерело: авторська розробка

Таким чином, для забезпечення належної роботи механізму реалізації в Україні сталого соціально-економічного розвитку необхідними умовами виступають: максимальна орієнтація на власні можливості (природно-ресурсний, науково-технічний та інтелектуальний потенціал); використання програмно-цільового планування та розроблення щорічних програм, планів і прогнозів соціально-економічного розвитку з урахуванням вимог екологічної безпеки; поєднання державного регулювання та ринкових регуляторів розвитку економіки.

Висновки та подальші дослідження. В результаті проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Появу терміну «сталий розвиток» пов'язують з ім'ям прем'єр-міністра Норвегії Гру Харлем Брундланд, яка сформулювала його в звіті «Наше спільне майбутнє» у 1987 р. наступним чином: «Сталий розвиток – це розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, проте не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби».

2. Для умов України сталий соціально-економічний розвиток може бути визначений як процес гармонізації ресурсних можливостей, збалансовано-гарантованого задоволення необхідних потреб теперішнього та майбутніх поколінь суспільства за умови бережного й поетапного природокористування, забезпечення динамічної рівноваги між потенціалом природи та вимогами людей, якщо досягається баланс інтересів усіх підсистем соціально-економічної системи завдяки адаптивним можливостям протягом довгострокової перспективи.

3. Серед основних складових, що забезпечують сталий розвиток, можна виділити такі: екологічну; економічну; соціальну.

4. Сталий соціально-економічний розвиток - багаторівневе поняття. Виділяють чотири рівні сталого розвитку: індивідуальний, локальний, національний, глобальний.

5. Запропонована концептуальна модель сталого соціально-економічного розвитку України включає наступні структурні елементи: суб’єкти, об’єкти, інструменти, принципи, критерії рівномірності розвитку та групу індикаторів сталого СЕР.

6. Аналіз теоретико-методологічних підходів щодо формування системи управління сталим соціально-економічним розвитком дозволяє стверджувати, що у переліку факторів, які забезпечують успішний розвиток територій, чільне місце займають методи стратегічного управління, котрі базуються на принципах комплексності, пропорційності, адаптивності, безперервності, оптимальності, економічної безпеки, результативності і т.д.

7. Формуванню основ сталого розвитку сприятиме стабільне енерго- та ресурсозбереження, яке виступає передумовою пожвавлення і піднесення розвитку промисловості, механізмом для ефективного та економного використання палива й енергії.

8. Для забезпечення належної роботи механізму реалізації в Україні сталого соціально-економічного розвитку необхідними умовами виступає максимальна орієнтація на власний потенціал; використання програмно-цільового планування та розроблення щорічних програм, планів і прогнозів соціально-економічного розвитку з урахуванням вимог екологічної безпеки; поєднання державного регулювання та ринкових регуляторів розвитку економіки.

9. Подальших досліджень потребує сфера управління стійким розвитком соціально-економічних систем країни в рамках ефективного використання ресурсів і збереження балансу навколишнього середовища.

Література

1. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти : моногр. / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін. ; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2012. – 534 с.

2. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. академіка НАН України, д.т.н., проф., засл. діяча науки і техніки України Б.Є. Патона. – К. : Державна установа "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", 2012. – 72 с.

3. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.С. Міщенко, В.Я. Коваль, О.С. Новоторов, М.М. Паламарчук. – Київ, РВПС України. – 1999. – 716 с.

4. Ускова Т.М. Теория и методология управления устойчивым социально-экономическим развитием региона : автореф. дис. на соискание уч. ступени канд. екон. наук:

08.00.05 / Т.М. Ускова; Институт социально-экономического развития территорий РАН. – Вологда. – 2010. – 37 с.

5. Кувшинов М.А. Понятие управления устойчивым развитием социально-экономической системы муниципального образования / М.А. Кувшинов // Молодой ученый. – 2011. – № 7. – Т. 1. – С. 86-91.

6. World Conservation Strategy (1980). IUCN, UNEP and WWF. – 420 p.

7. Інститут світових ресурсів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvvnu/ekonomika/2007_12/R5/5.pdf

8. «Забота о Земле. Стратегия устойчивой жизни» (Caring for the Earth. A Strategy for Sustainable Living. London, Earthscan. IUCN, UNEP and WWF. 1991) (перепечатано из Лосев К.С. На пути к устойчивому развитию и Зеленый мир, 1995. – № 17. – С. 9-15).

9. Герасимчук З.В. Сталий розвиток регіону на засадах екологістики / З.В. Герасимчук, Н.В. Хвищун // Інноваційна економіка. – 2012. – № 2 [28]. – С. 158–162.

10. Трегобчук В. Необхідність еколого-економічної моделі ринкових реформ в Україні / В. Трегобчук, О. Веклич // Економіка України. – 1997. – № 4. – С. 12-23.

11. Островский Н.В. Счастье и устойчивое развитие / Н.В. Островский // Экологические проблемы России. – Москва, 1999. – С. 18-23.

12. Моисеев Н.Н. Устойчивое развитие или стратегия переходного периода / Н.Н. Моисеев // Зеленый мир. – 1995. – № 14. – С. 3-5.

13. Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 р. №880-р. // Офіційний вісник України. – 2007. – № 79. – С. 123-129.

References

1. Novikova, O.F., Amosha, A.I., Antoniuk, V.P. etc. (2012), *Stalyi rozvytok promyslovoho rehionu: sotsialni aspekty* [Sustainable development of the industrial region: social aspects], monograph, Donetsk, Ukraine, 534 p.

2. Paton, B.Ie. (2012), *Natsionalna paradyhma staloho rozvytku Ukrainy* «National paradigm of sustainable development of Ukraine», Derzhavna ustanova "Instytut ekonomiky pryrodokorystuvannia ta staloho rozvytku Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy", Kyiv, Ukraine, 72 p.

3. Danylyshyn, B.M., Dorohuntsov, S.I., Mishchenko, V.S., Koval, V.Ia., Novotorov, O.S., Palamarchuk, M.M. (1999), *Pryrodno-resursnyi potentsial staloho rozvytku Ukrainy* [Natural-resource potential of sustainable development of Ukraine], RVPS Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 716 p.

4. Uskova, T.M. (2010), «Theory and methodology of management of sustainable socio-economic development of the region», Thesis abstract of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.05, Institute for Socio-economic development of territories RAS, Vologda, Russia, 37 p.

5. Kuvshinov, M.A. (2011), «The concept of sustainable development management in the socio-economic system of municipal education", *Molodoy uchenyy,* no. 7, Vol. 1, pp. 86-91.

6. «World Conservation Strategy» (1980), IUCN, UNEP and WWF. – 420 p.

7. «World resources Institute», available at:http://nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvvnu/ekonomika/2007_12/R5/5.pdf

8. «Caring for the Earth. A Strategy for Sustainable Living». London, Earthscan. IUCN, UNEP and WWF. 1991, pp. 9-15.

9. Gerasimchuk, Z.V. and Khvyshchun, N.V. (2012), "Sustainable development of the region on the basis of ecologistics", *Innovative economy*, no. 2 [28], pp. 158-162

10. Trehobchuk, V. and Veklych, O. (1997), «The need for ecological-economic model of market reforms in Ukraine», *Ekonomika Ukrainy*, no. 4, pp.12-23.

11. Ostrovskiy, N.V. (1999), «Happiness and sustainable development», *Ekologicheskiye problemy Rossii*, pp. 18-23.

12. Moiseyev, N.N. (1995), «Sustainable development strategy for the transition period», *Zelenyy mir*, no. 14, pp. 3-5.

13. «Concept of the national environmental policy of Ukraine for the period till 2020: a Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine», (2007), *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy,* no. 79, pp. 123-129.

ЕКОНОМІКА ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

УДК 330.323.1

Крейдич І.М.,
д.е.н., доц., професор кафедри теоретичної та прикладної економіки
Бояринова К.О.,
к.е.н., доц., доцент кафедри менеджменту
Ляшенко О.О.
Національній технічний університет Україні «КПІ», м. Київ

ПЕРЕДУМОВИ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ РЕЗЕРВІВ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Kreidych I.M.,
dr. sci. (econ.), assoc. prof., professor of department of theoretical and applied economics
Boiarynova K.O.,
cand. sci. (econ.), assoc. prof., assistant professor of department of management
Liashenko O.O.
National technical university of Ukraine «KPI», Kyiv

PREREQUISITES AND PROBLEMS OF APPLICATION RESERVES FOR THE INTENSIFICATION OF THE INNOVATIVE ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

Постановка проблеми. Інноваційна діяльність вітчизняних промислових підприємств натепер характеризується низьким рівнем активності в інноваційній сфері. Це обмежує зростання продуктивності праці, зниження енергоємності виробництва, підвищення технологічного рівня виробництва, зниження витрат, підвищення конкурентоспроможності продукції та не створює умов для модернізації виробництва. Пасивність інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств веде зростання енерго- та ресурсовитратності виробництва та зниження конкурентоспроможності.

Актуальність розгляду теми визначається потребою розвитку теоретичних знань щодо напрямів активізації інноваційної діяльності вітчизняних підприємств, що забезпечить не тільки їх стійкість, а й, за вдалого управління процесами активізації, зможе запобігти перетворенню України на аутсайдера світового економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду питань активізації інноваційної діяльності підприємств присвятили свої праці провідні науковці, зокрема О. І. Амоша [1], Д.М. Стеченко [2], О.П. Яковлева [3], А.Е. Герасимов [4], Н.В. Краснокутська [5], В.М. Никончук [6] та інші. Однак питання щодо управління резервами активізації інноваційної діяльності промислового підприємства все ще залишається вирішеним недостатньо.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження основних проблем та передумов застосування резервів активізації інноваційної діяльності промислових підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інноваційна діяльність є невід'ємною складовою виробничо-господарської діяльності сучасних організацій і зорієнтована на оновлення й удосконалення її виробничих сил і організаційно-економічних відносин.

Необхідність активізації інноваційної діяльності промислового підприємства пояснюється прискореним темпом розвитку сфери НДДКР, змін в ринковому середовищі та необхідністю розвитку інноваційного потенціалу. На жаль, в Україні низький рівень стимуляційних заходів щодо інноваційного розвитку вітчизняних підприємств, залучення у інноваційну сферу позабюджетних коштів, підвищення витрат промисловості на наукові дослідження і розробки, а також інвестиції в інноваційну сферу банківською сферою та венчурними компаніями.

У структурі джерел фінансування інновацій за 2009-2012 роки левову частку (69%) займають власні кошти підприємств. Натомість частка коштів державного бюджету у інноваційних процесах є незначною (близько 1,5%) [2].

Проте відсутність державного стимулювання не є лише одним фактором, що стримує інноваційну активність вітчизняних підприємств. В табл. 1. наведено чинники, які перешкоджають розвитку інноваційної активності на рівні підприємства. Головними причинами низької інноваційної активності сучасних підприємств є низька державна підтримка, високий ступінь ризику інноваційної діяльності та відсутність на підприємствах дієвої системи управління інноваційною діяльністю.

Таблиця 1

Результати оцінювання респондентами чинників, які перешкоджають розвитку інноваційної активності промислових підприємств

Причини	Частка експертів, які вказали на дану причину,%
Низький технічний рівень виробництва, недостатнє матеріальне забезпечення інноваційної діяльності	43,6
Відсутність дієвої системи стимулювання інноваційної активності	42,3
Недосконалість державної інноваційної політики	42,3
Недостатня державна організаційна та фінансова підтримка	34,6
Високий ступінь ризику інноваційної діяльності, нерозвиненість системи її страхування	26,9
Повільне формування в Україні ринку інноваційної продукції, недостатній попит на інновації	20,5
Недостатній розвиток інноваційної інфраструктури	19,2
Недостатній рівень конкурентного середовища, монополізм виробників	16,7
Низький професійний та творчий потенціал кадрів	14,1
Недостатній розвиток вітчизняної та прикладної науки, занепад науково – технічного потенціалу, відсутність перспективних ідей	14,1

Джерело: [1, с. 75]

Провівши аналіз факторів, що стримують інноваційну активність підприємств, доцільно скомпонувати чинники за середовищем їх впливу. До внутрішніх чинників впливу на інноваційну активність підприємств належать ті внутрішні змінні, які мотивують працівників підприємств до створення інновацій. Такі чинники насамперед залежать від особливостей підприємств, працівників, індивідуальних умов праці, а також від стратегії та структури підприємства, можуть бути як індивідуальними, так і груповими [4, с. 271]. Першою групою чинників впливу на інноваційну активність підприємств є група суспільних чинників, до яких можемо віднести особистісні характеристики працівників та підприємців, а також міжособистісні відносини [3, с. 263]. До матеріальних чинників впливу на інноваційну активність підприємств можемо віднести фізичні умови праці та матеріальну вартість результатів індивідуальної праці працівників. До чинників, що пов'язані зі стратегією та структурою підприємства відносять правові, організаційні та стратегічні чинники.

Виділення зовнішніх чинників впливу на інноваційну активність підприємств дає змогу оцінити їх вплив на інноваційну політику підприємства. Економічні чинники визначаються розміром витрат державного бюджету на дослідження та розроблення, фінансовими показниками держави, рівнем розвитку економіки, станом платіжного балансу у сфері техніки та технологій, прямими іноземними інвестиціями тощо [3, с.264]. Політичні чинники впливу на інноваційну активність підприємств охоплюють насамперед податкову політику держави, а також політику уряду у сфері інновацій і визначаються правовою системою та нормами права, що стосуються інновацій. Важливою групою чинників впливу на інноваційну активність підприємств є екологічні чинники, увага щодо яких постійно зростає у веденні інноваційної політики держави та підприємств. В межах ринку виділено його інфраструктура. Вона формується через очікування інновацій з боку клієнтів, співпрацю підприємства зі споживачами, покупцями, посередниками чи постачальниками, рівень інноваційності конкуренції [3, с. 266]. Суспільні чинники знаходять своє відображення в динаміці розвитку сфери досліджень та розробок, а також в розвитку освіти. Культурні чинники тісно пов'язані з історією окремих держав.

Проте для успішного проведення активізації інноваційної діяльності вітчизняних підприємств необхідні комплексні зміни в системі діяльності самих підприємств.

Саме тому альтернативною формою вирішення питань підвищення інноваційної активності для вітчизняних промислових підприємств повинно стати використання та ефективне управління інноваційними резервами підприємства.

У межах наукової літературі існує низка підходів до трактування терміна «резерви». О.П. Яковлєва визначає резерви, як «…ресурси, що використовуються в період часу між моментом їх виробництва та моментом їх споживання чи торгівлі» [3, с.88]. А. М. Омаров передбачає під резервами «невикористані можливості вдосконалення виробництва та поліпшенням показників роботи у результаті науково-технічного прогресу, передовій організації виробництва та праці, поширення досвіду кращих колективів, і навіть усунення втрат виробничих ресурсів» [1, с.35].

Механізм пошуку резервів передбачає комплекс досліджень, пов'язаний з утворенням, виявленням і використанням резервів.

Виділимо основні етапи управління резервами підвищення інноваційної активності:

1) виявлення резервів, що можуть бути використані для розвитку інноваційної діяльності підприємства та підвищення його інноваційної активності;

2) аналіз доцільності використання резервів з точки зору "вдалості" за часовою ознакою та їх потреби в інших сферах діяльності підприємства;

3) оцінювання економічної ефективності реалізації проекту підвищення інноваційної активності за рахунок використання резервів;

4) реалізація організаційно-економічних заходів підвищення інноваційної активності на основі використання резервів.

Однак під час застосування резервів для підвищення інноваційної активності підприємств присутня низка проблем, зокрема, відсутність чіткої класифікації резервів підвищення інноваційної активності; обмеженість фінансових ресурсів підприємства; недостатня кваліфікація спеціалістів відділу НДДКР (або відсутність даного відділу взагалі); нераціональне використання всіх видів ресурсів під час проведення активізації інноваційної діяльності; відсутність періодичного проведення аналізу матеріальних ресурсів та часу, що дає можливість виявити втрати даних ресурсів.

Висновки та подальші дослідження. Вітчизняне промислове підприємство має безліч варіантів активізації інноваційної діяльності. Необхідною умовою є вміле та ефективне управління безпосередньо процесом активізації для проведення політики пожвавлення інноваційної діяльності.

Одним із джерел підвищення інноваційної активності підприємств є використання резервів. Існують різноманітні методи та сфери пошуку і використання резервів підвищення ефективності інноваційної діяльності, які з'являються постійно на усіх стадіях інноваційного процесу, змінюючи співвідношення між обсягом витрат та тривалістю цих стадій.

Вміле управління резервами підвищення інноваційної активності забезпечить не лише стійкість підприємства, а й активізацію його інноваційної діяльності, скорочення витрат та підвищення конкурентоспроможності продукції.

Література

1. Амоша О.І. Активізація інноваційної діяльності: організаційно-правове та соціально-економічне забезпечення : монографія / О.І. Амоша, В.П. Павлюк, А.І. Землянікін. – Донецьк : ТОВ Норд Комп'ютер, 2007 – 328 с.

2. Стеченко Д.М. Орієнтири активізації інноваційної діяльності промислових підприємств в конкурентному середовищі / Д.М. Стеченко // Теоретичні та прикладні питання економіки: Збірник наукових праць – К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2010. – Випуск 21. – С. 124-129.

3. Яковлева О.П. Формирование и измерение резервов производства / О.П. Яковлева, В.Л. Клименко. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1985. – 88 с.

4. Герасимов А.Е. Проблемы повышения эффективности инновационной деятельности / А.Е. Герасимов // Инновации. – 2001. – № 9-10. – С. 46–52.

5. Краснокутська Н.В. Інноваційний менеджмент : навчальний посібник / Н.В. Краснокутська. – К. : КНЕУ, 2003. – 505 с.

6. Никончук В.М. Управління активізацією діяльності сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / В. М. Никончук ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. — К., 2010. — 21 с

7. Державна служба статистики України: Наукова та інноваційна діяльність в Україні // Статистичний збірник. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2012. – 282 с.

8. «Про інноваційну діяльність», Закон України [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15

References

1. Amosha, O.I., Pavluk, V.P. and Zemlianikin, A.I. (2007), *Aktyvizatsiia innovatsiinoi diialnosti: orhanizatsiino-pravove ta sotsialno-ekonomichne zabezpechennia* [Activation of innovative activity : organizational, legal and socio-economic providing], monograph, TOV Nord Kompiuter, Donetsk, Ukraine, 328 p.

2. Stedchenko, D.M. (2010), "Reference-points of activation of innovative activity of industrial enterprises are in the competition environment", *Theoretical and applied questions of economy* : Collection of scientific works, Kyiv national university of the name of Taras Shevchenko, Kyiv, Ukraine, issue 21, pp. 124-129.

3. Yakovleva, O.P. and Klymenko, V.L. (1985), *Formirovaniye i izmereniye rezervov proizvodstva* [Forming and measuring of backlogs of production], Izd-vo LGU, 88 p.

4. Gerasimov, A.E. (2001), "Problems of increase of efficiency of innovative activity" *Innovation*, no. 9-10, pp. 46-52.

5. Krasnokutska, N.V. (2003), *Innovatsiinyi menedzhment* [Innovative management], tutorial, KNEU, Kyiv, Ukraine, 505 p.

6. Nykonchuk, V.M. (2010), Management activation of innovative activity of agricultural enterprises Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), 08.00.04, the National university of bioresources of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 23 p.

7. Government service of statistics of Ukraine: Scientific and innovative activity in Ukraine (2012), *Statistical collection*, DP «Informatsiino-vydavnychyi tsentr Derzhstatu Ukrainy», Kyiv, Ukraine, 282 p.

8. Law of Ukraine "On innovative activity", available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15

УДК 658.14

Bilomistna I.I.,
cand. sci. (econ.), assoc. prof., assistant professor of finance and economic security
Bilomistnyi O.M.,
cand. sci. (econ.), assoc. prof., assistant professor of finance and economic security
Kovalchuk A.V.,
Kharkiv Institute of banking of the University of banking of the National bank of Ukraine

THE ESSENCE OF THE STRUCTURE OF THE FINANCIAL SECURITY MECHANISM OF ENTERPRISE

Біломістна І.І.,
к.е.н., доцент кафедри фінансів та економічної безпеки
Біломістний О.М.,
к.е.н., доцент кафедри фінансів та економічної безпеки
Ковальчук А.В.
Харківський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України

СУТНІСТЬ СТРУКТУРИ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Statement of the problem. In modern conditions of overcoming the consequences of the financial and economic crisis, which has affected the real sector of the economy, the question of ensuring the financial security of enterprises is especially burning. The main attention today should be paid to the formation of the complete security of the system of financial security that is based on the respective mechanism improvement.

The relevance of the study of such concepts as financial security and its mechanism is that enterprises need new approaches to the formation of this component of their activities, which will provide them with a stable development in the future.

Analysis of the latest research and publications. Berdar M. [1], Bilomistna I. [2], Blank I. [3], Horiacheva K. [4], Kudrutska Zh. [5], Lavrova G. [6], Papehin R. [7], Poida-Nosyk N. [9], Chibisova I. [14], Sumets O. [11], Ivashyna Y. [14] did the theoretical research in the field of financial security of enterprises as well as separate theoretical aspects necessary for the formation of financial security mechanism.

In the works these scientists pay attention to the study of the concepts of economic and financial security of the enterprise, consider the assessment components and indicators. Highly appreciating their contribution to the solution of theoretical and practical aspects towards ensuring financial security, one should specify the need for further development of the theoretical base on the subject, that concerning the search of optimal components of the financial security mechanism.

The aim of the article is to identify the components of the mechanism of financial security of the enterprise. The achievement of this aim is carried out by theoretical analysis and generalization, taking into account the practical problems that exist in this sphere.

Presentation of the basic material. Imperfection of the methods of financial security management often leads to negative consequences for the enterprise. Therefore, the importance of the development of such a system to ensure financial security which will be a necessary step towards the effective functioning of the enterprise, will help achieve and maintain a sufficient level of financial stability and sustainability.

Financial security of the enterprise is an integral component of economic security and is in the condition in which the enterprise can adequately assess and avoid threats from external and

internal environment at the lowest possible financial losses in the real effectiveness of the means and methods used.

In Ukrainian legislation there is a fairly complete definition of the concept of «financial security»: financial security is a condition of fiscal, monetary, banking, monetary system and financial markets, which is characterized by equilibrium, resistance to internal and external negative threats, the ability to ensure the effective functioning of the national economic system and economic growth. However, it covers only the financial security of the state. From this you can conclude that for the enterprise, this will also be the relationship of all the parts of its activities, their effective development to ensure the stability of its activity. Having analysed the research materials the autors came to the conclusion that the most comprehensive definition of the concept «financial security», which is presented in the materials is given by Chibisova I. and Ivashyna Y. They offer such an interpretation: financial security of the enterprise is a component of economic security of the enterprise, which is in the presence of such a financial condition, that is characterized by an equiilibrium and the quality of financial instruments, technologies and services; resistance to threats; the ability of the enterprise to ensure the realization of financial interests, and the mission as well as objectives with sufficient amounts of financial resources; and also focusing on effective and sustainable development.

To ensure a stable financial security in the enterprise a special financial security mechanism should be provided. It can be considered as a system of organizational, financial and legal tools of influence that have the purpose of timely detection, prevention, neutralization and elimination of threats to financial security of the enterprise. The formation of the financial security system of the enterprise should provide for the relationship of the goals and objectives of each level of management, choosing the optimal ways of implementation of decisions.

In Y. Lavrova's [6] paper the mechanisms of financial security of the enterprise are investigated, that include specific tools, methods, levers, information and analytical support, which are systematically combined and created on the basis of the principles of financial security.

Bilomistna I. and Khorechko V. [2] in their paper examine the mechanism of providing financial security as a set of interrelated units, including threats, risks, tools, monitoring, as well as the methods and principles of control. The authors pay special attention to the improvement of the control system that, in their opinion, will improve the effectiveness and security of financial security of the enterprise as a whole.

Chibisova I. and Ivashyna Y. [10] pay attention to the financial instruments and financial levers of regulation of the enterprise's financial security. According to the authors, an integral component of the mechanism of financial security is the information and analytical subsystem of management of financial security, including indicators of financial security risks and threats and the strategic plan to ensure financial security.

However, having analysed scientific sources, we somewhat clarified and completed "the concept of the mechanism of ensuring financial security" (Fig. 1).

Among the various views regarding the elements and components of the mechanism such main elements as subjects of financial security, objects, functions, methods, financial security, and threats can be selected (Fig. 2).

Theoretical analysis allows making a conclusion, the authors do not agree on the components of the mechanism of financial security of the enterprise, however it is not paid sufficient attention to the criteria and indicators for assessing the financial security that is necessary need to take into account when providing the mechanism.

The construction of a mechanism of ensuring financial security of the enterprise is a complex process, which includes many elements and stages of implementation. Firstly, it is necessary to analyze the state of the enterprise and determine its strengths and weaknesses. This will give the opportunity to discover their competitive advantage and will help to avoid certain external threats, such as unwillingness to changes of market conditions, rigid pricing policy of competitors and unstable legal framework. Secondly, the identification of objects and subjects of financial security is an integral stage of development of the mechanism of financial security. The objects of financial security may be financial activities, assets, equity and liabilities.

To ensure the financial security of the enterprise special authorities - the subjects of financial security - have to operate. Their activity lies in the analysis of the condition of financial security as an integral component of economic security that will be resulted in the action that lead to sustainable development of the enterprise. Not only the economic situation of the enterprise

development will influence on the development of these actions, but also its competitors in the market, stable economic situation in the country and the place of the enterprise in the market.

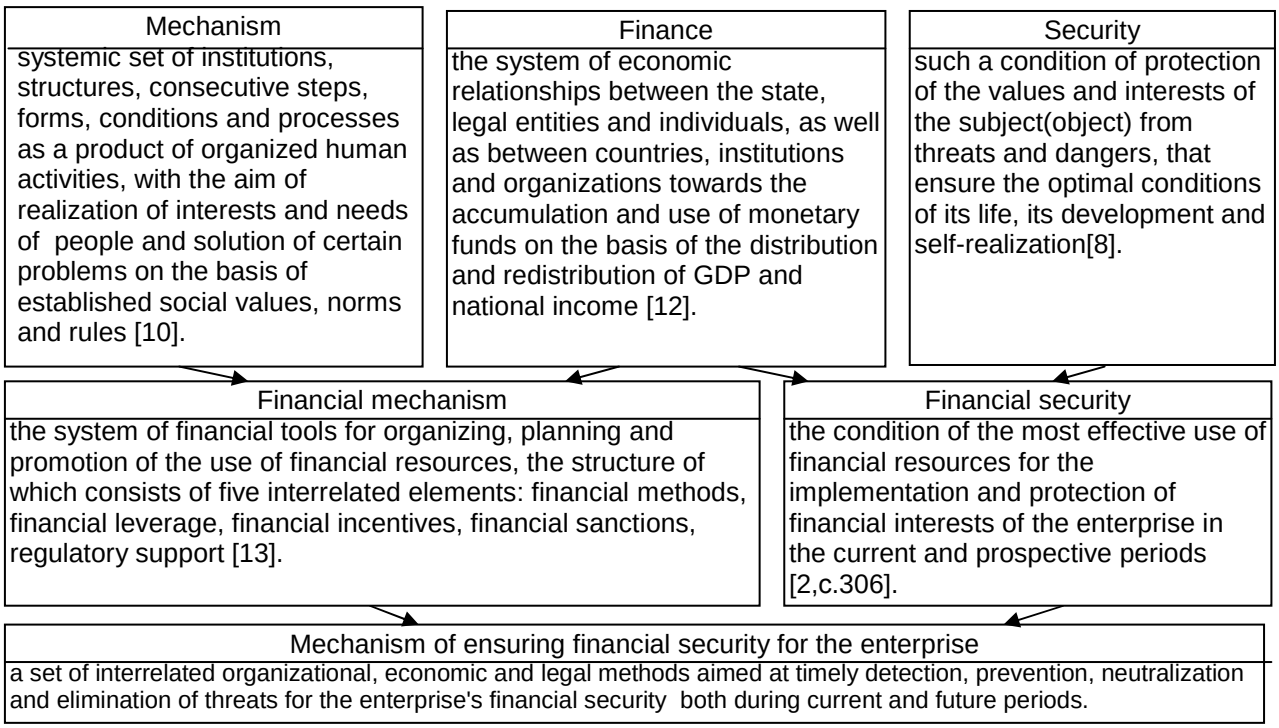

Fig. 1. Clarification of the notion of «a mechanism to ensure FS of the entity»
Source: developed by the authors

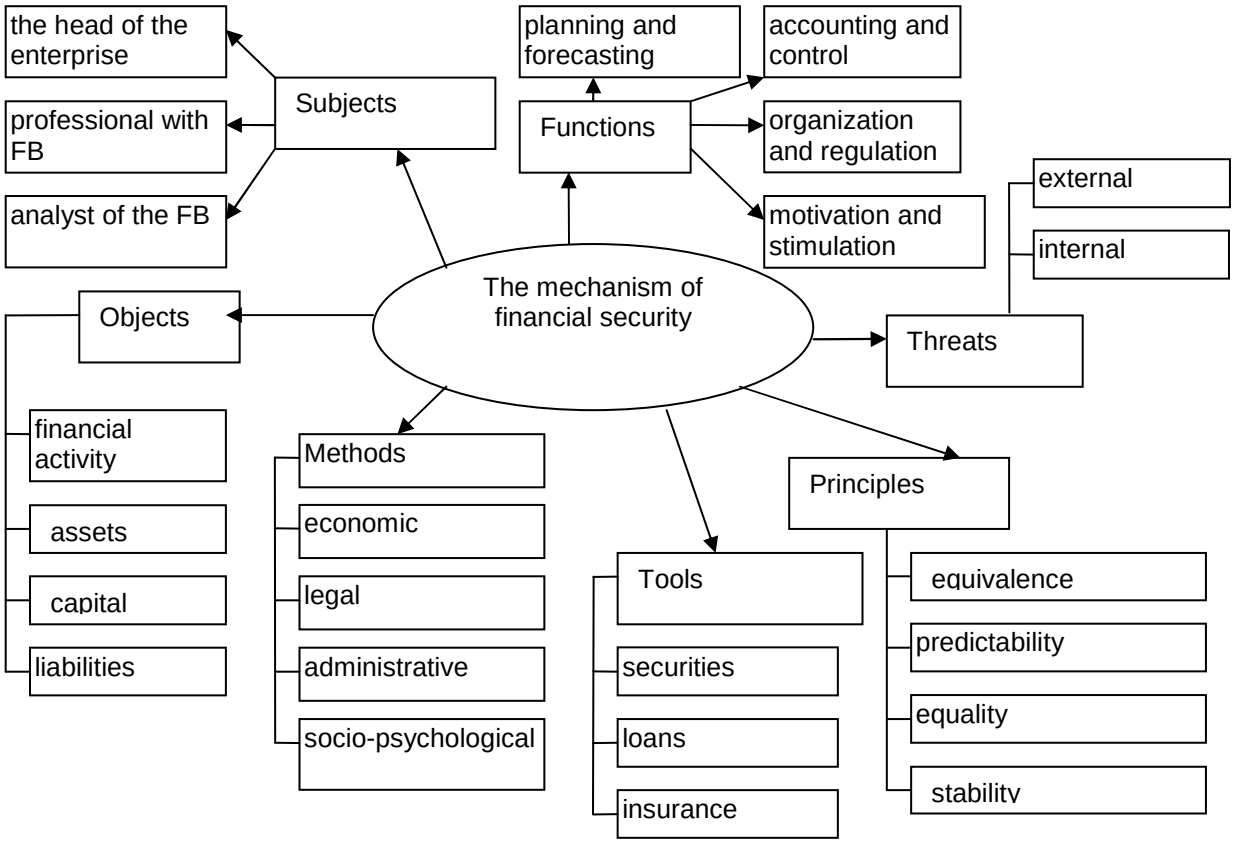

Fig. 2. Associative Bush's concept of «mechanism of financial security»
Source: elaborated by the authors on the basis of analysis of research materials

If this enterprise belongs to a number of large companies with complicated organizational structure, it is desirable that it was a separate department, with the functions in the sphere of ensuring financial and economic security that is service of the enterprise's financial security. However, if it is a small enterprise or household, you can involve a professional on a contractual basis for the required period.

This service or authority should promptly respond to both positive and negative changes in the economic condition of the enterprise and its competitors also try to avoid, both from internal and external environment. The service of financial security should pay special attention, as well as develop criteria of assessment of the financial security level of the enterprise, depending on its business specifics.

The competence of the managers and employees directly affect the level of financial security, because further activity of the enterprise depends on well-coordineted and proper actions and measures they will take to identify and avoid threats of external and internal nature.

Identifying possible threats, they should pay attention to the period of time of the threat, as well as to the measures they will take when it occurs. Systematic approach to the development and implementation of preventive actions will not only reduce the potential consequences of the occurrence of threats, but also provide the stable development of the enterprise.

Methodological apparatus of ensuring financial security of the enterprise may include the following methods: the technical and economic calculations, the balance sheet, economic and statistical, economic and mathematical, expert assessments, the discounted cost, depreciation of assets, re-engineering, logistics, auditing, taxation optimization and simulation game.

Before defining the structure of the mechanism of financial security of the enterprise one has to identify the criteria for assessment of financial security. Assessment criteria should be developed for each enterprise individually, taking into consideration its activity. The criterion implies the normative values of the coefficients that are calculated in the enterprise and they indicate its efficient and stable performance. As a rule, this part of calculating indicators for enterprises is not regulated, although for banking institutions the National Bank of Ukraine sets the normative values of financial performance indicators. As for the enterprises, in Ukraine there is no special autority on regulation of activities of domestic enterprises. In our opinion, the establishment of at least some of the normative values of indicators of liquidity, solvency, which are indicators of the economic and financial security of enterprises would contribute to their stable operation.

However, in selecting criteria for assessment of financial security of the enterprise one has to pay attention to their compliance with the objectives set (Fig. 3).

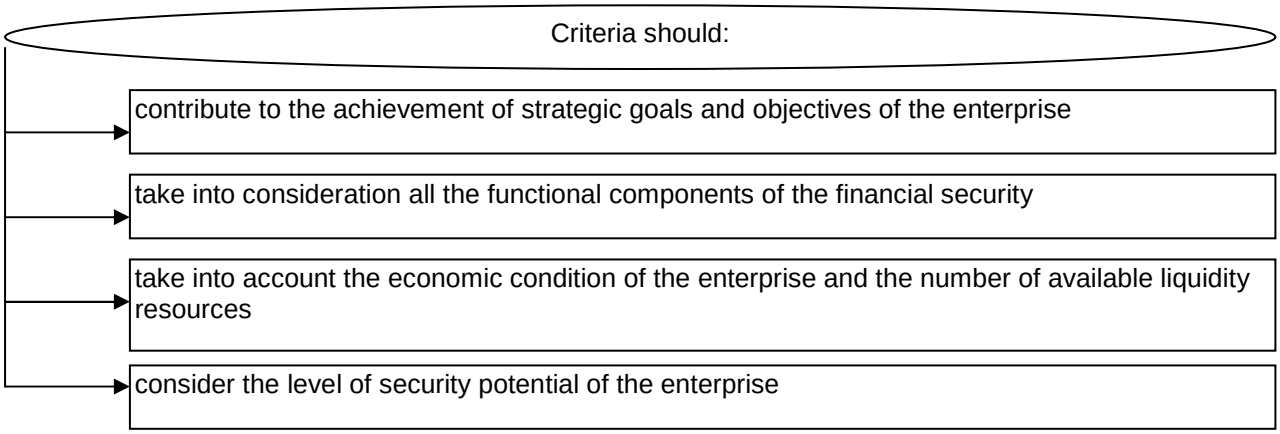

Fig. 3. Conditions of selection of the criteria for the assessment of enterprise's financial security

Source: developed by the authors

On the basis of the analysis of scientific research the authors have improved the mechanism of financial security of the enterprise due to the inclusion of the assessment criteria (Fig. 4).

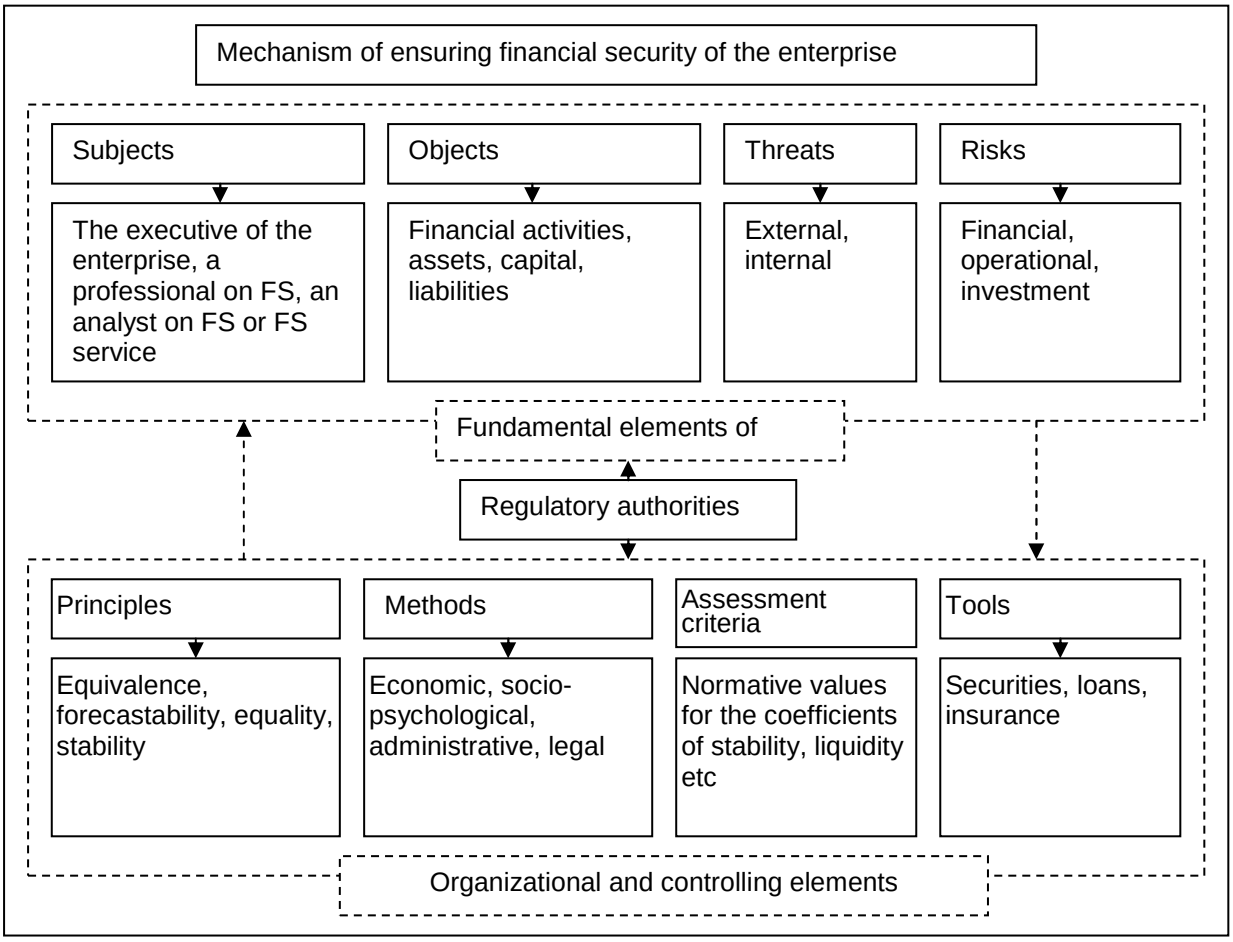

Fig.4. Mechanism of ensuring financial security of the enterprise
Source: developed by the authors

The proposed mechanism consists of two blocks: fundamental and organizational and regulatory elements, which interact via regulatory authorities. These blocks characterize all aspects of the activity of the enterprise and contribute to their complex analysis. In our opinion, such a mechanism of ensuring the financial security will support stable financial position of the enterprise and ensure its efficient performance despite any threats.

Conclusions. On the basis of the analysis of the views of home scientists on the structure and elements of the mechanism of ensuring financial security of the entity, the main elements have been highlighted and the block of assessment criteria has been supplemented. The conditions of criteria selection for the assessment of financial security have been considered and the necessity of state regulation of indices and indicators of financial security has been emphasized.

Analysis of the essential understanding of the mechanism of financial security has allowed to single out its basic elements, which, in particular, include: fundamental elements (object and subjects, threats and risks), organizational and economic elements and the elements of the lending process (principles, methods, assessment criteria and tools). This enabled the autors to identify the direction of actions of definite subjects of the mechanism investigated, identify the main stages and conditions of its functioning.

Література

1. Бердар М. Забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва / М. Бердар // Вісник Київського національного університету ім.Т.Шевченка. – 2011. – № 124. – С. 73-76.
2. Біломістна І.І. Механізм забезпечення фінансової безпеки промислових підприємств / І.І. Біломістна, В.Є. Хоречко // Інноваційна економіка. – 2012. – № 6[32].– С. 305-307.
3. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И.А. Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.

4. Горячева К.С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / К.С. Горячева // Економіст. – 2003. – № 8. – С. 65-67.

5. Кудрицька Ж.В. Система управління фінансовою безпекою підприємства [Електронний ресурс] / Ж.В. Кудрицька / Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=897

6. Лаврова Ю.В. Механізм забезпечення фінансової безпеки підприємства / Ю.В. Лаврова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 29. – С.127-130.

7. Папехин Р.С. Индикаторы финансовой безопасности предприятий / Р.С. Папехин. – Волгоград: Волгоградское научное изд-во, 2007. – 16 с.

8. Пасічник В. Філософська категорія безпеки як основа нової парадигми державного управління національною безпекою [Електронний ресурс] В. Пасічник // Демократичне врядування. – 2011. – вип. 7. – Режим доступу: http://www.lvivacademy.com/visnik7/fail/pasichnyk.pdf

9. Пойда-Носик Н. Сутність фінансової безпеки суб'єктів підприємництва та її роль в забезпеченні національної економічної безпеки / Н. Пойда-Носик // Вісник ЖДТУ. – № 1. – 2011. – С. 340-342.

10. Радченко О.В. Категорія "механізм" у системі державного управління http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_du/2009_3/files/DU309_14.pdf

11. Сумець О.М. Стратегії сучасного підприємства та його економічна безпека / О.М. Сумець, М.Б. Тумар. – К. : Вид-во "Хай-Тек Прес", 2008. – 400 с.

12. Фінанси // Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/фінанси.

13. Ходаківська В.П. Ринок фінансових послуг : навчальний посібник / В.П. Ходаківська, О.Д. Данілов. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. – 501 с.

14. Чібісова І.В. Проблеми підвищення ефективності інфраструктури / І.В. Чібісова, Є.М. Івашина // Фаховий збірник наукових праць (економічні науки). – 2011. – № 31. – С. 100-103.

References

1. Berdar, M. (2011), «Ensuring the financial security of the subjects of entrepreneurship», *Bulletin of the Kiev national Taras Shevchenko University*, no. 124, pp. 73-76.

2. Bilomistna, I., Khorechko, V. (2012), "Mechanism of ensuring financial security of industrial enterprises", *Innovative economy*, no. 6 [32], pp. 305-307.

3. Blank, I. (2004), *Upravleniye finansovoy bezopasnostyu predpriyatiya* [Management of financial security of the enterprise], Elga, Nika-Tsentr, Kyiv, Ukraine, 784 p.

4. Horiacheva, K. (2003), "Financial security of the enterprise. Nature and place in the system of economic security", *The Economist*, no. 8, pp.65-67.

5. Kudrytska, Zh. (2012), Financial management System of enterprise security, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=897

6. Lavrova, G. (2010), "Mechanism of ensuring financial security of enterprises", *The Bulletin of transport Economics and industry*, no. 29, pp.127-130.

7. Papekhin, R. (2007), *Indikatory finansovoy bezopasnosti predpriyatiy* [Indicators of financial security of enterprises], 16 p.

8. Pasichnyk, V. (2011), "Philosophical category of security as the basis of a new paradigm of state administration of national security", *Democratic governance*, issue 7, available at: http://lvivacademy.com/visnik7/fail/pasichnyk.pdf

9. Poida-Nosyk, N. (2011), "The essence of financial security of entities and its role in ensuring the national economic security", *Bulletin of GDTU*, no. 1, pp. 340-342.

10. Radchenko, O.V. (2009), Category "mechanism" in the system of state management, available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ Dtr_du/2009_3/files/DU309_14.pdf

11. Sumets, A.N. and Tumar, M.B. (2008), *Stratehii suchasnoho pidpryiemstva ta yoho ekonomichna bezpeka* [The strategy of the modern enterprise and its economic], Vyd-vo "Khai-Tek Pres", Kyiv, Ukraine, 400 p.

12. Finance, Free encyclopedia, available at: http://uk.wikipedia.org/wiki/фінанси.

13. Khodakivska, V., Danilov, O. (2001), *Rynok finansovykh posluh* [The Market of financial services], tutorial, Akademiia DPS Ukrainy, Irpin, Ukraine, 501 p.

14. Chibisova, I., Ivashyna, Y. (2011), 'Problems of infrastructure efficiency", *Collection of scientific papers (economic sciences)*, no. 31, pp. 100-103.

УДК 338.242.2

Стельмащук Н.А.,
викладач кафедри маркетингу і менеджменту
ПВНЗ Хмельницького економічного університету

СТРАТЕГІЯ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО МАРКЕТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Stelmashchuk N.A.,
lecturer department of marketing and management
PIHE "Khmelnytskyi economical university"

THE STRATEGY OF INTERNAL ECONOMIC MARKETING MANAGEMENT BY THE COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE

Постановка проблеми. Маркетинг все більш проникає в сферу діяльності сучасного підприємства і стає домінуючим під час прийняття управлінських рішень в сфері удосконалення структури виробництва товарної продукції, оптимізації витрат і досягнення високої якості товарів та послуг. Особливо це проявляється в аграрній сфері, яка виходить на провідні експортні позиції товарного ринку. Для отримання і закріплення конкурентних переваг на конкретному ринку або його сегменті, аграрне підприємство повинне визначити умови досягнення оптимального співвідношення між попитом та пропозицією товарів, правильно оцінюючи діяльність підприємств-конкурентів і характер ринкових відносин. З цією метою в Україні відбувається формування умов для цілеспрямованої і комплексної маркетингової діяльності. Поступово зростає кількість вітчизняних підприємств, діяльність яких спирається на ринкову концепцію.

Однак, як свідчить аналіз здійснюваних маркетингових реформ, на практиці не створено належних умов для забезпечення комплексного підходу до впровадження нововведень. Зокрема, не сформовано конкретних методичних положень щодо планування на рівні підприємств функціонування маркетингу як методу побудови стратегії і тактики господарської діяльності. З об'єктивної сторони це обумовлено загальною нерозвиненістю ринку, високим ризиком всякого комерційного заходу, нелогічністю державної політики до бізнесу. Адже всякий більш-менш серйозний план діяльності підприємства складається з взаємопов'язаної системи приватних планів, що визначають пропорції тих чи інших чинників і елементів виробництва.

Завдання виходу аграрної сфери на світовий ринок, яке стоїть перед вітчизняними сільськогосподарськими формуваннями, вимагає підвищення конкурентоспроможності продукції на основі активного використання методів внутрішньогосподарського планування стратегічної маркетингової діяльності та управління.

Як свідчить досвід розвинених країн, проблеми стратегічного планування маркетингової діяльності підприємств постійно привертають увагу теоретиків і практиків менеджменту. Великий інтерес до аспектів внутрішньогосподарського управління в Україні, що пояснюється прагненням вітчизняних менеджерів володіти таким апаратом управління, який забезпечить стабільність розвитку підприємства та можливість швидкого й адекватного реагування на зміни зовнішнього середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання прикладних проблем стратегічного маркетинговою управління діяльністю підприємств досліджувалися як іноземними, так і вітчизняними вченими: І.Ансоф [1], М.Бєлявцев [2], О.Бородіна [8], Т.Бурцева [3], А.Войчак [12], Я.Жаліло [7], А.Зозулєв [4], С.Ілляшенко [5], В.Колесник [6], Ф. Котлер [9], Д.Кревенс [10], Н. Круглова [11], А.Павленко [12], І. Решетникова [12], О.Рудковський [13], А.Чандлер [14] та інші.

Вивчення і узагальнення літературних джерел засвідчує, що багато проблем організації стратегічного внутрішньогосподарського маркетингового управління не повною мірою досліджені та вимагають адаптації розвинутого зарубіжного досвіду до умов, у яких знаходяться українські підприємства. Вітчизняними вченими вирішені тільки окремі аспекти цієї проблеми, без ув'язування їх в єдиний комплекс.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування методологічних і організаційних принципів формування стратегії ефективного внутрішньогосподарського маркетингового управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств в умовах ринкових трансформацій.

Для досягнення поставленої мети основними завданнями дослідження є: теоретичне обґрунтування аспектів організаційного механізму управління при розробці стратегічних планів маркетингу; розробка концепції вибору маркетингової стратегії аграрного підприємства для подальшого планування його діяльності. Об'єкт дослідження — внутрігосподарське маркетингове управління діяльністю аграрного підприємства в умовах ринкової трансформаційної економіки. Предмет дослідження — внутрігосподарське стратегічне планування маркетингової діяльності аграрного підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Американський учений, фахівець в сфері стратегічного менеджменту І. Ансоф, на початку 80-х років минулого століття виділив чотири основних етапи розвитку внутрішньофірмових систем управління в ринковій економіці США: 1) управління на основі контролю за виконанням (майбутнє є повторенням минулого), що було характерним для першої чверті XX століття; 2) довгострокове планування чи управління на основі екстраполяції (50-і рр.); 3) управління на основі передбачення змін, чи стратегічне планування (60-і рр.); 4) управління на основі гнучких негайних вирішень, чи стратегічне управління з орієнтацією на ринок (з 70-х рр. донині) [1, с. 48].

На основі проведених досліджень встановлено, що сучасний маркетинг більше орієнтований на споживача, на встановлення з ним відносин. Зараз докорінно змінюється маркетингова поведінка навіть підприємств-лідерів, що є ознакою об'єктивної необхідності і досягнення поступової зрілості маркетингу.

Поява і швидке просування наступального, стратегічного маркетингу обумовлена бурхливим розвитком інноваційної діяльності. У зв'язку із зазначеними процесами нагальним завданням стає розробка загальної державної стратегії розвитку маркетингової діяльності на рівні підприємств як важливої первинної ланки національного господарства. Таким чином, проблеми застосування стратегічного маркетингу, в тому числі на внутрігосподарському рівні, набувають в Україні все більшої актуальності.

У теоретичному плані, з стратегічної точки зору, підприємство варто розглядати як систему, що визначає свою конфігурацію і цільову орієнтацію в залежності від змін зовнішнього середовища. В умовах інноваційного розвитку необхідний перехід до обґрунтування стратегії внутрішньогосподарського маркетингового управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства.

Аналіз організації вітчизняного досвіду показує, що стан маркетингового стратегічного управління взагалі, окремих маркетингових заходів і маркетингової діяльності аграрних підприємств України зокрема не відповідає сучасній ситуації на ринку. Спроби адаптації зарубіжного досвіду шляхом простого накладання на сучасну структуру вітчизняних підприємств і реальну господарську діяльність не приносять очікуваного ефекту.

У сучасних умовах фактором успіху підприємства є комплексний підхід до здійснення маркетингового управління діяльністю підприємства на довгостроковій програмно-цільовій основі, що враховує підвищення ступеня ризику в підприємницькій діяльності, існування множинності факторів, що визначають успіх чи невдачу, ускладнення організаційної структури управління, існуючі тенденції зміни ринкового попиту, необхідність і перспективи подальшого інноваційного розвитку і конкурентні можливості самого підприємства.

Концепція стратегії внутрігосподарського маркетингового управління являє собою сукупність науково обґрунтованих уявлень про управління підприємством в умовах ринкової економіки, відповідно до якої в основі організації виробничо-постачальницької діяльності лежать точне знання, передбачення, облік вимог і особливостей розвитку ринку. Як спосіб дії маркетингове управління – це система здійснюваних підприємством заходів для підвищення його конкурентоспроможності шляхом максимального пристосування всієї діяльності і

продукції, що виробляється чи намічається до виробництва, до вимог ринку і споживача з метою забезпечення більшого прибутку і зменшення комерційного ризику. [2; 3; 4; 9; 10; 12].

У підході до визначення маркетингового управління можна виділити два моменти: перший – визначення маркетингового управління як комплексної економічної діяльності, ядром якої є обмінний процес. Обмін стимулює процес виробництва цінностей, оскільки з обмінної угоди вилучають вигоду, як правило, обоє партнерів. У будь-якому іншому випадку один із учасників повинен нести збиток; другий – визначення маркетингового управління як елемента культури, оскільки він є комбінацією різних видів людської діяльності, спрямованих на розвиток обмінних процесів на ринку [3; 9; 10; 12].

На відміну від закордонної практики, де маркетингова управлінська діяльність одержала свій розвиток внаслідок надвиробництва товарів і росту диференціації потреб покупців, в Україні потреба розвитку маркетингового управління діяльністю підприємств зростає в міру становлення ринкової системи господарювання.

Як показує світовий досвід, і вітчизняна практика становлення маркетингу, якісний перехід економіки з одного стану в інший, неможливий без кризи старого виробництва, без відповідної трансформації старих структур і створення нових. Сучасні новостворені фермерські господарства, які проходять процес адаптування до умов ринкової економіки, не можуть вийти на нормальний рівень ефективного функціонування без створення належної інфраструктури. Вони знаходяться в ситуації, подібній рибі, викинутій на берег. Для того щоб виживати, їм не вистачає фундаментальних елементів організаційної структури забезпечення ринкових відносин та інтеграційних процесів.

Таким чином, сучасна ситуація в сфері маркетингового управління українськими підприємствами, зокрема аграрними, характеризується гострою необхідністю перегляду всієї сукупності елементів організації виробництва й управління.

Особлива важливо, щоб кожне підприємство, в залежності від зовнішніх умов, правильно передбачило свій стратегічний розвиток і організовувало роботу з маркетингового управління виробництвом відповідно до сучасної теорії менеджменту, з врахуванням основних принципів внутрігосподарської побудови підприємства. При цьому необхідно зауважити, що планування структури виробничої діяльності підприємства має здійснюватися на засадах стратегічного розвитку [5; 6; 7; 8; 10; 11; 13].

Принцип "стратегія визначає структуру" був сформульований американським істориком підприємництва А. Чандлером в опублікованому в 1962 р. дослідженні діяльності чотирьох різних, успішно діючих американських фірм у відповідь на різкі зміни в зовнішніх умовах [14]. Головним висновком проведеного дослідження стало: структура організації повинна бути такою, щоб забезпечити реалізацію її стратегії.

Інший американський учений, фахівець в сфері стратегічного управління И. Ансоф, прокоментував цей висновок таким способом: "Керівництво фірм зрештою приходило до висновку, що хронічно низька прибутковість обумовлена не поганою стратегією, а невідповідністю між сформованою організаційною структурою і новою стратегією фірми ... що в остаточному підсумку приводило до корінної реорганізації всього підприємства" [1, с. 257].

Аналіз зарубіжного досвіду становлення маркетингу показує, що весь управлінський процес концентрується навколо функції планування, яке стає наріжним каменем системи маркетингу. Встановлено, що генеральним напрямком організаційного розвитку підприємств країн з розвинутою ринковою економікою є все більша децентралізація управління, ліквідація твердої вертикальної ієрархії і посилення значення горизонтальних зв'язків між підрозділами, а також відхід від командних методів внутрішньофірмового регулювання і перехід на регулювання окремих аспектів діяльності за допомогою елементів ринкового механізму.

Виходячи із закордонного досвіду, маркетингова система управління підприємством повинна характеризуватися істотними особливостями (табл.1).

Кожний з наведених в табл. 1 елементів, є цілим комплексом різних форм діяльності, організаційних структур і етапів прийняття рішень. При цьому головним питання у виробленні внутрігосподарської маркетингової стратегії управління є її оптимізація.

Дискусійним в науковій літературі є питання щодо взаємозв'язку понять маркетингової стратегії і маркетингової програми. Здебільшого реалізацію маркетингової стратегії пов'язують насамперед з розробкою маркетингових програм.

Таблиця 1

Особливості маркетингової системи управління підприємством

Особливість та їх характеристика
Орієнтація на ринок збуту
Є основною ознакою маркетингової системи управління підприємством. Виражається в посиленні ролі збутових підрозділів у прийнятті рішень. Основними об'єктами вивчення і впливу виступають споживач, конкуренти, кон'юнктура самого ринку і характеристики товару. Завданням є гнучке і постійне реагування на зміни умов збуту.
Ситуаційне управління
Вироблення і реалізація стратегічних рішень з урахуванням ситуаційних факторів в міру виявлення потенційних проблем збуту. При цьому підприємство прагне по можливості заздалегідь спрогнозувати варіанти можливих ситуацій на ринку і мати у своєму "портфелі" набір можливих стратегічних рішень
Система безперервного збору й обробки інформації
Є однією з найважливіших основ ситуаційного управління, що передбачає наявність: - структури і обсягу і необхідної інформації; - способів ефективного пошуку і збору інформації; - методів ефективної передачі, обробки і збереження інформації; - напрямків передачі і використання інформації
Стратегія впливу
Передбачає відмовлення пасивності в управлінській практиці і перехід до політики впливу на ринок з метою активного формування попиту на збут продукції, здійснення контролю за інноваційним розвитком, впливу на розвиток соціальних процесів
Підприємницька ініціатива
Розглядається в рамках маркетингу як єдина можлива форма управління виробництвом і передбачає: - вироблення і оперативне впровадження нових конкурентоздатних ідей; - організацію системи заходів щодо швидкого й ефективного збуту нової якісної продукції.
Орієнтація на досягнення довгострокового комерційного успіху
Передбачає досягнення довгострокової стабільної переваги на ринку. Забезпечує відносну незалежність суб'єктів господарювання від стану ринку в періоди тимчасового погіршення кон'юнктури. Сприяє досягненню лідерства в сфері технології

Джерело: авторська розробка

У літературі з маркетингу даються різні визначення програм маркетингової діяльності: від найбільш загальних до простих і конкретних за формою і змістом. Так, окремі автори [2; 4; 11] вважають, що маркетингова програма – це розроблений на основі комплексних маркетингових досліджень стратегічний план-рекомендація виробничо-збутової і науково-технічної діяльності фірми на певний період часу, доданий дати оптимальний варіант її майбутнього розвитку відповідно до висунутих цілей і стратегії. Таким чином, у даному трактуванні ототожнюється поняття "програма" і "стратегічний план".

Інші дослідники [3; 9; 12] розглядає маркетингову програму як ядро маркетингової діяльності підприємства, що служить основою планування виробництва стосовно кожного продукту і в кожному господарському підрозділі. На її думку, головне завдання маркетингової програми – дати можливість визначити оптимальну структуру (номенклатуру, асортимент намічуваної до випуску продукції) виробництва, що орієнтується на одержання бажаного рівня прибутку. У такій інтерпретації маркетингова програма характеризує сутність маркетингової діяльності виробничого відділення на підприємстві з дивізіональною структурою управління продуктового типу.

Ф. Котлер виражає зміст маркетингової програми гранично просто: на його думку, стратегії маркетингу необхідно перетворити в конкретні програми дій, що дають відповіді на наступні питання: 1) що буде зроблено; 2) коли це буде зроблено; 3) хто це буде робити; 4) скільки це буде коштувати? [9, с. 588]

Найбільш повне уявлення і чітку характеристику дають економісти [5; 6; 7; 8], що визначають програму як намічений до планомірного здійснення, об'єднаний єдиною метою і присвячений до визначених термінів комплекс взаємозалежних завдань і адресних заходів

соціального, економічного, науково-технічного, виробничого, організаційного характеру з вказівкою використовуваних ресурсів і джерел їхнього отримання.

Таким чином, реалізація стратегії здійснюється за допомогою розробки маркетингової програми, що погоджує всі заходи в маркетинговий комплекс відповідно щодо продукції, ціни, вибору каналів розподілу і просування товарів від виробників до споживачів.

Головною звязуючою ланкою між стратегією маркетингу й оперативною діяльністю на підприємстві є виробниче планування. У залежності від ступеня глибини проникнення маркетингових принципів у діяльність інших підрозділів підприємства (в першу чергу виробничих) поєднання виробничого плану і планування маркетингових заходів може бути різним.

Для кожного із заходів необхідно розробляти деталізований маркетинговий план. При цьому, якщо виробництво містить у собі кілька асортиментних груп, кілька видів товарної продукції і ринків, то на кожну з цих позицій повинен бути розроблений окремий план. При досягненні повного переходу підприємства на принципи маркетингової системи управління виробничий план і план маркетингу ототожнюються один з одним, тобто план підприємства стає єдиним.

Зарубіжний досвід підтверджує, що ефективність стратегічного маркетингового підходу до управління виробництвом в умовах ринкової ситуації, яка безупинно змінюється, стає можливою лише при орієнтації всіх його підрозділів і підпорядкуванню працівників єдиній меті – створенню продукції, потрібної споживачу. Тобто, в сучасних ринкових умовах маркетингову діяльність підприємства необхідно поставити на довгострокову основу, інтегрувати її в єдиний внутрігосподарський організм, забезпечити його функціонування на визначених принципах і методах управління виробництвом, виражених у концепції стратегії внутрішньогосподарського маркетингового управління конкурентоспроможністю підприємства.

Таким чином, маркетинговий механізм управління виробництвом на вітчизняних аграрних підприємствах повинен відповідати наступним вимогам:

- забезпечувати єдність перспективних і поточних завдань підприємства;
- реалізувати маркетингові принципи управління виробництвом;
- сприяти максимальному використанню всіх ресурсів та скороченню витрат виробництва;
- стимулювати працівників до впровадження ресурсозберігаючих технологій і передових методів виробництва;
- забезпечувати ефективну систему планування, регулювання, контролю та оперативного управління виробництвом.

Відповідно до перерахованих вимог визначені основні напрямки створення ефективного маркетингового механізму управління виробництвом на вітчизняних підприємствах:

- формування системи розробки перспективних і поточних цілей, завдань, стратегій, програм за результатами комплексних маркетингових досліджень;
- удосконалення зв'язків і відносин підрозділів і служб підприємства відповідно до стратегії маркетингового управління;
- створення раціональної інформаційної підсистеми управління виробництвом;
- формування кадрового потенціалу підприємства, здатного до впровадження маркетингової системи управління конкурентоспроможністю;
- розвиток організаційної культури підприємства.

Процес реалізації концепції стратегії внутрішньогосподарського маркетингового управління конкурентоспроможністю підприємства передбачає виконання наступних заходів:

- перебудувати організаційну структуру і систему управління виробництвом з орієнтацією на вирішення стратегічних завдань та визначити заходи для забезпечення відповідної зміни ментальності управлінського персоналу;
- переглянути функції управлінських та економічних структур у відповідності до змін умов зовнішнього середовища і поставлених стратегічних завдань;
- впровадити у виробничо-маркетинговій системі чіткий контроль за матеріальними й інформаційними потоками як "на вході".
- встановити на підприємстві тісні взаємозв'язки між відділами маркетингу і аграрних

технологій, для забезпечення виробництва конкурентоспроможної аграрної продукції;

- розробити оптимальний логістичний план збуту продукції.

Орієнтація на стратегічне маркетингове управління вимагає переходу до відкритості зовнішнього середовища та зміни системи управління підприємством за наступними основними напрямками:

- залучення і концентрація зусиль до стратегічної маркетингової діяльності підприємства всього управлінського персоналу;
- запровадження комплексної системи управління якістю продукції;
- запровадження на підприємстві системи матеріального стимулювання за результатами впровадження маркетингового управління конкурентоспроможністю.

Висновки та подальші дослідження. Сучасний стратегічний маркетинг, який обумовлений бурхливим розвитком інноваційної діяльності орієнтований на споживача, на встановлення з ним відносин. Тому застосування стратегічного маркетингового управління конкурентоспроможністю на внутрігосподарському рівні підприємства набуває в Україні все більшої актуальності.

Важливим фактором забезпечення конкурентоспроможності підприємства є комплексний підхід до здійснення маркетингового управління на довгостроковій програмно-цільовій основі.

Концепція стратегії внутрігосподарського маркетингового управління являє собою сукупність науково обґрунтованих заходів для підвищення його конкурентоспроможності шляхом максимального пристосування всієї діяльності і продукції, що виробляється чи намічається до виробництва, до вимог ринку і споживача з метою забезпечення більшого прибутку і зменшення комерційного ризику.

Весь процес маркетингового управління конкурентоспроможністю підприємства концентрується навколо функції планування, яке стає наріжним каменем системи маркетингу. Маркетинговий механізм управління виробництвом на вітчизняних аграрних підприємствах повинен відповідати наступним вимогам: забезпечувати єдність перспективних і поточних завдань підприємства; реалізувати маркетингові принципи управління виробництвом; сприяти максимальному використанню всіх ресурсів та скороченню витрат виробництва; стимулювати працівників до впровадження ресурсозберігаючих технологій і передових методів виробництва; забезпечувати ефективну систему планування, регулювання, контролю та оперативного управління виробництвом.

Література

1. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф. – М. : Экономика, 1989. – 518 с.
2. Бєлявцев М. І. Маркетинг : навч. посібник / М.І. Бєлявцев, Л.М. Іваненко. – К. : ЦНЛ, 2005. - 328 с.
3. Бурцева Т.А. Управление маркетингом : уч. пособ. / Т.А. Бурцева, В.С. Сизов, О.А. Цень. – М. : «Экономистъ», 2005. – 271 с.
4. Зозулев А.В. Маркетинговые исследования: теория, методология, статистика : учеб. пособие. / А.В. Зозулев, С.А. Солнцев. – М. : Рыбари, 2008. – 643 с.
5. Ілляшенко С.М. Інноваційний менеджмент: підручник / С.М. Ілляшенко. – Суми : Університетська книга, 2010. – 334 с.
6. Колесник В.М. Оцінка стану управління та його ефективності в аграрних підприємствах / В.М. Колесник, А.Д. Гросу // Інноваційна економіка. – 2011. – № 6 (25). – С. 98-104.
7. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Я.А. Жаліло та ін.; Національний ін-т стратегічних досліджень. – К. : Знання України, 2005. – 388 с.
8. Конкурентоспроможність економіки України: стан і перспективи підвищення: монографія / [О.М. Бородіна, Т.В. Бурлай, Н.І. Горшкова та ін.]; під. ред. І.В. Крючкової; Інститут економіки та прогнозування НАН України. – К. : Основа, 2007. – 488 с.
9. Котлер Ф. Маркетинговий менеджмент / Ф. Котлер, К.Л. Келлер. – К. : Хімджест, 2008. – 720 с.

10. Кревенс Д. Стратегический маркетинг : пер. англ. / Д. Кревенс. – 6-е изд. доп.. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2003. – 752 с.

11. Круглова Н. Ю. Стратегический менеджмент : учебн. для ВУЗов / Н.Ю. Круглова, М.И. Круглов. – М. : Издательство РДЛ, 2003. – 464 с.

12. Павленко А.Ф. Маркетинг : підручник / А.Ф. Павленко, І.Л. Решетнікова, А.В. Войчак ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф., акад. АПН України А.Ф. Павленка ; кер. авт. кол. д-р екон. наук, проф. І. Л. Решетнікова. – К. : КНЕУ, 2008. – 600 с.

13. Рудковський О.В. Показники оцінювання ефективності управління підприємством в ринкових умовах / О.В. Рудковський // Наука й економіка. – 2011. – № 3 (23). – С. 68-73.

14. Chandler A.D. Strategy and structur. Cambrige, mass.: The M.I.T. Ptess, 1962. – 388 с.

References

1. Ansoff, I. (1989), *Strategicheskoye upravleniye* [The strategic management], Ekonomika, Moscow, Russia, 518 p.

2. Bieliavtsev, M.I. and Ivanenko, L.M. (2005), *Marketynh* [Marketing], tutorial, TsNL, Kyiv, Ukraine, 328 p.

3. Burtseva, T.A., Sizov, V.S. and Tsen, O.A. (2005), *Upravleniye marketingom* [Management of marketing], tutorial, «Ekonomist», Moscow, Russia, 271 p.

4. Zozulev, A.V. and Solntsev, S.A. (2008), *Marketingovyye issledovaniya: teoriya, metodologiya, statistika* [Marketing research: theory, methodology, statistics], tutorial, Rybari, Moscow, Russia, 643 p.

5. Illiashenko, S.M. (2010), *Innovatsiinyi menedzhment* [Innovation management], textbook, Universytetska knyha, Sumy, Ukraine, 334 p.

6. Kolesnyk, V.M. and Hrosu A.D. (2011), "Estimation of the state the management and of its effectiveness in agrarian enterprises", *Innovative economy*, no. 6 (25), pp. 98-104.

7. Zhalilo Ya.A. etc. (2005), *Konkurentospromozhnist ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii* [The competitiveness of economy of Ukraine under conditions of globalization], Natsionalnyi in-t stratehichnykh doslidzhen, Znannia Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 388 p.

8. Borodina, O.M., Burlai, T.V., Horshkova, N.I. etc. (2007), *Konkurentospromozhnist ekonomiky Ukrainy: stan i perspektyvy pidvyshchennia* [The competitiveness of Economy of Ukraine: state and prospects of enhancing], monograph, Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy, Osnova, Kyiv, Ukraine, 488 p.

9. Kotler, F. and Keller, K.L. (2008), *Marketynhovyi menedzhment* [A marketing management], Khimdzhest, Kyiv, Ukraine, 720 p.

10. Krevens, D. (2003), *Strategicheskiy marketing* [Strategic marketing], Izdatelskiy dom «Vilyams», Moscow, Russia, 752 p.

11. Kruglova, N.Yu. and Kruglov, M.I. (2003), *Strategicheskiy menedzhment* [Strategic management], high school textbook, Izdatel'stvo RDL, Moscow, Russia, 464 p.

12. Pavlenko, A.F., Reshetnikova, I.L. and Voichak, A.V. (2008), *Marketynh* [Marketing], textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine, 600 p.

13. Rudkovskyi, O.V. (2011), "Indicators of evaluating the effectiveness of enterprise management in market conditions", *Nauka i ekonomik,* no 3 (23), pp. 68-73.

14. Chandler, A.D. (1962), Strategy and structur, Cambrige, mass.: The M.I.T. Ptess, 388 p.

УДК 334.788.4

Чайківський І.А.,
генеральний директор корпорації «Агропродсервіс»

ІНТЕГРАЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА

Chaikivskyi I.A.,
the general director of the corporation "Agroprodservice"

INTEGRATED FUNDAMENTALS OF AGRARIAN ENTERPRISES' DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF PRODUCTION GLOBALIZATION

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки ефективне функціонування аграрних підприємств можливе при забезпеченні їх конкурентоспроможного рівня. Розвиток конкурентоспроможного аграрного виробництва потребує принципово нових підходів до організації його ведення, що пов'язано з необхідністю нноваційно-інвестиційного розвитку, впровадження і механізмів ресурсного, технологічного та організаційного його оновлення, врегулювання міжгалузевих диспропорцій, розбудови інфраструктури для усунення посередницького впливу, переробки та реалізації продукції для побудови замкнутого циклу господарської діяльності, виходу на зовнішні ринки продукції. Вирішенню зазначених проблем сприяє використання інтеграційних засад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні аспекти розвитку інтеграційних процесів висвітлені в працях: І. Ансоффа, М. Бенуа, М. Бредлі, П. Куломба, К. Маркса та ін. Значний внесок у вивчення даного питання зробили В.Г. Андрійчук, В.І. Бойко, О.М.Варченко, П.І. Гайдуцький, А.С.Даниленко, С. М. Кваша, М.Ю. Коденська, І.Г. Кириленко, М.Ф. Кропивко, Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, П.М. Макаренко, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук, І.В.Свиноус, О.Г. Шпикуляк та ін. Отримані ними результати дослідження вносять відповідний вклад у розвиток теорії і практики інтеграційної аграрної економіки. Накопичений певний теоретичний і методичний матеріал у сфері розвитку інтеграційних процесів може слугувати базою для проведення подальших досліджень у цьому напрямі.

Однак, як свідчить аналіз результатів дослідження, ще надостатньо вивчені теоретичні і практичні питання розвитку інтеграційних процесів в аграрному виробництві в умовах його глобалізації.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження в історичному аспекті процесу використання інтеграційних засад при реформуванні аграрних підприємств та обґрунтування напрямів подальшого інтегрування суб'єктів господарювання в умовах глобалізації виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. З енциклопедичного довідника встановлено, що поняття "інтеграція" походить від латинського *integratio* – відновлення, заповнення та *integrum* – цілий. Інтеграція економічна характеризує собою об'єктивний процес, зумовлений розвитком продуктивних сил. Вона є одним з напрямів збільшення розмірів підприємств, розширення їх зв'язків з галузями та підприємствами, що завершують технологічні процеси у виробництві кінцевої продукції» [1].

У науковій економічній літературі виявлено різні підходи до трактування сутності інтеграційних процесів. Так, на думку частини авторів, під інтеграцією слід розуміти „процес об'єднання різних підсистем для організації або внесення деяких окремих частин в єдине ціле» «У загальному розумінні інтеграція означає об'єднання в єдине ціле раніше ізольованих частин» [2]. Тобто, термін "інтеграція" поєднує у собі економічні явища та процеси, що полягають у взаємодії, зближенні, узгодженні діяльності, а іноді й – об'єднанні різних підприємницьких структур, спрямованих на підвищення економічної ефективності їх господарювання.

Залежно від характеру об'єднання, виділяють три типи інтеграційних процесів – горизонтальний, вертикальний і диверсифікацію [3]. Горизонтальна інтеграція передбачає

об'єднання підприємств, організацій за спільними підприємницькими інтересами з урахуванням виробничої спеціалізації з випуску однотипної продукції на базі подібності технології і впровадження спільної стратегії збуту. Вертикальна інтеграція передбачає об'єднання підприємств взаємопов'язаних і суміжних галузей, з централізованим управлінням основних процесів виробництва й обігу продукції та формування на цій основі замкнутого виробничого циклу. Цей механізм працює при формуванні сировинних зон з вирощування зернових, технічних та овочевих культур для задоволення потреб переробних заводів; вирощування насіннєвого матеріалу та кормів для забезпечення потреб товарних господарств» [4]

«Іноземні дослідники розрізняють інтеграцію власності, контрактну, квазівертикальну та циркулярну» [5]. Зокрема, "Інтеграція власності - це розширення прав власності на дві і більше стадій виробництва та збуту продовольчої продукції, при якому інтегратор отримує у власність частину активів інтегрованих компаній». "Контрактна інтеграція передбачає, що інтегратор укладає довгострокові контракти з виробниками або первинними ділерами, що здійснюють закупку сільськогосподарської продукції безпосередньо у виробника. Квазівертикальна інтеграція - інтегроване виробництво і збут продукції здійснюються незалежними підприємствами і збутовою мережею, але під контролем провідної компанії. Циркулярна інтеграція набула розвитку у зарубіжних країнах. Особливо це стосується зернового господарства, де елеватори об'єднуються разом з борошномельними і комбікормовими заводами, займаються випуском круп'яних, різних видів харчових товарів і різного роду преміксів.

В економічній літературі виділяють конгломеративну інтеграцію, яка утворюється на основі об'єднання підприємств, які не пов'язані між собою галузевими ознаками, як правило, це відбувається у випадках появи тимчасово вільних фінансових ресурсів. Вона «відрізняється великою різноманітністю форм і методів організації виробництва і може бути розподілена на три класи: а) продуктивне об'єднання конгломератного типу – якщо йдеться про об'єднання виробників різних продуктів; б) ринкове об'єднання конгломератного типу, коли до процесу інтеграції залучені компанії виробники однакових продуктів, але діючі на віддалених ринках; в) об'єднання конгломератного типу, коли об'єднуються компанії, що не мають нічого спільного у виробництві» [6].

Агропромислова інтеграція передбачає поєднання всіх ланок агропромислового ланцюга в єдине ціле, зокрема: виробників, переробників, підприємства по зберіганню продукції, транспортних посередників, торгівлю та ін. Агропромислові формування класифікують за: формою організації: кооперативи, асоціації, корпорації; принципом організації виробництва: територіальні, галузеві, територіально-галузеві; способом створення апарату управління: на базі управління головної компанії, на базі спеціально створених структур; ступенем об'єднання діяльності підприємств, що входять до складу інтегрованої структури; видом та сукупністю діяльності; територіальним розміщенням: районні, міжрайонні, обласні, регіональні, національні, транснаціональні; ступенем юридичної самостійності: юридично самостійні, з обмеженою самостійністю; характером діяльності: виробничі, виробничо-збутові [7].

Кожна із зазначених форм інтеграції має як переваги, так і недоліки. Зокрема, перевагами вертикальної інтеграції є налагодження виробничо-технологічних зв'язків, реалізація продукції через регіональні канали, нейтралізація негативного впливу ринкових факторів (попит, пропозиція, ціна на сировину тощо). До недоліків слід віднести територіальну розпорошеність.

Аналіз розвитку інтеграційних процесів в історичному аспекті показує, що до перших аграрних перетворень у сільському господарстві України належить реформа Сигізмунда – Августа (1552–1557 рр.), яка передбачала заміну оброку панщиною.

Наступна аграрна реформа відбулася 1861 року, коли було скасоване кріпосне право. Внаслідок її проведення велике поміщицьке господарство остаточно було відокремлене від селянського. Селяни отримали можливість розвивати власне господарство, але, в цілому, результати реформи для сільського господарства були несприятливими – багато земель залишилося у поміщиків. Протягом двадцяти років після реформи продовжувався період «застою». Помітний прогрес намітився з організацією 1882 року Поземельного банку, через який здійснювалося кредитування селян у разі купівлі ними поміщицьких земель [8].

З 20-х років розпочалося в Україні формування аграрних об'єднань у вигляді створення аграрно-індустріальних комбінатів. Такі об'єднання включали селянські господарства,

кооперативні підприємства, промислові та фінансово-кредитні установи. Вони виробляли і переробляли свою продукцію, забезпечували себе технікою і займалися збутом продукції [9].

У 60-і роки XX ст. після прийняття програм прискореного розвитку сільського господарства були створені потужні міжгосподарські підприємства і об'єднання, які функціонували на засадах агропромислової кооперації та інтеграції, використовуючи переваги концентрації і спеціалізації виробництва . До агропромислових підприємств відносили ті господарські формування, в яких перероблялося не менше 25% продукції однієї із галузей їх спеціалізації [7].

Процеси кооперації й інтеграції відбувалися за технологічними ознаками. Були створені агрохімцентри, що обслуговували кооперативи і держгоспи. Із розрахунку на один агрохімцентр припадало 30–35 тис. га сільськогосподарських угідь. Меліоративні станції з обслуговування зрошуваних і осушуваних земель формувалися у межах регіону. Функціонували заводи з виготовлення кормів, підприємства з переробки й зберігання сільськогосподарської продукції для цього ж регіону [10]. Були прискорені процеси концентрації відгодівлі тварин на великих підприємствах промислового типу. Все це сприяло підвищенню економічної ефективності агропромислового виробництва.[11]..

У 80-і роки XX ст. більшість агропромислових підприємств трансформувалися у агрофірми та агрокомбінати, виробництво яких базувалося на безвідходності і доведенні продукції до кінцевого споживача, охоплюючи весь цикл: виробництво, зберігання, переробку та реалізацію продукції, що відрізняло їх від агропромислових підприємств й посилювало конкурентоспроможність.

Агрокомбінати на початку 90-х років характеризувалися високоефективною діяльністю. Їх виробничі результати значно перевищували середньозважені показники по колгоспах. Управління їх діяльністю стало симбіозом поєднання принципів виробничо-господарської самостійності структурних одиниць як власників, так і централізованого керівництва в межах угод (статутів). В організаційно-структурному відношенні об'єднання були самостійними юридичними підрозділами, які здійснювали свої відносини з господарствами на принципах кооперації і господарського розрахунку.

Проведений аналіз інтеграційного розвитку сільського господарства показує, що у контексті аграрних перетворень найбільш яскравим і ефективним прикладом інтеграційних процесів є розвиток агропромислової інтеграції. Окремі вчені - аграрники зазначений процес трактують як „організаційне поєднання сільськогосподарського і технологічно пов'язаного з ним промислового виробництва з метою одержання кінцевої продукції з аграрної сировини і досягнення більшої економічної вигоди завдяки взаємній матеріальній зацікавленості і відповідальності всіх учасників агропромислового виробництва за кінцеві результати господарювання" [12, с. 402]; як „процес поєднання інтересів сільськогосподарських і промислових підприємств, спрямованих на одержання високих кінцевих результатів їх спільної діяльності" [10, с. 55]; як «зближення і поєднання галузей сільського господарства й промисловості, яке забезпечує органічний синтез вказаних сфер матеріального виробництва та їх єдність. Вона передбачає розвиток виробничих та економічних зв'язків між галузями і підприємствами агропромислового комплексу, що пов'язані між собою технологічно і орієнтовані на виробництво кінцевої продукції із сільськогосподарської сировини» [13]; як «форму організації виробництва й управління, яка прискорює доведення сільськогосподарської продукції до кінцевого споживача, сприяє встановленню тривалих і стабільних зв'язків між підприємствами АПК та підвищенню ефективності їх функціонування» [14, с.22].

«Методологічні основи формування і функціонування агропромислової інтеграції зводяться до трьох ключових тез: це форма об'єднання або системний стан тих чи інших учасників агропромислового виробництва; процес зміцнення виробничих зв'язків і економічних відносин, об'єднання окремих учасників виробництва, в т.ч. агропромислового в єдине ціле; це механізми чи методи, з допомогою яких відбувається об'єднання учасників агропромислового виробництва в єдиний виробничо-господарський механізм» [5, с.101].

У 90-х роках XX ст., з переходом до ринкових відносин, землі сільськогосподарських підприємств були розпайовані, майно розділено між їх працівниками та пенсіонерами з їх числа, посилилися процеси порушення міжгалузевих зв'язків, розукрупнення великих колективних господарств.

На перших етапах роздержавлення та реструктуризації підприємств важливе значення відводилося розвитку фермерських господарств та кооперативів. Проте ідея кооперативної агропромислової інтеграції в умовах України не набула значного поширення, оскільки новостворені кооперативи нічим не відрізнялися від колективних сільськогосподарських підприємств. Фермерські господарства за відсутності належної матеріально-технічної та фінансової підтримки з боку держави не змогли стати домінуючим виробником продукції і зосередили виробництво на обмеженому спектрі продукції.

Переробна промисловість до 2000 року в переважній більшості була приватизована промисловим і банківським капіталом, який за умов первинного нагромадження капіталу не був зацікавлений в перерозподілі прибутків на користь сільського господарства. Не виправдав себе і розвиток підсобних переробних виробництв у сільськогосподарських підприємствах, які не витримали конкурентної боротьби з переробними підприємствами, а їх робота із забезпечення власних внутрішніх потреб через малі обсяги не покривала витрати.

Причиною невдачних структурних змін в сільському господарстві стало те, що при «реформуванні власності не відбулося одночасного створення сприятливого зовнішнього середовища для товаровиробників у забезпеченні їх ресурсами виробництва, еквівалентному обміні між галузями національного господарства, у державному регулюванні податкової та фінансово-кредитної систем, які б забезпечили можливість господарювати на самоокупності. Це привело до різкого зниження обсягів виробництва сировини, що зумовило і значний спад виробництва переробних галузей, порушилися існуючі з цими галузями інтеграційні зв'язки. За таких умов виробник не зміг відшкодувати навіть витрати виробництва» [4].

Таким чином, реорганізація колективних підприємств зумовила поділ великих господарських формувань на дрібніші за земельними та майновими розмірами. В умовах відсутності доступу до дешевих кредитних ресурсів, значного диспаритету цін, відсутності барєрів на шляху імпортних товарів невеликі підприємства не змогли забезпечити ефективне і прибуткове виробництво.

На сучасному етапі реформ розвиток агропромислової інтеграції обумовлений необхідністю посилення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, «розвитком продуктивних сил, прискоренням науково–технічного прогресу та поглибленням співпраці підприємств різних сфер діяльності. Інтеграція спрямована на поєднання економічних інтересів її учасників, максимального використання сировини і виробничих потужностей та збільшення виробництва готової продукції. Ефективність інтеграційних процесів характеризується тіснотою і досконалістю економічних та організаційно–технологічних зв'язків між окремими підприємствами й галузями різних сфер прикладання праці» [15, с.32].

Розроблена «Концепція розвитку агропромислової інтеграції ґрунтується на нових принципах, провідне місце серед яких відводиться маркетинговій орієнтації розвитку фірми, узгодженню інвестиційних програм, своєчасному коригуванню механізмів управління і економічних відносин» [13].

Згідно з дослідженнями вітчизняних і зарубіжних авторів, агропромислова інтеграція дозволяє підвищити оперативність і маневреність у використанні фінансових, виробничо-технічних, кадрових, управлінських ресурсів, спростити процес узгодження напрямів взаємодії агровиробників, переробників і торговельних підприємств, посилити конкурентоспроможність виробництва, поєднати інтереси її учасників, відпрацювати їх економічні взаємовідносини з метою отримання відповідних вигод, забезпечити належну відповідальність за результати спільної діяльності, створити умови для розширеного відтворення виробництва, підвищити матеріальний добробут працівників, вирішити соціально-економічні питання [15; 16].

Переваги інтеграції для сільськогосподарських підприємств полягають у можливості: цілеспрямованого розвитку, орієнтованого на кінцевий результат-прибуток; зростання ділової активності; розробки та впровадження перспективних програм, що ґрунтуються на диверсифікації виробництва; своєчасного розрахунку з кредиторами, постачальниками, підрядчиками, найманими працівниками; централізованого забезпечення матеріально-технічними ресурсами; поліпшення стану наявної матеріально-технічної бази; сприятливих умов для реалізації продукції; розширення ринків збуту або створення власної реалізаційної мережі.

Процес укрупнення сільськогосподарського виробництва здійснюється як на основі інтеграції так і кооперації. На думку П.Т. Саблука, "кооперація та інтеграція сприятимуть

підвищенню дохідності всіх учасників процесу виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, а також залучених інвестицій в аграрну сферу і відновленню потенціалу АПК" [17, с.10].

Кооперативна форма агропромислової інтеграції, шляхом створення фермерськими господарствами переробних підприємств, набула значного поширення в багатьох країнах світу. Зокрема, в Японії – 80%, країнах ЄС – 60%, США – 30% сільськогосподарської продукції переробляється і реалізується через кооперативи. Це дозволяє справедливо розподілити прибуток між товаровиробниками та переробними підприємствами (пропорційно обсягу поставленої продукції).

Терміни "інтеграція" і "кооперація" наближені за змістом, оскільки являють собою процес об'єднання або зближення різноманітних елементів у єдине ціле. При цьому під кооперацією розглядаються виробничі зв'язки підприємств суміжних галузей для спільного виробництва кінцевого продукту. Залежно від принципів організації і функціонування, прийнято виділяти такі види кооперації: галузеву (внутрішньогалузева, міжгалузева та багатогалузева) і територіальну (внутрішньорегіональна, міжрегіональна, внутрішньодержавна і міждержавна) [18, с.7].

Однак звичайні кооперативні зв'язки не в змозі забезпечити довготривалі взаємовідносини між галузями виробництва та сферами економіки. Це зумовлено тим, що такі зв'язки не завжди спрямовані на підвищення прибутковості та зацікавленості у досягненні кінцевого результату, вони лише впливають на зближення галузей та сфер у вирішенні загальновиробничих і внутрішньогосподарських проблем.

Інтеграція, на відміну від кооперації, покликана не лише забезпечувати зближення суб'єктів господарювання з метою розв'язання нагальних соціально-економічних питань, а й забезпечити створення економічно залежного об'єднання із взаємовигідними, стабільними зв'язками між всіма його учасниками. Слід зазначити, що інтеграційні структури задовольняють інтереси всіх членів такого об'єднання та є гарантом їх захисту у формуванні зовнішніх зв'язків.

Основною проблемою у формуванні та функціонуванні інтеграційних структур, на даному етапі розвитку, є відсутність відповідної нормативно-правової бази та законодавчого визначення їх організаційно-правових форм, що ускладнює здійснення процесів управління на різних інтеграційних рівнях та спричиняє певні труднощі у виконанні фінансово-розрахункових операцій.

Розвиток інтеграційних процесів в умовах ринкової економіки зумовлений необхідністю підвищення рівня конкурентоспроможності та скорочення витрат виробництва. Сучасні інтеграційні процеси, що мають місце в сільському господарстві, розвиваються в умовах становлення ринкових відносин, функціонування різних форм власності на землю та майно, відносної незалежності суб'єктів господарювання від держави. При створенні інтегрованих формувань перевага надається економічній складовій, яка знаходить своє відображення у таких показниках як прибуток, рентабельність тощо.

Таким чином, наведений історичний екскурс в розвиток форм господарювання нас вчить, що крупнотоварне виробництво, завдяки ефективності, існувало на всіх історичних етапах розвитку суспільства і при всіх суспільних формаціях. Протягом століть воно трансформувалося в інші форми під впливом зміни суспільного ладу, чи зміни форми власності. Проте типові ознаки інтегрованих структур, такі, як: концентрація,спеціалізація, диверсифікація та замкнутий цикл виробництва адаптувалися до динамічних змін зовнішнього середовища і відроджувалися у новій якості.

На сучасному етапі реформ розвиток агропромислової інтеграції має направлений на формування на її основі інтегрованих структур холдингового типу. Одним з головних завдань у проведенні аграрних перетворень є використання наукових, практичних, управлінських надбань та історичного досвіду попередніх періодів для уникнення помилок при проведенні сучасних радикальних змін.

Висновки та подальші дослідження. Інтеграція економічна характеризує собою об'єктивний процес, зумовлений розвитком продуктивних сил. Вона є одним з напрямів збільшення розмірів підприємств, розширення їх зв'язків з галузями та підприємствами, що завершують технологічні процеси у виробництві кінцевої продукції. Вона поєднує у собі економічні явища та процеси, що полягають у взаємодії, зближенні, узгодженні діяльності різних підприємницьких структур, спрямованих на підвищення економічної ефективності їх

господарювання. Агропромислова інтеграція передбачає поєднання всіх ланок агропромислового ланцюга в єдине ціле, зокрема,: виробників, переробників, підприємства по зберіганню продукції, транспортних посередників, торгівлю тощо. Проведений аналіз інтеграційного розвитку сільського господарства показує, що у контексті аграрних перетворень найбільш яскравим і ефективним прикладом інтеграційних процесів є розвиток агропромислової інтеграції.

На сучасному етапі реформ розвиток агропромислової інтеграції направлений на формування на її основі інтегрованих структур холдингового типу. Він обумовлений необхідністю посилення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, «розвитком продуктивних сил, прискоренням науково–технічного прогресу та поглибленням співпраці підприємств різних сфер діяльності.

Основною проблемою у формуванні та функціонуванні інтеграційних структур, на даному етапі розвитку, є відсутність відповідної нормативно-правової бази та законодавчого визначення їх організаційно-правових форм, що ускладнює здійснення процесів управління на різних інтеграційних рівнях та спричиняє певні труднощі у виконанні фінансово-розрахункових операцій.

Література

1. Большая Советская энциклопедия : в 30 т. / за ред. А. М. Прохорова. – 3-е. изд. – М. : Сов. энцикл., 1972. – Т. 10. – С. 907.

2. Макаренко П.М. Організація формування та ефективного управління агро холдингами / П.М. Макаренко, В.І. Пілявський // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». – Вип. 2 (45). – 2011. – С. 21–24.

3. О некоторых формах интегрированных объединений в сельском хозяйстве [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.jourclub.ru/3/491/.

4. Приліпка О.В. Інтеграційні процеси в сільськогосподарських формуваннях приміської зони / О. В. Приліпка. – К., 2002. – 50 с.

5. Ушвицкий М.Л. Объективная необходимость углубления интеграции в агропромышленном комплексе / М. Л. Ушвицкий // сб. науч. тр. СевКавГТУ. Серия "Экономика". – 2006. – №3. – С. 101.

6. Храмова И. Г. Вертикальная интеграция в продовольственном комплексе России / И.Г. Храмова. – М., 2003. – 52 с.

7. Буробкин И.Н. Развитие интеграционных процессов в АПК / И.Н. Буробкин, Е.А. Попова // Экономика с.-х. и перераб. предприятий. – 2003. – №12. – С. 12–15.

8. Суліменко Л.А. Стан та перспективи розвитку реформованих сільськогосподарських підприємств Житомирської області / Л. А. Суліменко, А. Є. Данкевич // Економіка АПК. – 2002. – №1. – С. 17–20.

9. Хицков И. Интеграционные связи в агропромышленном производстве / И. Хицков, Н. Митина, Е. Фомина // АПК: экономика, управление. – 2003. – №9. –С. 9–17.

10. Яценко В.М. Формування і розвиток агропромислової інтеграції в Україні / В.М. Яценко // Економіка АПК. – 2004. – № 1. – С. 54–60.

11. Горбунов А. Понятие и структура холдингового объединения [Електронний ресурс] / А. Горбунов. – Режим доступа: http://ilts.ru/files/file151.pdf

12. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник / В.Г. Андрійчук. – 2-ге вид. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.

13. Бабенко М.Д. Активізація і підвищення ефективності розвитку агропромислової інтеграції та кооперації в АПК регіону: дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.07.02 / Микола Дмитрович Бабенко. – Дніпропетровськ, 2005. – 276 с.

14. Бурковська А.В. Розвиток інтеграційних процесів як важлива умова формування ефективного ринку аграрної продукції / А. В. Бурковська // Економіка АПК. – 2004. – № 12. – С. 106–109

15. Губанов В.В. Интеграция в сельском хозяйстве и пищевой промышленности / В.В. Губанов // Пищевая промышленность. – 2002. – № 3. – С. 32–33.

16. Минаева Е.В. Организационно-экономический механизм функционирования холдингов / Е. В. Минаева, А. А. Согомонян // Пищевая промышленность. – 2002. – № 4. – С. 4–6.

17. Саблук П.Т. Основні напрями розвитку високоефективного агропромислового виробництва в Україні / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2002. – № 7. – С. 10.

18. Слепнева Л.Р. Интеграционные процессы в агропромышленном комплексе России в современных условиях : монография / Слепнева Л. Р., Новаковская О. А. – Улан-Удэ : Изд-во ВСГТУ, 2006. – 130 с.

References

1. Prokhorov, A.M. (1972), *Bolshaya Sovetskaya entsiklopediya* [Great Soviet Encyclopedia: 30 t], Edited for Sov. entsikl., Moscow, Russia, Vol.10, 907 p.

2. Makarenko, P.M. and Piliavskyi V.I. (2011), "Organization of formation and effective management of agro holdings", *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. Seriia "Ekonomika ta menedzhment",* issue 2 (45), pp. 21–24

3. Some forms of integrated associations in agriculture, available at: http://www.jourclub.ru/3/491/.

4. Prylipka, O.V. (2002*), Intehratsiini protsesy v silskohospodarskykh formuvanniakh prymiskoi zony* [Integration processes in agricultural formations of suburban zone], Kyiv, Ukraine, 50 p.

5. Ushvitskiy, M.L. (2006), "Objective necessity of deepening integration in theagroindustrial complex", sb. nauch. tr. SevKavGTU. Seriya "Ekonomika", no 3, p. 101.

6. Khramova, I.G. (2003), *Vertikalnaya integratsiya v prodovolstvennom komplekse Rossii* [Vertical integration at the grocery complex of Russia], Moscow, Russia, 52 p.

7. Burobkin, I.N. and Popova, Ye.A. (2003), "Development of integration processes in Agroindustrial Complex", *Ekonomika s.-kh. i pererab. Predpriyatiy*, no. 12, pp. 12–15.

8. Sulimenko, L.A. and Dankevych, A.Ie. (2002), "Status and prospects development of reformed agricultural enterprises in Zhytomyr region", *Ekonomika APK,* no. 1, pp. 17-20.

9. Khitskov, I., Mitina, N. and Fomina, Ye. (2003), "Integration communication in agricultural production", *APK: ekonomika, upravleniye*, no. 9, pp. 9–17.

10. Yatsenko, V.M. (2004), "Formation and development of agro-industrial integration in Ukraine", no. 1, pp. 54-60.

11. Gorbunov, A. Concept and structure of a holding association [available at: http://ilts.ru/files/file151.pdf

12. Andriichuk, V.H. (2002), *Ekonomika ahrarnykh pidpryiemstv* [Economics of agrarian enterprises], textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine, 624 p.

13. Babenko, M.D. (2005), Activation and increase the efficiency development of agroindustrial integration and cooperation in the APC in the region, Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), 08.07.02, Dnepropetrovsk, Ukraine, 276 p.

14. Burkovska, A.V. (2004), "Development of integration processes as an important condition for the formation of efficient agricultural market", Ekonomika APK, no.12, pp. 106-109.

15. Gubanov, V.V. (2002), "Integration in agriculture and in the food industry", Pishchevaya promyshlennost, no. 3, pp. 32-33.

16. Minayeva, Ye.V. and Sogomonyan, A.A. (2002), "Organizational-economic mechanism of functioning of holdings", *Pishchevaya promyshlennost*, no. 4, pp. 4–6.

17. Sabluk, P.T. (2002), Main directions of development of highly efficient agroindustrial manufactoring Ukraine, *Ekonomika APK*, no. 7, p. 10.

18. Slepneva, L.R. and Novakovskaya, O.A. (2006), Integratsionnyye protsessy v agropromyshlennom komplekse Rossii v sovremennykh usloviyakh [The integration processes in agroindustrial complex of Russia in modern conditions], monograph, Izd-vo VSGTU, Ulan-Ude, Russia, 130 p.

УДК 338.4

Кобаль І.О.,
аспірант* кафедри економіки
Національного транспортного університету

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПОБУДОВИ СТРАТЕГІЧНОЇ КАРТИ BSC В ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИЦІЙНІЙ КОМПАНІЇ

Kobal I.O.,
graduate student of the department of economics,
National transport university

METHODOLOGICAL ASPECTS OF MAKING THE STRATEGY MAP BSC IN FORWARDING COMPANY

Постановка проблеми. Економічний ріст України в умовах глобалізації економічних зв'язків може бути забезпечений тільки при наявності конкурентоздатного та надійно функціонуючого транспортного комплексу як ключового елементу забезпечення матеріального виробництва та соціальної інфраструктури

В розвитку економіки України наступив етап, коли транспортний комплекс повинен перейти від підтримки в нормативному стані й модернізації інфраструктури до її розвитку на основі інноваційного й технологічного проривів.

Функціонування суб'єктів транспортно-експедиційного бізнесу в умовах жорсткої конкуренції не тільки на внутрішньому ринку, але й в зовнішньоекономічній діяльності, визначило об'єктивну необхідність переорієнтації систем управління на забезпечення клієнтоорієнтованої стратегії розвитку та виявлення критичних факторів успіху в створенні майбутньої вартості бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями розвитку методів економічного управління підприємствами займались такі вітчизняні вчені, як М.Г. Білопольський, М.В. Верескун, В.М. Колосок, Н.А. Кулікова, О.І. Лисаченко, Т.Г. Логутова, Н.П. Любушин, В.О. Мец, О.І. Момот, Є.В. Нєгашев, В.П. Полуянов, Ф.Ю. Поклонський, Г.Д. Потопа, Г.В. Савіцкая, Р.С. Сайфулін, А.Д. Шеремет, А.В. Череп. Проте питання вибору системи показників яка була б спроможна оцінити ефективність діяльності усієї компанії, відповідно до її функціональної та компетентної ролі, потребує подальшого доопрацювання.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження науково-методичних аспектів формування стратегічної карти транспортно-експедиційного підприємства. Як завдання дослідження виділено: обґрунтування стратегічних перспектив підприємства; формування вартісно-орієнтованої системи збалансованих показників підприємства

Виклад основного матеріалу дослідження.

Центральним завданням в системі обґрунтування стратегії розвитку суб'єкта господарювання є виявлення його сучасного фінансового стану і визначення рівня використання потенціальних можливостей на основі економічного аналізу ефективності діяльності підприємства в цілому, та його окремих складових. Для вітчизняних транспортно-експедиційних підприємств великого значення набувають завдання оцінки ефективності діяльності та визначення показників ринкової вартості компанії. В 90-х роках XX століття одним з перспективних інструментів підвищення ефективності функціонування фірм за кордоном, а також у вітчизняних торгово-промислових холдингах стала методологія формування системи збалансованих показників (Balanced Scorecard), розроблена в США Р. Капланом і Д. Нортоном. Реалізація системи збалансованих показників (СЗП) при плануванні й контролінгу бізнес-процесів забезпечувала в остаточному підсумку ріст капіталізації бізнесу.

---

* *Науковий керівник: Козак Л.С. – д.е.н., професор*

Однією з новітніх методологічних концепцій стратегічного управління підприємством, що безпосередньо пов'язана з впровадженням в практику його діяльності системи оціночних показників, є методологія розробки «стратегічних карт» розвитку компанії. Використання цієї методології дозволяє забезпечити впровадження запропонованої системи показників оцінки ефективності менеджменту одночасно з розробкою та реалізацією загальної стратегії підприємства [5 с. 249].

Стратегічна карта, створювана на будь-якому рівні ієрархії транспортно-експедиційної компанії представляє собою логічний опис моделі реалізації стратегії та ілюструє причинно-наслідкові залежності між окремими цілями, інтегрованими по чотирьох «перспективах» збалансованої системи показників.

Алгоритм побудови вартісно-орієнтованої стратегічної карти повинен включати в себе послідовну реалізацію низки етапів :

1. стратегічний аналіз компанії;
2. побудова моделі формування цільового вартісного показника системи збалансованих показників (СЗП);
3. декомпозиція стратегії компанії на стратегічні цілі, що розподіляються по п'яти «перспективах»;
4. ранжування підцілей за ступенем впливу на «важелі створення вартості»;
5. формування та аналіз причинно-наслідкових зв'язків.

1 етап. Метою проведення стратегічного аналізу є визначення «вузьких місць» транспортно-експедиційної компанії (холдингу), оцінка тенденцій, можливостей і ризиків в їх розвитку, порівняння результатів роботи організації з діяльністю конкурентів на ринку транспортно-експедиційного бізнесу, а також накопичення корпоративних знань.

Стратегічний аналіз функціонування транспортно-експедиційної організації, як засіб перетворення бази даних, отриманих в результаті аналізу потенціалу та зовнішнього середовища в стратегічний план компанії, може бути розділений на два основних етапи:

- порівняння намічених компанією орієнтирів і реальних можливостей, запропонованих середовищем, аналіз відмінностей між ними;
- аналіз можливих варіантів майбутнього розвитку організації, визначення стратегічних альтернатив.

Інтегрована база даних стратегічного аналізу транспортно-експедиційної організації повинна формуватися в процесі проведення аналізу макросередовища, аналізу найближчого зовнішнього середовища, управлінського аналізу, портфельного аналізу, конкурентного аналізу, маркетингового, фінансового та інвестиційного аналізу.

2 етап. Запропонована методологія проектування вартісно-орієнтованої системи збалансованих показників (СЗП) передбачає в якості критерію стратегічного планування транспортно-експедиційної компанії - максимізацію ринкової вартості бізнесу. Беручи до уваги переваги показника EVA, пропонується розраховувати цільовий показник «Ринкова вартість бізнесу компанії» як вартість чистих активів компанії плюс сумарна додана економічна вартість за розрахунковий (прогнозний) період діяльності, приведена до теперішнього моменту часу (1):

$$PV = NA_{t=0} + \sum_{t=0}^{T} \frac{EVA_t}{(1+d)^t} \qquad (1)$$

де: *PV* - ринкова вартість компанії на кінець розрахункового періоду (Present value of business);

$NA_{n=0}$ - вартість чистих активів компанії (Net Assets) на початок розрахункового періоду;

EVA_t - економічна додана вартість у t-ому році, t= 1, ... T;

d - ставка дисконтування;

Показник *PV* відображає інтегральну вартість компанії з врахуванням запланованих результатів діяльності за розрахунковий період і може використовуватися власниками як взірцева оцінка вартості бізнесу у випадку його продажу (поглинання або ж злиття).

Необхідно відзначити, що транспортно-експедиційні компанії (ТЕК) за типом орієнтованості бізнесу можуть відноситись до капіталомістких і персонал-залежних компаній [1].

У «капіталомістких» компаніях, які володіють власним парком транспортних засобів, складськими та термінальними площами, ремонтними майстернями, підйомно-транспортним та діагностичним обладнанням тощо ринкова вартість бізнесу визначається, перш за все, ефективністю інвестованого капіталу.

У «персонал-залежних» компаніях, економічна політика яких ґрунтується на залученні (аутсорсинг) до реалізації транспортно-експедиційного обслуговування підрядних організацій (перевізники, склади і термінали та ін.), які володіють вищезгаданими активами, результативність функціонування залежить від кваліфікації персоналу та мотивації підвищення їх продуктивності. Витрати на мотивацію, підбір, навчання та утримання кадрів - витрати в інтелектуальний ресурс компанії. Щоб визначити механізм створення вартості, ТЕК з високими загальними витратами на персонал, що значно перевищують капітальні, повинні використовувати такі критерії оцінки своєї продуктивності, які з фінансової точки зору були б не менш точними, ніж вимір економічної доданої вартості (EVA), але при цьому відображали б продуктивність персоналу, а не капіталу.

Розглянемо один з варіантів розрахунку показника EVA [4; 6; 10]:

$$EVA = NOPAT - Capital \tag{2}$$

де: $NOPAT$ (Net operating profit adjusted taxes) - чистий операційний прибуток компанії від основної діяльності; $Capital$ (Cost Of Capital) - ціна капіталу компанії (власний і позиковий).

NOPAT відображає результати діяльності компанії без врахування вартості залученого компанією капіталу.

$$\begin{aligned} NOPAT = EBIT + \Pr_D + \Pr_leas + Am_Goodw + \Delta LIFO - [T - \Delta Det_tax + \\ + (\Delta Def_tax + \Pr_leas) * n] \end{aligned} \tag{3}$$

де: $EBIT$ - прибуток до виплати відсотків і податку на прибуток; $\Pr_D$ - відсотковий дохід; $\Pr_leas$ - відсотки за лізинговими платежами; Am_Goodw - амортизаційні відрахування по goodwill розглянутого періоду; $\Delta LIFO$ - приріст резервного рахунку LIFO; T - платежі податку на прибуток; ΔDef_tax - приріст відстрочених податків; n - податкова ставка податку.

$$EBIT = OI + \Pr_rec + \Pr_pay + Out_G - Out_E \tag{4}$$

де: OI - операційний прибуток; $\Pr_rec$ - відсотки до отримання; $\Pr_pay$ - відсотки до сплати; Out_G - позареалізаційні доходи; Out_E - позареалізаційні витрати.

$$OI = GM + OG - OE \tag{5}$$

де: GM - валовий прибуток; OG - операційні доходи; OE - операційні витрати.

$$GM = \sum_{i=t}^{k} S_i - Cost_i \tag{6}$$

де S_i - виручка від реалізації і-го виду послуг; $Cost_i$ - собівартість і-го виду послуг.

В подальшому може знадобитися деталізація розрахункових показників.

$$Capital = WASS * CE \tag{7}$$

де CE (Capital Employed) - інвестований капітал - обсяг інвестицій в операційну діяльність; $WACC$ (Weight Average Cost Of Capital) - середньозважені витрати на капітал,%

$$CE = TA - NP \tag{8}$$

де: TA (Total Assets) - сукупні активи; NP (Non Percent Liabilities) - безвідсоткові поточні зобов'язання, тобто кредиторська заборгованість постачальникам, бюджету, інша кредиторська заборгованість, отримані аванси й інші нараховані платежі.

$$TA = WC + N_FA + N_\Pr TA \tag{9}$$

де: WC - оборотний капітал (оборотні активи за вирахуванням короткострокових зобов'язань); N_FA - чисті основні засоби (за вирахуванням накопиченої амортизації);

$N_\Pr TA$ - чисті інші активи (за вирахуванням накопичених амортизаційних відрахувань по goodwill).

WACC може виступати в ролі ставки дисконтування (являє собою тимчасову вартість грошей), за допомогою якої обчислюється наведена вартість грошових потоків компанії. Показник WACC являє собою вартість всіх джерел довгострокового фінансування бізнесу.

$$WACC = Ks * Ws + Kd * Wd(1 - T) \quad (10)$$

де: Ks - необхідна інвестором ставка доходу (на власний капітал), %;

Ws - частка власного капіталу, %.

Власний капітал включає в себе всі звичайні акції, привілейовані акції та міноритарні частки участі в консолідованих підрозділах, а також квазівласний капітал - резерви для згладжування динаміки прибутку, які в бухгалтерському обліку класифікуються як зобов'язання; Kd - вартість позикового капіталу, тобто відсоткова ставка за кредитами, позиками, кредиторської заборгованості (перед постачальниками, персоналом з виплати заробітної плати, до бюджету та позабюджетні фонди, інша кредиторська заборгованість), %; Wd - частка позикового капіталу, %; T - ставка податку на прибуток, %.

Аналіз алгоритму формування економічної доданої вартості капіталомісткої транспортно-експедиційної компанії показує значимість показника вартості капіталу, його частки в загальному пасиві підприємства і ризиків. Управління ростом вартості капіталомісткої ТЕК (холдингу) ґрунтується на використанні трьох «важелів»:

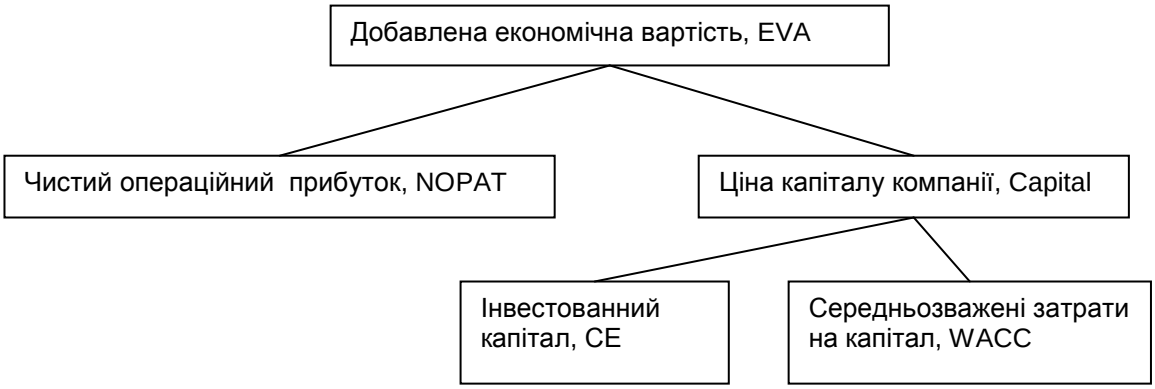

Рис. 1. Схема формування EVA транспортно-експедиційної компанії

Джерело: розроблено автором

- збільшення прибутковості (NOPAT) - зниження витрат, зростання виручки, зростання продуктивності ресурсовіддачі інфраструктури транспортно-експедиційної організації, зростання вартості інтелектуального капіталу;
- ефективна фінансова діяльність (WACC) - управління ліквідністю і платоспроможністю, фінансовим важелем (сукупні активи / власний капітал), ризиками;
- ефективне використання інвестованого капіталу (CE) - підвищення оборотності капіталу (управління запасами, дебіторською заборгованістю, виведення з бізнесу невикористовуваних активів), зростання рентабельності інвестицій в основну діяльність, в інновації, в бренд.

При виборі варіанту стратегії розвитку ТЕК (холдингу), визначенні ключових показників ефективності по кожній «перспективі» СЗП і далі при встановленні цільових значень KPI пропонується використовувати результати визначення ступеню впливу вартісних показників, що формують цільовий показник EVA, отримані на основі застосування багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу.

При моделюванні цільового показника EVA необхідно використовувати ретроспективну інформацію за фінансовими результатами функціонування транспортно-експедиційної компанії за декілька років (на підставі даних «Звіту про прибутки і збитки», «Звіту про рух грошових коштів» та «Балансу»). Функція *Y*, наближено виражає залежність EVA від ключових факторів вартості представляється рівнянням регресії:

$$Y = f\ (X1, X2, \ldots Xk) \qquad (11)$$

Визначення регресії починається з F-тесту «Чи пояснюють *X*-показники значну частку варіації показника EVA», один з методів проведення якого полягає в порівнянні розрахункового значення коефіцієнта детермінації R^2 зі значеннями в таблиці критичних значень (таблиця сформована за кількістю спостережень і кількістю *X*-змінних). Якщо регресія виявляється значною (розрахункове значення R вище критичного), то зв'язок існує і можна приступати до її дослідження, так званим, t-тестом для окремих коефіцієнтів регресії.

При цьому для виключення «пересічної» інформації, яку несуть інтегровані вартісні показники, вхідними *X*-змінними для множинної регресії приймаються первинні параметри нижніх рівнів ієрархії «дерева» EVA, які, в свою чергу, перевіряються на мультиколінеарність аналізом двовимірних кореляцій для кожної пари змінних. Висока кореляція (при абсолютній величині більше 0,8) вказує на значний зв'язок між двома *X*-змінними і свідчить про те, що вони вимірюють дуже схожі характеристики, які приносять в аналіз «пересічну» інформацію. В такому випадку, основний статистичний результат – це зростання стандартних помилок деяких або всіх коефіцієнтів регресії. Щоб виключити вартісні показники, які дублюють ідентичну інформацію, можна об'єднати їх в єдиний показник, скориставшись їх середнім значенням, або перевизначити деякі з них з тим, щоб кожна *X*-змінна виконувала чітку, притаманну тільки їй одній роль у визначенні *У*. Для представлення групи інформативно «пересічних» факторів необхідно сформувати з них індекс, або взяти один з них і представити інші, як відносні показники (величина на одиницю іншого показника), побудувавши з цього вартісний показник. Парний кореляційний аналіз нових *X*-змінних повинен буде показати статистично незначну кореляцію між *X*-показниками. Виключивши мультиколінеарність *X*-змінних, t-тест покаже, наскільки значним є вплив того чи іншого вартісного показника на величину показника EVA за умови, що всі інші *X*-показники залишаються незмінними. В результаті аналізу значимості коефіцієнтів рівняння регресії за допомогою критерію Стьюдента [9] може виявитися, що не всі коефіцієнти є значимими, відповідно, модель EVA необхідно спростити шляхом відсіву факторів, які мають найменший вплив на цільовий показник. У випадках нелінійності рівняння регресії, нерівній мінливості величини *Y*, різко відхилених значень *X*-показників, рекомендується проаналізувати діаграми розсіювання, побудовані для кожної можливої пари змінних (функціональної та аргументів).

Ідентифікувати найважливіші фактори, що формують цільовий показник EVA також можливо методами детермінованого факторного аналізу, експертної оцінки або застосувавши формулу еластичності - диференціація показника EVA по кожному з факторів ($Eyx = dY/dX*X/Y$), де Eyx - еластичність показника *Y* (за показником *X*), припустивши вплив змінюваного фактору на 1% виключно на результуючий показник без горизонтального впливу на інші фактори.

Можливі сценарії розвитку транспортно-експедиційної компанії показують позитивне або негативне значення підсумкового показника EVA. На цій основі можна сформувати варіанти стратегії розвитку компанії і простежувати вплив окремих стратегій на ріст її вартості.

Показники доданої вартості, рентабельності капіталу по грошовому потоку, грошової доданої вартості ґрунтуються на даних звіту про прибутки й збитки (звіту про рух грошових коштів) та балансу компанії. Розрахунок приросту вартості компанії базується на розрахунку значення затрат на капітал із значенням прибутку. Ці методи базуються на ринковій оцінці даних фінансових звітів. При використанні міжнародних стандартів фінансової звітності - IAS/IFRS або US GAAP - показники фінансових звітів будуть набагато ближче до реальності в порівнянні з цифрами податкового. Приріст вартості компанії існує в тому випадку, коли значення виручки компанії перевищує всю суму витрат, у тому числі й величину витрат на капітал. Арифметично приріст вартості розраховується вирахуванням витрат на власний і позиковий капітал із значення прибутку компанії [8].

Забезпечення процесу реалізації росту вартості компанії на оперативному рівні ґрунтується на виявленні факторів створення вартості. Підсумковий показник приросту вартості пов'язується при цьому з іншими вартісними й невартісними показниками. Такий підхід забезпечує наскрізне вартісно-орієнтоване управління.

За допомогою аналізу чутливості й моделювання можна ідентифікувати найважливіші фактори створення вартості компанії. На основі цього можна зробити висновки про шанси й ризики, пов'язані з майбутнім розвитком компанії. Різні сценарії розвитку компанії показують позитивне або негативне значення підсумкового показника вартості. На цій основі можна формувати варіанти стратегії розвитку компанії й простежувати вплив окремих стратегій на ріст вартості компанії.

3 Етап. На наступному етапі необхідно провести декомпозицію стратегії компанії на конкретні стратегічні цілі, які детально відображають різні стратегічні аспекти і відносяться до однієї з «перспектив» збалансованої системи показників.

В рамках концепції управління, заснованої на спільному використанні збалансованої системи показників і орієнтації на збільшення ринкової вартості, стратегічні цілі «перспектив» моделі СЗП логічно-каузально пов'язані з факторами створення вартості компанії.

Досягнення цільового значення показника приросту ринкової вартості залежить від реалізації трьох вищезгаданих «важелів», що відносяться до перспективи «Фінанси»: стратегічних цілей, пов'язаних із збільшенням прибутковості, в т.ч. за рахунок зростання потенціалу компанії, рентабельності використовуваного капіталу, рентабельності інвестованого капіталу.

Стратегічні цілі, які відносяться до перспектив «Клієнт», «Постачальник», «Бізнес-процеси» і «Інтелектуальний потенціал», стають ланками в системі причинно-наслідкових зв'язків, які забезпечують реалізацію фінансових цілей.

Процес визначення стратегічних цілей СЗП, семантику яких визначають внутрішні критичні фактори успіху ТЕК, пов'язаний з вибором обмеженого числа цілей з досить великого набору первинних формулювань. У ході цього процесу конкретизується стратегія компаній, і розподіляються стратегічні цілі верхнього рівня ієрархії по окремих «перспективах».

4 етап. Для побудови «дерева цілей» транспортно-експедиційної компанії (холдингу) пропонуємо провести експертну оцінку цілей в ході їх обговорення на корпоративному семінарі ТЕК одним з методів експертних опитувань (анкетування та інтерв'ювання, мозковий штурм, дискусія, нарада). Експерти ранжирують цілі за ступенем значущості у відповідності зі стратегічною концепцією компанії та впливом на вартісні показники, що формують цільовий показник EVA [2; 3; 7].

В результаті проведеної експертної оцінки зі списку запропонованих на обговорення цілей відбираються 25-35 критичних для досягнення успіху (по 5 на «перспективу»), які задовольняють п'яти вимогам:

- зв'язок з бізнес-процесами розглянутої бізнес-одиниці і/або структурного підрозділу;
- значимість, яка не призводить до недооцінки базових цілей, досягнення яких забезпечує поточну господарську діяльність транспортно-експедиційної компанії;
- збалансованість - цілісний (вартісні і невартісні) та різний в часі (коротко-і середньострокові) характер результативності;
- взаємопов'язаність - рішення попередніх цілей повинні створювати основу для подальших дій, і одночасно цілі повинні підсилювати ефект один одного;
- по мірі реалізації стратегії, коло розглянутих цілей звужується, максимально наближаючись до очікуваного результату.

При цьому за кожною метою закріплюється менеджер процесу, щоб уникнути «фрагментарної» відповідальності за реалізацію вузькоспрямованої мети. Для транспортно-експедиційного холдингу, де бізнес-одиниці мають цілі, пов'язані зі специфікою виду діяльності при каскадуванні СЗП складаються окремі стратегічні карти. При цьому стратегічні карти бізнес-одиниць повинні містити цілі, спрямовані на досягнення цілей головної компанії, що вимагають участі інших компаній (підрозділів), які відносяться виключно до даної бізнес-одиниці.

5 етап. При побудові стратегічних карт нами розглядається алгоритм формування причинно-наслідкових зв'язків, який передбачає об'єднання двох підходів: спочатку поєднуються один з одним фінансові цілі, починаючи з основної фінансової мети «верхнього рівня» (дерево «важелів» вартості, використовуване в рамках концепції вартісно-орієнтованого управління), далі - всі цілі решти перспектив («знизу вгору»). З одного боку, такий метод ґрунтується на дедуктивному принципі, відповідно до якого цілі вихідної

перспективи «Фінанси» розкладаються на окремі компоненти і, якщо одна з цілей «нижніх рівнів» - один з таких компонентів, то вона пов'язується причинно-наслідковим ланцюжком з метою «верхнього рівня», тим самим можна перевірити повноту системи розроблених цілей.

З іншого боку, перспективі «Інтелектуальний потенціал» надається роль базису стратегії: простежується загальна спрямованість системи цілей до перспективи «Фінанси»; проводиться аналіз парних зв'язків цілей всередині та між складовими перспективи «Інтелектуальний потенціал» («людський капітал», «інформаційний капітал» і «організаційний капітал»), а потім - з цілями інших перспектив. Таким чином, дотримується принцип відповідності цілей і завдань, що проводяться в організації «зверху вниз» реальним можливостям вдосконалення діяльності «знизу вгору».

Попередньо за допомогою матриці «причина-наслідок» (табл. 1) для кожної комбінації стратегічних цілей експертно перевіряється напрямок та інтенсивність взаємозв'язків між ними (від «0» до «3»). На проектованій стратегічній карті цілей зображуються тільки цілі, між якими визначені стратегічно значимі причинно-наслідкові зв'язки (інтенсивність взаємодії «3» і «2» бали).

Таблиця 1

Матриця «причина-наслідок»

Перспектива	Фінанси			Клієнти			Бізнес-процеси			Інтелектуальний потенціал		
Цілі	$Ф_1$	…	$Ф_f$	$К_1$	…	$К_k$	$Б_1$	…	$Б_b$	$І_1$	…	$І_r$
Інтелектуальний потенціал												
$І_1$	0	…	0	2	…	3	3	…	1	0	…	3
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
$І_r$	2	…	3	3	…	2	3	…	1	3	…	0
Бізнес-процеси												
$Б_1$	0	…	2	2	…	3	2	…	2	0	…	1
…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…	…
$Б_b$	1	…	0	2	…	3	1	…	2	1	…	3
Клієнти												
…	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...
Фінанси												
…	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...

де: $Ф_1$ ... $Ф_f$, $К_1$ ... $К_k$, $Б_1$... $Б_b$, $І_1$ ... $І_r$ - цілі перспектив «Фінанси», «Клієнти», «Бізнес-процеси» і «Інтелектуальний потенціал» відповідно.

На основі аналізу взаємозв'язків цілей і розробленого причинно-наслідкового ланцюжка можливе коректування раніше сформульованої стратегії транспортно-експедиційної компанії.

Розроблена модель вартісно-орієнтованої системи показників рекомендується для використання як механізм управління вартістю транспортно-експедиційного підприємства підприємства. Вартісно-орієнтована система показників є сукупністю інститутів, форм і методів впливу на бізнес-процеси підприємства, що застосовуються для управління ринковою вартістю підприємства та її максимізації. Реалізація стратегії з використанням механізму вартісно-орієнтованої системи показників здійснюється у вигляді безперервного циклу, що включає в себе планування, виконання намічених планів, аналіз виконання й внесення коректувань у плани за результатами проведеного аналізу (рис. 2).

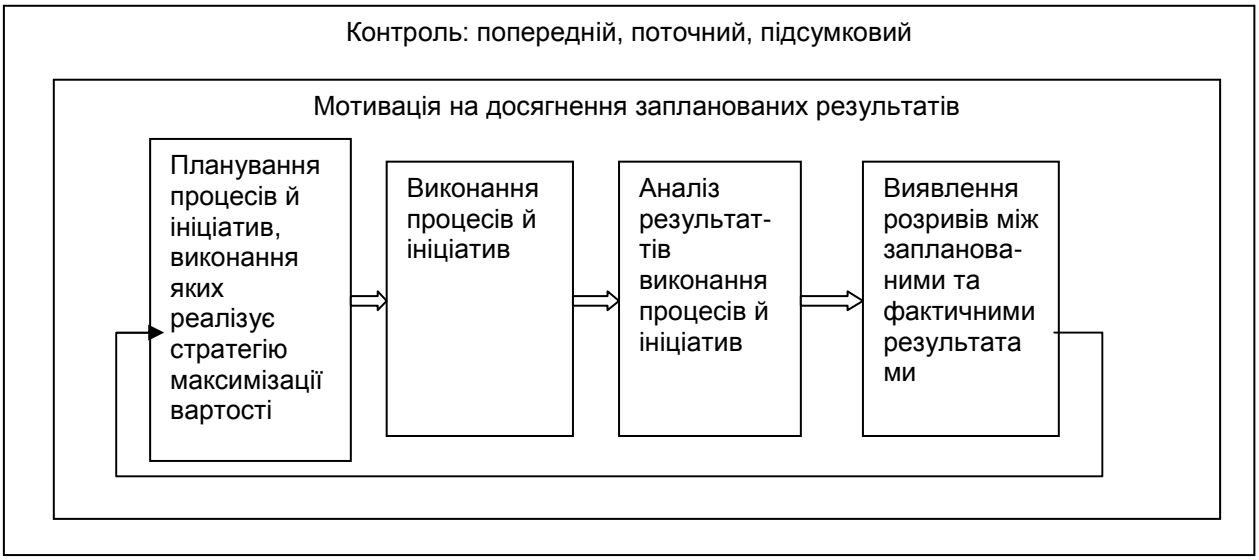

Рис. 2. Функції механізму реалізації стратегії з використанням вартісно-орієнтованої системи показників

Джерело: розробка автора.

Планування процесів й ініціатив, виконання яких реалізує стратегію максимізації вартості, здійснюється у форматі стратегічної карти - системи взаємозалежних цілей, обраних відповідно до запропонованого шаблону вартісно-орієнтованої системи показників, системи показників, призначених для виміру ступеня досягнення стратегічних цілей і стратегічних ініціатив - заходів, проектів, спрямованих на досягнення цільових значень показників вартісно-орієнтованої системи показників.

Виконання запланованих за допомогою вартісно-орієнтованої системи показників процесів й ініціатив, по суті, і є реалізація стратегії максимізації вартості.

Висновки та подальші дослідження. В процесі дослідження обгрунтовано розвинений і адаптований до умов функціонування транспортного бізнесу методичний підхід до побудови стратегічної карти підприємства. Застосування стратегічної карти забезпечує для всіх рівнів управління формування активної поведінкової позиції та контроль за досягненням поставлених стратегічних цілей всіх структурних підрозділів підприємства.

Визначено складові методичного підходу до оцінки ефективності діяльності структурних підрозділів транспортно-експедиційної компанії, виокремлено етапи та процедури оцінювання діяльності, запропоновано складові та показники систем KPI для кожного суб'єкту оцінювання.

Подальші дослідження будуть спрямовані на пошук найбільш оптимальних шляхів формування стратегічної карти суб'єктів внутрішнього ринку транспортно-експедиційних послуг в контексті виявлених особливостей розвитку його сегментів.

Література

1. Барбер Ф. Удивительная экономика персонал-зависимого бизнеса / Ф. Барбер, Р. Штрак // Harvard Business Review. – 2005. – № 7. – С. 29-37.

2. Гершун А.А. Разработка сбалансированной системы показателей : практическое руководство с примерами / А.А. Гершун, Ю.С. Нефедьева. - 2-е изд., расшир. – М. : ЗАО «Олимп Бизнес», 2005. – 128 с.

3. Маркова В.Д. Маркетинг услуг / В.Д. Маркова. – М. : Финансы и статистика, 1996. - 128с.

4. Рассказов С.В. Стоимостные методы оценки эффективности менеджмента .компании [Электронный ресурс] / С.В. Рассказов, А.Н. Рассказова // Финансовый менеджмент. – 2002. – № 3, 4.– Режим доступа: http://dis.ru/library/fm/archive/2002/3/631.html

5. Поканевич Ю.В. Методологія та основні концепції розробки «стратегічних карт» розвитку компанії / Ю.В. Поканевич // Торгівля і ринок України. – 2009. – Вип. 28. – Т. 2. – С. 247-252.

6. Самойлович В.Г. Технология оценки автотранспортного бизнеса / В.Г. Самойлович. – М. : Издат. Центр «Академия», 2006. – 199 с.

7. Шинкаренко В.Г. Управление конкурентоспособностью предприятия / В.Г. Шинкаренко, А.С. Бондаренко. – Харьков: ХНАДУ, 2003. – 186 с.

8. Щербакова О.Н. Применение современных технологий оценки стоимости бизнеса [Электронный ресурс] / О.Н. Щербакова // Финансовый менеджмент. – 2003. – № 1. – Режим доступа: http://www.dis.ru/library/detail.php?ID=23374

9. Критерий Стьюдента [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ru.wikipedia.org/wiki/Т-критерий_Стьюдента

10. Kaplan R.S. The Balanced Scorecard - Measures then drive Performance / R.S. Kaplan, D.P. Norton // Harvard Business Review. – 1992. – Vol. 70. – N 1. – P. 71-79

References

1. Barber, F., Shtrak, R. (2005), "Amazing economics staffy-dependent business", *Harvard Business Review*, no. 7, pp. 29-37.

2. Gershun, A.A., Nefedyeva, Yu.S. (2005), *Razrabotka sbalansirovannoy sistemy pokazateley* [Development Balanced Scorecard], practical guide with examples, ZAO «Olimp Bussines», Moscow, Russia, 128 p.

3. Markova, V.D. (1996), *Marketing uslug* [Marketing of the services], Finansy i statistika, Moscow, Russia, 128 p.

4. Rasskazov, S.V. and Rasskazova, A.N. (2002), "Cost methods of evaluating the effectiveness of the company's management", *Finansovyy menedzhment*, no. 3-4, available at: http://dis.ru/library/fm/archive/2002/3/631.html

5. Pokanevych, Yu.V. (2009), "Methodology and basic concepts of development "strategy map" of the company", *Torhivlia i rynok Ukrainy,* Iss. 28, no. 2, pp. 247-252.

6. Samoylovich, V.G. (2006), *Tekhnologiya otsenki avtotransportnogo biznesa* [The Technology of estimation vehicle business], Publish. Centre «Akademia», Moscow, Russia, 199 p.

7. Shinkarenko, V.G. and Bondarenko, A.S. (2003), *Upravleniye konkurentosposobnostyu predpriyatiya* [Management competitiveness of the enterprise], KhNADU, Kharkiv, Ukraine, 186 p.

8. Scherbakova, O.N. (2003), "Application of modern technologies of business valuation", *Finansovyy menedzhment*, no.1, available at: http://dis.ru/library/detail.php?ID=23374.

9. Student criterion, available at: http://ru.wikipedia.org/wiki/Т-критерий_Стьюдента

10. Kaplan, R.S. and Norton, D.P. (1992), "The Balanced Scorecard - Measures then drive Performance", *Harvard Business Review,* vol. 70, no. 1, pp. 71-79.

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ І МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 338.27

Лучик В.Є.,
д.е.н., доцент, завідувач кафедри математичних дисциплін і моделювання
Лучик.М.В.,
аспірант
Подільський державний аграрно-технічний університет

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТІВ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Luchyk V.Ye.,
dr. sci. (econ.), assoc. prof., head of department of mathematical disciplines and modeling
Luchyk M.V.,
graduate student
Podolskyi state agrarian-technical university

METHODOLOGICAL ASPECTS OF DETERMINING THE PRIORITIES OF REGIONAL DEVELOPMENT POLICY

Постановка проблеми. Ефективність розробки і реалізації регіональної політики багато в чому залежить від фундаментальності і дієвості її загальнометодологічних основ, що забезпечує дії регіональної політики і органів управління щодо визначення її цілей, пріоритетів та регулювання процесів соціально-економічного розвитку територій. Усвідомлення того факту, що одним із наслідків суспільних реформ стала суттєва дивергенція соціально-економічного розвитку регіонів, актуальним стає уточнення пріоритетів політики регіонального розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Світова наука і практика має величезний методологічний досвід при визначенні пріоритетів реалізації регіональної політики. Проблеми визначення пріоритетів і стратегічних шляхів розвитку регіонів розглядаються в працях зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів (С.О. Біла, Джон ван Гіг, В.І. Жук, О.О. Кожемячко, П.В. Круш, М.О. Кушнір, В.Я. Матвієнко, С.П. Сонько, О.В. Шевченко, О.С. Щекович). Також цій тематиці присвячені праці багатьох інших вчених. Виникнення регіональних асиметрій та диспропорцій, а також необхідність оздоровлення депресивних територій привертає увагу суспільства, учених і політиків. Проте, в офіційних актах та науковій літературі не вироблено чітких критеріїв вибору та методів визначення пріоритетів у політиці регіонального розвитку.

Постановка завдання. Метою дослідження є удосконалення методології стосовно визначення пріоритетів політики регіонального розвитку в Україні. Завдання формування нової моделі регіональної політики вимагає удосконалення методології визначення пріоритетів політики регіонального розвитку на державному та регіональному рівнях.

Виклад основного матеріалу дослідження. При плануванні та програмуванні регіонального розвитку необхідно враховувати процеси матеріального, духовного, демографічного та інформаційного відтворення. Одні регіони знаходяться на

агроіндустріальному, інші – індустріальному, треті – постіндустріальному етапі розвитку. У зв'язку з різноманітністю та значною диференційованістю розвитку регіонів України необхідна диференціація конкретної регіональної політики.

Пізнання відтворювальних процесів повинне бути спрямованим на координацію регіонального функціонування усіх сфер життєдіяльності людей, вдосконалення внутрішніх і зовнішніх зв'язків, територіальної організації виробництва і населення за типом «центр - регіони». Відтворювальний підхід дозволяє визначити пріоритети соціально-економічного розвитку регіонів, а також матеріальні і фінансові засоби, необхідні для пропорційного і збалансованого розвитку всіх функціонально-структурних блоків у кожному регіоні.

Проблемний підхід стає одним з провідних у політиці регіонального розвитку, оскільки концентрує весь територіальний потенціал на вирішення ключових завдань та вирішення внутрішніх протиріч. Тому важливого методологічного значення набувають питання ранжирування проблем, вибору найбільш доленосних для даного етапу розвитку конкретного регіону і в цілому країни, визначення хронологічних параметрів вирішення тієї або іншої проблеми та досягнення конкретних цілей.

Цілі регіонального управління можна розглядати у вигляді ієрархії підцілей. Метод побудови дерева цілей є одним із найрозповсюдженіших та найефективніших способів аналізу слабко структурованих завдань, що стоять перед економічними об'єктами. Він допомагає знаходити найкращі шляхи та засоби вирішення існуючих проблем. Визначальною складовою "дерева цілей" регіонального управління є стратегічні цілі, пов'язані з якістю економічної системи, її збереженням чи перетворенням. Стратегічні цілі трансформуються у тактичні, які фіксують блоки дій з досягнення перших, а тактичні – в оперативні, які визначають щоденні конкретні дії з досягнення перших і других. Ієрархія "дерева цілей" і завдань при цьому часто відповідає організаційній побудові регіональних систем.

Для регіональних органів влади важливо намітити глобальні цілі, які визначатимуть напрямок розвитку регіональної економічної системи, а у складі глобальних – визначити генеральну ціль і декілька споріднених, які конкретизують її зміст. Головну ціль державної регіональної політика діюча Концепція державної регіональної політики визначає як створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання [1].

Міжнародний досвід показує, що цілі та пріоритети регіональної політики носять двоякий характер. З одного боку, ця політика пов'язана з вирішенням проблем розвитку тих чи інших регіонів країни, з іншого – зі здійсненням загальнодержавних завдань. Тому генеральна ціль політики регіонального розвитку має визначати у найбільш узагальненому вигляді економічні, соціальні, політичні, демографічні, культурні та екологічні підцілі.

Таким чином, політика регіонального розвитку об'єднує цільові дії держави, спрямовані на збалансування умов діяльності регіонів та їх результатів, підвищення ефективності використання сукупних регіональних ресурсів і можливостей, створення умов для підвищення ефективності діяльності окремих регіонів.

У регіональній політиці важливу роль відіграють пріоритети та орієнтири. Науковці Національного інституту стратегічних досліджень зазначають, що тактичні прорахунки регіонального розвитку України обумовлені саме відсутністю чітко означених, науково-обґрунтованих економічних та соціальних стратегічних пріоритетів, відсутністю врахування особливостей довгострокових тенденцій регіонального розвитку [2, с.5].

Цілі пріоритетного розвитку визначають, виходячи із суперечності між зростанням потреб та можливостями їх задоволення. В енциклопедичному словнику за ред. А.М. Прохорова пріоритет (від лат. prior – перший, старший) визначається як першість за часом у здійсненні будь-якого виду діяльності [3]. За визначенням американського вченого Дж. ван Гіга, "пріоритет" можна розглядати як формалізацію призначення різних переваг властивостям рішення з метою додати велику важливість одним властивостям і меншу – іншим [4, с.17-18].

Функціями пріоритетів є визначення конкретних завдань, які треба виконати для досягнення поставлених цілей. Процес вибору серед цілей пріоритетів може бути заснований на використанні різних моделей ухвалення рішень. Практика поєднання

різнохарактерних обчислювальних процедур при визначенні пріоритетів на основі аналізу "дерева цілей" сприяла появі таких методів, як система ПАТЕРН, метод "подвійного дерева", система РДЄ, метод функціонального аналізу, метод Діна і Маузера.

Визначення пріоритетів політики регіонального розвитку в Україні ґрунтується на теорії системного аналізу, вибору, синтез яких в умовах невизначеності дозволяє вирішувати слабо структуровані завдання оцінки і порівняння механізмів трансформації проблемної ситуації в цільову. Про слабо структуровану проблему може йтися, якщо остання не має таких властивостей: не може бути описана у змінних, що приймають числові значення; мета не має виразу за допомогою чіткої цільової функції; не розроблені алгоритми отримання числових рішень [5, с.38].

Пріоритети є особливим видом ієрархії, коли певній меті надають перевагу порівняно з іншими. Призначення переваг диктується і політичною доцільністю, і вимогами громадськості, і теперішнім моментом, і результатами формального аналізу. Розроблена на основі системного аналізу ієрархія є не чим іншим, як структурою процесу прийняття державних рішень. Кожний рівень ієрархії характеризує його з різних поглядів та з різною деталізацією. Останній рівень ієрархії може бути інтерпретований як сукупність критеріїв оцінки процесу або чинників, що зумовлюють його динаміку.

Враховуючи міркування Матвієнка В.Я. стосовно проблеми забезпечення національних інтересів України [6, с.322], приходимо до висновку, що застосування методу системного аналізу для визначення пріоритетів державної регіональної політики показало, що стосовно об’єктивних потреб державотворення ієрархія побудови пріоритетів повинна включати: рівень життєвих інтересів; рівень носіїв пріоритетів; рівень інтересів носіїв пріоритетів; рівень глобальних проблем.

Визначення пріоритетів політики регіонального розвитку має враховувати властивості регіону як складного об’єкту управління, а саме:

- вірогідність визначає можливість передбачити стан регіону у певний момент часу з певною ймовірністю, тому управлінські рішення приймаються за слабо визначених умов;
- динамічність забезпечує розгляд регіону як системи, що змінюється у часі;
- велика система розглядає регіон як об’єднання різнорідних елементів і підсистем, що мають власне цільове призначення з елементами самоорганізації;
- відкритість регіону визначає утворення ним активних зв’язків із взаємним впливом суб’єкта управління з об’єктом і зовнішнім середовищем [7, с. 135].

У сфері матеріального виробництва та в невиробничій сфері залежно від ієрархічного рівня управління можна виділити такі пріоритети: загальноекономічні, галузеві, внутрішньогалузеві, внутрішньовиробничі. За порядком визначення виділяють глобальні та локальні пріоритети. Глобальні пріоритети регіонів будуть диктуватись державною політикою. Локальні носять територіальний характер і важливими передумовами виділення таких пріоритетів є природні умови регіонів та рівень забезпеченості їх трудовими ресурсами. За періодом дії пріоритети можна поділити на статичні та динамічні. Останні будуть залежати від зміни соціально-економічного розвитку як регіонів, так і країни в цілому.

Наскільки різноманітні пріоритети та їх властивості, настільки численні показники, що їх характеризують. Окремі науковці поділяють пріоритетні показники на цільові, ресурсні, показники ефективності та власне пріоритетності [8, с. 251-252].

Цільовими, на їх думку, вважають показники, за допомогою яких можна визначити пріоритети та їх альтернативи. Ресурсними є показники витрачання різних видів виробничих ресурсів: основних виробничих і невиробничих фондів, капітальних вкладень, природних і трудових ресурсів.

Політика регіонів не завжди відповідає інтересам політики держави в цілому. Регіони можуть мати свої пріоритетні напрями розвитку, які не завжди збігаються з державними. Політика регіонів охоплює цільові дії органів влади регіону, спрямована на найбільш ефективне використання усіх ресурсів регіону для підвищення добробуту населення, удосконалення структури матеріального виробництва, покращення стану зовнішнього середовища, розвиток соціально-економічної інфраструктури. Проте, державна регіональна економічна політика і політика регіонів не мають бути суперечливими: в ідеалі вони повинні становити одне ціле, доповнювати та збагачувати одна одну. Тому настає момент вироблення нової регіональної

політики, яка покликана об'єднати задачі економічної реформи і модернізації країни із задачами розвитку регіонів. Важливим напрямком такої політики повинна стати участь регіонів у реалізації національних проектів розвитку, які передбачають комплексний розвиток регіонів і спрямовані на підвищення життєвого потенціалу українців.

Висновки та подальші дослідження. На сьогодні політика регіонального розвитку повинна засновуватись на системному поєднанні засобів стимулювання з метою нагромадження внутрішнього потенціалу регіонів із засобами перерозподілу ресурсів на користь проблемних територій. Успішне визначення пріоритетів у політиці регіонального розвитку вимагає удосконалення системи правових і організаційно-економічних норм, механізму державного регулювання регіонального розвитку. Генеральну мету політики регіонального розвитку потрібно спрямувати на постійне збільшення життєвого потенціалу населення країни та її регіонів. У політиці розвитку регіонів повинні визначатися свої пріоритетні напрями розвитку, які не завжди можуть співпадати з державними. Визначення пріоритетів при вирішенні задач регіонального розвитку у зв'язку з їх слабкою структурованістю повинне ґрунтуватися, насамперед, на результатах системного аналізу, моделюванні та економічному прогнозуванні.

Література

1. Концепція державної регіональної політики. Затв. Указом Президента України № 341 / 2001 від 25 травня 2001 р. [Електронний ресурс] . – Режим доступу: //www.president.gov.ua.
2. Стратегії розвитку регіонів: шляхи забезпечення дієвості. Аналітична доповідь / С.О. Біла, О. В. Шевченко, В. І. Жук, М. О. Кушнір [та ін.]; за ред. С. О. Білої. – К. : НІСД, 2010. – 25 с.
3. Советский энциклопедический словарь. За ред. А.М. Прохорова.- 3-е изд. – М. : "Советская энциклопедия", 1985. – 1600 с.
4. Дж. ван Гиг. Прикладная общая теория систем : пер. с англ. / Дж. ван Гиг, в 2-х кн. – М. : Мир, 1981. – 733 с.
5. Щекович О.С. Формування пріоритетів та розвиток аграрної політики України: монографія / О.С. Щекович. – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – 278 с.
6. Матвієнко В.Я. Прогностика / В.Я. Матвієнко. – К. : Українські пропілеї, 2000. – 484 с.
7. Круш П.В. Регіональне управління : навчальний посібник / П.В. Круш, О.О. Кожемячко. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 248 с.
8. Сонько С.П. Сучасна модифікація теорії економічного районування / С.П. Сонько // Регіональна економіка. – 2005. – №3(37). – С. 7-18.

References

1. The concept of state regional policy. Approved. Decree of the President of Ukraine № 341/2001 of 25 May 2001, available at: http://president.gov.ua.
2. Bila, S, Shevchenko, O, Zhuk, V., Kushnir, M. etc. (2010), Regional development strategies: ways to ensure effectiveness. Analytical report, NISD, Kyiv, Ukraine, 25 p.
3. Prokhorov, A.M. (1985), *Sovetskiy entsiklopedicheskiy slovar* [Soviet encyclopedic dictionary], " Sovetskaya entsiklopediya ", Moscow, Russia, 1600 p.
4. John P. van Gigch (1981), *Prikladnaya obshchaya teoriya sistem* [Applied general systems theory], translation from english, Izdatel'stvo "MIR", Moscow, Russia, 733 p.
5. Schekovych, O (2009), *Formuvannia priorytetiv ta rozvytok ahrarnoi polityky Ukrainy* [Formation and development priorities of Agrarian Policy of Ukraine], monograph, NNTS IAE, Kyiv, Ukraine, 278 p.
6. Matviienko, V.Ia. (2000), *Prohnostyka* [Prognostics], Ukrainski propilei, Kyiv, Ukraine, 484 p.
7. Krush, P.V. and Kozhemiachko, O.O. (2007), *Rehionalne upravlinnia* [Regional management], tutorial, Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine, 248 p.
8. Sonko, S.P. (2005), "The modern theory of modification of economic zoning", *Rehionalna ekonomika*, no. 3, pp. 7-18.

УДК 338.439.5:637(477.43)

Покотильська Н.В.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту організацій і адміністрування
Подільський державний аграрно-технічний університет

ФОРМУВАННЯ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Pokotylska N.V.,
cand. sci. (econ.), associate professor of department of management of organizations and administration
Podolskyi state agrarian-technical university

FORMING OF MARKET OF STOCK-RAISING PRODUCTS IN KHMELNITSKY REGION

Постановка проблеми. Вирішення продовольчої проблеми, формування і розвиток продовольчого ринку вимагають значних перетворень в агропромисловому комплексі країни. Сучасний стан якого зумовлює необхідність економічних та соціальних змін, створення збалансованого ринкового середовища й покращення виробничої та соціальної інфраструктури. Особливо актуальним це стає при перспективі входження аграрних підприємств України та її регіонів на ринок Європейського Союзу. Очевидним є необхідність подальшого розвитку і присутність вітчизняних товаровиробників аграріїв на світовому ринку.

Безумовною складовою частиною аграрного ринку є ринок тваринницької продукції. В умовах світової кризи Україна має можливість збільшити свою частку на глобальному ринку як виробник продуктів харчування, зокрема продукції галузі тваринництва.

Внаслідок впливу загальноекономічних і внутрішньогалузевих чинників протягом останнього десятиріччя в тваринництві спостерігаються негативні процеси: зменшення обсягів виробництва продукції, зростання різниці між закупівельними і роздрібними цінами, нерозвиненість ринкової інфраструктури та відносин між виробниками, переробниками, споживачами та державою. У зв'язку з цим виникає потреба у вивченні, дослідженні та розробці рекомендацій в напрямку удосконалення існуючих і пошуку нових підходів до формування та функціонування ринку тваринницької продукції, як складової продовольчого ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання формування та функціонування ринку продукції тваринництва розглядались вченими-економістами С.П. Азізовим, В.Я. Амбросовим, П.І. Гайдуцьким, В.Я. Месель-Веселяком, Т.Л. Мостенською, М.К. Пархомцем, П.Т. Саблуком, О.М. Шпичаком та іншими. Проте багато питань з удосконалення та організації формування сучасного ринку продукції галузі тваринництва залишаються малодослідженими та актуальними.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження тенденцій, особливостей формування та розвитку ринку продукції тваринництва в Хмельницькій області та напрямів стабілізації розвитку галузі.

Основним завданням є дослідження сучасного стану та тенденцій формування ринку тваринницької продукції та пошуку шляхів розв'язання проблем у тваринництві Хмельницької області.

Об'єктом дослідження є сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства та господарства населення Хмельницької області.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти проблеми формування та розвитку ринку продукції тваринництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тваринництво - це галузь агропромислового комплексу України, що має важливе народногосподарське значення. Воно представляє собою джерело забезпечення населення такими важливими продуктами

харчування, як м'ясо, молоко, яйця, а також є основним постачальником сировини для переробних підприємств.

За останнє десятиліття прийнято низку законодавчих актів, що покликані регулювати й сприяти активізації та розвитку даної галузі, проте, незважаючи на це, ситуація у тваринництві останніми роками залишається вкрай складною та негативною.

Так, у 2007 році прийнято Державну цільову програму розвитку українського села на період до 2015 року, яка поряд з іншими визначає стратегію розвитку тваринництва. У ній, зокрема, зазначено, що у 2015 році виробництво основних видів тваринницької продукції повинно бути доведене до рівня, який забезпечує фізіологічні норми споживання та можливість їх ефективного експорту: молока - 20 млн. т, м'яса – 5,1 млн. т, яєць - 17 млрд. шт., вовни - 6,84 тис. т. На одну особу в рік - молока і молочних продуктів - 380 кг, м'яса і м'ясопродуктів - 80 кг, яєць - 300 шт [5]. Проте вже останні роки показали, що Державна цільова програма виконується не повною мірою.

Стан ринку продукції тваринництва дозволяє відмітити негативні тенденції, які призвели до збитковості тваринницької галузі, значного скорочення поголів'я та обсягів виробництва необхідних продуктів харчування. Основними причинами таких процесів можна назвати: відсутність належної державної підтримки, пільгового кредитування, оподаткування, дотацій, регулювання цін та низька купівельна спроможність населення, викликана його невеликими доходами [4, с. 31].

Протягом останніх років в господарствах країни та Хмельницької області зокрема зберігалась негативна тенденція скорочення поголів'я ВРХ у господарствах усіх категорій Аналізуючи дані таблиці 1, ми бачимо, що за досліджуваний період в господарствах усіх категорій Хмельницької області відбувалося скорочення поголів'я ВРХ, у тому числі корів, свиней. Виключенням є тривале нарощування поголів'я птиці, яке пов'язане з інвестиційною привабливістю галузі завдяки значно меншим витратам коштів та часу.

З таблиці 1 бачимо, що лише в 2012 році намітились позитивні зміни і спостерігається збільшення поголів'я ВРХ на 5,7%, свиней – 1,3%, овець та кіз – 0,8%.

Протягом останніх років у виробництві продукції тваринництва в області продовжує домінувати частка особистих господарств населення – 69% в 2012 році.

Таблиця 1

Динаміка поголів'я худоби та птиці Хмельницької області, тис. голів

Поголів'я	Рік							2012 у % до 2000	2012 у % до 2011
	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Господарства усіх категорій									
Велика рогата худоба	558,4	380,7	303,7	284,7	269,2	257,6	272,3	48,8	105,7
у т.ч. корови	278,8	213,2	168,9	160,8	156,9	151,0	149,8	53,7	99,2
Свині	498,4	333,2	265,2	316,9	330,9	301,3	305,3	61,3	101,3
Вівці та кози	35,3	27,6	25,0	25,0	24,2	26,2	26,4	74,8	100,8
Птиця всіх видів	2945,6	3266,3	3744,5	3883,8	5069,7	6594,1	9517,9	323,1	144,3
Сільськогосподарські підприємства									
Велика рогата худоба	315,5	155,2	91,4	85,3	81,2	82,2	84,4	26,8	102,7
у т.ч. корови	98,9	49,7	28,9	28,2	27,9	28,5	29,1	29,4	102,1
Свині	145,3	94,1	62,9	83,9	94,8	87,8	91,1	62,7	103,8
Вівці та кози	9,0	4,4	4,0	3,5	3,0	4,0	3,3	36,7	82,5
Птиця всіх видів	129,9	245,0	1224,9	1375,9	2617,3	4191,7	7093,2	5460,5	169,2

продовження табл. 1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
у тому числі фермерські господарства									
Велика рогата худоба	6,7	10,7	7,3	6,9	6,8	8,9	9,1	135,8	102,2
у т.ч. корови	2,0	3,6	2,6	2,7	2,6	3,2	3,3	165,0	103,1
Свині	2,9	13,8	10,9	13,4	16,4	14,1	13,8	475,9	97,9
Вівці та кози	0,3	0,5	0,8	0,7	0,6	1,4	0,5	166,7	35,7
Птиця всіх видів	1,8	6,5	91,1	94,4	90,6	99,3	178,1	9894,4	179,4
Господарства населення									
Велика рогата худоба	242,9	225,5	212,3	199,4	188,0	175,4	187,9	77,4	107,1
у т.ч. корови	179,9	163,5	140,0	132,6	129,0	122,5	120,7	67,1	98,5
Свині	353,1	239,1	202,3	233,0	236,1	213,5	214,2	60,7	100,3
Вівці та кози	26,3	23,2	21,0	21,5	21,2	22,2	23,1	87,8	104,1
Птиця всіх видів	2815,7	3021,3	2519,6	2507,9	2452,4	2402,4	2424,7	86,1	100,9

Джерело: [9]

У 2012 р. в Хмельницькій області господарствами всіх категорій вироблено 80,3 тис.т м'яса в живій вазі, що на 5,4% більше ніж у 2011 р., молока – 594,7 тис.т (на 3,5% менше), яєць – 1195,1 млн.шт. (у 1,8 разів більше), вовни 10 т (у 1,25 разів більше).

У сільськогосподарських підприємствах, що займались тваринництвом, в 2012 р. було в наявності кормів усіх видів 497 тис.т корм.од, що на 47 тис.т корм.од більше ніж у 2011 р. У розрахунку на одну умовну голову великої худоби припадало по 22,8 ц корм.од кормів усіх видів, що на 13% менше ніж у 2011 році.

Аналізуючи весь період дослідження, можна стверджувати, що основними причинами скорочення поголів'я є перевищення витрат виробництва над виручкою від реалізації продукції, довготривалий період технологічного циклу виробництва продукції, умови утримання, уповільнений оборот капіталу, складність у формуванні кормової бази, вартість кормів та інше.

Внаслідок зменшення поголів'я вирощування худоби за період дослідження в цілому по регіону значно змінилася видова структура виробництва м'яса худоби і птиці. Сільськогосподарські підприємства, які мали чітко виражену спеціалізацію на виробництво м'яса великої рогатої худоби поступово змінюють її на користь птахівництва. Це приводить до того, що зменшуються обсяги споживання населенням молока, молочної продукції, телятини, яловичини.

Позитивним моментом є те, що за останні роки відбувається ріст продуктивності корів у господарствах усіх категорій. Середній річний надій молока від однієї корови у сільськогосподарських підприємствах 2012 року у порівнянні з попереднім зріс на 10,6%, а в господарствах населення на 1%. Серед основних факторів, що стримують розвиток вітчизняного ринку молока та молочної продукції можна відмітити скорочення поголів'я корів, низьку якість молока-сировини, застарілі технології, невідповідність вітчизняних норм європейським стандартам [2, с. 32].

Динаміка показників економічної ефективності тваринницької галузі в Хмельницькій області представлена в табл. 2.

Як видно з даних табл. 2, що протягом останніх трьох років прибутковим було виробництво молока, хоча в 2012 році цей показник знизився на 11,7%, м'яса птиці та яєць. Крім того у зазначеному році прибутковим стало виробництво м'яса свиней та вовни. Рівень їх рентабельності становив відповідно 0,5 і 13,3%. Виробництво ж м'яса великої рогатої худоби, овець та кіз залишилися збитковими (27,1 і 39,5% відповідно).

Таку нестабільність обсягів та ефективності виробництва тваринницької продукції в досліджуваному регіоні та у країні в цілому можна пояснити як економічною кризою, так і помилками, допущеними на рівні підприємств і з боку держави.

Таблиця 2

Рівень рентабельності виробництва основних видів продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах, %

Вид продукції	Рік						
	2000	2005	2008	2009	2010	2011	2012
Молоко	-8,0	13,8	12,4	-1,0	13,9	20,3	8,6
М'ясо: ВРХ	-35,2	-25,0	-20,3	-31,2	-39,5	-25,3	-27,1
свині	-42,3	1,4	-4,8	0,8	-27,4	-24,7	0,5
вівці та кози	-43,6	-42,0	-25,8	-15,5	-51,8	-40,9	-39,5
птиця	-43,4	-39,1	42,4	-38,4	44,4	19,3	34,3
Яйця	-0,9	9,2	75,3	50,1	53,6	106,9	175,5
Вовна	-76,8	-91,4	-48,7	-88,1	-82,4	-76,2	13,3

Джерело: [9]

Підприємства області, що виготовляють тваринницьку продукцію здійснюють її реалізацію за різними каналами: переробним підприємствам, на ринку, населенню в рахунок оплати праці та пайовикам в рахунок орендної плати, за іншими напрямами. Дані за 2012 рік свідчать, що 99% молока було реалізовано переробним підприємствам; худоба та птиця за іншими напрямами – 49%, переробним підприємствам – 38%, на ринку – 12 % і населенню в рахунок оплати праці та пайовикам в рахунок орендної плати – 1%; яйці за іншими напрямами – 91%, на ринку – 9% від загального обсягу реалізації.

Отже, для подальшого розвитку тваринницької галузі необхідно шукати шляхи та резерви підвищення обсягів та ефективності виробництва. Державна цільова програму розвитку українського села на період до 2015 року для розв'язання завдань з розвитку тваринництва пропонує здійснити такі заходи:

– зупинити зменшення поголів'я великої рогатої худоби шляхом удосконалення механізму надання бюджетних дотацій;

– забезпечити поступове збільшення чисельності високопродуктивних молочних корів у сільськогосподарських підприємствах і фермерських господарствах та довести його у 2015 році до 1,7 — 1,9 млн. голів шляхом власного відтворення і організації закупівлі ремонтних телиць за межами України;

– забезпечити приріст обсягів виробництва м'яса шляхом розвитку м'ясного скотарства, птахівництва та свинарства в сільськогосподарських підприємствах і великих фермерських господарствах;

– стимулювати розвиток м'ясного скотарства в сприятливих для його розвитку регіонах;

– сприяти розвитку конкурентоспроможного виробництва шляхом підтримки формування механізованих тваринницьких ферм і комплексів, укомплектованих високопродуктивним поголів'ям та забезпечених належною кормовою базою;

– створити сучасну державну систему селекції у тваринництві та птахівництві;

– створити умови для кращого забезпечення сільськогосподарських виробників, в першу чергу особистих селянських господарств, племінним молодняком;

– сприяти концентрації виробництва продукції тваринництва в особистих селянських господарствах шляхом формування кооперативних об'єднань з метою одержання високоякісної сировини та безпечної для здоров'я людини тваринницької продукції, розширення заготівельної інфраструктури, підвищення товарності продукції тваринництва у 1,5 раза;

– сприяти розвитку комбікормової промисловості на кооперативних засадах та створенню культурних пасовищ;

– розширити мережу підготовки операторів тваринництва різного профілю, підвищити кваліфікацію та удосконалити механізм атестації спеціалістів і працівників галузі.

З метою стабілізації та розвитку тваринництва, становлення його як конкурентоспроможної галузі передбачається:

– проводити доплату товаровиробникам за продані ними кондиційне поголів'я великої рогатої худоби, свиней та птиці, молоко та вовну за наявне та прирощене маточне поголів'я сільськогосподарських тварин;

– стимулювати закупівлю сільськогосподарськими підприємствами телиць і нетелів у племінних господарствах та за імпортом [5].

Крім того, для розвитку галузі необхідно обмежувати імпорт тваринницької продукції, удосконалювати систему ціноутворення, знижувати собівартість продукції, покращувати її якісні характеристики, надавати державну фінансову допомогу виробникам [6].

Висновки та подальші дослідження. Ситуація в тваринницькій галузі залишається складною і потребує збереження тих позитивних тенденцій, які намітились в 2012 році. Необхідно прикласти максимум зусиль для:

- збільшення поголів’я худоби;
- покращення селекційної роботи;
- подальшого підвищення продуктивності тварин;
- зниження собівартості тваринницької продукції, підвищення її якості до рівня європейських стандартів;
- розширення ринків збуту продукції, стабілізації та збалансованості ринкових цін;
- оновлення та модернізації задіяного обладнання;
- удосконалення організації, оплати та умов праці працівників;
- залучення інвестицій та запровадження прогресивних ресурсозберігаючих технологій;
- надання дотацій, пільг та фінансової підтримки виробникам продукції галузі.

Комплексне відродження тваринництва – це проблема, яка потребує вирішення, а стане можливим це після запровадження дієвого механізму, що ґрунтуватиметься на саморегулюванні та ефективній державній підтримці в питаннях розвитку аграрного сектора економіки та даної галузі зокрема.

Література

1. Азізов С. П. Деякі питання організації та підвищення ефективності тваринництва / С. П. Азізов // Економіка АПК. – 2011. – № 4. – С. 12-15.

2. Бовсуновський В. В. Особливості розвитку ринку продукції тваринництва України / В. В. Бовсуновський // Науково-технічний бюлетень: збірник наукових праць. - Харків : НААНУ. ІТ. – 2012. – № 108. – С. 29-36.

3. Бойко В. І. Ринок м’яса: світові тенденції регіонального розвитку виробництва / В.І. Бойко, Л. В. Мамчур // Економіка АПК. – 2011. - № 1. – С. 145-148.

4. Деренко О. М. Формування ринку продукції тваринництва в Україні / О. М. Деренко // Збірник наукових праць Подільський державний аграрно-технічний університет. Вип. 15. - Т. 2. – Кам’янець-Подільський: ПДАТУ. – 2007. — С. 30-33.

5. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://minagro.gov.ua/apk?tid_hierachy=0

6. Лихопій В. І. Актуальні проблеми та перспективи розвитку тваринництва в Україні / В. І. Лихопій // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Вип. 2. – Т. 3. Економічні науки. – Полтава: ПДАА. – 2011. – С. 325-328.

7. Лихопій В. І. Шляхи підвищення конкурентоспроможності виробництва продукції тваринництва в аграрних підприємствах / В. І. Лихопій // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Вип. 3. – Т. 2. Економічні науки. – Полтава: ПДАА. – 2011. – С. 311-314.

8. Мазуренко О. В. Тенденції розвитку тваринництва в Україні / О. В. Мазуренко // Економіка АПК. – 2011. - № 8. – С. 16-21.

9. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2012 рік / Головне управління статистики у Хмельницькій області. – Хмельницький. – 2013. – 412 с.

10. Шубравська О.В. Розвиток ринку молока і молочної продукції: світові тенденції і вітчизняні перспективи / О. В. Шубравська, Т.В. Сокольська // Економіка і прогнозування. – 2008. – № 2. – С. 80-93.

References

1. Azizov, S.P. (2011), "Some question of organization and increase of efficiency of stock-raising", *Economika APK,* no. 4, p. 12-15.

2. Bovsunovskyi, V. (2012), "Features of the development of the market of livestock products Ukraine", *Naukovo-tekhnichnyi biuleten*, no. 108, pp. 29-36.

3. Boiko, V.I. and Mamchur, L.B. (2011), "Market of meat: world trends of regional development of production", *Economika APK* no. 1, p. 145-148.

4. Derenko, O. (2007), "Forming of market of products of stock-raising is in Ukraine", *Zbirnyk naukovykh prats Podilskyi derzhavnyi ahrarno-tekhnichnyi universytet*, issue 15, vol 2, p. 30-33.

5. Government having a special purpose program of development of the Ukrainian village on a period to 2015 year, available at:http://minagro.gov.ua/apk?tid_hierachy=0

6. Likhopii, V.I. (2011), "Issues of the day and prospects of development of stock-raising are in Ukraine", *Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*, issue 2, vol 3, p. 325-328.

7. Likhopiy, V.I. (2011), "Ways of increase of competitiveness of production of goods of stock-raising are in agrarian enterprises", *Naukovi pratsi Poltavskoi derzhavnoi ahrarnoi akademii*, issue 3, vol 2, p. 311-314.

8. Mazurenko, O. (2011). "Tendencies of livestock development in Ukraine", *Economika APK,* no. 8, p. 16-21.

9. Statistical annual of the Khmelnitsky region is for 2012 (2013), 412 p.

10. Shubravska, O.B. and Sokolska, T.V. (2008), "Market development of milk and suckling products : world tendencies and domestic perspectives", *Ekonomika i prohnozuvannia*, no. 2, p. 80-93.

УДК 332.122(142.2)

Сімків Л.Є.,
к.е.н., доцент кафедри теорії економіки та управління
Клівета Н.А.,
Клюба Е.Я.
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ В УМОВАХ ДИСПРОПОРЦІЙНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Simkiv L.Ye,
cand. sci. (econ.), associate professor of department of theory of economy and management
Kliveta N.A.,
Kliuba E.Ya.
Ivano-Frankivsk national technical university of oil and gas

PROBLEMS OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE IVANO-FRANKIVSK REGION AND WAYS FOR THEIR SOLUTION UNDER DISPROPORTIONS OF ECONOMIC GROWTH

Постановка проблеми. Ефективний соціально-економічний розвиток України та підвищення рівня її конкурентоспроможності на світовій арені передбачає активний та стабільний розвиток її регіонів. Організація управління соціально-економічними процесами у регіонах повинна здійснюватися за умов поєднання загальнодержавних та регіональних інтересів; базуватися на досконалій законодавчо-нормативній базі та функціонуванні ефективно діючих виконавчих структур і органів місцевого самоврядування, які здатні проводити економічні перетворення.

Зміщення акцентів державної політики з централізованого управління на регіональний рівень, яке супроводжується передачею владних повноважень органам місцевого самоврядування та органам регіонального управління, відкриває широкі можливості для забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів України. Однак, існування значної міжрегіональної диференціації умов такого розвитку свідчить про те, що вони практично не використовуються сьогодні як на державному, так і регіональному рівнях [1, с.14].

Існуючі відмінності у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів мають істотний вплив не тільки на темпи реформування кожного регіону зокрема, на умови в яких здійснюється реформування країни в цілому, але й на вибір стратегії управління регіональним розвитком

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш вагомий внесок у вивчення сучасних проблем регіональної економіки та політики, дослідження особливостей соціально-економічного розвитку регіонів, існуючих територіальних диспропорцій здійснили такі вчені, як: З. Варналій, В. Геєць, Б. Данилишин, Є. Качан, Д. Лук'яненко, А. Мокій, С. Шульц та ін. Проте значна кількість питань і досі залишається невирішеними, про що свідчать значні диспропорції у динаміці та тенденціях розвитку виробництва і споживання, а також у кон'юнктурі ринку.

Постановка завдання. Ефективність функціонування економіки України значною мірою залежить від рівня соціально-економічного розвитку її регіонів. Поточні фактори

економічного зростання регіонів мають значні обмеження, які стримують побудову високо конкурентної національної економіки, наближеної до економік розвинених країн світу. Однак, слід зазначити, що сучасна соціально-економічна ситуація на регіональному рівні суттєво ускладнилася і внаслідок впливу світової економічної кризи [2, с.77].

Метою даного дослідження є вивчення особливостей соціально-економічного розвитку Івано-Франківської області, визначення існуючих проблем та розробка комплексу заходів, спрямованих на їх вирішення і досягнення основних стратегічних цілей регіонального розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливості соціально-економічного розвитку регіону обумовлені індивідуальними характеристиками території, до яких можна віднести: тенденції розвитку регіону в даний час; різноманітність історичних, природних, соціально-економічних, політичних факторів; господарську спеціалізацію; комплексність і перспективність розвитку, його конкурентні переваги; місце і значення регіону в системі територіального поділу праці, інтеграційних процесах і т.д.

Доцільно зазначити, що стратегічною метою розвитку регіону є стійкий ріст добробуту населення на основі раціонального використання наявного ресурсного потенціалу, створення регіональної високоефективної, соціально орієнтованої ринкової економічної системи, сприятливих умов для підприємницької діяльності, збереження навколишнього середовища і забезпечення екологічної безпеки [3].

До факторів, що сприяють ефективному розвитку Івано-Франківщини, досягненню основних стратегічних цілей можна віднести: вигідне географічне положення, яке відкриває широкі можливості для розвитку міжрегіональних економічних зв'язків та транскордонного співробітництва; значні запаси мінерально-сировинних ресурсів; розвинену виробничу базу і науково-технічну інфраструктуру; наявність інвестиційних галузей; спроможність виробничих підприємств виготовляти продукцію кінцевого споживання; високий рівень конкурентоспроможності продукції нафтохімічної, деревообробної, легкої і машинобудівної промисловості.

Економіка області має індустріально-аграрний характер. У промисловому секторі сформовано потужні добувний, нафтохімічний, деревообробний кластери. Важливими видами промислової діяльності є також виробництво електроенергії (Бурштинська ДРЕС, Добротвірська ДРЕС, Калуська ТЕЦ), машинобудування, харчова промисловість, виробництво будівельних матеріалів. Додамо, що в останні роки внесок промисловості у створенні валової доданої вартості області зберігається стабільним і складає майже третину. Крім того, в промисловості регіону переважає недержавний сектор, частка якого у загальному обсязі виробництва більше 96%. Однак, незважаючи на наявні виробничі потужності, Івано-Франківська область не відіграє значної ролі у формуванні економічного потенціалу України. Частка регіону в загальнодержавному промисловому виробництві становить 1,8% [4].

На сучасному етапі розвитку економіка Івано-Франківської області характеризується несприятливою структурою ВРП, яка визначається переважно виробництвом з низьким рівнем доданої вартості, високим рівнем енерго- та ресурсовитратності, невисоким інвестиційним потенціалом підприємств. Динаміка показників ВРП та валової доданої вартості (ВДВ) в розрахунку на одну особу в області в період з 2007 по 2011 рр. має лінійний характер з переважаючою тенденцією до зростання, що свідчить про поступальний розвиток з невисокими темпами (табл.1). Скорочення цих показників відбулося в 2009 р., що пояснюється впливом світової фінансової кризи. Збереження наявних тенденцій в соціально-економічному розвитку регіону може призвести до загального зниження темпів як економічного зростання, так і темпів зростання рівня життя населення в регіоні.

Протягом 1996-1998 рр. відбувалося зниження обсягу ВДВ Івано-Франківської області, і тільки з 1999 р. розпочинається період стабілізації економіки регіону. У 2001 р. фізичний обсяг ВДВ в області зріс на 7,9% до попереднього року (загалом в Україні – на 13,6%), а в 2003 р. на 14,4%. В наступні роки відбувається зростання даного показника не такими динамічними темпами. Так, в 2005 р. він збільшився на 2,7% до попереднього року (загалом по Україні – зростання на 0,6%). За результатами 2008 р., відбувся спад фізичного обсягу ВДВ на 2,9%, а в 2009 р. на 8,4% (загалом по Україні – на 12,6%), що призвело до зниження

частки області в валовій доданій вартості України з 2,2% до 1,8%. Протягом наступних років цей показник поступово почав зростати [4].

Таблиця 1

Основні показники соціально-економічного розвитку Івано-Франківської області

№	Показник	Рік				
		2007	2008	2009	2010	2011
1	Валовий регіональний продукт на 1 ос., грн.	10055	12940	12485	14814	1569
2	Валова додана вартість, млн. грн.	9952	12412	15874	15645	18524
3	Індекс промислового виробництва, %	95,9	78,5	77,4	100,2	103,8
4	Обсяг реалізованої продукції у діючих цінах – всього, тис. грн.	11628,5	2413285,6	2537339,0	2962843,9	4302293,1
5	Фінансовий результат підприємств, які одержали збиток, всього, тис. грн.	93664,6	867948,3	874833,0	732143,8	604283,5
6	Індекс с/г продукції, %	102,7	93,2	103,5	100,6	103,8
7	Обсяг інвестицій в основний капітал у фактичних цінах на 1 ос., грн.	2900,4	4314,1	2501,1	3094,3	2602,1
8	Обсяг прямих іноземних інвестицій, всього, тис. дол. США	136670,2	480771,7	500446,5	635070,1	512454,0
9	Експорт товарів, млн. дол. США	917,1	1005,5	721,7	336,0	507,6
10	Імпорт товарів, млн. дол. США	703,4	789,0	790,0	256,2	652,0
11	Сальдо, млн. дол. США	213,7	216,5	-68,3	79,8	-144,4
12	Введення в експлуатацію загальної площі житла, тис. $м^2$	455,5	516,6	380,6	600,0	580,3
13	Обсяг виконаних будівельних робіт, %	127,6	90,0	40,1	53,6	150,2
14	Оборот роздрібної торгівлі, млн. грн.	7887,3	780,9	867,9	938,6	1217,4
15	Рівень безробіття (за методологією МОП)	8,0	7,9	9,0	8,2	8,7
16	Середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника, грн.	1180	1543	1627	1927	2213

Джерело: [5]

Відповідно до структури ВДВ за видами економічної діяльності, домінуючою галуззю Івано-Франківської області є сфера послуг, зокрема у 2011 р. понад половину (58,9%) валової доданої вартості регіону створено у цій сфері. Це значною мірою зумовлено високою часткою таких видів діяльності, як торгівля (15,1%), транспорт і зв'язок (10,5%), освіта (8,4%), державне управління (6,2%), охорона здоров'я (4,9%), фінансова діяльність (5,1%).

Крім того, у 2011 р. порівняно з 2005 р. структура ВДВ Івано-Франківщини зазнала змін у бік зниження частки переробної промисловості (з 20,6% у 2005 р. до 10,2% у 2011 р.), виробництва та розподілу електроенергії (з 9,2% до 6,4%), сільського господарства (з 13,7% до 12,7%) та будівництва (з 5,8% до 4,3%), що одночасно супроводжувалося зростанням частки торгівлі (відповідно з 9,5% до 15,1%), державного управління (з 4,2% до 6,2%), освіти (з 6,3% до 8,4%).

Основними проблемами розвитку промисловості Івано-Франківської області є і високий ступінь залежності роботи окремих галузей від поставок давальницької сировини (енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки, легка промисловість); погіршення

галузевої структури промислового виробництва та зменшення питомої ваги галузей, які створюють значну додану вартість. Так, якщо у 1990р. питома вага машинобудування у загальному обсязі промислового виробництва області становила 20,5%, то в 2012р. тільки 3,2%, деревообробної галузі відповідно 13,2% і 7,0%, легкої – 16,2% і 1,5%. А от частка електроенергетики в промисловому виробництві зросла до 34,7% проти 10,7% у 1990 р., хімічної та нафтохімічної до 18,5% проти 14,1% відповідно [5].

Ще однією проблемою соціально-економічного розвитку регіону є невисокі темпи оновлення технологічної бази та високий рівень зношеності основних засобів. Інвестиційний комплекс Івано-Франківської області потребує серйозної підтримки в плані створення сприятливого інвестиційного середовища. Загальний обсяг інвестицій в основний капітал як центральної, так і місцевої влади незначний і має тенденцію змінюватися. Так, в 2008 р. обсяг капіталовкладень за рахунок державного бюджету становив 7,1%, в 2009р. скоротився до 3,9%, а в 2011 р. зріс до 6,8% від усіх капіталовкладень. За рахунок місцевого бюджету в 2008 р. було освоєно 4,8%, а в 2011р. – 3,1% інвестицій в основний капітал. Основними джерелами інвестування виступили власні кошти підприємств та організацій (в 2011 р. вони становили 47,3% загального обсягу капіталовкладень) і кошти населення на будівництво власного житла (22,0%). Найбільше інвестицій в основний капітал у 2011 р. спрямовано у розвиток організацій, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям (40,3%), у промисловість (19,9%), транспорт і зв'язок (15,9%) [5]. Недостатнє інвестування економіки регіону не сприяє розвитку продуктивних сил і забезпеченню конкурентоспроможності продукції, не створює необхідних умов для ефективного відтворювального процесу в господарствах регіону.

Цілком очевидно, що у теперішньому стані економіка регіону не спроможна до прискореної модернізації та скорочення рівня диференціації регіонального розвитку. За таких умов, рівень конкурентоспроможності та місце Івано-Франківської області в сучасній соціально-економічній системі України тісно пов'язані з трансформацією структури її економіки на інноваційно-інвестиційній основі.

Важливим стратегічним ресурсом регіону є прямі іноземні інвестиції, обсяг яких у 2012 р. становив 618,8 млн. дол. (449,3 дол. на одну особу). Порівняно з попереднім роком цей показник збільшився на 20,7%. Інвесторами області є нерезиденти з 56 країн світу. До п'яти основних країн-інвесторів, на які припадає 74,8% загального обсягу прямих іноземних інвестицій, належать: Нідерланди – 32,8% (202,6 млн. дол.), Кіпр – 23,1% (143,1 млн. дол..), Італія – 6,6% (41,0млн. дол.), Сербія – 6,2% (38,6млн. дол..), Данія – 6,1% (37,5 млн. дол.), Польща – 5,9% (36,2 млн. дол.) [5].

Першочерговими споживачами інвестицій в регіоні повинні бути підприємства, які не вичерпали потенціал розвитку і за своїми технічними характеристиками чи виробленою продукцією мають перспективи виходу на внутрішній та зовнішній ринок, здійснюють модернізацію та освоюють виробництво нових видів продукції здатних конкурувати не тільки на національному, а й на світовому ринку. Так, у 2012 р. левова частка прямих іноземних інвестицій в Івано-Франківській області надійшла в переробну промисловість і становила 75,5%, з них в хімічну та нафтохімічну промисловість – 34,4%, харчову – 18,8%, машинобудування – 6,7%, легку – 3,3%. Частка іноземних інвестицій у розвиток сільського господарства регіону склала 13,9%. Пріоритетність інвестування хімічної та нафтохімічної промисловості визначається розвиненістю даної сфери виробництва, можливістю максимізації прибутку на вкладений капітал, реальним платоспроможним попитом і високою потенційною ємністю ринку.

Найбільш вагомими перешкодами залучення іноземних інвестицій в економіку регіону є недосконалість діючого законодавства, постійні зміни в рівнях митних платежів, існуюча податкова система і політична нестабільність, відсутність перспективних інвестиційних проектів.

Привабливість регіону для інвесторів залежить також від величини зовнішньої економії, яка виникає завдяки розвитку інфраструктури у регіоні. Регіональна влада, яка зацікавлена в отриманні доходів, має сприяти залученню капіталу в розбудову виробничої, транспортної та соціальної інфраструктури, котра забезпечить прояв ефекту зовнішньої економії. За умов

низьких темпів розвитку інфраструктури органи регіонального управління не зможуть втримати капітал [6, с.294].

Ще одним важливим показником, що характеризує рівень соціально-економічного розвитку Івано-Франківської області є зайнятість (безробіття) населення. Ефективне функціонування регіональної економіки можливе лише за умови досягнення адекватної кількості і якості трудових ресурсів, характеру виробництва, його територіальній структурі, що відображається у структурі робочих місць. Зниження обсягів виробництва, фінансова нестабільність, зменшення кількості робочих місць призвели до збільшення кількості незайнятого населення. Якщо в 2008 р. рівень зареєстрованого безробіття (за методологією МОП) становив 7,9%, то у 2011 р. – 8,7%.

Треба зазначити, що ситуація із працевлаштуванням незайнятого населення залишається досить гострою. Пропозиція робочої сили у багато разів більша від попиту на неї. Внаслідок цього навантаження на одне вільне робоче місце зростає. Так, якщо у 2005 р. цей показник становив 17 осіб, то в 2010 р. він зріс до 74 осіб, а в 2011 р. – скоротився до 38 осіб. Серед безробітних більшу половину (51,9%) складають жінки, третину (35,9%) молодь у віці до 24 років [5].

Таким чином, для забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку регіону, подолання існуючих диспропорцій необхідними є: державне регулювання, легітимність, регіональна ініціатива та регіональне виконання, конкретно-цільовий характер заходів, що розробляються, системний підхід з врахуванням всіх видів і методів державної підтримки конкретного регіону, відповідальність і контроль, орієнтація на програмно-цільові методи вирішення проблем в умовах трансформаційних суспільних відносин. Крім того, необхідно поступово відмовлятися від механізму регіональної політики із сильним “розподільчим” пріоритетом на користь відсталих та депресивних територій. Найефективнішим механізмом регіонального розвитку є створення державою правових основ для підвищення ефективності використання внутрішнього потенціалу самими територіями задля посилення їхньої конкурентоспроможності, а значить, ліквідації відсталості [7, с.330].

На рис.1 зображено схему процесу формування та реалізації комплексу заходів, спрямованих на вирішення проблем соціально-економічного розвитку регіону.

В основі представленої схеми лежить розробка стратегічних цілей розвитку регіону. Зміст цілей має відповідати завданням вирішення визначених раніше головних проблем регіонального розвитку. Пріоритетність досягнення цілей обґрунтовується ранжуванням проблем за ступенем невідкладності їх вирішення. Найвищий пріоритет матимуть цілі, які сприятимуть вирішенню декількох проблем в регіоні [7, с. 201]. Пріоритетність цілей зумовлюється також і можливістю їх найшвидшої реалізації (наприклад, отримання швидких прибутків, залучення значної кількості робочої сили, покращення рівня життя населення), а також гостротою вирішуваних за їх допомогою проблем [8, с. 330]. Спільне розв’язання цих цілей дозволить, насамперед, забезпечити досягнення певних соціальних та економічних показників розвитку регіону, сприятиме структурній перебудові економіки, розвитку підприємництва, зменшенню рівня тіньового обороту у сфері малого та середнього бізнесу, вирішенню проблем безробіття і насичення ринку товарами та послугами, матиме позитивний вплив на забезпечення високого рівня взаємодії всіх структур системи управління, суб’єктів господарювання та населення.

Додамо, що регіональні органи управління здійснюють організаційне забезпечення виконання законодавчо-нормативних актів центральних органів влади, розробляють нормативні акти і рішення щодо регулювання економічних відносин, проводять маркетингові дослідження конкурентів, SWOT-аналіз, моніторинг фінансового стану тощо.

Оцінити дієвість органів регіонального управління і органів місцевого самоврядування при розв’язанні проблем регіонального розвитку можна через такі критерії:

- якість (ступінь задоволення потреб регіонального розвитку);
- кількість (можливість застосування різноманітних методів та інструментів для вирішення існуючих проблем);
- своєчасність (оперативність регулювання);
- гнучкість (змінювати засоби регулювання в залежності від зміни ситуації) [7, с. 201].

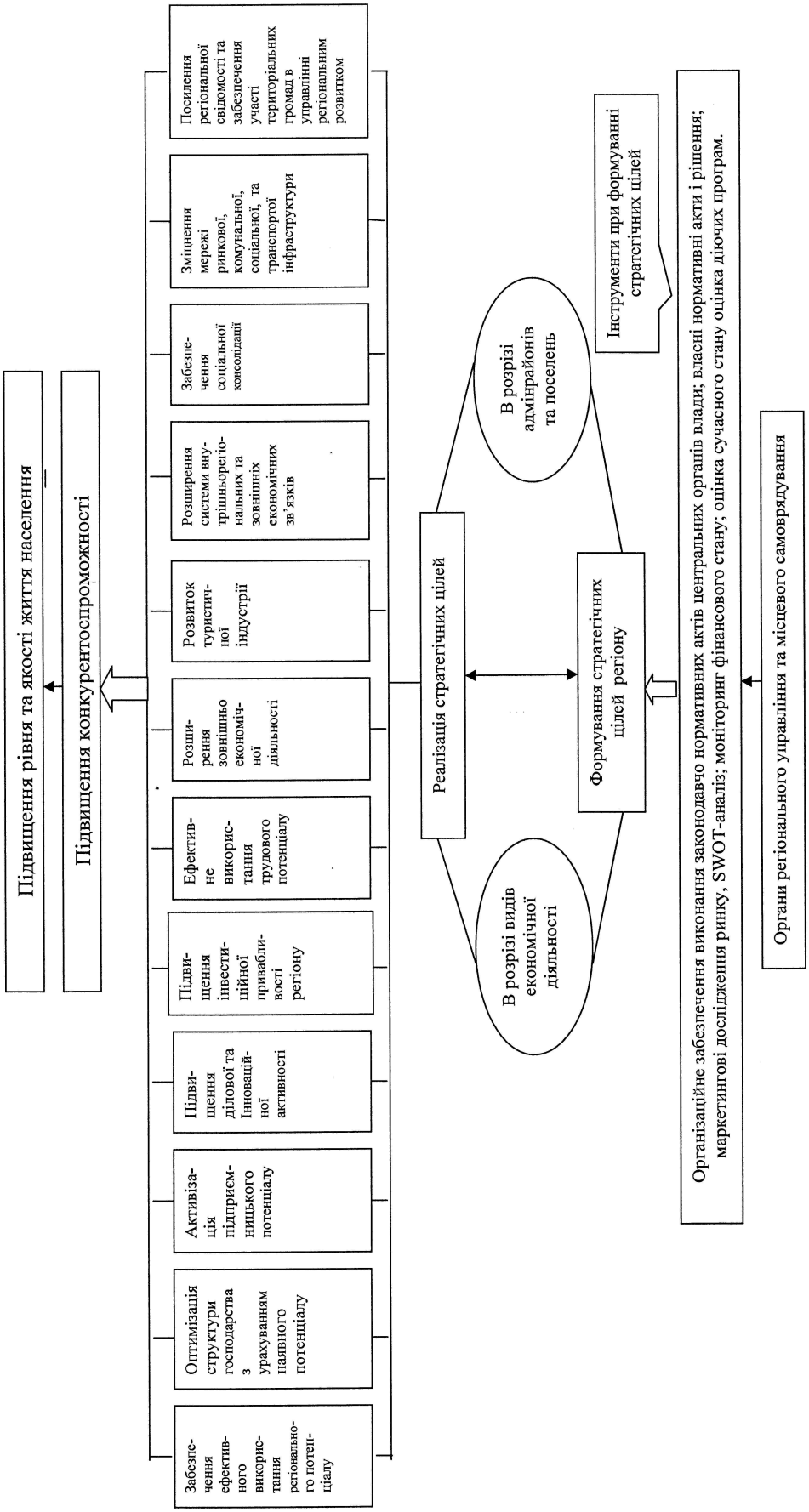

Рис.1. Схема процесу формування та реалізації комплексу заходів при вирішенні проблем соціально - економічного розвитку регіону

Розробка комплексу заходів, спрямованих на вирішення проблем соціально-економічного розвитку регіону має здійснюватися за умов поєднання кількох аспектів:

- наявність чіткої системи управлінських структурних підрозділів, які впливають на визначення умов функціонування регіону;
- залучення до процесів управління всіх суб'єктів господарювання та громадськості;
- узгодженість економічної взаємодії держави та регіону для забезпечення інтересів регіонального розвитку;
- активізації використання комунікаційних ресурсів інформаційного суспільства.

Висновки та подальші дослідження. Наявність проблем у соціально-економічному розвитку регіону вимагає вдосконалення державної політики у сфері регіонального розвитку, відповідних її правових, організаційних, економічних механізмів, визначення довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку регіону та розробки комплексу заходів:

- забезпечення ефективного використання регіонального потенціалу на основі реальної його оцінки, що дозволить нейтралізувати слабкі сторони соціально-економічного розвитку та активізувати сильні;
- оптимізація структури господарства регіону з урахуванням місцевих сировинних ресурсів і наявного промислового потенціалу та створення умов розміщення виробництва в економічно відсталих районах області, що забезпечить сталий розвиток;
- активізація підприємницького потенціалу та створення системи інституційно-фінансової підтримки розвитку підприємницьких структур;
- підвищення ділової та інноваційної активності на основі взаємодії органів місцевого самоврядування, промислових підприємств і економічно активного населення, що сприятиме розвитку інфраструктури регіону, ринку товарів і цінних паперів;
- підвищення інвестиційної привабливості регіону, що сприятиме впровадженню інноваційних технологій та методів вирішення соціально-економічних проблем регіонального розвитку;
- ефективне використання трудового потенціалу шляхом стимулювання зайнятості на первинному ринку праці та в нетрадиційних сферах діяльності;
- розширення зовнішньоекономічної діяльності регіону;
- розвиток туристичної індустрії на основі ефективного використання природно-рекреаційного потенціалу;
- зміцнення мережі ринкової, комунальної, соціальної та транспортної інфраструктури з метою забезпечення комфортного життєвого середовища;
- забезпечення соціальної консолідації з метою мінімізації соціальних наслідків реструктуризації економіки регіону;
- посилення регіональної свідомості населення, що дасть можливість реалізувати його потенціал та забезпечить участь територіальної громади в управлінні регіональним розвитком.

Література

1. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку: монографія / За ред. З.С. Варналія. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.

2. Яремчук Р.Є. Трансформація структури економіки Львівської області: вплив конвергенційно-дивергенційних процесів / Р.Є.Яремчук // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Стратегії розвитку регіонів: методологія розробки, механізми реалізації: зб. наук. пр./ НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.; Є.І.Бойко (відп. ред.). – Львів, 2008. – Вип. 2(70). – С.76-88.

3. Офіційний сайт Івано-Франківської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.if.gov.ua/?q=page&id=19300

4. Веб-сайт Головного управління статистики в Івано-Франківській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.if.ukrstat.gov.ua.

5. Статистичний щорічник Івано-Франківської області за 2011 рік / за ред. Колімбровського М.М. – Івано-Франківськ.: Головне управління статистики в Івано-Франківській області, 2012. – 534 с.

6. Сімків Л.Є. Стратегічні напрямки розвитку підприємництва в регіоні / Л.Є.Сімків // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Стратегії розвитку регіонів: методологія розробки, механізми реалізації: зб. наук. пр./НАН України. Ін-т регіональних досліджень; редкол.; Є.І.Бойко (відп. ред.). – Львів, 2008. – Вип. 2(70). – С. 191-204.

7. Регіональна політика та механізми її реалізації / За ред. акад. НАН України М.І. Долішнього. – К. : "Наукова думка", 2003. – 503 с. (Проект "Наукова книга").

8. Шульц С. Економічний простір України: формування, структурування та управління / С.Шульц. – Львів: ІРД НАН України, 2010. – 408 с. (Серія "Проблеми регіонального розвитку").

References

1. Varnalii, Z.S. (2005), *Rehiony Ukrainy: problemy ta priorytety sotsialno-ekonomichnoho rozvytku* [Regions of Ukraine: problems and priorities of socio-economic development], monograph, Znannia Ukrainy, Kyiv, Ukraine, 498 p.

2. Yaremchuk, R.Ye. (2008), "The transformation of the economic structure of the Lviv region: influence of the convergence - divergence processes convergence", Socio-economic problems of present period in Ukraine. Strategies for development of regions: methodology development, implementation mechanisms: *collected scientific works National Academy of Sciences of Ukraine. Institute of regional attainment*; issue 2 (70), pp. 76-88.

3. Official site of the Ivano-Frankivsk Regional State Administration, available at: http://if.gov.ua/?q=page&id=19300

4. Website of the Main Department of Statistics in the Ivano-Frankivsk region, available at: http://if.ukrstat.gov.ua.

5. *Statystychnyi shchorichnyk Ivano-Frankivskoi oblasti za 2011 rik* [Statistical Yearbook of the Ivano-Frankivsk region for 2011] (2012), *Department of Statistics in the Ivano-Frankivsk region*, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 534 p.

6. Simkiv, L.Ye. (2008), "Strategic directions of development the entrepreneurship in the region", Socio-economic problems of the modern period of Ukraine. Strategies for development of regions: methodology development, implementation mechanisms: *collected scientific works/National Academy of Sciences of Ukraine. Institute of regional attainment,* issue 2(70), pp. 191-204.

7. Dolishnii, M.I. (2003), *Rehionalna polityka ta mekhanizmy yii realizatsii* [Regional policy and implementation mechanisms], "Naukova Dumka", Kyiv, Ukraine, 503 p.

8. Shults, S. (2010), *Ekonomichnyi prostir Ukrainy: formuvannia, strukturuvannia ta upravlinnia* [Economic area of Ukraine: building, structuring and management], IRD, National Academy of Sciences of Ukraine, Lviv, Ukraine, 408 p.

УДК 332.24

Федоришин В.С.,
здобувач*
Хмельницький національний університет

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Fedoryshyn V.S.,
postgraduate
Khmelnytsky national university

FORMATION OF SOCIAL DEVELOPMENT POLICY OF MUNICIPAL PROPERTY OF THE TERRITORIAL COMMUNITIES

Постановка проблеми. Важливою функцією місцевого самоврядування є здійснення ефективної регіональної політики розвитку територіальної громади на основі ефективного використання комунальної власності. Для реалізації цього необхідна відповідна законодавча та фінансова база, стабільна місцева економіка і вільне володіння, користування та розпорядження комунальною власністю. Генеральною стратегічною метою сучасної соціальної політики України має стати підвищення якості життя. На її реалізацію повинна бути спрямована діяльність всієї системи державного управління. Організація життєдіяльності територіальних громад тісно пов'язана із проблемою роботи органів всіх рівнів управління, і насамперед органів місцевого самоврядування, тому формування сучасної політики розвитку комунальної власності на місцях має підкріплюватись конкретними управлінським рішеннями в регіонах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти розвитку комунальної власності територіальних громад та соціальної сфери досліджували такі науковці, як В. Алексєєв, Р. Хоменець, В. Шаповал, О. Кравчук, С. Саханенко, С. Недашківський. Проблеми управління майном комунальної власності висвітлювалися в багатьох публікаціях І. Борисенка, В. Вакуленка, В. Гірняка, Р. Гринюка, О. Дзери. Вивчаючи соціально-економічну проблематику розвитку власності в комунальній сфері територіальних громад, досліджено теоретико-методологічні напрацювання як вітчизняної, так і світової економічної науки, з'ясовано принципову сутність соціальної функції держави в контексті покращення соціальних стандартів та якісних показників життєдіяльності громад, інші важливі категорії та поняття соціального порядку. Проте, незважаючи на достатню кількість праць з означеного напряму наукового дослідження, на сьогодні поки що відсутні комплексні наукові підходи стосовно стабільного розвитку комунальної сфери територіальної громади як соціально-економічної системи.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є пошук аргументів на користь необхідності формування сучасної регіональної політики розвитку комунальної власності як основи регіональної моделі соціально-економічного розвитку територіальних громад.

Виклад основного матеріалу дослідження. Територіальні громади мають комунальну власність. Органи місцевого самоврядування в свою чергу здійснюють функції управління, пов'язані із задоволенням суспільних потреб населення відповідної територіальної громади. Ця діяльність здійснюється з використанням комунального господарства, тобто сукупності підприємств, установ, організацій, які проводять господарську діяльність на території місцевої громади [1].

Основними суб'єктами комунального господарства є комунальна установа, тобто некомерційна організація, яка створена органом місцевого самоврядування для здійснення

---

* *Науковий керівник: Нижник В.М. – д.е.н., професор*

управлінських, соціально-культурних або інших функцій некомерційного характеру та фінансується ним повністю або частково, а також комунальне унітарне підприємство [2].

Діяльність органів місцевого самоврядування базується на економічних принципах:

- формування ринку споживачів послуг житлово-комунального господарства, їхня господарська самостійність на основі приватних економічних інтересів;
- створення механізмів, які б забезпечували взаємну відповідальність суб'єктів договірних відносин у сфері виробництва та споживання послуг житлово-комунального господарства;
- платність послуг;
- соціальний захист малозабезпечених верств населення через надання компенсацій з оплати житла і комунальних послуг [3].

До економічної та господарської діяльності місцевого самоврядування відносяться:

- визначення принципів розмежування компетенції, предметів відання і повноважень органів місцевого самоврядування;
- характеристика структури і функцій комунального господарства;
- виявлення ресурсів [4].

Комунальне господарство має риси приватного господарства, оскільки підприємства, установи, організації виступають на ринку як рівноправні самостійні суб'єкти. Але на відміну від звичайного приватного господарства його метою є не отримання прибутку, а вирішення місцевих питань (задоволення суспільних потреб). Таким чином, результатами цього господарювання користуються всі жителі, і вони ж є замовниками послуг, які надаються за допомогою комунального господарства, у цьому проявляється його суспільний характер. З цього боку комунальне господарство пов'язане з органами місцевого самоврядування через виконання останніми своїх власних повноважень [5].

Для ефективнішої роботи підприємств комунальної сфери доцільно зацікавити їх у виробництві товарів і послуг, які спрямовані на задоволення суспільних потреб населення. Органи місцевого самоврядування можуть зробити це за допомогою комунального замовлення. В основі цього замовлення лежать соціальні норми – показники необхідної бюджетної забезпеченості населення найважливішими житлово-комунальними, соціально-культурними й іншими послугами в натуральному та грошовому вираженні в межах його виконання. Програми та проекти розвитку місцевого самоврядування в порядку, встановленому статутом, повинні включатись у зведений проект комунального замовлення, який у свою чергу повинен затверджуватися представницькими органами місцевого самоврядування одночасно з місцевим бюджетом, оскільки він є обґрунтуванням його видаткової частини [6].

Однією з вимог, яка ставиться до комунального замовлення – це його розміщення тільки на конкурсній основі. У тих випадках, коли комунальне замовлення передається локальній природній монополії, договір повинен укладатися на підставі незалежного аудиту цін, тарифів і обсягів послуг, що надаватимуться (технологічний аудит).

В Україні переважна частина об'єктів комунальної власності належить до соціально-культурної сфери житлово-комунального господарства. За сучасних економічних умов і внаслідок впливу суб'єктивних чинників підприємства житлово-комунального господарства є здебільшого збитковими, що потребує залучення до функціонування цієї сфери приватного сектора.

Рівень приватизації комунального майна в Україні такий, що місцеві органи через місцеві бюджети фінансують надання послуг, які по суті є приватними, а не громадськими: будівництво, утримання комунального житла, надання комунальних послуг, оренда соціальних об'єктів. Натомість у сфері нерухомості та надання комунальних послуг не спостерігається суттєвого прогресу ринкових відносин [7].

Крім того, загострення соціальної ситуації в регіонах України пов'язано з різким падінням соціальної захищеності населення, недостатнім поясненням здійснюваних реформ. Нормалізувати соціально-економічну ситуацію в регіональному розрізі можливо за допомогою наукового обґрунтування соціальної політики, яку слід проводи на всіх територіальних рівнях: національному, регіональному та муніципальному.

Соціальна регіональна політика поєднує низку розроблених заходів, які реалізовуються всіма владними структурами по вдосконаленню соціального розвитку та формування економічної передумови територіальних громад та сфери життєдіяльності людей. Це заходи соціально-економічного, правового та організаційного характеру, які спрямовані на розвиток та нівелювання негативу соціальних явищ. Принципи такої політики в регіональному аспекті та їх алгоритмізація наведено на рисунку 1.

Стратегічною метою регіональної політики розвитку громад на сьогодні є формування умов для розвитку комунальної власності, оскільки саме від її ефективного використання залежить рівень та якість життя територіальних утворень та кожної людини.

Рис. 1. Алгоритмізація принципів розвитку комунальної власності територіальних громад

Джерело: складено автором на основі [8]

Забезпечення умов для соціального розвитку регіонів має супроводжуватись стимулюванням формування цивілізованих громадських відносин, зниження соціальної напруги та нейтралізації конфліктних ситуацій.

В сучасних умовах розвитку громадянського суспільства на порядку денному в пріоритеті мають стояти цілі тактичного характеру. Такі цільові настанови мають визначати систему комплексних завдань регіональної політики в соціальному та економічному сенсі. Першочерговими мають стати:

1. Всі регіональні процеси, включаючи структурну перебудову економіки, підпорядкувати соціальним пріоритетам розвитку територіальної громади.
2. Забезпечити умови для зростання якості населення регіону.
3. На основі ефективного використання комунальної власності територіальних громад створити регіональні соціально-інфраструктурні комплекси, які забезпечуватимуть населення освітніми, культурними, житлово-комунальними та послугами охорони здоров’я.
4. Забезпечити громадську безпеку та правовий захист.

5. Розробити блок програм щодо вдосконалення соціального розвитку регіонів, сформувати соціальний моніторинг, який має на меті здійснення моніторингу за процесами розвитку комунальної власності в регіоні.

Розвиток комунальної власності в Україні має відбуватися на основі функціонального підходу, тобто критерії формування комунальної власності як джерела економічної самодостатності територіальних громад мають відповідати повноваженням органів місцевого самоврядування та інтересам населення відповідної території (регіону) і забезпечувати ефективне функціонування місцевого господарства.

Висновки та подальші дослідження. Накопичений досвід та проведене дослідження переконливо свідчить про те, що прогресивні трансформації та активна регіональна соціальна політика повинні характеризуватися високим рівнем цільової соціально-економічної спрямованості, їх принципи та методи мають узгоджуватися із загальним курсом реалізації національно та стратегічно важливих реформ в частині розвитку громадянського суспільства. Основними завданнями щодо реалізації концепції політики розвитку комунальної власності територіальних громад мають бути: визначення пріоритету наукової діяльності з вирішенням соціальних проблем суспільного розвитку; формування системи інститутів соціальної політики; залучення державних, недержавних коштів та регіональних інвестицій; підвищення рівня використання на практиці наукових розробок щодо розв'язання соціальних проблем; вивчення та впровадження адаптованого до умов України міжнародного досвіду. Успіх у вирішенні питань розвитку комунальної власності може бути досягнуто за умови відповідності поставлених цілей і завдань інтересам територіальних громад, суспільному консенсусу щодо базових засад стратегії розвитку та механізмів її реалізації на регіональному рівні.

Література

1. Алексєєв В.М. Власність територіальних громад в Україні: шляхи розвитку : монографія / В. М. Алексєєв. – Чернівці : Технодрук, 2007. – 336 с.

2. Сментина Н.В. Формування системи ефективного управління комунальною власністю / Н. В. Сментина // Вісник соціально-економічних досліджень. Вип. 21 / Одес. держ. екон. ун-т. – Одеса: ОДЕУ, 2005. – С. 251–255.

3. Глазунова Н.И. Государственное и муниципальное (административное) управление : учебник / Н.И. Глазунова. – М, 2006. – 560 с.

4. Пілунський І. Особливості організаційно-економічного управління місцевими програмами / І. Пілунський // Збірник наукових праць НАДУ, 2005. – Вип. 2. – С. 424-429.

5. Кравчук О.О. Поняття комунального управління та його місце в механізмі реалізації публічної влади в Україні / О.О. Кравчук // Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку: Зб. тез наук. доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та аспірантів (17-18 березня 2006 р.). – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту імені Лесі Українки. – 2006. – С. 221–222.

6. Саханенко С. Муніципально-територіальний процес та проблеми його вдосконалення / С. Саханенко // Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентові України ; за заг. ред. В.І.Лугового, В.М. Князєва. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – Вип. 1. – С. 257–263.

7. Онищук Г.І. Проблеми розвитку міського комплексу України: теорія і практика / Онищук Г.І. ; за ред. С.І. Дорогунцова. – К., 2002. – 439 с.

8. Кравчук О. Особливості структури органів комунального управління та питання їх систематизації / О. Кравчук // Право України. – 2006. – № 10. – С. 119–123.

References

1. Aleksieiev, V.M. (2007), *Vlasnist terytorialnykh hromad v Ukraini: shliakhy rozvytku* [Ownership of territorial communities in Ukraine: development trends], monograph, Technodruk, Chernivtsi, Ukraine, 336 p.

2. Smentina, N.V. (2005), "Formation of system of efficient control over the municipal property", *The bulletin of socioeconomic researches*, Issue 21, pp. 251-255.

3. Glazunova, N.I. (2006), *Gosudarstvennoye i munitsipalnoye (administrativnoye) upravleniye* [State and municipal (administrative) management], textbook, Moscow, Russia, 560 p.

4. Pilunskyi, I. (2005), "Peculiarities of organizational and economic management of local programs", *Zbirnyk naukovykh prats NADU*, Issue 2, p. 427.

5. Kravchuk, A.A. (2006), "Concept of municipal management and its place in the mechanism of realisation of the public power in Ukraine", *Pravove zhyttia: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku* [The Legal life: a modern condition and development prospects], *Zb. tez nauk. dop. II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. stud. ta aspirantiv (17-18 bereznia 2006 r.* [Collection of theses of scientific reports AI International academic and practical conference of students and post-graduates (on March, 17-18, 2006)], RVV «Vezha» Volyn. derzh. un-tu imeni Lesi Ukrainky, Lutsk, Ukraine, pp. 221 - 222.

6. Sakhanenko, S. (2002), "Municipal and territorial process and problems of its improvement", *Zbirnyk naukovykh prats Ukrainskoi Akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy,* Vyd-vo UADU, Issue 1. pp. 257-263.

7. Onyshchuk, H.I. (2002), *Problemy rozvytku miskoho kompleksu Ukrainy: teoriia i praktyka* [Problems of development of a city complex of Ukraine: the theory and practice], Kyiv, Ukraine, 439 p.

8. Kravchuk, O. (2006), "Peculiarities of structure of municipal management bodies and issues of their ordering", *Pravo Ukrainy,* no. 10, pp. 119 - 123.

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ЕКОЛОГІЗАЦІЯ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 502.15:349.6

Шапочка М.К.,
к.е.н., професор, професор кафедри економіки та бізнес-адміністрування
Маценко О.М.,
к.е.н., доцент кафедри економіки та бізнес-адміністрування
Пронікова Ж.С.,
факультет економіки та менеджменту
Сумський державний університет

МОТИВАЦІЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ АВТОТРАНСПОРТУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДООХОРОННОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Shapochka M.K.,
cand. sci. (econ.), professor, professor of department of economics and business administration
Matsenko O.M.,
cand. sci. (econ.), assistant professor of department of economics and business administration
Pronikova Zh.S.
the faculty of economics and management
Sumy State University

THE MOTIVATION OF MOTOR TRANSPORT'S ECOLOGIZATION IN SYSTEM OF ENVIRONMENTAL ACTIVITY MANAGEMENT

Постановка проблеми. Автомобільний транспорт є однією з важливих складових національної економіки. Разом з тим його функціонування пов'язано зі зростаючим забрудненням довкілля внаслідок суттєвого збільшення загальної кількості автотранспортних засобів і, відповідно, обсягів викидів шкідливих речовин. Тому питання забезпечення екологічної безпеки і зменшення еколого-економічного збитку від негативного впливу автотранспорту на довкілля і здоров'я населення потребують невідкладного вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробленню та удосконаленню теоретичних і практичних засад управління природоохоронною діяльністю у сфері автотранспорту присвячені наукові праці зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема: І. Аксенова [1], Д. Власенка [2], В.Фесюка [3], П.Вовка [3], О.Бондаренка [4], Ю.Гутаревича [5], Е.Ясенкова [6] та ін. Разом з тим, питання застосування мотиваційних механізмів в процесах екологізації автотранспорту залишаються недостатньо дослідженими.

Постановка завдання. Метою даної роботи є удосконалення методичних підходів до управління природоохоронною діяльністю у сфері автотранспорту за допомогою механізмів зовнішньої та внутрішньої мотивації.

Завданнями дослідження є аналіз основних причин і наслідків автотранспортного забруднення довкілля та можливостей і перспектив застосування механізмів внутрішньої мотивації в організаційно-економічному механізмі управління природоохоронною діяльністю з метою стимулювання процесів екологізації автотранспорту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Викиди забруднюючих речовин в атмосферу у 2012 році за видами транспорту становили: автомобільний транспорт – 2285 тис. т (90,9% загального викиду), залізничний транспорт – 52,2 тис. т (2,1%), повітряний транспорт – 10,7 тис. т (0,4%), морський транспорт – 11,8 тис. т (0,5%), дорожні машини – 155,1 тис. т (6,1%) [7].

Україна на сьогоднішній день має у своєму розпорядженні значний парк автотранспорту, чисельність якого досягає 9 млн одиниць, у тому числі 6769,3 тис. легкових автомобілів, 945,2 тис. вантажних, 171,5 тис. пасажирських автобусів, 528,4 тис. мототранспорту та 241,5 тис. інших автомобілів. Спостерігається стійка тенденція зростання чисельності автотранспортних засобів, що перебувають в особистій власності громадян. Крім того із загальної кількості автомобілів, що знаходяться в межах України станом на 2012 р., 38% парку вантажних автомобілів перебувають в експлуатації понад 8 років, а більше 20% експлуатується понад 10–13 років. Тобто, значна частка автомобілів є практично повністю зношеними й підлягають списанню, однак вони ще експлуатуються. Показово також, що вироблені в Україні моделі автомобілів на 8–10 років відстають за всіма основними показниками (економічності, надійності, безпеки) від автомобілів, що випускаються в промислово розвинутих країнах і, як правило, не відповідають сучасним міжнародним екологічним стандартам.

Всі ці фактори є прямою причиною збільшення викидів токсичних речовин, які, згідно з прогнозом фахівців, кожного року будуть зростати в середньому на 7–10%.

Відомо, що головним багатством окремої нації є її людський та природний капітал. Основу людського капіталу складає здоров'я населення, стан якого значною мірою залежить від якості навколишнього середовища. Дослідження вітчизняних і зарубіжних вчених свідчать, що саме автотранспорт є одним з найнебезпечніших та найбільш наближених джерел забруднення до середовища існування людини.

Існує пряма залежність між захворюваністю окремими хворобами легенів жителів міст і ступенем забруднення повітря викидами автотранспорту [8]. Посилення психологічної напруженості та зниження працездатності населення пов'язане також із шумовим впливом автомобільного транспорту. Встановлено, що гранично припустимий рівень шуму становить 75–85 Дб. У таких містах, як Київ, Харків, Донецьк спостерігається його перевищення у 1–3 рази.

Одним із важливих чинників, що зумовлюють незадовільні екологічні показники функціонування автотранспорту, є екологічна культура та екологічна свідомість населення, а також низький рівень мотивації до екологізації транспортних засобів. Всі інші фактори – недостатнє фінансування природоохоронних заходів; відсутність коштів на просте відтворення основних засобів внаслідок заниження їх вартості та недостатній рівень амортизаційних відрахувань; відсутність інвестицій на умовах концесій, державно-приватного партнерства; недосконалість механізмів лізингу є похідними від нашої екологічної необізнаності та корупції.

З точки зору психології, за джерелом впливу на формування та активізацію мотивів розрізняють внутрішню та зовнішню мотивацію. Внутрішня мотивація (*ВМ*) обумовлюється потребами, інтересами, бажаннями самої людини без будь-якого зовнішнього тиску. В економічному плані вона проявляється у вигляді схильності до певної діяльності, задоволення від процесу або результатів цієї діяльності, від розуміння її суспільної корисності. Вважається, що *ВМ* є джерелом розвитку людини, основою її самомотивації. Зовнішня мотивація обумовлюється зовнішніми умовами, впливом, обставинами з метою формування або підсилення необхідного мотиву. Вважається, що зовнішня мотивація не стимулює належним чином та перетворює будь-яку діяльність на необхідність. За спрямованістю (знаком) зовнішня мотивація поділяється на зовнішню негативну мотивацію (*ЗНМ*) та зовнішню позитивну мотивацію (*ЗПМ*).

Як показують численні соціологічні дослідження, для високої ефективності тієї чи іншої діяльності найбільш сприятливим є таке співвідношення між трьома видами мотивації:

$$ВМ > ЗПМ > ЗНМ \quad (1)$$

Тобто схильність особистості до певної діяльності має більшу мотиваційну значущість, ніж спонукання до неї, а останнє – більшу значущість, ніж примушення. При цьому як *ЗПМ*, так і *ЗНМ* порівняно із *ВМ* мають меншу стійкість і швидко втрачають свою стимулюючу силу [9].

З урахуванням вищезазначеного, приведемо класифікацію методів управління природоохоронною діяльністю на автотранспорті та їх вплив на мотивацію природоохоронної діяльності (рис. 1).

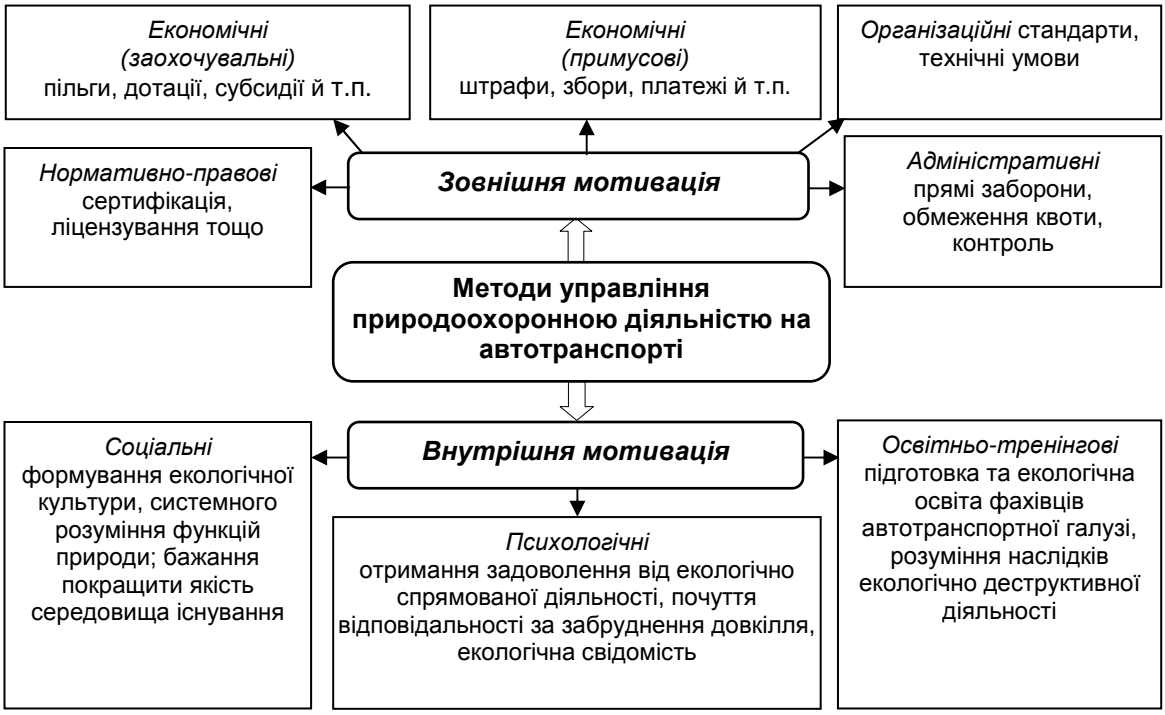

Рис. 1. Система методів екологізації автотранспорту

Джерело: розроблено авторами.

У розвинутих країнах світу вже давно використовують мотиваційні механізми, в основі яких лежать переважно внутрішні та зовнішні позитивні мотиви *ВМ* U *ЗПМ* (японський досвід). Проте переважна більшість вітчизняних менеджерів переконані, що найефективнішими є економічні методи мотивації, а *ВМ* лише підсилює їх дію. Це пов'язано з тим, що активізація *ВМ* є нелегким та довготривалим завданням. При виборі поведінки людина керується власними сформованими мотивами, а для їх зміни необхідний певний час. Людина почуває себе у безпеці, бо до кінця не розуміє остаточних наслідків екодеструктивної діяльності та безмежності власних потреб.

Саме низький рівень екологічної освіченості нашого населення є однією із головних причин збільшення викидів токсичних речовин автотранспортом. Відомим є той факт, що найменше небезпечних речовин викидається автомобілем під час руху зі швидкістю 70–75 км/год. Зі зменшенням швидкості від 60 до 30 км/год. викиди збільшується у 2,2 рази, а із збільшенням її до 80 км/год. – у 3,7 рази. Однак через необізнаність і невмотивованість більшість водіїв не дотримуються даного правила.

Вітчизняна система екологічної освіти поки що не відповідає вимогам сучасності. На кожному з етапів розвитку особистості відсутній логічний перехід від елементарних екологічних знань, уявлень дошкільного рівня до їх глибокого усвідомлення та практичної реалізації. Люди продовжують використовувати неякісне пальне та автомобілі, які вже не відповідають сучасним екологічним вимогам.

Це обумовлено, перш за все, соціально-економічною ситуацією в країні, де базові економічні потреби населення (адекватна заробітна плата, стабільність заробітку) залишаються задоволеними не повною мірою.

Очевидно, що в таких умовах людині важко переорієнтуватися з суто економічних на еколого-економічні цілі. Однак екологічно освічена людина розуміє, що за її екодеструктивну поведінку сьогодні - будуть платити майбутні покоління, а тому обмежує свої вторинні потреби.

Висновки та подальші дослідження. Функціонування автомобільного транспорту супроводжується потужним негативним впливом на довкілля, що виражається в забрудненні атмосфери, водних об'єктів і земель, зміні хімічного складу ґрунтів і мікрофлори, використанні природних ресурсів, виділенні тепла в довкілля, створенні високих рівнів шуму. Важливу роль у зменшенні деструктивного впливу автотранспорту на довкілля відіграють сучасні методи управління природоохоронною діяльністю. Законодавча база їх застосування розроблена достатньо, однак механізм їх реалізації на практиці залишається ще надто слабким. Сьогодні необхідно формувати нові підходи до удосконалення методів управління природоохоронною діяльністю на автотранспорті. В умовах нестабільної соціально-економічної ситуації в Україні важливого значення набувають соціально-психологічні та освітньо-тренінгові методи, які спрямовані на формування нового типу особистості – «людини екологічної», яка не лише здатна вирішувати еколого-економічні проблеми, але і не створювати їх.

Література

1. Аксенов И.Я. Транспорт и охрана окружающей среды / И. Я. Аксенов, В. И. Аксенов. – Л. : Транспорт, 1986. – 176 с.
2. Власенко Д.О. Механізм управління фінансовою стійкістю автотранспортних підприємств / Д. О. Власенко // Збірник тез наукових робіт міжнародної науково-практичної конференції «Сучасний стан і тенденції розвитку економіки країни». – Одеса, 2012. – Ч. 1. – С. 61–62.
3. Фесюк В.О. Розробка комплексу організаційних заходів для зменшення негативного впливу автотранспорту на довкілля м. Луцька / В.О.Фесюк, П.К. Вовк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2009. – № 10. – С. 135-141.
4. Бондаренко О.Л. Енергетична та екологічна політика на автомобільному транспорті України: шляхи адаптації до законодавства ЄС / О.Л. Бондаренко // Автошляховик України. – 2007. – № 5 (199). – С. 2–5.
5. Екологія та автомобільний транспорт : навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / Ю. Ф. Гутаревич, Д.В. Зеркалов, А. Г. Говорун, А.О. Корпач, Л.П. Мержиєвська. – 2-ге вид., переробл. та доп. – К. : Арістей, 2008. – 296 с.
6. Ясенков Е.П. Элементы автотранспортного комплекса и их воздействие на окружающую среду / Е. П. Ясенков // Автомобильная промышленность. – 2007. – № 8. – С. 4-6.
7. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] / http://www.ukrstat.gov.ua.
8. Малов Р.В. Автомобильный транспорт и защита окружающей среды / Р. В. Малов, В. Н. Ерохов, В. А. Щетина, В. Б. Беляев. – М. : Транспорт, 1982. – 200 с.
9. Мельник О.І. Наукові підходи до удосконалення мотивації екологічно спрямованої діяльності / О. І. Мельник, О. М. Маценко, Ж. С. Пронікова // Механізм регулювання економіки. – 2012. – № 3. – С. 58–65.

References

1. Aksenov, I.Ya. and Aksenov, V.I. (1986), *Transport i okhrana okruzhayushchey sredy* [Transport and environment], Transport, 176 p.
2. Vlasenko, D.A. (2012), "Control mechanism financial stability trucking companies", *Abstracts of scientific papers of international scientific-practical conference "Current status and development trend of the economy".* – Odessa, Ukraine, part 1, pp. 61–62.

3. Fesyuk, V.A. and Vovk, P.K. (2009), “Development of the organizational measures to reduce the negative impact of transport on the environment Lutsk”, *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukraiinky*, no. 10, pp.135-141.

4. Bondarenko, O.L. (2007), “Energy and environmental policies in road transport Ukraine: ways to adapt EU legislation” *Avtoshliahovyk Ukrainy*, no. 5(199), pp. 2-5.

5. Hutarevych, Yu. F., Zerkalov, D. V. , Hovorun, A. H. , Korpach A. O. and Merzhyievska L. P. (2008), *Ekolohiia ta avtomobilnyi transport* [Ecology and road transport], tutorial, Aristei, Kyiv, Ukraine, 296 p.

6. Yasenkov, E. (2007), “Five Elements motor complex and its impact on the environment”, *Avtomobilnaya promyshlennost,* no. 8, pp. 4-6.

7. State Statistics Committee of Ukraine, available at:http://ukrstat.gov.ua.

8. Malov, R.V., Erohov, V.N., Shetina, V.A., Belyayev, V.B. (1982), *Avtomobilnyy transport i zashchita okruzhayushchey sredy* [Car transport and protection of the environment], Transport, Moscow, Russia, 200 p.

9. Melnyk, O.I, Matsenko, O.M. and Pronikova Zh.S. (2012), “Research approaches to improving motivation environmentally directed activity” *Mekhanizm rehuliuvannia ekonomiky*, no. 3, pp. 58–65.

ДЕМОГРАФІЯ, ЗАЙНЯТІСТЬ НАСЕЛЕННЯ І СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

УДК 331.338.43

Півторак М.В.,
к.е.н., доцент кафедри фінансів
Білоцерківський інститут економіки та управління

ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Pivtorak M.B.,
cand. sci. (econ.), assistant professor of department of finance
Bila Tserkva institute of economics and management

THE PROBLEM OF EMPLOYMENT IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF ECONOMY IN UKRAINE

Постановка проблеми. Аграрний сектор в економіці будь-якої країни займає особливе місце. Важливість ролі, відведеної сільському господарству визначається виробництвом якісного та доступного продовольства, а також активною участю у вирішенні світової проблеми голоду.

Тому ступінь розвитку сільськогосподарського виробництва безпосередньо впливає на рівень економічної безпеки країни.

Перманентна економічна нестабільність, засилля великих високотехнологічних аграрних формувань (агрохолдингів), занепад соціальної інфраструктури села та відсутність альтернативних видів продуктивної зайнятості зумовили такі негативні явища, як високий рівень безробіття сільських жителів і, як наслідок, хронічну бідність сільського населення.

Сучасна українська економічна наука та практика ще не мають чітких механізмів впливу на формування зайнятості в сільському господарстві, адекватного сучасним євроінтеграційним процесам.

Наявність низки проблем в даній сфері та відсутність комплексного підходу до їх вирішення зумовили вибір теми наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти економічного та соціального розвитку сільських територій досліджують багато вітчизняних та іноземних науковців. Серед авторів, які досліджують проблеми зайнятості сільського населення варто назвати таких вчених, як Д. Богиня, Є. Ланченко, І. Прокопа,О. Попова, І. Топіха та ін. [4; 8–9; 11]. Дана проблематика знайшла своє відображення в низці нормативних та прогнозних документах як на законодавчому, так і на виконавчому рівнях [1–2].

Проблеми зниження рівня зайнятості в аграрному секторі і в економіці окремих країн взагалі, не залишаються без уваги і зарубіжних науковців [12–14]. Разом з тим, попри численні праці присвячені досліджуваній тематиці, поза увагою залишаються причини низької зайнятості в галузі, викликані інтернаціоналізацією сільськогосподарського виробництва, а також відсутністю дієвого механізму впливу на формування зайнятості на селі, адекватного сучасному стану ринку. Зазначене й визначило мету даної наукової роботи.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення та аналіз факторів низької зайнятості в сільському господарстві в контексті інтернаціоналізації сільськогосподарського виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Скорочення зайнятості в сільському господарстві відбувається на фоні зростання безробіття в масштабах всієї економіки. Так офіційна статистика наводить відносно низькі показники безробіття на рівні 7% - 8%. Розрахунки «дооціненого безробіття», проведені в Інституті економіки та прогнозування НАН України з урахуванням квазізайнятих і мігрантів, які виїхали в пошуках роботи за кордон, дають показник порядку 20%, що відповідає рівню безробіття у проблемних європейських країнах [5, с. 8-9].

У 2012 році прийнято Закон України «Про зайнятість населення», де передбачається низка заходів для усунення даної проблеми. Також соціально-економічний розвиток села був і є одним з основних напрямків аграрної політики в Україні.

Згідно з Законом України «Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року» від 18.10.2005 р. № 2982-IV, розвиток сільських територій є стратегічною метою аграрної політики в Україні. Серед основних складових визначено: сприяння збільшенню зайнятості сільського населення; сприяння підвищенню рівня доходів сільського населення тощо.

Схвалена в 2013 році КМУ Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року спрямована на «формування ефективного, соціально спрямованого аграрного сектору економіки, що повинен задовольнити потреби внутрішнього ринку та забезпечити провідні позиції у світі на основі його багатоукладності та пріоритетності підтримки господарств, власники яких проживають у сільській місцевості, поєднують право на землю із працею на ній, а також власні економічні інтереси із соціальною відповідальністю перед громадою» [1].

Комплексною програмою підтримки розвитку українського села на період до 2015 року передбачено «створення організаційно-економічних умов для комплексного розвитку сільських територій та поліпшення соціального рівня проживання сільського населення, в першу чергу, підвищення його зайнятості та доходів» [2].

Отже, в Україні проблемам зайнятості та соціального розвитку на законодавчому рівні приділяється достатньої уваги, але існуючі нормативні акти здебільшого мають половинчастий характер, де не передбачено чітких механізмів реалізації всіх положень та відсутні конкретні показники соціально-економічного розвитку, яких планується досягти за вказаний період.

На ступінь та характер зайнятості у сільському господарстві впливає безліч різноманітних факторів, які класифікуються на природні, організаційні, економічні, соціальні, технологічні, юридичні, демографічні, психологічні та інші.

Досліджуючи демографічні фактори встановлено, що Україна традиційно вважається аграрною країною. Але в останні десятиріччя, не дивлячись на активну «нормотворчість», частка зайнятих в сільському господарстві невпинно зменшувалась. На протязі 2012 року загальна кількість зайнятих працівників в Україні становила 12,2 млн. чоловік. (Відповідно до методології зазначена кількість зайнятих розрахована як середня за рік). З них в сільському господарстві працювало 0,75 млн. чоловік, або трохи більше 6%. А в порівнянні з базовим 2000 роком, кількість зайнятих у сільському господарстві зменшилась на 2 млн. чоловік (за різними оцінками частка населення, зайнятого в сільському господарстві на початку століття досягала 80 відсотків) [6].

З боку пропозиції робочої сили має місце скорочення сільського населення, яке в основному задовольняє попит на працю аграрних підприємств. Станом на 3 квартал 2013 року частка сільського населення в загальній чисельності всього населення складала 31,2 % або 14,1 млн. осіб і має незначну тенденцію до зниження.

Зменшення кількості сільського населення і працівників сільського господарства в загальному розумінні цього процесу розглядається і сприймається суспільством як закономірне, звичайне явище. Адже технологічні можливості щодо розвитку продуктивних сил в усіх галузях матеріального виробництва, а також підвищення на цій основі продуктивності праці дозволяють меншій кількості сільських жителів і зайнятих у сільському господарстві виробляти зростаючі обсяги сільськогосподарської продукції для продовольчого

забезпечення всього населення країни. Це загальноприйнята аксіома. Тим часом виправданою ця думка може бути тільки щодо відносного зменшення кількості сільських жителів і працівників аграрної сфери в загальній чисельності населення країни [3, с. 57-58].

Таблиця 1

Динаміка чисельності населення в 1990-2013 рр.

Рік	Всього (тис. осіб)	у тому числі		% до загальної чисельності	
		міське	сільське	міське	сільське
1990	51838,5	34869,2	16969,3	67,2	32,8
1996	51297,1	34767,9	16529,2	67,8	32,2
2000	49429,8	33338,6	16091,2	67,4	32,6
2005	47280,8	32009,3	15271,5	67,7	32,3
2010	45962,9	31524,8	14438,1	68,6	31,4
2011	45778,5	31441,6	14336,9	68,8	31,2
2012	45633,6	31380,9	14252,7	68,6	31,4
2013	45553,0	31378,6	14174,4	68,8	31,2

Джерело: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.htm

Чисельність наявного сільського населення за 1990-2013 рр. зменшилася на 2 млн. 794,9 тис. чол., або на 16,5%, кількість народжених – на 136,5 тис., померлих – зросла на 36,5 тис. чол. Відбувається обезлюднення сільських територій, зняття з обліку малозаселених поселень і, як результат, поступове знищення сільської поселенської мережі. Таким чином, не дивлячись на деяке вирівнювання показників смертності і народжуваності в останні 5 років, поточна демографічна ситуація на селі залишається загрозливою.

Ще однією проблемою низької зайнятості в сільському господарстві є вкрай низька ціна сільськогосподарської праці.

Таблиця 2

Динаміка середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності у 1995-2012 роках

(в розрахунку на одного штатного працівника, грн.)

Вид діяльності	Рік						
	1995	2000	2005	2009	2010	2011	2012
Усього	73	230	806	1906	2239	2633	3026
Сільське господарство, мисливство та пов'язані з ним послуги	37	111	415	1206	1430	1800	2023
Промисловість	89	302	967	2117	2580	3120	3500
Будівництво	103	260	894	1511	1754	2251	2491
Діяльність транспорту та зв'язку	90	336	1057	2409	2726	3138	3474
Фінансова діяльність	172	560	1553	4038	4601	5340	5954
Державне управління	81	335	1087	2513	2747	3053	3442
Освіта	71	156	641	1611	1889	2081	2527

Джерело: Розраховано за даними статистичних збірників «Доходи населення» за відповідні роки / Держкомстат України. http://www.ukrstat.gov.ua/

Проблема існуючої нерівності доходів різних груп населення України, зокрема оплати праці, стоїть досить гостро. Зниження реальних доходів і зростання їхньої диференціації – це дві основні тенденції у зміні рівня життя громадян за останні роки.

Як можна побачити з таблиці 2, мінімальним рівнем оплати праці відрізняються бюджетні сфери й сільське господарство. Найбільш високі заробітні плати мають місце в промисловості та сфері фінансової діяльності, що перевищують середній рівень по країні у

1,5 - 2 рази. Досить високий рівень оплати праці має місце також в секторі державного управління. Тому очевидно, значна диференціація в заробітній платі є причиною відтоку робочої сили з низькооплачуваних сфер діяльності, якою, в тому числі, є сільське господарство.

Гострою проблемою зайнятості в сільському господарстві є її неформальний характер.

Неформальною зайнятістю є сукупність соціально-економічних відносин, яким притаманний соціально-нейтральний чи позитивний характер; вони пов'язані з діяльністю громадян у дозволених законом рамках економічної діяльності, що здійснюється ними або самостійно в межах дрібних виробництв, результати якої через різні причини (основна – висока ступінь бюрократизації) не враховуються статистичними органами.

До неформально зайнятого населення в легальному секторі відносять: офіційно невлаштованих працівників у зареєстрованих підприємствах і офіційно оформлених найманих працівників, що здійснюють декілька видів діяльності: основну і додаткову (невраховану) і що одержують за другий вид діяльності додаткові (невраховані) доходи [4, с. 189-192].

Кількість зайнятих у неформальному секторі економіки у І півріччі 2013р. порівняно з відповідним періодом 2012р. збільшилась на 248,7 тис. осіб і складала 4,8 млн. осіб, або 23,3% загальної кількості зайнятого населення віком 15–70 років.

Зайнятість у зазначеному секторі економіки залишається більш розповсюдженою (48,7%) серед жителів сільської місцевості. У міських поселеннях обсяг цієї зайнятості був незначним (11,8%) завдяки більш сприятливій кон'юнктурі на ринку праці.

Серед зайнятих у неформальному секторі економіки майже дві третини працювали у сільському господарстві (64,5%) [10].

Для зайнятості в неформальному секторі характерно те, що вона не реєструється, більшість виробників значно обмежені у виході на організовані ринки, не охоплюється соціальним захистом, трудовим законодавством і нормами охорони праці.

Даний вид економічної активності фактично не враховується статистично, тому що неформальна зайнятість у легальному секторі законом не передбачена [4, с. 189-192].

В останні роки зменшення попиту на робочу силу в аграрному секторі багато в чому «завдячує» новим умовам господарювання та дещо іншій структурі контингентів землевласників та землекористувачів.

Серед об'єктивних чинників низького рівня зайнятості на селі можна виділити агрохолдингізацію сільськогосподарських підприємств.

Зростання рівня безробіття серед сільських жителів у зв'язку з витісненням трудомістких видів сільськогосподарської продукції, переходом на моновиробництво і використання надпотужної вузькопрофільної сільськогосподарської техніки призводить до зубожіння сільського населення, розвитку міграційних процесів та вимирання сільських територій.

Основними факторами, які сприяли виникненню великих вертикально-інтегрованих структур, як вважає В. Залізко, було створення всередині 90-х років потужного тіньового сегмента з наступним перерозподілом орендованих земель на користь середніх та великих агропромислових компаній, а також проникнення капіталу великих промислових та переробних підприємств в агробізнес шляхом викупу боргів і активів сільськогосподарських підприємств з перетворенням їх у свої філії та дочірні компанії [7, с. 73–74].

Висновки та подальші дослідження. Зниження зайнятості в сільському господарстві мало місце в результаті негативно діючих чинників як з боку попиту, так і пропозиції.

Формування пропозиції робочої сили визначає несприятлива демографічна ситуація, а також відсутність належної мотивації та матеріального стимулювання праці.

Зменшення попиту на робочу силу з боку аграрних формувань зумовлене поширенням вертикально-інтегрованих компаній – агрохолдингів.

Специфіка господарської діяльності агрохолдингів на сучасному етапі їх розвитку в Україні не передбачає широкого залучення у виробничий процес місцевих робітників, та не сприяє соціально-економічному розвитку сільських територій. Тому доцільним, на наш погляд, стане введення низки обмежень діяльності агрохолдингів економічного та правового характеру з метою підтримки та розвитку інших альтернативних форм господарської діяльності на основі кооперації суб'єктів малого та середнього бізнесу.

Вирощування кормових, технічних та плодово-ягідних культур, а також тваринництво – справа досить трудомістка. Розширення обсягів виробництва в названих сферах сприяло б підвищенню зайнятості сільського населення.

Проблеми аграрного ринку в останні роки все частіше розглядаються в контексті протидії викликам євроінтеграції. Негативний досвід східноєвропейських країн, які відкрили свої ринки продовольства внаслідок євроінтеграції, змушує до пошуку нових шляхів забезпечення стійкого попиту на вітчизняну сільськогосподарську продукцію як в середині країни, так і за кордоном.

Одним з таких напрямів може стати реалізація принципів органічного землеробства, що з одного боку передбачатиме відмову від інтенсивних технологій вирощування, результатом чого стане виробництво висококонкурентної екологічно чистої продукції, з іншого боку, такий вид діяльності, як правило, передбачатиме широке використання ручної людської праці. В цілому впровадження практики органічного сільського господарства сприятиме створенню додаткових робочих місць на місцях, появу нових перспектив для малих господарств, підвищення соціально-економічного розвитку села.

Література

1. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: розпорядження КМУ від 17 жовтня 2013 р. № 806-р. // Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/806-2013-р

2. Про затвердження Комплексної програми підтримки розвитку українського села на період до 2015 року: Постанова КМУ від 19 вересня 2007 р. N 1158 // Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-п

3. Богиня Д. Українське село вмирає:національна безпека / Д. Богиня, К. Якуба // Економіка України. – 2011. – № 4. – С. 56–66.

4. Ведерніков М. Д. Неформальний сектор в структурі національного ринку праці / М.Д. Ведерніков // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 6, Т. 2 – С. 189–192

5. Геєць В.М. Вихід з кризи / В.М. Геєць, А. А. Гриценко // Економіка України – 2013. – №6. – С. 8–19

6. Динаміка кількості найманих працівників підприємств, установ, організацій за видами економічної діяльності (2000, 2010–2012рр.) // Праця України 2012 : статистичний збірник. – К., 2013. –28 с.

7. Залізко В.Д. Вплив агрохолдингізації сільськогосподарських підприємств на соціально-економічний розвиток сільських територій / В.Д. Залізко // Економіка України – 2013. – №6 (619). – С. 71–78.

8. Ланченко Є.О. Аналіз інвестиційних процесів і зайнятості в аграрному секторі економіки / Є.О. Ланченко // Економіка АПК. – 2010. – № 6. – С.81–86.

9. Прокопа І.В. Зайнятість сільського населення в Україні: територіальна диференціація / І.В. Прокопа, О.Л. Попова, М.Г. Бетлій // Економіка і прогнозування. – 2007. – № 3. – С. 56–74.

10. Статистично аналітичний огляд стану ринку праці у І півріччі 2013 року [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/ operativ2012/rp/pres-reliz/arh_pr2012.html

11. Топіха І.Н.Забезпечення зайнятості сільського населення в умовах вступу до СОТ / І.Н. Топіха // Вісник аграрної науки Причорномор'я : наук.-теорет. фаховий журн. / Миколаївський держ. аграр. ун-т. – 2007. – Вип. № 3 (42). – С. 4–9.

12. Barnard C. EU employment law. – Oxford University Press, 2012.

13. De Bon H., Parrot L., Moustier P. Sustainable urban agriculture in developing countries. A review // Agronomy for sustainable development. – 2010. – Т. 30. – №. 1. – С. 21-32.

14. Petrick M., Zier P. Regional employment impacts of Common Agricultural Policy measures in Eastern Germany // Agricultural Economics. – 2011. – Т. 42. – № 2. – С. 183-193.

References

1. On approval of Strategy of development the agrarian sector of economy for the period to 2020: decree CMU from October 17, 2013 № 806-р, available at: zakon.rada.gov.ua/go/806-2013-р

2. On approval of the Comprehensive programs support of development Ukrainian village the period till 2015: CMU from September 19, 2007 N 1158, available at: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-п

3. Bohynia, D. and Yakuba, K. (2011), "Ukrainian village dies: national security", *Ekonomika Ukrainy*, no. 4, pp. 56–66.

4. Vedernikov, M.D. (2010), "The informal sector in structure the national labor market", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no 6, vol. 2, pp. 189–192.

5. Heiets, V.M. and Hrytsenko, A.A. (2013), "Recovering from the crisis", *Ekonomika Ukrainy*, no. 6, pp. 8–19

6. Dynamics of the number of hired workers of enterprises, institutions and organizations by economic activities (2000, 2010, 2012.) (2013), *Pratsia Ukrainy 2012 : statystychnyi zbirnyk,* 28 p.

7. Zalizko, V.D. (2013), "Effect of agriholdingization of agricultural enterprises on social and economic development of rural territories", *Ekonomika Ukrainy*, no. 6 (619), pp. 71–78.

8. Lanchenko, Ye.O. (2010), "The analysis of investment processes and employment in agrarian sector of economy", *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 81–86.

9. Prokopa, I.V., Popova, O.L. and Betlii M.H. (2007), "Employment of rural population in Ukraine: territorial differentiation", *Ekonomika i prohnozuvannia*, no. 3, pp. 56–74.

10. Statistically analytical review state of labor market in the I half 2013, available at: http://ukrstat.org/uk/ operativ2012/rp/pres-reliz/arh_pr2012.html

11. Topikha, I.N. (2007), "Provision of employment of the rural population in conditions of WTO accession", *Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomoria*, no. 3 (42), pp. 4–9.

12. Barnard, C. (2012), EU employment law, Oxford University Press.

13. De Bon H., Parrot, L. and Moustier, P. (2010), "Sustainable urban agriculture in developing countries", *Agronomy for sustainable development*, Vol. 30, no. 1, pp. 21-32.

14. Petrick, M. and Zier, P. (2011), "Regional employment impacts of Common Agricultural Policy measures in Eastern Germany", *Agricultural Economics,* vol. 42, no. 2, pp. 183-193.

УДК 331.101

Ратушенко О.І.,
здобувач кафедри фінансів
Інституту економіки та менеджменту
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»

ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Ratushenko O.I.,
postgraduate of finance department
Institute of economics and management
Open international university of
human development "Ukraine"

THE EFFICIENCY OF LABOR POTENTIAL MANAGEMENT IN MODERN CONDITIONS

Постановка проблеми. Одним із показників забезпечення конкурентоспроможності як держави, так і організації в умовах кризи є якість трудового потенціалу: його кваліфікація, продуктивність праці, задоволеність умовами праці та соціальним забезпеченням. Аналіз сучасного стану ринку економіки засвідчив той факт, що основними причинами кризисного стану багатьох вітчизняних підприємств є не лише неспроможність забезпечити конкурентоспроможність, а й невідповідність принципів і методів управління в сучасних умовах під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів функціонування ринкової економіки. Таким чином дослідження з метою удосконалення системи управління трудовим потенціалом є одним із напрямів стратегії розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні аспекти функціонування системи управління персоналом досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковців, як: А. Колот, О. Грішнова, Г. Завіновська, В. Петюх, І. Петрова, Г. Щокін, Ю. Одегов, М. Семикіна, А.Чикуркова та інші. Незважаючи на розгалужений спектр досліджень, деякі питання щодо функціонування системи управління персоналом потребують вирішення шляхом удосконалення як методології управління персоналу, так стратегії розвитку системи управління персоналу.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз теоретичних аспектів функціонування системи управління трудовим потенціалом, а також її ефективності в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан української економіки під впливом світових депресивних тенденцій потребує нових підходів до реалізації стратегії економічних і соціальних реформ. У зв'язку з зменшенням ресурсного потенціалу та підвищення соціальної ціни реалізації реформаторських заходів є досить актуальною досягнення реальної антикризової стійкості національної економіки, що неможливе без послідовного реформування головних сфер економічного й соціального життя населення України, спрямованого на подолання нагромаджених суперечностей, які є генераторами постійної нестабільності, і створення умов для максимального розкриття національного економічного та соціального потенціалу.

Новим підходом до формування конкурентоспроможності держави, соціально-економічної стабільності є вивчення основних факторів оптимізації та забезпечення трудового потенціалу. Одним із глобальних викликів, що постали сьогодні перед Україною, є утвердження економіки, в основу розвитку якої поставлена людина. Конвенція Міжнародної організації праці (МОП) № 117 «Про основні цілі та норми соціальної політики» проголошує, що будь-яка політика повинна перш за все спрямовуватися на досягнення добробуту й розвитку населення. Підвищення життєвого рівня розглядається як основна мета планування економічного розвитку, стрижневим елементом якого є забезпечення повної та продуктивної зайнятості [2].

Серед факторів, котрі зумовлюють низький рівень економічної конкурентоспроможності країни, значну роль відіграє соціальна складова, що передбачає розвиток трудового потенціалу держави. Крім цього, ефективність економіки визначається насамперед якістю наявного трудового потенціалу та способом його включення в суспільне виробництво. Відповідно до цього економічна ефективність є найважливішим показником оцінювання результатів діяльності. Якісне відтворення трудового потенціалу, способи його поєднання із засобами виробництва, ефективність трудової діяльності – усе це залежить від якісно-сформованої системи управління трудовим потенціалом. Управління як явище дуже різноманітне. Сьогодення, на нашу думку, характеризує потенціал як один із основних ресурсів держави та будь-якої організації, управління і розвиток якого великою мірою залежить від конкурентоспроможності держави і від платоспроможності, розвитку організації в цілому.

Трудовий потенціал, як економічна категорія – характеризує трудові ресурси певного місця і в певний час, це сукупність різноманітних якостей, що визначають працездатність індивіда. Такими якостями, зокрема, є: здатність і схильність працівника до праці, стан його здоров’я, витривалість, тип нервової системи, обсяг загальних і спеціальних знань, трудових навичок, рівень відповідальності, соціальної зрілості, моральних цінностей, інтересів і потреб. Трудовий потенціал не є постійною величиною – зростає із розвитком та удосконаленням знань і навичок, поліпшенням умов праці та життєдіяльності і знижується внаслідок погіршення умов, режиму праці та здоров’я працівника.

Виокремлюють трудовий потенціал суспільства і трудовий потенціал підприємства.

Під трудовим потенціалом суспільства розуміють конкретну форму матеріалізації людського фактора, в якій акумулюються та синтезуються сукупні здібності працездатного населення до суспільно корисної діяльності. Таким чином трудовий потенціал розглядається на державному та регіональному рівнях, оскільки представляє собою інтегральну сукупність можливості населення до економічної активності як суб’єктів трудової діяльності [3, с. 250].

Трудовий потенціал підприємства – гранична величина можливості участі працівників у виробництві з урахуванням їх психофізіологічних особливостей, рівня професійних знань, накопиченого досвіду за наявності необхідних організаційно-технічних умов. Він завжди більший за суму індивідуальних потенціалів окремих працівників.

Людський потенціал - це здатність людей до реалізації сукупності їхніх потенційних можливостей приносити індивідуальний та суспільний дохід. Він включає природні здібності й таланти, а також здобуті освіту, професійні знання, кваліфікацію та навички. Важливою характеристикою людського потенціалу є здоров'я людей.

Слід зазначити, що поняття „ людський потенціал” та „ людські ресурси” є нетотожними. Людські ресурси потенційно можуть стати капіталом у тому випадку, якщо даватимуть реальний дохід та створюватимуть багатство, тобто, якщо людина має можливість зайняти себе у суспільному виробництві шляхом власноручно організованої діяльності або продажу своєї робочої сили наймачеві. Для перетворення людських ресурсів у діючий капітал необхідні певні умови, що забезпечили б реалізацію людського потенціалу в результатах діяльності (зокрема виражених у товарній формі). Таким чином, людський капітал є специфічним видом капіталу. На відміну від фізичного капіталу, який має матеріально-речове вираження, людський капітал існує у формі знань, здібностей, трудових та життєвих навичок, певного рівня здоров'я [9, с. 5].

Процес управління трудовим потенціалом регулюється на трьох рівнях: державному, регіональному та на рівні підприємства. Щоб цей процес був ефективним, необхідна максимальна узгодженість дій на всіх рівнях. На рівні останнього відбувається безпосереднє використання потенціалу кожного працюючого. Таким чином основу трудового потенціалу суспільства становить саме трудовий потенціал організації, підприємства.

Враховуючи той факт, що управління трудовим потенціалом знаходиться на перетині інтересів суспільства, вимог профспілок, рішень на рівні держави, бажань особистостей та інших організаційних вимог, то, на нашу думку, управління необхідно розглядати через призму соціально-економічних аспектів, тобто, як систему взаємовідносин організаційно-економічних, соціальних заходів щодо реалізації прав людини шляхом створення умов для нормального функціонування, розвитку і ефективного використання потенціалу робочої сили, забезпечення його прав та свобод, а також їх соціального захисту. Права людини діють у всіх

сферах її життя, в тому числі і в трудових відносинах, на робочих місцях. До основних прав найманого працівника відноситься:

згідно декларації прав людини:

право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі та сприятливі умови праці;

відсутність дискримінації щодо оплати праці за один і той же вид роботи;

справедливу та задовільну винагороду, яка забезпечує необхідний життєвий рівень для існування як самого працівника, так і його сім'ї;

на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, умови проживання, медичне обслуговування і соціальний захист, який необхідний для підтримки здоров'я, благополуччя як його особисто, так і його членів сім'ї;

соціальний захист у випадку безробіття, старості, інвалідності, хвороби та від інших випадків;

має право створювати професійні союзи і входити до їх складу для захисту своїх інтересів;

на відпочинок і дозвілля, включаючи право на допустиме обмеження робочого дня, на оплачувану періодичну відпустку [1].

згідно Трудового кодексу України:

право на працю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується, та право на припинення трудових відносин;

право на рівні можливості та рівне ставлення до нього при вирішенні питання щодо працевлаштування, оплати за працю рівної цінності, професійного зростання або звільнення;

право на повагу до його гідності і честі, конфіденційність особистої інформації та їх захист;

право на захист від безробіття, на професійну підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації;

право неповнолітніх на особливий захист від фізичного та морального ризику у зв'язку з трудовими відносинами;

право працюючих жінок на особливий захист материнства;

право інвалідів на трудову реабілітацію та професійну адаптацію;

право працівників-мігрантів на захист їхніх трудових прав;

право працівників із сімейними обов'язками на захист від дискримінації та узгодження в міру можливості їхніх трудових обов'язків із сімейними;

право на належні, безпечні і здорові умови праці, включаючи право на отримання інформації щодо умов праці та вимог охорони праці на робочому місці, а також право на відмову від виконання роботи в умовах, що не відповідають вимогам охорони праці;

право на справедливу оплату праці, не нижчу за визначену законом мінімальну заробітну плату, та своєчасну її виплату в повному розмірі;

право на належні виробничо-побутові умови, пов'язані з виконанням працівником обов'язків за трудовим договором;

право на забезпечення державних гарантій і компенсацій, визначених трудовим кодексом, законами та іншими нормативно-правовими актами у сфері праці;

право на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

право на відпочинок;

право вимагати від роботодавця дотримання умов трудового законодавства, колективного і трудового договорів;

право на об'єднання у професійні спілки;

право на участь у веденні колективних переговорів;

право на страйк;

право на відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю або майну у зв'язку з виконанням трудових обов'язків;

право на захист від незаконного звільнення;

право на захист своїх трудових прав, у тому числі в суді [8].

Затверджена МОП структура витрат роботодавця на робочу силу містить: виплату заробітної плати, оплату невідпрацьованого часу, одноразові премії, заохочення, витрати на харчування, паливо, витрати на забезпечення працівників місцем проживання, витрати на соціальний захист, витрати на професійне навчання, витрати на культурно-побутове

обслуговування, податки, віднесені до витрат на робочу силу [6]. Отже, роботодавець незалежно від виду діяльності, обсягу виконаних робіт повинен забезпечити найманого працівника: необхідними умовами праці для виконання тих чи інших видів робіт, необхідним розміром заробітної плати, виходячи з виконуваних видів робіт, але не нижче встановленого законодавством мінімуму, щорічною відпусткою для відновлення продуктивності праці, обов'язковим соціальним страхуванням, належним медичним забезпеченням для утримання продуктивності праці на достатньому рівні, не нижчому від того, що був у працівника. Також роботодавець повинен підтримувати і поважати міжнародно-затверджені принципи прав людини в своїй сфері впливу і сприяти їх дотриманню, а також повинен бути впевненим в тому, що він власними діями не порушує права людини. Сьогодні виокремлюють три рівні відповідальності: обов'язки щодо дотримання прав людини на локальному рівні в відношенні учасників бізнес-операцій (персонал, бізнес – партнери, клієнти, населення), обов'язки щодо не порушення права на локальному і національному рівнях, обов'язки щодо дотримання прав при роботі в інших країнах. Таким чином, держава повинна, з однієї сторони, надати роботодавцю можливість управляти працею працівників, а з іншої сторони – захистити їх від можливих зловживань зі сторони роботодавця. Відповідно, головним завдання законодавства про працю є створення необхідних правових умов для досягнення оптимальної узгодженості інтересів сторін трудових відносин.

Сутність управління потенціалом полягає в тому, що працівники розглядаються як механізм забезпечення конкурентоспроможності, яку необхідно розміщувати, розвивати, мотивувати разом з іншими ресурсами, щоб досягти стратегічних цілей. Система управління трудовим потенціалом, в основі якої лежить стратегічне планування, передбачає наявність механізму узгодження поточних і стратегічних рішень та забезпечує контроль за реалізацією цих рішень і можливістю їхнього своєчасного коригування. Одегов Ю.Г. виокремлює наступні аспекти управління трудовим потенціалом:

- техніко-технологічні, що відображають розвиток виробництва з використанням техніки і технологій;
- організаційно-економічні, які передбачають планування чисельності, персоналу, морального та матеріального стимулювання, використання робочого часу;
- соціально-психологічні, що відображають питання соціально-психологічного забезпечення управління персоналом;
- педагогічні передбачають вирішення питань, пов'язаних з вихованням персоналу [5, с. 54].

Відповідно до вищезазначеного, управління трудовим потенціалом необхідно розглядати як сукупність функціональних, інструментальних завдань щодо активізації людського фактору.

Аналізуючи дослідження провідних науковців в даному напрямку, можна виокремити декілька поглядів щодо управління трудовим потенціалом. Одні автори досліджень розрізняють економічну, соціальну, організаційну ефективність управління персоналом. Інші – економічну, соціальну та технічну. Враховуючи вимоги функціонування ринкової економіки, вважаємо доцільним поєднання вищезазначених складових в єдину цілісну систему управління персоналом. Відповідно, економічна ефективність управління персоналом характеризує досягнення економічних цілей підприємства шляхом всебічного та оптимального використання персоналу за принципом економічного витрачання наявних ресурсів. Організаційна ефективність визначається рівнем гармонійності організаційно-структурної побудови всіх елементів системи управління персоналом відповідно до умов забезпечення максимальної їхньої результативності. Технологічна ефективність визначається ступенем відповідності рівня техніко-технологічного забезпечення управління персоналом сучасним вимогам з метою досягнення більш продуктивної роботи, відповідно до потреб як населення, так і суспільства в цілому. Соціальна ефективність означає, перш за все, ступінь задоволення потреб, матеріальних і духовних інтересів персоналу шляхом системи мотивації, соціального захисту. Вищезазначені складові, незважаючи на наявність відмінностей щодо вираження інтересів, в більших випадках взаємопов'язані і доповнюють одна одну в забезпеченні налагодженої, ефективної системи управління.

Система управління трудовим потенціалом передбачає низку цілей та функцій між якими існує певна відмінність. Цілі організації системи управління характеризуються

наступними ознаками: бажаним станом в майбутньому, даним станом конкретно, які офіційно затверджують і узгоджують з керівництвом. Відповідно цілі виконують три функції: управління, координація та контроль (рис. 1).

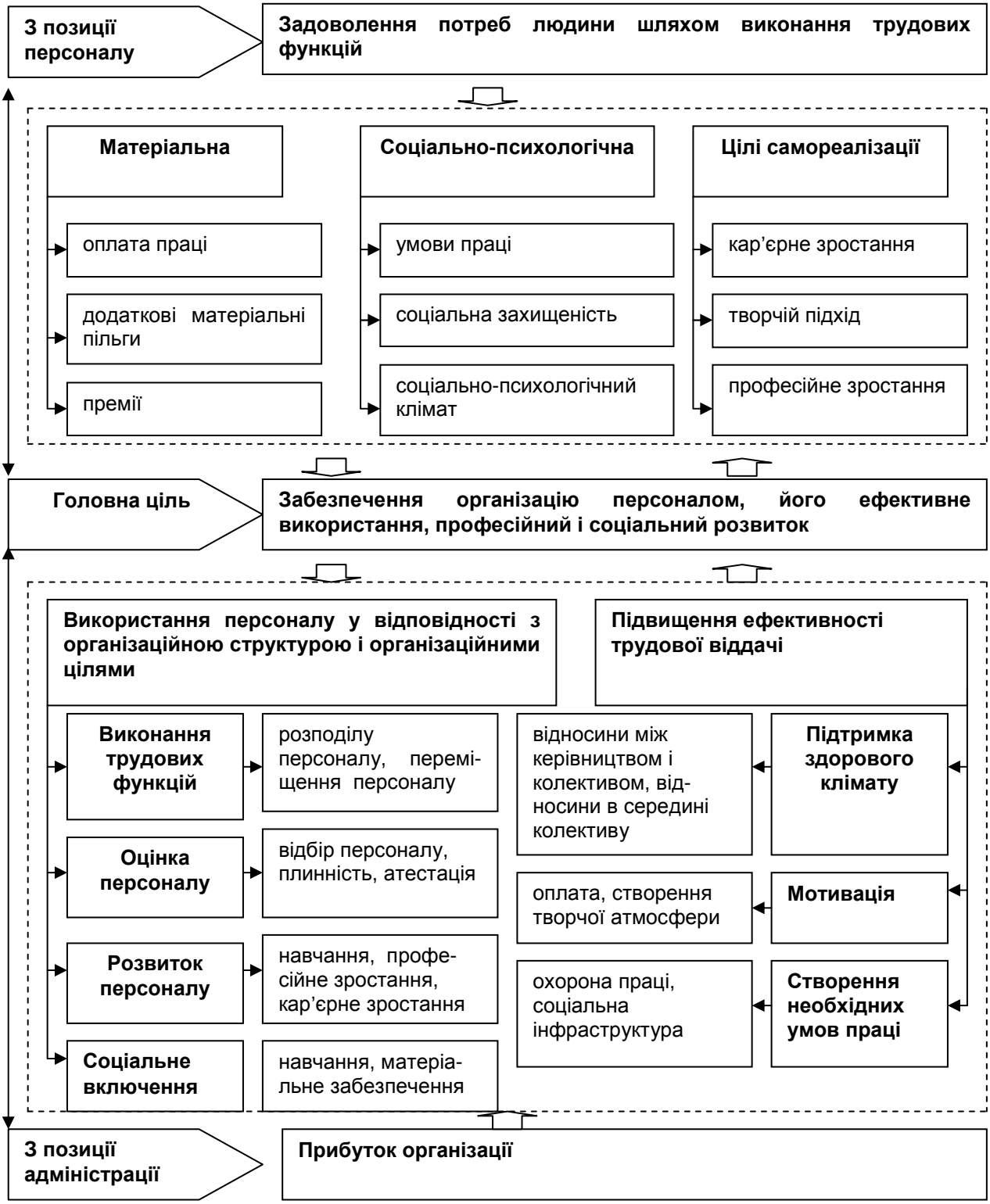

Рис. 1. Ефективність системи управління трудовим потенціалом на мікрорівні
Джерело: доопрацьовано автором [7]

Економічна ціль передбачає отримання розрахункової величини прибутку від реалізації продукції та надання послуг. Науково-технічна – забезпечення науково-технічного рівня продукції, а також підвищення продуктивності праці за рахунок удосконалення технології.

Виробничо-комерційна ціль передбачає виробництво та реалізація продукції і надання послуг в заданому об'ємі і відповідно до планів. Соціальна ціль – досягнення заданого ступеню задоволення соціальних потреб працівників [4]. Не менш важливим фактором є те, що соціальні цілі можна розглядати з декількох позицій: з позиції персоналу і з позиції адміністрації.

Отже, з однієї сторони цілі системи управління визначають конкретні потреби працівників, які повинні бути задоволені адміністрацією. З іншої сторони, дані цілі визначають характер і умови трудової діяльності, що забезпечує адміністрація. Відповідно, ефективність системи управління персоналом полягає саме у відсутності розмежування між вищезазначеними цілями.

Відповідно до цілей, виділяють такі функції системи управління персоналом, як чітке визначення і реалізація стратегічних і тактичних цілей організації, прогнозування ситуації на ринку праці і в колективі, аналіз наявного кадрового потенціалу та планування його розвитку з урахуванням перспективи, мотивація персоналу, оцінка та навчання кадрів, сприяння адаптації працівників до нововведень, створення сприятливих умов в колективі [5, с. 99]. На думку Дмитренка Г.А., під функціями системи управління персоналу необхідно розуміти посадові обов'язки працівників підрозділів системи управління персоналом, які пов'язані з впливом на нього і їх можна класифікувати за функціональними блокам [10, с. 440].

На нашу думку, основними функціями системи управління персоналом є: планування, організація та регулювання, що передбачає координацію фактичних дій стосовно досягнення результатів; облік і контроль, стимулювання, саме управління і соціальне включення (рис. 2). Розширення категоріального апарату функції системи управління персоналом саме соціальним включенням працівників пояснюється саме визначенням управління персоналу, як систему соціально-економічних взаємовідносини щодо дотримання прав людини.

Рис. 2. Цілі та функції системи управління трудовим потенціалом

Джерело: розроблено автором

Отже, процес управління персоналом можна представити у вигляді узгоджених рішень, направлених на досягнення головної цілі функціонування організації шляхом формування цілей, функцій, організаційної структури управління персоналом, вертикальних і горизонтальних функціональних взаємозв'язків в процесі прийняття та реалізації управлінських рішень.

Висновки та подальші дослідження. Управління трудовим потенціалом – це системи взаємовідносин організаційно-економічних, соціальних заходів щодо реалізації прав людини шляхом створення умов для функціонування, розвитку й ефективного використання потенціалу робочої сили як на макро-, так і мікрорівнях.

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку систему управління трудовим потенціалом необхідно розглядати в поєднанні економічної, соціальної, організаційної ефективності системи управління.

З урахуванням соціально-економічних складових розвитку інноваційної економіки система управління трудовим потенціалом становить комплекс взаємопов'язаних економічних, організаційних та соціально психологічних методів, що забезпечують ефективність трудової діяльності та конкурентоспроможності шляхом реалізації функцій системи управління планування, організації та регулювання, передбачають координацію фактичних дій стосовно досягнення результатів; облік і контролю; стимулювання; саме управління та соціальне включення. Соціальне включення це процес, який передбачає досягнення необхідного життєвого рівня шляхом доступу до економічного, соціального і культурного життя з дотриманням та реалізацією прав людини.

Отже, ефективність управління трудовим потенціалом необхідно розглядати з урахуванням функції соціального залучення, що передбачає перерозподіл соціальних можливостей серед усіх верств населення, а також укріплює зв'язок між принципами рівності та недискримінації, розширює можливості для вразливих і маргіналізованих осіб, що свідчить не лише про реалізацію прав людини, а й про соціальну відповідальність як держави, так і бізнесу. Формування ефективної політики системи управління трудовим потенціалом необхідно за участю всіх інститутів ринку праці: інститут-держава, інститут – організація, служба зайнятості і агентства, діяльність яких направлена на сприяння зайнятості з урахуванням потреб національного ринку праці.

Література

1. Всеобщая декларация прав человека [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/udhr)
2. Декларация МОТ о социальной справедливости в целях справедливой глобализации (97-я сессия Международной конференции труда) [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/documents/publication/wcms_100193.pdf
3. Ким М.Н. Трудовой потенциал: формирование, использование, управление. – Харьков: ХНУ им В.Н. Каразина, 2003. – 250 с.
4. Методология управления персоналом организации [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://www.persona-nova.ru
5. Одегов Ю.Г. Управление персоналом : учебник для вузов / Ю.Г. Одегов, П.В. Журавлев. – М. : Финстатинформ, 1997. – 878 с.
6. Социальный пакет: виды и способы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.hr-portal.ru/article/sotsialnyi-paket-vidy-i-sposoby
7. Сущность, цели и функции системы управления персоналом организац [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.grandars.ru/college/biznes/sistema-upravleniya-personalom.html
8. Трудовий кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF0US00X.html
9. Удосконалення організаційно-правових засад збереження і розвитку трудового потенціалу України: інноваційна модель оцінки і збереження трудових людських ресурсів : метод. реком. / [Л. І. Жаліло, О. І. Мартинюк, І. В. Рожкова та ін.] ; за заг. ред. І.М. Солоненка. – К. : НАДУ, 2009. – 44 с.

10. Управління людськими ресурсами: (понятійно-термінол.слов.): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. Г.В. Щокіна, О.В. Антонюка, М.Ф. Головатого. – К. : МАУП, 2006. – 496 с.

References

1. The Universal Declaration of Human Rights [Electronic resource], available at: http://www.un.org/ru/documents/udhr.
2. The ILO Declaration on Social Justice for a Fair Globalization (International conference of labor. The session No 97.), available at: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/documents/publication/wcms_100193.pdf
3. Kim, M.N. (2003), *Trudovoy potentsial: formirovaniye, ispolzovaniye, upravleniye* [Labor potential: the formation, use, management], Kharkivskyi Natsionalnyi Universytet imeni V.N. Karazina, Kharkiv, Ukraine, 250 p.
4. Methodology of personnel management, available at: http://www.persona-nova.ru.
5. Odehov, Yu.H., Zhuravlev, P.V. (1997), *Upravleniye personalom* [Personnel management], high school textbook, Finstatinform, Moscow, Russia, 878 p.
6. Social package: types and methods, available at: http://www.hr-portal.ru/article/sotsialnyi-paket-vidy-i-sposoby.
7. Essence, purposes and functions of the system of personnel management, available at: http://www.grandars.ru/college/biznes/sistema-upravleniya-personalom.html
8. The Labor Code of Ukraine [Electronic resource], available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF0US00X.html.
9. Solonenko, I.M., Zhalilo, L.I., Martyniuk, O.I. and Rozhkova, I.V. (2009), Improvement of organizational and legal foundations of conservation and development of labor potential in Ukraine: an innovative model for evaluating and preservation of labor human resources: Methodical recommendations, NADU, Kyiv, Ukraine, 44 p.
10. Shchokin, H.V., Antoniuk, O.V., Holovatyi M.F. (2006), *Upravlinnia liudskymy resursamy: ponyatiino-terminol. slovn.* [Human Resource Management : conceptually terminological dictionary], high school textbook, MAUP, Kyiv, Ukraine, 496 p.

МАРКЕТИНГ І РИНКОВІ ВІДНОСИНИ

УДК 338.439.5

Карпенко А.М.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту
Білоцерківський національний аграрний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Karpenko A.M.,
cand. sci. (econ.), assistant professor of department of management
Bila Tserkva national agrarian university

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC FOUNDATIONS OF A MARKET INFRASTRUCTURE OF MARKET IN UKRAINE

Постановка проблеми. Сучасний стан ринку сільськогосподарської продукції та продовольства характеризується повільним формуванням ринкової схеми просування продукції до споживача, яка була б здатна забезпечити скорочення витрат сільськогосподарської продукції, підвищити її якість, сприяти формуванню ринкових цін.

Нинішня інфраструктура аграрного ринку не зорієнтована на швидке просування сільськогосподарської продукції до споживачів. При цьому збитків зазнають і товаровиробники, які змушені використовувати неорганізовані канали збуту з непрозорими умовами купівлі-продажу та диктатом посередника, і споживачі, які змушені купувати продукцію часто сумнівної якості за вищими цінами.

Важливим є розвиток інфраструктури, що забезпечує вихід аграрного товаровиробника (фермера, сільгосппідприємства, селянського господарства) на організований ринок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вивчення проблем становлення та розвитку інфраструктури продовольчого ринку, системи економічних відносин між його учасниками вагомий внесок зробили багато вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів: Ю.І. Данько, О.О. Красноруцький, Х.З. Махмудов, Д.А. Міщенко, В.В. Писаренко, П.Т. Саблук, А.С. Савощенко, В. Соболєв, О.М. Шпичак, Х. Зінгер, П. Розенштейн-Родан. Проте залишаються не висвітлені сучасні проблеми розвитку ринкової інфраструктури продовольчого ринку.

Постановка завдання. Метою статті є розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо розвитку суб’єктів господарювання – складових ринкової інфраструктури продовольчого ринку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні в Україні недостатньо розвинута інфраструктура аграрного ринку, що зумовлює відсутність цивілізованих прозорих каналів просування сільськогосподарської продукції від виробника до кінцевого споживача на вигідних для всіх учасників процесу умовах, а особливо стабільних зв'язків у ланцюгу "виробник - оптовик – роздрібний продавець - споживач" [1, с. 28].

Ситуація, що склалася, є причиною великих цінових коливань на ринку сільськогосподарської продукції, призводить до неефективного використання ресурсів, звужує можливості щодо забезпечення населення якісною сільськогосподарською продукцією у широкому асортименті за доступною ціною, зумовлює додаткові витрати для

виробників, переробників, споживачів, втрати державного та місцевих бюджетів. Основними проблемами цього є:

1) повільна розбудова оптових ринків сільськогосподарської продукції;

2) низький рівень інституційного розвитку аграрного ринку, недостатність власного капіталу та технічної оснащеності переважної більшості сегментів оптового ринку та ринку послуг у аграрній сферах, відсутність належного інформаційного простору, який забезпечував би відповідні комунікації учасникам оптової торгівлі та можливості їх виходу на зовнішні ринки;

3) незважаючи на значний об'єм плодоовочевого ринку - 8 млн. тонн (3,5 млрд. дол. США), 30% овочів і 70% фруктів, які сьогодні реалізовуються через мережу роздрібної торгівлі, імпортується з інших країн. Це призводить до постійного зростання цін і зменшення обсягів продукції вітчизняного виробництва;

4) низький рівень організації в об'єднанні виробників сільськогосподарської продукції для проведення спільної заготівельно-збутової діяльності;

5) низький рівень товарності плодоовочевої продукції;

6) великі втрати продукції. Щороку Україна втрачає до 5 млн. тонн зібраного врожаю картоплі, овочів і фруктів, внаслідок чого виробники і продавці недораховуються близько 8 млрд. гривень;

7) незадовільна якість зберігання. Лише 10% сховищ відповідають сучасним вимогам.

Незначна частка охолоджуваних складських приміщень для зберігання картоплі (4%), овочів (10%) і фруктів (19%) відповідає сучасним вимогам.

Актуальність швидкого вирішення проблеми формування та розвитку інфраструктури аграрного ринку зросла у зв'язку зі вступом України до Світової Організації Торгівлі та створенням зони вільної торгівлі із Європейським Співтовариством: вітчизняна сільськогосподарська продукція може бути витіснена з ринку іноземною через її низьку конкурентоспроможність.

Сьогодні в інфраструктурі аграрного ринку започатковано формування маркетингової мережі в ланцюгу „товаровиробник (власник продукції) - сільськогосподарські заготівельно-збутові та інші обслуговуючі кооперативи – районні кооперативні агроторгові доми - оптові ринки (товарні біржі, аукціони живої худоби та птиці, оптові плодоовочеві та продовольчі ринки) - споживачі" [2, с. 29].

В результаті цих причин аграрні ринки все ще залишаються неорганізованими, зарегульованими, на яких відсутні ефективні маркетингові канали збуту продукції, особливо для господарств населення.

В Україні існує 523 товарних бірж. З оптові ринки сільськогосподарської продукції діючі, оптовий ринок живої худоби. 153 діючі обслуговуючі кооперативи. 10052 заготівельних пунктів молока та 565 пунктів худоби та птиці.

Одним із напрямків вирішення проблеми є розвиток оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією через посередництво відповідної логістичної інфраструктури з функцією оптового ринку сільськогосподарської продукції, де здійснюється торгівля свіжими овочами, фруктами, м'ясом, рибою, іншими видами продовольства, квітами.

На державному рівні здійснено низку суттєвих кроків, а саме:

• Урядом затверджено Державну цільову економічну програму підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року, метою якої є удосконалення правових, соціально-економічних та організаційних умов для створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, формування їх інфраструктури.

• Прийнято Державну цільову програму створення оптових ринків сільськогосподарської продукції, основна мета якої - створення мережі оптових ринків сільськогосподарської продукції, що забезпечить ефективний прозорий ринковий механізм реалізації сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки товаровиробниками усіх форм власності, доступ до ринків дрібним та середнім виробникам продукції, сприятиме підвищенню якості продукції, знизить рівень її кінцевої ціни та рівень споживчої інфляції.

• З метою визначення організаційно-правових та економічних засад формування в Україні мережі оптових ринків сільськогосподарської продукції прийнято Закон України "Про оптові ринки сільськогосподарської продукції".

Формування цивілізованого посередника між безпосереднім виробником продукції і споживачем продовжується. Ринкова інфраструктура не повною мірою виконує свої функції, а селяни продовжують продавати продукцію не організованим посередникам.

Це є причиною нестабільності кон'юнктури ринків, недоотримання безпосередніми товаровиробниками значної частини прибутку, яка переходить до посередників-торговців [3, с. 20].

У 2010-2012 роках Мінагропродполітики надано статус оптового ринку сільськогосподарської продукції 11 юридичним особам у Львівській, Київській, Запорізькій, Донецькій та інших областях.

Тобто, на сьогодні в Україні мережа оптових ринків за кількісними параметрами вже формується, а за функціональними ознаками знаходиться на низькому рівні [4, с. 182].

Повільно формується мережа оптових продовольчих та плодоовочевих ринків, аукціонів живої худоби та птиці. Відчувається нагальна потреба у створенні служб, які б вивчали кон'юнктуру аграрного ринку для прогнозування та поширення маркетингової інформації серед товаровиробників.

Причиною такого стану є тінізація та монополізація каналів реалізації сільськогосподарської продукції; постійний дефіцит фінансових ресурсів, що обмежує створення та розвиток окремих елементів інфраструктури аграрного ринку; неефективність державної політики щодо створення умов для розвитку кооперативних та інших некомерційних об'єднань сільськогосподарських товаровиробників в сфері заготівлі, переробки, реалізації продукції та фінансового і транспортного обслуговування товарних потоків; відсутність якісного інформаційного забезпечення населення з питань господарювання в ринкових умовах [5, с. 304].

Невідпрацьованим є законодавство в частині надання податкових стимулів для оптових ринків сільськогосподарської продукції, інвестиційної політики.

Нині в Україні система оптової торгівлі складається переважно із суб'єктів приватної власності. Розвиток її інфраструктури в кращому випадку здійснюється на основі маркетингових досліджень та логістики, але частіше носить довільний характер із переважанням історично розміщених об'єктів інфраструктури. Проблемним залишається ефективне поєднання транспортної інфраструктури, сучасних енергоефективних складських та торгівельних площ із дотримання санітарних норм і загального контролю безпеки сільськогосподарської продукції.

Питання соціального аспекту розміщення об'єктів інфраструктури приватними суб'єктами практично не розглядається, це носить об'єктивний характер [6, с. 212].

Проте, варто додати, що оптові ринки сільськогосподарської продукції, які лише недавно розпочали свою діяльність уже відвідали понад 4,5 млн. споживачів. Ринок плодоовочевої продукції декілька років поспіль демонструє ознаки стабільності, що безумовно вносить позитивні моменти як для виробника, так і для споживачів.

Крім того, створення мережі оптових ринків сільськогосподарської продукції сприятиме підвищенню товарності вирощеної продукції, виведенню з тіні та легалізації товаропотоків такої продукції, в тому числі вирощеної населенням, прозорому формуванню ціни на основі попиту та пропозиції [7, с. 119].

Розвиток оптових ринків сприятиме також заготівельно-збутовій діяльності сільськогосподарських виробників. Як свідчить досвід, ефективна господарська діяльність різних організаційно-правових структур - виробників сільськогосподарської продукції можлива лише при достатньому розвитку сервісних підприємств виробничої та соціальної інфраструктури. Через це у світовій практиці широкого розвитку набуло кооперування у сферах, що надають послуги сільськогосподарському виробнику в організації таких процесів, як збут і переробка виробленої продукції, матеріально-технічне забезпечення та інші види обслуговування виробництва через створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів [8, с. 60].

Реалізація великих партій продукції потребує значних затрат часу, а тому сільськогосподарські підприємства віддають перевагу укладенню попередніх договорів контрактації на закупівлю їхньої продукції із супермаркетами та переробними підприємствами.

Останнім часом мешканці великих міст при купівлі свіжих овочів все частіше надають перевагу роздрібним мережам і супермаркетам, відмовляючись від стихійних ринків.

Нині супермаркети складають суттєву конкуренцію традиційним базарам.

Наприклад, у Нідерландах близько 90% овочів і фруктів реалізується через супермаркети, у Німеччині цей відсоток складає 75, у Франції - близько 70. В Україні супермаркетами користуються близько 50% споживачів не в період масового збору овочів і 16% - в період сезону.

Якщо раніше послугами супермаркетів користувалися, як правило, більш заможні клієнти, то нині їх клієнтами є і бідніші верстви населення. Споживачі перестають тратити час на багаточасові походи на базар, віддаючи перевагу покупкам в супермаркетах, до того ж часто супермаркети влаштовують різноманітні акції по здешевленню овочевої продукції.

Наявність чималої кількості великих супермаркетів у м. Києві створюють за нинішньої концепції функціонування ринку «Столичний» конкуренцію для покупців, які купують у роздріб. Вони мають можливість обирати найбільш вигідне для них місце покупок свіжої продукції. Найбільше на такий вибір впливає відстань до оптового ринку.

За оперативними даними адміністрації оптового ринку «Столичний», сьогодні тільки 15-20 відсотків мешканців м. Києва відвідують цей оптовий ринок. Решта киян надають перевагу великим супермаркетам, особливо мережі «Ашан», у якій ціни не набагато вищі ніж на оптовому ринку «Столичний». Це ще раз підтверджує доцільність переходу на класичну схему роботи оптового ринку (нічний чи ранішній режим) із дрібними та великими підприємствами, які потім продаватимуть продукцію в роздріб. За такою схемою з оптовими ринками можуть працювати також кафе, ресторани, магазини роздрібної торгівлі.

Мешканцям м. Києва більш вигідно їхати на ОРСП «Столичний» за невеликими оптовими партіями свіжої овочевої продукції для власного споживання.

Переважно покупцями більш великих партій свіжих овочів вітчизняного виробництва на оптовому ринку будуть дрібні роздрібні торговці м. Києва та районних центрів Київської області. Імпортна овочева продукція, яка пропонується на оптовому ринку, вже нині є більш конкурентною за ціною порівняно з іншими супермаркетами, що обумовлено можливостями здійснювати їх закупівлю за прямими контрактами та наявністю потужностей для зберігання її на території ОРСП.

Одним із першочергових завдань на шляху до вирішення проблеми збуту овочів особистими селянськими господарствами може стати створення заготівельно-збутових кооперативів, що представлятимуть інтереси селян і забезпечуватимуть реалізацію лишків їх продукції за стабільними каналами збуту насамперед через оптові ринки сільськогосподарської продукції.

Висновки та подальші дослідження. Набуття Україною асоційованого членства у ЄС вимагатиме пошуку та реалізації принципово нових шляхів формування конкурентоспроможного аграрного сектору національної економіки, залучення до цього процесу малого і середнього сільського бізнесу, створення йому належних умов для прибуткового господарювання та комфортного проживання у сільській місцевості, використовуючи, в першу чергу, світовий та європейський досвід.

На сьогоднішній день пріоритетом розвитку економіки з боку держави повинен стати розвиток елементів ринкової інфраструктури, їх реформування відповідно до світових стандартів, оновлення правової та технічної бази для забезпечення ефективності їх функціонування.

Останній період економічного розвитку України досить яскраво свідчить про необхідність активізації роботи центральних та місцевих органів виконавчої влади щодо реалізації регіональних програм та вжиття заходів, спрямованих на розбудову і розвиток інфраструктури аграрного ринку насамперед регіональних оптових ринків сільськогосподарської продукції, сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів розроблення та впровадження комплексного плану заходів щодо законодавчого, інституційного та організаційного забезпечення розвитку ефективної торгівлі на організованому аграрному ринку.

Література

1. Красноруцький О. Функціонування маркетингової інфраструктури внутрішніх ринків продовольства і сільськогосподарської продукції / О.Красноруцький // Зб.наук. праць молодих вчених ТНЕУ. Вип.9. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – С. 31–35.

2. Міщенко Д.А. Аграрний маркетинг в системі управління діяльністю підприємства на вітчизняному продовольчому ринку / Д.А. Міщенко // Агросвіт. – 2008. – № 13. – С. 27–30.

3. Ибрагимов Л.А. Инфраструктура товарного рынка / Л.А. Ибрагимов. – М. : Издательство “ПРИОР”, 2001. – С. 11-35.

4. Шпикуляк О.Г. Інституції у розвитку та регулюванні аграрного ринку: монографія / Шпикуляк О.Г. – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – С. 181-183.

5. Березін О.В. Формування ринку сільськогосподарської продукції споживчої кооперації України / Березін О.В. // Торгівля, комерція, підприємництво (Ринкова інфраструктура: суть, функції та побудова). Збірник наукових праць. – Львів: Львівська комерційна академія. – 2001. – С. 300-308.

6. Паска І.М. Роль і місце оптових ринків в системі збуту сільськогосподарської продукції / І.М. Паска // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. 2012. – № 2 [5]. – С. 210-217.

7. Копитець Н.Г. Передумови формування ринкової системи збуту та реалізації сільськогосподарської продукції / Н.Г. Копитець // Економіка АПК. – 2004. – № 6. – С. 118-125.

8. Бурцев В.В. Совершенствование системы управления сбыта продукции / В.В. Бурцев // Маркетинг в России и за рубежом. – 2002. – № 6. – С. 57-68.

References

1. Krasnorutskyi, O. (2008), “Operation of marketing infrastructure of domestic markets for agricultural products and foodstuffs”, *Nauka moloda,* issue 9, pp. 31–35.

2. Mishchenko, D.A. (2008), “Agricultural marketing in the management of the enterprise in the domestic food market ”, *Agrosvit,* no.13, pp. 27-30.

3. Ibragimov, L.A. (2001), *Infrastruktura tovarnogo rynka* “Infrastructure of commodity market”, Izdatelstvo “PRIOR”, Moscow, Russia, pp. 11-35.

4. Shpykuliak, O.H. (2010), *Instytutsii u rozvytku ta rehuliuvanni ahrarnoho rynku* “Institutions in the development and regulation of agricultural markets”, monograph, NNTs IAE, Kyiv, Ukraine, pp. 181-183.

5. Berezin, O.V. (2001), “Formation of agricultural markets Consumer Cooperatives in Ukraine”, *Torhivlia, komertsiia, pidpryiemnytstvo,* pp. 300-308.

6. Paska, I.M. (2012), “Role of wholesale markets are already marketing of agricultural products”, *naukovi praci Poltavskoyi derzhavnoyi agrarnoyi akademiyi*, no. 2 [5], pp. 210-217.

7. Kopitets, N.G. (2004), “Background of the formation of market sales and marketing of agricultural products”, *Ekonomika APK (Economika APK),* no.6, pp.118-125.

8. Burtsev, V.V. (2002), “Improvement of sales management”, *Marketing v Rossii i za rubezhom*, no. 6, pp.57-68.

УДК 338.431.4

Запша Г.М.,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту і маркетингу
Одеський державний аграрний університет

ЕФЕКТИВНІСТЬ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Zapsha H.M.,
cand. sci. (econ.), assistant professor of management and marketing department
Odessa state agrarian university

THE EFFICIENCY OF ECONOMIC ACTIVITY OF THE AGRARIAN ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF PROPERTY RELATIONS TRANSFORMATION: REGIONAL ASPECT

Постановка проблеми. Складні процеси докорінних трансформацій відносин власності, що вже понад двадцятиріччя протікають в сільському господарстві, супроводжуються неоднозначними тенденціями щодо ефективності господарської діяльності аграрних підприємств як в цілому по Україні, так і в окремих її регіонах. Важливість посиленої уваги до зростання прибутковості господарської діяльності аграрних підприємств в сучасних умовах пов'язана з необхідністю вирішення низки проблем для забезпечення розширеного відтворення виробництва на інноваційні основі, підвищення якісних параметрів конкурентоспроможності продукції, збільшення рівня заробітної плати працівників аграрної сфери, покращання соціальних умов проживання сільського населення в різноманітних регіонах України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні та прикладні проблеми зростання дохідності сільськогосподарських підприємств в процесі здійснення реформ та в пореформений період висвічувалися в наукових розробках Амбросова В.Я., Андрійчука В.Г., Єрмакова О.Ю., Кургана В.П., Маліка М.Й., Ларіної А.Я., Саблука П.Т., Червена І.І., Черевка Г.В. В роботах відзначених та інших вчених знайшли відображення теоретичні положення щодо сутності ефективності як соціально-економічної категорії, методичні підходи оцінки прибутковості підприємства з визначенням системи відповідних показників, аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів забезпечення високих фінансових результатів, економічні та організаційні важелі формування беззбиткового виробництва та підвищення ефективності господарювання в ринкових умовах. Разом з тим, управління сільськогосподарським виробництвом на сучасному етапі трансформації відносин власності повинно здійснюватися з урахуванням регіональних особливостей ведення галузі, посилення економічної самостійності регіонів, підвищення ролі територіальних органів державного управління та місцевого самоврядування у вирішенні соціально-економічних проблем сільських територій, інтенсифікації інтеграційних зв'язків між регіонами як в рамках національних кордонів, так і на міждержавному рівні. Все це обумовлює необхідність подальших досліджень проблеми підвищення економічної ефективності сільськогосподарських підприємств з врахуванням регіонального фактору.

Постановка завдання. Метою статті є розробка теоретичних положень та науково-прикладних рекомендацій щодо підвищення економічної ефективності виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств в процесі трансформації відносин власності з акцентом на необхідності посилення регулюючого впливу регіональних органів державного управління та місцевого самоврядування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Просторове розташування сільськогосподарського виробництва має територіальну прив'язку до конкретних регіонів. Поняття регіону багатопланове, бо передбачає диференціацію певного простору за подібністю та особливостями його природного, історичного, соціально-культурного та виробничо-господарського середовища. Конкретна історико-географічна територія в ролі регіону може виділятися також за цивілізаційними, етнічними, конфесійними, мовними та іншими критеріями.

При дослідженні національної регіональної політики передбачається наявність законодавчо визначеного та наділеного відповідними повноваженнями суб'єкта. Тому логічно представляти регіон як певну адміністративно-територіальну одиницю у складі держави. Проте слід вказати на те, що даний підхід до певної міри обмежує наукове та прикладне використання терміну "регіон". Бо його цілком правомірно застосовують стосовно характеристики регіональних наднаціональних інститутів (на зразок Європейського Союзу). Отже, в залежності від цілей конкретної дослідницької проблеми, характеристика регіону може стосуватися як внутрішньодержавної територіальної складової, так і міждержавної території. Тобто при використанні поняття "регіон" варто уточнювати його сутність на предмет належності до внутрішньодержавної чи наддержавної території.

Оскільки характер впливу об'єктивних та суб'єктивних факторів на ефективність виробництва в аграрному секторі визначається щодо України, то прояви цих чинників логічно досліджувати на територіальних утвореннях, якими є її внутрішньодержавні регіони. Останні в літературних джерелах подаються по різному, визначаючи тим самим потребу в проведенні відповідного наукового узагальнення. Так, у Малому економічному словнику регіон трактується як "область, район; частина країни, що відрізняється від інших областей сукупністю природних і (або) історично сформованих, відносно стійких економіко-географічних і інших особливостей, що нерідко сполучаються з особливостями національного складу населення" [1]. Для позначення міри диференціації території поряд з регіоном використовуються такі терміни, як: район, зона, ареал тощо, з яких найчастіше вживаються "район" і "регіон". Район визначається як територія за сукупністю елементів, які її насичують, що відрізняється від інших територій, яка володіє єдністю, взаємозв'язком складових елементів, цілісністю, причому ця цілісність — об'єктивна умова й закономірний результат розвитку даної території [2]. Отже за своїм змістом термін "район" є синонімом поняття "регіон".

Ознакою, за якою певну територію можна представити як відносно самостійну одиницю, слугує її соціально-економічна єдність із усією національною економікою, тобто економічні процеси, що протікають на ній, повинні відображати певні закономірності суспільного відтворення, які формуються під впливом взаємозалежних економічних, соціальних і природних факторів. Даному підходу відповідає таке визначення, в якому регіон розглядається як територіально обмежена частина цілісної соціально-економічної системи, що характеризується її основними рисами, замкненим відтворювальний циклом та певними економічними особливостями [3].

Загальними ознаками внутрішньодержавного регіону виступають: територія, що має схожі природно-кліматичні, історико-географічні та етнічно-демографічні характеристики; певна територіальна виробничо-господарська спеціалізація; тісні взаємозалежні економічні зв'язки між господарюючими суб'єктами, виробничо-господарська взаємодія яких здійснюється в певних територіальних межах на основі поділу та кооперації праці; соціально-економічна територіальна цілісність. Сукупність відповідних ознак формує таку територію як відносно самостійну одиницю та вирізняє її серед інших територій. З метою ефективного використання ресурсного потенціалу окремих територій їх в законодавчо-адміністративному порядку виділяють та наділяють відповідними суб'єктно-організаційними повноваженнями.

Виходячи з викладеного та мети дослідження національної регіоналізації як чинника впливу на результативність виробництва в аграрному секторі України, регіон визначається як територіально-спеціалізована частина господарського комплексу країни, що характеризується єдністю взаємопов'язаних та взаємозалежних природних, історико-географічних, економічних та соціальних факторів, виробничо-господарська цілісність яких виступає об'єктивною закономірністю розвитку даної території. Наявність щодо такої території законодавчо визначеного та наділеного відповідними організаційно-керівними

повноваженнями суб'єкта відбиває поділ країни на адміністративно-територіальні одиниці, якими в Україні є райони, області та Автономна Республіка Крим.

Економічну ефективність сільськогосподарського виробництва в аграрних підприємствах за регіонами демонструє рівень рентабельності, динаміка якого з 1990 року наведена в таблиці 1.

Аналіз цифрових даних показує, що протягом періоду дослідження рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах за регіонами країни характеризується як нестабільний в часі та такий, що має суттєві відмінності за величиною і навіть за наявністю в окремих регіонах її від'ємних значень.

Таблиця 1

Рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва в сільськогосподарських підприємствах, % *

Регіон	Рік					2012 р. +/- до 1990 р., відсоткових пунктів
	1990	2000	2010	2011	2012	
Україна	42,6	-1,0	21,1	27,0	20,5	-22,1
АР Крим	51,1	1,6	12,8	23,7	8,8	-42,3
Вінницька	43,4	9,8	19,4	24,9	15,3	-28,1
Волинська	37,8	-10,0	9,0	19,7	15,5	-22,3
Дніпропетровська	44,0	-2,9	28,1	32,2	17,9	-26,1
Донецька	45,3	-8,6	25,7	30,8	22,7	-22,6
Житомирська	37,8	-11,6	7,3	12,2	19,2	-18,6
Закарпатська	22,9	-24,4	-13,3	-0,5	6,3	-16,6
Запорізька	48,8	-1,4	30,6	28,5	14,4	-34,4
Івано-Франківська	26,5	-6,8	29,3	32,0	38,0	11,5
Київська	40,8	6,4	31,1	39,0	34,1	-6,7
Кіровоградська	55,5	1,1	40,7	42,5	33,7	-21,8
Луганська	41,2	-2,6	11,6	27,7	28,5	-12,7
Львівська	27,2	-18,2	27,6	21,4	2,2	-25,0
Миколаївська	53,7	-7,0	35,8	33,5	28,3	-25,4
Одеська	40,3	5,2	20,1	18,8	6,1	-34,2
Полтавська	52,9	2,4	21,7	27,6	16,1	-36,8
Рівненська	37,5	-3,0	5,9	9,7	9,6	-27,9
Сумська	43,0	5,4	-0,6	11	17,0	-26,0
Тернопільська	25,5	-4,7	16,1	27,5	15,3	-10,2
Харківська	53,4	2,7	17,6	27,5	23,0	-30,4
Херсонська	44,7	-12,9	18,7	24,4	10,4	-34,3
Хмельницька	35,8	0,1	14	21,6	24,9	-10,9
Черкаська	41,8	4,7	18,1	27,1	24,9	-16,9
Чернівецька	29,0	-4,8	-1,2	13,4	8,9	-20,1
Чернігівська	39,6	-9,5	2,8	14,6	16,7	-22,9
м. Київ	-	-	25,2	42,9	30,2	Х

**Джерело: розраховано за даними Держкомстату України [4, с.233]*

Так, звітного року за середньою в країні рентабельністю, що складала 20,5%, у Львівській, Одеській та Закарпатській областях сільськогосподарське виробництво характеризувалося низькими значеннями показників порівняно з іншими регіонами. При цьому протягом періоду дослідження збитковість аграрних підприємств Закарпатської області має досить тривалий характер. Аграрне виробництво виявлялося збитковим в окремі

періоди у Житомирській, Івано-Франківській, Сумській, Чернівецькій та інших областях, а також в сільськогосподарських підприємствах, що зареєстровані у м. Києві.

У 2012 р. найвищий рівень рентабельності (38%) досягали сільськогосподарські підприємства Івано-Франківської області. Більше ніж 30 відсотків рентабельності отримали аграрні господарюючі суб'єкти Київської та Кіровоградської областей, а також ті, що мають місце реєстрації у м. Києві.

Лише в шести регіонах у звітному році рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва знаходиться в межах від 20 до 30 відсотків. Менше 20 відсотків рівня рентабельності аграрної діяльності отримали 16 регіонів, з яких найменші значення економічної ефективності характерні для Львівської (2,2%), Одеської (6,1%), Закарпатської (6,3%), Чернівецької (8,9%) та Рівненської (9,6%) областей, а також Автономної республіки Крим (8,8%). Оскільки рентабельність показує, що сільськогосподарське підприємство за рахунок грошової виручки від реалізації продукції покриває витрати на її виробництво та одержує прибуток, то економічна ефективність виробництва в аграрних підприємствах вказаних регіонів відображає вкрай обмежені їх можливості для розширеного відтворення.

За період з 1990 до 2012 роки рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва в аграрних підприємствах в середньому по країні зменшився на 22,1 відсоткових пункти. Такий результат пояснюється тим, що у базовому (дореформеному) році рівень окупності витрат в цілому по країні становив понад 42 відсотки, що складає найвищий показник в досліджуваному періоді. Надзвичайно низька ефективність господарювання вирізняє 2000 (після реформений) рік, в якому з двадцяти п'яти регіонів України п'ятнадцять отримали загальну збитковість виробництва аграрних підприємств. Низька рентабельність протягом тривалого часу є характерною ознакою абсолютної більшості регіонів країни. При цьому на кінець звітного періоду сільськогосподарські підприємства майже всіх регіонів (за винятком Івано-Франківської області), не змогли перевищити значення рівня рентабельності аграрного виробництва в дореформений рік і продовжують зберігати досить низьку окупність понесених витрат. Виходячи з викладеного, правомірно зробити узагальнюючий висновок про пріоритетне значення впливу на соціально-економічну ефективність сільськогосподарського виробництва в реформений та післяреформений період глибинних трансформацій відносин власності. Саме тому нагальною є потреба виведення сучасних економічних відносин та їх базової складової – відносин власності в сільськогосподарських підприємствах на якісно новий, вищий за попередній рівень.

У вирішені поставленого завдання значна роль відводиться регіональним органам управління адміністративно-територіальними одиницями, які, маючи певну економічну самостійність та управлінські компетенції, виступають в ролі важливого чинника впливу на розвиток економічних процесів, в тому числі і відносин власності в аграрному секторі. Згідно діючого законодавства та регіональних повноважень, ними здійснюється продаж, оренда, передача в користування, приватизація, в тому числі безоплатна, різноманітних об'єктів власності. Регіональними представництвами органів державного управління, а також виконавчими структурами місцевого самоврядування здійснюється контроль дотримання антимонопольного законодавства, проведення цінової політики, вивчення динаміки ринкової кон'юнктури та економічної ефективності підприємств, адміністрування податків та платежів до регіонального бюджету. Таким чином, на регіональному рівні формуються та функціонують організаційно-економічні механізми, що стимулюють чи гальмують розвиток підприємництва, середнього та дрібного бізнесу, в тому числі в сільській місцевості. Названі й інші положення слугують аргументами на користь того, що регіональний рівень галузевого та адміністративно-територіального управління виступає як важливий чинник впливу на розвиток відносин власності на селі, підвищення результативності господарської діяльності аграрних підприємств.

Посилення ролі та значення регіонального фактору у вирішені ключових проблем функціонування аграрних господарюючих суб'єктів та створенні належних організаційно-економічних умов поступального зростання ефективності сільського господарства задекларовано, затвердженою розпорядженням Кабінету Міністрів України у жовтні 2013 року "Стратегією розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року**",** в якій серед базових принципів управління аграрним сектором у сфері формування та реалізації державної аграрної політики значаться: "розвиток саморегулювання в аграрному секторі,

делегування державою галузевим, фаховим та територіальним об'єднанням частини повноважень щодо регулювання аграрного ринку, в тому числі у частині здійснення контролю за якістю та безпечністю вітчизняної сільськогосподарської продукції; урахування регіональних умов розвитку сільського господарства" [5].

Принциповим моментом в реалізації "Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року" має бути поєднання загальносуспільних та внутрішньо регіональних інтересів, що передбачає формування довгострокових, середньострокових та поточних цілей аграрної політики, з конкретизацією завдань, розподілом функцій між загальнонаціональним та регіональними рівнями управління з обов'язковим правовим закріпленням їх повноважень та відповідальності через відповідні законодавчо-регламентуючі документи. Чітке розмежування політики держави по відношенню до регіонів в аграрній сфері і аграрної політики, яка проводиться власне регіонами сприятиме підвищенню результативності діяльності як центральних органів державного управління, так і місцевих владних інституцій. Бо при цьому забезпечується баланс повноважень і відповідальності, чіткість функціонування всієї управлінської структури, виключається паралелізм та дублювання функцій, суперечливість і неузгодженість дій управлінських ланок, підвищується оперативність та дисципліна управління.

Важливим напрямком діяльності регіональних органів управління щодо досягнення стратегічної цілі із забезпечення ефективного розвитку аграрного сектору та стабільного постачання споживачам високоякісної та доступної за ціною вітчизняної сільськогосподарської продукції має бути удосконалення регіональної регуляторної політики, правовий фундамент якої закладено Законом України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності". Законом встановлені публічні процедури розробки та прийняття регуляторних актів, а саме: обов'язкове планування діяльності з підготовки регуляторних актів, проведення аналізу регуляторного впливу, оприлюднення проекту регуляторного акта, оцінки його регуляторного впливу з метою отримання зауважень і пропозицій, а також систематичне відстеження результативності прийнятих регуляторних актів [6]. Повноцінне дотримання принципів публічності, прозорості та врахування суспільних та приватних інтересів в прийнятті регуляторних актів можливе за умови активної участі безпосередньо аграрних суб'єктів господарювання, або їх представницьких інститутів (асоціацій, об'єднань, кооперативів) в підготовці та проведенні регіональної регуляторної політики. Проте на сучасному етапі в силу нерозвиненості таких представницьких інститутів, недостатньої активності самих сільськогосподарських підприємств, з одного боку, та слабкої виконавчої дисципліни державних органів управління на місцях, з іншого, забезпечити системність, координацію та високу результативність у вирішенні питання спрощення процедур та зменшення адміністративного тиску на господарюючі суб'єкти, в тому числі й аграрні, поки не вдається. Тому подальше зниження адміністративних бар'єрів для господарської діяльності в сільській місцевості, запровадження концепції "єдиного вікна" для отримання дозвільних документів та подання електронної звітності, сприяння розвитку асоціативних та кооперативних об'єднань сільськогосподарських товаровиробників, їх залучення до активної участі у формуванні регіональної регуляторної політики залишається актуальним завданням територіальних органів державного управління та місцевого самоврядування.

Ефективність господарської діяльності аграрних підприємств, що функціонують в умовах динамічної ринкової економіки, суттєво залежить від їх можливостей вільного доступу до ринків збуту, наявності прозорих механізмів формування цін, встановлення паритетних відносин з організаціями оптової та роздрібної торгівлі, а також підприємствами, які переробляють сільськогосподарську сировину. Регіональні аграрні ринки в Україні, як правило, характеризуються низьким рівнем розвитку інфраструктури, наявністю недостатньої кількості її складових, що свідчить про фрагментарність рішень щодо створення окремих інфраструктурних об'єктів та відсутність комплексних регіональних програм розбудови інфраструктури аграрного ринку з відповідним організаційним та інвестиційним забезпеченням. У зв'язку з цим органи місцевого самоврядування обласного та районного рівня повинні ініціювати розробку та реалізацію адаптованих до потреб та особливостей конкретних регіонів програм створення мереж оптових сільськогосподарських ринків, торгових домів, бірж, аукціонів та інших подібних об'єктів з обов'язковим визначенням строків

виконання етапів програми, обсягів та джерел її фінансування, персональної відповідальності посадових осіб місцевого самоврядування за здійснення запланованих заходів та цільове використання виділених коштів. При цьому в рамках регіонального аграрного ринку важливо сприяти утворенню інтегрованих маркетингових систем на основі довгострокових контрактних відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками, переробними підприємствами, оптовими та роздрібними торговельними мережами.

Високоефективний розвиток аграрних підприємств, незалежно від їх організаційно-правового устрою та форм власності, потребує приведення внутрішньогосподарських систем управління у відповідність з вимогами оточуючого ринкового середовища. Функціонування в умовах комерційного ризику вимагає від керівників та спеціалістів сільськогосподарських підприємств застосування новітніх технологій, володіння інструментами сучасного менеджменту та маркетингу, отримання оперативної інформації щодо стану кон'юнктури аграрного ринку, знання положень законодавчих та інших регуляторних документів, які динамічно змінюються. У зв'язку з цим необхідна активізація зусиль щодо формування високоефективної системи інформаційно-консультаційного забезпечення, важливою складовою якої на регіональному рівні є сільськогосподарська дорадча діяльність як сукупність заходів, спрямованих на задоволення потреб аграрних товаровиробників у підвищенні рівня знань та вдосконаленні практичних навичок прибуткового ведення господарства [7].

У зв'язку з обмеженими можливостями бюджетного фінансування діяльності регіональних державних дорадчих служб заслуговують на увагу пропозиції вчених щодо розвитку альтернативних організаційних моделей надання дорадчих послуг. Зокрема, Клочаном В.В. науково доведена доцільність створення обласних та районних вертикально-інтегрованих кооперативних структур, діяльність яких спрямована на інформаційно-консультаційний супровід сільськогосподарських підприємств та обслуговуючих кооперативів [8]. Спираючись на апробоване практикою методичне та правове забезпечення формування обслуговуючих кооперативів, автор пропонує поетапний алгоритм заснування районного інформаційно-консультаційного кооперативу з деталізацією видів виконуваних робіт на кожному з виділених етапів та обґрунтуванням можливих джерел фінансування.

Висновки та подальші дослідження. Ретроспективний аналіз ефективності господарської діяльності аграрних підприємств в процесі ринкових трансформацій в регіонах України виявив нестійкість динамічних трендів показників рентабельності протягом періоду дослідження та суттєві відмінності значення цих показників в розрізі окремих регіонів. При наявності в тих чи інших регіонах позитивних і, навіть, високих економічних результатів в конкретні роки, узагальнюючий висновок полягає у тому, що на кінець аналітичного періоду ефективність сільськогосподарських підприємств майже у всіх регіонах поступається в цілому значенню рівня рентабельності аграрного виробництва в дореформений період і характеризується низькою окупністю понесених витрат.

Як пріоритетні напрямки діяльності регіональних органів державного управління та місцевого самоврядування щодо досягнення стратегічної цілі стосовно забезпечення ефективного розвитку аграрного сектору економіки України та продовольчої безпеки її регіонів визначені: удосконалення регіональної регуляторної політики; розробка та реалізація регіональних програм розбудови інфраструктури аграрного ринку; поліпшення інвестиційного привабливості сільськогосподарського виробництва за рахунок удосконалення земельних та майнових відносин; формування дієвої системи інформаційно-консультативного забезпечення аграрного бізнесу за рахунок розширення кола суб'єктів надання сільськогосподарських дорадчих послуг та підвищення їх якості.

Загострення соціально-економічних проблем аграрного сектору економіки в регіонах України в процесі трансформації відносин власності актуалізує потребу подальшого науково-прикладного опрацювання організаційно-економічних заходів регіонального рівня щодо підвищення ефективності господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

Література

1. Малый экономический словарь : 12000 терминов / А.Н. Азрилиян, О.М. Азрилиян, Е.В. Калашникова, О.В. Мещерякова ; Под ред. Азрилияна А.Н. – М. : Ин-т новой экономики, 2000 . – 1087 с.

2. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география*:* Понятийно-терминологический словарь. / Э.Б. Алаев – М. : Мысль, 1983. – 350 с.

3. Экономический потенциал региона : анализ, оценка, диагностика: моногр. / А.Н. Тищенко, Н.А. Кизим, А.И. Кубах, Е.В. Давыскина. – Х. : ИД «ИНЖЕК», 2005. – 176 с.

4. Сельское хозяйство Украины. Статистический сборник за 2012 год. / Государственная служба статистики Украины; ред. Н.С. Власенко. – Киев: ООО «Август Трейд», 2013. – 402 с.

5. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua.

6. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua.

7. Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність». [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://zakon4.rada.gov.ua.

8. Клочан В.В. Система інформаційно-консультаційного забезпечення аграрної сфери : монографія / В.В. Клочан. – Миколаїв: МДАУ, 2012. – 371 с.

References

1. Azriliian, A.N., Azriliian, O.M., Kalashnikova, E.V. and Mesheriakova, O.V. (2000), *Malyy ekonomicheskiy slovar : 12000 terminov* [Small economic dictionary: 12000 terms], In-t novoy ekonomiki, Moscow, Russia, 1087 p.

2. Alaev, E.B*.* (1983), *Sotsialno-ekonomicheskaya geografiya: Ponyatiyno-terminologicheskiy slovar.* [Socio-economic geography: Concept-terminological dictionary], Mysl, Moscow, Russia, 350 p.

3. Tishchenko. A.N., Kizim, N.A., Cubes, A.I., and Davyskina, E.V. (2005), *Ekonomicheskiy potentsial regiona : analiz, otsenka, diagnostika* [The economic potential of the region: analysis,evaluation, diagnosis], monograph, ID «INZHEK», Kharkiv, Ukraine, 176 p.

4. "Ukrainian agriculture. Statistical Yearbook of 2012".(2013), OOO «Avhust Treid», Kiev, Ukraine, 402 p.

5. "Strategy of development of agrarian sector of economy for the period till 2020" (2013), A Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 17, 2013, № 806-R, available at: http://zakon4.rada.gov.ua.

6. The law of Ukraine "On principles of state regulatory policy in the sphere of economic activity", available at: http://zakon4.rada.gov.ua.

7. The law of Ukraine "On agricultural Advisory activity", available at: http://zakon4.rada.gov.ua.

8. Klochan, V.V. (2012), *Cystema informatsiino-konsultatsiinoho zabezpechennia ahrarnoi sfery* [System of the informatively-consultative providing of agrarian sphere], monograph, MDAU, Mykolayiv, Ukraine, 371 p.

УДК 332.871

Сєвка В.Г.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри «Економіка підприємств»
Донбаська національна академія будівництва та архітектури

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ НЕЗАВЕРШЕНОГО ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА

Sevka V.H.,
cand. sci. (econ.), assoc. prof., assistant professor of the department «Economics of enterprises»
Donbas national academy of civil engineering and architecture

FORMATION OF MARKET RELATIONS IN SPHERE OF WORK IN PROGRESS OF HOUSING CONSTRUCTION

Постановка проблеми. В сучасних умовах ринок житлового будівництва обрано одним із потенційних пріоритетів зростання, оскільки саме будівництво спроможне сприяти розвитку виробництва у суміжних галузях та вирішенню важливого соціального завдання щодо забезпечення громадян доступним житлом. В 2011-2012 рр. у найбільш населених регіонах України розроблені та розпочато реалізацію стратегій підвищення конкурентоспроможності будівництва через формування будівельних кластерів. При розробці таких стратегій була вперше порушена проблема добудови незавершених житлових об'єктів. На думку автора, саме цей період можна вважати початком формування ринкових відносин у сфері незавершеного житлового будівництва.

При складанні стратегій на рівні областей, міст і районів варто було здійснити експертну оцінку вартості незавершеного житлового будівництва; визначити розмір коштів, необхідних для добудови; віднайти шляхи подальшого використання цих об'єктів; спрямувати зусилля на залучення потенційних інвесторів для завершення будівництва. Однак, на практиці ця робота проводилася без достатньо розробленого методичного супроводу, що призвело до безсистемності процесу і до не отримання бажаних результатів. Крім того, фінансові обмеження добудови незавершених житлових будинків пов'язані із тим, що кошти обласних і місцевих бюджетів здебільш акумулюються для фінансування робіт із відновлення і добудови об'єктів соціальної сфери та об'єктів комунальної власності. Більшість незавершених житлових об'єктів належить приватним забудовникам, тому не може бути добудована за рахунок ресурсів централізованих бюджетів. Враховуючи наведене, актуальності набувають питання формування ринкових відносин у сфері незавершеного житлового будівництва, що будуть супроводжуватися активізацією участі органів місцевого самоврядування, регіональної та державної влади у цьому процесі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання управління, фінансування та програмного забезпечення добудови незавершеного житла розглянуті у роботах Шевчук Д., Шевчук В., Самохіної Е. [1], Хемди А. [2], Бартона П., Брайана С., Робінсона С. [3], Брига А., Клекстона К., Шульфера М. [4], Городнової Н., Байковської А. [5], Дуднік А. [6], Кудашова Є. [7], Олійник Н. [8]. Авторами визначаються підходи до моделювання ситуацій на ринку добудови незавершеного житла та встановлюється вплив житлової політики на регіональному рівні в цілому на показники якості життя населення регіону. Але методичні рекомендації та пропозиції щодо формування ринкових відносин у сфері добудови незавершеного житла не розроблювалися, що і визначило вибір наукового дослідження.

***Постановка завдання*.** Метою статті є розробка теоретико-методичних підходів до формування ринкових відносин у сфері незавершеного житлового будівництва як передумови підвищення житлової забезпеченості населення, стимулювання розвитку житлового будівництва та реалізації державної житлової політики на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В будівельній термінології об'єкт незавершеного будівництва – це об'єкт, на який відсутній акт державної прийомки за умовою, що для будівництва даного об'єкту у встановленому порядку отриманий дозвіл і відведена

земельна ділянка, у відношенні до якого виконуються (або тимчасово призупинені) будівельні роботи. У будівельній практиці розрізняють об'єкти, на яких виконуються роботи (і незавершене будівництво розглядається як технологічний елемент виробництва) та об'єкти, на яких з тих або інших причин роботи зупинені. До них належать законсервовані об'єкти, об'єкти з призупиненим будівництвом і з припиненим будівництвом.

Однак як елемент будівельного ринку, незавершені об'єкти так чи інакше є ефективними об'єктами інвестування та інструментами генерування доходу. Специфікою незавершених об'єктів при цьому є те, що їх майбутня дохідність залежить від можливості реалізації їх добудови [9]. Незавершене будівництво – це незавершені під впливом різних факторів інвестиційні вкладення, зокрема через невірну оцінку потенціалу об'єктів будівництва, відсутність коштів на завершення будівництва, зміну власників, зміну ринкової ситуації та ін. Важливим фактором, що впливає на вартість незавершеного будівництва, є можливість реалізації добудованого об'єкту за ціною, яка перевищує витрати на завершення будівництва. Слід також враховувати особливості процедур оцінки та продажу об'єктів незавершеного будівництва. При здійсненні цих процедур суттєвою є роль державного регулювання, при тому можливі зміни як цільового призначення незавершеного будівництва, так і початкового плану забудови. Закладена проектом функціональність об'єкту, незавершеному будівництвом, відіграє важливу роль. Об'єкт може бути перепрофільований або використаний тільки за прямим призначенням у відповідності до встановленого дозволу на використання земельної ділянки під ним. Таким чином, формування ринкових відносин у сфері незавершеного житлового будівництва є важливою передумовою підвищення житлової забезпеченості населення, стимулювання розвитку житлового будівництва та реалізації державної житлової політики на регіональному рівні.

В сучасній практиці бухгалтерського обліку незавершене житлове будівництво визначається поняттям «незавершені капітальні інвестиції в необоротні матеріальні активи», під якими розуміють капітальні інвестиції у будівництво, виготовлення, реконструкцію, модернізацію, придбання об'єктів необоротних матеріальних активів, уведення яких в експлуатацію на дату балансу не відбулося, а також авансові платежі для фінансування будівництва [10]. Огляд теоретичних аспектів обліку та супроводження об'єктів незавершеного житлового будівництва [5; 6; 7] свідчить про відсутність єдиних підходів до його визначення, в тому числі на рівні нормативних і законодавчих актів. Виходячи із особливостей незавершеного житлового будівництва, автором пропонується його об'єкти розділити на групи, для цього запропоновано такі підходи до класифікації (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація об'єктів незавершеного житлового будівництва

Класифікаційна ознака	Характеристика (окрема група об'єктів незавершеного житлового будівництва)
1	2
Форма власності	Державна
	Приватна
	Колективна
	Інша (змішана, громадських організацій, ін.)
Стадія будівництва	Передпроектна (відведена земельна ділянка)
	Проектна
	Будівництво
Якісний стан	Будівництво, що здійснюється у термін, який перевищує нормативний
	Тимчасово призупинене будівництво
	Законсервоване будівництво
	Припинене будівництво
Етап будівництва	Підготовчий період
	Нульовий цикл
	Надземний цикл
	Оздоблювальні роботи

продовження табл. 1

1	2
Ступінь завершення	Низька (до 50%)
	Середня (50-70%)
	Висока (вище 70%)
Термін будівництва (з урахуванням перебування на консервації)	До одного року
	Від одного до трьох років
	Вище трьох років
Потреба в інвестиційних ресурсах	Висока (більш 70% первісної кошторисної вартості)
	Середня (від 30 до 70% первісної кошторисної вартості)
	Незначна (менш 30% первісної кошторисної вартості)

Джерело: запропоновано автором

Наведена класифікація може бути використана при прийнятті рішень регіональною владою щодо управління об'єктами незавершеного будівництва житла, які розташовані на їх території, та при формуванні регіональної житлової політики.

У більшості міст на даний час майже повністю вичерпані вільні території під квартали і мікрорайони забудови в межах міст. Розширення міст із вилученням приміських земель у їх власників, інженерне освоєння віддалених територій під забудову, перебудова міської інфраструктури призводить до низько конкурентної вартості нового житла та збільшення експлуатаційних витрат на його утримання. В той же час об'єкти незавершеного будівництва мають конкурентні цінові переваги.

Важливість вирішення проблеми незавершеного житлового будівництва на регіональному рівні підтверджується також тим, що залучення цього відкладеного інвестиційного потенціалу в систему господарських відносин, де ринкові регулятори здатні не тільки «оживити» капітал, але і використати його, є інструментом розігріву ринку капітальних вкладень в тій частині, яка стосується житлового будівництва.

Для стимулювання залучення незавершеного житла в економіку регіонів розроблювалися різні ідеї. Наприклад в Росії, на думку професора Є. Кудашова [7], цього можна досягти шляхом введення податку на незавершене будівництво за ставкою прискореної амортизації, тобто орієнтовно на рівні 15-20% на рік від суми вкладених коштів у поточних цінах за межами нормативного терміну будівництва, при цьому податок повинен бути диференційованим за терміном інвестування в незавершене будівництво та за ступенем технічної довершеності об'єктів житла. Тобто, чим вище термін будівництва (з урахуванням терміну консервації) і завершеність будівництва – тим більше сума податку. Цей податок має виконувати конфіскаційну роль. Введення такого податку повинно заінтересувати власників незавершеного будівництва або відшукати можливості для добудови житла, або виставити його на продаж, що призведе до суттєвого падіння ціни на житло при одночасному примусовому висуненні на ринок об'єктів незавершеного житла. Оскільки законом має бути заборонений його повторний перепродаж, то новий власник не буде мати можливості купувати житло наперед і стане зацікавленим в завершенні будівництва.

На думку автора, в Україні залежно від стану ринку житла, обсягу інвестування в житло, можливим також є впровадження схожого податку, але на даний час ці заходи не поліпшать інвестиційного клімату в житловому будівництві.

Наразі в Україні фахівці схиляються до доцільності продовження державної підтримки добудови житла [8]. В той же час зрозуміла загроза розпорошення державних коштів, виділених на підтримку будівельної галузі через залучення «чорних» механізмів і корумпованості ринку нерухомості. Для мінімізації таких загроз вкрай важливо розробити необхідний механізм щодо здійснення процедур визначення необхідної суми для добудови житлових об'єктів, правил складання переліку об'єктів із певним ступенем довершеності, критерії визначення ступеню добудови.

Для розробки регіональних житлових програм вкрай необхідно достовірно визначити кількість об'єктів незавершеного будівництва, кількість компаній-операторів на ринку, обсяг коштів для фінансування добудови таких об'єктів. При цьому проблемою є велика умовність критеріїв, які визначають ступінь довершеності об'єктів житлового будівництва. Також слід

розуміти, що головним фактором реалізації програми є не кінцева ціна для покупця, а наявність інвесторів. В будівництві досі працює схема, де проводиться тендер на саму низьку вартість будівництва, при цьому немає жодного нормативного документа де була би прописана процедура виділення кредитних коштів на тендерній основі.

Сьогодні до групи споживачів об'єктів незавершеного будівництва житла включені місцеві органи державної влади. Це пов'язано з намірами держави добудовувати житло для забезпечення реалізації соціальних програм в регіонах. Найбільш важливою характеристикою об'єктів незавершеного житлового будівництва є можливість їхньої добудови і продажу готового житла населенню регіону на вільному ринку або за соціальними державними програмами. У зв'язку з цим, після добудови даний сегмент переходить до сегменту нового житла, яке на даний час класифікується за наступними ознаками споживчих переваг: використані матеріали; використані технології; площа житла і кількість кімнат; забезпеченість інженерними комунікаціями; благоустрій; кількість і якість облаштованих машиномісць гаражів або паркінгів; однорідність соціального оточення; місце розташування об'єкту; наявність і ступінь розвитку соціальної і комерційної інфраструктури; низка інших факторів (інші споживчі переваги).

Однак, умовами отримання фінансової підтримки добудови житла стали зовсім інші: завершеність об'єкту більш 70%, юридично вірні і прозорі схеми фінансування будівництва, не вкладання коштів інвесторів в розвиток інших проектів, низька вартість 1 кв.м. Щодо прогнозів повернення вкладених коштів, практика показала, що традиційний підхід до оцінки об'єктів незавершеного будівництва житла по вартості витрат не відображує інтересів учасників сучасного ринку, тому ринок об'єктів незавершеного будівництва тривалий час знаходиться у стагнації. Слід зауважити, що наразі існує гостра потреба в оцінці ринкової вартості об'єктів незавершеного будівництва для їх продажу на відкритому ринку.

В умовах ринкової ситуації, яка швидко змінюється, це завдання є досить складним і потребує вдосконалення методичних підходів до оцінки вартості об'єктів незавершеного будівництва в умовах невизначеності. Існуючі на даний час методики не вирішують завдання такої оцінки з урахуванням специфіки об'єктів незавершеного будівництва. Сьогодні незавершене будівництво масово присутнє на ринку дольового будівництва, яке залежить від програм кредитування під таке будівництво. На думку автора, визначення вартості об'єктів незавершеного будівництва житла повинно базуватися на принципах врахування кон'юнктури, очікування, заміщення, конкуренції, найбільш ефективного використання.

На практиці, як правило, застосовується витратний підхід до оцінки вартості. Від доходного підходу необхідно відмовитися через неможливість отримання доходів від не експлуатованого об'єкту до моменту завершення його будівництва. Підхід, що заснований на порівняльному аналізі продажів при оцінці об'єктів незавершеного будівництва житла, також має вкрай обмежене застосування внаслідок складності розрахунків поправочних коефіцієнтів. Таким чином, існуючі методи оцінки об'єктів незавершеного будівництва житла не враховують специфічних особливостей незавершених об'єктів і не відображають їх реальної вартості.

У зарубіжній та вітчизняній літературі з питань ринкознавства велику увагу приділено аналізу зовнішнього середовища ринку нерухомості [2; 3; 4]. Існує низка моделей факторного аналізу впливу зовнішнього середовища, однак найчастіше все зводиться до переліку і групування факторів при відсутності узагальнюючих показників, які характеризують стан зовнішнього середовища ринку в цілому. Активні дослідження в галузі оцінки інвестиційної привабливості регіонів і міст можуть бути застосовані при розгляданні локального ринку нерухомості. І вченими, і спеціалістами-практиками пропонуються різні варіанти аналізу даних соціально-економічних систем, оцінки їх інвестиційної привабливості та рівню ризиків. Крім того, аналітиками ринку нерухомості проводиться аналіз різних сегментів ринку на локальному рівні. Однак відсутність загальноприйнятих методичних підходів до порівняльного аналізу і прогнозування кон'юнктури ринку на різних територіальних рівнях роблять проблему модифікації існуючих підходів до оцінки, а також пошук категорії, яка повною мірою би характеризувала стан потреби сучасного ринку нерухомості, ще більш актуальною.

Для координації наукового й економічного змісту поняття «об'єкт незавершеного будівництва», на думку автора, слід не тільки мати уяву про саме поняття, його можливі класифікації, правовий статус об'єкту дослідження, методи оцінки вартості, але і виявити

зв'язок із поточними умовами сегменту ринку, до якого він належить, що дозволить підкреслити практичну значущість досліджень при розробці регіональних житлових програм.

Для характеристики відповідності концептуально-теоретичних підходів до оцінки об'єктів незавершеного будівництва ринковим умовам у [5, с. 244] введена категорія «кормаральності», яка відображає ступінь адекватності методів оцінки вартості реальній ринковій вартості об'єкту. Саме відповідність реаліям ринку, який змінюється, є важливим фактором сталого розвитку будівельного ринку в умовах нестабільної економічної ситуації.

Показник кормаральності визначається як співвідношення між результатом оцінки нерухомості на різних стадіях будівництва, отриманими у відповідності з існуючими підходами і результатом, який може бути отриманий з урахуванням факторів впливу зовнішнього середовища на вартість об'єкту незавершеного будівництва.

Для усунення невідповідності між існуючими підходами до визначення вартості об'єктів незавершеного будівництва і практичними реаліями, які ці підходи не враховують через відсутність методик, що дозволяють відобразити специфічні особливості об'єктів до введення їх в експлуатацію, доцільно розглянути особливості визначення вартості об'єктів незавершеного будівництва. Заходи з встановлення критеріїв для розробки методики оцінки об'єктів незавершеного будівництва залежно від впливу на них ринкових умов наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Заходи із вдосконалення існуючих методик оцінки вартості об'єктів незавершеного будівництва з урахуванням ринкових умов

Метод	Ринкові умови, які обмежують застосування методу	Напрями вдосконалення методики для можливої практичної реалізації
Витратний	Схильність об'єктів незавершеного будівництва до більш високого ступеня фізичного зносу в результаті відсутності заходів з консервації	Розробка критеріїв для обґрунтованого розрахунку фізичного, функціонального і зовнішнього зносу об'єктів незавершеного будівництва
	Необхідність точного визначення ступеню добудови об'єкту	Розробка адекватних методик визначення вартості об'єктів незавершеного будівництва залежно від ступеню добудови об'єкту
Порівняльний	Відсутність на ринку об'єктів-аналогів	Розробка методики розрахунку вартості об'єктів незавершеного будівництва, яка дозволяє порівнювати їх з об'єктами-аналогами, завершених будівництвом та отримання коректної вартості з урахуванням введення поправок, які відображують специфіку об'єкту оцінки
	Складність розрахунку поправочних коефіцієнтів при співставленні з об'єктами-аналогами	Введення критеріїв розрахунку показників порівняння об'єкту оцінки з об'єктами-аналогами та їх обґрунтування
Доходний	Потреба у інформації про термін закінчення будівництва незавершеного об'єкту	Розробка методики розрахунку реального терміну для закінчення будівництва з урахуванням ступеню добудови об'єкту
	Неможливість отримання доходу від експлуатації об'єкту незавершеного будівництва до моменту завершення будівництва	Внесення положення про умовну завершеність оцінюваного об'єкту і подальше коригування існуючих методик оцінки об'єктів незавершеного будівництва із врахуванням такої умови

Джерело: складено на основі [5; 8]

Таким чином, існуючі недоліки методик з визначення вартості об'єктів незавершеного будівництва є відображенням рівня кормаральності. Тобто, чим точніше отримана ринкова вартість оцінюваного об'єкту, тим більш популярною методика стає на практиці.

Причиною достатньо низького рівня кормаральності в теперішній час є складна структура методичних підходів до оцінки об'єктів нерухомості. З одного боку, існує чіткий, прозорий і змістовий алгоритм оцінки об'єктів нерухомості, з іншого – на рівні робочого

інструментарію чіткість алгоритму розмивається, оскільки експерти вимушені постійно адаптувати інструментарій до специфіки об'єктів оцінки. Вважаємо за необхідне вдосконалити інструментарій оцінки шляхом уточнення таких показників:

- показники, що дозволяють здійснити обґрунтований розрахунок фізичного, функціонального та зовнішнього зносу об'єктів незавершеного будівництва;
- показники, що забезпечують визначення ринкової вартості об'єктів незавершеного будівництва залежно від ступеню добудови об'єкту;
- показники, що дозволяють здійснити порівняння аналізованого об'єкту незавершеного будівництва з об'єктами-аналогами та обґрунтувати їх вартість;

показники, які визначають подальшу можливість прогнозування отримання доходів від володіння об'єктом незавершеного будівництва після введення його в експлуатацію.

Виявлення набору перелічених критеріїв дозволить, по-перше, найбільш повно виявити специфічні характеристики об'єкту, по-друге, обрати найбільш коректний метод розрахунку в рамках кожного підходу до оцінки. З точки зору системного підходу необхідно розглянути взаємозв'язок зовнішніх факторів з вартістю конкретного об'єкту незавершеного будівництва. Саме визначення впливу даних факторів на вартість об'єкту незавершеного будівництва буде визначати рівень кормаральності.

Необхідність всебічного аналізу факторів ринку, які впливають на створення, динаміку функціонування і продаж, дозволить більш ретельно та виважено підходити до вибору методики визначення вартості об'єктів незавершеного будівництва та уникнути можливих помилок при їх оцінці.

Показник рівня кормаральності дозволяє встановити відповідний ступінь ризику вкладень в конкретний об'єкт незавершеного будівництва (доцільність його подальшого фінансування або придбання) в рамках доходного підходу. Даний показник може бути використаний як складова при розрахунку норми віддачі на капіталовкладення з урахуванням ризику інвестування (ставки дисконтування).

В рамках порівняльного підходу доцільно використовувати додаткову поправку при порівнянні з об'єктами-аналогами. Якщо ступінь впливу зовнішніх факторів незначна, то це означає, що характеристики і споживчі якості об'єкту оцінки як товару дуже низькі. В цьому випадку слід відмовитися від застосування порівняльного підходу як такого, що надає найменш коректну ринкову вартість об'єкту, оскільки до вартості об'єкту оцінки при порівнянні буде введено значну кількість коригуючих коефіцієнтів, сумарне значення яких може досягти високого значення, що буде свідчити про значну різницю об'єкту оцінки і об'єктів-аналогів. У випадку, якщо ступінь впливу зовнішніх факторів помірна, то рекомендації зводяться до застосування порівняльного підходу, однак при цьому слід порівнювати об'єкт також з об'єктами незавершеного будівництва, у відношенні яких також діють фактори впливу зовнішнього середовища, що надасть можливість отримати коректний результат ринкової вартості. Якщо ступінь впливу зовнішніх факторів висока, це надає можливість включити в кількість об'єктів-аналогів, обраних для співставлення, як незавершені об'єкти, так і завершені об'єкти із введенням в аналіз коригуючих коефіцієнтів.

В рамках витратного підходу можна встановити різницю (похибку) у розмірі сукупного зносу (фізичного, функціонального і зовнішнього) об'єкту незавершеного будівництва у порівнянні з аналогічним об'єктом тієї ж групи капітальності, але завершеного будівництва. Це дозволить відобразити більш інтенсивний вплив зовнішнього середовища на незавершені об'єкти, і також більш високу ступінь зносу. В розрахунках коригуючих коефіцієнтів кожному аналізованому зовнішньому фактору за розглянутими критеріями експертно надається кількісна оцінка і присуджується ранг у відповідності до ступеню впливу, виходячи з п'ятибальної системи оцінки, де 1- найменший ступінь впливу, 5 – найвищий ступінь впливу фактору.

Основними факторами впливу зовнішнього середовища на вартість об'єктів незавершеного будівництва є група показників, які є визначальними при розрахунках вартості об'єктів. Наприклад, при аналізі рівня впливу факторів зносу бали розподіляються таким чином: 1 – для завершеного будівництва об'єкту; 2 – при проведенні консервації об'єкту незавершеного будівництва; 3 – за відсутності заходів з консервації при призупиненні будівництва. Ступінь добудованості об'єктів (враховує ризик неможливості добудови внаслідок впливу зовнішніх факторів) враховується балами: 1 - вище 70%; 2 – від 30 до 70%;

3 – менше 30% обсягів виконаних будівельних робіт. Наявність або відсутність на ринку прямих аналогів для порівняння: 1- наявність на ринку прямих аналогів незавершеного будівництва; 2 – наявність на ринку об'єктів-аналогів незавершеного будівництва з різним ступенем добудови та призначення; 3 – відсутність на ринку об'єктів-аналогів незавершеного будівництва, наявність завершених будівництвом об'єктів аналогічного призначення. Терміни завершення будівництва: 1 – є планові терміни завершення будівництва; 2 – будівництво здійснюється, але плановий термін завершення будівництва не буде дотриманий, термін буде перевищено; 3 – будівництво призупинено, терміни завершення будівництва невідомі.

Методика розрахунку впливу факторів надає можливість визначити значення кожного фактору на основі їх ранжування. Вагові коефіцієнти встановлюються залежно від кількості балів, наданої експертами за кожним фактором. Експерти обирають один із п'яти варіантів залежно від ступеню впливу. Таким чином, найбільшу вагу має той фактор, що має найбільший вплив на об'єкт незавершеного будівництва. Встановлюється вплив факторів у їх сукупності та діапазони рівня кормаральності, які характеризують ступінь ризику і впливу зовнішніх факторів на об'єкт незавершеного будівництва таким чином: різниця між найбільшим впливом і незначним впливом факторів, що розподіляється на три сегменти (верхня границя зони характеризує незначний ступінь ризику, нижня – високий ступінь ризику). Отриманий результат рівня кормаральності дозволяє отримання адекватної ринкової вартості об'єкту незавершеного будівництва з урахуванням ризику інвестування та прийняття одного з управлінських рішень: призупинення будівництва об'єкту; завершення будівництва об'єкту; можливість реалізації незавершеного об'єкту будівництва на відкритому ринку; залучення додаткових інвестицій.

При розробці регіональних житлових програм в частині добудови об'єктів незавершеного будівництва необхідно перевірити репутацію забудовника; обрати об'єкти, що знаходяться у завершальній стадії будівництва; ретельно перевіряти майнові права на об'єкт нерухомості та можливість передачі їх за домовленістю третім особам, гарантії власника щодо обтяжень передачі майнових прав тощо.

Будівельна експертиза об'єктів незавершеного будівництва передбачає розгляд проектно-кошторисної документації; оцінку фактично виконаних будівельно-монтажних робіт на предмет відповідності їх обсягам, застосованим матеріалам; встановлення відповідності кошторисної вартості будівельних робіт фактичним витратам; перевірку відповідності якості виконаних робіт діючим стандартам,будівельним нормам та нормативним документам.

Очевидно, що ринок незавершеного будівництва не забезпечений фінансовими, матеріальними і трудовими ресурсами. Вирішення проблеми скорочення незавершеного будівництва потребує окремого розділу цільових регіональних програм (або навіть самостійної програми), яка передбачала б проведення ретельної інвентаризації об'єктів незавершеного будівництва та оцінку їх стану, а також умови реалізації кожного об'єкту.

На даний час інвестиційний потенціал ринку незавершеного будівництва дуже великий. Незавершене будівництво можна розглядати як невдалу реалізацію інвестиційних проектів, коли конкретні інвестори, які схильні до великих ризиків, в умовах несприятливого інвестиційного клімату, не досягли поставлених цілей. Для того, щоб повернути хоча б частину вкладених коштів, багато з них готові відмовитися від розпочатих проектів і реалізувати об'єкти незавершеного будівництва на відкритому ринку. Фактори, які впливають на вартість об'єктів незавершеного будівництва систематизовані в табл. 3.

Таблиця 3

Фактори, які впливають на вартість об'єктів незавершеного будівництва

Фактори	Вплив на вартість об'єкту незавершеного будівництва
Попит	Кількість даного товару на ринку платоспроможних покупців
Корисність	Здатність житла задовольнити потреби власника та комфортність проживання
Дефіцитність	Обмеження пропозицій житла, яке призводить до зростання цін на житло
Можливість відчуження об'єктів	Можливість передачі майнових прав, що дозволяє передання житла від власника іншому власнику

Джерело: складено на основі [7]

Доцільно встановити такі характеристики об'єкту незавершеного будівництва при включені його до регіональних житлових програм: місце розташування; ступінь розвитку інфраструктури; транспортне сполучення; архітектурно-конструктивні рішення; стан об'єкту незавершеного будівництва; наявність комунальних послуг (електро-, водо-, тепло- і газопостачання); екологічні фактори (в тому числі дані санітарно-технічної інспекції, наявність парків, водоймищ і т.п.). При формуванні прогнозних очікувань від реалізації програм мають враховуватися фактори, які впливають на швидкість реалізації житла, а саме: кількість аналогічних пропозицій на ринку, об'єктивні недоліки будівель, юридична «чистота» об'єкту.

Отже, враховуючи сучасні проблеми будівельних компаній, об'єкти незавершеного будівництва житла є найбільш привабливими для інвестування. При цьому вільних від обов'язків квартир (в першу чергу, не зв'язаних договорами дольового інвестування) серед недобудованого житла в 2012 р. - 3,12 млн.кв.м., або 49 929 квартир економкласу. На 2012-2013 рр. було в наявності 2,8 млн.кв.м. вільної від обов'язків житлової нерухомості (переважно бізнес-класу) та біля 50 тис. елітних квартир різного ступеню добудованості.

Висновки та подальші дослідження. Отже, з метою формування ринкових відносин у сфері добудови незавершеного житла стратегічними пріоритетами регіональної житлової політики мають стати такі:

1) об'єкти незавершеного житлового будівництва є відкладеним інвестиційним потенціалом, який необхідно залучити в систему господарських відносин і використати його як інструмент розігріву ринку капітальних вкладень в тій частині, яка стосується житлового будівництва. Оскільки у більшості міст на даний час майже повністю вичерпані вільні території під квартали і мікрорайони забудови, розширення міст із вилученням приміських земель у їх власників, інженерне освоєння віддалених територій під забудову, перебудова міської інфраструктури призводить до низько конкурентної вартості нового житла і збільшення експлуатаційних витрат на його утримання. В той же час об'єкти незавершеного будівництва мають конкурентні цінові переваги.

2) виходячи із особливостей незавершеного будівництва житла, доцільно його об'єкти розділити на окремі групи за класифікаційними ознаками: формою власності, стадією будівництва, якісним станом, етапом будівництва, ступенем завершення об'єкту, терміном будівництва (з урахуванням терміну перебування на консервації), ступенем потреби в інвестиціях. Наведена класифікація може бути використана при прийнятті рішень регіональною владою щодо управління територією, на якій розташований об'єкт незавершеного будівництва житла і при формуванні механізмів реалізації регіональної житлової політики.

3) важливим фактором, що впливає на вартість незавершеного будівництва, є можливість реалізації добудованого об'єкту за ціною, яка перевищує витрати на завершення будівництва. Слід також враховувати особливості процедур оцінки та продажу об'єктів незавершеного будівництва. Визначення вартості об'єктів незавершеного будівництва житла повинне базуватися на принципах врахування кон'юнктури, очікування, заміщення, конкуренції, найбільш ефективного використання. Запропонована методика оцінки враховує шляхом застосування коригуючих коефіцієнтів ринкову вартість незавершених об'єктів при будівництві житла. Для розробки регіональних житлових програм вкрай необхідно достовірно визначити кількість об'єктів незавершеного будівництва, кількість компаній-операторів на ринку, обсяг коштів для фінансування завершення таких об'єктів.

4) ринок незавершеного житлового будівництва повню мірою не забезпечений фінансовими, матеріальними та трудовими ресурсами. Вирішення проблеми скорочення незавершеного будівництва потребує окремого розділу у цільових регіональних програмах або запровадження самостійних програми, які б передбачали проведення ретельної інвентаризації об'єктів незавершеного будівництва та оцінку їх стану, а також умови реалізації кожного об'єкту. Тому при розробці регіональних житлових програм при включенні в них об'єктів незавершеного будівництва необхідно перевірити репутацію забудовника; обрати об'єкти, що знаходяться у завершальній стадії будівництва, ретельно перевіряти майнові права на об'єкт нерухомості та можливість передачі їх за домовленістю третім особам, гарантії власника щодо обтяжень передачі майнових прав тощо.

5) інвестиційний потенціал ринку незавершеного будівництва у регіонах значний. На

рівні міст і районів доцільно провести експертну оцінку вартості незавершеного будівництва, визначити розмір коштів, необхідних для добудови, віднайти шляхи подальшого використання цих об'єктів, спрямувати зусилля на залучення потенційних інвесторів для завершення будівництва.

Література

1. Шевчук Д.А. Экономико–правовые аспекты операций с недвижимостью и ипотечного кредитования / Д.А. Шевчук, В.А. Шевчук, Е.А. Самохина. – М. : «Известия высших учебных заведений. Геодезия и аэрофотосъемка». Специальный выпуск, 2002. – 263 с.

2. Хэмди А. Таха. Введение в исследование операций / Таха А. Хэмди. – М.; Изд. дом «Вильямс», 2001. – 256 с.

3. Barton P, Bryan S, Robinson S: Modeling in the economic evaluation of health care: selecting the appropriate approach. // Journal of Health Services Research & Policy. – 2004, Vol. 9, Issue 2, pp.110-118.

4. Briggs A, Claxton K, Sculpher M. Decision modelling for health economic evaluation. Oxford: Oxford University Press; 2006.

5. Городнова, Н.В. Методический подход к учету влияния внешних факторов на стоимость объекта незавершенного строительства / Н.В. Городнова, А.В. Байковская // Экономический анализ: теория и практика. – 2011. – № 37. – С. 244.

6. Дуднік А.І. Економічна сутність обліку незавершеного будівництва та його оцінка [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/18_ADEN_2013/Economics/7_141742.doc.htm.

7. Кудашов Е.А. Программа жилищного строительства: механизм реализации и социальные результаты / Е.А. Кудашов // Жилищное строительство. – 2007. – № 9. – С. 2-5.

8. Олійник Н.І. Розвиток ринку житла в Україні: теорія та практика державного регулювання : монографія / Н.І. Олійник. – К. : НАДУ, 2011. – 288 с.

9. Наказ Міністерства фінансів України «Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 131 «Будівельні контракти»» від 29.12.2011 р. N 1798 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://buhgalter911.com/Res/stbuxgos/stbuxgos.aspx.

10. Наказ Міністерства фінансів України «Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 121 «Основні засоби»» від 12.10.2010 N 1202 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://buhgalter911.com/Res/stbuxgos/stbuxgos.aspx.

References

1. Shevchuk, D., Shevchuk, V., Samokhina, E. (2002), *Ekonomiko–pravovyye aspekty operatsiy s nedvizhimostyu i ipotechnogo kreditovaniya* [Economic - legal aspects of real estate and mortgage lending], Izvestiya vysshikh uchebnykh zavedeniy. Geodeziya i aerofotosyemka, Moscow, Russia, 263 pp.

2. Hamdy, A. Taha (2001), *Vvedeniye v issledovaniye operatsiy* [Introduction to Operations Research], Izd. dom "Vilyams", Moscow, Russia, 256 p.

3. Barton, P., Bryan, S., Robinson, S. (2004), "Modelling in the economic evaluation of health care: selecting the appropriate approach", *Journal of Health Services Research & Policy,* Vol. 9, Issue 2, pp.110-118.

4. Briggs, A, Claxton, K. and Sculpher, M. (2006), «Decision Modelling for Health Economic Evaluation», Oxford: Oxford University Press.

5. Gorodnova, N., Baykovskaya, A. (2011), "Methodical approach to the influence of external factors on the value of assets under construction", *Ekonomicheskiy analiz: teoriya i praktika*, no. 37, pp. 244.

6. Dudnik, A. (2013), "The economic essence of accounting under construction and its evaluation", available at: http://www.rusnauka.com/18_ADEN_2013/Economics/7_141742.doc.htm.

7. Kudashov, E. (2007), "Housing program: implementation mechanism and social outcomes", *Zhilishchnoye stroitelstvo*, no. 9, pp. 2-5.

8. Oliinyk, N. (2011), *Rozvytok rynku zhytla v Ukraini: teoriia ta praktyka derzhavnoho rehuliuvannia* [The development of the housing market in Ukraine: the theory and practice of state regulation], monograph, NADU, Kyiv, Ukraine, 288 p.

9. Order of the Ministry of Finance of Ukraine "National regulations (standards) in the public sector 131" Construction Contracts"" from 29.12.2011 N 1798, available at: http://buhgalter911.com/Res/stbuxgos/stbuxgos.aspx.

10. Order of the Ministry of Finance of Ukraine "National regulations (standards) in the public sector 121" Fixed Assets "" from 12.10.2010 N 1202. [Electronic resource]. - Access mode: http://buhgalter911.com/Res/stbuxgos/stbuxgos.aspx.

УДК 338.246.83:664

Драбаніч А.В.,
к.е.н., доцент кафедри фінансів
Коваленко І.О.,
Вінницький фінансово-економічний університет

СУЧАСНИЙ СТАН УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ В ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

Drabanich A.V.,
cand. sci. (econ.), associate professor of department of finances
Kovalenko I.A.
Vinnitsya university of economy and finance

CURRENT STATUS OF QUALITY CONTROL IN THE FOOD INDUSTRY

Постановка проблеми. Стратегічно важливою галуззю національного господарства була і залишається харчова промисловість, від якої залежить добробут українського народу, тому її швидкий розвиток є важливою передумовою подолання кризових явищ та забезпечення сталого економічного зростання.

Харчова промисловість України дещо відстає від економічно розвинених країн за структурою, станом виробничо-технічної бази, техніко-економічними показниками, за розвитком інфраструктури особливо щодо комплексної переробки сировини, автоматизації та механізації виробничих процесів, якості продукції, а також її пакування та фасування.

Незважаючи на надзвичайно сприятливі ґрунтово-кліматичні умови, населення країни ще не сповна забезпечене продовольчими товарами високої якості. Останнім часом Україна втрачає зовнішні ринки збуту продуктів харчування, а внутрішній ринок заповнений іноземними продуктами (часто низької якості), у той час, коли для подолання негараздів існують усі необхідні виробничі потужності й сировинні ресурси.

Зростання конкуренції за споживача та приєднання України до СОТ вимагають значних змін в умовах роботи підприємств харчової промисловості для поліпшення якості товарів та послуг, у тому числі більш надійного контролю за якістю продуктів харчування. Позитивним фактором у вирішенні даної проблеми вважається впровадження на вітчизняних організаціях харчової промисловості міжнародних систем управління якістю харчової продукції. На сьогодні, за даними моніторингу, система менеджменту якості продукції та навколишнього середовища вже реалізується більш як на 150 компаніях.

Для України зі вступом до СОТ стають актуальними питання щодо виготовлення конкурентоспроможної продукції, яка може бути реалізована в європейських країнах і буде відповідати міжнародним стандартам.

Очевидно, що проблема підвищення якості та конкурентоспроможності продукції не тільки актуальна, а є однією з найбільш важливих. Вихід вітчизняної економіки з кризи в умовах ринкових відносин можливий лише за умови, якщо промисловість України, зокрема

харчова, буде виробляти тільки продукцію високої якості, безпечну для життя та здоров'я людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми управління якістю продукції на підприємствах розглянуті в наукових працях Є. М. Купрякова, А. В. Гличева, Н. В. Павліхи, О. В. Мишко, В. І. Павлова, В. П. Руденко, І. В. Опьонова, М. І. Шаповала.

Серед основних проблем треба відзначити, що не всі підприємства на даний момент мають можливість впровадження систем управління якістю продукції. Це зумовлено відсутністю практичного досвіду щодо впровадження систем управління якістю, нестачею кваліфікованих спеціалістів у сфері якості продукції.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення та вдосконалення елементів системи якості продукції на підприємствах харчової промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку України одним з основних напрямків як сфери обслуговування, так і сфери виробництва є якість, а не обсяг випуску продукції чи надання послуг. Важливою умовою задля довгострокового завоювання ринків збуту є більш висока якість з урахуванням запитів споживачів, а не більш низькі ціни.

Технічні та організаційно-економічні проблеми, що пов'язані з якістю, вже давно стали предметом значної кількості досліджень. Роль та значення якості постійно зростає під впливом розвитку технологій виробництва та потреб людини. Проблема якості продукції та послуг була й залишається актуальною. Вона є стратегічною проблемою, від вирішення якої залежить стабільність економіки нашої країни.

Вирішенням проблеми щодо підвищення якості займаються в усіх країнах світу, про що свідчать численні публікації з питань теорії та практики поліпшення якості продукції.

Зі вступом України до СОТ, виснаженням природних ресурсів, розвитком конкуренції, різким погіршенням екологічної ситуації аспекти якості стали найбільш важливими для виробників харчової продукції.

Якість є невід'ємною частиною продукту, що займає особливо важливе значення в підприємницькій діяльності. І ні для кого не секрет, що для того, щоб компанії «вижити» у конкурентному середовищі потрібно виробляти тільки якісний товар [2].

Якість продукції є одним з найважливіших критеріїв функціонування організації в умовах насиченого ринку і переважної нецінової конкуренції. Поліпшення технічного рівня і якості продукції визначає темпи науково - технічного прогресу і зростання ефективності виробництва в цілому, впливає на посилення економіки, конкурентоспроможність вітчизняних товарів і рівень життя населення країни.

Для управління якістю використовують чотири типи методів [4]:

- економічні методи, що забезпечують створення економічних умов, які спонукають колективи підприємств, конструкторських, технологічних й інших організацій вивчати запити споживачів, створювати, виготовляти і обслуговувати продукцію, що відповідає цим потребам і запитам.

До числа економічних методів відносяться правила ціноутворення, умови кредитування, економічні санкції за недотримання вимог стандартів і технічних умов, правила компенсації економічного збитку споживачу за продаж йому неякісної продукції;

- методи матеріального стимулювання, що передбачають, з одного боку, заохочення співробітників за створення і виробництво високоякісної продукції (до таких методів відносять: створення систем преміювання за високу якість, встановлення надбавок до заробітної плати та ін.), а з іншого боку - збір за заподіяну шкоду від її поганої якості;

- організаційно - розпорядницькі методи, реалізовані шляхом обов'язкових для виконання директив, наказів, розпоряджень керівників. До організаційно-розпорядницьких методів управління якістю продукції можна включити також вимоги нормативної документації;

- виховні методи, що впливають на свідомість і настрій учасників виробничого процесу, що в свою чергу позитивно впливає на якість роботи працівників та точного виконання спеціальних функцій управління якістю продукції. До них відносяться: моральне заохочення за високу якість продукції, виховання гордості за честь заводської марки й ін.

Вибір методів контролю якості продукції і пошук їх найбільш ефективного поєднання - один з найбільш творчих моментів у створенні систем управління, оскільки вони впливають

на людей, що беруть участь у процесі розробки і виготовлення продукції, тобто на мобілізацію людського фактору.

Аналіз розвитку форм і методів організації робіт з якості, визначення можливості доповнення робіт з якості принципами загальної теорії управління, розробка схем механізму управління якістю, визначення характеру потреб, стан кон'юнктури ринку як вихідного елемента управління якістю продукції, критичний огляд визначень ключових термінів свідчать про наступне [1]:

1. Сучасна організація робіт з якості теоретично прийнятна, а практично доцільно і ефективно будувати не на загальному глобальному контролі, а на принципах загальної теорії управління на основі схем механізмів управління якістю продукції;

2. Сучасне управління якістю продукції повинне бути спрямоване безпосередньо на характер потреб, їх структуру і динаміку; ємність і кон'юнктуру ринку; стимули, пов'язані економічною і технічною конкуренцією, характерні для ринкових відносин;

3. Сучасне управління якістю на підприємстві, незалежно від форми власності і масштабу виробничої діяльності, повинне оптимально поєднати дії, методи і засоби, що забезпечують, з одного боку, виробництво продукції, яка відповідає поточним запитам і потребам ринку, а з іншого боку - розробку нової продукції, здатної задовольняти майбутні потреби і майбутні запити ринку.

При визначенні менеджменту якості продукції потрібно виходити з того, що управління якістю - органічна складова частина загального управління виробництвом, одна з його галузей, одна з його функцій [7].

Сучасна концепція управління якістю - це концепція керування будь-яким цілеспрямованим видом діяльності, що може, як показує досвід, досягти успіху не тільки в сфері виробництва, але і у державному та муніципальному управлінні у різних сферах.

Таким чином, якість - багатофазове поняття, і його забезпечення потребує об'єднання наукових сил, від творчого потенціалу до практичного досвіду багатьох експертів. За теперішніх умов на Україні проблема якості не тільки досить важлива, але і має бути вирішена загальними зусиллями держави, керівників колективів підприємств, учених, конструкторів, кожного інженера, робітника.

Виходячи з цього, щоб та чи інша спроектована і задокументована система якості ефективно працювала, необхідно [5]:

- використовувати інструменти мотивації для персоналу;
- навчати його як з професійних питань, так і з питань управління якості;
- збудувати довірливі відносини зі споживачами;
- навчитися так керувати постачальниками, щоб вчасно отримувати від них потрібну сировину заздалегідь встановленої якості.

На даному етапі в конкурентному середовищі компанії змушені все частіше звертати увагу на проблеми якості. Споживачі продукції, що випускається, стають все більш вимогливими і очікують високого рівня якості за низькими цінами. Їм потрібне підтвердження і гарантія того, що якість дотримана. Таким типом гарантії стає сертифікат, що підтверджує існування на підприємстві реалізованої системи якості.

Національні стандарти в сфері систем якості вперше були встановлені у Великобританії в 1983 р. Метою кампанії, що проводиться, стало впровадження на підприємствах систем якості і створення процедур сертифікації таких систем. За Великобританією пішли й інші країни Європи [6].

У ІСО 9000 встановлюються єдині міжнародні стандарти на систему управління якістю в будь-якому виробничому підприємстві. Даний стандарт застосовується саме до системи якості у вигляді задокументованої серії заходів з реалізації виробничого процесу. Він містить вимоги до побудови такої системи, яка б забезпечувала довгострокову підтримку та поліпшення якості.

Комплекс міжнародних стандартів ІСО 9000 містить наступні елементи:

- ІСО 9000-87 - загальне управління якості і стандарти по забезпеченню якості. Стандарт дає визначення ключових договірних і недоговірних умов договірних постачань і розкриває основні принципи реалізації політики в сфері якості. Визначаються правила застосування моделей систем якості, що зазначено в стандартах ІСО 9001-9003;

- ІСО 9001-87 - модель системи якості для забезпечення якості при проектуванні або розробці, виробництві, монтажі й обслуговуванні. У стандарті встановлюються вимоги щодо системи якості, якщо контракт укладений між двома сторонами вимагає продемонструвати здатність постачальника розробляти і поставляти продукцію;
- ІСО 9002-87 - модель системи якості для забезпечення якості при виробництві і монтажі. У стандарті вказані вимоги за якістю, якщо договір укладений між двома сторонами вимагає демонстрації можливостей контролю технологічних процесів, що має вирішальне значення для прийняття кінцевого продукту;
- ІСО 9003-87 - модель системи якості для забезпечення якості при остаточному контролі і випробуваннях. Стандарт встановлює вимоги за якістю, якщо контракт укладений між двома сторонами, вимагає демонстрації здатності контролювати і здійснювати остаточні випробування, необхідні для приймання кінцевого продукту;
- ІСО 9004-87 - загальне керівництво і елементи системи якості. У стандарті розглядаються елементи системи якості. Дає рекомендації щодо загальних принципів розробки і впровадження системи якості в умовах, не пов`язаних з контрактом.

Стандарти не передбачають поділ на сектори, але з 1993 р. в стандартах відображені наступні основні категорії продукції: технічні засоби (9004-1) програмне забезпечення (9000-3), послуги (9004-2), технології (9004-3).

Інші важливі стандарти включають в себе:

- ІСО 8402-86 - в стандарті розкриваються терміни і визначення в сфері якості;
- ІСО 10011-92 - керівні вказівки по перевірці систем якості;
- ІСО 10012-92 - система підтвердження метрологічної придатності вимірювального устаткування, управління процесом вимірювання;
- ІСО 10013-94 - керівні принципи для розробки керівництва за якістю.

Кінцевим висновком роботи із створення системи якості є комплект документації, що складається з документів трьох рівнів. Основним документом системи якості є керівництво за якістю, що включає зміст політики в сфері якості, межі застосування, а також опис організаційної структури підприємства із зазначенням обов'язків і повноважень. У керівництві за якістю відображаються всі передбачені стандартами ІСО 9000 елементи системи якості.

Основними користувачами керівництва за якістю є вищий менеджмент і клієнти підприємства. Другий етап в ієрархії документів системи якості займають методичні інструкції, в яких встановлюється, які обов`язки і ким, в якій послідовності виконуватимуться для реалізації елементів системи якості. Методичні вказівки призначені для всіх служб і підрозділів підприємства. Детальний же опис виконання певних видів діяльності з виробництва, збірки, монтажу, контролю і інших процесах міститься в робочих інструкціях, вказівках по контролю, довідниках, які складають третій рівень в ієрархії документації і призначені для використання рядовими співробітниками підприємства. Документація системи якості повинна відповідати таким вимогам: однакова структура для всіх документів, загальні колонтитули, нумерація [8].

Дотримання на підприємстві стандартів ІСО 9000 підтверджується сертифікатом, виданим незалежною організацією за наслідками проведення сертифікації системи якості. Цей сертифікат визнаний у всьому світі і є достатнім, щоб гарантувати покупцеві якість продукції. Наявність сертифікату на відповідність системи якості підприємства нормам ІСО 9000 стає значною конкурентною перевагою, може бути використано як інструмент маркетингу для створення іміджу компанії. У деяких галузях сертифікат ІСО 9000 є необхідною умовою для нормального функціонування, отримання замовлень.

У всіх країнах ЄС якість та безпечність продукції контролюється самими виробниками та забезпечується підприємствами, які реалізують системи якості, такі як ISO, HACCP та стандарти належної виробничої практики (Good manufacturing practice - GMP - частина системи забезпечення якості, яка гарантує, що продукція постійно виготовляється та контролюється відповідно зі стандартами якості. Стандарти GMP особливу увагу звертають на створення якості в процесі виробництва та спрямовані на зниження ризиків).

Без приведення теорії і практики виробництва продуктів харчування у відповідність до встановлених у цивілізованому світі норм і правил, успіхів в умовах ринкової економіки не досягти. Наприклад, впровадження системи менеджменту безпеки харчових продуктів по всьому ланцюгу постачання харчових продуктів (виробники сировини, виробники харчових

продуктів, організації, які забезпечують перевезення та зберігання, організації роздрібної торгівлі, а також виробники обладнання, пакувального матеріалу, домішок та інгредієнтів) дозволяє адаптація до вітчизняних умов міжнародного стандарту ISO 22000 «Система менеджменту безпеки харчових продуктів». Цей стандарт встановлює вимоги до системи управління безпечністю харчових продуктів, якщо організація в харчовому ланцюзі має необхідність представити свою здатність керувати небезпечними чинниками харчових продуктів для гарантування того, що харчовий продукт є безпечним на момент його споживання людиною.

Серед основних міжнародних документів, які тлумачать та дають рекомендації щодо запровадження системи НАССР (Система аналізу небезпечних чинників і критичних точок керування (у латинській абревіатурі - НАССР «Hazard Analysis and Critical Control Point») є науково - обґрунтованою системою, що дозволяє гарантувати виробництво безпечної продукції шляхом ідентифікації і контролю небезпечних чинників. В основі системи лежить оцінка небезпек, які можуть вплинути на харчовий продукт у процесі його виготовлення, зберігання, збуту та використання. Система НАССР передбачає поділ виробничого процесу на блоки і впровадження системи контролю за потенційними «ризиками» на кожній із цих ділянок. Плануючи всі ці дії, кваліфіковане і відповідальне виконання операцій кожним фахівцем підприємства харчової промисловості та документація усіх заходів дозволяють зменшити ймовірність виробництва недоброякісного виробництва до мінімуму, майже до нуля. Система НАССР є єдиною системою управління безпечністю харчової продукції, яка довела свою ефективність і прийнята міжнародними організаціями. Реалізація системи НАССР на підприємстві залежить від наявних ресурсів.

При впровадженні системи здійснюється: доповнення контролю продукції контролем процесів, підвищення ефективності вкладення засобів тощо. Ця система пов'язана із системою норм та правил підприємства, яка повинна бути спрямована на реалізацію принципів системи НАССР - сучасної системи управління якістю продукції, основним завданням якої є оцінка виробничого процесу з точки зору аналізу загроз і ризиків, які можуть виникнути в процесі виробництва харчової продукції.

Працівники підприємств харчової промисловості повинні мати більш високий рівень професійної підготовки з питань якості, тому що їм доведеться брати участь у всьому комплексі робіт з оцінювання потреб споживачів, дослідження кон'юнктури ринку, стратегічного планування компанії, розроблення нової продукції, контролю якості проектів, оцінювання ступеня підготовки виробництва і осмислення інших завдань, які вирішуються функціональними службами підприємства. У виробництві повинні використовуватись інноваційні технології, більш складне устаткування, контрольно-вимірювальні засоби, і таким чином збільшиться значення статистичних методів контролю, зросте обсяг робіт з автоматизованого проектування нової продукції [3].

Харчовим підприємствам потрібно встановити такі взаємовідносини з постачальниками, щоб вчасно отримувати від них необхідну сировину заздалегідь установленої якості. Контроль за цим варто делегувати фахівцю чи спеціально створеному відділу з матеріально-технічного забезпечення.

Висновки та подальші дослідження. Економічний ефект від проведення технічного контролю становить відвернутий збиток, який проявляється у вигляді зниження втрат, які мають місце, якщо контроль не виконується. До таких втрат належать: збитки від браку у випадку, якщо брак продукції не попереджується (не контролюються параметри виробничого процесу, не використовуються нормативні засоби вимірювань); втрати від фіктивного браку, які виникають у випадку, коли придатна продукція визнається невідповідною вимогам внаслідок поганого контролю.

Харчова промисловість повинна залишатися провідною галуззю національного промислового виробництва. Щоб ці тенденції не змінювалися потрібно вирішити такі стратегічні завдання:

- здійснити комплексну модернізацію харчових виробництв, упровадити у виробничий процес новітні досягнення науки та техніки;
- забезпечити зростання обсягів інвестицій для посилення інноваційної діяльності, впровадження ресурсозберігаючих і маловідходних виробництв, розробки нових та вдосконалення існуючих продуктів;

- здійснити контроль за якістю і безпекою продовольчих товарів на основі методик системи НАССР, систем менеджменту якості за міжнародним стандартом серії ISO 9000;
- розробити та впровадити дієві механізми підвищення конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Література

1. Кравецький А.В. Менеджмент якості: проблеми та перспективи запровадження на вітчизняних підприємствах [Електронний ресурс] / А.В. Кравецький, О.І. Бабчинська. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67675.doc.htm
2. Стиренко Л.М. Оцінювання системи управління якістю в контексті «витрати-результати» / Л.М. Стиренко // Наукові праці Національного університету харчових технологій. Спеціальний випуск. Економічні науки. – 2009. – № 23. – С. 97-101.
3. Система якості відповідно до норм міжнародних стандартів ISO 9000. – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://toplutsk.com/articles-article_379.html
4. Траченко Л.А. Блок-схема управління якістю на підприємствах харчової промисловості / Л.А. Траченко // Науковий журнал «Вісник». – Тернопіль: «Економічна думка» ТНЕУ, 2007. – № 1. – С. 79-86.
5. Траченко Л.А. Підхід до управління якістю на підприємствах харчової промисловості / Л.А. Траченко // Науковий журнал «Економіка розвитку». – Харків: Вид. ХНЕУ, 2008. – № 2. – С. 95-98.
6. Указ Президента України "Про заходи щодо підвищення якості вітчизняної продукції" // Голос України, 24.12.2001р.
7. Фейгенбаум А. Контроль якості продукції / А. Фейгенбаум. – К. : Діло, 2002. – 318 с.
8. Швець В.Є. "Менеджмент якості" у системі сучасного менеджменту / В.Є. Швець // Стандарти та якість. – 2004. – № 6. – С. 48-50.

References

1. Kravetskyi, A.V. and Babchynska, O.I. (2010), “Quality management: problems and perspectives of introduction at domestic enterprises”, available at: http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67675.doc.htm
2. Styrenko L.M. (2009), “Evaluation of the Quality Management System within the context of "cost-results", *Proceedings of the National University of Food Technologies. Special Issue. Economics*, no. 23, pp. 97-101.
3. Quality system in accordance with international standards ISO 9000 – 2011 — available at: http://toplutsk.com/articles-article_379.html
4. Trachenko, L.A. (2009), “Flowchart of quality management in the food industry”, *Naukovyi zhurnal «Visnyk»*, no. 1, pp.79–86.
5. Trachenko, L.A. (2008), “Approach to quality control in the food industry”, *Naukovyi zhurnal «Ekonomika rozvytku»,* no. 2, pp. 95-98.
6. President of Ukraine Decree "On measures to improve the quality of domestic products", *Voice of Ukraine*, 24.12.2001
7. Feihenbaum, A. (2002), *Kontrol yakosti produktsii* [Quality control products], Dilo, Kyiv, Ukraine, 318 p.
8. Shvets, V.Ye. (2004), "Quality Management" in the system of modern management”, *Standarty ta yakist*, no. 6, pp.48-50.

УДК 338.43.01

Корчемлюк А.І.,
аспірант*
Житомирського національного агроекологічного університету

ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Korchemliuk A.I.,
graduate student
Zhytomyr national agroecological university

THE PROBLEMS OF EFFECTIVE FUNCTIONING OF CORPORATE STRUCTURES IN AGRARIAN SECTOR OF ECONOMY

Постановка проблеми. Розвиток аграрного виробництва, суттєве нарощування обсягів виробництва продукції сільського господарства, причому переважно за рахунок інтенсивних чинників, є стратегічним завданням для сучасної України. Світова продовольча криза при одночасній наявності значного невикористаного потенціалу розвитку аграрного виробництва в Україні дають для нашої країни шанси за достатньо короткий період суттєво посилити свої позиції на світових ринках агропродовольчої продукції та забезпечити високі темпи внутрішнього економічного зростання. Значна роль в даних процесах має відводитися існуючим і потенційним корпоративним структурам аграрного сектора національної економіки. Саме тому дослідження проблем, які стримують розвиток корпоративних структур у сфері виробництва сільськогосподарської продукції є важливим теоретичним і практичним завданням на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси становлення і розвитку корпоративного сектора вітчизняної економіки характеризуються у працях Ю. Лупенка [4], Т.Пасічник [8] та ін. Стан і проблеми формування та розвитку корпоративних структур в аграрному виробництві досліджуються в роботах О. Беземчука [1], А. Данкевича [2], С. Дем'яненка [3] Ю. Лупенка [5], В. Месель-Веселяка [6], О. Онищенка [7] тощо. Однак, недостатньо дослідженими залишаються специфічні проблеми соціально-економічного та екологічного характеру, які на даний час в Україні гальмують розвиток аграрних підприємств корпоративного типу або суттєво знижують ефективність їх діяльності.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблем і пошуку резервів підвищення ефективності функціонування корпоративних структур в аграрному секторі вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існуючі проблеми розвитку корпоративних структур в сільському господарстві сучасної України можна поділити на 2 великі групи. До першої пропонується віднести сукупність внутрішніх і зовнішніх чинників, які безпосередньо впливають на формування та функціонування агрокорпорацій як суб'єктів господарювання. Друга група – це економічні, соціальні, екологічні та інші проблеми, які створює функціонування агрохолдингів та інших корпоративних структур навколишньому середовищу, територіальним громадам, місцевим та центральним органам влади й управління тощо.

Головна проблема для розвитку масштабного бізнесу самими агрокорпораціями – це відсутність в Україні легально функціонуючого ринку земель сільськогосподарського призначення. Відсутність можливості придбати необхідну кількість земельних площ змушує виробників укладати договори оренди земельних ділянок з великою кількістю дрібних

---

* *Науковий керівник: Ходаківський Є.І. – д.е.н., професор*

землевласників. За даними договорами сільгоспвиробники щороку мають виплачувати власникам земель орендну плану в натуральній чи грошовій формі. В останні роки з власниками паїв розраховуються переважно продукцією рослинництва, в основному зерном.

Так за період 2006-2012 рр. вартість сільськогосподарської продукції, яку підприємства віддавали в рахунок оплати за користування земельними паями, зросла на 73%. Левову частку цієї продукції (близько 97%) склала продукція рослинництва. У 2012 р. сільськогосподарські підприємства Житомирської області видали пайовикам у рахунок орендної плати за землю та майнових паїв 35708 т зерна, що склало 7,5% від загального обсягу його реалізації. В структурі витрат на виробництво продукції сільського господарства у сільськогосподарських підприємствах Житомирської області орендна плата за земельні частки (паї) у 2012 р. складала 6,4%.

Вищезазначена ситуація має неоднозначні наслідки для обох сторін орендних відносин. Сільськогосподарські підприємства змушені щороку певну частину виробленої продукції віддавати у вигляді орендної плати, що неминуче збільшує їх виробничі витрати і відповідно зменшує рівень рентабельності. Власники земельних ділянок, в свою чергу, у більшості випадків змушені забирати орендну плату тією продукцією, яку їм готові запропонувати орендарі, і дуже часто вони вважають отриманий обсяг плати несправедливим. В результаті, у жителів територій, де орендується земля, часто формується негативне ставлення до існуючих та потенційних орендаторів.

Організація виробничої діяльності сільськогосподарськими підприємствами, у т.ч. й великими агрокорпораціями, переважно на орендованих землях має й інші проблемні наслідки. По-перше, використання чужих земель часто породжує бажання максимально використати їх продуктивну здатність без вкладання необхідних коштів на відновлення якісних характеристик ґрунтів. При відсутності належного контролю за використанням орендованих земель з боку власників та держави, погіршення якісних характеристик сільськогосподарських угідь є неминучим процесом.

Після паювання земель сільськогосподарського призначення переважна більшість нових власників не здійснює на цих землях виробничої діяльності самостійно. Відповідно, необхідних заходів із захисту та відновлення якісних показників земель власниками не проводиться, держава також не вкладає кошти на вказані цілі. Наслідком такого ставлення до охорони земель, відновлення і підвищення їх природної родючості є достатньо складний еколого-продуктивний стан сільськогосподарських угідь у більшості регіонів України. На сьогоднішній день фінансовий стан більшості великих агрокорпорацій дозволяє виділяти необхідні кошти на проведення землевідновлювальних робіт. Однак для цього потрібне врегулювання процесів переходу прав власності на землю і введення жорсткого державного контролю за станом грунтів та їх використанням.

Неможливість придбання агрокорпораціями у власність земель сільськогогосподарського призначення гальмує і розвиток галузей тваринництва. Адже використання сучасних технологій виробництва в даній галузі вимагає спорудження дорогих комплексів: будівництво, наприклад, одного сучасного молочного комплексу на 1000 голів коштує близько 80 млн грн. Зведення таких об’єктів на орендованих землях є дуже ризикованим проектом для потенційних інвесторів.

Пріоритетність галузей рослинництва перед галузями тваринництва для сільськогосподарських підприємств призвела до наявності гострого дефіциту органічних добрив, в результаті чого їх внесення на 1 га в 2012 р. зменшилося у 10 разів в порівнянні з 1990 р. Розвиток інтенсивних технологій виробництва в галузях рослинництва неможливий без систематичного удобрення площ під сільськогосподарськими культурами. З приходом на територію Житомирської області великих агрокорпорацій у 2000-х роках ситуація дещо поліпшилася: обсяги внесення мінеральних поживних речовин на 1 га посівної площі за період 2000-2012 рр. збільшилися у 4 рази. Водночас, обсяги внесення органічних добрив зменшилися, оскільки внаслідок занепаду тваринництва в області відчувається гострий дефіцит таких добрив.

Переважання галузей рослинництва в структурі сільськогосподарського виробництва Житомирської області має також негативні соціальні наслідки. Передусім йдеться про суттєве зменшення кількості зайнятого у сільському господарстві населення. При скороченні кількості зайнятих у сільському господарстві удвічі за період 2000-2012 рр., кількість

найманих працівників в аграрному виробництві регіону за цей же час зменшилася у 4 рази. Передусім це пояснюється тим, що великі агрокорпорації, розвиваючи переважно галузі рослинництва, прагнуть застосовувати інтенсивні технології виробництва. На практиці це означає суттєве скорочення частки ручної праці в сільському господарстві, використання мобільних груп кваліфікованих фахівців (інженерів, механіків, агрономів тощо) для надання послуг з обслуговування техніки, планування та обробки посівів і т. п. одночасно для декількох господарств регіону, що входять до складу одного холдингу.

Відмова великих агрокорпорацій від використання значної частини місцевого населення як робочої сили частково є вимушеною. По-перше, традиційно значна частина жителів в сільській місцевості була зайнята у галузях тваринництва, які навіть за інтенсивних технологій потребують більше працівників, ніж у рослинництві, причому ця зайнятість є цілорічною. По-друге, сучасні техніка і технології потребують залучення висококваліфікованих кадрів, які в сільській місцевості традиційно є дефіцитними. Поселення таких фахівців в селі на постійній основі є проблематичним внаслідок нерозвиненості умов проживання (табл. 1).

Таблиця 1

Обладнання житлового фонду в сільських і міських поселеннях Житомирської області, %

Показник	2000 р.		2005 р.		2012 р.	
	у міських поселеннях	у сільській місцевості	у міських поселеннях	у сільській місцевості	у міських поселеннях	у сільській місцевості
Питома вага загальної житлової площі, обладнаної: - водогоном	62,4	4,5	61,5	5,5	65,0	8,0
- каналізацією	62,0	3,9	61,1	5,0	64,3	7,5
- опаленням	57,6	14,5	56,9	19,6	61,6	22,7
- газом	81,5	80,6	81,0	82,4	85,6	83,1
- гарячим водопостачанням	47,5	1,0	45,5	1,5	49,0	4,1
- ваннами	57,3	3,2	56,7	4,1	60,3	6,4

Джерело: дані Головного управління статистики в Житомирській області

Як видно з представленої таблиці 1, серед основних благ цивілізації в сільських населених пунктах Житомирської області поширеним є лише газопостачання. Тому цілком природно, що після закінчення університету дипломований спеціаліст прагне поселитися в місті, а в село їздити за необхідності на роботу. Втрата робочих місць посилює соціальну напругу на селі, породжує негативне ставлення до представників агробізнесу зі сторони. В окремих випадках сільські жителі вважають за краще віддати свою землю в оренду місцевим дрібним та неефективним підприємцям, сподіваючись на їх підтримку у фінансуванні соціальної інфраструктури села, якою ці підприємці як місцеві жителі також користуються.

Прихід на село в Житомирській області великого агробізнесу практично не змінив занедбаного стану соціальної та іншої інфраструктури в сільській місцевості, про що свідчать дані табл. 2.

Враховуючи те, що у 2012 р. в Житомирській області нараховувалося 1613 сільських населених пунктів, то фактично маємо 1 дитячий дошкільний заклад на 3,5 села, 1 бібліотеку на 2 села, 1 заклад охорони здоров'я на 5 сіл. Такий стан соціальної сфери на селі свідчить про низький рівень соціальної відповідальності аграрних підприємств, у т.ч. й тих, що входять до складу великих агрокорпорацій. Підвищення такої відповідальності є нагальним завданням передусім для великого агробізнесу.

Низький рівень соціальної відповідальності агрокорпорацій, негативні екологічні наслідки їх господарської діяльності, конфлікти керівників корпоративних структур з територіальними громадами та інші проблеми значною мірою обумовлені недостатньою ефективністю корпоративного управління в таких агроформуваннях. Класичні форми та

методи корпоративного управління у багатьох агрокорпораціях просто не можуть бути реалізовані внаслідок специфічних умов створення та функціонування таких корпорацій.

Таблиця 2

Кількість об'єктів соціальної інфраструктури у сільських населених пунктах Житомирської області за період 1990-2012 рр.

Назва показника	Рік				2012 р. у % до 1990 р.
	1990	2000	2005	2012	
Кількість дошкільних закладів	538	276	385	457	84,9
Кількість масових та універсальних бібліотек	1060	918	831	800	75,5
Кількість демонстраторів фільмів	1267	243	9	-	-
Кількість клубних закладів	1354	1168	1049	1006	74,3
Кількість лікарських амбулаторно-поліклінічних закладів	235	327	336	305	129,8

Джерело: дані Головного управління статистики в Житомирській області

Класичні корпорації представляють собою акціонерні товариства, створені шляхом емісії акцій та їх продажу на біржовому чи позабіржовому ринку. В подальшому стратегічні рішення щодо діяльності корпорації приймаються загальними зборами акціонерів, а управління поточною діяльністю здійснює обране правління. Створення холдингів, як форма вертикальної інтеграції, здійснюється шляхом передачі контрольних пакетів акцій окремих акціонерних товариств материнській компанії.

Більшість вітчизняних агрокорпорацій за своєю суттю є формою сімейного бізнесу, акціонування якого переважно здійснюється для залучення капіталів на міжнародних фінансових ринках. Для полегшення такого залучення реєстрація значної частини агрокорпорацій як юридичних осіб здійснюється за межами України. В результаті, доступ до інформації про результати діяльності українських агрокорпорацій для іноземних інвесторів є легшим, ніж для вітчизняних податкових служб, бізнес-партнерів, конкурентів, аналітиків і навіть співробітників цих формувань.

Переважна більшість вітчизняних агрокорпорацій не здійснює продаж своїх акцій співробітникам компанії та суб'єктам тих територіальних громад, де здійснює свою господарську діяльність. В результаті, не використовується засіб мотивації працівників до продуктивнішої праці через надання їм статусу співвласника підприємства. Відсутність у місцевих жителів можливостей стати акціонерами компанії не дає їм можливості впливати на ті управлінські рішення, які безпосередньо зачіпають інтереси громади.

Ті господарства, які тим чи іншим способом увійшли до складу агрокорпорацій, фактично стають виробничими майданчиками. Планування структури посівних площ на орендованих землях відбувається централізовано, а працівникам конкретного господарства – структурного підрозділу агрохолдингу – поставляється визначена кількість насіння, добрив, засобів захисту рослин, паливно-мастильних матеріалів, надається сільськогосподарська техніка чи послуги з її використанням. Вироблена в таких господарствах сільськогосподарська продукція централізовано забирається і відправляється на елеватори, переробні підприємства чи за іншими каналами, які визначає материнська компанія.

За такої системи господарювання, приватні та інституційні суб'єкти тих територій, де фактично здійснюється виробнича діяльність, практично не приймають участі у розподілі отриманих прибутків від продажу продукції. Тому навіть ті сільські території, де розташовані найбільш якісні з точки зору родючості землі, не мають фінансових можливостей для будівництва житла, розвитку транспортної та соціальної інфраструктури, реалізації екологічних програм тощо. Більше того, досить часто проблемним є відшкодування навіть тих прямих збитків, яких завдає господарська діяльність агрокорпорацій навколишньому середовищу чи суб'єктам територіальної громади.

Як приклад таких збитків може розглядатися надмірна розораність земель, причиною якої може стати прагнення виробників оптимізувати конфігурацію оброблюваних площ для ефективнішого використання сільськогосподарської техніки. В результаті, розораними можуть виявитися виснажені, еродовані чи інші землі, що потребують заходів з відновлення родючості, передусім шляхом виведення їх з господарського обороту. Також для оптимізації

конфігурації земельних угідь можуть осушуватися болота, розорюватися луки, знищуватися невеликі масиви деревних чи чагарникових насаджень тощо, наслідком чого може бути порушення рівноваги конкретної екосистеми, негативні зміни водного балансу території і т. п.

Ще однією нагальною для України проблемою, гострота якої лише посилюється в процесі активізації господарських зусиль агрокорпорацій на конкретних територіях, є стан автомобільних доріг в сільських населених пунктах та поза ними. За існуючою нині системою, за стан доріг в межах населених пунктів відповідають місцеві органи влади, а за стан автошляхів між населеними пунктами – Укравтодор.

Дороги між селами у більшості випадків відносяться до категорії автошляхів місцевого значення. На їх капітальний та поточний ремонт кошти з бюджету виділяються в останню чергу. Водночас, саме ці дороги активно експлуатуються технікою агрокорпорацій в процесі доставки необхідних ресурсів, переміщення агрегатів між ділянками в процесі технологічного обробітку посівів, а також під час вивезення урожаю. При цьому, реально діючого механізму оплати за посилену експлуатацію доріг загального користування окремими суб'єктами господарювання на даний час в Україні не існує.

Проаналізований перелік проблем розвитку корпоративного сектору в аграрній сфері вітчизняної економіки не є вичерпним. Вирішення одних проблем часто породжує появу інших. Оскільки значна частина проблем функціонування агрокорпорацій не є суто економічними та зачіпає інтереси широкого кола суб'єктів, то в їх вирішенні мають бути зацікавлені і самі корпорації, і територіальні громади, і держава.

Висновки та подальші дослідження. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що головними проблемами, які впливають на ефективність діяльності вітчизняних агрокорпорацій, є нестача кваліфікованих фахівців, особливо в місцях ведення безпосереднього аграрного виробництва, недостатня ефективність корпоративного менеджменту, негативне ставлення до процесів поширення агрокорпорацій з боку окремих територіальних громад тощо. Водночас, проблемними моментами, які створює діяльність агрохолдингів для сільських територій, залишаються надмірна розораність та виснаження ґрунтів, низький рівень соціальної відповідальності корпорацій, збільшення рівня безробіття на селі, інтенсивне використання сільської інфраструктури без вкладання коштів в її оновлення тощо.

Література

1. Беземчук О.Г. Соціоекономічні аспекти функціонування корпоративних агроформувань / О.Г. Беземчук // Український соціум. – 2011. – № 4. – С. 97-104.
2. Данкевич А. Є. Передумови та основні принципи розвитку агрохолдингів / А.Є. Данкевич // Економіка АПК. – 2011. – № 5. – С. 139-147.
3. Дем'яненко С. Агрохолдинги в Україні: процес становлення та розвитку / С. Дем'яненко // Економіка України. – 2009. – № 12. – С. 51-55.
4. Лупенко Ю.О. Акціонерний сектор вітчизняної економіки / Ю.О. Лупенко // Економіка України. – 2005. – № 1. – С. 42-46.
5. Лупенко Ю. О. Потенціал акціонерного сектору агропромислового комплексу / Ю.О.Лупенко // Економіка АПК. – 2005. – № 1. – С. 21-25.
6. Месель-Веселяк В.Я. Розвиток та ефективність організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві України / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2004. – № 11. – С. 18-24.
7. Онищенко О. Зрушення в організаційній структурі сільськогосподарських підприємств / О. Онищенко // Економіка України. – 2004. – № 11. – С. 58-68.
8. Пасічник Т.О. Перспективи розвитку інтегрованих корпоративних структур / Т.О. Пасічник // Фінанси України. – 2002. – № 12. – С. 123-131.

References

1. Bezemchuk, O.H. (2011), "Socioeconomic aspects of functioning of corporate agricultural enterprises", *Ukrainskyi sotsium*, no. 4, pp. 97-104.
2. Dankevych, A.E. (2011), "Background and basic principles of agricultural holdings", *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 139-147.

3. Demianenko, S. (2009), “Agroholdings in Ukraine: the process of formation and development”, *Ekonomika Ukrainy*, no. 12, pp. 51-55.
4. Lupenko, Yu.O. (2005), “Share sector of the national economy”, *Ekonomika Ukrainy*, no. 1, pp. 42-46.
5. Lupenko, Yu.O. (2005), “Potential equity sector of agriculture”, *Ekonomika APK*, no. 1, pp. 21-25.
6. Mesel-Veseliak, V.Ya. (2004), “Development and effectiveness of organizational forms of management in agriculture Ukraine”, *Ekonomika APK*, no. 11, pp. 18-24.
7. Onyshchenko, O. (2004), “Shift in the organizational structure of agricultural enterprises”, *Economy of Ukraine*, no. 11, pp. 58-68.
8. Pasichnyk, T.O. (2002), “Prospects for the development of integrated corporate structures”, *Financy Ukrainy*, no. 12, pp. 123-131.

УДК 330.341.1:338.43.01:631.11

Яцьківська О.М.,
аспірант* кафедри менеджменту ЗЕД
Житомирський національний агроекологічний університет

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ РІВНЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Yatskivska O.M.,
graduate student of the department of management ZED
Zhytomyr national agroecological university

METHODICAL APPROACH TO ASSESSMENT OF THE LEVEL OF INNOVATION ACTIVITY OF AGRARIAN COMPANIES

Постановка проблеми. Інноваційні технології є найважливішою складовою забезпечення ефективної виробничо-фінансової діяльності аграрних підприємств у нових ринкових умовах. Впровадження інновацій на сільськогосподарських підприємствах призводить до позитивних змін, а саме: зростання продуктивності праці, економії різних видів ресурсів, скорочення витрат, зниження собівартості продукції тощо. Водночас, аграрне виробництво в Україні за продуктивністю та ефективністю використання інновацій значно відстає від країн-членів ЄС. Оскільки саме інновації на сучасному етапі розвитку економіки є головним джерелом конкурентних переваг, дослідження питань підвищення інноваційної активності аграрних підприємств та її оцінки набувають особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні аспекти інноваційної діяльності аграрних підприємств найбільш повно висвітлені в наукових розробках відомих українських і зарубіжних учених як О. Дація [8], М. Зубця [4], Д. Крисанова [1], О. Кот [2], Р. Мінніханова [10], В. Покотилової [3], П. Саблука [4], О. Скидана [5], О. Шубравської [1], Ю. Шумпетера [9]. Однак, незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, присвячених проблемам інноваційного розвитку, слід зазначити про недостатнє висвітлення питань оцінки рівня інноваційної активності підприємства, зокрема аграрного, що зумовлює актуальність та необхідність даного дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є науково-теоретичне обґрунтування поняття інноваційно активного аграрного підприємства та розробка методичного підходу до оцінки рівня його інноваційності з урахуванням технологічних, економічних, соціальних та екологічних факторів.

---

* *Науковий керівник: Зінчук Т.О. – д.е.н., професор*

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційно [2, 3] під інноваційно активним розуміють підприємство, яке здійснює інноваційну діяльність, тим самим не акцентуючи на доказі його інноваційності. На переважній більшості аграрних підприємств часткова модернізація, окремі модифікації чи незначні удосконалення агротехнологій розглядаються як інноваційна діяльність. Однак, такі перетворення зазвичай не призводять до якісних змін у виробничій діяльності суб'єктів господарювання, а отже, не сприяють підвищенню економічної ефективності діяльності, оскільки більшість з нововведень ґрунтуються на запозиченні досвіду передових вітчизняних та зарубіжних аграрних підприємств без урахування місцевих особливостей ведення аграрного виробництва. Навіть при кількісному аналізі параметрів інноваційної активності аграрних підприємств виникає чимало суперечливих питань. Якщо оцінювати кількість створених чи впроваджених агроінновацій на підприємстві, то ці показники зазвичай не є показовими: в аграрній практиці поширені ситуації, коли кількісні параметри є значними, але їхній вплив на економіко-соціальну ефективність діяльності підприємств є неістотним. Можлива і зворотна ситуація, коли аграрне підприємство впроваджує лише окремий елемент інноваційної діяльності, який приводить до значного зростання економічної ефективності всієї виробничої діяльності з урахуванням екологічних і соціальних вимог.

Новизна і специфіка нових технологічних змін створюють необхідність виділення поняття "інноваційно активне аграрне підприємство", яке більш повно відображатиме сутність якісних змін, заснованих на використанні новітніх наукоємних знань на суб'єктах господарювання в аграрному секторі економіки. Під інноваційно активним аграрним підприємством слід розуміти новий тип аграрного підприємства, який здійснює цілеспрямовану стратегічну діяльність з впровадження елементів інноваційної діяльності, які мають комплексний характер, відповідають потребам ринку і дозволяють отримати високі показники економіко-соціальної ефективності, що у сукупності забезпечує стійкі позиції підприємства у зовнішньому середовищі. У даному трактуванні акцент зроблено на те, що інноваційна діяльність завжди повинна мати ознаки прогресивності (відповідати вимогам ринку і певною мірою формувати ці вимоги), що надасть можливість функціонування аграрного підприємства в умовах економічного змагання з конкурентами в міжнародному зовнішньому середовищі. У той же час це актуалізує питання конкретизації визначення змін у аграрному виробництві, які б засвідчували про його перехід на інноваційно активну модель розвитку.

Все вищезазначене зумовило розроблення методичного підходу до оцінки рівня інноваційної активності аграрного підприємства на основі поєднання еталонного методу та методу інтегральних оцінок, які дають змогу оцінити ступінь залучення в технологічний процес передових технологій і визначити соціально-економічний ефект від їх використання у виробництві.

З цією метою проведено соціологічне опитування більше 100 аграрних підприємств Житомирської області. В результаті виявлено 32 підприємства, які впроваджували окремі елементи інноваційної діяльності. З них, для подальшого аналізу, відібрано 14 підприємств (СТОВ "МиРославель-Агро", ПП "Троянівське", СПП "Лад", ПП "Миролюбівське", СТОВ "Племзавод Коростишівський", СТОВ "Птахівник", ПСП "Золота Нива", ТОВ "Агросоюз", ПСП "Кам'янка", ПП "Чайківка", ДП "Рогачівське", ПП "Моя Надія", СГ "Дружба", ТОВ "Укр-Агро РТ"), які вказали, що отримали позитивний результат від впровадження інновацій. Такі підприємства стали базою для визначення еталонного інноваційно активного аграрного підприємства.

При розробці методичних підходів до оцінки рівня інноваційної активності підприємства розроблено та запропоновано систему індикаторів на основі таких показників ефективності інновацій в сільському господарстві, як: технологічні, економічні, соціальні та екологічні (табл. 1).

З метою об'єднання різнойменних показників та забезпечення інформаційної односпрямованості при порівнянні та об'єднанні їх в інтегральну оцінку, дестимулятори (витрати на 1 грн валової продукції та трудомісткість господарської діяльності) необхідно перетворити на стимулятори (за формулою $X_{st} = 1/x_{dst}$).

Для забезпечення порівнянності показників співвідношення органічних добрив до мінеральних та питома вага інтенсивних культур у загальній посівній площі використано єдину бальну систему виміру, де 5 балів – найбільш бажаний, а 1 бал – найгірший результат. Кожному індивідуальному значенню показника надається відповідний бал (табл. 2).

Таблиця 1

Комплекс параметрів для оцінки рівня інноваційної активності аграрного підприємства

Параметри	Показники, що характеризують параметр	Характеристика бажаного стану показника	Вага показника
Технологічні	- виробництво валової продукції (за собівартістю) на 1 га с- г угідь	max	0,15
	- виробництво валової продукції (за собівартістю) на 1 працівника, грн	max	0,14
	- витрати на 1 грн валової продукції, грн	min	0,17
	- трудомісткість господарської діяльності	min	0,12
Економічні	- прибуток на 1 га, грн	max	0,11
	- прибуток на 1 працюючого, грн	max	0,09
	- рівень рентабельності, %	max	0,08
Соціальні	- середньомісячна заробітна плата, грн	max	0,06
	- питома вага соціальних витрат в структурі витрат, %	max	0,05
Екологічні	- співвідношення органічних добрив до мінеральних	від 1:0 до 1:5	0,02
	- питома вага інтенсивних культур у загальній посівній площі, %	не більше 30 %	0,03

Джерело: сформовано автором

Вчені вважають, що в органічному землеробстві співвідношення органічних і мінеральних добрив, т/кг діючої речовини має становити від 1:0 до 1:5, тобто 1–0,2. При хімізації землеробства воно становить 1:8–1:15, або 0,125–0,067 [7]. Щодо інтенсивних культур, до яких відносять цукрові буряки, льон, картоплю, овочі, соняшник, зернову кукурудзу, коноплі, то їх оптимальна частка у загальній посівній площі господарства не повинна перевищувати 30 %.

Таблиця 2

Оцінка за бальною шкалою показників “співвідношення органічних добрив до мінеральних” та “питома вага інтенсивних культур у загальній посівній площі”

Питома вага інтенсивних культур у загальній посівній площі		Співвідношення органічних добрив до мінеральних	
Значення	Бали	Значення	Бали
0-10	5	1-0,40	5
11-20	4	0,41-0,20	4
21-30	3	0,21-0,10	3
31-40	2	0,11-0,06	2
більше 41	1	більше 0,06	1

Джерело: сформовано автором

На основі запропонованої системи показників сформовано матрицю вихідних даних та визначено еталонне інноваційно активне аграрне підприємство, тобто підприємство, що має найкращі (максимальні) результати з-поміж 14 підприємств за всіма порівнюваними показниками (табл. 3).

У подальших розрахунках показники кожного підприємства порівнювалися з еталонним, тобто базою розрахунку є найвищі результати з усієї сукупності реальних показників. Стандартизація (нормування) показників з еталонним здійснювалася за формулою:

$$a_{ij} = \frac{x_{ij}}{max\, x_{ij}}, \quad (1)$$

де x_{ij} – значення і-го показника у j-го підприємства;

$max\, x_{ij}$ – максимальне значення і-го показника у еталонного підприємства.

Оскільки значущість запропонованих показників з позицій впливу на ефективність аграрного виробництва не є однаковою, проведено розрахунки з визначення вагомості

факторів. Для урахування вагомості окремих показників використано правило Фішберна. Особливістю застосування даного методу є те, що процес розрахунку вагомості показників не потребує додаткової інформації, крім необхідності ранжування всіх факторів у порядку зниження їх впливовості: $x_1 \geq x_2 \geq \cdots x_n$.

Таблиця 3

Матриця вихідних даних для оцінки рівня інноваційної активності аграрних підприємств*

№ п-ва	Показники										
	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6	x_7	x_8	x_9	x_{10}	x_{11}
1	6115	180917	1,11	11,1	132,8	3929,2	3,7	1017	2,5	4	5
2	4778	68688	1,19	3,2	754	10850	27,1	1378	8,1	5	5
3	5446	282023	1,28	25	1109	57342	20,3	844,8	1,2	4	1
4	3940	139990	1,56	6,7	1097	38974	31,1	1346	4	4	1
5	2361	112600	1,18	12,5	148,5	4550	7,6	554,2	2,2	5	5
6	8065	208654	1,43	10	1424	43136	22,2	1703	2,7	3	1
7	4062	87480	1,33	6,7	429	10060	15,4	761	4	4	5
8	4773	28885	1,56	7,7	2834	172901	51	2411	3,5	1	1
9	13943	168420	1,05	7,1	3002	36272	17,5	1545,5	3,6	3	1
10	4232	180346	1,3	9,1	661	28153	22	1220	3	2	2
11	4608	114391	1,39	5,3	1058	26261	30	1389	4,9	4	1
12	4372	282758	1,45	20	1579	102124	64	938	1,5	2	1
13	4212	135562	2,7	10	893	28733	33	1081	2,7	2	1
14	5617	988180	1,23	12,5	279	49065	4	1270	2,6	2	1
E	13943	988180	2,7	25	3002	172901	64	2411	8,1	5	5

* x_1 - виробництво валової продукції на 1 га с- г угідь, грн., x_2 - виробництво валової продукції на 1 працівника, грн, x_3 - витрати на гривню валової продукції, грн, x_4 - трудомісткість господарської діяльності, x_5 - прибуток на 1 га, грн, x_6 - прибуток на 1 працюючого, грн, x_7 - рентабельність, %, x_8 - середньомісячна заробітна плата, грн, x_9 - питома вага прибутку направленого на соціальні заходи, %, x_{10} - частка витрат на мінеральні добрива в структурі витрат, % , x_{11} - частка інтенсивних культур в структурі посіві, %; **E** – еталонне підприємство.

Джерело: за даними статистичної звітності (форми № 50 с.-г.).

З точки зору ефективності аграрного виробництва, показники інноваційності розміщуються в певній послідовності. На відміну від інших галузей економіки, в сільському господарстві, земля є основним фактором вкладання інвестиційно-інноваційних ресурсів з метою отримання прибутку. Показниками, які характеризують ефективність використання вкладених коштів та технологічність виробництва є насамперед – урожайність рослин та продуктивність тварин; похідними від них – прибуток, рентабельність та ін. Розрахунок системи показників технологічної ефективності залишається головним, оскільки від них залежить економічна, соціальна та екологічна ефективність. Таким чином, за методом Фішберна, вагомість і-го (a_i) фактора можна визначити за формулою (2) [6]:

$$a_i = \frac{2(N-i+1)}{(N+1)N}, \qquad (2)$$

де N – загальна кількість показників;

і – порядковий номер показника.

На основі отриманих даних, оцінка інноваційної активності кожного окремого аграрного підприємства розраховується по кожній групі параметрів за формулами:

$$I_{тех.} = \sum_{i=1}^{n} a_i x_{ij} = 0{,}15x_1 + 0{,}14x_2 + 0{,}17x_3 + 0{,}12x_4 \qquad (3)$$

$$I_{екон.} = \sum_{i=1}^{n} a_i x_{ij} = 0{,}11x_1 + 0{,}09x_2 + 0{,}08x_3 \quad (4)$$

$$I_{соц.} = \sum_{i=1}^{n} a_i x_{ij} = 0{,}06x_1 + 0{,}05x_2 \quad (5)$$

$$I_{екол.} = \sum_{i=1}^{n} a_i x_{ij} = 0{,}02x_1 + 0{,}03x_2\ , \quad (6)$$

де, $I_{тех.}$, $I_{екон.}$, $I_{соц.}$, $I_{екол.}$ – рівні інноваційної активності відповідно за технологічним, економічним, соціальним та екологічним параметрами оцінювання;

a_i – значення вагомості кожного окремого показника технологічного, економічного, соціального та екологічного параметрів (табл. 1);

x_{ij} - нормоване значення показника відповідно технологічного, економічного, соціального, екологічного параметрів для кожного окремого підприємства.

Звідси, загальний інтегральний показник рівня інноваційної активності аграрного підприємства можна розрахувати за формулою:

$$I_{інн.акт.} = I_{тех.} + I_{екон.} + I_{соц.} + I_{екол.} \quad (7)$$

При цьому інтегральна оцінка інноваційної активності найуспішнішого підприємства наближається до максимуму: max=1.

Інтегральний показник рівня інноваційності відображає результати виробничо-економічної діяльності і дозволяє оцінити інноваційність розвитку аграрного підприємства, оскільки враховує діючу систему ведення господарства, модернізацію за рахунок внутрішніх і зовнішніх інвестицій, формування витрат в галузі та ін. За значенням інтегрального показника аграрні підприємства поділяються на 4 групи (табл. 4):

1. $0 \le I_{акт} \le 0{,}3$ – низький або недостатній рівень інноваційної активності;
2. $0{,}3 < I_{акт} < 0{,}5$ – середній рівень інноваційної активності;
3. $0{,}5 \le I_{акт} < 0{,}8$ – високий рівень інноваційної активності.
4. $I_{акт} \ge 0{,}8$ – дуже високий рівень інноваційної активності (наближається до еталона).

Таблиця 4

Значення інтегрального показника рівня інноваційної активності аграрних підприємств Житомирської області, 2012 р.

№	$I_{тех.}$	$I_{екон.}$	$I_{соц.}$	$I_{екол.}$	Інтегральний показник інноваційної активності		Інноваційна стратегія
					Значення	Рівень	
1	2	3	4	5	6	7	*8*
1	0,18	0,02	0,03	0,05	0,28	Низький	*Стратегія підтримки:* - відновлення основного капіталу; - збереження виробництва та позицій на ринку.
2	0,17	0,04	0,04	0,05	0,30		
3	0,21	0,01	0,04	0,05	0,31	Середній	*Стратегія стабілізації* - модифікація продукції; - розширення виробництва; - економія витрат; - оновлення основних і оборотних засобів.
4	0,20	0,07	0,05	0,02	0,33		
5	0,18	0,09	0,06	0,02	0,35		
6	0,15	0,07	0,08	0,05	0,35		
7	0,19	0,10	0,06	0,02	0,37		
8	0,25	0,10	0,06	0,02	0,43		
9	0,28	0,09	0,05	0,01	0,43		
10	0,34	0,04	0,05	0,01	0,44		
11	0,30	0,10	0,03	0,02	0,45		

продовження табл. 4

1	2	3	4	5	6	7	*8*
12	0,27	0,15	0,06	0,02	0,50	Високий	*Стратегія розвитку:* - збільшення частки відповідної продукції на ринку; - забезпечення якості та екологічності продукції; - вкладання в інші сфери господарювання.
13	0,27	0,19	0,03	0,01	0,51		
14	0,19	0,26	0,08	0,01	0,54		

Джерело: розрахунки автора

За значенням інтегрального показника більшість аграрних підприємств Житомирської області, які здійснювали інноваційну діяльність протягом останніх років відносяться до групи з середнім рівнем інноваційної активності. Це свідчить про деяку невідповідність статусу інноваційно активного. У господарській практиці аграрних підприємств склалася ситуація, коли нові сорти рослин і породи тварин є найпоширенішими інноваціями. Вони дозволяють значно підвищити рівень урожайності рослин та продуктивності тварин, однак такі нововведення є інновацією лише на рівні окремого підприємства. Якщо розглядати тенденції розвитку інноваційної діяльності на регіональному, національному чи міжнародному рівнях, то такий вид інновацій є зовсім незатребуваним і відноситься до "ретроінновацій" (відтворення на сучасному рівні розвитку вочевидь вичерпаних своїх можливостей продуктів чи матеріалів), а тому не дозволяє на належному рівні конкурувати з передовими вітчизняними і зарубіжними аграрними підприємствами. Кожний вид інновацій є результативним на певному етапі й має певний життєвий цикл, але щоб економіка аграрного підприємства розвивалася стійко, необхідно вчасно змінювати вид нововведень. Наприклад, останнім часом у таких високорозвинених країнах як США, Франція починає посилюватися значення соціальної політики та її впливу на інноваційний розвиток підприємств. У цьому контексті особливо важливо здійснювати оцінку рівня новизни конкретного нововведення з метою попередження впровадження незатребуваних ринком інноваційних розробок.

Висновки та подальші дослідження. Таким чином, розроблений методичний підхід до оцінки рівня інноваційної активності дозволяє оцінити фактичну результативність інноваційної діяльності та визначити сфери удосконалення системи управління на основі порівняння досягнутих значень з еталоном щодо технічної, економічної, соціальної та екологічної політики підприємства. Запропонований методичний підхід може бути використаний керівниками сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм власності, які впроваджують або здійснюють підготовчу діяльність до впровадження інноваційних розробок (технології виробництва, зберігання, обробки сільськогосподарської продукції, модернізація сільськогосподарської техніки, устаткування, машин та обладнання, тощо) з метою виявлення рівня інноваційної активності підприємства з врахуванням технологічних, економічних, соціальних та екологічних факторів.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямі є розробка методів, способів та заходів щодо підвищення рівня інноваційної активності аграрних підприємств.

Література

1. Інноваційні трансформації аграрного сектора економіки: монографія / [О.В. Шубравська, Л.В. Молдаван, Б.Й. Пасхавер та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук О.В. Шубравської ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2012. – 496 с.

2. Кот О.В. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та його організаційно-економічне забезпечення / О.В. Кот // Проблеми науки. – 2008. – № 9. – С. 30-37.

3. Покотилова В.І. Управління інноваційною діяльністю в аграрному виробництві : монографія / В.І. Покотилова. – К. : ННЦІАЕ, 2008. – 304 с.

4. Зубець М.В. Інноваційно-випереджувальна модель якісно нового розвитку агропромислового виробництва / М.В. Зубець, П.Т. Саблук, С.О. Тивончук // Економіка АПК. – 2008. – № 12. – С. 3-8.

5. Скидан О.В. Розвиток інноваційної діяльності в АПК регіону / О. В. Скидан, Л. С. Геращенко // Вісник Сумського національного аграрного університету. – Суми, 2005. – № 1. – С. 177-182.

6. Фишберн П. Теория полезности для принятия решений / П. Фишберн. – М. : Наука, 1978. – 352 с.

7. Шило С.В. Розвиток сільського господарства в контексті екологічних проблем [Електронний ресурс] / С.В. Шило. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/agroin/2011_10-12/SHYLO.pdf, 2011 р.

8. Дацій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України / О.І. Дацій. – К. : ННЦ ІАЕ, 2004. – 428 с.

9. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.

10. Минниханов Р.Н. Организационно-экономические основы развития инновационных процессов в АПК / Р.Н. Минниханов. – М. : МСХА, 2000. – 328 с.

References

1. Shubravska, O.V., Moldavan, L.V., Paskhaver, B.J. and other (2012), *Innovatsiini transformatsii ahrarnoho sektora ekonomiky* [Innovative transformation of agrarian sector of economy], monograph, NAN Ukrainy, instytut ekonomiky ta prohnozuvannia, Kyiv, Ukraine, 496 p.

2. Kot, O.V. (2008), “Theoretical aspects of innovative development of the agricultural sector of the economy and its organizational and economic support”, *Problemy nauky*, no. 9, pp. 30-37.

3. Pokotylova, V.I. (2008), *Upravlinnia innovatsiinoiu diialnistiu v ahrarnomu vyrobnytstvi* [Management of innovative activity in the agricultural production], monograph, NNTsIAE, Kyiv, Ukraine, 304 p.

4. Zubets, M.V. Sabluk, P.T. and Tyvonchuk, S.O. (2008), “Innovation outstripped model of qualitatively new development of the agroindustrial production”, *Economika APK*, no. 12, pp. 3-8.

5. Skydan, O.V. and Heraschenko, L.S. (2005), “Development of innovative activity in region’s agricultural industry”, *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, no. 1, pp. 177-182.

6. Fishbern, P. (1978), *Teoriia poleznosti dlia priniatiia reshenij* [Utility theory for decision making], Nauka, Moscow, Russia, 352 p.

7. Shylo, S.V. (2011), “The development of agriculture in the context of environmental problems”, available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/agroin/2011_10-12/SHYLO.pdf

8. Datsii, O.I. (2004), *Rozvytok innovatsiinoi diialnosti v ahropromyslovomu vyrobnytstvi Ukrainy* [Development of innovative activity in the agricultural production of Ukraine], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine, 428 p.

9. Shumpeter, J. (1982), *Teoriia ehkonomicheskoho razvitiia* [The theory of economic development], Prohress, Moscow, Russia, 455 p.

10. Minnikhanov, R.N. (2000), *Orhanizacionno-ekonomicheskie osnovy razvitiia innovacionnykh processov v APK* [Organizational-economic bases of development of innovative processes in agriculture], MSKhA, Moscow, Russia, 328 p.

ФІНАНСОВО–КРЕДИТНА І ГРОШОВА ПОЛІТИКА

УДК 336.67

Горященко Ю.Г.,
к.е.н., доцент кафедри обліку та економічного аналізу
Дніпропетровська державна фінансова академія

ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ТА ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ПРОЦЕСУ ЇХ ВІДТВОРЕННЯ

Horiaschenko Yu.H.,
cand. sci. (econ.), associate professor
of accounting and economic analysis department
Dnipropetrovsk state financial Academy

FINANCIAL ANALYSIS OF FIXED ASSETS AND SOURCES OF FUNDING THEIR RENOVATION

Постановка проблеми. Проблеми оновлення основних засобів, їх простого і розширеного відтворення є тим ключовим питанням, відповідь на яке дає можливість визначити ефективність розвитку залізничного комплексу країни у цілому.

Аналіз відтворення основних засобів на підприємствах залізничного транспорту показав відсутність реалізації основних функцій управління відтворенням матеріально-технічної бази. Звичайно, головною причиною забезпечення низької ефективності управління процесами відтворення є невідповідність або неузгодженість існуючих потреб підприємств та їх реальних фінансових можливостей. Все це зумовлює необхідність удосконалення управління відтворенням основних засобів підприємств, що в цілому сприятиме підвищенню прибутковості та результативності як окремого підприємства, так і залізничної галузі в цілому.

Програма оновлення локомотивного парку залізниць України на 2012-2016 роки констатує, що на сьогоднішній день технічний стан рухомого складу не відповідає сучасним вимогам для транспортної системи XXI ст. Однією з найгостріших проблем залізниць є фізичне та моральне старіння локомотивного парку [1].

Відповідно до п. 2.9 Звіту про фінансово-господарський стан Державного підприємства "Придніпровська залізниця", перспективи його розвитку пов'язані, в першу чергу, з "оновленням та модернізацією основних засобів транспортно-дорожнього комплексу з метою досягнення їх конкурентоспроможності на зовнішньому та внутрішньому ринках".

Зважаючи на висунуті завдання підприємств залізничного комплексу, на сучасну ситуацію в галузі транспорту та зв'язку, а також на численні публікації зарубіжних і вітчизняних науковців, вважаємо дослідження актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам відтворення основних засобів, інвестування в об'єкти залізничного транспорту присвятили праці такі вчені і дослідники, як М.А. Демченко, В.П. Ільчук, О.О. Лемішко, І.О. Мазуркевич, М.М. Урсуляк та ін. Аналіз стану наукової розробки та джерельної бази дослідження свідчить про те, що сьогодні з'явилася значна кількість публікацій, присвячених пошуку джерел залучення коштів у розвиток залізниць та їх модернізацію, серед них – В.Г. Андрійчук, Д.В. Ванькович, Н.М. Колесникова, І.О. Макаренко, Ф.І. Хусаінов та ін. Однак у більшості наукових розвідок мало уваги приділено врахуванню галузевих особливостей колійного господарства, в першу чергу –

характеру протікання фінансово-економічних процесів за державної форми власності. Це свідчить про актуальність обраної теми та напряму дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування основних напрямів і сучасних тенденцій у розвитку залізничного комплексу на прикладі ДП "Придніпровська залізниця".

Поставлена мета конкретизована у таких дослідницьких цілях:

– проаналізувати технічний стан основних засобів ДП "Придніпровська залізниця";

– виявити залежність технічних засобів від зміни вартості необоротних активів підприємства;

– визначити основні джерела фінансового забезпечення основних засобів для підприємств залізничного комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна сутність та матеріально-речовий зміст основних засобів виступають визначальними характеристиками в окресленні їх значення для здійснення відтворювальних процесів, функціонування та розвитку будь-якої господарської діяльності. Вся сукупність наявних виробничих засобів складає левову частину національного багатства країни за питомою вагою [2].

Вирішальними у фінансово-господарській діяльності підприємств є проблеми відтворення основних засобів, їх спрацювання і морального старіння (рис. 1).

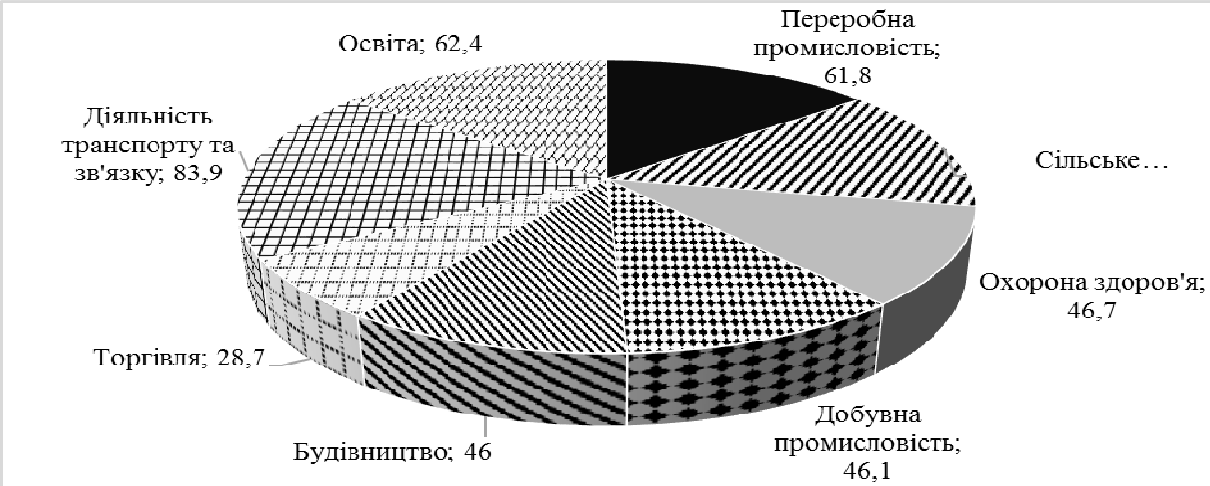

Рис. 1. Ступінь зносу основних засобів підприємств різних галузей економіки у 2010 р., %

Джерело: складено автором на основі [6]

Згідно з інформацією про фінансово-господарський стан ДП "Придніпровська залізниця", п. 2.2, основою діяльності підприємства визначено обслуговування Дніпропетровської, Запорізької областей та Автономної Республіки Крим, а саме:

– надання послуг з перевезення вантажів та пасажирів;

– здійснення всіх видів ремонтів рухомого складу;

– здійснення метрологічних робіт та метрологічного нагляду;

– будівельна діяльність, будівництво та монтаж інженерних і транспортних мереж;

– здійснення торгівельної діяльності у сфері оптової та роздрібної торгівлі продовольчими на непродовольчими товарами;

– реконструкція та реставрація споруд залізничного призначення тощо.

На рис. 2 наведено порівняння за критерієм – вартість основних засобів – всіх залізниць України станом на 01.01.2011 р.: Придніпровської, Південної, Південно-західної, Львівської, Одеської та Донецької.

Фінансово-економічні механізми відновлення основних засобів залежно від напряму розвитку виробничого комплексу можна поділити на наступні категорії:

1) деградаційний – погіршення якісного стану та кількісного складу основних засобів;

2) консервативний – перебування якісного стану та кількісного складу основних засобів на постійному рівні;

3) прогресивний – покращення якісного стану та кількісного складу основних засобів.

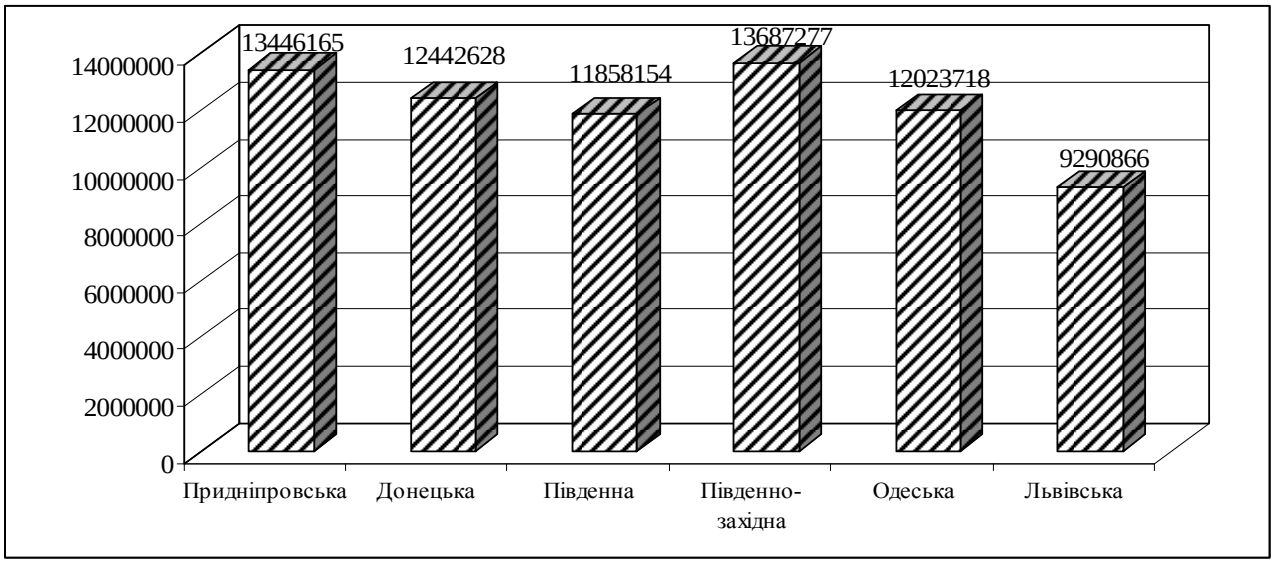

Рис. 2. Вартість основних засобів залізниць України на 01.01.2011 р., тис. грн

Джерело: складено автором на основі [6]

Основними джерелами залучення коштів у розширене відтворення основних засобів керівництво Укрзалізниці на сьогодні залізниць вбачає приватні інвестиції, кредити та механізм лізингу [3] (табл. 1).

Таблиця 1

Інвестиційні проекти залізничного транспорту (станом на 2010 р.)

Джерела фінансування	Обсяг, млн. грн	Питома вага, %
Державний бюджет	–	–
Місцеві бюджети	–	–
Власні кошти	5698,8	65,34
Залучені кошти	3022,4	34,66
Всього	8721,2	100,00

Джерело: складено автором на основі [1]

В цілому, джерела фінансового забезпечення відтворення основних засобів підприємств можна розподілити на власні, централізовані та залучені фінансові ресурси. До власних джерел фінансового забезпечення відтворення основних засобів підприємств відносять прибуток від основної операційної та іншої операційної діяльності; від фінансово-інвестиційної діяльності; від позареалізаційних операцій; амортизаційні відрахування; надходження від реалізації вибулих основних засобів. Специфічним джерелом фінансування відтворення основних засобів, що не вимагає вкладень, є їх індексація. Головним джерелом відтворення основних засобів є амортизаційні відрахування і прибуток (рис. 3).

Підґрунтям стосовно реалізації процесу відтворення на підприємствах в сучасних умовах господарювання є процесно-функціональний підхід щодо розуміння процесу кругообігу основних засобів, кожна стадія якої має свої особливості як відносно власного функціонального призначення, так і використовуваних методів планування. Так, процес формування основних засобів є вихідним при реалізації кругообігу основних засобів, тому має суттєвий вплив на подальші процеси їх освоєння, використання та відшкодування. З метою підвищення ефективності управління відтворенням основних засобів даний процес слід планувати з урахуванням стратегічного напрямку розвитку підприємства на основі методу цільового планування, тобто виходячи з поставлених цілей. Такий підхід враховує попит на реалізацію вантажних транспортних перевезень кожного окремого підприємства, рівень прибутковості та відповідну частку ринку, що його займає підприємство. Із зниженням

попиту на перевезення зменшуються поточні потреби підприємства щодо розширення його матеріально-технічної бази, що призводить до перегляду форм та методів відтворення основних засобів. Формалізовано описує процес формування та освоєння основних засобів коефіцієнт технічної оснащеності. Оптимальне значення даного показника характеризує специфіку господарської діяльності підприємств різного галузевого спрямування. При цьому, головним чинником підвищення результативності реалізації вантажних залізнодорожних перевезень є активна їх частина, представлена транспортними засобами. Відповідно, з метою підвищення вантажообороту, частка активної частини основних засобів повинна становити в межах 50 – 75% [4, с. 38-41].

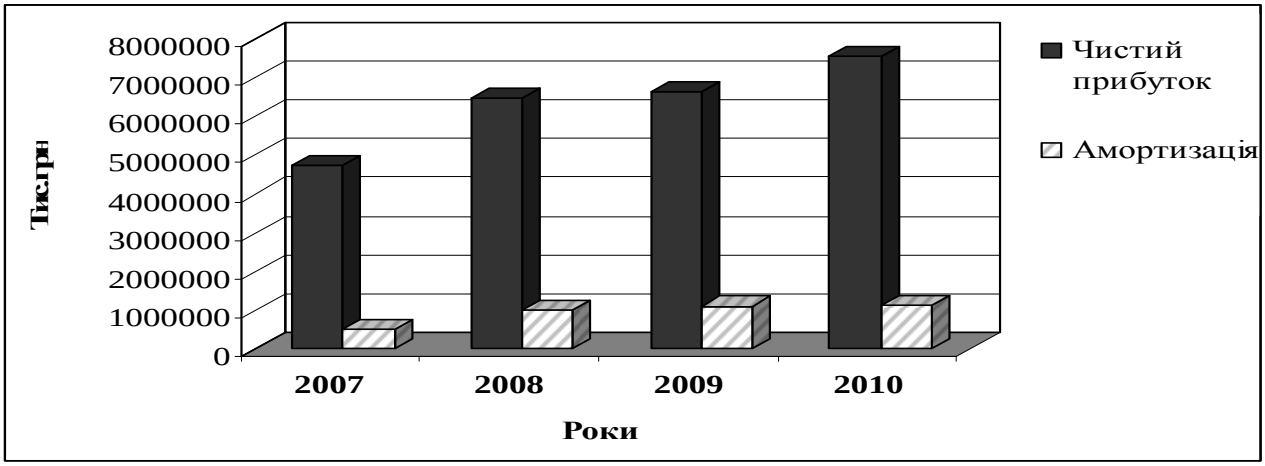

Рис. 3. Основні джерела відтворення основних засобів ДП "Придніпровська залізниця"

Джерело: складено автором на основі [2]

У табл. 2 проаналізовано технічний стан основних засобів ДП "Придніпровська залізниця", визначена залежність технічних засобів від зміни вартості необоротних активів підприємства.

Таблиця 2

Показники технічного стану та руху основних засобів ДП "Придніпровська залізниця" на 01.01.2012 р.

Показники	Формула	01.01.2011	01.01.2012	Абсолютне відхилення
1. Первісна вартість основних засобів, тис.грн	×	506159909	506148272	-11637
2. Залишкова вартість основних засобів, тис.грн	×	13448814	12880521	-568293
3. Знос, тис. грн.	×	492711095	493267751	556656
4. Необоротні активи, тис. грн.	×	13735103	13163261	-571842
5. Власний капітал, тис. грн.	×	11707927	12904486	1196559
6. Виробничі запаси, тис. грн.	×	257733	243286	-14447
7. Незавершене виробництво	×	721	32200	31479
8. Валюта балансу, тис. грн.	×	16436786	16164831	-271955
9. Коефіцієнт придатності, %	100-(10)	2,67	2,55	-0,12
10. Коефіцієнт зносу, %	(3)/(1)*100	97,34	97,46	0,12
11. Коефіцієнт реальної вартості майна, %	рр.(030+100+120)/280	0,83	0,81	-0,02
12. Індекс постійного активу	р.080/380	1,173	1,020	-0,153

** розрахунки проведені за даними форми №1 "Баланс" ДП "Придніпровська залізниця" на 01.01.2012 р.*

Для оцінки стану та руху основних засобів розраховують такі показники: індекс постійного активу, коефіцієнт зносу основних засобів, коефіцієнт оновлення основних засобів, коефіцієнт вибуття основних засобів, коефіцієнт реальної вартості майна.

Індекс постійного активу ($I_{па}$) показує частку основних засобів і необоротних активів у джерелах власних засобів:

$$I_{па} = \frac{Необоротні\ активи}{Власний\ капітал} \times 100. \quad (1)$$

Коефіцієнт реальної вартості майна ($К_{рвм}$) показує частку засобів виробництва у вартості майна, рівень виробничого потенціалу, забезпеченість виробничими засобами (норма > 0,5):

$$К_{рвм} = \frac{ОЗ + ВЗ + НЗВ}{ВБ} * 100 \quad (2)$$

де ОЗ – залишкова вартість основних засобів; ВЗ – виробничі запаси; НЗВ – незавершене виробництво.

Коефіцієнт зносу основних засобів ($К_з$) показує, на який відсоток профінансовані за рахунок зносу заміна і відновлення основних засобів :

$$К_з = \frac{Знос}{Первісна\ вартість\ основних\ засобів} * 100 \quad (3)$$

$К_{зносу}$ - розраховується на початок і кінець звітного періоду.

Доповненням цього показника до 100% (чи одиниці) є коефіцієнт придатності основних засобів ($К_{прид}$):

$$К_{прид} = 1 - К_з. \quad (4)$$

Коефіцієнт оновлення основних засобів ($К_{оновл}$) визначає частку від наявних на кінець звітного періоду основних засобів, яка складає нові основні засоби і розраховується за формулою:

$$К_{оновл} = \frac{Вартість\ основних\ засобів,\ що\ надійшли\ за\ звітний\ період}{Первісна\ вартість\ основних\ засобів\ на\ кінець\ звітного\ періоду} * 100. \quad (5)$$

Коефіцієнт вибуття основних засобів ($К_{виб}$) показує, яка частина основних засобів, з якими підприємство розпочало діяльність у звітному періоді вибула з різних причин:

$$К_{виб} = \frac{Вартість\ основних\ засобів,\ що\ вибули\ за\ звітний\ період}{Первісна\ вартість\ основних\ засобів\ на\ початок\ звітного\ періоду} * 100. \quad (6)$$

За звітний період первісна та залишкова вартість основних засобів скоротилась відповідно на 11637 та 568293 тис. грн. Знос зріс на 556656 тис. грн. Вартість необоротних активів зменшилась на 571842 тис. грн. Власний капітал – зріс на 1196559 тис. грн., виробничі запаси – зменшились на 14447 тис. грн.

Коефіцієнт зносу у 2011 році становив 97,34 %, у 2012 р. – 97,46 %. Його зростання на 0,12 % свідчить про деяке погіршення технічного стану основних засобів. Відповідно, коефіцієнт придатності основних засобів за аналізований період скоротився на 0,12%. Коефіцієнт реальної вартості майна, що показує забезпеченість підприємства засобами виробництва за період зменшився на 0,02%. Індекс постійного активу склав: на початок періоду – 1,173, на кінець – 1,020. За даний період він скоротився на 0,153 пункти, що означає те, що частина основних засобів у власному капіталі підприємства скоротилась. Отже, можемо констатувати, в цілому, спостерігається тенденція до погіршення стану основних засобів на Придніпровській залізниці.

Фінансово-економічна криза у 2009 р. внесла значні корективи в плани залізниць. Питання про розділення вантажного і пасажирського руху, запровадження швидкісного руху відходять на другий план, замінюючись питаннями забезпечення безперебійного функціонування існуючої інфраструктури. Тобто, як уже зазначалося, питання простого відтворення повинно бути вирішене до того, як переходити до розширеного відтворення основних засобів.

Сьогодні вітчизняні залізниці неодинокі в проблемі залучення інвестиційних коштів через фінансовий механізм. Російські залізниці мають схожі проблеми, пов'язані із необхідністю удосконалення існуючої нормативно-правової бази, яка дозволила б більш широко залучати кошти у тому числі і приватних компаній як російських, так і закордонних. В Україні однією з перешкод залученню кредитів від міжнародних фінансових структур є неоднозначні і різноспрямовані заходи й процеси з реформування залізничного транспорту.

Залізницям в сучасних умовах не обійтися без партнерської допомоги приватних інвесторів та кредитів міжнародних фінансових організацій. Одним із прикладів співпраці залізниці та користувача її послуг у справі відновлення основних засобів залізничного комплексу може слугувати фінансова участь Північного гірськозбагачувального комбінату у м. Кривий Ріг Дніпропетровської області із Придніпровською залізницею, яка за кошти комбінату відновила у 2006 р. раніше демонтовані колії на станціях Терни та Рядова, а також лінію Рядова-Концентратна (близько 5 км). Це стало можливим завдяки значному, порівняно з початком 90-х років 20 ст., зростанню обсягів виробництва комбінату. Прикладом залучення іноземних інвестиційних коштів може слугувати отримання Укрзалізницею кредиту від ЄБРР під державні гарантії у 2006 р. для реалізації проекту впровадження швидкісного руху пасажирських поїздів на залізницях України [5].

Будівництво нових ліній можливо із залученням інвестицій заінтересованих підприємств, як, наприклад, будівництво у 2007 р. залізничної лінії Нарин-Лугокан в Читинській обл. Російської Федерації за кошти Державного бюджету цієї країни, ВАТ "Російські залізниці" та ВАТ "ГМК "Норильський нікель" або лінії Яйва-Соликамськ у Пермському краї у 2008 р.

Прикладом фінансування будівництва колії за рахунок часткового звільнення від податків може слугувати будівництво залізничних колій у м. Запоріжжі у 2007 р. за рішенням Запорізької міської ради, що дозволило спрямувати 1348 млн. грн. шляхом звільнення на 75 % від величини платежів за податок на землю Придніпровської залізниці та підприємства "Запоріжелектротранс" [4, с. 39; 5].

Висновки та подальші дослідження. 1. Сьогодні вкрай важливо приділити увагу врахуванню галузевих особливостей колійного господарства, в першу чергу, характеру протікання фінансово-економічних процесів за державної форми власності. Тому дослідження основних напрямів і сучасних тенденцій у розвитку залізничного комплексу на прикладі одного з найбільших державних підприємств "Придніпровська залізниця" є предметним та актуальним.

2. За період 2011-2012 рр. первісна та залишкова вартість основних засобів ДП "Придніпровська залізниця" суттєво скоротилась. Станом на 01.01.2012 р. коефіцієнт зносу становив 97,46 %; значно скоротилась частина основних засобів у власному капіталі підприємства Отже, в цілому, спостерігається тенденція до погіршення стану основних засобів на Придніпровській залізниці.

3. З'ясовано, що основним джерелом фінансового забезпечення відтворення основних засобів для підприємств залізничного комплексу залишаються власні кошти. Фінансування за власні кошти виконується за рахунок амортизаційних відрахувань та чистого прибутку.

4. Економічний механізм відтворення основних засобів залізничного комплексу займає ключове місце в питанні забезпечення розширеного відтворення виробничих засобів залізничного транспорту і потребує подальшого дослідження й удосконалення з урахуванням сучасних умов і викликів, пов'язаних із процесами глобалізації, конкуренції, НТП та розвитку виробничих відносин.

Література

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2011 р. № 840 "Про затвердження Програми оновлення локомотивного парку залізниць України на 2012-2016 роки". [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/840-2011-п.

2. Урсуляк М.М. Необхідність оновлення основних засобів підприємств в Україні: альтернативні методи фінансування [Електронний ресурс] / М.М. Урсуляк. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/17_AND_2010/Economics/68770.doc.htm

3. Мазуркевич І.О. Розробка системи моніторингу управління відтворенням основних засобів на підприємствах вантажного транспорту [Електронний ресурс] / І.О. Мазуркевич // Інститут економіки та менеджменту: електронний вісник національного авіаційного університету. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2009_3/Matveev_309.htm.

4. Демченко М.А. Проблеми відтворення основних засобів колійного господарства залізниць / М.А. Демченко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія "Економічні науки". Збірник. – Чернігів: ЧДТУ, 2010. – № 43. – С. 36-42.

5. УНИАН-Транспорт. – 2009. – № 146 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unian.net/products/d_detail.php?id=78680.

6. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/tz/tz_rik/tz_u/ts_u.htm.

7. Закон України "Про залізничний транспорт" [Електронний ресурс] // Верховна Рада України; Закон № 273/96-ВР з пот. ред. від 17.08.2012 р. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/anot/273/96-вр.

8. Віртуальний прес-центр Укрзалізниці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uzinfo.net/ua/evetns_other/9120.

9. Хусаинов Ф.И. Демонополизация железнодорожного транспорта и развитие системы операторских компаний : монография [Електронний ресурс] / Ф.И. Хусаинов. – Саратов. : Новый ветер, 2009. – 322 с. – Режим доступу: http://www.f-husainov.narod.ru/monogr.htm.

References

1. Cabinet of Ministers Resolution Ukraine dated August 1, 2011 № 840 "On Approval of Programme the renewal of locomotive park of railways of Ukraine for 2012-2016", available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/840-2011-p.

2. Ursuliak, M.M. (2010), "The need for renewal of fixed assets of enterprises in the Ukraine: alternative financing methods", available at: http://www.rusnauka.com/17_AND_2010/Economics/68770.doc.htm

3. Mazurkevych, I.O. (2009), "Development of the system of monitoring control reproduction of fixed assets at the enterprises of cargo transport", *Institut ekonomiky ta menedzhmentu: elektronnyi visnik nacionalnogo aviaciinogo universitetu*, available at: http://nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2009_3/Matveev_309.htm.

4. Demchenko, M.A. (2010), "Problems of reproduction of fixed assets traveling facilities of railways", *Visnik Chernihivskogo derzhavnoho tehnolohichnoho universitetu*, no 43, pp. 36-42.

5. UNIAN-Transport. – 2009. – no. 146, available at: www.unian.net/products/d_detail.php?id=78680.

6. The State Statistics Service Ukraine, available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/tz/tz_rik/tz_u/ts_u.htm.

7. The Law of Ukraine "On Railway Transport", *Verkhovna Rada Ukrainy; Zakon № 273/96-VR z pot.red. vid 17.08.2012 r*, available at: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/anot/273/96-vr.

8. Virtual Press Center Ukrzaliznytsi, available at: http://uzinfo.net/ua/evetns_other/9120.

9. Khusainov, F.I. (2009), Demonopolizaciya zheleznodorozhnogo transporta i razvitiye sistemy operatorskikh kompaniy [Demonopolization of railway transport and development the system of operating companie] : monograph, Saratov: Novyy veter, 322 p., available at: http://f-husainov.narod.ru/monogr.htm.

УДК 336.71

Стубайло Т.С.
к.е.н, доцент кафедри банківської справи
Тернопільський національний економічний університет

БАНКІВСЬКІ КРИЗИ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Stubailo T.S.
cand. sci. (econ.), assistant professor
of the department of banking
Ternopil national economic university

BANKING CRISIS: CAUSES AND CONSEQUENCES

Постановка проблеми. Банківські кризи, різні за ступенем наслідків і формами прояву, до цих пір супроводжують розвиток кредитно-фінансових систем більшості розвинених країн. Проте, не дивлячись на наявність складних систем контролю, нагляду і регулювання комерційних банків, досі не вироблено універсального методу запобігання банківським кризам. У даний час банківські системи складають важливу частину інфраструктури кредитних відносин. Переконаність експертів і політиків в ефективності державного регулювання банківського сектора та здатності держави запобігати появі банківських криз, що спирається на практично повну відсутність банківських криз в розвинених країнах в період 1940-1980 рр., в даний час виявилася неспроможною: за даними Міжнародного валютного фонду, за останніх 20 років більше 100 країн зіткнулися з банківськими кризами. В умовах інтернаціоналізації господарського життя та посилення взаємозалежності економіки країни у зв'язку з процесами глобалізації, стан кредитно-фінансової сфери почав все більше впливати на характер економічного розвитку держав. Взаємодіючи з іншими чинниками нестабільності ринкової економіки, кризові процеси у фінансово-кредитному секторі призводять не тільки до економічних потрясінь в окремо взятих державах, але також можуть сприяти порушенню міжнародних економічних зв'язків цілих регіонів.

Актуальність даного дослідження полягає у необхідності комплексного вивчення чинників, котрі призводять до банківських криз і підтверджується тим, що в результаті змін, які відбулися за останні десятиліття, в світовій економіці з'явилися нові обставини, що впливають на виникнення банківських криз. Різке зростання взаємозалежності фінансових ринків, що спостерігається в останні десятиліття і значний масштаб міжнародного руху капіталу призвели до корінної зміни умов функціонування банківських систем, роблячи їх уразливими перед лицем різних негативних тенденцій, що провокують кризи. На рубежі 1980-90-х рр. банківські кризи відобразили специфічні особливості сучасної стадії розвитку економіки та міжнародної конкуренції. Саме тому достатньо гостро постає питання дослідження найбільш загальних причинно-наслідкових зв'язків, що призводять до появи банківських криз, а також аналіз їх форм і типів, характерних для сучасного етапу розвитку світової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз теоретичних питань виникнення криз фінансово-кредитного сектора досить широко представлений в дослідженнях російських і зарубіжних авторів. Заслуговують на увагу наукові праці В.А. Богомолова, А.В. Богомолової, І.А. Бланка, Дж. К. Ван Хорна, І.К. Кованкадзе, І.К. Ларіонова, І.О. Макаренка, К.А. Мараховської, О. Терещенка, Р. Хіта., А.Б. Анікіна, А.І. Ільїнського, Л. Камінського, Ч. Кіндлебергера, Ю.А. Константинова, Ф. Мішкіна, М.Ф. Монтеса, В.М. Новікова, В.В. Попова, І.А. Трахтенберга.

Однак, незважаючи на суттєві наукові результати, отримані вищезазначеними та іншими вченими, сутність та проблеми впливу банківської кризи на фінансову систему України залишаються малодослідженими. Саме це й зумовило вибір теми дослідження та свідчить про його актуальність.

Постановка завдання. Основною метою статті є виявлення закономірностей виникнення сучасних банківських криз, а також розробка пропозицій із запобігання їх появі в Україні.

Для досягнення цієї мети були поставлені наступні завдання:

– на основі аналізу чинників, що призводили до банківських криз в різні історичні періоди, охарактеризувати специфіку сучасних форм прояву і механізму розвитку банківських криз;

– провести порівняльний аналіз банківських криз в Україні і в зарубіжних країнах з метою виявлення причин їх появи, чинників, що впливають на їх розвиток і соціально-економічних наслідків;

– розробити й обґрунтувати пропозиції із профілактики кризових явищ, а також виділити найбільш ефективні інструменти усунення негативних наслідків банківських криз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Банківська система – це найважливіша сфера національного господарства будь-якої розвиненої держави. Її практична роль визначається тим, що вона управляє в державі системою платежів і розрахунків; велику частину своїх комерційних операцій здійснює через внески, інвестиції та кредитні операції; разом з іншими фінансовими посередниками банки направляють заощадження населення до фірм і виробничих структур. Знаходячись у центрі економічного життя, обслуговуючи інтереси виробників, банки опосередкують зв'язки між промисловістю і торгівлею, сільським господарством і населенням. Банки відіграють величезну роль в подальшому поглибленні та вдосконаленні ринкових відносин в країні. В даний час, як аксіома сприймається той факт, що розвиток ринкових відносин, які базуються на вільній конкуренції, немислимий без різноманітного і якісного надання суб'єктам ринку банківських послуг. Банківська система безпосереднім чином пов'язана з економікою країни і негативні тенденції в економіці закономірним чином відбиваються і на банківській системі, в той час, як і розвиток кризових явищ в банківській сфері не може не відбиватися на економіці.

У найбільш загальному вигляді банківську кризу можна визначити, як нездатність банківської системи виконувати свої основні функції акумуляції та мобілізації тимчасово вільних грошових коштів, надання кредитів, проведення розрахунків і платежів в економіці країни. Світовий досвід банківських криз обширний. Протягом XX століття практично не залишилося країни, що не випробувала б її в тій чи іншій мірі. Банківська криза характеризується різким збільшенням частки сумнівної та безнадійної заборгованості в кредитних портфелях банків, зростанням їх збитків у зв'язку з переоцінкою непокритих ринкових позицій, зменшенням реальної вартості банківських активів. Все це веде до масового погіршення платоспроможності банків і відображає нездатність банківської системи здійснювати ефективний розподіл фінансових ресурсів. Статистично зниження ефективності розподілу ресурсів найвиразніше виявляється в збільшенні частки прострочених кредитів в загальному обсязі банківських кредитів. Основним сигналом є виникнення кризи ліквідності, яка не тільки може вражати необмежену кількість неплатоспроможних банків, але й захоплювати стабільні банки. Банки, як правило, передбачають певні втрати у своєму портфелі активів. Проте, ніколи не було і не буде абсолютно безпечних кредитів, що видаються приватному сектору, оскільки існує проблема асиметричних потоків інформації. Солідні та платоспроможні банки покривають ці збитки за рахунок заздалегідь створених ризикових резервів. Банки розраховують ступінь ризику за кожною статтею активів і створюють відповідні фонди для компенсації очікуваних втрат. Визначення ступеня ризику неповернення кредитів і вживання превентивних заходів є обов'язковою умовою нормального функціонування банків. Погане управління і (або) негативні зовнішні чинники можуть призвести до кризи банку, яка стає явною, коли існуючі резерви та капітальна база не можуть покрити всі збитки по статтях активів. У цьому випадку акціонери втрачають свої первинні вклади, і потрібне додаткове фінансування для покриття всіх збитків [1, с. 401].

Досвід зарубіжних країн і України показує, що банківські кризи відображають складний процес пристосування банківських систем до нових макроекономічних умов. Спад виробництва, погіршення платоспроможності підприємств-позичальників є традиційною причиною банківських криз. Ступінь впливу кризи в економіці на банківську систему залежить від багатьох чинників. Проте важливо виділити базову причину – стан самої банківської системи на початок економічної кризи. Мова йде, перш за все, про ліквідні позиції банків і наскільки їх зобов'язання забезпечені власним капіталом, яка якість їх кредитного портфеля. Надмірна кредитна експансія під час тривалого економічного підйому, як правило, служить чинником, що провокує банківські кризи. Зворотною стороною кредитної експансії є погіршення якості кредитного портфеля, завищена оцінка забезпечення позик, збільшення

кредитного ризику. Одночасно прискорене зростання кредиту утруднює моніторинг регулюючими органами якості кредитного портфеля банків в результаті його швидкої зміни.

Доцільно виділити декілька типів банківської кризи.

Перший тип відповідає кризам, що діють на мікроекономічному рівні, незалежно від величини бюджетних витрат. Яскравими прикладами в цьому сенсі є кризи в США (1984-1991 рр.), Швеції (1990-1993 рр.), Фінляндії (1991-1994 рр.) і Франції (1991-1998 рр.). У цих випадках банкрутство обмеженого числа банків не розповсюджувалося на всю фінансову систему і не викликало великомасштабного макроекономічного спаду. Зокрема, відкрита криза ліквідності в Швеції змусила ЦБ вкласти у банківську систему значні кошти. Проте, за інтервенцією Центрального банку незабаром послідувала чітка стабілізаційна стратегія: збанкрутілі комерційні банки були націоналізовані та реструктуровані, тоді як вкладення грошей «підвищеної ефективності» були нейтралізовані протягом подальших місяців шляхом випуску довгострокових боргових зобов'язань.

Другий тип банківської кризи пов'язаний з набагато більш руйнівними наслідками, розповсюджуючись на макроекономічний рівень. Досвід Чилі (1981-1984 рр.), ймовірно, найбільш показовий. Спочатку банківську кризу викликав спад в 13% ВВП в 1982-1983 рр. Переважна частина банківської сфери була націоналізована, а витрати держави на її реструктуризацію досі повністю не компенсовані. Валютно-фінансова криза в Південно-східній Азії має багато спільних рис з чилійською кризою, принаймні на державному рівні. Дію кризи на економічну активність, доходи і безробіття досить помітно в таких країнах, як Таїланд, Південна Корея і Індонезія. Різкий спад очікується в короткостроковій перспективі, а витрати на реструктуризацію можуть скласти 15 – 20% ВВП. Інший урок чилійської кризи полягає в тому, що політика реструктуризації фінансового сектора та пом'якшення деструктивних наслідків обмеження кредитування помітно впливає на розвиток будь-якої країни. На противагу кризі «шведського типу», азіатська криза впливає на потенціал економічного зростання, фінансову та промислову структуру, відносини країн Південно-східної Азії із зовнішнім світом, на розподіл багатства та доходів [2, с. 117].

Інфляція впливає на банківський сектор за декількома напрямками - через відсоткові ставки, втечу національних капіталів за межу, ослаблення стимулів для заощаджень і звуження депозитної бази, зміну структури активних і пасивних операцій. Під час інфляції банківські активи можуть швидко рости, навіть в реальному виразі також може рости і прибуток банків, якщо їм вдається підтримувати на високому рівні відсоткову маржу. При цьому у важку ситуацію потрапляють фінансові інститути з більш довгостроковими активами в порівнянні з пасивами. Вкладники, при високих темпах зростання цін, можуть негативно для банків реагувати на зниження реальних відсоткових ставок, особливо у разі існування альтернативних варіантів інвестування заощаджень. Для підтримки депозитної бази банки вимушені підвищувати відсоткові ставки за внесками. Якщо при цьому можливості підвищення прибутковості за активними операціями обмежені через низькі ліквідні або неліквідні довгострокові активи, банки стикаються з різким падінням прибутків.

У більшості країн у період високих темпів зростання цін банки значно скорочували терміни кредитних контрактів, переорієнтовуючись на позичальників з високою швидкістю обороту капіталу. Оскільки однією з фундаментальних функцій банків є перетворення поточних заощаджень на довгострокові інвестиції, різке зменшення термінів контрактів з неминучим зниженням фінансування інвестицій можна розглядати як «розмивання» фінансових інститутів. Скорочення термінів кредитних контрактів значною мірою підриває стійкість банків, роблячи їх більш уразливими до коливань кон'юнктури.

В Україні банки в період інфляції зосередили свої основні зусилля на операціях з іноземною валютою та короткостроковими операціями на ринку міжбанківських кредитів, використовуючи як ресурси кошти клієнтів на розрахункових і поточних рахунках, які знецінювалися, але служили надійним джерелом ресурсів, незважаючи на перевищення попиту на розрахунково-касове обслуговування з боку великої кількості підприємств над пропозицією з боку банків. Різкі коливання товарних цін, цін на фінансові активи, відсоткових ставок істотно підвищують загальну невизначеність в економіці та спричинюють ризик в системі відносин банків з їх головними контрагентами – вкладниками, позичальниками та регулюючими органами.

Невеликі європейські країни зіткнулися з серйозними труднощами при проведенні жорсткої грошово-кредитної політики. Зокрема, лібералізація кредитних ринків в Швеції призвела до буму в 80-х роках, коли спекулятивне кредитування та роздуті ціни на фінансових ринках спричинили серйозну банківську кризу. За високими темпами економічного зростання в Південно-Східній Азії вже багато років приховується нестійка банківська система. Попит на кредити був стабільний, поки економіка продовжувала рости. Остання криза викрила низьку якість кредитних портфелів банків. Багато в чому в цьому був винен уряд, а також центральні банки, що перешкоджали зміні вартості своїх валют спочатку, коли відбувся приплив крупного іноземного капіталу та пізніше, коли відбувся різкий відтік. Уряди також заохочували надмірне кредитування, зокрема, Таїланд, в секторі нерухомості. У Малайзії пряме кредитування продовжувалося у деяких секторах, особливо це стосується малих підприємств. В той же час центральні банки не приймали спроб ввести контроль над кредитами, а такі заходи, як встановлення мінімального розміру капіталу, є менш жорсткими у порівнянні зі звичайними заходами у розвинених країнах Європи та Північної Америки.

На початку 80-х років банківські кризи в багатьох країнах, що розвивалися, були викликані падінням цін на нафту та інших основних експортних товарів. Істотну роль зіграло дорожчання обслуговування зовнішнього боргу в результаті різкого підвищення ставок у західних країнах в умовах жорсткої антиінфляційної політики адміністрації Рональда Рейгана. Кризам передувало різке зростання зовнішнього боргу країн, що розвиваються, за рахунок збільшення запозичень на міжнародному ринку капіталів. Дорожчання вартості ринкового рефінансування і девальвації національних валют викликали неплатоспроможність банків, що з'явилася частиною кризи зовнішньої заборгованості. Подібний характер носили банківські кризи в Аргентині (1980-1982 рр.), Мексиці (1982-1988 рр.), на Філіппінах (1981-1987 рр.), Таїланді (1982-1987 рр.), Малайзії (1985-1988 рр.), Індонезії (1983-1988 рр.). Характерно, що в 90-х роках банківські кризи повторилися практично у тих же самих країнах, але в ще більших масштабах, не дивлячись на прийняті свого часу заходи із зміцнення банківського нагляду й значні поліпшення в макроекономічній політиці. Більшість їз цих програм проводилися при безпосередній участі та під контролем міжнародних фінансових організацій. Валютно-фінансові потрясіння у вигляді значної девальвації національної валюти та зростання відсоткових ставок перервали період швидкого економічного зростання, що супроводжувалося спекулятивним бумом на фондовому ринку та ринку нерухомості, і викликали неплатоспроможність більшості кредитних установ. При цьому істотну роль у виникненні і розповсюдженні криз зіграло падіння довіри до економіки окремих країн і регіонів з боку міжнародних портфельних інвесторів, а також дії крупних валютних спекулянтів [3, с. 59].

Незважаючи на те, що банківські кризи є продуктом нестабільних макроекономічних показників, вони самі по собі виступають каталізаторами негативних процесів в економіці. Це підтверджують дослідження, проведені МВФ. Зокрема, після спостереження протягом 25 років за банківськими кризами і вивчення 117 епізодів таких криз, експерти МВФ дійшли до висновку, що в середньому банківська криза системного плану для країни, що розвивається, обходиться в 10 % ВВП [4]. Коли відбувається криза, ще приблизно на один-два роки після неї економіка втрачає надійне джерело фінансування [5]. Схожі результати отримані МВФ за результатами спільних досліджень із Банком Англії, які проводилися стосовно 33 банківських криз, що спостерігалися в період з 1977 по 2004 роки (сюди увійшли всі банківські кризи, за винятком Аргентини 2002-2004 рр.) [3]. За даними дослідженнями середня тривалість банківської кризи становила 4,3 роки. Друге місце в сумарному рейтингу посіла Іспанія, де остання банківська криза тривала з 1977 по 1985 рік [5].

Слід зазначити, що в 21 кризах із 33 брав участь Центральний банк, намагаючись локалізувати катастрофічні наслідки, включаючи механізм рефінансування. У 22 випадках із 33 уряди надавали нічим не забезпечені гарантії на збереження банківських депозитів. Крім того, 23 із 33 криз тісно перепліталися з девальвацією національних валют до основних вільно конвертованих валют [6]. У всіх випадках частка проблемних кредитів у банківських портфелях коливалася на рівні 25-32%. А співвідношення між виданими кредитами і розміром ВВП перевищувало 40% [7].

Особливу зацікавленість викликають втрати від банківських криз. За дослідженнями, у середньому темпи зростання ВВП під час банківської кризи зменшуються на 7,1% у порівнянні із

середньорічними темпами зростання цього показника в передкризові десять років [8]. Будь-яке значне банкрутство банку за принципом “доміно” може викликати ланцюгову реакцію банкрутств серед підприємств та банків, які тісно пов’язані між собою по лінії міжбанківського кредиту. Хвилі банківських криз часто супроводжують загальні економічні кризи та загострюють їх. Разом з цим банківські кризи можуть мати більш-менш самостійний характер.

До світової кризи 1929-1933 рр. банківські кризи були характерними для США. За деякими оцінками за період 1800-1933 рр. мали місце 14 банківських криз, при цьому відбувалося масове припинення банками повернення вкладів. Відомі банківські кризи XIX ст. у Великобританії. Величезні втрати, до яких призводять банківські кризи, стали одним з головних чинників розвитку сучасних центральних банків та систем контролю, нагляду та регулювання діяльності центральних банків. У США банківські кризи відіграли важливу роль у трьох фундаментальних реформах банківської системи: створення Федеральної резервної системи (1913 р.); від’єднання комерційних банків від інвестиційних та введення в дію федеральної системи страхування депозитів (1933 р.); поєднання систем страхування депозитів комерційних банків та ощадних установ (1989 р.) [5].

Світова економічна криза 1929-1933 рр. (Велика депресія в США) призвела до закриття більш ніж 9000 комерційних банків із сукупними депозитами 6530 млн. дол. Створення ФКСД (Федеральної корпорації страхування депозитів) та ФКСОУ (Федеральної корпорації страхування ощадних установ) було найважливішим чинником подолання економічної кризи. У 40-60-х роках банкрутства комерційних банків у США відбувалися досить рідко. У 70-х роках становище деяких банків значно погіршилося. ФКСД через кредитну підтримку та організацію зливань та поглинань не допускала великих банків до формального банкрутства з виплатою компенсації вкладникам. Серед учених та практиків банківської справи з’явилися сумніви щодо такої політики, яка практично підштовхувала банкірів до ризикованих операцій.

Великі проблеми з’явилися у 80-ті роки, коли відбулася криза деяких великих банків та ощадних установ. На рятування кількох банків, які входили у першу десятку американських банків, ФКСД витратила величезні кошти. Криза розпочалася з чиказького банку “Континентал Іллінойс нешнл банк”, котрий у 1984 р. опинився на грані краху. ФКСД використала на цю операцію 1,1 млрд. дол., а такі самі операції з деякими техаськими банками коштували ще дорожче. Криза ощадних установ у 80-ті роки була викликана низкою чинників. Стан позиково-ощадних асоціацій наприкінці 70-х років характеризувався небезпечним співвідношенням структур пасивів та активів. Пасиви складалися з ощадних рахунків, вилучення коштів з яких відбувалося майже вільно. Що ж стосується активів, то в них переважали довгострокові іпотечні позики на житлове будівництво з фіксованою ставкою відсотка. За позиками, що були надані у 50-60-х роках, ця ставка не перевищувала 10% річних. Наприкінці 70-х років унаслідок інфляції відсотки за кредит почали зростати, однак позики, надані асоціаціями, залишалися низько відсотковими, що не дозволяло їм підвищити відсоток за депозитами. Підвищити ж відсоток за кредитами вони не могли внаслідок конкуренції з боку інших фінансових інституцій. Намагаючись зменшити втрати, асоціації почали нарощувати високодохідні, але ризиковані вкладення: позики під заставу нежитлової нерухомості, споживчий кредит. Через депресивний стан низки галузей неплатежі за позиками різко зросли, фінансовий стан кредитних установ погіршився. До кінця 80-х років криза в США набула величезних масштабів. За оцінками, на 1991 р. збанкрутувало біля 1500 установ, їх сукупні втрати становили близько 200 млрд. дол. США. Якщо на кінець 1984 р. число позиково-ощадних асоціацій у США становило 2882, на них припадало 26,5% депозитів усіх депозитних установ, то на кінець 1994 р. їх чисельність становила 776, а частка в сукупних вкладеннях – 4,4% [4].

Фінансова криза 1998 р., яка розпочалася в азіатсько-тихоокеанському регіоні, мала негативний вплив на світову фінансову систему. Вона стала переконливим свідченням того, що процеси глобалізації та інтернаціоналізації світового господарства ведуть до зростаючої взаємозалежності національних економік і, відкриваючи нові захоплюючі можливості, водночас містять у собі ризики чималих негараздів. Причинами цієї кризи, крім макроекономічної незбалансованості, стали: недостатній контроль над банківською системою; підтримка відносно фіксованих валютних курсів, що призвела до значних обсягів запозичень банків та корпорацій із міжнародних ринків капіталу; використання зовнішніх

запозичень для фінансування інвестиційних проектів низької якості; недостатня оцінка фінансових ризиків та незадовільне управління ними; непрозора фінансова звітність приватного сектора та невідпрацьованість урядових нормативних і законодавчих актів.

Висновки та подальші дослідження.

1. Отже, щоб не допустити повторення подій, які сталися в Азії, світова фінансова система активно реформується. Органи банківського нагляду перебуватимуть у центрі уваги міжнародних фінансових організацій, оскільки саме вони несуть відповідальність за забезпечення стабільності національних банківських систем та захист інтересів кредиторів і вкладників.

2. Можна виділити чотири напрямки заходів з подолання банківських криз: надання державної підтримки банкам; заходи інституційного характеру (реструктуризація банківських систем, реформування органів банківського нагляду); перегрупування в банківському секторі за рахунок злиттів і поглинань банків; заходи, що вживаються банками в індивідуальному порядку та спрямовані на відмову від одних і на розширення інших видів діяльності, на підвищення продуктивності, скорочення персоналу, зміну організаційної структури тощо.

3. Здійснення державної підтримки банкам повинно включати наступні заходи: по-перше, відновлення ліквідності банків шляхом надання центральним банком додаткових коштів у вигляді кредитів окремим банкам у період гострої нестачі ліквідних коштів. По-друге, рекапіталізація банків, тобто відновлення втраченого банками капіталу, як правило, за рахунок державних коштів. Одним із найбільш популярних методів виступає викуп безнадійних активів банків за рахунок бюджету або коштів центрального банку.

4. Важливим напрямком дій державних органів щодо виходу з кризи є реструктуризація банківської системи – комплекс заходів із оздоровлення банківської системи шляхом, як правило, ліквідації неплатоспроможних банків.

5. У всіх країнах банківська криза послужила поштовхом до вироблення вимог щодо підвищення якості роботи наглядових органів, перегляду принципів організації їх роботи, нормативних і методичних документів, що регламентують їх діяльність, створення нових органів нагляду або укрупнення існуючих, створення систем страхування депозитів. Як окремий напрямок дій держави щодо подолання криз можна відзначити заохочення злиттів і поглинань банків. Для виходу з банківської кризи в Україні проводилося поетапне вдосконалення законодавчої та інституційної бази, а також реструктуризація банківської системи [3, с. 61].

6. В цілому, на підставі проведеного дослідження можна зробити наступний висновок. Стабільна банківська система не може нормально функціонувати в країні із слабкими підприємствами, нерозвиненою економікою зі структурними диспропорціями у виробництві.

Література

1. Жарковская Е.П. Банковское дело / Е.П. Жарковская. – М. : Омега-Л, 2007. – 496 с.

2. Марамигин М.С. Деньги Кредит Банки / М.С. Марамигин. – М. : Економист, 2007. – 656 с.

3. Ромащенко Т.А. Теоретичні підходи до аналізу банківських криз / Т.А. Ромащенко // Питання економічної науки. – 2006. – № 2. – С.57-61.

4. Коваленко В.В. Определение факторов, вызывающих возникновение системных банковских кризисов, и методы их диагностики / В.В. Коваленко, О.Г. Коренєва // БИЗНЕС-ИНФОРМ. – 2006. – № 9. – С. 24-26.

5. Аникин А.В. История финансовых потрясений от Джона Ло до Сергея Кириенко / А.В.Аникин. – М. : ЗАО "Олимп-бизнес", 2002. – 295 с.

6. Фінансово-економічна криза 2008 – 2009 року в Україні // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://uk.wikipedia.org/wiki/Фінансово-економічна криза 2008—2009 року в Україні

7. Суворов А.В. Реформирование банковской системы Китая / А.В. Суворов // Банковское дело. – 2005. – № 10. – С. 50-54.

8. Бланк И.А. Основы финансового менеджмента / И.А. Бланк. – К. : Ника-Центр; Эльга, 2001. – 592 с.

References

1. Zharkovskaya E.P. (2007), *Bankovskoe delo* [Banking], textbook, Omeha-L, Moscow, Russia, 496 p.

2. Maramigin, M.S. (2007), *Dengi Kredit Banki* [Money Loan Banks], textbook, Ekonomist, Moscow, Russia, 656 p.

3. Romashchenko, T.A. (2006), Theoretical approaches to the analysis of banking crises, *Pytannia ekonomichnoi nauky*, no. 2, pp.57-61.

4. Kovalenko, V.V., Koreneva, O.G. (2006), "Determination of factors called system krysis appearance by the bank, and methods ot its diagnostics", *BIZNES-INFORM*, no. 9, pp. 24-26.

5. Anikin, A.V. (2002), *Istoriya finansovyih potryaseniy ot Dzhona Lo do Sergeya Kirienko* [History finance problems from John Law to Sergei Kyryenko], ZAO "Olimp-biznes", Moscow, Russia, 295 p.

6. The financial and economic crisis of 2008 – 2009 in Ukraine // Wikipedia, available at: http://uk.wikipedia.org/wiki/Фінансово-економічна_криза_2008—2009_року_в_Україні

7. Suvorov, A.V. (2005), "Reforming of bank system of China", *Bankovskoe delo*, no. 10, pp. 50-54.

8. Blank, I.A. (2001), *Osnovy finansovogo menedzhmenta* [Fundamentals of financial management], tutorial, Nika-Tsentr; Elga, Kyiv, Ukraine, 592 p.

УДК 368.81

Олійник В.М.,
канд. фіз.-мат. наук, доцент кафедри фінансів і кредиту
Сумський державний університет
Рубан С.О.,
аспірант
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО РОЗРАХУНКУ СТРАХОВОГО ТАРИФУ В КАСКО СТРАХУВАННІ

Oliinyk V.M.,
cand. of sc. (physics and mathematics),
assistant professor of finance and credit department
Sumy State University
Ruban S.O.,
graduate student
Ukrainian academy of banking of the National bank of Ukraine

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL APPROACH TO THE CALCULATION OF INSURANCE RATE OF CASCO INSURANCE

Постановка проблеми. Ефективна діяльність вітчизняних страхових компаній, що надають послуги майнового страхування, можлива за умов постійного збільшення кількості укладених страхових договорів, що обумовить надходження достатнього обсягу страхових премій для формування резервів компанії. На сьогодні одним з найвагоміших чинників, який визначає обсяг фінансових надходжень страховика, є вартість страхової послуги – страховий тариф. Величина тарифу має більш важливе значення для потенційних страхувальників, ніж інші чинники, зокрема нецінові. Тому забезпечення правильності розрахунку страхового тарифу, що відповідає прийнятому рівню ризику та організація ефективної тарифної політики повинні здійснюватися за умов активного використання вдосконалених методів актуарних розрахунків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та практичним аспектам розрахунку страхового тарифу за видами майнового страхування приділена значна увага з боку зарубіжних та вітчизняних науковців. Серед вітчизняних та російських дослідників варто

виділити В. Д. Базилевича, І.О. Ковтуна, О.В. Козьменко, А.О. Бойко, Т.В. Белікова, А.П. Тарутіна, Т.А. Яковлеву, Г.І. Фаліна, В.А. Щербакова та інші.

У КАСКО страхуванні, як і у інших видах майнового страхування, при розрахунку страхового тарифу прийнято послідовно визначати складові нетто-тарифу та страхового навантаження. Серед методів розрахунку найбільш поширеним є метод на основі теорії ймовірності та математичної статистики з використанням часових рядів. Відповідно до данного методу, нетто-тариф повинен відповідати ймовірності настання страхового випадку; а страхове навантаження, що визначається емпіричним шляхом, повинно покривати усі витрати, пов'язані з наданням страхових послуг, та враховувати норму прибутку компанії. Також у страховій практиці використовуються експертний метод, метод з використанням математичної статистики та розрахунку доходності, метод аналогій та регресивний (регресійний) метод, що є менш популярними у порівнянні з попереднім.

Варто зазначити, що у структурі нетто-тарифу переважна більшість науковців ризикову надбавку пропонує визначати шляхом пропорційно моментам розподілу випадкової функції збитку: математичному сподіванню; середньоквадратичному відхиленню (дисперсії) або коефіцієнту варіації. На нашу думку, доцільно провести більш грунтовне дослідження даної складової страхового тарифу та встановити власну методику її розрахунку.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити особливості актуарних розрахунків у майновому страхування та розробити науково-методичний підхід до визначення страхового тарифу в КАСКО страхуванні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розрахунок страхового тарифу передбачає кількісне оцінювання випадкових характеристик страхових ризиків, що вимагає використання особливих підходів, заснованих на положеннях теорії ймовірності та математичної статистики [15]. Використання того чи іншого методу залежить від особливостей конкретного виду майнового страхування. Головні відмінності полягають у тому, що для кожного виду характерні різні страхові ризики, їх ступінь тяжкості та ймовірність виникнення; фактори, які на них впливають та умови страхування, що пропонують вітчизняні страховики. Тому дані обставини необхідно враховувати при побудові науково-методичного підходу, що передбачає наступні етапи (рис. 1).

Відповідно до даного підходу першим етапом є формування множини тарифікаційних факторів (факторів ризику) та визначення типових умов страхування (умов страхового договору).

З'ясувавши практичні аспекти стосовно різноманітності використовуваних факторів приходимо до висновку, що страховий тариф у КАСКО страхуванні залежить від сукупності факторів, що, по-перше, враховують індивідуальні якості автовласника; по-друге, факторів, що характеризують особливості використання транспортного засобу, а також від особливостей страхового договору [4-7; 9-14; 16; 17].

Таким чином науково-методичний підхід до розрахунку страхового тарифу враховуватиме дві вищезазначені групи факторів та умови страхового договору. Вирішення питання про значущість та відбір для розрахунків того чи іншого фактору залежить від обсягу статистичних даних по ньому, а також особливостей його застосування на практиці [8].

Отже, для побудови було обрано наступні фактори, які за своїм змістом можуть бути кількісними та якісними (табл. 1).

Для здійснення розрахунку страхового тарифу необхідно проаналізувати можливі страхові ризики та статистику по збиткам компанії. Тому наступний етап пов'язаний з дослідженням ознак страхових ризиків. Основними ризиками в КАСКО страхуванні є дорожньо-транспортна пригода (ДТП), стихійні явища, загорання та вибух, попадання сторонніх предметів на поверхню автомобіля, викрадення та протиправні дії третіх осіб (ПДТО) [1; 3-6; 9; 10].

У запропонованому науково-методичному підході оцінюватимуться три ризики: дотожньо-транспортна пригода («ДТП»); викрадення («В») та інші випадкові події («ІВП»). Зокрема, ризик «ІВП» враховуватиме усі вищезазначені, крім «ДТП» та «В».

На наступному кроці потрібно визначити взаємозв'язок між тарифікаційними факторами та страховими ризиками (рис. 2).

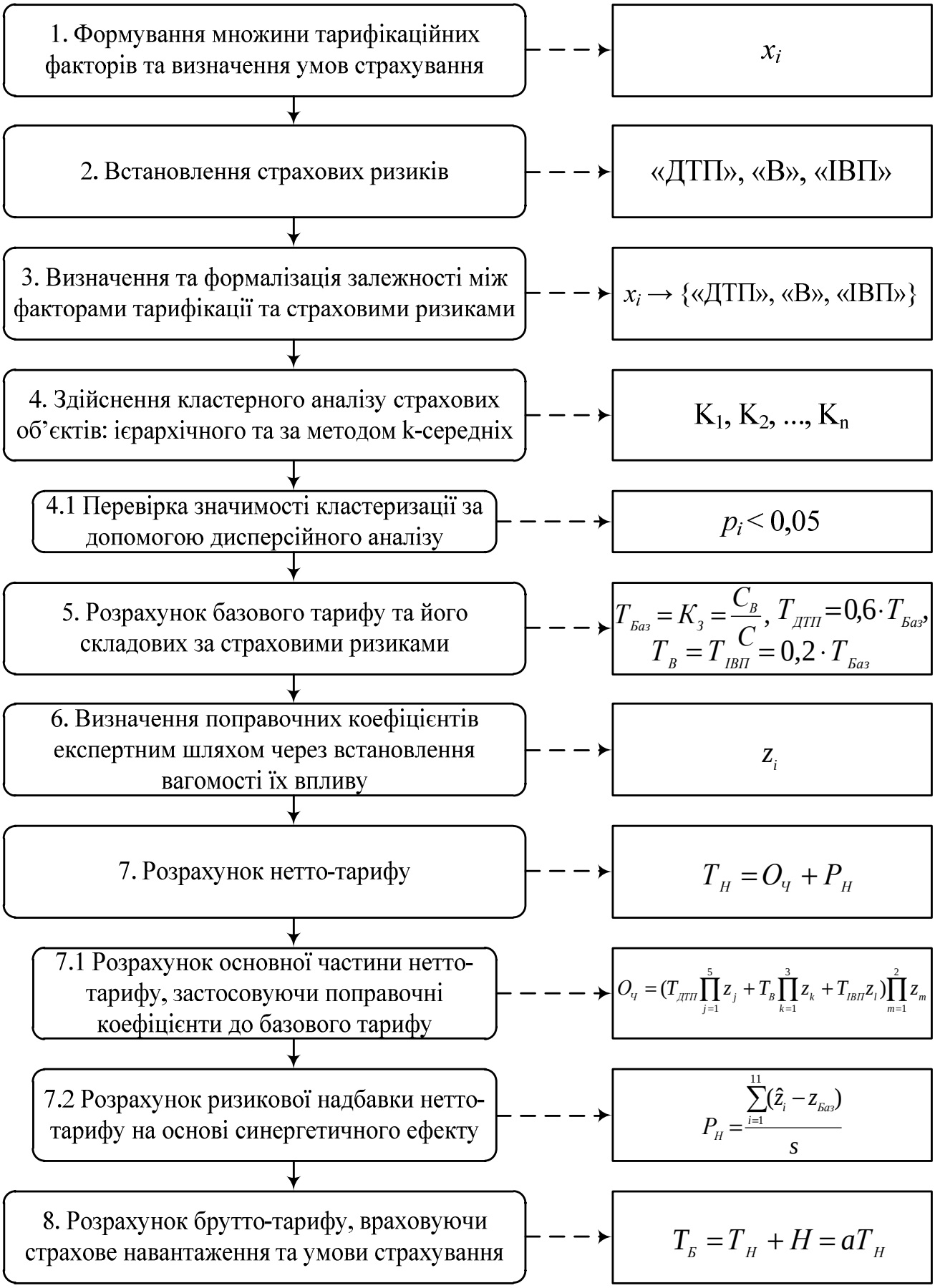

Рис. 1. Науково-методичний підхід до розрахунку страхового тарифу

Джерело: [2; 6; 8; 12; 15; 16]

Таблиця 1

Загальна характеристика тарифікаційних факторів x_i та умов страхування

Група факторів	Назва фактору	Умовні позначення	Кількість однорідних множин значень	Кількісний/ якісний	Відповідність ризику
1. Тарифікаційні фактори					
І група (фактори автовласника)	Стаж водіння	x_1	4	Кількісний	ДТП
	Досвід попередніх аварій	x_2	2	Якісний	ДТП
	Режим експлуатації	x_3	2	Якісний	ДТП, В, ІВП
ІІ група (фактори автомобіля)	Тип кузова	x_4	6	Якісний	В
	Країна виробництва	x_5	3	Якісний	В
	Рік випуску	x_6	4	Кількісний	ДТП, В, ІВП
	Територія використання авто	x_7	2	Якісний	ІВП
	Колір авто	x_8	2	Якісний	ДТП
	Об'єм двигуна	x_9	4	Кількісний	ДТП
	Фактичний пробіг	x_{10}	4	Кількісний	ДТП
	Страхова сума	x_{11}	4	Кількісний	В
2. Умови укладення страхового договору					
Умови страхування	Страхове покриття	–	3	–	–
	Франшиза за ДТП	$Ф_{ДТП}$	5	–	–
	Франшиза за В	$Ф_В$	5	–	–
	Термін дії полісу	t	12	–	–

Джерело: [1; 3; 9; 17]

Відповідно до рис. 2 можна зробити висновок, що найбільше піддається впливу сукупності обраних факторів саме ризик «ДТП».

Для формування тарифікаційних груп зручно використовувати кластерний аналіз засобами пакету Statistica. При цьому варто сформувати інформаційну базу даних по збитковості страхових об'єктів. Оскільки у основу даного аналізу покладено завдання, щоб у одну групу потрапляли максимально схожі страхові об'єкти, а об'єкти різних груп максимально відрізнялися, то це є важливим для забезпечення однорідності страхових об'єктів у межах групи – необхідна умова страхової тарифікації.

Виокремлення якісних факторів пов'язано з проведенням бальної оцінки для однорідних множин значень кожного такого фактору, де конкретні значення фактору із близькою ризиковістю отримають один бал, а інші нуль. При цьому кількісні фактори для кластерного аналізу залишимо без зміни.

Значимість кластерного аналізу досліджується у результаті проведення дисперсійного аналізу в пакеті Statistica, а саме через розрахунок показників ймовірності p_i для кожного тарифікаційного фактору. При цьому перевіряється наступна умова: $p_i < 0{,}05$. Тобто, якщо значення p_i є меншим ніж 0,05, то відмінності між кластерами є значимими, що свідчить про те, що до кожного кластеру потрапили близькі за ризиком страхові об'єкти.

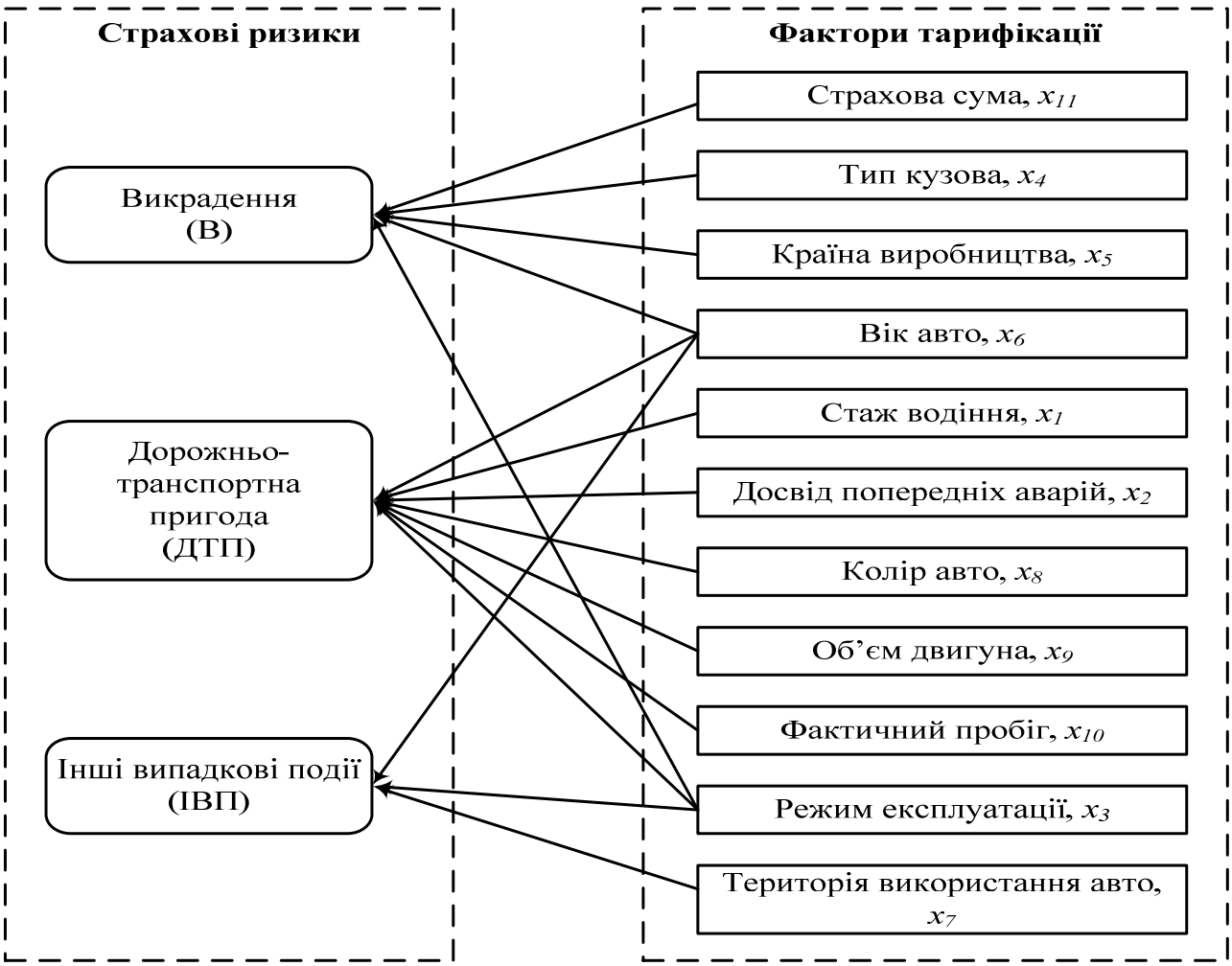

Рис. 2. Взаємозв'язок між факторами тарифікації та страховими ризиками
Джерело: [3; 4; 9; 13; 17]

Базовий страховий тариф $T_{Баз}$ традиційно розраховуватиметься на основі показника збитковості страхової суми та враховуватиме три складові за вище встановленими ризиками. У результаті дослідження інформаційної бази даних встановлено, що збитковість за ризиком «ДТП» складає приблизно 60%, а за ризиками «В» та «ІВП» – по 20% (1):

$$T_{Баз} = K_З = \frac{C_В}{C},$$
$$T_{ДТП} = 0{,}6 \cdot T_{Баз}, \qquad (1)$$
$$T_В = T_{ІВП} = 0{,}2 \cdot T_{Баз},$$

де $T_{Баз}$ – базовий страховий тариф;

$K_З$ – коефіцієнт збитковості;

$C_В$ – сума виплачених страхових відшкодувань;

C – страхова сума;

$T_{ДТП}$ – страховий тариф за ризиком «ДТП»;

$T_В$ – страховий тариф за ризиком «В»;

$T_{ІВП}$ – страховий тариф за ризиком «ІВП».

Кожна група факторів здійснює різний вплив на величину страхового тарифу. Вагомість

даного впливу враховується у методиці за допомогою поправочних коефіцієнтів мультиплікативного типу (табл. 2). У даному науково-методичному підході величина поправочних коефіцієнтів визначається експертним шляхом у результаті аналізу сучасної практики встановлення величин даних коефіцієнтів компаніями, що надають послуги КАСКО страхування. А значення поправочних коефіцієнтів для базового тарифу покладемо рівними одиниці ($z_{Баз} = 1$).

Таблиця 2

Поправочні коефіцієнти тарифікаційних факторів

Назва фактору	Одиниці виміру	Діапазони значень	Поправочні коефіцієнти
Стаж водіння	рік	0-3	1,3
		4-7	1
		8-15	1
		більше 15	1,1
Досвід попередніх аварій	–	так	1,2
		ні	1
Режим експлуатації	–	власні цілі	1
		комерційні цілі: перевезення пасажирів або вантажу	1,2
Тип кузова	–	седан/купе	1
		універсал/комбі/хечбек/ ліфтбек	1,1
		позашляховик/кросовер/ пікап/фургон/мінівен	1,2
		кабріолет/лімузин	1
		мікроавтобус	1,1
		вантажні	1,2
Країна виробництва	–	США/Великобританія/ Німеччина/Франція/ Італія/Японія	1
		Чехія/Румунія/Корея та інші	1,2
		Росія/Україна/Китай	1,4
Рік випуску	рік	2013	1
		2011-2013	1,1
		2006-2010	1,2
		до 2006	1,4
Територія використання авто	–	Україна	1
		закордон	1,1
Колір авто	–	сірий/чорний	1,1
		інші	1
Об'єм двигуна	$дм^3$	до 1,5	1
		1,5-2,5	1
		2,6-4	1,2
		більше 4	1,3
Фактичний пробіг	км	до 10000	1
		10000-39999	1
		40000-100000	1,1
		більше 100000	1,3
Страхова сума	грн	до 100000	1
		100000-249999	1
		250000-450000	1,1
		більше 450000	1,1

* – поправочні коефіцієнти базового страхового тарифу КАСКО страхування;
– поправочні коефіцієнти найризиковіших характеристик факторів, що використовуватимуться для визначення ризикової надбавки з врахуванням синергетичного ефекту.

Джерело: [3; 5; 6; 8; 9; 13; 17]

Наступним етапом є розрахунок нетто тарифу T_H, що включає основну частину $O_Ч$ та ризикову надбавку P_H:

$$T_H = O_Ч + P_H, \tag{2}$$

де T_H – нетто тариф;

$O_Ч$ – основна частина;

P_H – ризикова надбавка.

Основна частина нетто-тарифу $O_Ч$ для конкретного страхового об'єкту визначається на основі базового страхового тарифу (1) з врахуванням експертно визначених поправочних коефіцієнтів (табл. 2). Формула розрахунку має наступний вигляд (3):

$$O_Ч = (T_{ДТП} z_1 z_2 z_8 z_9 z_{10} + T_B z_4 z_5 z_{11} + T_{ІВП} z_7) z_3 z_6, \tag{3}$$

де $z_1, z_2, ..., z_{11}$ – поправочні коефіцієнти.

Звідси маємо (4):

$$O_Ч = (T_{ДТП} \prod_{j=1}^{5} z_j + T_B \prod_{k=1}^{3} z_k + T_{ІВП} z_l) \prod_{m=1}^{2} z_m, \tag{4}$$

де $\prod_{j=1}^{5} z_j$ – добуток поправочних коефіцієнтів для ризику «ДТП»;

$\prod_{k=1}^{3} z_k$ – добуток поправочних коефіцієнтів для ризику «В»;

z_l – поправочний коефіцієнт для ризику «ІВП»;

$\prod_{m=1}^{2} z_m$ – добуток поправочних коефіцієнтів для усіх ризиків.

Визначення ризикової надбавки нетто-тарифу P_H здійснюватиметься, виходячи з наступних міркувань. Страхові об'єкти, у розрахунку тарифу яких були використані найменші значення поправочних коефіцієнтів за тим чи іншим фактором, відповідно є менш збитковими, ніж ті, що характеризуються високим значенням поправочних коефіцієнтів. Тому, відповідно до науково-методичного підходу, ризикову надбавку розраховувати не потрібно, оскільки такі об'єкти характеризуються найнижчим ступенем ризику. Ризикова надбавка визначатиметься лише для страхових об'єктів з високою збитковістю, що показано у табл. 2. Найбільш ризикові значення тарифікаційних факторів міститимуть найвищі значення поправочних коефіцієнтів $\hat{z}_i = \max_g \{z_{ig}\}$.

Вважаємо, що необхідність включення даної складової, а як наслідок і певного підвищення розміру страхових тарифів, обумовлена ймовірним виникненням негативного синергетичного ефекту серед найбільш збиткових характеристик ризику у випадку для конкретного страхового об'єкту. Виникнення синергетичного ефекту спостерігатиметься при співпаданні двох чи більше найбільших значень поправочних коефіцієнтів за всіма тарифікаційними факторами. Формула для розрахунку ризикової надбавки має наступний вигляд:

$$P_H = \frac{\sum_{i=1}^{11} (\hat{z}_i - z_{Баз})}{s}, \tag{5}$$

де P_H – ризикова надбавка;

$z_{Баз}$ –поправочний коефіцієнтий базового тарифу ($z_{Баз} = 1$);

$\hat{z}_i$ –поправочні коефіцієнти для найбільш ризикового значення фактору, що обумовлює

синергетичний ефект;

s – кількість поправочних коефіцієнтів з найбільш ризиковими значеннями факторів ($s = 2 \div 11$).

Таким чином нетто-тариф у розгорнутому вигляді буде дорівнювати:

$$T_H = O_Ч + P_H = (T_{ДТП}\prod_{j=1}^{5} z_j + T_B\prod_{k=1}^{3} z_k + T_{ІВП} z_l)\prod_{m=1}^{2} z_m + \frac{\sum_{i=1}^{11}(\hat{z}_i - z_{Баз})}{s}. \quad (6)$$

Останнім етапом є розрахунок брутто-тарифу $T_Б$. Оскільки страхове навантаження часто встановлюється у вигляді певного відсотка від нетто-тарифу, що знаходиться приблизно на рівні 15%, тому введемо коефіцієнт *а* (*а* = 1,15) і врахуємо його у наступній формулі (7):

$$T_Б = T_H + H = aT_H = a((T_{ДТП}\prod_{j=1}^{5} z_j + T_B\prod_{k=1}^{3} z_k + T_{ІВП} z_l)\prod_{m=1}^{2} z_m + \frac{\sum_{i=1}^{11}(\hat{z}_i - z_{Баз})}{s}). \quad (7)$$

Як було зазначено вище, на величину страхового тарифу також впливають і умови страхування. Тоді спочатку розглянемо обсяг страхового покриття, що може бути повним (повне КАСКО) або частковим (економ КАСКО). Оскільки за повним КАСКО покриваються усі вище розглянуті ризики, то рівняння тарифікації матиме такий же вигляд як і (7).

При економ КАСКО страхування здійснюється не за всіма, а лише за одним або декількома ризиками. Тоді, наприклад, рівняння тарифікації за ризиками «ДТП», «В» та «ДПТ+В» матимуть вигляд (8)-(10):

$$T_{Б(ДТП)} = a(T_{ДТП}\prod_{j=1}^{5} z_j \prod_{m=1}^{2} z_m + \frac{\sum_{i=1}^{11}(\hat{z}_i - z_{Баз})}{s}), \quad (8)$$

$$T_{Б(В)} = a(T_B\prod_{k=1}^{3} z_k \prod_{m=1}^{2} z_m + \frac{\sum_{i=1}^{11}(\hat{z}_i - z_{Баз})}{s}), \quad (9)$$

$$T_{Б(ДПТ+В)} = a((T_{ДТП}\prod_{j=1}^{5} z_j + T_B\prod_{k=1}^{3} z_k)\prod_{m=1}^{2} z_m + \frac{\sum_{i=1}^{11}(\hat{z}_i - z_{Баз})}{s}). \quad (10)$$

Типовою умовою страхування є можливість застосування франшизи до величини страхового тарифу. Найбільш поширеними є наступні розміри франшиз за ризиками «ДТП» ($Ф_{ДТП}$: 0%, 0,5%, 1%, 2% та 5%) та «В» ($Ф_В$: 0%, 3%, 5%, 10% та 15%). Тоді формула розрахунку брутто тарифу з врахуванням франшизи матиме наступний вигляд (11):

$$T_{Б[ф]} = aT_H(1-Ф) = a((T_{ДТП}\prod_{j=1}^{5} z_j + T_B\prod_{k=1}^{3} z_k + T_{ІВП} z_l)\prod_{m=1}^{2} z_m + \frac{\sum_{i=1}^{11}(\hat{z}_i - z_{Баз})}{s})(1-Ф). \quad (11)$$

Найбільш поширений термін укладання страхового договору по КАСКО становить один рік. Проте такий договір можна укласти на строк у декілька місяців і навіть днів. Встановлюють відповідність між розміром страхового тарифу та термінами страхування менше 1-го року, відповідно до якої розмір страхового тарифу змінюється непропорційно зміні терміну страхування, але це порушує принцип еквівалентності розрахунку тарифу. Тому у науково-методичному підході брутто тариф буде змінюватися пропорційно терміну страхування (табл. 3).

Таблиця 3

Відповідність брутто-тарифу та терміну страхування

Термін страхування	Частка від величини брутто-тарифу	
	Використовувані співвідношення	Запропоновані співвідношення
1 місяць	20-30%	8,33%
2 місяці	30-40%	16,67%
3 місяці	40-50%	25,00%
4 місяці	50-60%	33,33%
5 місяців	60-65%	41,67%
6 місяців	70%	50,00%
7 місяців	75%	58,33%
8 місяців	80%	66,67%
9 місяців	85%	75,00%
10 місяців	90%	83,33%
11 місяців	95%	91,67%

$$T_{Б[ф.t]} = aT_H(1-\Phi)t = at((T_{ДТП}\prod_{j=1}^{5} z_j + T_B\prod_{k=1}^{3} z_k + T_{ІВП} z_l)\prod_{m=1}^{2} z_m + \frac{\sum_{i=1}^{11}(\hat{z}_i - z_{Баз})}{S})(1-\Phi). \quad (12)$$

У результаті побудови науково-методичного підходу отримали формулу (12) для розрахунку страхового тарифу в КАСКО страхуванні, яка враховує термін укладення страхового договору у відповідності з принципом еквівалентності страхових зобов'язань між страховиком та страхувальником.

Висновки та подальші дослідження. Таким чином, для побудови науково-методичного підходу розрахунку страхового тарифу КАСКО страхування досліджено та обрано найбільш впливові фактори та умови укладання страхового договору, побудовано тарифікаційні групи (кластери) страхових об'єктів за рівнем ризику, розраховано складові страхового тарифу. Запропоновано формулу розрахунку ризикової надбавки з врахуванням синергетичного ефекту для найбільш збиткових страхових об'єктів. Особливості даного підходу дають можливість застосувати його для розрахунку страхового тарифу за іншими видами майнового страхування. Але, звичайно, такі підходи будуть відрізнятися тарифікаційними факторами, страховими ризиками та їх співвідношенням; вагомістю факторів, вираженою у поправочних коефіцієнтах; кількістю та обсягом тарифікаційних груп (кластерів); умовами укладання страхового договору та ін.

Література

1. Алексеев О. Л. Страхование личных транспортных средств / О. Л. Алексеев. – М. : Финансы и статистика, 1988. – 108 с.
2. Базилевич В. Д. Страхування : підручник / за ред. В. Д. Базилевича. – К. : Знання, 2008. – 1019 с.
3. Белікова Т. В. Підхід до формування страхового тарифу при автострахуванні по КАСКО / Т. В. Белікова // Научно-технический сборник. – 2010. – № 92. – С. 432–436.
4. Белікова Т. В. Удосконалення методу формування страхового тарифу при автострахуванні / Т. В. Белікова // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2009. – № 2(7). – С. 41-46.
5. Іноземний досвід страхування автотранспортних засобів // Страхова справа. – 2003. – № 1(9). – С. 36-50.
6. Козьменко О. В. Актуарні розрахунки : навчальний посібник / О. В. Козьменко, О. В. Кузьменко. – Суми : Університетська книга, 2011. – 224 с.
7. Корнилов И. А. Элементы страховой математики : учебник / И. А. Корнилов. – М. : Московский меж-й институт эконометрики, информатики, финансов и права, 2003. – 337 с.
8. Курносова Е. С. Построение тарифной сетки в рисковых видах страхования /

Е. С. Курносова // Системы и средства информатики. – 2005. – Т. 15. № 2. – С. 318-332.

9. Паращак О. Огляд ринку автотранспортного страхування в Україні / О. Паращак, Н. Лисенко // Страхова справа. – 2003. – № 1(9). – С. 52-60.

10. Рассоха Г. Тарифікація автотранспортних ризиків / Г. Рассоха // Страхова справа. – 2003. – № 4(12). – С. 30-33.

11. Стяжков В. И. Некоторые вопросы актуарных расчетов при определении стоимости страховых услуг / В. И. Стяжков // Финансовый менеджмент в страховой компании. – 2006. – № 2. – С. 18-25.

12. Тарутин А. П. Страхование : практикум / А. П. Тарутин. – Архангельск : Северный (Арктический) федеральный ун-т, 2010. – 138 с.

13. Толстенко О. Сучасне обґрунтування та визначення ризику в автотранспортному страхуванні / О. Толстенко // Світ фінансів. – 2009. – № 4. – С. 198-202.

14. Фалин Г. И. Математический анализ рисков в страховании / Г. И. Фалин. – М. : Российский юридический издательский дом, 1994. – 130 с.

15. Щербаков В. А. Страхование : учебное пособие / В. А. Щербаков, Е. В. Костяева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : КНОРУС, 2009. – 312 с.

16. Яковлева Т. А. Страхование : учебное пособие / Т. А. Яковлева, О. Ю. Шевченко. – М. : Экономистъ, 2004. – 217 с.

17. Denuit M. Actuarial modeling of claims counts: risk classification, credibility end bonus-malus systems [Electronic resource] / M. Denuit, X. Marechal, S. Pitrebois, J.-F. Walhin. – Chichester: John Wiler & Sons, 2007. – 384 p. – Mode of access : http://faculties.sbu.ac.ir/~payandeh2/files/Books/Actuarial%20Modelling%20of.pdf.

References

1. Alekseyev, O.L. (1988), *Strakhovaniye lichnykh transportnykh sredstv* [Insurance of personal vehicles], Finansy i statistika, Moscow, Russia, 108 p.

2. Bazylevych, V. (2008), *Strakhuvannia* [Insurance], textbook, Znannia, Kyiv, Ukraine, 1019 p.

3. Belikova, T. (2010), "Approach to building insurance rate in motor insurance in CASCO", *Nauchno-tehnicheskiy sbornik*, no. 92, pp. 432–436.

4. Belikova, T. (2009), "Improvement of the method of forming the insurance rate in motor insurance", *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky*, no. 2 (7), pp. 41–46.

5. "Foreign experience in automobile insurance", *Strakhova sprava*, no. 1 (9), pp. 36–50

6. Kozmenko, O. and Kuzmenko, O. (2011), *Aktuarni rozrakhunky* [Actuarial calculations], tutorial, Universitetska kniga, Sumy, Ukraine, 224 p.

7. Kornilov, I. (2003), *Elementy strakhovoy matematiki* [Elements of insurance mathematics], textbook, Moskowskiy megdunarodny institut ekonometriki, informatiki, finansov i prava, 337 p.

8. Kurnosova, E. (2005), "Building a tariff system in risky types of insurance", *Sistemy i sredstva informatiki*, vol. 15, no. 2, pp. 318–332.

9. Paraschak, O., Lysenko, N. (2003), "Market overview of motor insurance in Ukraine", *Strakhova sprava*, no. 1 (9), pp. 52–60.

10. Rassoha, H. (2003), "Tariffication of motor risks", *Strahova sprava,* no. 4(12), pp. 30–33.

11. Styazhkov, V. (2006), "Some questions of actuarial calculations in determining the cost of insurance services", *Finansovyy menedjment v strakhovoy companii*, no. 2, pp. 18–25.

12. Tarutin, A. (2010), *Strachovanie* [Insurance], Severnyu (Arkticheskiy) federalnyy universitet, Arkhangelsk, Russia, 138 p.

13. Tolstenko, O. (2009), "The current justification and definition of risk in motor insurance", *Svit finansiv*, Ternopil, Ukraine, no. 4, pp. 198–208.

14. Falin, H. (1994), *Matematicheskiy analiz riskov v strakhovanii* [Mathematical analysis of risks in insurance], Rossiyskiy yuridicheskiy izdatel'skiy dom, Moscow, Russia, 130 p.

15. Scherbakov, V. and Kostyaeva, E. (2009), *Strakhovaniye* [Insurance], tutorial, KNORUS, Moscow, Russia, 312 p.

16. Yakovleva, T. and Shevchenko, O. (2004), *Strakhovaniye* [Insurance], tutorial, Ekonomist, Moscow, Russia, 217 p.

17. Denuit, M., Marechal, X., Pitrebois, S. , Walhin, J.-F. – Chichester: John Wiler & Sons (2007), Actuarial modeling of claims counts: risk classification, credibility end bonus-malus systems, available at: http://faculties.sbu.ac.ir/~payandeh2/files/Books/Actuarial%20Modelling%20of.pdf

УДК 336.77: 346 (477)

Юрків М.Т.,
аспірант*
Львівська державна фінансова академія

УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ БАНКІВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ

Yurkiv M.T.,
graduate student
Lviv state academy of finance

MANAGING PROBLEM LOANS IN THE BANKS OF UKRAINE: CURRENT LEGAL ASPECTS

Постановка проблеми. Сьогоднішній процес роботи з проблемними кредитами українських банків неможливий без законодавчого регулювання даного питання. Важливо наголосити, що основне джерело доходів банків – це відсотки за користування кредитами, які вони надають господарюючим суб'єктам за рахунок власних чи залучених коштів. При цьому банки несуть юридичну відповідальність за використання вказаних коштів перед засновниками (акціонерами) та вкладниками. Проблеми, які виникають у зв'язку з несвоєчасним поверненням кредитів та відсотків за них, є найбільш гострими у роботі банків. Проте банки, котрі працюють на фінансовому ринку більше 10 років, вже мають певну базу і практику для роботи з кредитами, які своєчасно не повертаються. Тому, увага банківських установ завжди зосереджена на основних напрямках роботи банків з позичальниками, які затримують повернення кредитів та розглядаються банками як "проблемні кредити".

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанню вивчення проблемних кредитів банків та методів їх повернення присвячені праці В. Алексійчука, В. Андрійчука, П. Лайко, І. Кириленка, А. Мороза, А. Васюренка, В. Міщенка. Зокрема праці В. Алексійчука, А. Мороза та В. Міщенка присвячені сутності проблемних кредитів як економічної категорії в системі фінансів та пошуку причин їх виникнення. У свою чергу, А. Васюренко, П. Лайко у своїх працях акцентують увагу на причинно-наслідкових явищах проблемних кредитів банківської системи України в системі фінансової системи нашої країни. І. Кириленко спрямовував свою увагу на міжнародний банківський ринок в частині аналізу світових фінансових криз, приділяючи найбільшу увагу саме проблемним кредитам банківського сектору. Однак, незважаючи на суттєві наукові результати, отримані вищезазначеними та іншими вченими, сутність та проблеми управління проблемними кредитами залишаються малодослідженими. Саме це й зумовило вибір теми дослідження та свідчить про його актуальність.

Постановка завдання. Мета даної статті: охарактеризувати та проаналізувати сучасну законодавчу базу по роботі з проблемними кредитами банківської системи України та виявити неврегульовані питання стосовно роботи колекторських фірм у законодавчому руслі чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-яка діяльність в межах суспільства не може бути реалізована без законодавчого регулювання усіх його сфер. До основної нормативної бази, що регулює відносини, пов'язані з стягненням і управлінням банками прострочених або проблемних кредитів належать:

- Кримінальний Процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI;
- Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV;
- Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV;
- Закон України "Про заставу" від 02.10.1992 р. № 2654-XII;
- Закон України "Про страхування" від 07.03.1996 р. № 85/96-ВР;

---

* *Науковий керівник: Біттер О.А. – д.е.н., професор*

- Закон України "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань" від 22.11.96 р. №543/96-ВР;
- Закон України "Про іпотеку" від 05.06.2003 р. № 898-IV;
- Закон України "Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати" від 19.06.2003 р. № 979-IV;
- Закон України "Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень" від 18.11.2003 р. № 1255-IV;
- Закон України "Про організацію формування та обігу кредитних історій" від 23.06.2005 р. № 2704-IV;
- Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 07.12.2000 р. № 2121-III;
- Постанова НБУ "Щодо встановлення розміру облікової ставки та нормативів обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів" від 09.08.2005 р. № 275.

Неприємні ситуації дешевше попередити, ніж мати безпосередньо з ними небажані наслідки. Це повною мірою стосується й надання банківськими установами кредитів. Перед прийняттям позитивного рішення про надання кредиту банком проводиться інтенсивна робота відповідних банківських працівників щодо з'ясування кредитоспроможності потенційного позичальника, перевірка необхідних бізнес-планів, рівня забезпечення кредиту, розрахунків щодо повернення кредиту та відсотків й ін. Велику увагу в банках приділяють кредитним історіям позичальника.

Закон України "Про організацію формування та обігу кредитних історій" [10] визначає правові та організаційні засади формування та ведення кредитних історій, права суб'єктів кредитних історій та користувачів бюро кредитних історій, вимоги до захисту інформації, що складає кредитну історію, порядок утворення, діяльності та ліквідації бюро кредитних історій.

Після проходження перевірки позичальника банком і прийняття позитивного рішення про надання кредиту, позичальнику подається на розгляд та підписання кредитний договір та договори, якими забезпечується його виконання. В цих договорах зазначаються певні юридичні аспекти, що певною мірою спонукають позичальника до своєчасного повернення кредиту.

Для стягнення заборгованості з позичальників за неповернуті своєчасно кредити банки використовують певні механізми впливу на боржника, передбачені законодавством України [13; 1]:

1. застосування до боржника штрафних санкцій (пені) за несвоєчасну сплату чи несплату відсотків за користування кредитом та/або несвоєчасну сплату чи несплату частини кредиту;
2. стягнення збитків з боржника за порушення грошових зобов'язань;
3. забезпечення виконання грошових зобов'язань боржником третіми особами (поручителями, гарантами);
4. забезпечення заставою (іпотекою) зобов'язань позичальника, що виникають з укладенням кредитного договору;
5. звернення до страхової компанії про виплату страхових виплат, в разі застрахованого ризику банку щодо неповернення кредиту і відсотків та настання страхового випадку;
6. стягнення заборгованості за кредитом в межах кримінальної справи, порушеної проти посадових осіб боржника.

Крім вказаних напрямків роботи з боржниками щодо стягнення заборгованості, банки також використовують факторинг та механізми впливу на боржника, визначені законодавством про банкрутство. При цьому факторинг використовується для задоволення вимог банку за рахунок дебіторів боржника шляхом укладення відповідних договорів. Процедури банкрутства до боржників банками використовуються у тому випадку, якщо інші методи стягнення заборгованості з боржника не дали позитивного результату.

Згідно з пунктом 3 статті 549 ЦКУ, пенею є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання [3]. Стаття 549 ЦКУ визначає, що неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторові у разі порушення боржником зобов'язання. Базою для розрахунку пені є сума виконаного неналежним чином грошового

зобов'язання. При цьому неналежним виконанням грошового зобов'язання є його прострочення. За кредитними договорами простроченням є несплата чи несвоєчасна сплата позичальником кредиту та відсотків за його користування.

Відповідно до статті 3 Закону України "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань" [6] розмір пені не може перевищувати подвійної облікової ставки НБУ, що діяла у період, за який сплачується пеня [12].

Застава є найбільш поширеним способом забезпечення виконання грошових зобов'язань, що виникають з договору кредиту [4]. Кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставодавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом. При цьому заставодавцем може бути як особа, яка безпосередньо бере кредит, так і майновий поручитель.

Предметом застави може бути будь-яке майно (зокрема річ, цінні папери, майнові права), що може бути відчужене заставодавцем і на яке може бути звернене стягнення, а також майно, яке заставодавець набуде після виникнення застави (майбутній урожай, прихід худоби тощо) [7]. Якщо предметом застави є рухоме майно, то відповідно до Закону України "Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень" [9] воно підлягає реєстрації в Державному реєстрі обтяжень рухомого майна. Відповідно до статті 14 вказаного Закону зареєстроване обтяження має вищий пріоритет над незареєстрованим обтяженням.

Стаття 2 Закону України "Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати" [8] передбачає, що договір про іпотечний кредит має містити умови страхування фінансових ризиків. Страхування як спосіб забезпечення повернення кредиту застосовується банками як поряд із заставою чи іншими способами забезпечення виконання зобов'язань, так і без них [5]. Підставою для звернення банку до страхової компанії за виплатою страхового відшкодування, при страхуванні ризику неповернення кредиту і відсотків є настання страхового випадку, тобто несплата суми кредиту, відсотків за користування ним у строки, передбачені договором кредиту. Після виплати страховою компанією страхового відшкодування банку, до такої компанії переходить право вимоги до боржника (позичальника) щодо виконання грошового зобов'язання, яке не було виконано належним чином перед банком.

Необізнаність пересічного позичальника з вітчизняним законодавством дуже часто призводить до того, що колекторські фірми перевищують допустимі законом методи повернення боргу. В Україні відсутнє нормативне регулювання колекторських послуг та діяльності компаній, які займаються їх наданням. Під колекторськими послугами розуміють послуги з витребування боргів фізичних чи юридичних осіб замовника такої послуги. Діяльність колекторської компанії може бути розцінена як звичайна господарська діяльність суб'єкта господарювання. Такий суб'єкт повинен бути зареєстрований у встановленому законодавством порядку. Колекторські послуги можуть надаватися колекторською компанією замовнику на підставі договору доручення, договору цесії чи договору факторингу.

Як правило разом із наданням колектору права вчинити певні юридичні дії щодо стягнення з боржника заборгованості замовник передає колектору інформацію про клієнта-боржника. При цьому статтею 1076 ЦКУ встановлено, що банк гарантує таємницю банківського рахунку, операцій за рахунком і відомостей про клієнта. Однак відомості про операції та рахунки можуть бути надані тільки самим клієнтам або їхнім представникам.

Колекторські фірми здебільшого діють дуже жорсткими методами. Працівники колекторських компаній за допомогою листування, телефонних розмов та SMS-повідомлень намагаються переконати боржника добровільно сплатити борг. При цьому зазвичай телефонні дзвінки відбуваються як удень, так і вночі, а листи, що надсилаються боржникові, містять погрози й залякування. Більш того, колектори тиснуть на неплатників шляхом знайомства з їхніми близькими та родичами, а також шляхом повідомлення на роботу про наявність у неплатника невиконаного зобов'язання. Такі дії колекторів порушують встановлені законодавством та Конституцією України права громадян України на втручання в особисте та сімейне життя [2]. Резюмуючи діяльність колекторських компаній та методи їх роботи, можна зробити висновок, що переважна більшість з них порушує конституційні права

громадян та не має під собою відповідних правових підстав згідно Закону України "Про банки і банківську діяльність" [11].

Висновки та подальші дослідження. На основі проведеного дослідження встановлено:

1. відносини в Україні пов'язані з регулюванням банківської діяльності в частині роботи з проблемними кредитами регулюються низкою законів України.
2. існуючі правові акти покликані регулювати відносини банків і боржників у питанні стягнення простроченої заборгованості та не містять повного охоплення регулювання правових відносин, пов'язаних з їх здійсненням.
3. найбільш неврегульованою сферою фінансових правовідносин у галузі справляння проблемної заборгованості з боржників перед банками є діяльність колекторських фірм.
4. дана тема дослідження потребує більшого доопрацювання, так як відсутність правового поля стосовно певної сфери діяльності призводить до порушення чинного законодавства, прав і свобод людини гарантованих Конституцією України. Такою проблемою залишається діяльність колекторських фірм.

Література

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Відомості ВРУ. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – ст. 144.
2. Кримінальний Процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI // Відомості ВРУ. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – ст. 88.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості ВРУ. – 2003. – № 40-44. – ст. 356.
4. Закон України "Про заставу"// Відомості ВРУ від 24.11.1992. – № 47. – ст. 642.
5. Закон України "Про страхування" від 07.03.1996 р. // Відомості ВРУ від 14.02.1997 р. – № 5. – ст. 28.
6. Закон України "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань" від 22.11.96 р. №543/96-ВР // Відомості ВРУ. – 1997. – № 5. – ст. 28.
7. Закон України "Про іпотеку" від 05.06.2003 р. № 898-IV // Відомості ВРУ. – 2003. – № 38. – ст. 313.
8. Закон України "Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати" від 19.06.2003 р. № 979-IV // Відомості ВРУ. – 2004. – № 1. – ст.1.
9. Закон України "Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень" від 18.11.2003 р. № 1255-IV // Відомості ВРУ. – 2004. – № 11. – ст. 140.
10. Закон України "Про організацію формування та обігу кредитних історій" від 23.06.2005 р. № 2704-IV // Відомості ВРУ. – 2005. – № 32. – ст. 421.
11. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 07.12.2000 р. № 2121-III // Відомості ВРУ. – 2001. – № 5-6. – ст. 30.
12. Постанова НБУ "Щодо встановлення розміру облікової ставки та нормативів обов'язкового резервування для формування банками обов'язкових резервів" від 09.08.2005 р. № 275 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0275500-05
13. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=69512&cat_id=8479.

References

1. The Commercial Code of Ukraine(2003), Bulletin of Supreme Rada of Ukraine , Art. 144.
2. The Criminal Procedural Code of Ukraine (2012), Bulletin of Supreme Rada of Ukraine, Art. 88.
3. The Civil Code of Ukraine(2003), Bulletin of Supreme Rada of Ukraine, Art. 356.
4. Law of Ukraine "On Mortgage" (1992), Bulletin of Supreme Rada of Ukraine, Art. 642.
5. Law of Ukraine "On Insurance" (1997), Bulletin of Supreme Rada of Ukraine, Art. 28.
6. Law of Ukraine "On Liability for failure to perform cash commitments" (1997), Bulletin of Supreme Rada of Ukraine, Art. 28.

7. Law of Ukraine “On Hypothec” (2003), Bulletin of Supreme Rada of Ukraine , Art. 313.
8. Law of Ukraine “On Mortgage Lending Operations with Consolidated Mortgage Debt and Mortgage Certificates” (2004), Bulletin of Supreme Rada of Ukraine, Article 1.
9. Law of Ukraine “On Securing Creditors' Claims and Registration of Encumbrances” (2004), Bulletin of Supreme Rada of Ukraine, Art. 140.
10. Law of Ukraine “On the formation and organization of the Circulation of Credit Histories” (2005), Bulletin of Supreme Rada of Ukraine, Art. 421.
11. Law of Ukraine “On Banks and Banking Activity” (2001), Bulletin of Supreme Rada of Ukraine, Art. 30.
12. NBU Resolution “for setting the discount rate and reserve requirements for the creation of the mandatory provisions” (2005), available at: http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0275500-05.
13. The National Bank of Ukraine. (2013), available at: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=69512&cat_id=8479

УДК 368.042

Білик І.В.,
викладач кафедри фінансів суб’єктів господарювання і страхування
Тернопільський національний економічний університет

ОБОВ’ЯЗКОВЕ СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВЛАСНИКІВ НАЗЕМНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА НАПРЯМКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Bilyk I.V.,
lecturer of the department of finance economic entities and insurance
Ternopil national economic university

COMPULSORY INSURANCE OF CIVIL AND LEGAL LIABILITY OF OWNERS OF TRANSPORT VEHICLES: FEATURES OF DEVELOPMENT AND DIRECTIONS OF MODERNIZATION

Постановка проблеми. Цілеспрямований ефективний соціально-економічний розвиток держави неможливий без посилення її уваги до інституту страхування, який забезпечує захист майнових, особових та фінансових інтересів окремих підприємств, організацій, громадян та суспільства загалом.

Обов’язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОС ЦПВ ВНТЗ) є важливим елементом страхової системи України. Експлуатація автотранспорту, який вважається джерелом підвищеної небезпеки через його масовість і аварійність, об’єктивно зумовлює потребу суспільства у своєчасному та повному відшкодуванні збитків потерпілим у дорожньо-транспортних подіях (ДТП).

За оцінками експертів, в Україні на кожних 4 громадянина припадає по 1 автотранспортному засобу. Щорічно в Україні відбувається майже 200 000 ДТП, у яких близько 40 000 осіб отримує травми, а понад 4 000 – гине.

За міжнародними експертними оцінками, Україна щороку втрачає до 3,5 % ВВП унаслідок ДТП, тоді як у країнах Європи такі збитки не перевищують 2 %. В абсолютній

величині розмір соціально-економічних збитків від ДТП у нашій країні оцінюється вітчизняними експертами приблизно у 16 млрд. грн. Щорічні збитки лише від пошкодження автотранспортних засобів становлять більше 2 млрд. грн., при цьому кожен третій водій фінансово неспроможний повною мірою відшкодувати заподіяну шкоду [8, 4]. Це значний тягар як для учасників автомобільного руху, так і для економіки загалом.

Зважаючи на зростання автомобілізації, інтенсивності дорожнього руху, велику кількість аварій на автошляхах України, збільшення нещасних випадків і кількості потерпілих, підвищення матеріальної відповідальності громадян та юридичних осіб за наслідки своїх дій, нанесення втрат економіці, особливої ваги та актуальності набуває дослідження сучасних аспектів функціонування та подальшого розвитку обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів як важливого чинника забезпечення гарантованого страхового захисту від негативної дії ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку ОС ЦПВ ВНТЗ перебувають у полі зору наукових інтересів багатьох учених та практиків страхового бізнесу, що підтверджує їх актуальність і соціальну значущість. Великий внесок у дослідження концептуальних засад та осмислення проблематики цього виду страхування внесли: Ю. Гришан, В. Загребной, Ю. Заікін, К. Лібіх, С. Осадець, В. Романишин, Я. Шумелда та ін., пропонуючи свої судження та концепції у цій сфері страхових відносин.

Незважаючи на посилену увагу до окресленої тематики як з боку страхових компаній, так і держави, на сьогодні на ринку ОС ЦПВ ВНТЗ простежуються негативні тенденції, які спричинюють численні нарікання споживачів страхових послуг на діяльність окремих страхових компаній, що підриває підвалини соціальної спрямованості цього виду страхування й довіру до інституту страхування загалом. Саме тому вияв сучасних трендів розвитку ОС ЦПВ ВНТЗ у реаліях сьогодення є актуальним та важливим завданням, чому й присвячене представлене дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є осмислення закономірностей розвитку ОС ЦПВ ВНТЗ, його законодавчого забезпечення та вияв проблем, які перешкоджають повноцінному розвитку ринку ОС ЦПВ ВНТЗ й обґрунтування шляхів їх подолання для ефективного задоволення потреб фізичних та юридичних осіб у страховому захисті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Запровадження та розвиток ОС ЦПВ ВНТЗ є складовою у формуванні соціальної доктрини страхового ринку, оскільки специфіка цього виду страхування полягає в захисті майнових інтересів не лише водіїв, а насамперед потерпілих у ДТП осіб і компенсації шкоди, заподіяної їх життю, здоров'ю, а також завданих моральних та матеріальних збитків.

Спроби законодавчого регулювання цієї галузі страхового ринку були здійснені ще в 1994 р., проте його запровадження розпочалося із 1997 р. на підставі Постанови КМУ від 28.09.1996 р. № 1175, однак на практиці ця сфера цивільно-правововых відносин залишалася неврегульованою упродовж багатьох років й юридично реалізувалася лише у 2005 р. із прийняттям Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» № 1961-ІУ, а де-факто розпочало діяти із 2008 р. після впровадження механізму контролю за наявністю полісів у водіїв.

Необхідність здійснення цього виду страхування є очевидною, і саме операції з автотранспортного страхування, у тому числі й ОС ЦПВ ВНТЗ, займають найбільшу частку у портфелях вітчизняних страховиків.

Станом на 01.01.2013 р. страхуванням цивільної відповідальності власників транспортних засобів в Україні займалося 85 страхових компаній, із них 13 є повними членами Моторно (транспортного) страхового бюро України (МТСБУ), а 72 – асоційованими.

Аналіз результатів діяльності засвідчує динамічне зростання вітчизняного ринку ОС ЦПВ ВНТЗ. Обсяг цього сегмента із 2004 р. зріс майже у 8 разів: якщо у 2004 р. було укладено 1 млн. договорів, то у 2012 р. – більше 8 млн.

Щодо рівня проникнення ОС ЦВ, то у 2012 р. він був близьким до 88 %, а за прогнозами МТСБУ на кінець 2013 р. досягне 93 %.

Показники динаміки рівня забезпеченості наземними транспортними засобами в Україні наведені в табл.1**.**

Таблиця 1

Рівень забезпеченості наземними транспортними засобами в Україні у 2005-2012 рр.

Показник	Рік								
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013 (прогноз)
Рівень забезпеченості, %	35,5	43,7	54,7	68,4	70,5	83,2	86,3	88,0	≈93,0
Динаміка, %	-	8	11	13	2	12	3	1	≈3

Джерело: [4, 12]

У 2012 р. за договорами обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів отримано 2 4449 млн. грн., що на 5,06 % більше, ніж у 2011 р. і майже у 6 разів більше, ніж у 2005 р. Сума здійснених страховиками виплат склала 974,6 млн. грн. (табл. 2).

Як свідчать дані табл. 2, у 2007 р. спостерігається стрімке зростання як кількості укладених договорів внутрішнього страхування, так і обсягів зібраних премій – майже удвічі більше ніж у попередні роки, проте показовим є те, що 30 % таких договорів мали термін дії до 15 днів, а 30 % їх приросту було забезпечено за рахунок залучення банками нових клієнтів шляхом надання споживчих кредитів на придбання автомобіля.

Таблиця 2

Показники розвитку ОСЦПВВНТЗ в Україні у 2005-2008 рр.

Показник	**Рік**							
	2005	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**
Кількість укладених договорів, тис. шт.	2 234	2 504	4 319	6 716	7 097	8 185	8 372	8 337
Страхові премії, млн. грн.	418	443	799	1 277	1 350	1 748	2 331	2 449
Середня страхова премія, грн.	187,1	177,2	185,1	190,2	190,3	213,6	278,4	293,7
Кількість урегульованих вимог, тис. шт.	7,8	21,5	35,3	67,4	78,2	98,3	103,7	109,5
Страхові виплати, млн. грн.	33,1	106,0	194,6	448,0	606,3	707,9	911,7	974,6
Середня страхова виплата, грн.	4 243	4 930	5 511	6 647	7 753	7 202	9 862	10 317
Рівень виплат, %	7,9	23,9	24,3	35,1	44,9	40,5	39,1	39,8

Джерело: [6; 9]

Крім того, невеликі темпи зростання кількості укладених договорів у 2010-2012 рр. порівняно з минулим періодом пояснюються тим, що значна частина власників транспортних засобів уже володіла полісами страхування й тим, що чисельність автовласників не дуже збільшилася у цей період унаслідок зменшення обсягів кредитування. Не менш вагомим чинником цих змін були й наслідки економічної кризи. Проте, ці чинники не мали суттєвого впливу на обсяг зібраних страхових премій, за яким спостерігається стійка динаміка зростання (рис. 1).

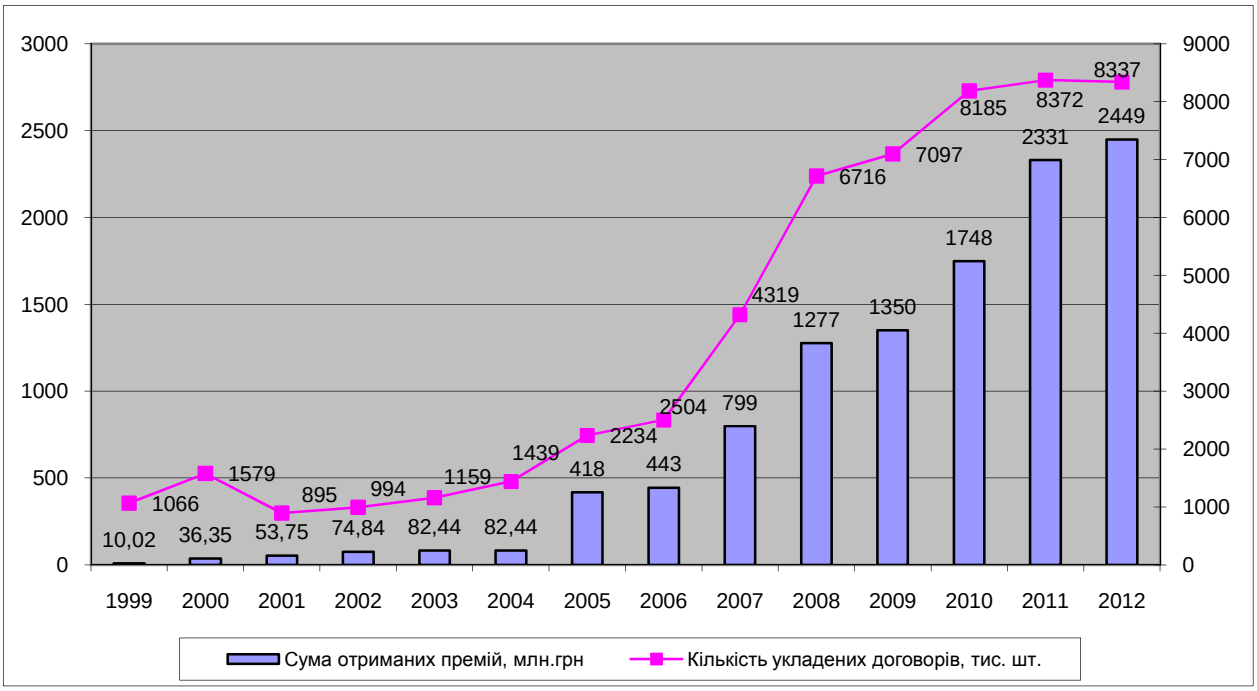

Рис. 1. Порівняльна динаміка кількості укладених договорів та обсягу зібраних страхових премій з ОСЦПВВНТЗ у 1999-2012 рр.

Джерело: [6; 8; 9]

Показники 2010-2011 рр. демонструють вищі темпи зростання, оскільки у цей період було збільшено вартість поліса та ліміти відповідальності за заподіяну шкоду майну та здоров'ю. Такі кроки обумовили і зростання ринку в 2011 р. на 33,3%, що, в свою чергу, вплинуло на зниження рівня виплат у 2011 і 2012 рр. відповідно.

Однак середня сума страхового відшкодування зростає відносно повільно і не є загрозливою для фінансового стану навіть малопотужної страхової компанії.

Отже, на розвиток ринку ОСЦПВВНТЗ за аналізований період суттєвий вплив мали як економічні чинники, зокрема докризове економічне пожвавлення, так і виважені кроки з боку держави щодо стимулювання попиту на послуги цього виду страхування.

На підставі аналізу основних показників можна стверджувати, що в Україні спостерігається позитивна тенденція зростання як страхових премій, так і виплат за договорами, що, в свою чергу, доводить дієвість цього виду страхування. Значною мірою це є наслідком законодавчих новацій у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху. Введення у дію у 2008 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху» посилило контроль за наявністю полісів обов'язкового страхування цивільної відповідальності автовласників з боку ДАІ, а високі розміри штрафів спонукали водіїв до страхування.

Іншим нововведенням є запровадження із 17.02.2011 р. європротоколу про ДТП (європаспорта), відповідно до якого при відсутності потерпілих і великого матеріального збитку функції ДАІ при оформленні ДТП виконують аварійні комісари, що скорочує терміни врегулювання збитків і сприяє досягненню європейських стандартів надання страхових послуг.

Заслуговує на увагу введення механізму прямого врегулювання збитків, коли страхувальник звертається за виплатою не в компанію винного у ДТП, а в компанію, де уклав договір страхування. Це сприятиме налагодженню більш ефективних зв'язків між страховиком і страхувальником та удосконаленню процесу врегулювання збитків з метою забезпечення лояльності клієнтів і, як наслідок, – покращення якості надання послуг.

Останні суттєві зміни, прийняті Законом від 05.07.2012 р. № 5090, передбачають комплексний підхід до врегулювання відносин у сфері обов'язкового страхування автоцивільної відповідальності, що стосуються запровадження гарантованих мінімальних

виплат за шкоду життю і здоров'ю потерпілих, які розраховуються залежно від розміру мінімальної зарплати та передбачають виплату моральної шкоди без судового розгляду.

За підрахунками МТСБУ, до цих змін загальний обсяг страхових виплат існував у такому співвідношенні: 98 % – відшкодування за майнові збитки, 2 % – за збитки, завдані життю та здоров'ю, а з 5.02.2013 р. ця пропорція становить: 80% і 20% відповідно [1, 1].

Однак на сьогодні на сформованому українському ринку автоцивільної відповідальності на фоні певних локальних успіхів учасників ринку в пристосуванні до несприятливого макроекономічного середовища залишаються невирішеними та навіть поглиблюються певні проблеми, які підривають соціальну значущість окресленого виду страхування. Саме тому вияв і своєчасне усунення перешкод в ефективному розвитку ОСЦПВВНТЗ є нагальною проблемою і потребує застосування рішучих кроків як з боку самих учасників ринку, так і держави.

Серед основних проблем, які гальмують подальший розвиток цього соціально важливого виду страхування, варто виокремити терміни виплати страхового відшкодування, адже саме цей показник разом із якістю врегулювання свідчить про реальність страхового захисту і є найважливішим для потерпілих осіб. Проте лише біля 37 % вимог врегульовуються терміном до 90 днів, що й відповідає чинному законодавству, 27 % – від 90 до 150 днів, а 36 % – від 150 днів і більше [7, 15]. Причиною такої ситуації є насамперед недосконалість усталеної (судової) процедури врегулювання й недобросовісної діяльності самих страхових компаній, котрі зволікають із виплатою.

На ринку простежується тенденція ведення агресивної політики захоплення ринку за рахунок проявів недобросовісної конкуренції, вираженої у застосуванні демпінгових страхових премій, у незабезпеченому підвищенні лімітів відповідальності, порушенні пропорцій у структурі страхової премії у зв'язку з виплатою надмірних агентських комісійних винагород страховим посередникам [2; 5; 7], що служить інструментом переманювання страхових агентів і спричинює руйнацію фінансових основ здійснення такого страхування. Усі ці чинники вплинули на погіршення фінансового стану низки компаній, що й спричинило резонансні банкрутства деяких із них. Як наслідок – кількість скарг до МТСБУ на дії страхових компаній невпинно зростає. Слід зауважити, що за період із 2008 по 2012 рр. членство у МТСБУ втратило 20 страховиків.

Проте, незважаючи на негативні тенденції на ринку ОС ЦПВ ВНТЗ, із 2005 р. сума здійснених страхових виплат та регламентних виплат наближується до 4 млрд. грн., урегульовано майже 500 тис. вимог потерпілих у ДТП, що підкреслює дієвість цього виду страхування.

На сьогодні назріла необхідність запровадження системних змін на ринку обов'язкового страхування автоцивільної відповідальності, адже удосконалення засад цього виду страхування сприятиме підвищенню його соціально-економічного значення та довіри громадян України до страховиків загалом й стане стимулюючим фактором зростання попиту на інші види страхових послуг. Саме тому необхідним є запровадження рішучих дій з боку регулятора для використання усіх важелів впливу на недобросовісних страховиків, які дискредитують інститут страхування як негативного способу зменшення ризиків при ДТП.

Першочерговими кроками, спрямованими на удосконалення провадження ОСЦПВВНТЗ, повинні стати:

- підвищення якості та зменшення строків страхових виплат. З цією метою законодавчо встановити місячний термін розгляду справ за претензіями за договорами ОСЦПВВТЗ;
- функціонування механізмів протидії недобросовісній конкуренції, а саме ціновому демпінгу, та використання необґрунтованих агентських комісій;
- приведення у відповідність розмірів комісійної винагороди (до 10-15%); застосування заходів впливу до компаній, які вдаються до використання демпінгових тарифів; перегляд кількості членів МТСБУ і виведення з їх числа малопотужних та недисциплінованих компаній;
- удосконалення страхового моніторингу та системного аналізу активів страховиків-членів МТСБУ;
- запровадження ефективного функціонування єдиного реєстру страхових агентів, котрі здійснюють посередництво на ринку ОСЦПВВТЗ;

• забезпечення ефективного функціонування системи бонус-малус шляхом створення реєстру водіїв за усіма ДТП, оскільки у 2012 р. зниження страхового платежу отримало лише 0,003 % страхувальників, а збільшення – 98,8 % водіїв.

• посилення ефективності застосування європротоколу;

• упровадження концепції прямого врегулювання в Україні;

• створення та впровадження інформаційної системи «Електронний поліс», яка дозволить:

- забезпечити оперативне внесення повної достовірної інформації про укладені договори страхування;

- здійснювати контроль за наявністю чинного полісу для будь-якого транспортного засобу, зареєстрованого в Україні;

- унеможливити виготовлення та використання фальшивих полісів та протидіяти страховому шахрайству.

Висновки та подальші дослідження. Отже, на підставі здійсненого дослідження можна зробити певні висновки та узагальнення.

Виникнення інституту ОСЦПВВТЗ обумовлено соціально-економічними тенденціями та є необхідними елементом страхової системи України. Це підтверджує аналіз основних показників його розвитку, частка операцій з якого займає значну частину у портфелях вітчизняних страховиків. Ринок ОСЦПВВНТЗ демонструє позитивну динаміку зростання з притаманними йому негативними проявами – такими, як демпінг, необґрунтоване застосування високої величини агентської винагороди на рівні 30 % і більше. Це спричинило загострення для окремих страхових компаній проблеми неплатоспроможності, втрату довіри клієнтів, розпорошення кадрового потенціалу, зростання боргових зобов'язань, кількість скарг та банкрутств. Необхідним є запровадження системних змін на ринку, низку яких нами запропоновано здійснити.

Реалізація вказаних пріоритетів розвитку сприятиме підвищенню ефективності ОСЦПВВТЗ, а відтак – задоволенню потреб у захисті як страхувальників, так і потерпілих осіб й зменшенні навантаження на економіку країни загалом.

Література

1. Візіров Б. Реалізація реформ МТСБУ у найближчі роки змінить ринок обов'язкового страхування авто цивільної відповідальності / Б. Візіров // Україна. Бізнес. Ревю. – 2013. – № 7–8. – С. 1–2.
2. Гришан Ю. Можно ли прекратить демпинг в ОСАГО? / Ю. Гришан // Финансовые услуги . – 2012. – № 6(96). – С. 24–26.
3. Департамент ДАЇ МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sai.gov.ua/uploads/filemanager/file/dpt2012.pdf.
4. Загребной В. ОСЦПВВНТЗ в Україні: тенденції та прогнози / В.Загребной // Финансовые услуги . – 2012. – № 6 (96). – С. 12–13.
5. Заікін Ю. Недобросовісна конкуренція як загроза платоспроможності страховиків України / Ю.Заікін // Страхова справа. – 2012. – №2(46). – С. 36–37.
6. Моторно-транспортне страхове бюро України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mtsbu.kiev.ua
7. Осадець С.С. напрями модернізації страхової справи / С.С. Осадець // Страхова справа. – 2012. – №2(46). – С. 13–17.
8. Ринок ОСЦПВВНТЗ за підсумками 9 місяців 1912 року // Финансовые услуги . – 2012. – № 6(96). – С. 4–7.
9. Романишин В. Інтереси страхувальника – наш спільний пріоритет / В. Романишин // Финансовые услуги. – 2009. – № 1–2. – С. 13.
10. Шумелда Я. Страхування : навч. посібник. [видання друге, розширене] / Я. Шумелда. – К. : Міжнародна агенція «Бізон», 2007. – 384 с.

References

1. Vizirov, B. (2013), “Implementation of MTIBU reformsin the coming year swill change the market of mandatory car public liability insurance”, *Ukraine. Biznes. Revue,* no. 7-8, pp.1–2.
2. Grishan, Yu. (2012), “Is it possible to stop the dumping of ОСАГО?”, *Financial services*, no. 6(96), pp. 24–26.
3. Department of Traffic Police of Ukraine, available at: http://sai.gov.ua/uploads/filemanager/file/dpt2012.pdf.
4. Zahrebnoi, V. (2012), “CICLOV in Ukraine: tendencies and forecasts”, *Financial services*, no. 6(96), pp.12–13.
5. Zaikin, Yu. (2012), “Unfair competition as a threat to the solvency of insurers Ukraine”, *Insurance Business*, no. 2(46), pp.36–37.
6. Motor Transport Insurance Bureau of Ukraine, available at: http://mtsbu.kiev.ua
7. Osadets, S. (2012), “Directions of modernization of the insurance business”, *Insurance Business*, no. 2(46), pp.13–17.
8. “Market CICLOV on results 9 months of 2012 “, (2012), *Financial services*, no. 6(96), pp. 4–7.
9. Romanyshyn, V. (2009), “Interests of the insured - our joint priority”, *Financial services*, no. 1–2, pp. 13.
10. Shumelda, Ya. (2007), *Strakhuvannia* [Insurance], tutorial, Mizhnarodna ahentsiia «Bizon», Kyiv, Ukraine, 384 p.

УДК 336.4

Мацьків В.В.,
аспірант[*] кафедри фінансів,
Прикарпатський національний університет ім. В.Стефаника

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Matskiv V.V.,
graduate student of the department of finance
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

THE FINANCIAL MECHANISM OF ENSURING THE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES

Постановка проблеми. У кожному суспільстві одним з основних стратегічних факторів, що стоять в центрі соціально – економічного розвитку є правильна побудова фінансових відносин, передового світового досвіду та його обґрунтування в конкретній реальності. Механізм розподілу та контролю фінансових ресурсів і фондів грошових коштів отримав назву фінансового механізму. Дія фінансового механізму виявляється у взаєминах господарюючих суб’єктів і населення з бюджетною системою, позабюджетними фондами, органами майнового та особистого страхування. В основі кожного розвитку повинен стояти фінансовий механізм і сформоване на цій основі фінансове джерело, фінансові ресурси країни повинні правильно й ефективно використовуватися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям для розгляду сутності фінансового механізму підприємства є наукові розробки західних та вітчизняних економістів із проблем фінансів. Окремі теоретичні та методичні аспекти управління

[*] *Науковий керівник: Ткачук І.Г. – д.е.н., професор*

фінансовим механізмом підприємств розглядаються в наукових працях провідних вітчизняних і зарубіжних науковців: В. Андрущенка, В. Базилевича, М. Бордакова, Ю. Вавилова, О. Василика, В. Дем'янишина, О. Кириленко, В. Ільїна, В. Ковальова, Г. Кірейцева, В. Опаріна, І. Нагорної, І. Ткачук, В. Федосова, Б. Широкова, Дж. Шинасі, А. Крокета, Ф. Мішкіна, А. Козаченка, А. Воронкової, В. Медяника, В. Назарова. Однак незадовільний фінансовий стан підприємств, що актуалізується в умовах подолання наслідків фінансово-економічної кризи, порушує питання забезпечення стійкості їх функціонування та розвитку саме під кутом фінансової складової.

При всій цінності наукового внеску, зробленого різними вченими, на сьогодні існує низка нерозв'язаних проблем теоретичного та методологічного характеру, пов'язаних із виявленням принципів і чинників стійкого функціонування й розвитку підприємства; відсутністю єдиної концепції, що комплексно пов'язує різні види й чинники фінансового механізму забезпечення розвитку підприємства.

Постановка завдання. Метою статті є удосконалення фінансового механізму забезпечення розвитку підприємства, посилення характеру його стимуляції і ефективне використання існуючих фінансових ресурсів підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині фінансова політика розвитку підприємств потребує зваженого підходу до використання різноманітних фінансових технологій. Це зумовлено багатоваріантністю і різноплановістю умов функціонування аграрних формувань та вимагає інтегрального підходу в контурі єдиного механізму декомпозиції та використання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання.

Оскільки поняття фінансового механізму неоднозначно трактується в науковій вітчизняній та зарубіжній літературі, становить інтерес аналіз підходів до визначення поняття «фінансовий механізм» і його складових, адже він є інструментом здійснення фінансової політики будь-якого господарюючого суб'єкта в сучасній економіці.

Використовуючи різні елементи фінансового механізму, органи управління суб'єктами господарювання прагнуть забезпечити реалізацію цілей фінансової політики, вирішення її стратегічних і тактичних завдань через фінансовий механізм управління. Фінансовий механізм включає безліч взаємопов'язаних, з'єднаних між собою елементів, що відповідають різноманіттю фінансових відносин господарюючих суб'єктів [1, с. 23].

Поєднання елементів фінансового механізму – форм, видів, методів організації фінансових відносин утворює «конструкцію фінансового механізму», яка приводиться в рух шляхом встановлення кількісних параметрів кожного його елементу, тобто визначення ставок і норм вилучення, обсягу фондів, рівня витрат та ін. Кількісні параметри та різноманітні способи їх визначення є найбільш мобільною частиною фінансового механізму. Вони частіше піддаються коригуванню, стрімко реагують на зміну умов виробництва і завдань, що стоять перед суспільством. В. Опарін розглядає поняття «фінансовий механізм» більш ширше і зазначає, що фінансовий механізм – це сукупність фінансових методів і форм, інструментів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства [2]. Близьке за сутністю визначення фінансового механізму дають і В. Оспіщев та І. Нагорна [3]. В. Базилевич пропонує таке визначення: «Фінансовий механізм – це сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави у процесі створення й використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення» [4].

Фінансовий механізм підприємства має у своєму розпорядженні значну кількість важелів, інструментів і різноманітних підходів до оцінки наслідків виникнення певних подій. Вивчення фінансового механізму як фінансово-економічної категорії дозволяє так спланувати діяльність підприємства в коротко- середньо- і довгостроковому періодах, щоб забезпечити одержання підприємством максимально можливого прибутку з мінімальними витратами в умовах мінливості стану ринку [5].

Одним з найважливіших питань формування та розвитку системи кредитування є формування залучення фінансових ресурсів (фінансово –кредитної інфраструктури). Усі джерела формування фінансових ресурсів суб'єктів підприємництва можуть бути розділені на власні та залучені [6, с. 17].

Для реалізації фінансової політики, успішного її проведення в життя фінансовий механізм використовується як елемент управління та регулятор економічних відносин. Він

представляє собою сукупність способів організації фінансових відносин, що застосовуються суспільством з метою забезпечення сприятливих умов для економічного та соціального розвитку.

Фінансовий механізм включає види, форми та методи організації фінансових відносин, способи їх кількісного визначення, розглядається в дії, він активний і включає складні елементи, має підсистему. Тобто, він відіграє головну роль у розподілі фінансових ресурсів. А завдання раціонального розподілу фінансових ресурсів є однією з основних в економіці.

Фінансовий механізм – сукупність видів, форм організації фінансових відносин, специфічних методів формування та використання фінансових ресурсів і способів їх кількісного визначення [7, с. 57].

Розвиваючи це положення, відзначимо, що фінансовий механізм представляє систему взаємопов'язаних ланок (елементів), що приводять у дію фінансову систему країни, а точніше – забезпечують ефективне функціонування фінансової системи як сукупності фінансових відносин і фінансових інститутів, що беруть участь в цих відносинах. При цьому під ефективним слід розуміти таке функціонування фінансової системи, яке забезпечує реалізацію всіх намічених завдань фінансової політики та досягнення кінцевої мети – економічного та соціального прогресу, підвищення рівня і якості життя населення.

Для стабільного розвитку економіки та соціальної сфери фінансовий механізм покликаний забезпечувати повноцінне функціонування системи фінансів і реалізацію фінансової політики держави, а також істотно поліпшити фінансові умови діяльності підприємницьких структур і сприяти збільшенню доходів домашніх господарств.

Кожна держава повинна виробляти конкретні механізми та рекомендації, виходячи з розуміння того, що чим багатшим є населення країни (не окремі особистості, а широкі верстви), тим багатшою є держава. Високий рівень доходів домашніх господарств формує високий споживчий попит, що сприяє оздоровленню економіки. Відповідно, зростає податкова база та збільшується частка заощаджень. Вони складають основу позичкового капіталу та інвестицій, що, в свою чергу, сприяє розширеному відтворенню та науково-технічному прогресу.

Фінансовий механізм – система управління фінансами підприємства, призначена для організації фінансових відносин як усередині організації, так і з зовнішнім середовищем з використанням методів, прийомів і інструментів формування та розподілу фінансових ресурсів, що функціонує з метою впливу на економічний і позаекономічний розвиток підприємства.

Отже, фінансовий механізм слід розглядати як систему взаємопов'язаних елементів. Причому якісний склад цих елементів буде різнитися за сферами та ланками фінансової системи.

Фінансовий механізм є інструментом здійснення фінансової політики як макро-, так і на мікрорівні. Використовуючи різні елементи фінансового механізму, органи управління господарюючими суб'єктами прагнуть забезпечити реалізацію цілей фінансової політики, вирішення її стратегічних і тактичних завдань через фінансовий механізм управління. Фінансовий механізм – це сукупність організаційних форм фінансових відносин у національній економіці, порядок формування і використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів.

Структура фінансового механізму є доволі складною. У неї входять різні елементи. Саме множинність фінансових взаємозв'язків зумовлює застосування великої кількості елементів фінансового механізму, що у свою чергу відображає специфіку фінансового забезпечення діяльності суб'єктів підприємництва, визначає характер взаємодії суб'єктів підприємництва з зовнішнім середовищем і полегшує управління фінансовими ресурсами. Задоволення потреби учасників ринку у вільних фінансових коштах здійснюється, як правило, у формі позикового фінансування. Стабільна можливість отримання кредитних ресурсів для фінансування поточної діяльності та інвестиційних проектів є одним з основних чинників реалізації економічного потенціалу суб'єктів підприємництва.

Від фінансового механізму залежать пропорції розподілу та перерозподілу новоствореної вартості. Недосконалість розподільних процесів, що обумовлюють дію

фінансового механізму, може викликати низку економічних, соціальних і фінансових проблем. У вітчизняній практиці до таких проблем можна віднести наступні:

– економічні: переважно сировинна орієнтація економіки, залежність від світової кон'юнктури цін на корисні копалини, вироби металургійної та хімічної промисловості;

– значний рівень інфляції; низький платоспроможний попит населення;

– соціальні: високий ступінь диференціації доходів громадян країни; низький рівень життя основної маси населення;

– фінансовий механізм знаходиться в розпорядженні суб'єктів, які часто використовують його не в інтересах розвитку економіки та суспільства в цілому, а в інтересах певних соціальних груп і окремих особистостей;

– відсутні механізми державного регулювання первинного розподілу доходів у сфері недержавного сектора, спрямовані на зниження диференціації доходів менеджерів і рядових працівників;

– не опрацьовані методологічні підходи до розподілу витрат бюджетів та обґрунтуванню прогнозів економічних і соціальних наслідків прийнятих фінансових рішень, особливо в частині проведення реформ в економічній та соціальній сфері (освіта, пенсійна система, приватизація державного майна);

– не забезпечена повна прозорість грошових потоків у системі державних фінансів між учасниками бюджетного процесу.

Зазначені вище проблеми свідчать про неефективність існуючого фінансового механізму, про слабку його реакцію на процеси розподілу, перерозподілу та забезпечення їх повноцінного контролю.

Специфіка формування фінансового механізму та його дієвість багато в чому визначаються галузевими особливостями. Належність господарюючих суб'єктів до тієї чи іншої сфери діяльності, галузі економіки знаходить відображення у суті грошових відносин – характер формування грошових фондів і напрями їх використання, в системі розподілу прибутку, взаєминах з різними ланками державних фінансів.

Базовими елементами механізму виступають різні інструменти, методи, а також види стимулювання розвитку підприємництва: економічні, соціально – психологічні, організаційні, які, з одного боку, повинні стимулювати діяльність підприємства незалежно від форми власності, на задоволення потреб суспільства, з іншого – слугувати мотиватором для розкриття внутрішніх можливостей цих підприємств. При цьому успіх роботи всього механізму досягається ефективністю (злагодженістю) роботи кожної її ланки. Дія даного механізму стимулювання підприємництва має бути спрямована на створення таких умов господарювання, при яких підприємства різних галузей економіки були б зацікавлені в підвищенні своєї конкурентоспроможності, завоюванні додаткових сегментів ринку, раціональному використанні наявних ресурсів, вдосконаленні виробництва, поліпшенні якості продукції.

Сучасні виклики змушують науковців проводити дослідження щодо визначення оптимальних пропорцій функціонування фінансового механізму розподілу прибутку підприємств між державою, власниками підприємств і найманими працівниками. По суті, це проблема визначення граничної і оптимальної межі формування та розподілу прибутку підприємств з урахуванням ефективності використання обмежених природно-сировинних, трудових і фінансових ресурсів.

Зважаючи на потребу в поліпшенні фінансового забезпечення діяльності підприємств промисловості й сільського господарства, існує об'єктивна необхідність удосконалення інституціонального середовища у більшості регіонів країни. Орієнтирами державної регіональної політики в цьому напрямі мають стати:

1. Поліпшення можливостей фінансування розвитку підприємств за рахунок власних коштів.

2. Удосконалення можливостей фінансування розвитку підприємств за рахунок фінансових ресурсів інституцій фінансово-кредитного сектору.

3. Удосконалення фінансування розвитку підприємств за рахунок бюджетних коштів [8, с. 97-100].

Сьогодні фінансовий механізм більшості підприємств знаходиться в кризовому стані, що знаходить прояв в значній нестачі коштів як для здійснення виробничої діяльності, так і

для інвестицій. У зв'язку з цим, в даний момент першочерговим завданням для підприємств є зміцнення їх фінансів і на цій основі – стабілізація фінансів держави. Без її втілення в життя інші завдання, в тому числі проблеми інфляції, вирішити неможливо. Удосконалення фінансового механізму управління оборотними коштами підприємства є одним з головних чинників підвищення економічної ефективності розвитку кожного підприємства. Стан та ефективність використання оборотних коштів – одна з головних умов успішної діяльності підприємства. Отже, виникає об'єктивна необхідність його вдосконалення і розробки основних етапів.

Перший етап процесу модернізації фінансового механізму спрямований на встановлення зв'язку між організаційною структурою та фінансовими ресурсами. Він полягає у прийнятті рішення про розподіл фінансових ресурсів та зосередженні їх на конкретних напрямках діяльності підприємства. Необхідною умовою для прийняття подібних рішень підрозділами підприємств є проведення економічного аналізу та встановлення залежності від передбачуваного попиту на вироблену продукцію. На наступному етапі приймається рішення ув'язки проблеми з необхідним обсягом фінансових коштів та іншими видами ресурсів. Результатом цього етапу є розробка бізнес-плану.

Поряд з концептуальними засадами удосконалення фінансового механізму господарюючого суб'єкта необхідно визначити конкретні напрями вдосконалення фінансової роботи:

– системний і постійний аналіз фінансової діяльності;

– організація оборотних коштів з метою оптимізації фінансового стану;

– оптимізація витрат підприємства на основі поділу їх на постійні та змінні і аналіз взаємодії та взаємозв'язку : «витрати - виручка - прибуток»;

– оптимізація розподілу прибутку та вибір найбільш ефективної дивідендної політики;

– більш широке впровадження комерційного кредиту і вексельного обігу з метою поповнення джерел грошових коштів і розширення взаємодій з банківською системою;

– використання лізингових відносин з метою розвитку виробництва;

– оптимізація структури вартості майна підприємства та джерел його формування з метою недопущення незадовільної структури балансу;

– розробка та реалізація фінансової стратегії підприємства.

Висновки та подальші дослідження. Розкрито зміст фінансового механізму розвитку суб'єктів підприємництва як системи форм, методів та інструментів акумуляції фінансових ресурсів та їх вкладення в розвиток, технічне переозброєння та модернізацію діяльності, а також державної фінансової підтримки, призначених для організації планування та стимулювання фінансових потоків з метою створення сприятливих умов для їх сталого розвитку. Уточнено склад чинників, що стримують розвиток фінансування підприємств і впливають на ефективність фінансового механізму суб'єктів підприємництва: загальні для економіки країни проблеми – інфляція, відсутність стабільних і розвинених господарських зв'язків, низька платіжна дисципліна, низький споживчий попит, високий рівень відсоткових ставок; не достатній розвиток фінансового ринку та небанківських фінансових інститутів; низький рівень заощаджень населення, який має істотний вплив на формування початкового капіталу та власних оборотних коштів підприємств; недостатнє опрацювання організаційних і правових основ регулювання підприємництва.

Для більш ефективнішої організації фінансового механізму стимулювання розвитку підприємництва доцільно дотримуватися таких принципів:

– відповідність і адаптивність функціонуючого фінансового механізму стимулювання розвитку підприємництва, інструментів, методів і видів стимулювання підприємств об'єктивним закономірностям розвитку економіки регіону, галузі, що сприяє досягненню економічної стабільності, ефективної фінансово – господарської діяльності підприємств.

– узгодженість механізму з економічними інтересами підприємств, що сприяє задоволенню їх потреб у фінансових ресурсах і досягненню їх сталого розвитку.

– взаємозв'язок і взаємодія структурних елементів фінансового механізму стимулювання розвитку підприємництва, що визначають його стійку й ефективну реалізацію на практиці.

Література

1. Никитина Н.В. Финансовый менеджмент / Н.В. Никитина. – М. : КНОРУС, 2009. – 336 с.

2. Опарін В.М. Фінансові ресурси: проблеми визначення та розміщення / В.М. Опарін // Вісник НБУ. – 2000. – № 5. – С. 10-17.

3. Оспіщев В.І. Фінансова стійкість як економічна категорія / В.І. Оспіщев, І.В. Нагорна // Збірник матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. «Оптимізація наукових досліджень-2009». – Миколаїв, 2009. – С. 90-93.

4. Базилевич В. Метафізика економіки : моногр. / В. Базилевич, В. Ільїн. – К. : Знання-Прес, 2007. – 718 с.

5. Костирко Л.А. Діагностика фінансово-економічної стійкості підприємства : моногр. / Л.А. Костирко. – Х. : Фактор, 2008. – 336 с.

6. Алтухов А. Финансово-кредитные механизмы регулирования агропроизводства // Экономика сельского хозяйства России. – 2007. – № 2. – С. 15-18.

7. Романовский М.В. Финансы и кредит : учебник / М.В. Романовский, Г.И. Белоглазова. – М. : Высшее образование, 2006. – 575 с.

8. Васильців Т.Г. Інституційне забезпечення розширення фінансових можливостей підприємств промисловості та АПК на регіональному рівні / Т.Г. Васильців, Р.Л. Лупак, Н.Я. Юрків // Фінанси України. – 2012. – №3. – С. 90-101.

References

1. Nikitina, N.V. (2009), *Finansovyy menedzhment* [Financial management], tutorial, KNORUS, Moscow, Russia, 336 p.

2. Oparin, V.M. (2000), "Financial resources: the problem of identifying and placing", *Visnyk NBU*, no. 5, pp. 10-17.

3. Ospishchev, V.I., Nahorna, I.V. (2009), "Financial firmness as economic category", *Optymizatsiia naukovykh doslidzhen-2009*, Scientific and Practical compendium, pp. 90-93.

4. Bazylevych, V., Ilin, V. (2007), *Metafizyka ekonomiky*, [Metaphysics of economy], monograph, Znannia-Pres, Kyiv, Ukraine, 718 p.

5. Kostyrko, L.A. (2008), *Diahnostyka finansovo-ekonomichnoi stiikosti pidpryiemstva* [Diagnostics of financial and economic viability of enterprise], monograph, Faktor, Kharkiv, Ukraine, 336 p.

6. Altukhov, A. (2007), "Financial and credit mechanisms of regulation of agricultural production", *Ekonomika selskogo khozyaystva Rossii*, no. 2, pp. 15-18.

7. Romanovskiy, M.V. (2006), *Finansy i kredit* [Finances and credit], textbook, Vysshee obrazovanie, Moscow, Russia, 575 p.

8. Vasyltsiv, T.H., Lupak, R.L., Yurkiv, N.Ya. (2012), "Institutional support for the expansion of the financial capacity of industrial enterprises and agriculture at regional level], *Finansy Ukrainy*, no. 3, pp. 90-101.

УДК 336.221

Калустян Я.В.,
асистент кафедри «Економіка підприємств»
Донбаська національна академія будівництва і архітектури

ОЦІНКА СИСТЕМ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Kalustian Ya.V.,
assistant of the department of enterprise economics
Donbas national academy of civil engineering and architecture

ESTIMATION OF LOCAL TAXATION OF FOREIGN COUNTRIES

Постановка проблеми. Питання ефективного функціонування системи місцевого оподаткування завжди лишається актуальним, адже від нього значною мірою залежить наповнення місцевих бюджетів, що в свою чергу є необхідною умовою для стабільного економічного розвитку міст, регіонів та держави в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед тих, хто досліджував зарубіжний досвід становлення та розвитку місцевого оподаткування слід відзначити роботи таких вчених, як: Кириленко О.П. [1], Вишневський В.П. [2], Старецька Л.І. [4], Дмитровська В.С. [11], Казюк Я.М. [14], Бондарук Т.Г. [20] та ін. Однак, незважаючи на суттєвий внесок вчених в дослідження особливостей функціонування систем місцевого оподаткування зарубіжних країн, потребують подальшого вивчення питання можливостей впровадження закордонного досвіду в вітчизняну практику.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка пропозицій стосовно вдосконалення української системи місцевого оподаткування на основі аналізу закордонного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Класичні засади обкладання, а також принципи побудови національних систем оподаткування стосуються не лише справляння загальнодержавних податків, вони повинні працювати і на місцевому рівні. Органи місцевого самоврядування в багатьох країнах наділені правом запроваджувати власні податки, встановлювати ставки оподаткування чи надбавки до загальнодержавних податків. Тому діяльність місцевої влади повинна відповідати загальновизнаним критеріям оптимального оподаткування, а також основним пріоритетним напрямкам національної політики, спрямованої на розвиток економіки, забезпечення соціального захисту та підвищення життєвого рівня населення [1, с.199].

Системи місцевого оподаткування в країнах з ринковою економікою відзначаються великою різноманітністю. Це пояснюється як історичними причинами (особливостями становлення регіонального і місцевого самоврядування в тій чи іншій державі), так і прагненням місцевих органів влади підвищити ступінь фінансової автономії за рахунок пошуку нових джерел доходів в умовах, коли найзначніші податкові бази зайняті центральним урядом і на місцевому рівні недоступні [2, с.11].

У більшості розвинених країн світу місцеві податки та збори становлять 5-30% усіх податкових надходжень до зведених бюджетів. В Японії місцеві податки та збори становлять 35% доходів органів місцевого самоврядування, у Великобританії – 37%, в Німеччині – 46%, у Франції – 67%, у США – 66% [3, с.114]. Також високий рівень власних податкових надходжень у загальному обсязі поточних доходів місцевих бюджетів мають Швеція (61%), Данія (51%), Швейцарія (46%) [4, с.60]. За рахунок місцевих податків сформовано 72% муніципальних доходів Австрії, 43% Норвегії, 31% - в Іспанії.

Місцеві органи влади в багатьох країнах (США, Франція, Італія) наділені правом самостійно встановлювати місцеві податки та збори. Така самостійність може проявлятися у різних, найприйнятніших для конкретних умов кожної країни формах, відповідних державному устрою

(федеральна чи унітарна держава) та розподілу повноважень між центральним урядом і місцевим самоврядуванням. Органи місцевої влади можуть мати необмежені права у місцевому оподаткуванні, виборі форм обкладання та його розмірів [5, с.120].

Для більшості розвинутих країн характерна множинність місцевих податків. Серед них такі:

– група прямих реальних податків: на нерухоме і рухоме майно, землю, з власників транспортних засобів, подушний, промисловий, на професію, на мешканців, екологічний;

– група прямих податків на доходи: прибутковий, на прибуток підприємств, із спадщини і дарувань;

– непрямі податки на продаж: на роздрібний продаж, на продаж спиртних напоїв на розлив, на споживання електроенергії, газу, акцизи на бензин, тютюн, спиртні напої;

– збори і мита: збір на прибирання сміття та його вивіз, на будівництво службових будинків, за паркування машин, за користування спортивними й оздоровчими закладами і установами культури, за полювання і риболовлю, видовища, послуги цвинтарів, із власників собак, за видачу різних ліцензій і реєстраційних посвідчень, за участь у бігах, за відкриття шинків і готелів; збори для компенсації збільшення вартості земельної ділянки внаслідок проведення забудов та інших робіт тощо [2, с.11-12].

Стосовно адаптації закордонного досвіду в українській перспективі. Вітчизняні науковці сходяться на думці, що слід всебічно вивчати закордонний досвід організації та функціонування системи місцевого оподаткування з метою удосконалення та розвитку системи місцевого оподаткування в Україні.

У Великобританії, згідно із Законом 1987 р. "Про фінансування органів місцевого самоврядування", система фінансування місцевих рад (муніципалітетів) базується на чотирьох джерелах, а саме: податку на господарську діяльність, муніципальних податках, урядових дотаціях, продажах, внесках і зборах. Основними з яких є (приблизно 75% надходжень) - податок на об'єкти господарської діяльності та муніципальний податок [7].

У Швейцарії на місцевому рівні справляється податок з доходів фізичних осіб, податок на прибуток і капітал, податок на спадок і дарування, податок на операції з майном, податок на виграші, податок на автомобілі, податок з власників собак, податок на розважальні заходи, кантональне державне мито, податок на біл-борди та податок на нерухомість [8]. Окрім того деякі кантони наділені повноваженнями стягувати податок на вартість проданого майна (Handänderungssteuer / impôt sur les mutations / Tassa di mutazione) та таким чином протидіяти спекуляції на ринку нерухомості. Також розповсюдженими є податки на ночівлю в деяких туристичних місцях [9].

Основними податками Німеччини є промисловий податок та податок на майно. При використанні промислового податку оподаткуванню підлягає прибуток і капітал (у формі основних засобів), його сплачують юридичні та фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності. Податок на власність у Німеччині введений ще у 1278 р. [10, с. 104]. Також до місцевих податків відносяться прибутковий податок, податок на спадщину та дарування і податок з обороту. Місцеві податки мають не стільки фіскальний характер, скільки регулюють ділову активність в регіонах [11].

У Нідерландах на місцевому рівні стягується: муніципальний податок, податок на підтримання дамб, збір за забруднення води та податок на утилізацію сміття [12]. Домовласники щорічно сплачують податок на нерухомість, розмір якого базується на оцінці вартості майна. Муніципалітети здійснюють переоцінку кожні два роки. Способи сплати муніципальних податків та зборів залежить від муніципалітету [13].

В Австрії стягуються такі місцеві податки, як податок на зайнятість, земельний податок, податок на напої, податок на рекламу, податок на розваги, податок на оголошення, туристичний податок, податок з власників собак, оплата послуг, що надаються на місцевому рівні, плата за паркування [14, с.74].

Канада має децентралізовану трирівневу податкову систему, яка складається з федеральних податків, податків провінцій та місцевих податків. Основним місцевим податком є податок на нерухому власність, який сплачується власниками нерухомості та складає відсоток від її вартості, встановлений муніципалітетом [7]. Також у Канаді місцевими (провінційними) є прибутковий податок з громадян, який обчислюється як відсоток від федерального податку (ставки коливаються від 43% у північно-західних територіях до 60% у

провінціях Ньюфаундленд, Нью-Брансуік і Саскачеван); податок на прибуток корпорацій, а також податок з роздрібних продаж (єдина ставка становить 7%) [15]. Ставки муніципального податку коливаються в залежності від муніципалітету, наприклад, у 45 муніципалітетах провінції Британська Колумбія вона дорівнює 4 %, в муніципалітетах провінції Альберта та острову Принц Едуард – 2%. Також різні муніципалітети мають право стягувати власні податки, приміром у м. Банф (провінція Альберта) –це туристичний податок, у м.Ванкувер, м. Галіфакс, м.Монреаль, м.Лаваль – готельний податок [16].

В Японії види податків, які можуть стягувати місцеві органи, а також об'єкти оподаткування та стандартні ставки визначено Законом про місцеві податки. Щодо деяких податків місцевим органам надано право в міру необхідності застосовувати ставки оподаткування, що перебільшують стандартні. Проте перелік таких податків обмежено списком, який наведено у Законі. Крім того, вони можуть уводити і податки, не передбачені цим Законом, але тільки за умови, що міністр внутрішніх справ схвалить такі дії: він повинен дати свою згоду в тому випадку, якщо нові обов'язкові платежі не перешкоджають торгівлі між адміністративно-територіальними одиницями й не дублюють інших місцевих і національних податків. У цілому в Японії стягується понад 20 місцевих податків, у тому числі 12 – на рівні префектур і більш як 10 – муніципальних. Найбільшими з муніципальних є муніципальний податок на мешканців (50,6% від загальної суми податків, які отримали муніципалітети), податок на майно (37%) і муніципальний тютюновий акциз (3,6%) [11].

В Італії місцеві органи наділено правом вводити та скасовувати місцеві податки, дозволені законом, але максимальну ставку цих податків встановлює центральний уряд. Головним джерелом формування власних коштів місцевої влади є місцевий прибутковий податок. Згідно з податковою реформою, він збирається центральним урядом. Але центральні фінансові установи повністю перераховують його місцевій владі. Податок сплачують як приватні особи, так і корпорації. Не оподатковуються доходи від роботи за наймами; відсотки по цінних паперах і заощадженнях; прибутки, одержані за межами країни [17]. Також важливу роль відіграє податок на рекламу. Податком на рекламу обкладаються рекламні оголошення та інші види реклами, розміщені в громадських місцях і відкриті для доступу публіки. Ставки податку в різних містах різні. Вони залежать від фінансового стану муніципалітету, а також диференційовані залежно від виду та мети рекламної діяльності [11].

Франція має значний досвід щодо місцевих податків і зборів. Місцевим органам управління надається право вводити й інші податки та збори на установку електроосвітлення, на освоєння родовищ тощо. Ставки місцевих податків, які знаходяться в їх компетенції, визначаються органами влади самостійно, при визначенні бюджету на майбутній рік, однак в межах встановлених Актом Національних зборів (парламенту Франції) максимального рівня [18].

Підґрунтям системи місцевого оподаткування є: земельний податок на забудовані ділянки, земельний податок на незабудовані ділянки, податок (збір) на прибирання територій, податок на житло, професійний податок, збір на утримання сільськогосподарської палати, збір на утримання торгово-промислової палати, збір на утримання палати ремесл, місцевий збір на освоєння копальнь, місцевий збір на установлення електроосвітлення, збір за використання обладнання, податок на продаж будівель, збір з автотранспортних засобів, податок за перевищення ліміту цільності будови, податок на перевищення обмежень щодо зайвості площі, податок на озеленення [19, с.109]. Крім того у Франції деякі місцеві податки є факультативними, тобто встановлюються виключно у випадках, коли місцеві органи влади не можуть забезпечити бездефіцитність бюджету. Це податки на розваги, на утримання місцевих доріг, вулиць, на домашню прислугу, реєстраційні збори і т.п. [14].

У запровадженні місцевих податків більшу самостійність мають місцеві органи в країнах з федеральним устроєм. Так, в США кожен штат має власну, відокремлену від федеральної, податкову систему. В бюджетах штатів найбільшу питому вагу становлять прибуткові податки з корпорацій та громадян, а також податок з продажу [20, с.58]. Міста в США мають свої податкові джерела й отримують майже половину доходів, використовуючи свої повноваження вводити податки та стягувати плату за свої послуги [11]. В США існує три-п'ять основних місцевих податків (податків, закріплених за регіональним бюджетом штату), таких як прибутковий податок з корпорацій, ставки якого диференційовано у межах 3% (штат

Міссісіпі) до 12% (штат Коннектикут) та податок на ділову активність, який включає два елементи: оподаткування загального річного обороту підприємства (в межах від 1 до 2,5%) і податок на фонд заробітної плати (від 1 – до 4%) [15, с.3].

Цікавим для вивчення також є досвід Швеції. Діяльність муніципалітетів в основному фінансується за рахунок місцевого прибуткового податку, правом запровадження ставок на який наділена муніципальна влада. Цей податок є диференційованим, ставки варіюють від 28,9% до 34,2%. Найнижчі ставки здебільшого застосовуються у великих, більш забезпечених містах, у той час як максимальний їх рівень досягається на сільській півночі та в муніципалітетах, які постраждали від спаду промислового виробництва [21]. Шведська система відносин між центральним урядом та місцевими органами влади досить парадоксальна. З одного боку, конституційні гарантії надають муніципальній владі достатньо високу політичну та фінансову автономію. З іншого боку, принципи справедливості та рівномірності надання суспільних послуг в межах усієї держави означає, що стандарти встановлюються центральним урядом, тобто можна стверджувати, що система досить централізована. Ціна, яку громадянин Швеції сплачує за високий рівень обслуговування його потреб – це дуже високий рівень податків [22].

Висновки з даного дослідження. Забезпечення ефективності виконання органами місцевої влади покладених на них функцій та підтримання рівня якості життя населення на високому рівні вимагає відповідно так само високих податків. Аналіз зарубіжного досвіду довів, що в тих країнах, муніципалітети яких мають в розпорядженні власні податкові доходи, спостерігається найвищій рівень якості життя населення. Яскравим прикладом цього є такі країни, як Швейцарія, Швеція, Данія, Норвегія та Австрія.

Прийняття та введення в дію Податкового кодексу позбавило українську систему місцевого оподаткування фіскально необґрунтованих податків, витрати на адміністрування яких перевищували надходження. Замість 14 місцевих податків і зборів, в Україні їх тепер 5. Однак невирішеними залишилися проблеми наповнення місцевих бюджетів власними фінансовими ресурсами. Тому для України буде доцільним вивчати, адаптувати та впроваджувати у практику досвід тих країн, чиї муніципалітети мають оптимальний рівень фіскальної автономії та зацікавленість в покращенні рівня життя громадян на підвладних їм територіях.

Література

1. Кириленко О.П. Місцеві бюджети України (історія, теорія, практика) : монографія / О.П. Кириленко, Київський національний університет ім. Т.Шевченка. – К. : НІОС. – 2000. – 384 с.
2. Вишневський В.П. Місцеві податки і збори у ринковій економіці / В.П. Вишневський, В.В. Рибак // Фінанси України. – 2001. – № 1. – С. 11–20.
3. Корнієнко Т.Н. Місцеві податки і збори в Податковому кодексі України – шлях до зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів / Т.Н. Корнієнко, С.А. Корнієнко // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії: Економічні науки. – 2011. – № 1(25). – С.111-115.
4. Старецька Л. І. Місцеве самоврядування: оглядовий курс [навч. прогр. для прац. місц. самоврядування; книга 3] / Л. І. Старецька. – К. : 2006. – 108 с.
5. Величко О. Іноземний досвід реформування податкової системи / О.Величко, І.Дмитренко // Економіст, 2009. – № 7. – С.120-123.
6. Греченко В.В. Становлення системи місцевих податків в Україні в умовах ринкових відносин : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 / В.В. Греченко; Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Х., 2003. – 18 с.
7. Молодченко Т.Г. Реформування податкової системи в Україні: передумови й альтернативи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2010-1/doc/3/07.pdf.
8. Тканко В. Податки: Європейське законодавство / В. Тканко [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://val.ua/economic/Chernigov/192695.html.
9. Taxation in Switzeland. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Taxation_in_Switzerland.

10. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2006 рік. / [І.Ф. Щербина, А.Ю. Рудик, Т.С. Бабич, В.В. Зубенко]. – К. : 2006. – С. 89-119. 104 (Проект "Реформа місцевих бюджетів в Україні", RTI Interenational).

11. Дмитровська В.С. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування [Електронний ресурс] В.С. Дмитровська. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Aprer/2008_4_2/50.pdf

12. Taxation in Netherlands [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.access-nl.org/living-in-the-netherlands/living/tax.aspx.

13. Types of taxes in the Netherlands [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iamsterdam.com/en-GB/living/official-matters/finance/taxes.

14. Казюк Я.М. Проблеми адаптації податкових механізмів в Україні до світових аналогів: порівняльні характеристики [Електронний ресурс] / Я.М. Казюк. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Apdup/2012_1/1-6-13.pdf

15. Антіпов О.М. Удосконалення фіскальних можливостей податків на регіональному рівні [Електронний ресурс] / О.М. Антіпов, Г.С. Ліхоносова. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2008_10_2/antipov.pdf.

16. Taxes in Canada [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.tour-guide-canada.com/taxes-in-canada.html.

17. Галкін В.М. Досвід місцевого самоврядування розвинутих країн та можливість застосування його в Україні [Електронний ресурс] / В.М. Галкін. – Режим доступу: http://195.5.41.214/e-book/db/2007-1-2/doc/5/06.pdf.

18. Precis de Fiscalite [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www2.impots.gouv.fr/documentation/2013/precis_fiscalite/tome1.pdf.

19. Литвиненко Я.В. Податкові системи зарубіжних країн : навч. посіб. / Я.В. Литвиненко, І.Д. Якушик. – К. : МАУП, 2004. – 208 с.

20. Бондарук Т.Г. Зарубіжний досвід місцевого оподаткування та можливості його застосування в Україні / Т.Г. Бондарук // Збірник праць Національного університету державної податкової служби України, №1, 2011. – с. 58.

21. Taxes in Sweden. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.skatteverket.se/download/18.3684199413c956649b57c0a/1361442608379/10413.pdf

22. Local income tax in Sweden: reform and continuity [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://campaigns.libdems.org.uk/user_files/axethetax/LIT_in_Sweden.pdf

References

1. Kirilenko, A.P. (2000), *Mistsevi biudzhety Ukrainy (istoriia, teoriia, praktyka)*, [The local governments of Ukraine (history, theory, practice)], monograph, Kyiv National University. Shevchenko, NIOS, Kyiv, Ukraine, 384 p.

2. Vyshnevskyi, V. and Rybak V. (2001), "Local taxes and fees in a market economy", *Finance Ukraine*, no. 1, pp. 11-20.

3. Kornienko, T.N. (2011), "Local taxes and fees in the Tax Code of Ukraine - a way to strengthen the financial base of local budgets", *Visnyk Dnipropetrovskoi derzhavnoi finansovoi akademii: Ekonomichni nauky*, no. 1 (25), pp.111-115.

4. Staretska, L.I. (2006), *Mistseve samovriaduvannia: ohliadovyi kurs [navch. prohr. dlia prats. mists. samovriaduvannia; knyha 3]* [Local government: the observation course [teach. losses to work. place. governments, Book 3], Kyiv, Ukraine, 108 p.

5. Velichko, O. and Dmytrenko, I. (2009), "Foreign experience in reforming the tax system", ko, *Economist,* no. 7, pp. 120-123.

6. Hrechenko, V. (2003), The establishment of local taxes in Ukraine in market conditions, Thesis. candidate. econ. Sciences, 08.04.01, Kharkov National University VN Karazin, Kharkiv, Ukraine, 18 p.

7. Molodchenko, T. (2010), Reforming the tax system in Ukraine: background and alternatives, available at: http://kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2010-1/doc/3/07.pdf.

8. Tkanko, V. (2008), Taxes: European legislation, available at:http://val.ua/economic/Chernigov/192695.html.

9. Taxation in Switzeland, available at: http://en.wikipedia.org/wiki/Taxation_in_Switzerland.

10. Shcherbyna, I.F., Rudyk, A.Yu., Babych, T.S. and Zubenko V.V. (2006), "Budget Monitoring: Analysis of the Budget for 2006", *Proekt "Reforma mistsevykh biudzhetiv v Ukraini", RTI Interenational*, pp. 89-119.

11. Dmitrovska, V.S. (2008), Foreign experience of local taxation, available at: http:// nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Aprer/2008_4_2/50.pdf

12. Taxation in Netherlands, available at: http://access-nl.org/living-in-the-netherlands/living/tax.aspx.

13. Types of taxes in the Netherlands, available at:http://iamsterdam.com/en-GB/living/official-matters/finance/taxes.

14. Kaziuk, Yu.M. (2012), Problems of adaptation mechanisms tax in Ukraine with world analogues: comparative features, available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Apdup/2012_1/1-6-13.pdf

15. Antipov, O.M. and Likhonosova, H.S. (2008), Improving fiscal taxes opportunities at the regional level, available at:http://nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2008_10_2/antipov.pdf.

16. Taxes in Canada, available at:http://tour-guide-canada.com/taxes-in-canada.html.

17. Halkin, V.M. (2007), Experience local governments of developed countries and the possibility of using it in Ukraine, available at:http://195.5.41.214/e-book/db/2007-1-2/doc/5/06.pdf.

18. Precis de Fiscalite, available at: http://2.impots.gouv.fr/documentation/2013/precis_fiscalite/tome1.pdf.

19. Litvinenko, Ya.V. and Yakushyk, I.D. (2004), *Podatkovi systemy zarubizhnykh krain* [Tax systems of foreign countries], tutorial, MAUP, Kyiv, Ukraine, 208 p.

20. Bondaruk, T.H. (2011), "Foreign experience of local taxation and the possibility of its use in Ukraine", *Zbirnyk prats Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy*, no. 1, pp. 58.

23. Taxes in Sweden, available at:http://skatteverket.se/download/18.3684199413c956649b57c0a/1361442608379/10413.pdf

24. Local income tax in Sweden: reform and continuity, available at: http://campaigns.libdems.org.uk/user_files/axethetax/LIT_in_Sweden.pdf

УДК 336.6:502.33

Шишова Ю.Г.,
асистент кафедри фінансів і кредиту*
Сумський державний університет

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ВАРТІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЕКОЛОГООРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ НА ОСНОВІ ВАРТІСНОГО РОЗРИВУ

Shyshova Yu.H.,
assistant of department of finance and credit*
Sumy state university

METHODICAL ASPECTS OF MANAGEMENT OF INTERPRISE VALUE IN CIRCUMSTANCES OF ENVIRONMENTALLY ORIENTED DEVELOPMENT ON THE BASIS OF VALUE GAP

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання перед фінансовим менеджментом підприємства постає низка проблемних питань, що потребують подальшого вирішення та відповідно формують вектор майбутніх дій економічного суб'єкта. Так, на рівні корпоративного управління пріоритетного значення набувають агентська проблема, невідповідність стратегічних та тактичних цілей діяльності підприємства, проблема в оцінюванні його вартості [1, с. 104-105; 2, с. 10-17]. Як показує зарубіжна практика, найбільшого поширення при управлінні підприємством та, зокрема, у вирішенні зазначених проблемних зон набуває використання вартісно-орієнтованого менеджменту (VBM) [2, с. 18-22; 3, с. 113-119; 4, с. 3-5]. Однак в умовах екологоорієнтованого розвитку науково-методичні підходи в розрізі VBM потребують подальшого удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження та розробки в теорії вартісно-орієнтованого менеджменту здійснювались багатьма вченими, такими як: Е. Блек [5], А. Дамодаран [6], С. Валдайцев [7], М. Волков [4], І. Івашковська [1; 3], Т. Коупленд [8], Дж. Муррін [8], А. Раппапорт [9], М. Скотт [10], Т. Тєплова [2], А. Харін [11], У. Шарп [12] та інші. Приймаючи до уваги значний внесок науковців у дослідження питань вартісної концепції, методичний апарат VBM в сучасних умовах екологоорієнтованого розвитку є достатньо обмеженим у використанні та потребує подальшого удосконалення з метою практичного використання на вітчизняних підприємствах.

Постановка завдання. Метою роботи є удосконалення науково-методичного забезпечення вартісно-орієнтованого менеджменту на підприємствах в умовах екологоорієнтованого розвитку. Реалізація мети роботи передбачає вирішення таких завдань: аналіз сучасних підходів до врахування нефінансових факторів у методології вартісного управління; дослідження та обґрунтування методу вартісних розривів як перспективного напряму вартісної концепції управління; дослідження та вибір найбільш доцільної моделі оцінки вартості з метою подальшого використання при формуванні методичного апарату вартісних розривів; аналіз та визначення зон виникнення вартісних розривів в розрізі напрямів діяльності підприємства; розробка методичного забезпечення оцінки вартісного розриву на основі вибору ключових індикаторів управління вартістю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відсутність достатньої повної та прозорої інформації на фінансовому ринку, функціонування неефективного фінансового ринку призводить до невідповідності в оцінках вартості самим підприємством та ринковим середовищем, зокрема інвесторами, страховими компаніями та іншими. Як показує практичний досвід, здійснення діяльності підприємством в напрямі екологоорієнтованого

---

* *Науковий керівник: Костель М.В. – к.е.н., старший викладач*

розвитку сприяє отриманню ним кращих фінансово-економічних показників, в тому числі зростання вартості. Це підтверджують результати проведеного дослідження російської Незалежної Екологічної Рейтингової Агенції «НЕРА», що здійснює незалежне екологічне рейтингування російських компаній. Агенція "НЕРА" є розробником сукупності фондових індексів NERAX Eco, що включають компанії, які мають прозору екологічну звітність та високі показники екологічної ефективності. В результаті оприлюднення екологічних рейтингів компаній, що включені до фондових індексів NERAX Eco, ринкова вартість компаній зросла на 40% порівняно з середньою ринковою та зберегла зазначені тенденції при наступних коливаннях ринку [13]. Це свідчить про те, що екологоорієнтований вектор розвитку підприємства поступово займає позиції стимулюючого рушія рекапіталізації вартості підприємства та може виступити одним із напрямів узгодження оцінок вартості підприємства та відповідного її зростання.

Таким чином, вважаємо, що використання методів оцінки вартості в розрізі саме концепції вартісно-орієнтованого управління, їх правильне застосування та відповідна сучасним умовам їх адаптація сприятиме здійсненню об'єктивної оцінки вартості підприємства при врахування впливу на неї екологічних факторів.

Починаючи з 1990-х років, значного поширення у фінансовому менеджменті поряд з бухгалтерською моделлю набуває вартісно-орієнтована концепція управління. Така тенденція пояснюється значними перевагами VBM порівняно з іншими показниками вартості. По-перше, на відміну від бухгалтерських показників, що будуються на основі фактично здійснюваних операцій, в рамках VBM враховуються додаткові альтернативні можливості реінвестування, що надають інвестору інформацію про рівень ризику при інших варіантах вкладання грошових коштів [3, с.115-116]. По-друге, традиційна система вартісних показників не дозволяє створити ефективну систему мотивації, тоді як вартісно-орієнтоване управління надає можливість формувати механізми довгострокової винагороди працівників на всіх рівнях управління [14, с. 106-107]. По-третє, порівняння кінцевих результатів оцінки різних моделей вартості за VBM-підходом здійснюється на основі критеріїв максимізації дохідності капіталу, мінімізації його вартості, тоді як в оцінці традиційних показників (чистий операційний прибуток, рентабельність активів) відсутні взаємопов'язані критерії ефективності. Вважаємо, що поряд із значними перевагами вартісно-орієнтованого управління, основним недоліком його в умовах екологоорієнтованого розвитку є неврахування взаємозв'язку фінансово-економічних та нефінансових індикаторів при оцінюванні вартості.

В економічній теорії та практиці поряд з VBM виділяють й інші підходи, що по-різному оцінюють вплив екологоорієнтованої діяльності підприємства на його вартість. До них належать: індексний підхід, природоохоронна модель.

Використання спеціальних фондових індексів, що розробляються сьогодні провідними фондовими біржами та рейтинговими агентствами є найбільш простим способом акумулювання інформації про ринкову вартість компаній. Фондові індекси показують капіталізацію підприємств, що характеризує поточну вартість екологічно відповідальних компаній. Найбільшої популярності на сьогодні отримала група індексів Dow Jones Sustainability Indexes (DJSI). Індекси DJSI передбачають комплексну оцінку корпоративної відповідальності, зокрема практики дотримання стійкого розвитку, та надають незалежну авторитетну оцінку ефективності інвестицій в екологоорієнтовану діяльність, кількісну фінансову оцінку корпоративних стратегій стійкого розвитку. До найбільш відомих екологічних, низьковуглецевих індексів належать: NASDAQ OMX CRD Global Sustainability Index (США), FTSE4GOOD (Великобританія), HKQ AA HSBC (Гонконг), BOVESPA (Бразилія), NERAX - Eco (Росія) та інші. Призначення індексів полягає не лише у спрощенні процесу прийняття інвестиційних рішень, але й у мотивуючій функції. Постійно зростаюча позитивна динаміка індексів стійкого розвитку порівняно з індексами підприємств промисловості, що не дотримуються принципів екологоорієнтованого розвитку, стимулює підприємства до збільшення акціонерної вартості у довгостроковій перспективі за рахунок інтегрування у свою бізнес-стратегію принципів стійкого розвитку.

Поряд із наведеними перевагами індексного підходу, йому притаманні суттєві недоліки. Спеціалізовані фондові індекси стійкого розвитку, як і інші індекси, характеризують загальну кон'юнктуру фондового ринку, зазнають впливу багатьох факторів, не пов'язаних з

екологічними проблемами і в результаті не відображають об'єктивну ситуацію. Крім того, для фондових індексів характерна невисока достовірність оцінки через усередненість початкових даних. Входження до індексного пулу вузького кола компаній, в основному – лише крупних та провідних, обмежує використання індексного підходу малими та середніми підприємствами [11, с. 52-53].

Природоохоронна модель базується на принципі права кожної людини як особистості на володіння загальними природними ресурсами, визнанні рівності у доступі до використання загальних ресурсів та обов'язкової оплати вигід, які при цьому отримуються. Економічний базис цієї концепції полягає у тому, що надання екосистемних послуг, виробництво екологічно чистої продукції – це частина сфери виробництва суспільно важливих товарів. Існуючі на сьогодні в рамках концепції методи соціальних опитувань та експертних оцінок не дозволяють конвертувати якісні показники цінності використовуваних в бізнесі природних ресурсів у показники вартості [15; 16].

Ми вважаємо, що у таких умовах важливого значення набуває удосконалення теоретико-методичного забезпечення управління вартістю підприємств шляхом поступового зниження різниці в оцінках, тобто оцінка та управління вартісним розривом.

Метод розривів або "геп-аналіз" є одним із основних інструментів стратегічного управління та планування в сучасній економічній практиці. Подальше удосконалення методичного забезпечення вартісних розривів здійснюватиметься на основі трактування вартісного розриву як різниці між індикаторами, оціненими як найкращі індикатори вартості в галузі та фактичними індикаторами вартості підприємства. Індикатори вартості визначаються залежно від обраного методу оцінки вартості.

В рамках широкого переліку методів оцінки вартості на основі VBM вибір найбільш доцільного для вітчизняних підприємств в сучасних умовах господарювання необхідно здійснювати на основі аналізу моделей вартості підприємства за їх перевагами та недоліками. В теорії фінансового менеджменту виділяється три основні групи моделей оцінки вартості залежно від бази для розрахунку показників: балансові методи (на основі бухгалтерської звітності), на основі грошової бази (грошових потоків) та ринкові методи. Деякі методи оцінки вартості мають змішану базу розрахунку, однак в результаті тяжіють до однієї з груп. Такими моделями оцінки вартості підприємства є економічна додана вартість (EVA) та чистий економічний дохід (NEI). Оцінку вартості на основі EVA включають до балансових методів, а NEI - до методів на основі грошової бази [4, с. 6-10]. Класифікацію моделей оцінки вартості представлено на рисунку1.

В умовах наявного неефективного фінансового ринку, що характерний для України, використання ринкових методів оцінки стає неможливим. Методи оцінки вартості підприємства на основі грошових потоків є недоцільними через відсутність достатньої для розрахунку статистичної інформації та постпрогнозний характер грошових потоків, що зумовлюватиме необ'єктивність оцінок. Оцінка вартості підприємства на основі балансових моделей є простою для практичного використання, формується на основі реальних даних та найбільше відповідає умовам функціонування вітчизняних підприємств. Серед балансових методів найбільш прийнятним для оцінювання вартості підприємства в рамках концепції управління вартістю та подальшого оцінювання і управління вартісним розривом є, на нашу думку, метод доданої економічної вартості (EVA). Основними перевагами цього методу є: врахування всіх витрат на ведення бізнесу, тобто фактичних та альтернативних, що дозволяє інвесторам порівнювати дохідність капіталу компанії з альтернативними витратами вкладених коштів; коригування бухгалтерських даних, що дозволяє відобразити дійсні об'єми ресурсів та стратегічну спрямованість їх використання з урахуванням галузевих особливостей і тим самим – уникнути недоліків стандартів бухгалтерського обліку; на основі EVA будуються механізми винагороди менеджерів, керуючих як на рівні всього підприємства, так і окремих підрозділів [14, с. 104-106]. Крім того, суттєвим фактом на користь методу EVA є її світова популярність, визнання методики її оцінки широким колом великих міжнародних консалтингових компаній та фінансових корпорацій, таких як: The Coca-Cola Company, Eli Lilly and Company, Bausch & Lomb, Matsushita, Briggs & Stratton, Herman Miller [4, с. 11].

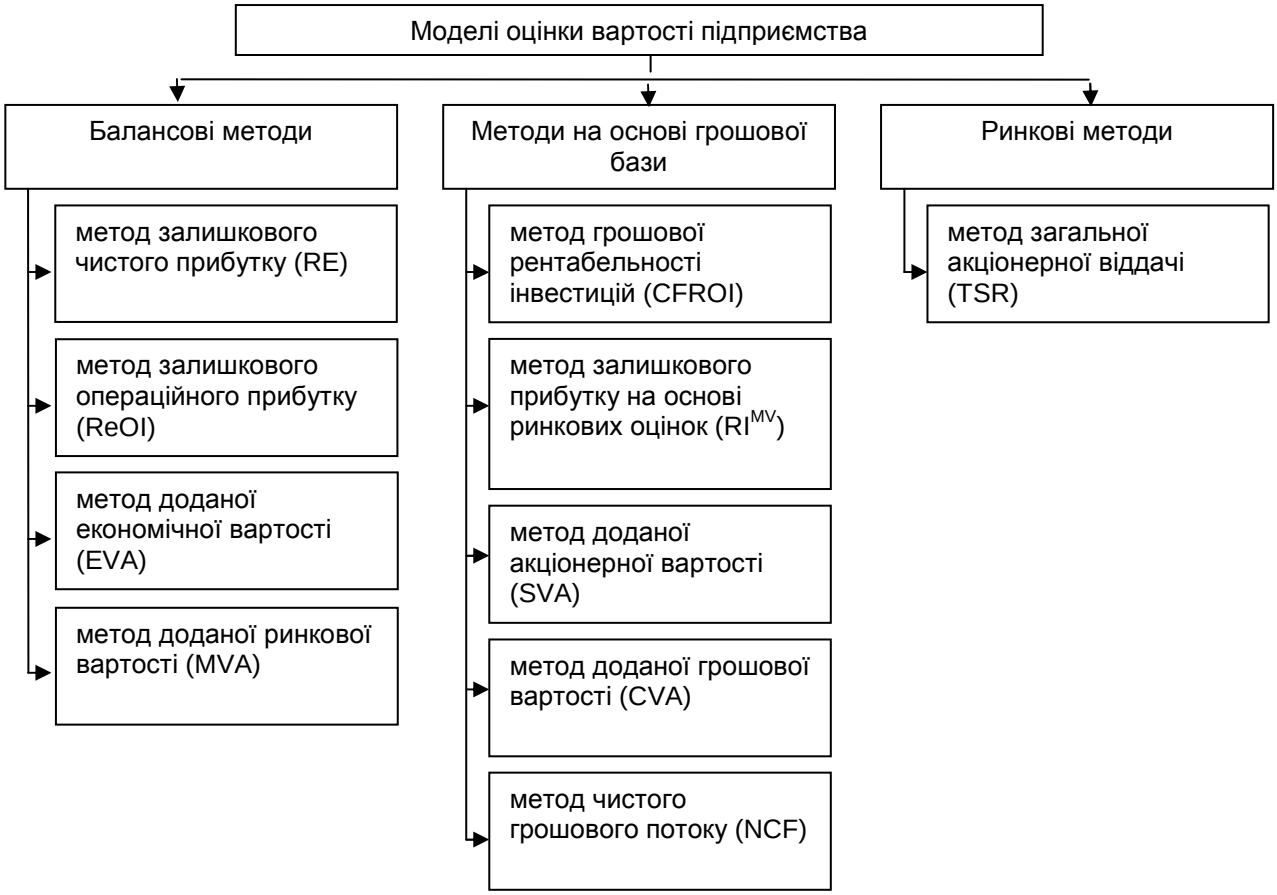

Рис. 1. Класифікація моделей оцінки вартості підприємства

Джерело: складено автором на основі [4, с. 8]

Подальше удосконалення методичного забезпечення вартісних розривів передбачає необхідність визначення та аналіз основних зон їх виникнення на підприємстві. Оцінювання вартості підприємства на основі економічної доданої вартості надає нам можливість проаналізувати фактори вартісного розриву в результаті відмови підприємства від екологоорієнтованого вектору розвитку в розрізі індикаторів вартості, що відображають інвестиційну, операційну, фінансову діяльність підприємства (рис. 2). Фактори вартісного розриву відображають зони формування потенційних можливостей збільшення вартості підприємства за рахунок здійснення ними екологоорієнтованої діяльності.

З метою подальшого управління вартісними розривами необхідною є процедура їх оцінювання, яку в рамках дослідження пропонуємо здійснювати на основі методу оцінки вартості за моделлю EVA.

В загальному вигляді вартість підприємства за EVA розраховується у вигляді абсолютних показників (формула 1) або у вигляді відносних показників (формула 2) [14, с. 105-106].

$$EVA = NOPAT - WACC \times IC, \quad (1)$$

де $NOPAT$ - чистий операційний прибуток підприємства після сплати податків;

$WACC$ - середньозважена вартість капіталу;

IC - інвестований капітал.

$$EVA = (ROIC - WACC) \times IC, \quad (2)$$

де $ROIC$ - рентабельність інвестованого капіталу;

$(ROIC - WACC)$ - спред ефективності.

Вважаємо, що оцінювання вартісного розриву на основі методу EVA необхідно здійснювати на основі формули 2. Представлення алгоритму розрахунку методу EVA як добутку спреду та інвестованого капіталу дозволяє спрогнозувати для підприємства його потенційну вартість за фактичними ($V_ф$) та найкращими в галузі (V_e) індикаторами

рентабельності та вартості капіталу при фіксованому для двох варіантів об'ємі інвестованого капіталу (рис. 3). Різницю між цими двома значеннями вартості відображатиме вартісний розрив (GAP_{value}).

Рис. 2. Фактори вартісного розриву в розрізі індикаторів вартості підприємства
Джерело: розробка автора

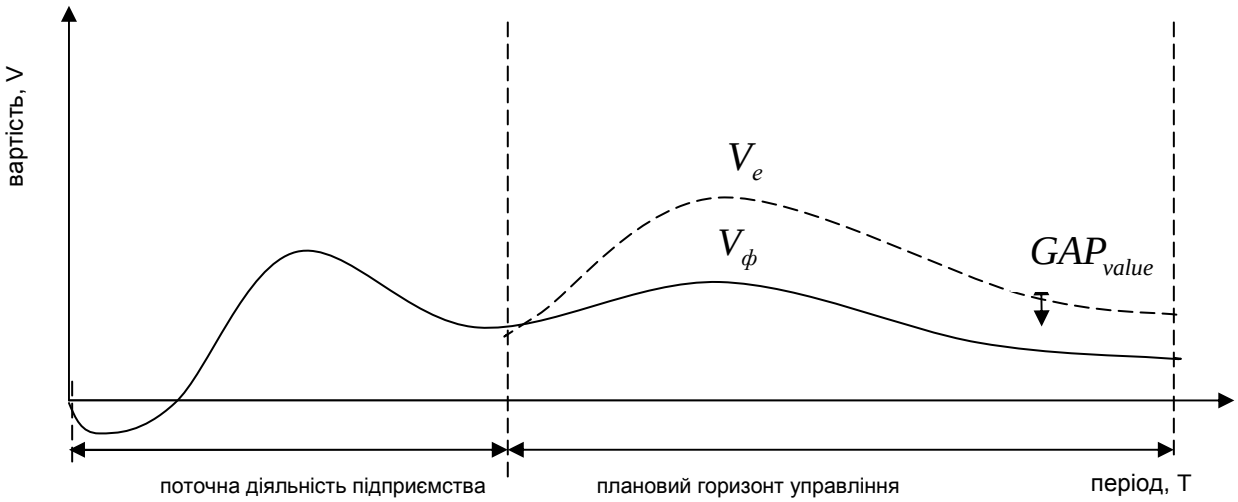

Рис. 3. Графічне зображення вартісного розриву
Джерело: розробка автора

Розрахунок вартісного розриву пропонується нами здійснювати за формулою:

$$GAP_{value} = (GAP_{ROIC} - GAP_{WACC}) \times IC \ , \qquad (3)$$

де GAP_{ROIC} - вартісний розрив за індикатором рентабельності інвестованого капіталу;

GAP_{WACC} - вартісний розрив за індикатором вартості інвестованого капіталу.

Таким чином, оцінювання вартісного розриву передбачає здійснення окремої оцінки вартісного розриву за індикатором рентабельності інвестованого капіталу та за індикатором вартості капіталу.

Для оцінки вартісного розриву за індикатором рентабельності капіталу доцільним, на нашу думку, є використання логістичної функції. Логістичні функції в економіці використовуються для підвищення ефективності управління та організації бізнесу в цілому та визначення величини капіталу у вартісному вимірі зокрема. Динаміка вартісного розриву за індикатором рентабельності інвестованого капіталу пояснюється наступним чином. Так, спершу завдяки мобілізації внутрішніх резервів поточної фінансово-господарської діяльності, вартісний розрив за рентабельністю інвестованого капіталу суттєво не зміниться. При впровадженні інвестиційних проектів екологічного спрямування, залученні додаткового фінансування з метою модернізації виробничого обладнання поступово збільшуватиметься дохідність капіталу, що супроводжуватиметься зниженням вартісного розриву, а отже, поступовим зменшенням різниць в оцінках. В стратегічній перспективі фактична рентабельність інвестованого капіталу буде наближуватись до еталонних показників. Вартісний розрив за індикатором рентабельності інвестованого капіталу в динаміці представлено на рисунку 4.

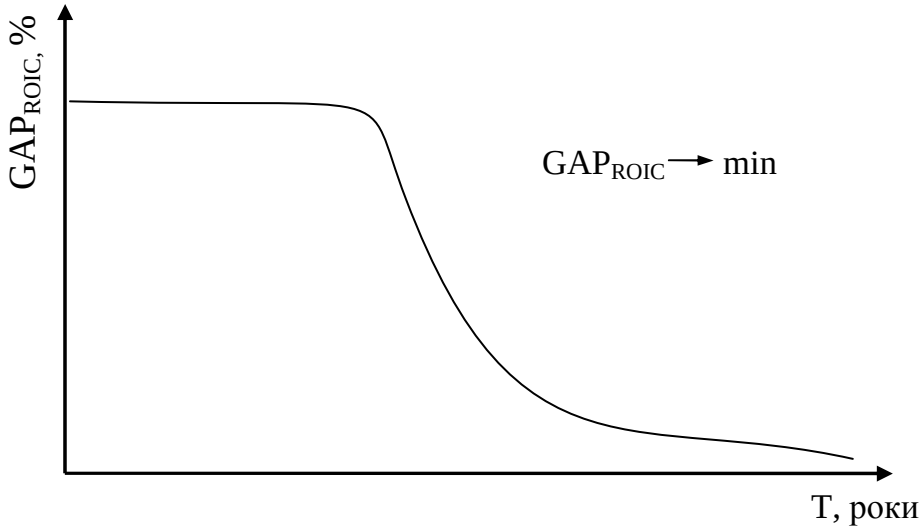

Рис. 4. Графічне зображення поступового зниження вартісного розриву за індикатором ROIC

Джерело: [17]

Вартісний розрив рентабельності капіталу визначається як різниця між еталонним значенням рентабельності інвестованого капіталу за галуззю ($ROIC_{\max}$) та фактичним для підприємства ($ROIC_{ф}$).

Для обчислення вартісного розриву рентабельності капіталу (GAP_{ROIC}) пропонуємо використовувати формулу 4:

$$GAP_{ROIC\,t} = \frac{1}{C}\left(1 + \frac{e^{\alpha(T-t)} - e^{-\alpha(T-t)}}{e^{\alpha(T-t)} + e^{-\alpha(T-t)}}\right), t \geq 0 \qquad (4)$$

$$C = 1 + \frac{e^{\alpha T} - e^{-\alpha T}}{e^{\alpha T} + e^{-\alpha T}}, \alpha > 0,$$

де α – параметр, що характеризує вплив екологоорієнтованої діяльності підприємства на рентабельність інвестованого капіталу;

t - момент часу, на який проводиться оцінка вартісного розриву;

T - горизонт управління.

У наведеному нами алгоритмі визначення вартісного розриву за індикатором рентабельності показником, що визначає характер поведінки та динаміку функції розриву, є параметр, який характеризує вплив екологоорієнтованої діяльності підприємства на його фінансово-економічні показники. Вважаємо, що подальша розробка такого параметру є

основоположною в методиці управління вартісними розривами підприємства. Трансформація пріоритетів майбутнього розвитку підприємства у напрямі здійснення ними екологооорієнтованої діяльності сприятиме, на нашу думку, поступовому зниженню величини вартісних розривів, збільшенню вартості підприємства та в цілому вирішенню проблеми невідповідності оцінок вартості.

Висновки та подальші дослідження. В результаті проведеного аналізу існуючих підходів до вартісного управління з урахуванням вимог екологоорієнтованого розвитку нами обґрунтовано доцільність використання вартісно-орієнтованого менеджменту на українських підприємствах. Однак в умовах екологічно сталого розвитку подальшого удосконалення потребують науково-методичні підходи до його здійснення. Екологоорієнтований розвиток як фактор рекапіталізації підприємств передбачає надання більш прозорої та повної інформації про екологічні показники діяльності, відповідно поступове зростання вартості, і як результат – зниження вартісних різниць в оцінюванні, що визначаються на основі методу вартісних розривів. Вартісний розрив визначається нами як різниця між індикаторами, оціненими як найкращі індикатори вартості в галузі та фактичними індикаторами вартості підприємства. Вибір індикаторів здійснюється залежно від обраного методу оцінки вартості. Дослідження переваг та недоліків балансових, ринкових та методу на основі грошових оцінок показало доцільність використання для формування методичного апарату вартісних розривів саме балансового методу, а саме моделі EVA.

На основі методу EVA нами визначені основні зони виникнення вартісних розривів в розрізі інвестиційної, операційної та фінансової діяльностей підприємства, що сприятиме в подальшому формуванню відповідного інструментарію управління розривами в місцях їх виникнення.

Прогнозування вартісного розриву за індикатором рентабельності інвестованого капіталу, вважаємо, необхідно здійснювати на основі логарифмічної функції. Це пояснюється її практичним використанням з метою підвищення ефективності бізнесу в цілому та відповідності характеристикам нашого дослідження зокрема. Нами відзначено визначальну роль параметру впливу екологоорієнтованої діяльності на показники вартості підприємства, що є обов'язковим складовим елементом методики розрахунку вартісного розриву за рентабельність капіталу та за вартістю капіталу. Розробка алгоритму розрахунку такого параметру сприятиме в подальшому формуванню можливості оцінювати вплив екологічних факторів на вартість підприємства шляхом управління вартісними розривами.

Подальші розробки механізмів управління вартістю в умовах екологоорієнтованої діяльності передбачають розробку науково-методичного підходу до оцінки вартісних розривів за індикатором вартості капіталу, визначення перспективних шляхів управління вартісним розривом на підприємстві, формування відповідного інструментарію забезпечення такого управління.

Література

1. Ивашковская И. В. Жизненный цикл организации и агрегированный показатель роста / И. В. Ивашковская, Д. О. Янгель // Журнал "Корпоративные финансы". – № 4. – 2007. – С. 97-110.

2. Теплова Т. В. Инвестиционные рычаги максимизации стоимости компании (практика российских предприятий) / Т. В. Теплова. – М. : Вершина, 2007. – 272 с.

3. Ивашковская И. В. Управление стоимостью компании: вызовы российскому менеджменту / И. В. Ивашковская // Российский журнал менеджмента. – № 4. – 2004. – С. 113-132.

4. Волков Д.Л. Показатели результатов деятельности: использование в управлении стоимостью компании / Д.Л. Волков // Российский журнал менеджмента. – Том 3. – № 2. – 2005. – С. 3-42.

5. Вопросы стоимости. Овладейте новейшими приемами управления, инвестирования и регулирования, основанными на стоимости компании / Под ред. Э. Блека. – М. : Олимп-бизнес, 2009. – 400 с.

6. Дамодаран А. Инвестиционная оценка. инструменты и методы оценки любых активов / А. Дамодаран ; пер. с англ. – 2-е изд. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2004. – 1342 с.

7. Валдайцев С. В. Оценка бизнеса : учебник / С. В. Валдайцев. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2003. – 352 с.

8. Коупленд Т. Стоимость компании: оценка и управление / Т. Коупленд, Дж. Муррин. – М. : Олимп-Бизнес, 2005. – 569 с.

9. Rappaport F. Creating shareholder value: a guide for managers and investors. - Rev. and updated ed. New York: Free Press, 1998. – 205 p.

10. Скотт М. Факторы стоимости : руководство для менеджеров по выявлению рычагов создания стоимости / М. Скотт / Пер. с англ. – М. : Альпина-бизнес, 2000. – 432 с.

11. Харин А. Г. Методологические особенности управления стоимостью компании, осуществляющей "зеленые" инновации // Балтийский регион. – № 3. – 2012. – С. 47-58.

12. Шарп У. Ф. Инвестиции / У. Ф. Шарп, Г. Дж. Александер, Дж. Бейли : пер. с англ. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 1035 с.

13. NERAX Eco – семейство экологических фондовых индексов [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.nera.biodat.ru/ecoind

14. Ивашковская И. В. Экономическая добавленная стоимость. Концепции. Подходы. Инструменты / И. В. Ивашковская, Е. Б. Кукина, И. В. Пенкина // Журнал "Корпоративные финансы". – №2 (14). – 2010. – С. 103-108.

15. Daly, H. E., Cobb, J.B. 1990, For the Common Good. London, Green Print Publishing, 95 p.

16. Hanna, S. S., Jentoft, S. 1996, Human Use of the Natural Environment: An Overview of Social and Economic Dimensions, Rights to Nature: Cultural, Economic, Political and Ecological Principles of Institutions for the Environment, Washington, D.C., Island Press, pp. 35-36.

17. Анализ некоторых проблем экономического роста в российской переходной экономике / Астафьева Е., Бессонов В., Воскобойников И., Турунцева М., Луговой О. – М. : Институт экономики переходного периода, 2003. – 255 с.

References

1. Ivashkovskaya, I.V. and Yangel, D.O. (2007), "Life cycle of organization and aggregate index of growth", *Corporate finances*, pp. 97-110.

2. Teplova, T.V. (2007), *Investitsionnyye rychagi maksimizatsii stoimosti kompanii (praktika rossiyskikh predpriyatiy)* [Investmant levers of maximizing shareholder value (practice of Russian enterprises)], Vershina, Moscow, Russia, 272 p.

3. Ivashkovskaya, I.V. (2004), "Value based Management: Challenges for Russian management", *Russian Management Journal*, no. 4, pp. 113-132.

4. Volkov, D.L. (2005), "Indexes of activity results: using in value based management", *Rossiyskiy zhurnal menedzhmenta,* vol. 3, no. 2, pp. 3-42.

5. Black, E. (2009), "Value basics. Learn new approaches to manage, invest and regulate", 400 p.

6. Damodaran, A. (2004), *Investitsionnaya otsenka. instrumenty i metody otsenki lyubykh aktivov* [Investment valuation: tools and approaches for assessed value], Al'pina Biznes Buks, Moscow, Russia, 1342 p.

7. Valdaytsev, S.V. (2003), *Otsenka biznesa* [Business valuation], textbook, TK Velbi, Izd-vo Prospekt, Moscow, Russia, 352 p.

8. Kouplend, T. and Murrin, Dzh. (2005), *Stoimost' kompanii: otsenka i upravleniye* [Valuation: Measuring and Managing the Value of Companies], Olimp-Biznes, 569 p.

9. Rappaport, F. (1998), Creating shareholder value: a guide for managers and investors. - Rev. and updated ed. New York: Free Press, 205 p.

10. Scott, M. (2000), "Value Drivers", 432 p.

11. Kharin, A.G. (2012), "The Methodological Features of Managing the Value of Companies introducing "Green" Innovations", *Baltiyskiy region,* no 3, pp. 47-58.

12. Sharpe, W., Alexander, G. and Bailey, J. (1997), "Investments", 1035 p.

13. NERAX Eco – set of ecological fund indexes, available at: http://www.nera.biodat.ru/ecoind

14. Ivashkovskaya, I.V., Kukina, Ye.B. and Penkina, I.V. (2010), "Economic Value Added. Conceptions. Approaches. Tools.", *Zhurnal "Korporativnyye finansy",* no. 2 (14), pp. 103-108.

15. Daly, H.E., Cobb, J.B. (1990), For the Common Good. London, Green Print Publishing, 95 p.

16. Hanna, S. S., Jentoft, S. (1996), Human Use of the Natural Environment: An Overview of Social and Economic Dimensions, Rights to Nature: Cultural, Economic, Political and Ecological Principles of Institutions for the Environment, Washington, D.C., Island Press, pp. 35-36.

17. Astafeva, E., Bessonov, V., Voskoboynikov, E., Turuntseva, M. and Lugovoy, O. (2003), *Analiz nekotorykh problem ekonomicheskogo rosta v rossiyskoy perekhodnoy ekonomike* [Analysis of some aspects of economic growth in Russian Emerging economy], Institut ekonomiki perekhodnogo perioda, Moscow, Russia, 255 p.

УДК 336.22:330.341.1

Крисоватий І.А.,
здобувач кафедри фінансів Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

АНАЛІЗ ТРАКТУВАНЬ ПОНЯТТЯ “ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ” У ПРАЦЯХ ЗАРУБІЖНИХ ТА ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ

Krysovatyi I.A.,
postgraduate of finance department of Kiev National Economic University named after Vadym Hetman

ANALYSIS OF INTERPRETATIONS OF THE CONCEPT “TAX REGULATION OF INNOVATIVE ACTIVITY” IN THE WORKS OF FOREIGN AND DOMESTIC SCIENTISTS

Постановка проблеми. Економічний і соціальний розвиток держави ґрунтується на діяльності людини, задоволенні її потреб та інтересів. Саме людські потреби є рушійною силою виникнення нових ідей і створення новітніх технологій, товарів і послуг. Оскільки людські потреби постійно зростають, у процесі розвитку суспільства науковці та практики намагаються вдосконалювати виробничі технології, що дає змогу створити нові продукти з метою вдосконалення і покращення умов праці, побуту, відпочинку та інших процесів життєдіяльності людини.

Міжнародний розподіл виробництва, глобальний перерозподіл праці, миттєвість здійснення комунікацій у контексті багатогранності культур свідчать про визначальну роль інновацій у процесах суспільного розвитку. Саме інновації чітко набувають статусу основного індикатора культурного, соціального й економічного процесу розвитку тієї чи іншої держави.

В таких умовах виникає необхідність всебічної підтримки і розвитку інноваційної діяльності на рівні підприємництва зокрема та держави загалом. Регулювання інноваційного розвитку насамперед має відбуватися на основі ринкових законів, тобто підприємницький сектор зацікавлений у розробці та втіленні інновацій з метою отримання належного рівня прибутку. Разом із тим, держава не може перебувати осторонь описаних вище процесів, оскільки її завдання полягає в покращенні соціально-економічного розвитку суспільства, здійснення якого неможливе без підтримки розвитку інновацій. І для цього вона мусить використовувати всі можливі адміністративні й економічні методи, в тому числі найбільш дієві серед економічних – фінансові та податкові.

Зважаючи на обмеженість фінансових ресурсів, в сучасних умовах держава повинна надавати перевагу непрямим методам стимулювання інноваційних процесів, зокрема через

розширення механізмів податкових стимулів в інноваційній сфері, які мають стати дієвим важелем державного регулювання. У сучасних умовах податкове регулювання є одним із найбільш універсальних механізмів сприяння інноваційного розвитку.

Актуальність подальшого дослідження інноваційних процесів та їхнього податкового регулювання зумовлена різнорідністю підходів до визначення понять «інновація», «інноваційний процес» і «податкове регулювання». Цілісного визначення поняття «податкове регулювання інноваційних процесів» у вітчизняній економічній літературі донині не розроблено. Натомість вибір методів державного регулювання інноваційних процесів залежить від тенденцій і стану соціально-економічного розвитку держави на сучасному етапі. Ефективне ж податкове регулювання інноваційних процесів неможливе без належного теоретичного обґрунтування його суті та значення у нинішній період. Саме цим зумовлена актуальність науково-теоретичного пошуку в зазначеній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на вищеподане, окреслена проблематика як із теорії так і практики є доволі важливою і актуальною. Саме тому науковому пошуку у сфері податкового регулювання інноваційного розвитку держави присвячені праці багатьох зарубіжних і вітчизняних учених. Серед них: Л. Антонюк, А. Поручник, В. Савчук, О.Василик, В. Бусел, В. Гланц, О. Грицай, Т. Єфименко, Р. Жарко, Н. Заяц, Ю. Іванов, А. Крисоватий, О. Десятнюк, М. Крупка, Й. Шумпетер.

Проте залишаються не висвітлені сучасні проблеми теоретичного та методологічного характеру, пов'язаних із виявленням принципів і чинників податкового регулювання інноваційної діяльності. Ці питання потребують поглибленого опрацювання на теоретико-методологічному рівні.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження та систематизація наукових підходів до визначення поняття податкове регулювання інноваційної діяльності. За метою дослідження не передбачається примноження наукових знань у частині понятійного апарату інноваційної діяльності, проте для вивчення теоретичних основ податкового регулювання інноваційних процесів необхідно розглянути сучасні підходи до розуміння понять «інновація» та «інноваційний процес».

Виклад основного матеріалу дослідження. Вперше поняття «інноваційний процес», «нові комбінації» та «нововведення» застосував Й. Шумпетер: «Інновація – це нова комбінація. Інновація в економіці, будь-яке нововведення в мистецтві, науці, життєвій практиці – головним чином полягає в рекомбінації концептуальних фізичних матеріалів, які існували на ринку» [12].

В сучасній науковій літературі поширені два підходи до трактування цього терміна: продуктовий і процесний. Відповідно до першого інновацією вважають «продукт» як результат інноваційного процесу у вигляді нової техніки (продукції), технології, нового методу, що впроваджується на ринку. Згідно з процесним підходом інновацію окреслюють як «процес», який є динамічним і охоплює дослідження, проектування, розроблення, організацію виробництва, комерціалізацію і поширення нових виробів, технологій, принципів замість існуючих.

На думку українських науковців Л. Антонюк, А. Поручника та В. Савчука, залежно від об'єкта і предмета дослідження інновації можна розглядати [1]:

– як зміни (Й. Шумпетер, Ю. Яковець та ін.);

– як процес (Д. Тідд, Д. Бессант, К. Павітт, Б. Твісс, Б. Санто, І. Школа, І. Будникевич, О. Лапко, Д. Черваньов, Л. Нейкова та ін.);

– як результат (Х. Рігс, В. Хіппель, Р. Фатхутдінов, С. Покропивний).

Крім того, можна виокремити також таких два підходи до визначення інновацій, як вузький і широкий. За першим інновація ототожнюється з новою технікою, технологією, промисловим виробництвом (Б. Твісс, Б. Санто, Ю. Яковець, В. Хіппель, Х. Рігс та ін.). У широкому розумінні інновації розглядаються як прибуткове використання ідей, винаходів у вигляді нових продуктів, послуг, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового, комерційного характеру (М. Портер, П. Друкер, Д. Тідд, Д. Бессант, К. Павітт, Ю. Морозов та ін.).

На думку М. Крупки, інновація, як і інформація, єдиного визначення не має, а предметно визначене тлумачення тлумачення інновацій залежить від методу конкретної науки, мети дослідження або від житейських уявлень кожного зокрема» [11, с. 20].

Дослідження інновацій у галузі економіки, дає підстави вважати, що їхню суть логічно розглядати з точки зору процесу та результату. Звужуючи сферу дослідження до податкового регулювання інноваційних процесів, на перший погляд, логічним є трактування інновацій як процесу, оскільки регулювати доцільно не продукт, а процес його створення з метою мінімізації перепон на цьому шляху. Аналіз наукової літератури також вказує на те, що для характеристики процесу створення інновацій слід застосовувати поняття «інноваційний процес».

Характеризуючи термін інноваційний процес, також необхідно вказати на різнорідність підходів до його трактування. Визначення цього терміну в сучасній літературі відрізняються окремими елементами, однак результати їхнього аналізу свідчать про наявність відповідних стадій інноваційного процесу: виникнення ідеї; здійснення наукових розробок щодо її втілення; практична реалізація у вигляді створення нового продукту, наукової розробки, послуги, технології тощо; поширення інновації. Проте окремі науковці залежно від мети дослідження акцентують увагу на тих чи інших характеристиках інноваційного процесу.

О. Грицай, проаналізувавши різні підходи до тлумачення поняття інноваційний процес, виокремила такі його особливі ознаки [6, с. 133]:

– інноваційний процес – це цілеспрямований ланцюг подій щодо ініціації інновацій, їхньої розробки, реалізації на ринку та подальшої дифузії;

– результатом інноваційного процесу можуть бути придатні до реалізації інноваційний продукт; наукова розробка, послуга, технологія, організаційно управлінська інновація, маркетинг та ін.;

– інноваційний процес не завершується появою на ринку інновації, а продовжує розвиватись і поширюватись у ході практичного використання;

– інноваційний процес на кожному з етапів його реалізації супроводжується комерціалізацією відносин між розробником, замовником, виконавцем, споживачем та іншими суб’єктами;

– підприємство від реалізації інноваційного процесу одержує ефект (економічний чи соціальний);

– інноваційний процес супроводжується витратами ресурсів, праці, коштів і часу.

Перелічені вище особливості інноваційного процесу необхідно враховувати при застосуванні методів податкового регулювання. Насамперед таке регулювання має охоплювати всі стадії інноваційного процесу, починаючи від виникнення ідеї та завершуючи впливом на споживання інноваційних продуктів. Не можна обмежувати сферу регулювання інноваційного процесу, навіть якщо його результатом є лише продукт або послуга. Як було зазначено, результатом інноваційного процесу може бути й наукова розробка, технологія, організаційно-управлінська інновація, навіть якщо при її впровадженні буде виготовлено відомий продукт. Податкове регулювання інноваційних процесів має враховувати очікуваний ефект, який може мати економічний чи соціальний характер. Проте необхідно розрізняти такі ефекти для держави і для суб’єктів господарювання - учасників інноваційного процесу. Так, держава зацікавлена в отриманні як соціального, так і економічного ефектів. Останній для держави виявляється у зростанні ВВП, підвищенні конкурентоспроможності продукції на зовнішніх ринках, розширенні бази оподаткування тощо. Відповідно для суб’єктів господарювання економічний ефект передбачає насамперед можливість забезпечення прибутковості підприємства, яке задіяне в інноваційному процесі. Саме через цілеспрямований вплив на формування прибутку інноваційних підприємств можна найбільшою мірою впливати на інноваційну активність у державі.

Зважаючи на те, що інноваційний процес супроводжується витратами ресурсів, праці, коштів і часу, вплив на ці складові також необхідно враховувати у ході регулювання інноваційної діяльності з метою вибору методу регулювання.

Податкове регулювання належить до непрямих економічних фінансових методів державного регулювання економіки. Механізм застосування податкових інструментів функціонує через вплив на формування фінансового результату діяльності учасників інноваційних процесів.

Розглянемо детально теоретичну сутність поняття «податкове регулювання» з метою подальшого обґрунтування дефініції «податкове регулювання інноваційної діяльності».

Вихідною теоретичною категорією для характеристики податкового регулювання є податки. Відповідно до соціально-економічної природи та функцій податки наділені потужними регулюючими властивостями. На думку вітчизняних науковців, податки виконують дві основні функції – фіскальну та розподільчо-регулюючу [10, с. 26-31]. Саме завдяки реалізації останньої за допомогою зміни елементів податку держава може регулювати пропорції вартісного розподілу ВВП і впливати на соціально-економічні процеси в державі.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» поняття «регулювання» характеризується як «…за значенням регулювати». Відповідно це дієслово має два таких означення: [3, с. 1207]:

«…впорядковувати що-небудь, керувати чимось, підпорядковувати його відповідним правилам, певній системі»;

«…домагатися нормальної роботи машини, установки, механізму і т. ін., забезпечуючи злагоджену взаємодію складових частин, деталей».

Для характеристики регулювання економічної сфери слід застосовувати перше визначення, на якому й базується трактування податкового регулювання.

Податковим регулюванням у цьому джерелі називають заходи непрямого впливу на економіку та соціальні процеси через зміну податків, податкових пільг, відрахувань до бюджету та ін. Із цим визначенням можна погодитись лише частково. Податкове регулювання здійснюється через заходи непрямого впливу, які спрямовані на економічні та соціальні процеси. Такий непрямий вплив здійснюється здебільшого через вплив на прибутковість суб'єктів господарювання, доходи та споживання громадян. І саме в цьому разі відбувається поєднання регулюючої функції податків із фіскальною. У другій частині визначення йдеться про інструментарій податкового регулювання, який, висвітлено хаотично і неповно. Насамперед незрозуміло, що називають зміною податків. Якщо це стосується їхнього переліку, то податкові пільги і відрахування до бюджету неповною мірою характеризують регулюючі елементи податку, якщо елементів податку, що є логічним, то незрозуміло, для чого окремо виділяти податкові пільги.

В іншому довідковому джерелі – «Глосарії бюджетних термінів» – податкове регулювання визначено як сукупність заходів непрямого впливу держави на розвиток виробництва шляхом зміни норми вилучення до бюджету за рахунок зниження або підвищення загального рівня оподаткування: ставки індивідуального прибуткового податку, податку на прибуток підприємств і непрямих податків [5]. Вплив податкового регулювання здійснюється не тільки на виробництво. За допомогою податків можна регулювати сферу послуг та інші напрямки соціально-економічного розвитку держави. Податкове регулювання діє не тільки через зміну норми вилучення до бюджету. Елементом податкового регулювання може бути також зміна терміну сплати податку у вигляді відтермінування й розтермінування податкових зобов'язань, що не передбачає зміни обсягу сплати податку. Обмеженим у цьому визначенні є й інструментарій податкового регулювання, який зводиться до ставок податку на доходи фізичних осіб, податку на прибуток підприємств і непрямих податків. За такого розуміння упускаються інші елементи податку (податкові пільги, визначення платників податків, об'єктів оподаткування тощо) та не беруться до уваги окремі податки, які можна зарахувати до прямих.

Визначення податкового регулювання містяться також й у фаховій науковій літературі. Так, О. Василик вважає, що податкове регулювання має двоїсту природу. З одного боку, це специфічна форма суспільних відносин, що виникають між платниками податків і державою в процесі перерозподілу національного доходу, а з іншого – метод непрямого впливу держави на економіку, політику, соціальну сферу засобами податкового законодавства, податкового планування, податкової системи [2]. В цьому підході дещо хаотично визначено інструментарій податкового регулювання.

В. Гланц розглядає податкове регулювання як один із найбільш мобільних елементів податкового менеджменту, основу якого становить система економічних заходів оперативного втручання в процес виконання податкових зобов'язань. Це передбачає цілеспрямовану діяльність суб'єктів податкового менеджменту щодо впливу на економіку, її окремі сфери, галузі та сегменти, а також на соціальну сферу з використанням податкових методів та інструментів [4]. Підхід до характеристики податкового регулювання з точки зору податкового менеджменту заслуговує на увагу. Проте регулювання здійснюється лише

заходами оперативного втручання, оскільки держава може регулювати соціально-економічний розвиток суспільства й у процесі реалізації стратегії податкової політики у довготерміновому періоді.

Як зазначає Т. Єфименко, податкове регулювання за допомогою властивих йому методів і важелів дає змогу досягти більш ефективного використання матеріальних і фінансових ресурсів, інтенсифікувати інвестиційну та підприємницьку активність, узгодити інтереси різних суб'єктів господарювання, прошарків населення, центральних і регіональних рівнів державного управління [7].

Н. Жарко, Н. Заєць та І. Фокіна розглядають податкове регулювання з точок зору податкової системи та податкового механізму. Так, Н. Жарко зазначає, що податкове регулювання – це комплекс дій державних органів, спрямованих на зміну параметрів податкової системи та податкового механізму з метою досягнення певних соціальних й економічних цілей [8]. У цьому визначенні вказується на спрямування дій органів державної влади на податкову систему і податковий механізм. Однак вплив має бути спрямований насамперед на суб'єктів господарювання за допомогою податкової системи. У визначенні Н. Заєця фігурує поняття «оперативне втручання у хід виконання податкових зобов'язань» [9]. Протилежне розуміння податкового регулювання наводить І. Фокіна, яка зауважує, що податкове регулювання економіки як основний елемент податкового механізму є основою довготермінових стратегічних цілей держави, спрямованих на забезпечення економічної стабільності та стимулювання економічного зростання.

Визначення Ю. Іванова окреслює податкове регулювання як свідомий, активний і цілеспрямований вплив держави на учасників економічних відносин за допомогою засобів та інструментів податкової політики з метою досягнення бажаних соціально-економічних результатів. Вказане визначення найбільш вдало описує процес податкового регулювання, оскільки в ньому акцентовано увагу на головних його параметрах і водночас воно позбавлене зайвих, неістотних характеристик окремих складових досліджуваного процесу. Саме таке розуміння податкового регулювання доцільно взяти за основу поняття «податкове регулювання інноваційних процесів».

Висновки та подальші дослідження. Проаналізувавши наведені визначення, варто зробити висновок, що податкове регулювання відповідно до філософського розуміння понять є процесом, який відбувається в результаті наявності у категорії «податок» регулюючої функції як явища. У понятті «податкове регулювання» має бути відображено такі складові: суб'єкт, який здійснює регулювання; інструментарій, за допомогою якого здійснюється регулювання; об'єкт, на який спрямовується регулювання; результат, якого слід досягти у процесі здійснення податкового регулювання. Суб'єктом податкового регулювання може бути лише держава в особі органів законодавчої та виконавчої влади, оскільки податок є винятково атрибутом держави. Інструментарій податкового регулювання пов'язаний із самим податком і його елементами. Проте важливо зазначити, що податкове регулювання не є лише статичним процесом щодо встановлення податків. Це динамічна діяльність держави, яка передбачає як встановлення, так і зміну податків, їхніх елементів відповідно до тієї соціально-економічній ситуації, що склалась у державі. Такі зміни мають забезпечити вирішення як тактичних, так і стратегічних завдань держави. Відповідно інструментарієм податкового регулювання вважають засоби та інструменти податкової політики, оскільки остання є процесом встановлення, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів у централізовані фонди грошових ресурсів держави [10, с. 80]. Як зазначалось, податкове регулювання здебільшого здійснюється через вплив на прибутковість підприємств, доходи громадян і на процес споживання, тобто воно пов'язане з економічними основами діяльності юридичних і фізичних осіб. Суб'єктами податкового регулювання загалом є учасники економічних відносин – юридичні та фізичні особи.

Мета податкового регулювання може бути різною. Воно може бути спрямоване на підвищення ділової активності, збільшення припливу інвестицій, зниження інфляції, збільшення або зменшення обсягів споживання тощо. Загалом вище перелічене можна охарактеризувати як соціально-економічний результат. Саме досягнення таких результатів передбачає держава у процесі здійснення податкового регулювання, а останні можуть виражатися як у збільшенні, так і в зменшенні певних показників.

При формулюванні визначення «податкове регулювання інноваційних процесів» необхідно брати до уваги обґрунтовані вище тлумачення понять «інновація», «інноваційний процес» і «податкове регулювання». Це визначення має містити ті самі складові, що й поняття «податкове регулювання»: суб'єкт, інструментарій, об'єкт і результат. Отже, пропонується таке трактування досліджуваного поняття. Податкове регулювання інноваційних процесів – це свідомий, активний і цілеспрямований вплив держави на учасників усіх стадій створення інновацій за допомогою використання інструментів податкової політики з метою активізації ініціації інновацій, їхньої розробки, реалізації на ринку, подальшої дифузії та споживання.

Література

1. Антонюк Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : монографія / Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук. – К. : КНЕУ, 2003. – 394 с.

2. Василик О.Д. Податкова система України : навч. посіб. / О. Д. Василик. – К. : ВАТ «Поліграфкнига», 2004. – 478 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь ; ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.

4. Гланц В. Н. Інструментарій податкового регулювання: теоретичні та практичні аспекти / В. Н. Гланц // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2011. – Вип. 33 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua /portal/soc_gum/pprbsu/ 2011_33/index.html

5. Глоссарий бюджетных терминов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http:// www.budgetrf.ru. – 01.11.2011. – Назва з екрану.

6. Грицай О.І. Економічна сутність терміну «Інноваційний процес» / О. І. Грицай // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2010. – № 3 (11). – С. 126-136.

7. Єфименко Т.І. Податкове регулювання економічного розвитку / Т.І. Єфименко : автореф. дис. … д-ра екон. наук. – К., 2003. – 37 с.

8. Жарко Р.П. Теоретико-методичні засади удосконалення податкового регулювання підприємницької діяльності [Текст] / Р.П. Жарко : автореф. дис. …канд. екон. наук. – К., 2006. – 24 с.

9. Заяц Н.Е. Теория налогов [Текст] : учебник / Н.Е. Заяц. – Мн. : БГЭУ, 2002. – 220 с.

10. Іванов Ю. Б. Податкова система : [підручник] / Ю.Б. Іванов, А.І. Крисоватий , О.М. Десятнюк. – К. : Атіка, 2006. – 920 с.

11. Крупка М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М.І. Крупка. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. – 606 с.

12. Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й.Шумпетер. – М.: Прогрес, 1992. – 460 с.

References

1. Antoniuk, L.L., Poruchnyk, A.M., Savchuk, V.S. (2003), *Innovatsii: teoriia, mekhanizm rozrobky ta komertsializatsii* [Innovations: theory, mechanism of development and commercialization], monograph, KNEU, Kyiv, Ukraine, 394 p.

2. Vasylyk, O.D. (2004), *Podatkova systema Ukrainy* [The tax system of Ukraine], tutorial, VAT «Polihrafknyha», Kyiv, Ukraine, 478 p.

3. Busel, V.T. (2005), *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukraiskoii movy* [Great Dictionary of the Ukrainian language], Irpin, Kyiv, Ukraine, 1728 p.

4. Hlants, V.N. (2011), "Tool of the tax adjusting: theoretical and practical aspects", *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy*, no. 33, available at: http://archive.nbuv.gov.ua /portal/soc_gum/pprbsu/ 2011_33/index.html

5. Glossary of budgetary terms, available at: http:// www.budgetrf.ru.

6. Hrytsai, O.I. (2010), "The economic essence of the term "innovation process", *Ekonomika ta upravlinnia pidpryiemstvamy mashynobudivnoi haluzi: problemy teorii ta praktyky*, no. 3 (11), pp. 126-136.

7. Yefymenko, T.I. (2003), "Tax regulation of an economical development", Thesis abstract for Dr. Sc. (Economic), 08.02.03, Institute of Economic Forecasting of a National Academy of sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

8. Zharko, R.P. (2006), "The theoretical and methodological bases of tax regulation

improvement for business activity", Thesis abstract for Cand. Sc. (Economic), 08.06.01, National University of Food Technology of the Ministry of Science and Education of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

9. Zayats, N.E. (2002), *Teoriya nalogov* [The theory of tax], textbook, BGEU, Minsk, Belorussia, 220 p.

10. Ivanov, Yu. B., Krysovatyi, A.I., Desiatniuk, O.M. (2006), *Podatkova systema*, [Tax system], textbook, Atika, Kyiv, Ukraine, 920 p.

11. Krupka, M.I. (2001), *Finansovo-kredytnyi mekhanizm innovatsiinoho rozvytku ekonomiky Ukrainy* [The financial and credit mechanism innovation development of economy of Ukraine], Vyd. tsentr LNU im. Ivana Franka, Lviv, Ukraine, 606 p.

12. Shumpeter, Y. (1992), *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya* [Theory of economic development], Progres, Moscow, Russia, 460 p.

УДК 338.43:636

Кіц М. В.,
аспірант кафедри фінансів і кредиту[1]
Львівський національний аграрний університет

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Kits M.V.,
graduate student of the department of finance and credit
Lviv National Agrarian University

THEORETICAL SUBSTANTIATION OF STATE SUPPORT FOR AGRICULTURE

Постановка проблеми. Сьогодні Україна належить до країн із найнижчим рівнем державної підтримки умов відтворення у сільському господарстві з розрахунку на один гектар ріллі. Як наслідок, господарства переходять на моновиробництво окупної, експортоорієнтованої продукції. Через це руйнуються сівозміни і деградують ґрунти. Значна частина працездатного населення витісняється з сільськогосподарських підприємств в особисті селянські господарства. Посилюється безробіття та міграційні процеси. Руйнуються традиційні життєві устої та цінності, безробіття і бідність стають спадковими, спостерігається масовий відплив молодих кадрів за кордон. Тому місією агропродовольчого комплексу України проголошується – забезпечити продовольчу безпеку держави, вивести Україну в число найбільш розвинутих в аграрному відношенні країн світу та створити економічну базу для підвищення добробуту сільських жителів і розвитку сільських територій.

Умови сьогодення вимагають формування дієвих механізмів створення сприятливих умов для ефективного розвитку сільськогосподарських підприємств. Лише сільськогосподарське виробництво здатне забезпечити функціонування сільських територій, розв'язати соціальні проблеми села, створити умови високоефективному та конкурентоспроможному як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку аграрному сектору економіки, що має велике значення не лише для аграрної сфери, а й для усієї країни. Саме тому одним з основних завдань держави повинно стати запровадження і здійснення раціональної державної бюджетної підтримки, оскільки сільське господарство є важливою і специфічною галуззю усього господарського комплексу.

[1] *Науковий керівник – Онисько С.М. – к. е. н., професор.*

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема державної підтримки знаходиться в центрі уваги учених-аграріїв: В. І. Бойка, П. І. Гайдуцького, М.Я. Дем'яненка С. М. Кваші, Б. Є. Кваснюка, Ю. Я. Лузана, В. Я. Месель-Веселяка, І.Р. Михасюка,О. М. Могильного, Б. Й. Пасхавера, П. Т. Саблука, А. М. Стельмащука, Г. В.Черевка, Л. О. Шкварчук та інших. Ними обґрунтована необхідність державної підтримки аграрної сфери, запропоновані шляхи вдосконалення системи бюджетного фінансування сільського господарства. Однак, більшість авторів зводять систему державної підтримки тільки до фінансової бюджетної підтримки. Проблеми державної підтримки сільського господарства потребують поглибленого опрацювання на теоретичному та практичному рівнях.

Постановка завдання. Метою статті є теоретичне обґрунтування державної підтримки сільського господарства України для визначення раціонального шляху виходу з фінансової кризи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для того щоб існувати і розвиватися в системі ринкових відносин, сільськогосподарському товаровиробнику необхідна підтримка держави. На державному рівні потрібно забезпечити створення сприятливого інвестиційного клімату; розвиток лізингової діяльності; узгодження цінової, податкової і кредитної політики з створення спільних підприємств з пайовою участю іноземного капіталу; підвищити роль амортизаційних відрахувань, як одного з головних джерел фінансування; цільове бюджетне фінансування, субсидування вимагає посилення контролю з боку держави за цільовими витратами бюджетних коштів тощо [1, с. 49-50].

Якщо говорити про пріоритетні напрямки розвитку національного АПК, то необхідність державної підтримки знаходиться на першому місці [2, с. 3]. Без чітко сформованого і ефективно вибудуваного механізму державної підтримки сільського господарства буде складно забезпечити заданий рівень продовольчої безпеки держави [3, с. 48]. А.Д. Діброва зазначає, що об'єктивна необхідність державної підтримки сільського господарства в умовах ринкової економіки зумовлена, з точки зору економічної теорії, унікальними особливостями, що притаманні цій галузі, її місцем і значенням у забезпеченні продовольчої безпеки країни та житті суспільства [4, с. 45]. С.В. Васильчак стверджує, що однією із головних проблем українських сільськогосподарських виробників є державна підтримка виробників сільськогосподарської продукції. На сьогодні це сировина сільського господарства. Як правило, інвесторів у цю галузь, в останні роки приваблювали підприємствами які займалися переробкою продукції. Але разом із тим, інвестори не вкладали і не бажають вкладати кошти у галузі рослинництва та тваринництва. Основною причиною цього є нестабільність державної економічної та інвестиційної політики і відсутність державної підтримки конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва [5, с. 95].

Світовий досвід показує, що саме державі належить займати активну позицію у підтримці сільського господарства та створенні умов, необхідних для ефективного функціонування підприємництва, передусім приватного. Навіть в умовах розвиненого ринку, де економічні протиріччя згладжені, існують об'єктивні причини державного втручання у розвиток сільського господарства [6, с. 27]. Л.А. Швайка зазначає, що важливим засобом регулювання аграрного сектора є його державна підтримка [7, с. 386]. Державна підтримка сільського господарства – економічна необхідність, яка усвідомлена в багатьох країнах світу [8, с. 68]. Аграрний сектор практично у всьому світі має державну підтримку в тій або іншій формі, що зумовлено як специфікою аграрного виробництва, так і його надзвичайно важливим значенням для національної безпеки будь-якої країни. Зокрема, країни Європейського союзу, США, Японії, мають довготривалий історичний досвід функціонування системи державної підтримки аграрного сектору.

Отже, державна підтримка галузі є одним з пріоритетних аспектів вирішення проблеми продовольчої безпеки країни на сучасному етапі. Основним завданням державної політики має стати самозабезпечення власною сільськогосподарською та продовольчою продукцією з використанням стратегії аграрного протекціонізму.

Державна підтримка є складовою системи державного регулювання сільського господарства, що являє собою сукупність правових, фінансово-економічних, організаційних та інших заходів держави щодо стимулювання впливу на розвиток як сільськогосподарського виробництва, так і сільських територій у потрібному для суспільства напрямку. Вона повинна

бути спрямована на створення оптимальних умов для ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва, темпи, обсяги та пропорції якого визначає динаміка суспільних потреб і соціальний розвиток села.

На думку Д.М. Стеченка, держава має підтримувати сільськогосподарське виробництво (забезпечувати паритет обміну з промисловістю) [9, с. 16]. Т.Ф. Косянчук стверджує, що державна підтримка аграрного сектора (тваринництва і окремих галузей рослинництва), забезпечує виконання окремих цільових програм розвитку насінництва, селекційної та ветеринарної справ, докорінне поліпшення ґрунтів, охорони земель, будівництва та утримання меліоративних систем, зміцнення соціальної сфери села [10, с. 122].

Форми і методи державної підтримки виробників продовольчої продукції з врахуванням напрацьованого в різних країнах досвіду є досить різноманітним. Л.І. Дідківська і Л.С. Головко виділяють засоби і методи державної підтримки сільського господарства (рис. 1) [11, с. 134].

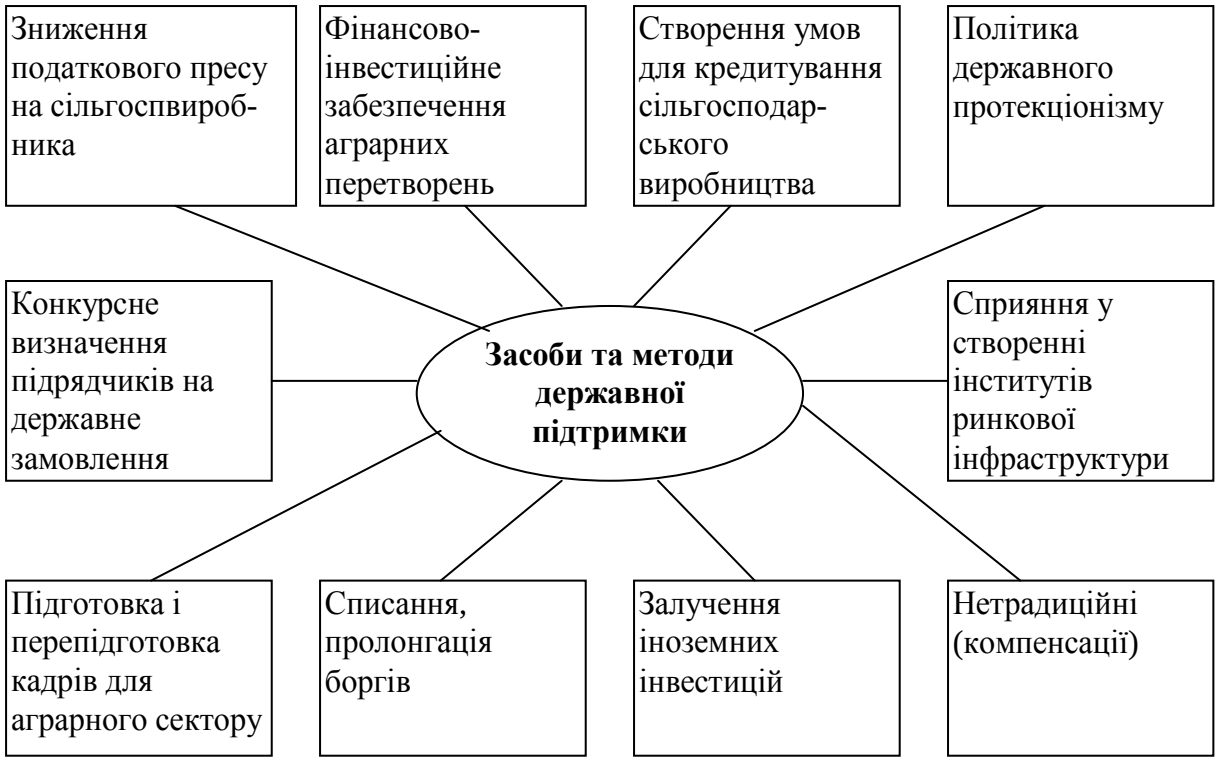

Рис. 1. Засоби і методи державної підтримки сільського господарства
Джерело: [11, с. 134]

Як зазначає С.М. Кваша, що еволюція заходів державної підтримки за рахунок коштів державного бюджету протягом останніх кількох років в цілому підтверджує усвідомлення політиками необхідності суттєвого збільшення видатків бюджету на заходи аграрної політики [12, с. 7]. Ми погоджуємося з думкою Ю. Лузана, який вважає, що рівень державної підтримки має забезпечувати стабільні темпи розвитку аграрного сектора, унеможливлюючи збитковість сільськогосподарських підприємств [3, с.77]. Ширшу мету державної підтримки визначає академік НААН М. Демяненко: "… метою такої політики є: підтримка прибутковості сільськогосподарських товаровиробників і стабільної економічної ситуації в галузі, забезпечення продовольчої безпеки, конкурентоспроможних товаровиробників у міжнародному поділі праці, упередження негативних процесів міграції праці тощо" [14, с.4].

До основних напрямів підтримки розвитку підприємництва в сільському господарстві на сучасному етапі можна віднести заходи, спрямовані на збільшення виручки виробників (наприклад, прямі субсидії виробникам, так звані тваринницькі дотації та інтервенції на ринках), і заходи, спрямовані на зниження витрат сільськогосподарських виробників (компенсація витрат на засоби виробництва, субсидування кредиту та інші). До

позабюджетних форм підтримки належать заходи агропродовольчої політики, які не вимагають витрачання коштів державних або місцевих бюджетів, у тому числі регулювання цін і тарифів, зовнішньоторговельне регулювання експорту та імпорту сільськогосподарської продукції та продовольства, встановлення пільг, заборон і обмежень.

Негативні наслідки нестабільності внутрішнього та зовнішнього середовища мають вагомий вплив на параметри розвитку сільськогосподарського виробництва про що свідчить вітчизняний досвід. Існуючі проблеми значно ускладнюються кризовими явищами, які періодично виникають у розвитку вітчизняної та світової економіки. Адже на зміну глобальній продовольчій кризі прийшла фінансова криза. Це потребує поглиблення наукових досліджень щодо підвищення ролі й місця держави в регулюванні економічних процесів для упередження і запобігання можливості виникнення кризових явищ і забезпечення стабільного розвитку сільського господарства на довгострокову перспективу.

За роки реформ в Україні не вдалося суттєво підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва, здійснити техніко-технологічне переоснащення та впровадити інноваційну модель розвитку галузі. Управлінські рішення держави у сфері сільськогосподарського виробництва, як свідчить вітчизняна практика останніх років, не є достатньо послідовними й ефективними, що в підсумку не дозволяє досягти бажаних фінансово-економічних результатів розвитку галузі, а також задовольнити повною мірою запити суспільства. Ми вважаємо, що такий стан може бути зумовлений, насамперед, швидкою мінливістю зовнішнього середовища, відсутністю практичного досвіду прийняття рішень у ринкових умовах господарювання, недостатнім рівнем їх наукового забезпечення і свідчить про те, що цілісної системи державної підтримки сільського господарства в Україні ще не сформовано.

Глибокого і всебічного осмислення в даних умовах набуває пошук нових форм фінансової підтримки аграрного підприємництва, що в подальшому передусім приведе до фінансової стійкості сільськогосподарських товаровиробників, а це відповідно забезпечить умови для нарощування конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції, забезпечення соціального захисту селян, розвитку сільських територій.

В умовах ринкових відносин важливим чинником досягнення стабілізації у сільському господарстві та забезпечення ефективної фінансової діяльності сільськогосподарських підприємств є залучення у виробничий процес додаткових фінансових ресурсів, оскільки, по причині сезонності виробництва та тривалого виробничого процесу, тут постійно виникають труднощі у формуванні власних джерел фінансування для закупівлі як основних, так і оборотних активів виробництва. У зв'язку з обмеженістю бюджетного фінансування банківське кредитування стало одним із основних джерел поповнення нестачі обігових коштів. Воно включає функціонування системи кооперативних банків, підтримку розвитку кредитних спілок, розробку умов забезпечення розвитку іпотечного кредитування та мікрокредитування, застосування державного механізму пільгового кредитування за схемою компенсації процентної ставки.

Висновки та подальші дослідження. Необхідність формування системи державної підтримки на державному і місцевому рівнях розвитку аграрного сектора економіки зумовлена наступними причинами:

– високою часткою аграрного сектора економіки у вирішенні проблем продовольчої безпеки країни, забезпечення всіх соціальних груп населення повноцінними та екологічно чистими продуктами харчування, створенні умов для стимулюючого розвитку інших галузей національної економіки на основі міжгалузевих зв'язків;

– фінансовою нестійкістю галузі, зумовлену нестабільністю ринків сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства, накопиченої декапіталізацією, недостатнім припливом приватних інвестицій у розвиток галузі, слабким розвитком страхування при виробництві сільськогосподарської продукції, диспаритетом цін на продукцію сільського господарства і товари виробничо-технічного призначення і послуг для потреб сільського господарства;

– різким зниженням рівня і якості життя населення в сільській місцевості, високим рівнем безробіття.

Діючому механізму бюджетного фінансування сільського господарства притаманні такі недоліки:

– несвоєчасне надання фінансових ресурсів;

– недостатньо повно враховується зональність територій, рівень спеціалізації і концентрації виробництва, фінансовий стан сільськогосподарських товаровиробників, тобто регіональні особливості;

– відсутність будь-якої логічного зв'язку між розміром виділених коштів і стійкістю фінансового стану сільськогосподарських підприємств;

– невідповідність системи бюджетної підтримки сучасним вимогам економічного розвитку.

Таким чином, сільське господарство є однією з найважливіших галузей економіки України. Агропромисловий комплекс в умовах ринку займає особливе положення, що не дозволяє повною мірою і на рівних брати участь у міжгалузевої конкуренції. З недавнього часу простежується зростання уваги держави до проблем сільського господарства, адже від ступеня розвитку та рівня ефективності його функціонування багато в чому залежить збалансованість економіки, політична обстановка в країні, її продовольча незалежність. Державна підтримка сільського господарства повинна бути спрямована на забезпечення вітчизняними товаровиробниками умов для нормальної конкуренції із зовнішнім ринком, а також продовольчої безпеки та продовольчої незалежності країни. Система державної підтримки повинна сприяти розвитку ринкової інфраструктури, підтримці стабільної сприятливої кон'юнктури на ринку шляхом проведення інтервенцій, забезпечення села доступними кредитами.

Література

1. Минів Р.М. Державне регулювання галузі птахівництва / Р.М. Минів, Б.Б. Батюк // Економіка АПК. – 2007. – № 6. – С. 46-50.

2. Краснова Н.А. Роль государственной поддержки в формировании инновационной стратегии развития АПК // РЭУ. – 2012. – № 3. http://region.mcnip.ru/modules.php?name=News&file=print&sid=236

3. Жахов Н.В. Государственное экономическое регулирование как фактор повышения эффективности сельскохозяйственного производства / Н.В. Жахов // Вестник Курской государственной сельскохозяйственной академии. – 2012. – Т. 1. – № 1. – С. 47-50.

4. Діброва А.Д. Державна підтримка виробництва продукції тваринництва в Україні / А.Д. Діброва, Л.В. Діброва // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2010. – Випуск 6/1. – Серія «Економіка і менеджмент». – С. 45-52.

5. Васильчак С.В. Актуальні питання державної підтримки конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва / С.В. Васильчак, М.Б. Дацюк-Томчук // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2009. – Випуск 4. – Серія «Економіка і менеджмент». – С. 95-98.

6. Колодій М.В. Форми та методи державної підтримки приватного підприємництва в аграрній сфері / М.В. Колодій // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2011. – Випуск 6/1. – Серія «Економіка і менеджмент». – С. 26-31.

7. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки / Л.А. Швайка. – К.: Знання, 2008. – 462 с.

8. Дедеева С.А. Формирование системы государственной поддержки сельского хозяйства / С.А. Дедеева // ВЕСТНИК ОГУ. – 2008. – №10 (92). – С. 68-72.

9. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки / Д.М. Стеченко – К.: Знання, 2007. – 271 с.

10. Косянчук Т.Ф. Прогнозування та макроекономічне планування / Т.Ф. Косянчук, В.В. Швид. – Львів, Новий світ-2000, 2010. – 296 с.

11. Дідківська Л.І. Державне регулювання економіки / Л.І. Дідківська, Л.С. Головко. – К.: Знання, 2007. – 214 с.

12. Кваша С.М. Аграрна політика та чинники її реалізації в нинішніх умовах трансформації сільського господарства України / С.М. Кваша // Вісник Сумського національного аграрного університету. – 2010. – Випуск 6/1. – Серія «Економіка і менеджмент». – С. 3-11.

13. Лузан Ю. Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України : моногр. / Ю. Я. Лузан. – К. : ННЦ ІАЕ, 2010. – 472 с.

14. Дем'яненко М. Я. Державна підтримка як фактор забезпечення конкурентоспроможного аграрного виробництва / М. Я. Дем'яненко, Ф. В. Іванина // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 3–10.

References

1. Myniv, R.M., Batiuk, B.B. (2007), "State regulation of the poultry industry", *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 46-50.

2. Krasnova, N.A. (2012), "The role of public support in the formation of innovation development strategy AIC", *REU*, no. 3, available at: //region.mcnip.ru/modules.php?name=News&file=print&sid=236

3. Zhahov, N.V. (2012), "State economic regulation as a factor in increasing the efficiency of agricultural production", *Vestnik Kurskoy gosudarstvennoy selskohozyaystvennoy akademii*, vol. 1, no. 1, pp. 47-50.

4. Dibrova, A.D., Dibrova, L.V. (2010), "State support for livestock production in Ukraine", *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, iss. 6/1, pp. 45-52.

5. Vasylchak, S.V., Datsiuk-Tomchuk, M.B. (2009), "Current issues of state support competitiveness of agricultural production", *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, iss. 4, pp. 95-98.

6. Kolodii, M.V. (2011), "The forms and methods of state support of entrepreneurship in agriculture", *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, iss. 6/1, pp. 26-31.

7. Shvaika, L.A. *Derzhavne rehuliuvannia ekonomiky* [State regulation of economy], Znannia, Kyiv, Ukraine, 462 p.

8. Dedeeva, S.A. (2008), "Formation of the system of state support for agriculture", *VESTNIK OGU*, no. 10 (92), pp. 68-72.

9. Stechenko, D.M. (2007), *Derzhavne rehuliuvannia ekonomiky* [State regulation of economy], Znannia, Kyiv, Ukraine, 271 p.

10. Kosianchuk, T.F., Shvyd, V.V. (2010), *Prohnozuvannia ta makroekonomichne planuvannia* [Prediction and macroeconomic planning], Novyi svit-2000, Lviv, Ukraine, 296 p.

11. Didkivska, L.I., Holovko, L.S. (2007), *Derzhavne rehuliuvannia ekonomiky* [State regulation of economy], Znannia, Kyiv, Ukraine, 214 p.

12. Kvasha, S.M. (2010), "Agricultural policy and the reasons for its implementation in the current context of transformation of agriculture in Ukraine", *Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu*, iss. 6/1, pp. 3-11.

13. Luzan, Yu. Ya. (2010), *Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm zabezpechennia rozvytku ahropromyslovoho vyrobnytstva Ukrainy* [Organizational-economic mechanism to ensure development of agricultural production in Ukraine], monograph, NNTs IAE, Kyiv, Ukraine, 472 p.

14. Demianenko, M. Ya., Ivanyna, F.V. (2009), "State support as a factor of competitive agricultural production", *Ekonomika APK*, no. 9, pp. 3-10.

СТАТИСТИКА, ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 336.15;657;336.221;336.225

Смушак М.В.,
к.е.н, доцент кафедри обліку і аудиту
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

ПОРЯДОК І ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ, ВИКОРИСТАННЯ, ОБЛІКУ, ОПОДАТКУВАННЯ ТА КОНТРОЛЮ ВНЕСКІВ У СТАТУТНИЙ КАПІТАЛ КОМУНАЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Smushak M.V.,
cand. sci. (econ.), assistant professor of the
department of accounting and auditing
Vasyl Stefanyk Precarpathian national university

PROCEDURE AND PECULIARITIES OF CALCULATION, USAGE, ACCOUNTING, TAXATION AND CONTROL OF CONTRIBUTIONS TO THE AUTHORISED CAPITAL OF A UTILITY ENTERPRISE

Постановка проблеми. Комунальні підприємства відіграють важливу не тільки економічну, але й соціальну функцію, оскільки забезпечують населення міст, сіл та селищ житлово-комунальними та іншими життєво-необхідними послугами, ринок надання яких є слаборозвиненим, або не цікавим для потенційних приватних інвесторів. Водночас, переважна більшість сучасних комунальних підприємств потребують системних перетворень, насамперед організаційно-управлінських та матеріально-технічних. Якщо перші можна проводити із незначними затратами фінансових ресурсів, то на оновлення матеріально-технічної бази потрібні значні кошти. Також багато комунальних підприємств сьогодні потребують фінансового оздоровлення, оскільки за кризові роки незалежності України вони накопили значні суми заборгованостей перед бюджетом, за енергоносії, з постачальниками та підрядниками і навіть із виплати заробітної плати. Системно реформувати та оздоровити такі комунальні підприємства може їх засновник – відповідна сільська, селищна або міська рада шляхом здійснення додаткових внесків у їх статутні капітали. І сьогодні, згідно проведеного попереднього дослідження, багато місцевих рад саме так і поступають. Однак, всі вони в процесі здійснення внесків у статутні капітали комунальних підприємств стикаються з низкою проблем – як на стадії планування, так і в процесі фінансування таких внесків, контролю ефективності їх використання, оподаткування та бухгалтерського обліку. Саме на вирішення зазначених проблем спрямована дана стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню окремих аспектів проблеми фінансування, використання, обліку та оподаткування внесків у статутні капітали підприємств присвячені праці багатьох українських науковців та вчених: В.В. Сопка, М.В. Кужельного, І.К. Губіна, Н.М. Ткаченка, І.Р. Поліщук, Б.Ф. Усача, В.В. Ковальова, І.Й. Яремка, О.І. Степаненко, Л.Б. Пантелійчук, М.П. Мальської, Т.А. Самойлової та багатьох інших. При цьому комплексного дослідження, спрямованого на вирішення проблеми фінансування,

використання, обліку та оподаткування внесків у статутні капітали комунальних підприємств, а здійснення таких внесків має низку особливостей, немає.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження порядку й особливостей фінансування, використання, обліку, оподаткування та контролю внесків у статутні капітали комунальних підприємств.

В процесі дослідження передбачено виконання наступних завдань: розкрити сутність комунального унітарного підприємства та статутного капіталу; обґрунтувати порядок фінансування внесків у статутний капітал комунального підприємства; визначити напрямки використання коштів, внесених у статутний капітал комунального підприємства; охарактеризувати статус коштів, внесених у статутний капітал; показати механізм контролю використання внесків у статутний капітал, а також організацію їх обліку та оподаткування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до статті 78 Господарського кодексу України, комунальне унітарне підприємство утворюється компетентним органом місцевого самоврядування в розпорядчому порядку на базі відокремленої частини комунальної власності і входить до сфери його управління [1]. Згідно статті 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», таким компетентним органом є сільська, селищна, міська рада [2]. При цьому, унітарне підприємство – це підприємство, яке створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний капітал, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства [1].

Майно комунального унітарного підприємства перебуває у комунальній власності і закріплюється за таким підприємством на праві господарського відання (комунальне комерційне підприємство) або на праві оперативного управління (комунальне некомерційне підприємство). Статутний капітал комунального унітарного підприємства утворюється органом, до сфери управління якого воно належить. Розмір статутного капіталу комунального унітарного підприємства визначається відповідною місцевою радою.

Право господарського відання є речовим правом суб'єкта підприємництва, який володіє, користується і розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених Господарським кодексом та іншими законами. Власник майна, закріпленого на праві господарського відання за суб'єктом підприємництва, здійснює контроль за використанням та збереженням належного йому майна безпосередньо або через уповноважений ним орган, не втручаючись в оперативно-господарську діяльність підприємства [1].

Тобто, майно комунального унітарного підприємства належить йому не на праві власності, а на праві господарського відання. Безпосереднім власникам такого майна є відповідна територіальна громада.

В такому випадку внесок до статутного капіталу комунального унітарного підприємства має специфічний характер, оскільки при передачі йому майна як внеску до статутного капіталу, фактичне право власності на нього не переходить до такого підприємства. Майно передається в господарське відання, формуючи при цьому статутний капітал.

Майном у Господарському кодексі визнається сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів. Залежно від економічної форми, якої набуває майно у процесі здійснення господарської діяльності, майнові цінності належать до основних фондів, оборотних засобів, коштів, товарів [1].

Отже, внески в статутні капітали комунальних унітарних підприємств можуть здійснюватися за рішеннями відповідних сільських, селищних, міських рад основними фондами, оборотними засобами, грошовими коштами та товарами. При цьому слід зауважити, що мова йде не про основні засоби, а власне про основні фонди. Кузьмін Д.Л., аналізуючи підходи до трактування понять «основні засоби» та «основні фонди» зазначає, що досить часто дані поняття ототожнюють, але в їх сутності є деякі відмінності. Визначення «основних засобів» дуже різнилося між П(С)БО 7 «Основні засоби» та Законом України «Про

оподаткування підприємств», який втратив чинність. По-перше головна відмінність полягає в тому, що в законі розглядається поняття «основні фонди» замість засобів, по-друге це – грошова межа віднесення до складу основних фондів об'єктів. У Податковому кодексі, в свою чергу, відмовилися від поняття «основні фонди» на користь «основних засобів», тобто це свідчить про наближеність даного Кодексу до положень бухгалтерського обліку. Проте це наближення не є повним, адже грошове обмеження віднесення до складу основних засобів залишилося, проте зросло з 1000 грн. до 2500 грн. [3].

Оборотні засоби – це сукупність оборотних фондів та фондів обігу. Оборотні фонди – це частина виробничих фондів підприємства, яка повністю споживається в кожному технологічному циклі виготовлення продукції і повністю переносить свою вартість на вартість цієї продукції. Вони поділяються на виробничі запаси (предмети праці, які ще не залучені у виробничий процес і знаходяться на складах підприємства), незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів (витрати на підготовку та освоєння нової продукції, що будуть погашені в майбутньому). Фонди обігу існують паралельно з оборотними фондами у сфері обігу і до них відносяться: готова продукція на складах підприємства, готова продукція, яка відвантажується або знаходиться в дорозі, грошові кошти на розрахунковому та інших рахунках, грошові кошти у незавершених розрахунках, готівка в касі [4].

Статтею 71 Бюджетного кодексу України визначено, що внески органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування до статутного капіталу суб'єкта господарювання належать до витрат бюджету розвитку місцевих бюджетів, який є складовою частиною їх спеціального фонду [5].

Відповідно до статті 61 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та статті 7 Бюджетного кодексу України, органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування самостійно визначають напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України. Отже, для здійснення внесків у статутний капітал комунального унітарного підприємства має бути рішення відповідної місцевої ради. При цьому, згідно статті 91 Бюджетного кодексу України, місцеві ради можуть затверджувати відповідні програми на здійснення внесків до статутного капіталу суб'єктів господарювання. Хоча, на нашу думку, прийняття таких програм не є обов'язковим, оскільки бюджет є динамічним, а не статичним документом, відповідно спрогнозувати розмір необхідних внесків на декілька років, тим більше в умовах фінансово-економічної нестабільності в державі, досить складно.

Для планування та здійснення видатків із місцевих бюджетів відповідно до бюджетної класифікації, затвердженої наказом Міністерства фінансів України «Про бюджетну класифікацію» від 14.01.2011 р. № 11, передбачено код тимчасової класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів 180409 «Внески органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування у статутні капітали суб'єктів підприємницької діяльності» [6].

З 1 січня 2013 р. згідно з наказом Міністерства фінансів України від 21.06.2012 р. № 754 «Про внесення змін до Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету» внески в статутні капітали суб'єктів підприємницької діяльності плануються та здійснюються за кодом економічної класифікації видатків 3210 «Капітальні трансферти підприємства (установам, організаціям)» [7].

При цьому, хоча внесок до статутного капіталу і обліковується за кодом економічної класифікації 3210 «Капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям), фактично називати його капітальним трансфертом можна лише умовно, оскільки при передачі коштів як внеску до статутного капіталу право власності на них не переходить до комунального підприємства. Кошти передаються в господарське відання, або оперативне управління, формуючи при цьому статутний капітал.

Статутний капітал будь-якого підприємства є важливим джерелом формування його активів. Він поділяється на два фонди:

– фонд власних основних засобів;

– фонд власних оборотних засобів та засобів обігу.

Таким чином, плануючи в місцевому бюджеті внески в статний капітал комунального підприємства, можна вказувати їх цільове спрямування – на поповнення фонду власних основних засобів, або на поповнення фонду оборотних засобів та засобів обігу. У першому

випадку внески можуть здійснюватися основними фондами, або коштами на придбання комунальним унітарним підприємством основних фондів. У другому випадку – виключно грошовими коштами на поповнення власних оборотних засобів та засобів обігу.

При цьому, на нашу думку, відповідна міська рада у своєму рішенні може конкретизувати на що саме здійснюється внесок до статутного капіталу. Наприклад, «внесок у статутний капітал комунального підприємства «…» на придбання вантажного автомобіля марки «…». Можна, навпаки, взагалі не вказувати на що спрямовується внесок. У такому випадку, комунальне підприємство самостійно буде визначати напрями його використання.

Також, і що важливо, міські ради можуть здійснювати внески в статутні капітали комунальних підприємств з метою виконання ними конкретно визначених місцевих програм, за умови зазначення у цих програмах, що джерелом їх фінансування є статутний капітал відповідного комунального підприємства. У такому випадку у місцевому бюджеті має бути зазначено: «Внесок у статутний капітал комунального підприємства «…» на виконання Програми …..».

За своєю суттю внесок у статутний капітал – це є інвестиція власника у своє підприємство з метою отримання якоїсь вигоди – забезпечення виконання статутної діяльності, капіталізація майна з метою розширення діяльності, вихід на нові ринки, диверсифікація та диференціація діяльності, підвищення якості послуг, збільшення прибутку тощо. Якщо говорити про внески в статутний капітал комунального підприємства, то такі внески мають свої особливості. Комунальні підприємства створюються місцевими радами не з метою отримання прибутку, а, переважно, з метою виконання певних робіт, виробництва товарів і найчастіше, надання послуг– обслуговування житлового фонду, прибирання території міста, утримання парків та скверів, надання послуг з централізованого водопостачання і водовідведення тощо. Дуже часто комунальні підприємства є природніми монополістами на ринку, відповідно якість їх послуг буде прямо пропорційно залежати від наявної у них матеріально-технічної бази. Великою мірою можна навіть стверджувати, що комунальні підприємства виконують більше соціальну ніж економічну функцію.

У зв'язку з цим, інвестиції в комунальне унітарне підприємство через внески в його статутний капітал – це є трансферт, який здійснюється місцевою радою з метою підвищення ефективності та якості здійснення статутної діяльності таким підприємством. Під статутною діяльністю в даному випадку слід розуміти основну діяльність підприємства з метою здійснення якої воно створене і здійснення якої передбачено її статутом або іншим аналогічним документом.

Водночас, у будь-якому випадку, внесок у статутний капітал унітарного комунального підприємства є інвестицією і належить до капітальних видатків відповідного місцевого бюджету.

Важливим аспектом при здійсненні внесків у статутні капітали комунальних підприємств є визначення статусу коштів, які отримує комунальне підприємство як внесок в його статутний капітал – чи ці кошти є бюджетними, чи власними коштами підприємства.

Відповідно до статті 2 Бюджетного кодексу України, бюджетні кошти (кошти бюджету) – це належні відповідно до законодавства надходження бюджету та витрати бюджету. При цьому, надходження бюджету – це доходи бюджету, повернення кредитів до бюджету, кошти від державних (місцевих) запозичень, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів. Витрати бюджету – це видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів. Видатки бюджету – це кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом. До видатків бюджету не належать: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів (обов'язкових платежів) та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування [5].

Виходячи з даних визначень, на момент затвердження у відповідному місцевому бюджеті внесків у статутний капітал, такий внесок є бюджетним призначенням і, безперечно, якщо такі внески здійснюються грошовими коштами, такі кошти будуть бюджетними для розпорядника бюджетних коштів. На виконання рішення міської ради, перераховуючи внесок

до статутного капіталу, розпорядник бюджетних коштів перераховує комунальному підприємству бюджетні кошти. Однак, як тільки бюджетні кошти переходять до підприємства, вони стають коштами підприємства і їх витрачання вже не регламентується Бюджетним кодексом України, а здійснюється згідно зі статутом підприємства та, в разі затвердження, фінансовим планом підприємства.

Відповідно до Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 23.08.2013 р. № 938, листа Міністерства фінансів України від 29.01.2013 р. № 31-0560-13-10/2672 та роз'яснень Державної казначейської служби України від 12.05.2011 р. № 17-10/1196, від 07.12.2012 р. № 17-09/2504-18387 та від 11.03.2012 р. № 09.3-06-1/64-1314, для перерахування внесків у статутний капітал суб'єкта господарювання, що спрямовуються на приріст обігових коштів, перераховуються на рахунок суб'єкта господарювання без включення його до мережі як одержувача бюджетних коштів [8]. При цьому, згідно тих же роз'яснень, для перерахування внесків у статутний капітал суб'єкта господарювання з метою інвестування в необоротні активи, суб'єкт господарювання включається до мережі як одержувач бюджетних коштів і кошти використовуються відповідно до затвердженого плану використання бюджетних коштів.

Принципова різниця між даними двома формами фінансування внесків полягає в тому, що в першому випадку, коли суб'єкт господарювання не включається до мережі як одержувач бюджетних коштів, кошти йому перераховуються розпорядником на поточний рахунок у банку, а в другому випадку (коли підприємство включається до мережі) – на відкритий підприємством рахунок у казначействі. На нашу думку, такий розподіл не є обґрунтованим, оскільки немає значення на які цілі надаються кошти – чи на приріст обігових коштів, чи на приріст основних фондів. Як було доведено вище, внески в статутний капітал є інвестиціями, а надані інвестиції – це вже є власні, а не бюджетні кошти і отримувати їх підприємство повинно на власний поточний рахунок у комерційному банку, а не в казначействі.

Важливим аспектом здійснення внесків у статутний капітал комунального унітарного підприємства є здійснення контролю за цільовим та ефективним використанням таких внесків. Законодавство України, зокрема Господарський кодекс України, не містить жодних обмежень щодо використання статутного капіталу комунального підприємства чи іншого суб'єкта господарювання. При цьому, обмеження може встановити виключно той, хто здійснює такі внески. В контекстів внесків у статутний капітал комунального підприємства, це буде, відповідно, сільська, селищна, або міська рада – орган, який приймав рішення про здійснення самих внесків. Також комунальне підприємство може самостійно визначити напрями використання внесків у статутний капітал шляхом прописування напрямків їх використання у фінансовому плані підприємства, складеному відповідно до наказу Міністерства економіки України від 21.06.2005 р. № 173 «Про затвердження Порядку складання, затвердження та контролю виконання фінансових планів державних підприємств, акціонерних, холдингових компаній та інших суб'єктів господарювання, у статутному фонді яких більше 50 відсотків акцій (часток, паїв) належить державі, та їх дочірніх підприємств» [9].

Вищезгаданий Порядок визначає процедуру складання, затвердження (погодження) та контролю виконання фінансового плану державного комерційного та казенного підприємства, господарського товариства, у статутному фонді якого більше 50 відсотків акцій (часток, паїв) належать державі, суб'єкта господарювання, засновником якого є Кабінет Міністрів України. При цьому, складання фінансових планів комунальними унітарними підприємствами не є обов'язковим. Обов'язковість їх складання може бути передбачена виключно рішенням засновника таких комунальних підприємств – сільської, селищної, міської ради.

На нашу думку, фінансовий план – це внутрішній управлінський документ підприємства, який в тому числі повинен бути конфіденційним. Комунальне унітарне підприємство, попри свої особливості, все ж є суб'єктом ринку і функціонує в умовах конкурентного середовища. Оприлюднювати свої фінансові плани, а якщо їх затверджувати рішенням відповідної ради, то вони будуть публічними, означає показати конкурентам, в тому числі приватним, свої слабкі сторони, які можуть бути використані останніми в процесі тендерних закупівель, інших конкурсів на виконання робіт чи надання послуг. Тому складання фінансових планів

комунальними унітарними підприємствами та, відповідно, прописування в них показника «Внесок у статутний капітал» не є обов'язковим, а може здійснюватись менеджментом такого підприємства самостійно з метою планування його діяльності. Погодження такий фінансовий план не потребує. І за жодних умов, включення, або не включення до такого фінансового плану того чи іншого показника, в тому числі показника «Внесок у статутний капітал» не може слугувати причиною для трактування правомірності або неправомірності його здійснення. В тому ж випадку, якщо обов'язковість складання фінансових планів комунальними підприємствами визначено рішенням їх засновника (сільської, селищної, міської ради), то не подання, або несвоєчасне подання фінансового плану керівництвом комунального підприємства на затвердження, може призвести до санкцій, передбачених відповідним місцевим Порядком складання та затвердження фінансових планів комунальних підприємств, що є об'єктами спільної власності територіальної громади села, селища, міста. При цьому, знову ж таки, фінансовий план – це є плановий документ і фактичні показники діяльності підприємства можуть і зазвичай різняться з плановими як за суттю, так і за значеннями.

Тому контроль за використанням внесків у статний капітал комунального унітарного підприємства здійснюється виключно органом, який приймав рішення про їх здійснення, тобто сільською, селищною, міською радою. Саме відповідна рада може вимагати: затвердження фінансового плану із зазначенням в ньому в тому числі показника «Внески в статутний капітал» та звіту про його виконання або звіту про використання внесків у статутний капітал (без фінансового плану).

Потрібно також звернути увагу на відповідальність розпорядника коштів, через якого здійснюється фінансування внесків у статутний капітал комунального унітарного підприємства. Оскільки, як було доведено вище, кошти, отримані комунальним підприємством як внески в статутний капітал є власними коштами підприємствами, то відповідальність розпорядника коштів полягає у забезпеченні фінансування відповідних внесків у відповідності до Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів та рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради в якому передбачено здійснення внесків у статутний капітал комунального підприємства. Розпорядник коштів не здійснює і не повинен здійснювати жодного контролю за використанням внесків у статний капітал комунальним підприємством, якому вони надані Відповідно, розпорядник коштів також не несе жодної відповідальності за використання внесків у статутний капітал комунальним унітарним підприємством.

У тому випадку, якщо внески в статутний капітал комунального унітарного підприємства здійснювалися відповідною сільською, селищною, або міською радою із зазначенням напрямів його використання чи на виконання певної місцевої програми, то керівництво підприємство зобов'язане використати внески виключно на цілі, передбачені в рішенні.

Також слід зауважити, що перерахуванню внесків до статутного капіталу комунального унітарного підприємства на підставі відповідного рішення сільської, селищної, міської ради має здійснюватись після внесення змін до статуту відповідного підприємства в частині збільшення розміру статутного капіталу та реєстрації внесених змін Реєстраційною палатою.

Ще одним важливим аспектом здійснення внесків у статутний капітал комунального унітарного підприємства є правильне оподаткування таких операцій.

Згідно з пп. 14.1.81 Податкового кодексу України, інвестиції – це господарські операції, які передбачають придбання, в тому числі, корпоративних прав та/або цінних паперів в обмін на кошти або майно. Відповідно до пп. 136.1.3 Податкового кодексу України, для визначення об'єкта оподаткування не враховуються доходи у вигляді суми коштів або вартості майна, що надходять платнику податку у вигляді прямих інвестицій або реінвестицій у корпоративні права, емітовані таким платником податку [10].

Тобто, отримання майна у вигляді внесків до статутного капіталу комунального унітарного підприємства не спричиняє в податковому обліку збільшення доходів.

Відповідно до пп. 146.17.2 Податкового кодексу України до операцій з придбання прирівнюються операції з отримання основних засобів у разі їх внесення до статутного фонду (капіталу) платника податку. Первісною вартістю основних засобів, що включені до статутного капіталу підприємства, визнається їх вартість, погоджена засновниками

(учасниками) підприємства, але не вище звичайної ціни (п. 146.8 Податкового кодексу України) [10].

При переданні (внесенні) до статутного капіталу майна відбувається перехід права власності на таке майно, що відповідає визначенню постачання товарів, наведеному в пп. 14.1.191 Податкового кодексу України. Якщо і постачальник, і покупець є платниками ПДВ, то постачальник виписує податкову накладну, а покупець має право на відображення такої податкової накладної у складі податкового кредиту з ПДВ. Датою виникнення права у комунального унітарного підприємства на віднесення сум ПДВ до податкового кредиту в наведеному випадку є дата отримання майна, що підтверджується податковою накладною (п. 198.2 Податкового кодексу України). При цьому податковий кредит з ПДВ визначається, виходячи з вартості активів, погодженої засновниками (учасниками), але не вище рівня звичайних цін. Право на віднесення сум ПДВ до складу податкового кредиту виникає за умови використання таких активів в оподатковуваних ПДВ операціях (п. 198.3 Податкового кодексу України) [10].

Що стосується бухгалтерського обліку внесків у статутний капітал комунального унітарного підприємства, то наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України бухгалтерського обліку» від 27.06.2013 р. № 627 [11] внесено суттєві зміни до Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 [12]. Зокрема, у Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, назву рахунку 40 «Статутний капітал» викладено в редакції: «Зареєстрований (пайовий) капітал». В Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств й організацій зазначено, що рахунок 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал» призначено для обліку та узагальнення інформації про стан і рух статутного й іншого зареєстрованого капіталу, пайового капіталу підприємства відповідно до законодавства й установчих документів, а також внесків до оголошеного, але ще не зареєстрованого статутного капіталу.

За кредитом рахунку 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал» відображається збільшення зареєстрованого і пайового капіталу, а також надходження внесків до оголошеного, але ще не зареєстрованого статутного капіталу, за дебетом – його зменшення (вилучення).

Рахунок 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал» має такі субрахунки:

401 «Статутний капітал»;

402 «Пайовий капітал»;

403 «Інший зареєстрований капітал»;

404 «Внески до незареєстрованого статутного капіталу».

На субрахунку 401 «Статутний капітал» відображається статутний капітал господарських товариств, державних і комунальних підприємств.

За кредитом субрахунку 401 «Статутний капітал» відображається збільшення статутного капіталу, за дебетом – його зменшення (вилучення). Сальдо на цьому субрахунку повинно відповідати розміру статутного капіталу, який зафіксовано в установчих документах підприємства. Аналітичний облік статутного капіталу ведеться за видами капіталу за кожним засновником, учасником, акціонером тощо.

На субрахунку 402 «Пайовий капітал» відображається і узагальнюється інформація про суми пайових внесків членів споживчого товариства, колективного сільськогосподарського підприємства, житлово-будівельного кооперативу, кредитної спілки та інших підприємств, що передбачені установчими документами.

Пайовий капітал – це сукупність коштів фізичних і юридичних осіб, добровільно розміщених у товаристві для провадження його господарсько-фінансової діяльності.

Аналітичний облік за субрахунком 402 «Пайовий капітал» ведеться за видами капіталу.

На субрахунку 403 «Інший зареєстрований капітал» відображається зареєстрований капітал інших підприємств, зокрема приватних підприємств, формування якого передбачено в установчих документах.

На субрахунку 404 «Внески до незареєстрованого статутного капіталу» відображаються внески, які надходять для формування статутного капіталу, зокрема акціонерного товариства, після його оголошення і до реєстрації відповідних змін до установчих документів.

Сальдо субрахунку 404 після реєстрації статутного капіталу в установленому порядку списується у кореспонденції із кредитом субрахунку 401 «Статутний капітал», а якщо підприємству відмовлено у реєстрації статутного капіталу, у кореспонденції з дебетом субрахунку 404 відображаються операції з повернення активів, які надходили як внески.

Рахунок 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал» кореспондує за дебетом з кредитом рахунків: 30 «Каса», 31 «Рахунки в банках», 42 «Додатковий капітал», 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)», 45 «Вилучений капітал», 46 «Неоплачений капітал», 67 «Розрахунки з учасниками».

За кредитом рахунок 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал» кореспондує з дебетом рахунків: 10 «Основні засоби», 11 «Інші необоротні матеріальні активи», 12 «Нематеріальні активи», 14 «Довгострокові фінансові інвестиції», 15 «Капітальні інвестиції», 16 «Довгострокові біологічні активи», 20 «Виробничі запаси», 21 «Поточні біологічні активи», 22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети», 28 «Товари», 30 «Каса», 31 «Рахунки в банках», 35 «Поточні фінансові інвестиції», 41 «Капітал у дооцінках», 42 «Додатковий капітал», 43 «Резервний капітал», 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)», 46 «Неоплачений капітал», 50 «Довгострокові позики», 60 «Короткострокові позики», 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками», 66 «Розрахунки з оплати праці», 67 «Розрахунки з учасниками», 68 «Розрахунки за іншими операціями» [12].

Висновки та подальші дослідження. Підсумовуючи результати дослідження порядку і особливостей фінансування, використання, обліку, оподаткування та контролю внесків у статутні капітали комунальних підприємств, можна зробити наступні висновки та узагальнення:

1. Внески в статутні капітали комунальних унітарних підприємств плануються та здійснюються за кодом економічної класифікації видатків 3210 «Капітальні трансферти підприємства (установам, організаціям)» та є інвестиціями, які здійснюються їх засновниками – сільськими, селищними, міськими радами, основними фондами, оборотними засобами, грошовими коштами та / або товарами.

2. Кошти, надані комунальному підприємству як внесок до статутного капіталу є його власними коштами, а не бюджетними. Їх фінансування має здійснюватися без включення такого підприємства до мережі одержувачів коштів на поточний рахунок, відкритий в комерційному банку, незалежно від того чи вони спрямовуються на поповнення фонду власних основних засобів, чи на поповнення фонду оборотних засобів та засобів обігу.

3. Контроль за використанням внесків у статний капітал комунального унітарного підприємства здійснюється виключно органом, який приймав рішення про їх здійснення, тобто сільською, селищною, міською радою. Розпорядник коштів не несе жодної відповідальності за використання внесків у статутний капітал комунальним унітарним підприємством.

4. Отримання майна у вигляді внесків до статутного капіталу комунального унітарного підприємства не спричиняє в податковому обліку збільшення доходів. Право на віднесення сум ПДВ до складу податкового кредиту виникає за умови використання отриманих активів в оподатковуваних ПДВ операціях.

5. Бухгалтерський облік статутного капіталу комунального унітарного підприємства здійснюється на рахунку 401 «Статутний капітал». За кредитом цього рахунку відображається збільшення статутного капіталу, за дебетом – його зменшення (вилучення). Сальдо на цьому субрахунку повинно відповідати розміру статутного капіталу, який зафіксовано в установчих документах підприємства.

Література

1. Господарський кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс] / Офіц. сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page3.

2. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР [Електронний ресурс] / Офіц. сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр/page.

3. Кузьмін Д.Л. Основні засоби і основні фонди: порівняльний аспект / Д.Л. Кузьмін // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2012. – Вип. 2 (23) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ptmbo/2012_2/17.pdf.

4. Мальська М.П. Організація та планування діяльності туристичних підприємств / М.П. Мальська, О.Ю. Бордун [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://pidruchniki.ws/12800315/turizm/oborotni_fondi_oborotni_zasobi_pidpriyemstva.

5. Бюджетний кодекс України від 08 лип. 2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс] / Офіц. сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17.

6. Наказ Міністерства фінансів України «Про бюджетну класифікацію» від 14 січ. 2011 р. №11 [Електронний ресурс] / Офіц. сайт Мін. фін. України. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article%3Fart_id=356065&cat_id=355990.

7. Наказ Міністерства фінансів України «Про внесення змін до Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету» від 21 червн. 2012 р. № 754 [Електронний ресурс] / Офіц. сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1199-12.

8. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку казначейського обслуговування місцевих бюджетів» від 23 серп. 2012 р. № 938 [Електронний ресурс] / Офіц. сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1569-12.

9. Наказ Міністерства економіки України «Про затвердження Порядку складання, затвердження та контролю виконання фінансових планів державних підприємств, акціонерних, холдингових компаній та інших суб'єктів господарювання, у статутному фонді яких більше 50 відсотків акцій (часток, паїв) належить державі, та їх дочірніх підприємств» від 21 черв. 2005 р. № 173 [Електронний ресурс] / Офіц. сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0729-05.

10. Податковий кодекс України від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс] / Офіц. сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.

11. Наказ Міністерство фінансів України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку» від 27 черв. 2013 р. N 627 [Електронний ресурс] / Офіц. сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1242-13.

12. Наказ Міністерство фінансів України «Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку та Інструкції про його застосування» від 30 лист. 1999 р. N 291 [Електронний ресурс] / Офіц. сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99.

References

1. Economic code of Ukraine from January, 16, 2003 № 436-IV, Official site of Verkhovna Rada of Ukraine, available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page3.

2. Law of Ukraine "On local self-government in Ukraine" from May, 21, 1997 № 280/97-ВР / Official site of Verkhovna Rada of Ukraine, available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр/page.

3. Kuzmin, D.L. (2012), Fixed assets and capital assets: comparative aspect, Problems of theory and methodology of accounting, control and analysis, – Issue 2 (23), available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ptmbo/2012_2/17.pdf.

4. Malska, M.P. and Bordun, O.Yu. (2012), Organization and planning of tourist enterprises` activities, available at: http://pidruchniki.ws/12800315/turizm/oborotni_fondi_oborotni_zasobi_pidpriyemstva.

5. Budgetary code of Ukraine from July, 08, 2010 № 2456-VI, Official site of Verkhovna Rada of Ukraine, available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17.

6. Order of Finance Ministry of Ukraine "On budgetary classification" from January, 14, 2011 №11, Official site of Verkhovna Rada of Ukraine, available at: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article%3Fart_id=356065&cat_id=355990.

7. Order of Finance Ministry of Ukraine "On making alteration to the Instruction for application of economic classification to budget expenditures" from June, 21, 2012 № 754, Official site of Verkhovna Rada of Ukraine, available at: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1199-12.

8. Order of Finance Ministry of Ukraine "On approving the procedure of local budgets treasury services" from August, 23, 2012 № 938, Official site of Verkhovna Rada of Ukraine, available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1569-12.

9. Order of Ukrainian Ministry of Economy "On approving the procedure of drafting, assertion and control of fulfiling the financial plans of state enterprises, joint-stock, holding companies and other entities in the share capital of which more than 50 percent of shares (shares) are owned by the state, and their subsidiaries" from June, 21, 2005 № 173, Official site of Verkhovna Rada of Ukraine, available at: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0729-05.

10. Ukrainian Tax code from December, 02, 2010 № 2755-VI, Official site of Verkhovna Rada of Ukraine, available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.

11. Order of Finance Ministry of Ukraine "On approval of amendments to some legislative acts of Ukrainian Ministry of Finance concerning accounting" from June, 27, 2013 N 627, Official site of Verkhovna Rada of Ukraine, available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1242-13.

12. Order of Finance Ministry of Ukraine "On approval of the Chart of Accounts and instructions on its application" from November, 30, 1999 N 291, Official site of Verkhovna Rada of Ukraine, available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99.

УДК 311.21.

Чорний В.С.,
к.е.н., доцент кафедри економічного аналізу і статистики
Тернопільського національного економічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВИМІРЮВАННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ МІЖ ЯВИЩАМИ ТА ЇХ ОЗНАКАМИ В МИТНІЙ СТАТИСТИЦІ

Chornyi V.S.
cand. sci. (econ.), assistant professor of department
of economic analysis and statisticians
Ternopil National Economic University

MEASUREMENT PECULIARITIES OF THE RELATIONSHIPS BETWEEN PHENOMENA AND THEIR CHARACTERISTICS IN THE CUSTOMS STATISTICS

Постановка проблеми. Застосування статистичних методів у вивченні зовнішньої торгівельних відносин дає змогу отримати інформацію про стан зовнішньої торгівлі України, дослідити зв'язки та тенденції її розвитку як на національному, так і міжнародному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми аналізу зовнішньо торгівельних відносин України знайшли своє відображення в працях науковців різних економічних шкіл: Н.Е. Григорук, В.Л. Сельцовский, Л.І. Вишневецької, Б.І. Башкатов, Р.М. Моторін, В.И. Фомичев та ін. Однак у більшості наукових працях мало уваги приділено митній статистиці, зокрема особливостям вимірювання взаємозв'язків між явищами та їх ознаками. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою статті є формування системи показників оцінювання ЗЕД України, які вимірюють взаємозв'язки в сфері зовнішньоторговельного обороту і митних платежів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Один з найбільш загальних законів об'єктивного світу – є закон загального зв'язку і залежності між явищами суспільного життя.

Загальний термін «*кореляційно-регресійний аналіз*» забезпечує всебічне дослідження зв'язків, тобто виявляє такі залежності і дає їм кількісну характеристику.

Зокрема кореляційно-регресійний аналіз знаходить широке застосування в митній статистиці. Розглянемо його практичне застосування на прикладі даних митної статистики зовнішньої торгівлі України.

Таблиця 1

Динаміка зовнішньоторговельного обороту та митних платежів України з 2000 – 2011 рр.

Роки	Оборот, млрд.дол.	Митні платежі, млрд.грн.	Ранговані значення ознак	
	X (факторна ознака)	***У (результативна ознака)***	***X (факторна ознака)***	***У (результативна ознака)***
2000	28,53	5248,1	28,53	5248,1
2001	32,04	6457,6	32,04	6457,6
2002	34,93	9918,8	34,93	9918,8
2003	46,09	14013,0	46,09	14013,0
2004	65,91	18065,5	65,91	18065,5
2005	70,36	30974,5	70,36	30974,5
2006	83,41	41147,7	83,41	41147,7
2007	109,91	54119,5	85,13	83116,0
2008	152,5	96047,2	109,91	54119,5
2009	85,13	83116,0	129,35	85911,6
2010	129,35	85911,6	152,50	96047,2
2011	171,03	114816,7	171,03	114816,7

Джерело: [7; 8]

Коефіцієнт кореляції при лінійній залежності служить як мірою тісноти зв'язку, так і показником, що характеризує ступінь наближення кореляційної залежності між x та y до лінійного. Тому близькість значення r до 0 в одних випадках може означати відсутність зв'язку між x і y, а в інших свідчити про те, що залежність наближена до лінійної.

$$r = \frac{\overline{xy} - \overline{x} * \overline{y}}{\sigma_x \sigma_y} = (5547670{,}6 - 84{,}099 * 46653{,}02) / (45{,}763 * 37473{,}0898) = 0{,}947.$$

Для того, щоб оцінити значимість (суттєвість) самого *r*, і відповідно, виміряний зв'язок між *x* і *y*, необхідно розрахувати середню квадратичну помилку коефіцієнта кореляції σ_r. Оцінка значимості (суттєвості) *r* заснована на зіставленні значення *r* з його середньою квадратичної помилкою: $\frac{|r|}{\sigma_r}$.

Таким чином:

$$\sigma_r = \frac{\sqrt{1-r^2}}{\sqrt{n-2}} = \frac{\sqrt{1-0{,}947^2}}{\sqrt{12-2}} = 0{,}320/3{,}162 = 0{,}101;\ t_{Ðîçð} = \frac{|r|}{\sigma_r} = 0{,}947/0{,}101 = 9{,}333.$$

За табличним розподілом *t*-критерія Стьюдента можна стверджувати, що при числі ступенів точності v = 12 - 2 = 10 і ймовірності β = 95% (рівень значимості α = 1 - β = 0,05 $t_{ТАБЛ}$ = 2,2281, а при ймовірності 99% (α = 0,01) $t_{ТАБЛ}$ = 3,169, отже, $t_{Ðîçð} > t_{ТАБЛ}$, що дає можливість вважати лінійний коефіцієнт кореляції *r* = 0,947 значимим (суттєвим).

Підбір рівняння регресії являє собою математичний опис зміни взаємокорелюючих величин за емпіричними (фактичними) даними. Рівняння регресії має визначити, яким буде

середнє значення результативної ознаки *y* при тому чи іншому значенні факторної ознаки *x*, якщо інші фактори, що впливають на *y* не пов'язані з *x*. Іншими словами, рівняння регресії можна розглядати як вірогідний гіпотетичний функціональний зв'язок величини результативного ознаки *y* зі значеннями факторної ознаки *x*.

Для ілюстрації відмінностей між емпіричними та теоретичними лініями регресії побудуємо графік (рис 1).

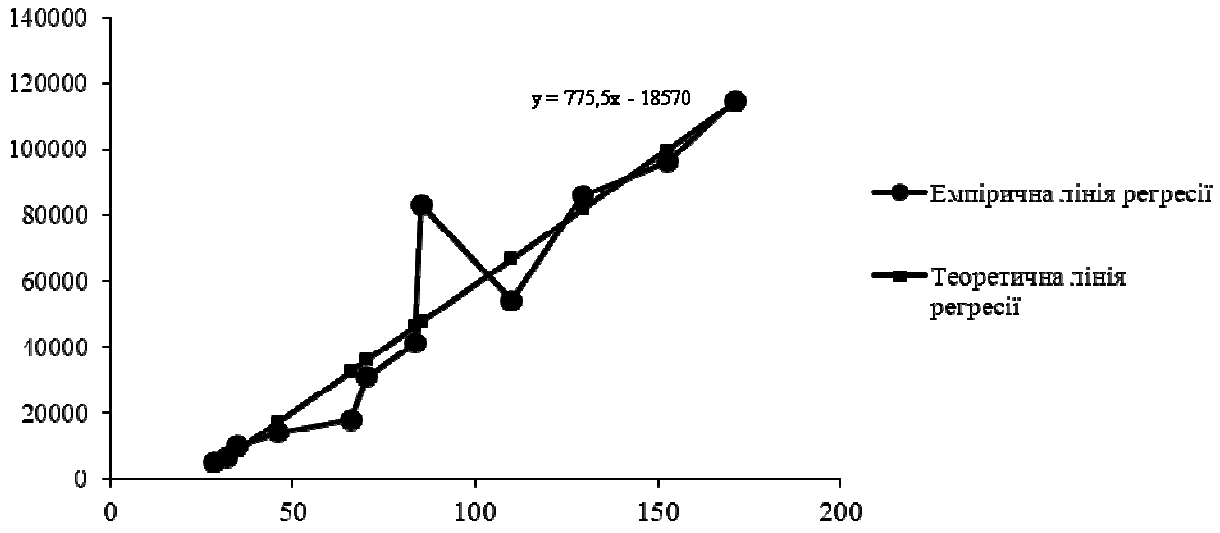

Рис.1. Графік емпіричної та теоретичної ліній регресії

Джерело: [7; 8]

З рисунка 1 видно, що між емпіричною та теоретичною лініями регресії існують невеликі відмінності, тому необхідно оцінити значимість коефіцієнта регресії, а для цього потрібно визначити середню помилку параметрів рівняння регресії та порівняти її з цією помилкою.

Перевірка значимості (суттєвості) окремих параметрів рівняння регресії здійснюється за допомогою критерію Фішера.

Порівнюючи розрахункове значення критерію Фішера $F_Ð = \frac{(n-k)\sum(\hat{y}_t - \bar{y})^2}{(k-1)\sum(\hat{y}_t - y)^2} = \frac{(12-2)*15115636214{,}03}{(2-1)*1735151849{,}83} = 87{,}11$ з табличним F_m = 4,96, обумовлений з при числі ступенів точності $v_1 = k - 1 = 2 - 1 = 1$ и $v_2 = n - k = 12 - 2 = 10$ при стандартному рівні значимості α = 0,05, можна зробити висновок, що рівняння регресії значиме. (F_m – наведено у спеціально розроблених Фішером математичних таблицях).

Розрахунок *коефіцієнта еластичності* показує, на скільки відсотків змінюється в середньому результативна ознака *y* при зміні факторної ознаки *x* на 1%.

Так, для лінійної залежності $\hat{y}_x = a_0 + a_1 x$ ($a_1 = 775{,}55$, a_0=-18570) коефіцієнт еластичності визначається за формулою : $Å = a_1 \frac{x}{a_0 + a_1 x}$. Підставляючи різні значення *x*, отримаємо різні значення *E*. Так, наприклад, при *x* =100 коефіцієнт еластичності $Å = \frac{775{,}55*100}{-18570 + 775{,}55*100}$ = 1,314,

а при *x* = 150 відповідно $Å = \frac{775{,}55*150}{-18570 + 775{,}55*150}$ = 1,190 і т.д.

Це означає, що при збільшенні зовнішньоторговельного товарообігу *x* з 100 до 101 млрд.дол. (тобто на 1%), величина митних платежів зросте в середньому на 1,314%; при збільшенні *x* з 150 до 151,5 млрд.дол. (тобто на 1%), величина митних платежів *y,* зросте на 1,190% і т.д.

Висновки та подальші дослідження. Таким чином, усі проведені розрахунки засвідчують, що між обсягом зовнішнього товарообороту України та величиною митних платежів, котрі надходять до державного бюджету, існує пряма залежність. Зокрема, це доводять:

– розрахований коефіцієнт кореляції при лінійній залежності r = 0,947;

– перевірка значення r на основі t-критерію Стьюдента, якщо $t_{Ðîçð} > t_{ТАБЛ}$, ($t_{Ðîçð} = 9{,}333 > t_{ТАБЛ} = 3{,}169$);

– перевірка значимості рівняння регресії за допомогою критерію Фішера, $F_p > F_m$ ($F_p = 87{,}11 > F_m = 4{,}96$);

– розраховані коефіцієнти еластичності при x =100 $\mathring{A}$ = 1,314%, та при x = 150 $\mathring{A}$ = 1,190%.

Отже, в сукупності усі перелічені складові статистичного аналізу відповідають методології митної статистики, а наведені методологічні підходи до розробки можна розглядати у контексті вдосконалення методики вивчення взаємозв'язків між явищами та їх ознак.

Література

1. Башкатов Б.И. Практикум по международной экономической статистике / Б.И. Башкатов. – М. : Издательство «Дело и сервис» 2001. – 208 с.

2. Вишневецька Л.І. Митна статистика : навч. посібник / Л.І. Вишневецька – К. : видавничий дім «Професіонал», 2008. – 352 с.

3. Григорук Н.Е. Статистика внешнеэкономических связей : учебник / Н.Е. Григорук – М. : Финансы и статистика, 1993. – 288 с.

4. Єріна А.М. Теорія статистики : практикум / А.М. Єріна, З.О. Пальян. – К. : Товариство "Знання", КОО, 1997. – 325 с.

5. Загальна теорія статистики : підручник / Є.І. Ткач, З.О. Насінник, І.М. Шост та ін. – Тернопіль: Лідер, 2001. – 386 с.

6. Захожай В.В. Практикум з основ статистики : навч. посіб. / В.В. Захожай, І.І. Попов, О.В. Коваленко. – К. : МАУП, 2001. – 176 с.

7. Статистичний щорічник України за 2011 рік / За ред. О.Г. Осауленка. – К. : ТОВ «Август Трейд», 2012 – 560 с.

8. Державна митна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.customs.gov.ua/dmsu/control/cstat/f2/ showstat

References

1. Bashkatov, B. (2001), *Praktikum po mezhdunarodnoy ekonomicheskoy statistike* [Practicum on the international economic statistics], Izdatel'stvo «Delo i servis», Moscow, Russia, 208 p.

2. Vishnevetska, L. (2008), *Mytna statystyka* [Customs statistics], tutorial, Vydavnychyi dim «Profesional», Kyiv, Ukraine, 352 p.

3. Grigoruk, N. (1993), *Statistika vneshneekonomicheskikh svyazey* [Statistics of foreign economic relations], textbook, Finansy i statistika, Moscow, Russia, 288 p.

4. Yerina, A. and Palian, Z. (1997), *Teoriia statystyky* [Theory of statistics], Tovarystvo "Znannia", KOO, Kyiv, Ukraine, 325 p.

5. Tkach, Ye., Nasinnyk, Z., Shost, I. etc. (2001), *Zahalna teoriia statystyky* [General theory of statistics], textbook, Lider, Ternopil, Ukraine, 386 p.

6. Zakhozhai, V., Popov, I. and Kovalenko, A. (2001), Praktykum z osnov statystyky [Practicum on the basics of statistics], tutorial, MAUP, Kyiv, Ukraine, 176 p.

7. Statistical yearbook of Ukraine for 2011 (2012), TOV «Avhust Treid», Kyiv, Ukraine, 560 p.

8. The state customs service Ukraine, available at:http://customs.gov.ua/dmsu/control/cstat/f2/ showstat

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

УДК 33.658:005.5

Гуца О.Н.,
к.т.н., доцент кафедры экономической кибернетики и управления экономической безопасностью
Харьковский национальный университет радиоэлектроники

ВНЕДРЕНИЕ ПРОЦЕССНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА В УПРАВЛЕНИЕ ПРЕДПРИЯТИЕМ КАК ОСНОВА ЕГО ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Hutsa O.N.,
cand. sci. (engineering), assistant professor of the department of economic cybernetics and management of economic security,
Kharkiv national university of radio electronics

INTRODUCTION OF THE APPROACH TO PROCESS MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE AS THE BASIS OF IT ECONOMIC SECURITY

Постановка проблемы. Многочисленные исследования показывают, что обеспечение экономической безопасности предприятия (ЭБП) возможно только при комплексном и системном подходе к ее организации – своевременном и упреждающем выявлении и устранении отрицательных факторов, в частности - внутренних. Но при этом не приводится описания конкретных мер, которые бы предупреждали и (или) устраняли отрицательное влияние этих факторов на ЭБП.

Анализ последних исследований и публикаций. Проанализируем существующие публикации в направлениях, связанных с тематикой статьи.

1. Определение понятия ЭБП

Первоначально понятие ЭБП рассматривалось как обеспечение условий сохранения коммерческой тайны и других секретов предприятия, чему посвящены многие публикации, среди которых можно назвать работы [1], [2] и ряд других.

Трансформационный период экономики постсоветских государств заставил посмотреть гораздо шире на проблему ЭБП. В это время экономическая безопасность начинает связываться в том или ином виде с внешней и внутренней экономической угрозой. В качестве примера можно привести определение: «… экономическая безопасность – это состояние его защищенности от негативного влияния внешних и внутренних угроз, дестабилизирующих факторов, при котором обеспечивается устойчивая реализация основных коммерческих интересов и целей уставной деятельности» [3].

Анализируя существующие подходы к проблеме ЭБП, А.В. Козаченко, В.П. Пономарев, А.Н. Ляшенко делают следующие выводы [4]: «ЭБП складывается из нескольких функциональных составляющих, которые для каждого конкретного предприятия могут иметь различные приоритеты в зависимости от характера существующих угроз. Основным фактором, определяющим состояние ЭБП, является обладание предприятием устойчивыми конкурентными преимуществами. Эти преимущества должны соответствовать

стратегическим целям предприятия. На основании сделанных выводов можем сформулировать собственное определение: «ЭБП – это наличие конкурентных преимуществ, обусловленных соответствием материального, финансового, кадрового, технико-технологического потенциалов и организационной структуры предприятия его стратегическим целям и задачам».

Похожее определение также дано в [5]: «ЭБП - это такое состояние корпоративных ресурсов (ресурсов капитала, персонала, информации и технологии, техники и оборудования, прав) и предпринимательских возможностей, при котором гарантируется наиболее эффективное их использование для стабильного функционирования и динамического научно- технического и социального развития, предотвращение внутренних и внешних отрицательных влияний (угроз)».

2. Определение внутренних факторов, влияющих на ЭБП

В литературе существует множество классификаций ЭБП [6; 7]:

- по источнику (внутренние, внешние);
- по природе возникновения (политические, криминальные, конкурентные, контрагентские, прочие);
- по вероятности реализации (реальные, потенциальные);
- по объекту посягательства (информация, персонал, финансы, товарно-материальные ценности, деловая репутация и прочее);
- по возможности прогнозирования (прогнозируемые, непрогнозируемые);
- по величине ожидаемого ущерба (катастрофические, значительные, вызывающие трудности);
- прочие классификационные признаки.

Рассмотрим более подробно некоторые перечни внутренних причин и факторов, влияющих на ЭБП. По мнению Н.П. Шморгуна, к внутренним факторам относятся: «… низкий уровень техники и технологии; низкий уровень организации производства; использование кредитов на невыгодных условиях; плохая клиентура предприятия; отсутствие портфеля заказов; быстрое и незапланированное расширение хозяйственной деятельности» [8].

Для каждого предприятия внешние и внутренние угрозы сугубо индивидуальны. Вместе с тем, на взгляд Г.И. Лянного, указанные категории включают отдельные элементы, которые приемлемы практически к любому субъекту хозяйственной деятельности: «К внутренним угрозам и дестабилизирующим факторам относятся действия или бездействия (в том числе умышленные и неумышленные) сотрудников предприятия, противоречащие интересам его коммерческой деятельности, утечка или утрата информационных ресурсов, подрыв делового имиджа предприятия в бизнес-кругах, возникновение проблем во взаимоотношениях с реальными и потенциальными партнерами, конфликтных ситуаций с представителями криминальной среды, конкурентами, контролирующими и правоохранительными органами, производственный травматизм или гибель персонала и т.д» [3].

3. Степень влияния внутренних факторов на ЭБП

Степень влияния можно рассмотреть на примере статистики причин банкротств предприятий.

Так, в США только около 1% действующих компаний ежегодно становятся банкротами. При этом, как правило, 1/3 банкротств вызываются внешними, 2/3 – внутренними факторами [8]. Что же касается отечественных предприятий, то для них характерно обратное соотношение [9].

По другим данным в развитых зарубежных странах внешние факторы составляют 10-15%, внутренние 85-90% [10]. Мировая статистика говорит о том, что основными причинами банкротства предприятий являются [11]:

- недостаток управленческого опыта у руководителей и владельцев предприятий (слабый менеджмент) - 18%;
- узкий профессионализм лиц, принимающих решения, - 20%;
- несоответствия управления требованиям, диктуемым внешней средой, - 45%.

Если рассматривать Россию, то Е.П. Жарковская и Б.Е. Бродский считают, что там внешние и внутренние факторы составляют примерно по 50% [10]. В работе О.В. Антоновой утверждается, что наиболее часто причинами несостоятельности предприятий являются

внутренние факторы. Согласно другой точке зрения, для российской действительности 2/3 причин несостоятельности - внешние причины, 1/3 - внутренние причины, связанные с производственно - хозяйственной деятельностью предприятия [12].

4. Необходимость предупреждения отрицательного влияния внутренних факторов на ЭБП

В работе Н.Б. Тумара [13] проведено следующее обоснование применения превентивных мер для повышения уровня ЭБП: «Реактивный и превентивный подходы логически соответствуют, правда, с некоторыми оговорками, таким сложившимся понятиям, как «пассивная оборона» и «активная оборона». Пассивная оборона, хоть и более затратна по ресурсам и заведомо травматична для пользователя, тем не менее, всегда находится в состояние готовности и действует как дополнительный страхующий фактор, последний рубеж обороны, неотъемлемый компонент всей системы обороны.

Совершенно очевидно, что реактивный подход лучше оставлять «на крайний случай», когда не срабатывает политика превенции, то есть предупреждения неприятностей. В идеале предприятие должно стремиться к получению упреждающей информации, благодаря которой можно уже на дальних подступах распознавать реальные угрозы и достаточно далеко обходить их, либо нейтрализовать». Далее Н.Б. Тумар делает вывод, что: «Гораздо более целесообразным является максимально возможное использование превентивного компонента, рациональных упреждающих действий» [13].

5. Меры по предупреждению и устранению отрицательного влияния внутренних факторов на ЭБП

В научных публикациях недостаточно предложений конкретных мер для решения данной проблемы - в многочисленной литературе обычно написано, что такие меры нужно разрабатывать и внедрять. В качестве примера можно привести цитату из К.В. Коваленко «… наибольшее значение в деле обеспечения экономической безопасности предпринимательства принадлежит первичным, т.е. экономико-правовым и организационным мерам, поскольку именно они обеспечивают фундамент системы безопасности, в отличие от вторичных - технических, физических и других мероприятий» [14].

6. Определение понятий функционально-ориентированного и процессно-ориентированного подхода к управлению предприятием

По существу до конца XX-го века, при организации бизнеса и управлении деловой активностью практически повсеместно применялись методы классической теории организации Ф. Тейлора, которую он изложил в книге «Принципы научного управления», 1911 г. Данная теория основана на принципах разделения труда, сформулированных еще А. Смитом в его книге «Богатство наций», опубликованной в 1776 году. Эта теория без значительных изменений является, по сути, фундаментом существующего функционально-ориентированного подхода (ФП) к управлению предприятием.

Основоположники инженерного подхода к организации бизнеса (частью которого является процессно-ориентированный подход (ПП) к управлению предприятием) М. Хаммер и Дж. Чампи, в свою очередь, описывают проблемы, неминуемо возникающие, по сути дела, при условии безграничного царствования ФП. По их мнению [15], разбивая естественный процесс на множество мелких задач, предприятие вынуждено прибегать к помощи «Школы Организации бизнеса имени Шалтай-болтая», так как вынуждено нанимать «всю королевскую конницу и всю королевскую рать», чтобы снова собрать фрагментированный процесс воедино. У этой «конницы» и у этой «рати» есть конкретные должности в штатном расписании предприятия (плановик, аудитор, экспедитор, контролер, связной, управляющий и т.д.), но они всего лишь «клей», скрепляющий тех, кто на самом деле делает реальную работу. К потребительской стоимости изготавливаемой продукции они никогда ничего не добавляют. Однако, судя по размеру и динамике роста накладных расходов, «большинство компаний платят больше за «клей», чем за саму работу, а это – лучшее средство для того, чтобы оказаться в беде».

В [16] приведено следующее сравнение указанных выше подходов: «ФП был вполне оправдан в условиях постоянно увеличивающегося спроса, ускоряющего рост компаний, при наличии гарантированных рынков сбыта. Его суть заключается в управлении наборами функций. Весь набор активностей организации разбивается на наборы функций (однородных и специализированных), которые сосредотачиваются в отдельных

подразделениях. Подразделения выстраиваются в иерархические структуры. Управление такой структурой и сводится фактически к управлению функциями. ФП довольно прост, понятен сотрудникам организаций, легко усваивается и тиражируется по горизонтали и вертикали путем наращивания иерархий».

Переход на ПП означает переход на управление деятельностью предприятия в отличие от управления структурами, характерного для функционального подхода.

Вся деятельность предприятий состоит из двух видов активностей: повторяющихся (которые приходится осуществлять периодически либо в случае наступления определенных событий) и «разовых», уникальных по составу, которые не повторяются в дальнейшем в таком виде. Первый вид активностей называется процессами, второй – мероприятиями, проектами, программами и т.п. Если это так, то управлять деятельностью компании – значит управлять ее процессами (Process Management) и проектами (Project Management).

Однако структуры тоже предназначены для управления деятельностью! ФП в этом смысле должен просто выводиться из ПП: для того, чтобы правильно сформировать наборы функций для управления, надо знать как раз процессы. Но, нарезая процессы на функции и объединяя их в наборы, ФП не имеет ввиду процессы, он опирается на опыт, на эмпирически устанавливаемые перечни функций.

Основными преимуществами ПП перед ФП являются:

1) повышение скорости реакции компании на изменения за счет исключения из процесса излишних/не влияющих на результат контрольных точек и связанных с ними действий по передаче информации;

2) обеспечение нацеленности всех сотрудников на результат (продукт, услугу). При ФП деятельность подразделений направлена на удовлетворение требований руководителя, а не клиента;

3) сокращение затрат, связанных с дублированием функций и затрат, не необходимых для достижения результата.

Следовательно, ПП позволяет организовать деятельность таким образом, чтобы она была гибкой, направленной на постоянное улучшение качества конечного продукта, снижение его стоимости и удовлетворение клиента».

Из анализа публикаций можно сделать следующие выводы:

1) ЭБП в значительной мере – это наличие конкурентных преимуществ и соответствующее состояние корпоративных ресурсов;

2) большинство конкурентных преимуществ и корпоративных ресурсов представляют собой внутренние факторы, влияющие на состояние ЭБП. Внутренние факторы условно делятся на группы, которые связанны с производственными и организационными процессами, персоналом, финансами;

3) для Украины порядка 1/3 всех банкротств предприятий вызвано внутренними факторами;

4) отрицательное влияние внутренних факторов на ЭБП лучше предупреждать, а не исправлять;

5) на данный момент конкретных мер по предупреждению и устранению отрицательного влияния внутренних факторов на ЭБП не предлагается;

6) ПП к управлению предприятием является более прогрессивным и соответствующим современному состоянию экономики, чем традиционный ФП.

Постановка задачи. Цель работы – показать, что внедрение процессно-ориентированного подхода в управление является комплексным решением при предупреждении и устранении отрицательного влияния внутренних факторов на экономическую безопасность предприятия.

Изложение основного материала исследования. Перед тем, как рассмотреть, как происходит внедрение ПП на предприятии, определим понятия **процесс** и **проект**.

Процесс - это связанный набор повторяемых действий (функций), которые преобразуют исходный материал и (или) информацию в конечный продукт (услугу) в соответствии с предварительно установленными правилами.

Проект - уникальный процесс, состоящий из набора взаимоувязанных и контролируемых работ (функций) с датами начала и окончания, и предпринятый, чтобы

достичь цели соответствия конкретным требованиям, включая ограничения по времени, затратам и ресурсам.

Состав бизнес-процессов (БП) организации определяется спецификой ее деятельности. Обычно БП предприятия разделяют на основные и вспомогательные. Основными БП называют те, результаты которых обеспечивают создание основного продукта или услуги организации. К ним относят: продажи, производство, снабжение и другие. Вспомогательные - поддерживают эффективное функционирование основных процессов. Такими БП являются: юридическое обеспечение, управление финансами, управление персоналом и другие.

Внедрение процессно-ориентированного управления организацией предполагает комплекс работ по идентификации ее БП, описанию их структуры, установке показателей их эффективности, а также определению процедур управления процессами.

Процедуры управления БП реализуется как проектным образом (чаще всего на сегодняшний день), так и процессным (т.н. цикл Continuous Process Improvement (CPI)). **Проектный подход** предполагает реализацию время от времени специального проекта для того, чтобы пересмотреть часть БП, не удовлетворяющих современным требованиям. В состав проектной группы обязательно включаются эксперты, хорошо знающие существующий БП (если речь идет о совершенствовании БП). В случае реинжиниринга таких экспертов, напротив, должно быть мало, и их роль сводится к критике решений группы. **Процессный подход (CPI)** подразумевает, что компания может иметь в числе прочих БП специальный, целью которого является усовершенствование БП компании и управление их структурой.

Управление результатами БП в ходе их реализации и управление структурой (дизайном) БП - **два вида деятельности по управлению процессами**.

Управление структурой процессов подразумевает проектирование (инжиниринг) или усовершенствование БП и, соответственно, определение или корректировку показателей его эффективности, внедрение БП в повседневную практику компании, мониторинг значений его показателей, анализ отклонений показателей и принятие решений о направлениях дальнейшего усовершенствования БП.

Усовершенствование БП может проходить в двух формах: революционной (**реинжиниринг**) и эволюционной (**совершенствование**). Реинжиниринг фактически проектирует новый БП на месте существующего (без оглядки на то, что есть). Такой метод обычно рискован и требует радикальной перестройки деятельности и больших вложений, но способен дать столь же радикальные результаты, меняя характеристики БП в разы, а то и в десятки раз. Совершенствование же БП опирается на процессы «как есть» и дает улучшение характеристик на 20-30% (типичные цифры). Этот метод гораздо менее рискован, но не способен радикально изменить ситуацию.

После того, как БП описан, проанализирован и усовершенствован, необходимо обеспечить возможность его выполнения, то есть внедрить БП в деятельность организации. Для этого определяются мероприятия, выполнение которых необходимо для работы как самого БП, так и сотрудников в рамках нового процесса, например, дополнение положения о премировании сотрудников пунктом о премировании/депремировании за результаты работ в рамках БП, проведение мероприятий по обучению сотрудников работе в рамках нового БП и т.д. Назначаются ответственные за намеченные мероприятия и сроки их выполнения. Все эти мероприятия сводятся в Плане перехода к усовершенствованному БП.

Ключевым моментом во внедрении и дальнейшем управлении БП является назначение и мотивирование т.н. **владельца** БП, который должен осуществлять повседневное управление БП и который отвечает за его результаты. Владелец БП - лицо, несущее полную ответственность за БП и наделенное полномочиями в отношении этого БП (как по принятию оперативных решений, так и в отношении структуры БП). Этот сотрудник и является основным «мотором» повышения эффективности БП.

Для того чтобы убедиться в эффективности усовершенствованного БП после его внедрения, а также для своевременной инициации повторного совершенствования БП при появлении новых требований к его результатам производится учет и контроль показателей эффективности (результативности) БП. Фактические показатели анализируются на предмет отклонений от запланированных или от необходимых в соответствии с новыми требованиями, предъявляемыми к БП. Выясняются причины отклонений и принимаются

решения о необходимости проведения корректировки или дальнейшего усовершенствования БП.

Дальнейшая деятельность сводится к **управлению регулярным выполнением БП (оперативное управление),** которое предполагает шаги по планированию показателей БП, мониторингу выполнения БП и контролю достижения его показателей, анализу причин отклонений показателей и принятию решений об оперативных воздействиях на БП.

Успешное внедрение ПП – непростая задача. В этом контексте принципиально важно использование **профессиональных инструментальных средств**, позволяющих описывать и анализировать БП, делать их более прозрачными и управляемыми.

Применение инструментальных средств позволяет существенно сократить сроки проектов, повысить качество результатов, хранить информацию о БП в едином формате, удобно, непротиворечиво, генерировать на основе моделей регламентные документы и т.д. Это очень важный вопрос для предприятий численностью больше 100-500 человек. Без инструмента решение описанных выше задач практически невозможно, по крайней мере, чрезвычайно трудоемко и дорого.

Рассмотрим некоторые результаты реализации ПП и их влияние на ЭБП:

– обеспечивается согласованность результатов операций в рамках БП (влияние на ЭБП – оптимизируются производственные и организационные процессы, т.к. исчезают противоречиями в действиях и интересах функциональных подразделений организации);

– снижаются накладные расходы и, как следствие, стоимость результата БП (влияние на ЭБП – улучшается финансовое состояние, оптимизируются производственные и организационные процессы, т.к. нет необходимости в частой передаче информации и промежуточных результатов между функциональными подразделениями и в большом числе ненужных операций, порождаемых отсутствием понимания исполнителями своей роли в процессе);

– за счет исключения операций передачи информации по иерархии управления сокращается время выполнения БП при одновременном повышении качества выполняемых работ (влияние на ЭБП – оптимизируются производственные и организационные процессы, т.к. фактически деятельность руководителей направлена на то, чтобы «склеить» функции в процессы – естественно, что при этом искажается передаваемая информация и ухудшается качество результата);

– возникает возможность оценки эффективности операций (функций), выполняемых в рамках БП, с точки зрения эффективности БП в целом (влияние на ЭБП – улучшается финансовое состояние, оптимизируются производственные и организационные процессы, т.к. результаты работы сотрудников оцениваются с точки зрения добавления стоимости конечному результату процесса);

– появляется возможность построить систему мотивирования персонала, базирующуюся на поощрении сотрудников в зависимости от достижения результатов БП, в которых они участвуют (влияние на ЭБП – улучшаются взаимоотношения в коллективе, т.к. при ФП заинтересованность сотрудников в конечном результате процесса отсутствует - основным потребителем итогов их работ являются функциональные руководители).

Выводы и дальнейшие исследования. Внедрение процессно-ориентированного подхода в управление предприятием предупреждает и устраняет (либо снижает) отрицательное влияние всех групп внутренних факторов, связанных с производственными и организационными процессами, персоналом, финансами. Можно утверждать, что внедрение данного подхода может стать основой экономической безопасности предприятия.

Литература

1. Марущак А.І. Правові основи захисту інформації з обмеженим доступом : курс лекцій / А.І. Марущак. – К. : КН, 2007. – 208 с.

2. Солодкий В.С. Технические средства защиты информации с ограниченным доступом : монография / В.С. Солодкий, В.А. Тимофеев. – Харьков: ХНУРЭ, 2013. – 228 с.

3. Лянной Г.И. Экономическая безопасность предприятия [Электронный ресурс] / Г.И. Лянной. – «BEST OF SECURITY» №7 (Июль, 2006). – Режим доступа: http://bos.dn.ua/view_article.php?id_article=27

4. Козаченко А. В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения / А.В. Козаченко, В.П. Пономарев, А.Н. Ляшенко. – К. : Либра, 2003. – 280 с.

5. Экономика предприятия : учебник / Под общ. ред. д-ра екон. наук, проф. С.Ф. Покропивного. – Пер. с укр. 2-го перераб. и доп. изд. – К. : КНЭУ, 2002. – 608 с.

6. Гапоненко В.Ф. Экономическая безопасность предприятий. Подходы и принципы / В.Ф. Гапоненко, АЛ. Беспалько, А.С. Власков. – М. : Издательство «Ось-89», 2007. – 208 с.

7. Гнилицкая Л.В. Теоретико-методологические и прикладные основы обеспечения экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности : монография / Л.В. Гнилицкая, А.И. Захаров, П.Я. Пригунов. – К. : Дорадо-Друк, 2011. – 290 с.

8. Шморгун Н.П. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / Н.П. Шморгун, І.В. Головко. – К. : ЦНЛ, 2006. – 528 с.

9. Рогатенюк Э.В. Банкротство предприятия: сущность, виды, причины, факторы / Э.В. Рогатенюк // Экономика Крыма. – № 4(33). – 2010. – С. 254-260

10. Жарковская Е.П. Антикризисное управление: учебник / Е.П. Жарковская, Б.Е. Бродский. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Омега-Л, 2005. – 356 с.

11. Павлова Е.В. Превентивное антикризисное управление предприятием на основе методов риск-менеджмента: автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.05 Е.В. Павлова. – ГУЭФ, С-Пб., 2006. – 21 с.

12. Антонова О.В. Управление кризисным состоянием организации (предприятия): учеб. пособие для вузов / Антонова О.В. ; под ред. В.А. Швандара. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 141 с.

13. Тумар Н.Б. Экономическая безопасность предприятия : монография / Н.Б. Тумар. – Харьков, 2006. – 146 с.

14. Коваленко К.В. Основи створення комплексної системи економічної безпеки підприємства: теоретичний аспект / К.В. Коваленко // Вісник ДонНУЕТ імені Михайла Туган-Барановського : Серія Економічні науки. – 2008. – № 3. – С. 134-139.

15. Хаммер М. Реинжиниринг корпораций: Манифест революции в бизнесе / М. Хаммер, Дж. Чампи. – М. : Финансы и статистика, 1997. – 332 с.

16. Вишняков О.В. Процессно-ориентированный подход в управлении организацией [Электронный ресурс] / О.В. Вишняков, И.П. Дятлова. – Режим доступа: http://pmteam.ru/upload/image/article6.pdf

References

1. Marushchak, A.I. (2007), *Pravovi osnovy zakhystu informatsii z obmezhenym dostupom* [Legal bases of information security with limited access], KN, Kyiv, Ukraine, 208 p.

2. Solodkiy, V.S. and Timofeev, V.A. (2013), *Tekhnicheskie sredstva zashchity informatsii s ogranichtnnym dostupom* [Technical means of information security with limited access], monograph, KhNURE, Kharkiv, Ukraine.

3. Liannoy, G.I. (2006, July), "Economic Security of the enterprise", *BEST OF SECURITY*, no. 7, available at: http://bos.dn.ua/view_article.php?id_article=27 (accessed November 20, 2013).

4. Kozachenko, A. V., Ponomarev, V.P., and Lyashchenko, A.N. (2003), *Ekonomicheskaya bezopasnoct predpriyatiya: sushchnost i mekhanizm obespecheniya* [Economic Security of the enterprise: essence and mechanism of provision], Libra, Kyiv, Ukraine.

5. Pokropivnyy, S.F. (Eds.), (2002), *Ekonomika predpriyatiya (Per. s ukr. 2-go pererab. i dop. izd.)* [Enterprise economy (2nd ed., transl. from Ukrainian)], textbook, KNEU, Kyiv, Ukraine.

6. Gaponenko, V.F., Bespalko, A.L. and Vlaskov, A.S. (2007), *Ekonomicheskaya bezopasnoct predpriyatiy*. *Podkhody i printsipy* [Economic Security of the enterprises. Approaches and principles], Izdatelskiy dom «Os-89», Moscow, Russia.

7. Gnilitskaya, L.V., Zakharov, A.I. and Prigunov, P.Ya. (2011), *Teoretiko-metodologicheskie i prikladnye osnovy obespecheniya ekonomicheskoy bezopasnocti subektov khozyaystvennoy deyatelnosti monografiya* [Theoretic-methodology and applied bases of ensuring economic security of subjects of economic activity monograph], Dorado-druk, Kyiv, Ukraine.

8. Shmorhun, N.P. and Holovko, I.V. (2006), *Finansovyi analiz* [Financial analysis], tutorial, TsNL, Kyiv, Ukraine.

9. Rogatenyuk, E.V. (2010), “Bankruptcy of enterprise: essence, appearance, reasons, factors”, *Economika Kryma,* no. 4(33), pp. 254-260.

10. Zharkovskaya, E.P. and Brodskiy, B.E. (2005), *Antikrizisnoe upravlenie (2-e izd., ispr. i dop.)* [Crisis management (2nd ed.)], textbook, Omega-L, Moscow, Russia.

11. Pavlova, E.V. (2006), “Preventive crisis management by the enterprise on the basis of risk management methods”, Thesis abstract for Cand. Sc. (Econ.), 08.00.05, St.-Petersburg State University of Economy and Finance, St.-Petersburg, Russia.

12. Antonova, O.V. (2004), *Upravlenie krizisnym sostoyaniem organizatsii (predpriyatiya):, pod red. V.A. Shvandar* [Management of a crisis state of the organization (enterprise)], In V.A. Shvandar (Eds.), high school textbook, UNITI-DANA, Moscow, Russia.

13. Tumar, N.B. (2006), *Ekonomicheskaya bezopasnoct predpriyatiya* [Economic security of the enterprise], monograph, Kharkiv, Ukraine.

14. Kovalenko, K.V. (2008), “Bases of creation of complex system of safety of the enterprise: theoretical aspect”, *Visnyk DonNUET imeni Mikhailo Tugan-Baranovskii: Seria Ekonomichni nauki*, no. 3, pp.134-139.

15. Hammer, M. and Champy, J. (1997), *Reinzhiniring korporatsiy: Manifest revolutsii v biznese* [Reengineering the Corporation: A Manifesto for Business Revolution], Finansy i statistika, Moscow, Russia.

16. Vishnyakov, O.V. and Dyatlova I.P. (2004, November), “The Approach to Process Management of the organization”, available at: http://pmteam.ru/upload/image/article6.pdf (accessed November 20, 2013)

УДК 343.37

Августин Р.Р.,
к.е.н., доц. кафедри державного і муніципального управління
Тернопільський національний економічний університет

ІДЕНТИФІКАЦІЯ СИСТЕМНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТА СТРУКТУРНИХ НАПРЯМІВ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЇЇ ДЕТІНІЗАЦІЇ

Avhustyn R.R.,
cand. sci. (econ.), assistant professor of state and municipal management department
Ternopil national economic university

IDENTIFICATION OF SYSTEM CHARACTERISTICS AND STRUCTURAL DIRECTIONS OF SHADOWING ECONOMY AS A PREREQUISITE OF ITS LEGALIZATION

Постановка проблеми. Розглядаючи тіньову економіку як багатоаспектне явище, яке не підлягає однозначному визначенню чи оцінюванню, наголосимо, що вона невід’ємна за будь-яких соціально-економічних систем, існує разом з офіційною. Визнання тіньової економіки незмінним «супутником» легальних економічних відносин виводить на перший план завдання її мінімізації, але не абсолютного усунення. Це апріорі є неможливо, що підтверджується дослідженнями протягом багатьох століть. Змінюються лише види та масштаби тінізації. Наприклад, лихварство до XIX ст. було заборонено і лише з часом отримало легальний статус, натомість інші види діяльності з легальних перейшли у нелегальні (зокрема, гральний бізнес).

Специфічними у питаннях поширення тіньової економіки є не лише часові періоди чи окремі види діяльності, але й групи країн. Як стверджують експерти, країни посттрансформаційного етапу розвитку мають суттєво вищі масштаби тінізації, ніж країни розвиненої ринкової економіки. Це відображається й на офіційних критеріях оцінювання масштабів тіньового сектору. Так, для розвинених країн світу безпечним вважається рівень тінізації у 14-15 % від ВВП, а для пострадянських – 20-25 % від ВВП [3, с. 51], середній показник рівня тінізації в найрозвиненіших країнах Організації економічного співробітництва і розвитку становить 18,7 % ВВП, у той час, як у країнах Східної Європи – 38 % [8, с. 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічні аспекти проблеми тінізації економічних відносин досліджували такі вітчизняні і зарубіжні вчені економісти, як О. Барановський, Д. Блейдс, З. Варналій, П. Гутман, Б. Даллаго, А. Користін, І. Мазур, В. Мельникова, О. Турчинов, Є. Фейг, М. Флейчук, І. Цуркан. Однак у більшості наукових дослідженнях мало уваги приділено проблемам транснаціональної злочинної діяльності, а саме комп'ютерній злочинності, «відмиванні» коштів, крадіжкам інтелектуальної власності. Дискусійним є розподіл тіньової економічної діяльності, віднесення офіційного сектору до класифікації секторів тіньового господарювання, перелік іллегальної діяльності та інше. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і в практичному аспектах.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення системних характеристик проблем тінізації економічної діяльності та її структурних напрямів. Важливим є визначення масштабу та негативних наслідків тінізації економічних відносин в контексті впливу системної тінізації національного господарства на механізм відтворення соціально-економічних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державне регулювання тіньової економіки повинно бути системним і своєчасним, адекватно реагувати на її самоорганізованість і мінімізацію. Основним у системності дій з боку держави повинен стати наголос на зміні системи економічних відносин, де ключовими елементами є суб'єкти економічної діяльності, втягнені у тіньовий сектор. При цьому варто вирізняти сфери виникнення та поширення цього виду економічної активності. На думку І. Мазур, він охоплює всі стадії суспільного виробництва, а серед найбільш типових автор виокремлює такі види економічної діяльності, як ресурсодобувна, виробнича та розподільна діяльність; банківська, біржова та страхова діяльність; інвестиційна, будь-яка посередницька чи діяльність із надання послуг [3, с. 52-53].

Загалом, як і трактування терміну «тіньова економіка», розподіл економічної активності, що підпадає під таку характеристику, також відрізняється за своїми видами та науковими підходами. Так, господарська діяльність, яка перебуває «в тіні» має кілька різновидів, виокремлених вітчизняними та зарубіжними науковцями. Експерти Національного інституту стратегічних досліджень поділяють її на тіньову, неформальну, незаконну, при цьому зазначаючи, що тіньова діяльність розмежовується за статистичними та економічними причинами [5, с. 12-13] (рис. 1). Схожої думки дотримуються й фахівці ООН з питань національних рахунків, поділяючи тіньову діяльність також на неформальну (або неофіційну), приховану (або тіньову) та нелегальну. Хоча такий поділ і дискусійний.

Серед визначень науковців зустрічаються розподіли, що відбуваються за «сферами», «типами», «секторами», «групами», «видами», «блоками», що проте, не змінює основ класифікації. Зокрема, вченими виділяються три сфери: 1) неофіційна, 2) фіктивна та 3) підпільна. Інші вчені виокремлюють неофіційну («сіру») економіку, фіктивну господарську діяльність та підпільну («чорну») економіку. Хоча такий поділ також, на думку автора, не повний, адже до якого типу віднести корупційну ренту чиновників, інших посадових осіб або т. зв. «внутріфірмове підприємництво».

А. Користін та О. Барановський дають ширшу класифікацію видів тіньової економіки, що охоплює чотири складових блоки [2]: 1) легальна економічна діяльність з ухилянням від сплати податків, зборів, штрафів та інших обов'язкових платежів; 2) неприхована від державних органів економічна діяльність, що не враховується, не контролюється і не оподатковується; 3) незаконна, прихована від державних органів економічна діяльність; 4) діяльність, спрямована на одержання доходу через скоєння або сприяння у скоєнні злочинів.

З. Варналій поділяє злочинні за суттю економічні дії за ознаками характеру, рівня

реалізації, складністю здійснення та географічною ознакою. Саме за характеристикою сутності, на думку науковця, поширеними в сучасному науковому середовищі (та перелічені вище) види злочинної економічної діяльності є нелегальна, неповідомлена, незареєстрована, неформальна [5, с. 24]. М. Флейчук подає класифікацію секторів тіньового господарювання як офіційний, необлікований, неформальний та кримінальний [7, с. 211]. Хоча сумніви викликає доцільність віднесення офіційного сектору до такої класифікації.

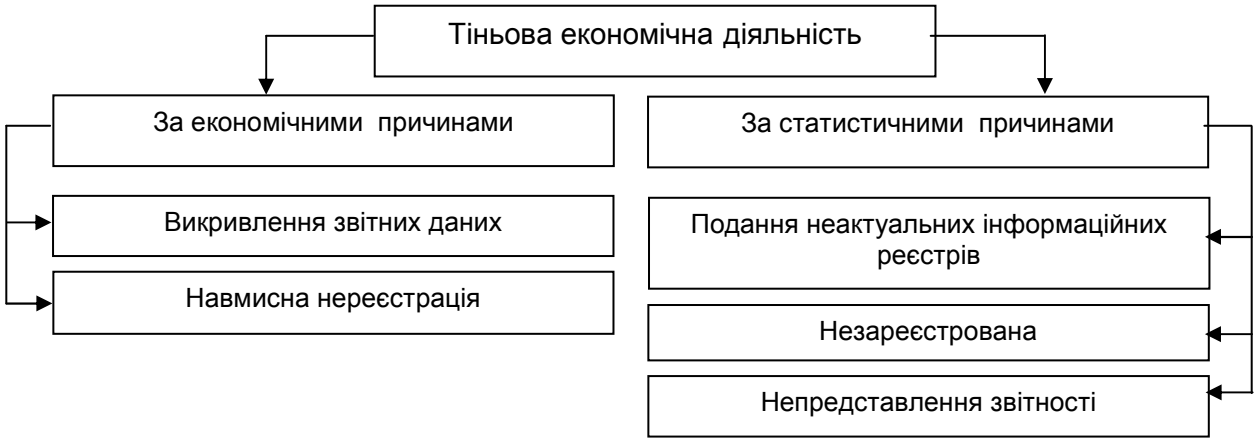

Рис. 1. Розподіл тіньової економічної діяльності за статистичними та економічними причинами

Джерело: [5, с. 12]

Відтак, напрямами охоплення іллегальною діяльністю є внутрішній, зовнішній та глобальний. У такому поданні внутрішній вимір включає діяльність у межах національної економіки, зовнішній – поза її межами, а глобальний передбачає мультинаціональну (без конкретного центру розташування) і транснаціональну (з країною базування) діяльність. Але напрошується висновок про такий перспективний напрям подальших досліджень структурних характеристик тінізації, як її рівні. Так, досі тіньова економіка вивчалася здебільшого на макроекономічному рівні. Але ж широкий пласт проблем криється у відносинах на мікрорівні (внутрігосподарська тінізація), нанорівні та в міжособистісних відносинах (між- та внутріособова тінізація).

Розглядаючи іллегалізацію економіки на глобальному рівні, науковці визнають її безпосередній вплив на зростання тіньових потоків окремих країн та їх регіональних об’єднань. Зокрема, такий вплив є суттєвим у випадку країн на посттрансформаційному етапі розвитку, оскільки відкритість до зовнішнього середовища у них вища, а дієва система протидії негативним впливам ззовні ще не сформована. Основними видами глобальної злочинної діяльності, що поширюються на усі регіони світу, маючи найбільш негативний вплив на ті країни, що знаходяться на етапі посттранформаційного розвитку, є:

- міжнародна злочинна діяльність проти безпеки людства та світової спільноти (застосування зброї масового знищення, геноцид, апартеїд, расизм, тероризм агресія, насильницьке встановлення колоніального управління та ін.);
- кримінальні злочини міжнародного характеру (нелегальна міграція, контрабанда, наркоторгівля, піратство, друк фальшивих грошей розповсюдження продукції порнографічного змісту, торгівля людьми [7, с. 216-217] тощо).

Іншими достатньо розповсюдженими видами транснаціональної злочинної діяльності є комп’ютерна злочинність, «відмивання» коштів, крадіжки інтелектуальної власності та культурних цінностей, поширення корупції на міжнародному рівні, шахрайство із страхуванням; псевдобанкрутство; екологічна злочинність та ін. «Відмивання брудних» коштів через фіктивні операції зі страхуванням відбуваються через посередника, який отримує «брудні» кошти від власника, а через страхову компанію гроші за «фіктивний страховий випадок» повертаються.

Н. Наконечна, досліджуючи фінансовий сектор на міжнародному та національному рівні, вказує на «відмивання коштів», як одну з найбільших проблем тінізації економіки.

Найчастіше для «відмивання» коштів використовуються кредитні та фінансові установи нерозвинених країн, де законодавство з боротьби з легалізацією коштів, отриманих злочинним шляхом, працює лише формально або взагалі відсутнє. Нелегальні фінанси вкладаються в депозити, цінні папери і страхові поліси.

Способами вивозу капіталу науковець називає: фізичне переміщення готівки за кордон; укладання зовнішньоекономічних контрактів з імпорту товарів, послуг, прав інтелектуальної власності; використання схем із залученням офшорних компаній [4, с. 42]. Як наслідок, для країн, що перебувають на посттрансформаційному етапі розвитку, загальнодержавного характеру набули проблеми, пов'язані з «відмиванням» коштів через офшорні зони та незаконна компенсація відшкодуванням ПДВ [1].

Висновки та подальші дослідження. Тінізація економіки є складним і часто суперечливим явищем. У короткостроковому періоді вона сприяє амортизації недоліків та недостатності системи державного регулювання. Втім, консервування негативних проявів, поширення тінізації економіки у інші сфери та напрями суспільно-політичних і економічних процесів призводять до утворення такого явища, як «системна тінізація», наслідки якої негативні та руйнівні у контексті життєдіяльності і безпеки держави. Відповідно, лише системний підхід до протидії нелегальній економічній діяльності на усіх рівнях та у всіх сферах суспільного життя створить передумови детінізації економіки. Відомі й інші економічні методи боротьби – більш дієві, ніж жорсткі адміністративні та контролюючі. Потрібне створення сприятливого для бізнесу економіко-правового середовища, а також суспільно-політичних та соціально-економічних умов для життєдіяльності населення.

Література

1. Засанський В. В. Механізми управління детінізацією економіки України у трансформаційний період (фінансово-кредитний аспект) : дис. д-ра екон. наук : 08.02.03 / В.В. Засанський; Національний технічний ун-т України «КПІ». – К., 2003. – 407 с.
2. Користін О.Є. Економічна безпека : навчальний посібник / О.Є. Користін, О.І. Барановський, Л.В. Герасименко. – КНТ. – 2009. – 400 с.
3. Мазур І.І. Тінізація економіки України в сучасних умовах / І.І. Мазур // Вісник Донецького національного університету. – Серія В. : Економіка і право. Спецвипуск. – Т2. – 2001. – С. 51-57.
4. Наконечна Н. Фінансовий контролінг в системі зміцнення економічної безпеки держави : монографія / Н. Наконечна, М. Флейчук, У. Щурко. – Львів : Ліга-Прес, 2012. – 260 с.
5. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрямки подолання. – К. : НІСД, 2011. – 31 с.
6. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації / за ред. З. С. Варналія. – К. : НІСД, 2006. – 576 с.
7. Флейчук М. І. Легалізація економіки та протидія корупції у системі економічної безпеки: теоретичні основи та стратегічні пріоритети в умовах глобалізації : монографія / М. І. Флейчук. – Львів : Ахілл, 2008. – 660 с.
8. Schneider F. The Shadow Economy in Europe, 2013 / Friedrich Schneider. – ATKearney-Visa Europe, 2013. – 24 p.

References

1. Zasanskyi, V. (2003), Mechanisms of Control Shadow Economy in Ukraine transformation period (financial and credit aspect): dissertation for the degree of Doctor of Economic Sciences, 08.02.03, National Technical University of Ukraine "KPI", Kyiv, Ukraine, 407 p.
2. Korystin, O.Ye., Baranowskyi, O.I. and Herasymenko, L.V. (2009), *Ekonomichna bezpeka* [Economic security], tutorial, KNT, Kyiv, Ukraine, 400 p.
3. Mazur, I. (2001) "Shadow economy in today's Ukraine", *Visnyk Donetskoho natsionalnoho universytetu Ekonomika i pravo*. Spetsvypusk, vol. 2, pp. 51-57.
4. Nakonechna, N., Fleichuk, M., Schurko W. (2012), *Finansovyi kontrolinh v systemi zmitsnennia ekonomichnoi bezpeky derzhavy* [Financial Controlling the system to strengthen the economic security], monograph, Liha-Pres, Lviv, Ukraine, 260 p.

5. The shadow economy in Ukraine: the scope and direction overcoming (2011), NISD, Kyiv, Ukraine, 31 p.

6. Varnalii, Z.S. (2006), *Tinova ekonomika: sutnist, osoblyvosti ta shliakhy lehalizatsii* [The shadow economy: the nature, characteristics and ways of legalization], NISD, Kyiv, Ukraine, 576 p.

7. Fleichuk, M.I. (2008), *Lehalizatsiia ekonomiky ta protydiia koruptsii u systemi ekonomichnoi bezpeky: teoretychni osnovy ta stratehichni priorytety v umovakh hlobalizatsii* [Legalization economy and combating corruption in the system of economic security: Theoretical foundations and strategic priorities in the context of globalization], monograph, Akhill, Lviv, Ukraine, 660 p.

8. Schneider, F. (2013), The Shadow Economy in Europe. ATKearney-Visa Europe, 24 p.

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

Смоленюк Р.П. ФОРМУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО РИНКУ

Мета. Обґрунтування методичних засад і практичних пропозицій щодо формування інфраструктури аграрного ринку.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувались загальнонаукові методи, зокрема: методи теоретичного узагальнення – для вивчення та аналізу теоретичних основ ринкової економіки та інфраструктурного механізму її функціонування; метод системного підходу – для узагальнення складових елементів інфраструктури і їх функціонального взаємозв'язку; методи аналізу і синтезу – для виявлення основних факторів завнішнього і внутрішнього середовища, що впливають на ефективність функціонування ринку; методи логічного та історичного підходів – для виявлення процесу становлення ринкової економіки і її інфраструктури, обґрунтування їх сутності та зв'язку між виникненням і використанням.

Результати. Обґрунтовано сутність ринкової інфраструктури та визначено її роль у функціонуванні аграрної ринкової економіки. Охарактеризовано основні структурні елементи ринкової економіки та механізм їх функціонального взаємозв'язку і використання. Узагальнено принципи формування ринкової інфраструктури. Підкреслено особливу важливість розвитку агроторгових домів, їх багатофункціональність.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід до обґрунтування інфраструктури ринкової економіки, процесу її формування і механізму функціонування.

Практична цінність. Отримані результати дослідження забезпечують системний підхід до формування ринкової інфраструктури, що сприятиме ефективному функціонуванню аграрної ринкової економіки.

Ключові слова: ринкова інфраструктура, аграрний сектор, комплексний підхід, ефективність функціонування.

Смоленюк Р.П. ФОРМИРОВАНИЕ ИНФРАСТРУКТУРЫ АГРАРНОГО РЫНКА

Цель. Обоснование методических основ и практических предложений по формированию инфраструктуры аграрного рынка.

Методика исследования. В процессе исследования использовались общенаучные методы, в частности: методы теоретического обобщения - для изучения и анализа теоретических основ рыночной экономики и инфраструктурного механизма ее функционирования, метод системного подхода - для обобщения составляющих элементов инфраструктуры и их функциональной взаимосвязи, методы анализа и синтеза - для выявления основных факторов внешней и внутренней среды, влияющие на эффективность функционирования рынка, методы логического и исторического подходов - для выявления процесса становления рыночной экономики и ее инфраструктуры, обоснование их сущности и связи между возникновением и использованием.

Результаты. Обосновано сущность рыночной инфраструктуры и определена ее роль в функционировании аграрной рыночной экономики. Охарактеризованы основные структурные элементы рыночной экономики и механизм их функциональной взаимосвязи и использования. Обобщены принципы формирования рыночной инфраструктуры. Подчеркнуто особую важность развития агроторговых домов, их многофункциональность.

Научная новизна. Использован комплексный подход к обоснованию инфраструктуры рыночной экономики, процесса ее формирования и механизма функционирования.

Практическая ценность. Полученные результаты исследования обеспечивают системный подход к формированию рыночной инфраструктуры, что будет способствовать эффективному функционированию аграрной рыночной экономики.

Ключевые слова: рыночная инфраструктура, аграрный сектор, комплексный подход, эффективность функционирования.

Smoleniuk R.P. THE FORMATION OF THE INFRASTRUCTURE OF THE AGRARIAN MARKET

Purpose. The aim of the article is substantiation of methodological principles and practical proposals regarding the formation of the infrastructure of the agrarian market.

Methodology of research. In this article we used such general scientific methods, including: methods of theoretical generalization – to study and analyze the theoretical foundations of the market economy and infrastructural mechanism of its functioning; the method of systematic approach – to summarize the constituent elements of the infrastructure and their functional relationship; methods of analysis and synthesis – to identify the major factors of the external and internal environment that influence on the efficiency of functioning the market; methods of logical and historical approaches – to detect the process of market economy and its infrastructure, substantiation of their nature and the connection between emergence and using.

Findings. The essence of the market infrastructure has been substantiated and its role in the functioning of the agrarian market economy has been defined. The main structural elements of the market economy and the mechanism of their functional relationship and use have been characterized. The principles of the formation of the market infrastructure have been generalized. The particular importance of agricultural trading houses, their versatility has been underlined.

Originality. The integrated approach to substantiation of the infrastructure of a market economy, the

process of its formation and mechanism of functioning has been used.

Practical value. The obtained research results provide a systematic approach to the formation of the market infrastructure that will promote the effective functioning of agrarian market economy.

Key words: market infrastructure, agrarian sector, integrated approach, efficiency of functioning.

Шаперенков А.В. ДЕРЖАВНО-БАНКІВСЬКЕ ПАРТНЕРСТВО В РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Мета. Ідентифікація ключових напрямів розвитку державно-банківського партнерства у розвитку інноваційного потенціалу та розробка пропозицій щодо їх упровадження.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувались загальнонаукові методи, зокрема: методи теоретичного узагальнення – для дослідження проблеми розвитку економіки за рахунок адекватного механізму взаємодії органів державної влади і бізнесу; системний підхід – для уточнення поняття «державно-банківське партнерство»; методи аналізу і синтезу – для виявлення найбільших перешкод упровадження державно-банківського партнерства в Україні, а також недовіри приватних підприємців (клієнтів банків) до співробітництва як з державою, так і банками; методи класифікації – для узагальнення ідентифікації ключових напрямів розвитку державно-банківського партнерства у розвитку інноваційного потенціалу; графічний метод – для схематичного представлення розвитку дворівневої моделі рефінансування банків, що здійснюють інноваційне кредитування.

Результати. Досліджено основні напрями розвитку державно-банківського партнерства в Україні: перегляд концептуальних теоретичних засад кредитної діяльності банків; удосконалення правового забезпечення системи розвитку державно-банківського партнерства; розширення системи надання державних гарантій/поручительств; створення дворівневої моделі рефінансування банків. Обґрунтовано застосування нової класифікаційної ознаки банківських кредитів: їх адекватність потребам інноваційного розвитку країни, що дозволило всі банківські кредити згрупувати в два блоки: кредити традиційного та інноваційного спрямування. Виявлено низку суттєвих перешкод упровадження державно-банківського партнерства. Розширено параметри системи надання державних гарантій у розвитку інноваційного потенціалу. Запропоновано створення двохрівневої моделі рефінансування банків, які займаються інноваційним кредитуванням.

Наукова новизна. Використано системний підхід при обґрунтуванні нової класифікаційної ознаки банківських кредитів: їх адекватність потребам інноваційного розвитку країни, що дозволило всі банківські кредити згрупувати в два блоки: кредити традиційного спрямування та кредити інноваційного спрямування.

Практична значущість. Застосування на практиці нової класифікаційної ознаки банківських кредитів, яка адекватна потребам інноваційного розвитку країни, дає можливість згрупувати всі банківські кредити в два блоки: кредити традиційного та кредити інноваційного спрямування і забезпечити на цій основі нормативно-правове регулювання розвитку державно-банківського партнерства і послабити розбіжність у загальнонаціональних, галузевих та регіональних стратегіях

Ключові слова: банк, гарантія, інновація, державно-банківське партнерство, потенціал, рефінансування.

Шаперенков А.В. ГОСУДАРСТВЕННО-БАНКОВСКОЕ ПАРТНЕРСТВО В РАЗВИТИИ ИННОВАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА УКРАИНЫ.

Цель. Идентификация ключевых направлений развития государственно-банковского партнерства в развитии инновационного потенциала и разработка предложений по их внедрению.

Методика исследования. В процессе исследования использовались общенаучные методы, в частности: методы теоретического обобщения - для исследования проблемы развития экономики за счет адекватного механизма взаимодействия органов государственной власти и бизнеса, системный подход - для уточнения понятия « государственно - банковское партнерство», методы анализа и синтеза - для выявления наибольших препятствий внедрения государственно - банковского партнерства в Украине, а также недоверия частных предпринимателей (клиентов банков) к сотрудничеству как с государством, так и банками, методы классификации - для обобщения идентификации ключевых направлений развития государственно - банковского партнерства в развитии инновационного потенциала; графический метод - для схематического представления развития двухуровневой модели рефинансирования банков, осуществляющих инновационное кредитование.

Результаты. Исследованы основные направления развития государственно - банковского партнерства в Украине: просмотр концептуальных теоретических основ кредитной деятельности банков, совершенствование правового обеспечения системы развития государственно - банковского партнерства, расширение системы предоставления государственных гарантий / поручительств, создание двухуровневой модели рефинансирования банков. Обосновано применение нового классификационного признака банковских кредитов: их адекватность потребностям инновационного развития страны, что позволило все банковские кредиты сгруппировать в два блока: кредиты традиционного и инновационного направления. Выявлен ряд существенных препятствий внедрения государственно - банковского партнерства. Расширены параметры системы предоставления государственных гарантий в развитии инновационного потенциала.

Предложено создание двухуровневой модели рефинансирования банков, которые занимаются инновационным кредитованием.

Научная новизна. Использован системный подход при обосновании нового классификационного признака банковских кредитов: их адекватность потребностям инновационного развития страны, что позволило все банковские кредиты сгруппировать в два блока: кредиты традиционного направления и кредиты инновационного направления.

Практическая значимость. Применение на практике новой классификационного признака банковских кредитов, которая адекватна потребностям инновационного развития страны, дает возможность сгруппировать все банковские кредиты в два блока: кредиты традиционного и кредиты инновационного направления и обеспечить на этой основе нормативно - правовое регулирование развития государственно - банковского партнерства и ослабить расхождение в общенациональных, отраслевых и региональных стратегиях.

Ключевые слова: банк, гарантия, инновация, государственно - банковское партнерство, потенциал, рефинансирования.

Shaperenkov A.V. STATE - BANK PARTNERSHIP IN THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE POTENTIAL OF UKRAINE

Purpose. The purpose of the article is the identification of key areas of state bank partnership in the development of innovative potential and elaboration of proposals for their implementation.

Methodology of research The study used general scientific methods, in particular methods of theoretical generalization – to study the problem of economic development by an adequate mechanism of interaction of government bodies and business; systematic approach – to clarify the concept of "state bank partnership"; methods of analysis and synthesis – to identify the biggest obstacles of introducing the state bank partnership in Ukraine, as well as distrust of private business (bank customers) to cooperation with both state and banks; methods of classification – to summarize the identification of key areas of state bank partnership in the development of innovative potential; graphical method – for schematic representation of the two-level model of refinancing banks engaged in innovative financing.

Findings. The basic directions of state bank partnership in Ukraine have been investigated: the review of conceptual theoretical principles of bank lending activity; the improvement of the legal system to ensure the development of state bank partnership; expanding the system of providing state guarantees / warranties; the creation of a two-level model of bank refinancing. Application of the new classification feature of bank loans has been substantiated: their adequacy to needs of innovative development of the country, which allowed grouping all bank loans into two blocks: loans of traditional and innovative direction. We have found a number of significant obstacles of introducing the state bank partnership. The system parameters of providing state guarantees in the development of innovative potential have been expanded. The creation of a two-level model of refinancing the banks engaged in innovative lending has been offered.

Originality. We have used a systematic approach in justifying the new classification features of bank loans: their adequacy to needs of innovative development of the country, which allowed grouping all bank loans into two blocks: loans of traditional and innovative direction.

Practical value. The application in practice of the new classification feature of bank loans which is adequate to the needs of innovative development of the country, makes it possible to group all bank loans into two blocks: loans of traditional and innovative direction and provide on this basis the legal regulation of state bank partnership and reduce the difference in national and regional strategies.

Key words: bank, guarantee, innovation, state bank partnership, potential, refinancing.

Бялковська Г.Д. НАУКОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТЮТЮНОВОГО ВИРОБНИЦТВА В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Метою дослідження є обґрунтування основних організаційно-економічних засад конкурентоспроможності виробництва тютюну в Україні

Методика дослідження. У роботі використовувались загальнонаукові методи: теоретичного узагальнення – для обґрунтування сутності і методики оцінки рівня конкурентоспроможності тютюнового виробництва; графічний метод – для наочного зображення показників динаміки розвитку тютюнового виробництва; економіко-статистичний метод – для обробки результатів спостережень; розрахунково-конструктивний — для визначення нормативних показників матеріально-грошових витрат на один гектар посадки тютюну; системно-логічний –для обґрунтування напрямів підвищення рівня конкурентоспроможності тютюнництва.

Результати дослідження. Обгрунтовано методику оцінки конкурентоспроможності тютюну, розраховано нормативні показники матеріально-грошових витрат на один гектар посадки, визначено перспективний напрям підвищення ефективності тютюнництва та основні організаційно-економічні засади конкурентоспроможного функціонування тютюнового виробництва в Україні.

Наукова новизна. Обгрунтовано методичні підходи до оцінки рівня конкурентоспроможності тютюнництва, визначено нормативні показники матеріально-грошових витрат на гектар посадки тютюну,

сформовано наукові засади забезпечення конкурентоспроможності тютюнового виробництва в аграрному секторі економіки України.

Практична значущість. Отримані результати дослідження можуть бути використані для впровадження в сільськогосподарських підприємствах Придністров'я України всіх організаційно-правових форм, що займаються виробництвом тютюнової сировини.

Ключові слова: тютюнництво, ринок тютюну, ефективність виробництва, нормативні показники, конкурентоспроможність.

Бялковская А.Д. НАУЧНЫЕ ЗАСАДЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ТАБАЧНОГО ПРОИЗВОДСТВА В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Цель исследования. является обоснование основных организационно-экономических основ конкурентоспособности производства табака в Украине

Методика исследований. В работе использовались общенаучные методы: теоретического обобщения - для обоснования сущности и методики оценки уровня конкурентоспособности табачного производства; графический метод - для наглядного изображения показателей динамики развития табачного производства, экономико - статистический метод - для обработки результатов наблюдений; расчетно - конструктивный - для определения нормативных показателей материально - денежных затрат на гектар посадки табака системно -логический - для обоснования направлений повышения конкурентоспособности табаководства

Результаты исследований. Обоснована методика оценки конкурентоспособности табака, рассчитано нормативные показатели материально-денежных затрат на гектар посадки, определено перспективное направление повышения эффективности табаководства и основные организационно-экономические основы конкурентоспособного функционирования табачного производства в Украине.

Научная новизна. Обоснованы методические подходы к оценке уровня конкурентоспособности табаководства, определены нормативные показатели материально-денежных затрат на гектар посадки табака, сформирован научные основы обеспечения конкурентоспособности табачного производства в аграрном секторе экономики Украины

Практична значимость. Полученные результаты исследования могут быть использованы для внедрения в сельскохозяйственных предприятиях Приднестровья Украине всех организационно-правовых форм, занимающихся производством табачного сырья.

Ключевые слова: табаководство, рынок табака, эффективность производства, нормативные показатели, конкурентоспособность.

Bialkovska A.D. SCINTIFIC PRINCIPLES TO ENSURE THE COMPETITIVENESS OF TOBACCO PRODUCTION IN THE AGRICULTURAL SECTOR ECONOMY OF UKRAINE.

Purpose. Substantiation of the basic organizational and economic foundations of competitiveness tobacco production in Ukraine

Methodology of research In work were used scientific methods: theoretical generalization - to substantiate the nature and methods of assessing the level of competitiveness of tobacco production, as the GUI - for visual representation indicators dynamics of the development of tobacco production, Economics - statistical method - for processing of observational results; settlement - constructive - to determine the of normative parameters of material - cash costs per hectare of planting tobacco systemic logic - to substantiate ways of increasing the competitiveness of tobacco growing

Findings.. Substantiated assessment methodology competitiveness tobacco, calculated normative parameters of material cash costs per hectare planting, identify promising way to improve the effectiveness of tobacco cultivation and basic organizational and economic bases of competitive functioning of tobacco production in Ukraine

Originality. Grounded methodological approaches to assessing the level of competitiveness of tobacco cultivation, defined normative parameters of material cash costs per hectare planting tobacco, formed the scientific basis to ensure the competitiveness of tobacco production in the agricultural sector of Ukraine

Practical value. The obtained results of the study can be used for the implementation of agricultural enterprises in Ukraine Pridnestrovie all legal forms involved in the production tobacco raw materials.

Key words tobacco growing, tobacco market, production efficiency, normative parameters, competitiveness

Петриченко І.В. ФАКТОРИ І ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ КОРМОВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Мета. Визначення ключових факторів та детермінант розвитку галузі кормовиробництва в Україні.

Методика дослідження. Теоретичною та методичною основою дослідження стало використання діалектичного методу пізнання та системного підходу до вивчення досліджуваних явищ та процесів. Зокрема, в процесі дослідження використано наступні методи і підходи: системний підхід – обґрунтування напрямів стратегічних дій розвитку ринку кормів; методи аналізу і синтезу – для визначення ключових факторів та детермінант розвитку галузі кормовиробництва; спеціальні методи, такі, як методи

статистичного дослідження, формалізації та системного аналізу – для визначення фізичної та економічної доступності ресурсів і забезпечення достатнього рівня ефективності функціонування кормо виробників.

Результати. Проведено діагностику стану галузі кормовиробництва, у результаті якої визначено стимулюючі та стримуючі фактори її розвитку на основі застосування системного підходу до дослідження процесів та явищ і використання низки загальнонаукових та спеціальних методів. Запропоновано розглядати два основні комплементарні вектори відтворення вітчизняного кормовиробництва, а саме фізичної та економічної доступності ресурсів і забезпечення достатнього рівня ефективності функціонування виробників. Визначено напрями стратегічних дій розвитку ринку кормів України, які включають техніко-технологічну модернізацію та інформатизацію, піднесення на інноваційній та інвестиційній платформі, розбудову інституційного підґрунтя та ін.

Наукова новизна. Використано системний підхід до обґрунтування напрямів стратегічних дій розвитку ринку кормів, які включають техніко-технологічну модернізацію галузі кормо виробництва, інформатизацію, піднесення на інноваційній та інвестиційній платформі, розбудову інституційного підґрунтя ринкових відносин.

Практична значущість. Економічна діагностика стану галузі кормо виробництва, у результаті якої визначено стимулюючі та стримуючі фактори її розвитку, створює важливі передумови для забезпечення раціонального ведення процесу виробництва і використання кормів.

Ключові слова: кормовиробництво, діагностика, детермінанти розвитку галузі, системний підхід.

Петриченко И.В. ФАКТОРЫ И ДЕТЕРМИНАНТЫ РАЗВИТИЯ ОТРАСЛИ КОРМОПРОИЗВОДСТВА В УКРАИНЕ

Цель. Определение ключевых факторов и детерминант развития отрасли кормопроизводства в Украине.

Методика исследования. Теоретической и методической основой исследования стало использование диалектического метода познания и системного подхода к изучению исследуемых явлений и процессов. В частности, в процессе исследования использованы следующие методы и подходы: системный подход – обоснование направлений стратегических действий развития рынка кормов, методы анализа и синтеза – для определения ключевых факторов и детерминант развития отрасли кормопроизводства, специальные методы, такие, как методы статистического исследования, формализации и системного анализа – для определения физической и экономической доступности ресурсов и обеспечения достаточного уровня эффективности функционирования производителей кормов.

Результаты. Проведена диагностика состояния отрасли кормопроизводства, в результате которой определены стимулирующие и сдерживающие факторы ее развития на основе применения системного подхода к исследованию процессов и явлений и использования ряда общенаучных и специальных методов. Предложено рассматривать два основных комплементарных векторы воспроизведения отечественного кормопроизводства, а именно физической и экономической доступности ресурсов и обеспечения достаточного уровня эффективности функционирования производителей.

Научная новизна. Использован системный подход к обоснованию направлений стратегических действий развития рынка кормов, включающих технико-технологическую модернизацию отрасли кормопроизводства, информатизацию, подъем на инновационной и инвестиционной платформе, развитие институционального основания рыночных отношений.

Практическая значимость. Экономическая диагностика состояния отрасли кормопроизводства, в результате которой определено стимулирующие и сдерживающие факторы ее развития, создает важные предпосылки для обеспечения рационального ведения процесса производства и использования кормов.

Ключевые слова: кормопроизводство, диагностика, детерминанты развития отрасли кормопроизводства, системный подход.

Petrychenko I.V. FACTORS AND DETERMINANTS OF THE DEVELOPMENT OF THE FORAGE PRODUCTION IN UKRAINE

Purpose. The aim of the article is the determination of key factors and determinants of the development of the forage production in Ukraine.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of the study was the use of the dialectical method of cognition and systematic approach to the study of phenomena and processes. In particular, the following methods and approaches were used in the article: a systematic approach – for substantiation areas of strategic actions for the development of the forage market; analysis and synthesis techniques – to identify key factors and determinants for the development of the forage production and special methods, such as methods of statistical research, formalization and system analysis – to determine the physical and economic access to resources and to ensure a sufficient level of efficiency of forage manufacturers.

Findings.. The diagnostics of the forage production was done in this article, as a result incentives and disincentives for its development were determined on the systematic approach basis on studying of phenomena and processes and the use of a number of general and special methods. Two main complementary vectors reproducing domestic forage production were proposed, namely to ensure the physical and economic access to resources and to provide a sufficient level of efficiency of the producers.

Originality.. It has been used the system approach to the substantiation of areas of strategic actions of the forage market, including technical and technological modernization of the forage production and informatization, the rise of innovation and investment platform, the development of the institutional base of market relations.

Practical value. Economic diagnostics of the forage production and, as a result of which it is determined incentives and disincentives for its development, creates important preconditions for rational management of the production and use of forage.

Key words: forage production, diagnostics, determinants of the development of branch, systematic approach.

Старух А.І. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ МІЖБЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ.

Мета. Виявлення особливостей і характерних ознак сучасного стану міжбюджетних відносин в Україні.

Методика дослідження. Теоретична основа дослідження ґрунтується на аналізі праць українських економістів з питань міжбюджетних відносин. У процесі проведення наукового дослідження використовуються такі методи наукового дослідження, як теоретичного узагальнення (для розкриття змісту взаємовідносин між бюджетами різних рівнів), логічного узагальнення (в ході дослідження і обґрунтування напрямів перспективного розвитку міжбюджетних відносин), порівняння та статистичного узагальнення (при проведенні аналізу стану розвитку міжбюджетних відносин в Україні). Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативні документи, які регулюють міжбюджетні відносини в Україні, статистичні дані Державного казначейства України та публікації в періодичних виданнях.

Результати. У статті проаналізовано сучасний стан міжбюджетних відносин і дано їм економічну оцінку. Охарактеризовано динаміку перерахування трансфертів. Запропоновано шляхи удосконалення міжбюджетних відносин та пропозиції щодо ефективного застосування міжбюджетної політики в Україні.

Наукова новизна. Полягає у виявленні тенденцій розвитку міжбюджетних відносин та визначення шляхів їх вдосконалення на сучасному етапі розвитку економіки України.

Практична значущість. В результаті проведеного аналізу міжбюджетних відносин отримано результати, які в сукупності зможуть вирішувати важливе наукове завдання розробки теоретико-методичного забезпечення реформування системи міжбюджетних відносин в Україні.

Ключові слова: міжбюджетні відносини, трансферти, бюджетне вирівнювання, субвенція, місцевий бюджет, державний бюджет, фінансування.

Старух А.И. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ МЕЖБЮДЖЕТНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

Цель. Выявление особенностей и характерных признаков современного состояния межбюджетных отношений в Украине.

Методика исследования. Теоретическая основа исследования основывается на анализе работ украинских экономистов по вопросам межбюджетных отношений. В процессе проведения научного исследования используются такие методы научного исследования, как теоретического обобщения (для раскрытия содержания взаимоотношений между бюджетами разных уровней), логического обобщения (в ходе исследования и обоснования направлений перспективного развития межбюджетных отношений), сравнения и статистического обобщения (при проведении анализа состояния развития межбюджетных отношений в Украине). Информационной базой исследования стали законодательные и нормативные документы, регулирующие межбюджетные отношения в Украине, статистические данные Государственного казначейства Украины и публикации в периодических изданиях.

Результаты. В статье проанализировано современное состояние межбюджетных отношений и дано им экономическую оценку. Охарактеризованы динамику перечисления трансфертов. Предложены пути совершенствования межбюджетных отношений и предложения по эффективному применению межбюджетной политики в Украине.

Научная новизна. Заключается в выявлении тенденций развития межбюджетных отношений и определение путей их совершенствования на современном этапе развития экономики Украины.

Практическая значимость. В результате проведенного анализа межбюджетных отношений получены результаты, которые в совокупности смогут решать важное научное задача разработки теоретико-методического обеспечения реформирования системы межбюджетных отношений в Украине.

Ключевые слова: межбюджетные отношения, трансферты, бюджетное выравнивание, субвенция, местный бюджет, государственный бюджет, финансирование.

Starukh A.I. THE CURRENT STATUS OF THE INTERGOVERNMENTAL FISCAL RELATIONS IN UKRAINE

Purpose. The aim of the study is to identify the peculiarities and the characteristics of the current state of the intergovernmental fiscal relations.

Methodology of research. The theoretical basis for the study anchored in the analysis of the works of Ukrainian economists on the intergovernmental fiscal relations. The goal and tasks of the research have determined the need in a complex methodological approach, such as: theoretical generalization (for the

disclosure of the contents of the relations between the budgets of the different levels), logical generalization (in the areas of research and substantiation of the intergovernmental fiscal relations future development), comparison and statistical generalization (during analysis of the intergovernmental fiscal relations development in Ukraine). The legislative and the normative documents regulating intergovernmental fiscal relations in Ukraine were the information base for the study, the statistics of the State Treasury of Ukraine, and the publications in periodicals.

Findings. The current state of the intergovernmental fiscal relations has been analyzed in the article. The dynamics of transfers' enumeration has been characterized. The ways of their improvement and suggestions for effective implementation of the intergovernmental fiscal policy in Ukraine have been proposed.

Originality. Scientific novelty is to identify trends of the intergovernmental fiscal relations and determine the ways of improving the current development of economy in Ukraine.

Practical value. The results have been obtained during the analysis of the intergovernmental fiscal relations, which in the aggregate can solve the important scientific task of developing the theoretical and methodological support to reform the system of the intergovernmental fiscal relations in Ukraine.

Key words: intergovernmental fiscal relations, transfers, budget equalization, subventions, local budget, state budget, funding.

Міхальова К.В. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Мета: формування сукупності науково-методичних положень щодо визначення змісту, складових та принципів ефективної реалізації сталого соціально-економічного розвитку України.

Методика дослідження. Метод декомпозиції – в процесі аналізу визначення ССЕР як багаторівневого поняття; системний аналіз – під час структуризації підходів щодо тлумачення понять «сталість», «розвиток», «сталий соціально-економічний розвиток»; історичний – в процесі розглядання основних складових ССЕР; імітаційне моделювання – в розробці та обґрунтуванні концептуальної моделі ССЕР.

Результати. В статті виведено власне визначення ССЕР; структуровано підходи щодо понять «сталість», «розвиток», «сталий соціально-економічний розвиток», обґрунтовано значення трьох складових сталого соціально-економічного розвитку; визначено важливість екологічного показника в аспекті енергетичної безпеки держави; розроблена концептуальна модель сталого соціально-економічного розвитку.

Наукова новизна. Виведено власне визначення поняття «сталий соціально-економічний розвиток», розроблена концептуальна модель сталого соціально-економічного розвитку.

Практична значущість дослідження полягає у отриманні важливих висновків, які можуть бути застосовані при розробці стратегії сталого розвитку України, визначення місця та ролі екологічної складової в системі чинників, які впливають на сталий розвиток країни та її національної безпеки і т.д.

Ключові слова: сталий соціально-економічний розвиток, індикатори сталого розвитку, енергетична безпека.

Михалёва Е.В. НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОЛОЖЕННЯ СТАБИЛЬНОГО СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ

Цель: формирование совокупности научно-методических положений по определению содержания, составляющих и принципов эффективной реализации устойчивого социально-экономического развития Украины.

Методика исследования. Метод декомпозиции - в процессе анализа определения ССЭР как многоуровневого понятия; системный анализ - во время структуризации подходов относительно толкования понятий «устойчивость», «развитие», «устойчивое социально-экономическое развитие»; исторический - в процессе рассмотрения основных составляющих ССЭР; имитационное моделирование - в разработке и обосновании концептуальной модели ССЭР.

Результаты. В статье выведены собственное определение ССЭР; структурировано подходы относительно понятий «устойчивость», «развитие», «устойчивое социально-экономическое развитие», обоснованно значения трех составляющих устойчивого социально-экономического развития; определена важность экологического показателя в аспекте энергетической безопасности государства; разработана концептуальная модель устойчивого социально-экономического развития.

Научная новизна. Выведено собственное определение понятия «устойчивое социально-экономическое развитие», разработана концептуальная модель устойчивого социально-экономического развития.

Практическая значимость исследования заключается в получении важных выводов, которые могут быть применены при разработке стратегии устойчивого развития Украины, определение места и роли экологической составляющей в системе факторов, которые влияют на устойчивое развитие страны и ее национальной безопасности.

Ключевые слова: устойчивое социально-экономическое развитие, индикаторы устойчивого развития, энергетическая безопасность.

Mikhalova K.V. SCIENTIFIC AND METHODICAL BASIS OF SUSTAINABLE SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

Purpose. The aim of the article is to form a set of scientifically methodical provisions for determining the content, components and principles of the effective implementation of sustainable social and economic development of Ukraine.

Methodology of research. The decomposition method was used in the article for definition SSED as a multilevel concept in the process of analysis; the system analysis we used during structuring of approaches regarding the interpretation of the concept of "sustainability", "development", "sustainable social and economic development"; historic – in reviewing the major components of SSED; imitation modeling – in the development and substantiating of the conceptual model SSER.

Findings. The proper definition SSED has been presented in the article; approaches to the concepts of "sustainability", "development", "sustainable social and economic development" have been structured; significance of three components of sustainable social and economic development has been substantiated; the importance of environmental indicator in the aspect of energy security of the state has been defined; a conceptual model of sustainable social and economic development has been developed.

Originality. The proper definition of the concept "sustainable social and economic development" has been presented in the article; the conceptual model of sustainable social and economic development has been developed.

Practical value. The practical significance of the research is to obtain important conclusions that can be applied to the development strategy of sustainable development of Ukraine; defining the place and role of the environmental component in the system of factors that impact on the sustainable development of the country and its national security etc.

Key words: sustainable social and economic development, indicators of sustainable development, energy security.

Крейдич І.М., Бояринова К.О., Ляшенко О.О. ПЕРЕДУМОВИ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ РЕЗЕРВІВ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Дослідження основних проблем застосування резервів підприємства, як альтернативного засобу підвищення інноваційної активності вітчизняних підприємств.

Методика дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження є структурно-системний підхід, методи експертних оцінок, засіб порівняльного та статистичного аналізу. Інформаційною базою роботи стали праці вітчизняних та закордонних учених, матеріали статистичної звітності України.

Результати. З'ясовано значення інноваційної активності підприємства для розвитку підприємства та роль держави у вирішенні питань інноваційної діяльності вітчизняних підприємств. Виявлено основні стримуючі чинники активізації, скомпоновано чинники впливу за середовищем їх походження. Визначено резерви як альтернативну форму вирішення питань підвищення інноваційної активності, проблеми їх застосування.

Наукова новизна. Обґрунтовано основні етапи управління резервами активізації інноваційної діяльності та використання резервів як альтернативної форми вирішення питань підвищення інноваційної активності. Визначено основні проблеми під час виявлення резервів підвищення інноваційної активності підприємства.

Практична значущість. Запропоновані результати дослідження можуть бути використані вітчизняними підприємствами, які проводять інноваційну діяльність та націлені на її активізацію.

Ключові слова*:* інноваційна діяльність, інноваційна активність, активізація, чинники впливу, резерви.

Крейдич И.М., Бояринова К.А., Ляшенко О.А. ПРЕДПОСЫЛКИ И ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ РЕЗЕРВОВ АКТИВИЗАЦИИ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Исследования основных проблем применения резервов предприятия, как альтернативного средства повышения инновационной активности отечественных предприятий.

Методика исследования: Теоретической и методологической основой исследования является структурно системный подход, методы экспертных оценок, способ сравнительного и статистического анализа. Информационной базой работы стали труды отечественных и заграничных ученых, материалы статистической отчетности Украины.

Результаты. Рассмотрено значение инновационной активности предприятия для развития предприятия и роль государства в решении вопросов инновационной деятельности отечественных предприятий. Обнаружены основные сдерживающие факторы активизации, скомпонованы факторы влияния за средой их происхождения. Определено резервы как альтернативную форму решения вопросов повышения инновационной активности, проблемы их приложения.

Научная новизна. Обоснованно основные этапы управления резервами активизации инновационной деятельности и использования резервов как альтернативной формы решения вопросов повышения инновационной активности. Определенно основные проблемы во время выявления резервов повышения инновационной активности предприятия.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть использованы отечественными предприятиями, которые проводят инновационную деятельность и нацеленные на ее активизацию.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационная активность, активизация, факторы влияния, резервы.

Kreidych I.M., Boiarynova K.O., Liashenko O.O. PREREQUISITES AND PROBLEMS OF APPLICATION RESERVES FOR THE INTENSIFICATION OF THE INNOVATIVE ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

Purpose. The purpose of the article is the research of fundamental problems of application of enterprise reserves as an alternative mean of increasing the innovation activity of domestic enterprises.

Methodology of research. The theoretical and methodological basis of research is structural and systematic approach, methods of expert estimations, method of comparative and statistical analysis. The works of domestic and international scientists, materials of statistical reporting in Ukraine were the informative base of the article.

Findings. The importance of innovative activity of enterprises for the development of enterprise and the role of the government in resolving issues of innovative activity of domestic enterprises has been found. The basic restraining factors of intensification have been revealed; the factors of influence according to the environment of their origin have been compiled. It has been determined the reserves as an alternative form of solving issues for increasing of innovation activity, the problems of their application.

Originality. The main stages of reserves management of intensification the innovation activity and using the reserves as an alternative form of solving issues for increasing innovation activity have been substantiated.

Practical value. The proposed results of research can be used by domestic enterprises that conduct the innovation activity and aimed at its revitalization.

Key words: innovative activity, intensification, factors of influence, reserves.

Біломістна І.І., Біломістний О.М., Ковальчук А.В. СУТНІСТЬ СТРУКТУРИ МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Мета. Метою статті є визначення складових механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства. Досягнення цієї мети здійснюється шляхом теоретичного аналізу та узагальнення з урахуванням практичних проблем, існуючих у цій сфері.

Методика дослідження. У процесі дослідження використовувалися наступні методи: діалектичний і абстрактно-логічний (дослідження сутності, принципів, особливостей структури механізму забезпечення фінансової безпеки, формування висновків); бібліографічний (вивчення і опрацювання наукових праць, що присвячені механізму забезпечення фінансової безпеки); системного узагальнення; порівняння, групування, методи індукції та дедукції – для обґрунтування пропозицій щодо впровадження та використання механізму забезпечення фінансової безпеки на підприємстві.

Результати. В результаті опрацювання наукових джерел було проаналізовано та вдосконалено поняття «механізму забезпечення фінансової безпеки». В статті досліджено теоретичні підходи різних вчених щодо механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єкта господарювання та запропоновано власну структуру механізму, яка включає такий важливий елемент як критерії оцінки. Обґрунтовано доцільність використання механізму фінансової безпеки на підприємствах.

Наукова новизна. Удосконалено методичний підхід до теоретичної сутності категорії «фінансова безпека» та «механізм забезпечення фінансової безпеки». Обґрунтовано використання критеріїв забезпечення фінансової безпеки. Визначено структуру та основні елементи механізму забезпечення фінансової безпеки.

Практична значущість полягає у можливості застосування розробленого механізму забезпечення на рівні окремого підприємства, що буде сприяти зростанню його стабільності, стійкості до зовнішніх та внутрішніх загроз, а також позитивно впливатиме на рівень його платоспроможності.

Ключові слова: фінансова безпека підприємства, механізм забезпечення, складові фінансової безпеки, критерії оцінки.

Биломистна И.И., Биломистный А.Н., Ковальчук А.В. СУЩНОСТЬ СТРУКТУРЫ МЕХАНИЗМА ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. Целью статьи является определение составляющих механизма обеспечения финансовой безопасности предприятия. Достижение этой цели осуществляется путем теоретического анализа и обобщения, с учетом практических проблем, существующих в этой сфере.

Методика исследования. В процессе исследования использовались следующие методы: диалектический и абстрактно-логический (исследование сущности, принципов, особенностей структуры механизма обеспечения финансовой безопасности, формирование выводов); библиографический (изучение и проработка научных трудов, посвященные механизму обеспечения финансовой безопасности); системного обобщения; сравнения, группировки, методы индукции и дедукции - для обоснования

предложений по внедрению и использованию механизма обеспечения финансовой безопасности на предприятии.

Результаты. В результате обработки научных источников были проанализированы и усовершенствованы понятие «механизма обеспечения финансовой безопасности». В статье исследованы теоретические подходы разных ученых относительно механизма обеспечения финансовой безопасности субъекта хозяйствования и предложена собственная структура механизма, которая включает такой важный элемент, как критерии оценки.

Научная новизна. Усовершенствован методический подход к теоретической сущности категории «финансовая безопасность» и «механизм обеспечения финансовой безопасности». Обосновано использование критериев обеспечения финансовой безопасности. Определена структура и основные элементы механизма обеспечения финансовой безопасности.

Bilomistna I., Bilomistniy O., Kovalchuk A. THE ESSENCE OF THE STRUCTURE OF THE FINANCIAL SECURITY MECHANISM OF ENTERPRISE

Purpose. The aim of the article is to identify the components of the mechanism of financial security of enterprise. The achievement of this aim is carried out by theoretical analysis and generalization, taking into account the practical problems that exist in this sphere.

Methodology of research. During the research the following methods were used: the dialectical and abstract-logical (cognition of the essence, principles, structure peculiarities of the mechanism of financial security, and formulation of conclusions); bibliographic (the study and elaboration of scientific works devoted to the mechanism to ensure the financial security); a system of generalization; comparison, grouping, methods of induction and deduction to justify the proposals for the introduction and use of a mechanism to provide financial security in the enterprise.

Findings. As a result of analysis of scientific sources were studied and developed the concept of a «mechanism to ensure the financial security». The article analyzes the theoretical approaches of different scientists on the mechanism to ensure the financial security of the entity and proposed its own mechanism structure, which includes such an important element as evaluation criteria.

Originality. Improved methodological approach to the theoretical essence of the category «financial security» and «mechanism of financial security». Justified use of criteria to ensure financial security. Determined the structure and main elements of the mechanism of financial security.

Practical value consists in possibility of application of the developed mechanism to ensure the level of the individual enterprise, which will contribute to the growth of its stability, resistance to external and internal threats that will positively influence the level of solvency.

Key words. financial security of the company, a mechanism to ensure that the elements of financial security evaluation criteria.

Стельмащук Н.А. СТРАТЕГІЯ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО МАРКЕТИНГОВОГО УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Мета. обґрунтування методологічних і організаційних принципів формування стратегії ефективного внутрішньогосподарського маркетингового управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств в умовах ринкових трансформацій.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних вчених, законодавчі та нормативні акти з питань стратегії, управління, маркетингу і конкурентоспроможності підприємств. При дослідженні використовувалися різні методи і методичні підходи: історичний та логічний методи - при розгляді питання щодо етапів розвитку маркетингу, методи логічного аналізу, дедукції, індукції – при обґрунтуванні концепції стратегічного внутрігосподарського маркетингового управління конкурентоспроможністю; методи аналогії та системного підходу – для удосконалення маркетингового механізму управління виробництвом на вітчизняних аграрних підприємствах

Результати. Визначена об’єктивна необхідність розвитку сучасного стратегічного маркетингу на внутрігосподарському рівні підприємства. Обґрунтована концепція стратегічного внутрігосподарського маркетингового управління конкурентоспроможністю підприємств. Удосконалено маркетинговий механізм управління виробництвом на вітчизняних аграрних підприємствах.

Наукова новизна. Обґрунтовані концептуальні засади стратегічного внутрігосподарського маркетингового управління конкурентоспроможністю підприємств.

Практична цінність. Отримані результати дослідження забезпечують підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Ключові слова: підприємство, стратегія, маркетинг, управління, внутрігосподарський рівень, конкурентоспроможність.

Стельмащук Н.А. СТРАТЕГИЯ ВНУТРИХОЗЯЙСТВЕННОГО МАРКЕТИНГОВОГО УПРАВЛЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель. обоснование методологических и организационных принципов формирования стратегии эффективного внутрихозяйственного маркетингового управления конкурентоспособностью аграрных предприятий в условиях рыночных трансформаций.

Методы исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются труды отечественных и зарубежных ученых, законодательные и нормативные акты по вопросам стратегии, управления, маркетинга и конкурентоспособности предприятий. При исследовании использовались различные методы и методические подходы: исторический и логический методы - при рассмотрении вопроса относительно этапов развития маркетинга, методы логического анализа, дедукции, индукции - при обосновании концепции стратегического внутрихозяйственного маркетингового управления конкурентоспособностью, методы аналогии и системного подхода - для совершенствования маркетингового механизма управления производством на отечественных аграрных предприятиях.

Результаты. Определена объективная необходимость развития современного стратегического маркетинга на внутрихозяйственном уровне предприятия. Обоснована концепция стратегического внутрихозяйственного маркетингового управления конкурентоспособностью предприятий. Усовершенствована маркетинговый механизм управления производством на отечественных аграрных предприятиях.

Научная новизна. Обоснованы концептуальные основы стратегического внутрихозяйственного маркетингового управления конкурентоспособностью предприятий.

Практическая ценность. Полученные результаты исследования обеспечивают повышение конкурентоспособности аграрных предприятий .

Ключевые слова: предприятие, стратегия, маркетинг, управление, внутрихозяйственный уровень, конкурентоспособность.

Stelmashchuk N.A. THE STRATEGY OF INTERNAL ECONOMIC MARKETING MANAGEMENT BY THE COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE

Purpose. The aim of the article is substantiation of methodological and organizational principles of the formation of effective internal marketing strategy management by the competitiveness of agrarian enterprises in the conditions of market transformation.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of the research is domestic and foreign scholars' works, legislative and normative acts on strategy, management, marketing and enterprise competitiveness. In the article we used different methods and methodological approaches: historical and logical methods – when considering the stages of marketing development; methods of logical analysis, deduction and induction – for substantiation of the concept of strategic internal economic marketing management by the competitiveness; methods of analogy and systems approach – to improve of the marketing mechanism of management of the production on domestic agrarian enterprises.

Findings. The objective necessity of modern strategic marketing at the internal economic level of the enterprise has been defined. The concept of strategic internal economic marketing management by the competitiveness of enterprises has been substantiated. The marketing mechanism of management of the production on the domestic agrarian enterprises has been improved.

Originality. The conceptual foundations of strategic internal economic marketing management by the competitiveness of enterprises have been substantiated.

Practical value. The obtained results of the research provide increasing of the competitiveness of agricultural enterprises.

Key words: enterprise, strategy, marketing, management, internal economic level, competitiveness.

Чайківський І.А. ІНТЕГРАЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА

Мета дослідження в історичному аспекті процесу використання інтеграційних засад при реформуванні аграрних підприємств та обґрунтування напрямів подальшого інтегрування суб'єктів господарювання в умовах глобалізації виробництва.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних вчених, законодавчі та нормативні акти з питань інтеграції аграрних підприємств в умовах глобалізації виробництва. При дослідженні використовувалися різні методи і методичні підходи: історичний та аналітичний – для характеристики і аналізу в історичному аспекті різних форм аграрної інтеграції; методи класифікації – для узагальнення різних видів інтеграційних формувань; методи логічного аналізу, дедукції, індукції – для визначення сутності інтеграції і виявлення зв'язку між етапами і формами інтегрування аграрних підприємств; системно-логічний підхід – при обґрунтуванні напрямів подальшого розвитку інтеграційних процесів в агропромисловому виробництві.

Результати. Обґрунтовано сутність інтеграції, визначено типи інтеграційних процесів та виявлено зв'язок між етапами і формами інтегрування аграрних підприємств. Розмежовано відмінність між кооперацією та інтеграцією та розкрито переваги інтегрування виробництв. Обґрунтовано напрями подальшого розвитку інтеграційних процесів в агропромисловому виробництві.

Наукова новизна. Застосовано комплексний – історичний, функціональний і прагматичний підхід до процесу дослідження проблеми, що забезпечує достовірність отриманих результатів дослідження.

Практична цінність. Отримані результати дослідження дають об'єктивну характеристику і оцінку формам інтеграційних об'єднань, розкривають їх переваги і недоліки та визначають напрям подальшого розвитку інтеграційних процесів в агропромисловому виробництві в умовах глобалізації.

Ключові слова: аграрне підприємство, агропромислове виробництво, інтеграція, глобалізація**.**

Чайковский И.А. ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ ПРОИЗВОДСТВА

Цель исследования в историческом аспекте процесса использования интеграционных принципов при реформировании аграрных предприятий и обоснование направлений дальнейшей интеграции субъектов хозяйствования в условиях глобализации производства.

Методы исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются труды отечественных и зарубежных ученых, законодательные и нормативные акты по вопросам интеграции аграрных предприятий в условиях глобализации производства. При исследовании использовались различные методы и методические подходы: исторический и аналитический - для характеристики и анализа в историческом аспекте разных форм аграрной интеграции; методы классификации - для обобщения различных видов интеграционных формирований; методы логического анализа, дедукции, индукции - для определения сущности интеграции и выявления связи между этапами и формами интеграции аграрных предприятий; системно-логический подход - при обосновании направлений дальнейшего развития интеграционных процессов в агропромышленном производстве .

Результаты. Обосновано сущность интеграции, определены типы интеграционных процессов и выявлена связь между этапами и формами интеграции аграрных предприятий. Разграничены различие между кооперацией и интеграцией и раскрыто преимущества интегрирования производств. Обоснованы направления дальнейшего развития интеграционных процессов в агропромышленном производстве.

Научная новизна. Применен комплексный - исторический, функциональный и прагматический подход к процессу исследования проблемы, обеспечивает достоверность полученных результатов исследования.

Практическая ценность. Полученные результаты исследования дают объективную характеристику и оценку формам интеграционных объединений, раскрывают их преимущества и недостатки и определяют направление дальнейшего развития интеграционных процессов в агропромышленном производстве в условиях глобализации.

Ключевые слова: аграрное предприятие, агропромышленное производство, интеграция, глобализация.

Chaikivskyi I.A. INTEGRATED FUNDAMENTALS OF AGRARIAN ENTERPRISES' DEVELOPMENT IN THE CONDITIONS OF PRODUCTION GLOBALIZATION

Purpose. The aim of the article is a research of the process of using the integrated principles in the historical aspect in reforming of agrarian enterprises and substantiation directions for further integrating of economic entities in conditions of production globalization.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of the research is domestic and foreign scholars' works, legislative and normative acts on the integration of agrarian enterprises in conditions of production globalization. Different methods and methodological approaches were used in the study: historical and analytical – to characterize and analyze the various forms of agrarian integration in the historical aspect; methods of classification – to summarize the different types of integration formations; methods of logical analysis, deduction, induction – to determine the essence of integration and identify the link between the stages and forms of agrarian enterprises' integration; systematic and logical approach – for substantiation directions for further development of integration processes in the agriculture production.

Findings. The essence of integration has been substantiated; types of integration processes have been defined and the connection between stages and forms of agricultural enterprises' integration has been detected. The difference between cooperation and integration has been demarcated; the advantages of integrating the product have been disclosed. The directions for further development of integration processes in the agriculture production have been substantiated.

Originality. It has been applied the complex approach to the process of research problem. This approach includes historical, functional and pragmatic approaches that ensure the reliability of the survey results.

Practical value. The obtained research results provide the objective characterization and evaluation of forms of integration associations, disclose their advantages and disadvantages and identify directions for further development of integration processes in agriculture production in conditions of globalization.

Key words: agricultural enterprises, agricultural production, integration, globalization.

Кобаль І.О. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПОБУДОВИ СТРАТЕГІЧНОЇ КАРТИ BSC В ТРАНСПОРТНО-ЕКСПЕДИЦІЙНІЙ КОМПАНІЇ

Мета. Обґрунтування стратегічних перспектив підприємства; формування вартісно-орієнтованої системи збалансованих показників підприємства.

Методика дослідження. В статті використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, що дозволило вирішити проблемні питання з обраного напряму дослідження. Методичними засадами дослідження є системний підхід до аналізу економічних явищ і процесів, базові положення сучасної економічної теорії, менеджменту та теорії стратегії управління підприємства. Дослідження проводилось з використанням наступних методів дослідження: теоретичне узагальнення і порівняння (визначення сутності понять «система стратегічного управління підприємством» «вартісно-орієнтоване управління», «система збалансованих показників»); порівняння; статистичний аналіз і синтез, методи економіко-математичного моделювання.

Результати. Досліджено процес формування і використання стратегічних карт, висвітлено етапи побудови стратегічних карт для реалізації цілей стратегічного управління підприємством. Визначено порядок розрахунку стратегічих показників та особливості процесу їх використання на підприємствах. Здійснено обґрунтування вибору стратегічних цілей в моделі системи збалансованих показників, алгоритму формування вартісно-орієнтованої стратегічної карти, алгоритму визначення цільових значень ключових показників ефективності й можливих коригувань, викликаних ризиками, які супроводжують транспортно-експедиційний бізнес.

Наукова новизна. Запропоновано нові підходи до побудови стратегічної карти підприємства та визначення цільових показників вартісно-орієнтованої збалансованої системи показників. Визначено ключові показники ефективності по кожній «перспективі» системи збалансованих показників та при встановленні цільових значень.

Практична значущість. Сформовано методологію побудови стратегічної карти транспортно-експедиційного підприємства та метод визначення оціночних показників ефективності транспортно-експедиційної діяльності, які можна використовувати при розробці стратегії підприємств для коротко- та довгострокового періоду.

Ключові слова. стратегічні карти, ефективність, транспортно-експедиційні підприємства.

Кобаль И.А. МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОСТРОЕНИЯ СТРАТЕГИЧЕСКОГО КАРТЫ BSC В ТРАНСПОРТНО-ЭКСПЕДИЦИОННОЙ КОМПАНИИ

Цель. Обоснование стратегических перспектив предприятия; формирование стоимостно-ориентированной системы сбалансированных показателей предприятия.

Методика исследования. В статье использованы общенаучные и специальные методы исследования, что позволило решить проблемные вопросы выбранного направления исследования. Методическими основами исследования является системный подход к анализу экономических явлений и процессов, базовые положения современной экономической теории, менеджмента и теории стратегии управления предприятием. Исследование проводилось с использованием следующих методов исследования: теоретического обобщения и сравнения (определение сущности понятий "система стратегического управления предприятием" "стоимостно-ориентированное управление", "система сбалансированных показателей") сравнения; статистический анализ и синтез, методы экономико-математического моделирования.

Результаты. Исследован процесс формирования и использования стратегических карт, высветлены этапы построения стратегических карт для реализации целей стратегического управления предприятием. Определен порядок расчета стратегических показателей и особенности процесса их использования на предприятиях. Осуществлено обоснование выбора стратегических целей в модели системы сбалансированных показателей, алгоритма формирования стоимостно-ориентированной стратегической карты, алгоритма определения целевых значений ключевых показателей эффективности и возможных корректировок, вызванных рисками, которые сопровождают транспортно-экспедиционный бизнес.

Научная новизна. Предложены новые подходы к построению стратегической карты предприятия и определения целевых показателей стоимостно-ориентированной сбалансированной системы показателей. Определены ключевые показатели эффективности по каждой "перспективе" системы сбалансированных показателей и при установлении целевых значений.

Практическая значимость. Сформирована методология построения стратегической карты транспортно-экспедиционного предприятия и метод определения оценочных показателей эффективности транспортно-экспедиционной деятельности, которые можно использовать при разработке стратегии предприятий для кратко- и долгосрочного периода.

Ключевые слова. Стратегические карты, эффективность, транспортно-экспедиционные предприятия.

Kobal I.O. METHODOLOGICAL ASPECTS OF MAKING THE STRATEGY MAP BSC IN FORWARDING COMPANY

Purpose. Justification of strategic perspectives of the enterprise, the formation of value-oriented system of the company balanced scorecard.

Methodology of research. The paper used general scientific and special methods that allowed solving the problematic issues of the selected research. Methodological foundations of research are a systematic approach to the analysis of economic phenomena and processes, basic tenets of modern economic theory, management and theory of enterprise management strategy. The study was conducted with the following research methods: a theoretical generalization and comparison (determining the nature of the concepts of "system of strategic

enterprise management", "value - oriented management", "Balanced Scorecard"); comparison; statistical analysis and synthesis, methods of economic and mathematical modeling.

Findings.. The process of formation and use of strategy maps has been investigated; the stages of making strategy maps to implement the goals of strategic enterprise management have been highlighted. The order of calculation the strategic indicators and peculiarities of their use in the workplace have been determined. The rationale for the choice of strategic objectives in a balanced scorecard model, the algorithm of value - oriented strategy map, the algorithm for determining target values of key performance indicators and possible adjustments caused by risks that accompany Forwarding business has been done.

Originality. New approaches to making enterprise strategy map and identifying targets of value-oriented balanced scorecard have been offered. The key performance indicators for each "perspective" of balanced scorecard and in setting target values have been defined.

Practical value. The methodology of making the strategy map of forwarding company and the method for determining the estimated performance of forwarding activities that can be used in developing business strategies for the short and long term have been formed.

Key words. strategy maps, efficiency, forwarding companies.

Лучик В.Є., Лучик М.В. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТІВ ПОЛІТИКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Мета. Метою статті є удосконалення методології стосовно визначення пріоритетів політики регіонального розвитку в Україні.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети у роботі використано наступні наукові прийоми і методи дослідження: системний, діалектичний, логічний, синергетичний та історичний. Вибір пріоритетів політики регіонального розвитку доцільно визначати за допомогою методів аналізу, синтезу, індукції, дедукції, наукової абстракції, порівняльного аналізу та економіко-математичного моделювання.

Результати дослідження. Обґрунтована доцільність визначення пріоритетів у політиці регіонального розвитку на основі теоретичних та методологічних засад, відповідних методичних положень, що забезпечить подолання існуючих територіальних асиметрій та диспропорцій в економічному і соціальному вимірі.

Наукова новизна полягає в тому, що вибір методів визначення пріоритетів у політиці розвитку регіонів має ґрунтуватись на основі використання показників їх позиціонування відносно можливостей зростання і модернізації та за рівнем життя населення, з урахуванням яких повинні формулюватися відповідні цілі забезпечення безпеки населення і підвищення його життєвого потенціалу.

Практична значущість. Отримані результати є основою для коригування генеральної мети політики регіонального розвитку шляхом спрямування її на постійне збільшення життєвого потенціалу населення країни та її регіонів.

Ключові слова: пріоритети політики регіонального розвитку, методологія визначення пріоритетів, регіональний розвиток.

Лучик В.Е., Лучик М.В. МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОБЛЕМЫ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПРИОРИТЕТОВ ПОЛИТИКИ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

Цель. Целью статьи является совершенствование методологии по определению приоритетов региональной политики в Украине .

Методика исследования. Для достижения поставленной цели в работе использованы следующие научные приемы и методы исследования: системный, диалектический, логический, синергетический и исторический. Выбор приоритетов региональной политики целесообразно определять с помощью методов анализа, синтеза, индукции, дедукции, научной абстракции, сравнительного анализа экономико-математического моделирования.

Результаты исследования. Обоснована целесообразность определения приоритетов в политике регионального развития на основе теоретических и методологических основ, соответствующих методических положений, что обеспечит преодоление существующих территориальных асимметрий и диспропорций в экономическом и социальном измерении.

Научная новизна заключается в том, что выбор методов определения приоритетов в политике развития регионов должен осуществляться на основе использования показателей их позиционирования относительно возможностей роста и модернизации и по уровню жизни населения, с учетом которых должны формулироваться соответствующие цели обеспечения безопасности населения и повышения его жизненного потенциала.

Практическая значимость. Полученные результаты являются основой для корректировки генеральной цели региональной политики путем направления ее на постоянное увеличение жизненного потенциала населения страны и ее регионов.

Ключевые слова: приоритеты региональной политики, методология определения приоритетов, региональное развитие.

Luchyk V. Ye., Luchyk M.V. METHODOLOGICAL ASPECTS OF DETERMINING THE PRIORITIES OF REGIONAL DEVELOPMENT POLICY

Purpose. The aim of the article is the improvement of methodology to determine the priorities of regional policy in Ukraine.

Methodology of research. The following scientific techniques and methods were used in the article to achieve this aim: systematic, dialectical, logical, synergistic and historical. Setting priorities of regional policy can usefully be measured by the methods of analysis, synthesis, induction, deduction and scientific abstraction, comparative analysis, economic and mathematical modeling.

Findings. Expediency prioritizing in the regional development policy based on the theoretical and methodological foundations of methodological provisions that will provide bridging of existing territorial asymmetries and imbalances in economic and social dimension.

Originality. Scientific novelty lies in the fact that the choice of methods for determining priorities in regional development policy should be based on the use of indicators of their positioning relatively to opportunities for growth and modernization and standard of living of the population, taking into account where appropriate targets should be formulated to ensure public safety and to increase its life potential.

Practical value. The obtained results are the basis for adjusting the general objective of regional policy by sending this aim on a steady increase in life potential of the country's population and its regions.

Key words: priorities of regional policy, the methodology for determining priorities, regional development.

Покотильська Н.В. ФОРМУВАННЯ РИНКУ ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В ХМЕЛЬНИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Мета. Метою статті є дослідження тенденцій, особливостей формування та розвитку ринку продукції тваринництва в Хмельницькій області та напрямів стабілізації розвитку галузі.

Методика дослідження. У процесі дослідження використані: методи теоретичного узагальнення і порівняння, аналізу і синтезу (при вивченні недоліків та резервів виробництва, основних шляхів покращення господарської діяльності сільськогосподарських підприємств); монографічний (при виявлені перспектив розвитку та вивченні передового досвіду); статистичний (при виявлені факторів впливу на кінцевий результат виробництва).

Теоретико-методологічною основою є діалектичний метод пізнання економічних явищ, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, законодавчі й нормативні акти України, статистичні матеріали Державного комітету статистики України та головного управління статистики у Хмельницькій області.

Результати. Обґрунтовано теоретичні основи формування і розвитку ринку галузі тваринництва та виробництва тваринницької продукції, проведено динаміку виробництва та його ефективності основних видів продукції тваринництва в сільськогосподарських підприємствах Хмельницької області, сформовано основні напрямки підвищення ефективності виробництва та шляхи стабілізації розвитку галузі, визначено найбільш прийнятні напрями діяльності на сучасному ринку продукції тваринництва.

Наукова новизна. Обґрунтовано напрями подальшого розвитку ринку галузі тваринництва та шляхи підвищення ефективності виробництва тваринницької продукції.

Практична значущість. Отримані результати сприяють вирішенню окремих проблем формування ринку тваринницької продукції та підвищення ефективності та розвитку даної галузі.

Ключові слова. Ринок, тваринництво, продукція, ефективність, продовольчий ринок, виробництво.

Покотильская Н.В. ФОРМИРОВАНИЕ РЫНКА ПРОДУКЦИИ ЖИВОТНОВОДСТВА В ХМЕЛЬНИЦКОЙ ОБЛАСТИ

Цель. Целью статьи является исследование тенденций, особенностей формирования и развития рынка продукции животноводства в Хмельницкой области и направлений стабилизации развития отрасли.

Методика исследования. В процессе исследования использованы: методы теоретического обобщения и сравнения, анализа и синтеза (при изучении недостатков и резервов производства, основных путей улучшения хозяйственной деятельности сельскохозяйственных предприятий); монографический (при выявлении перспектив развития и изучении передового опыта); статистический (при выявлении факторов влияния на конечный результат производства).

Теоретико-методологической основой является диалектический метод познания экономических явлений, научные труды отечественных и зарубежных ученых, законодательные и нормативные акты Украины, статистические материалы Государственного комитета статистики Украины и главного управления статистики в Хмельницкой области.

Результаты. Обоснованы теоретические основы формирования и развития рынка отрасли животноводства и производства животноводческой продукции, проведена динамика производства и его эффективности основных видов продукции животноводства в сельскохозяйственных предприятиях Хмельницкой области, сформированы основные направления повышения эффективности производства и пути стабилизации развития отрасли, определены наиболее приемлемые направления деятельности на современном рынке продукции животноводства.

Научная новизна. Обоснованно направления дальнейшего развития рынка отрасли животноводства и пути повышения эффективности производства животноводческой продукции.

Практическая значимость. Полученные результаты способствуют решению отдельных проблем формирования рынка животноводческой продукции и повышения эффективности и развития данной отрасли.

Ключевые слова. Рынок, животноводство, продукция, эффективность, продовольственный рынок, производство.

Pokotylska N.V. FORMING OF MARKET OF STOCK-RAISING PRODUCTS IN KHMELNITSKY REGION

Purpose. The purpose of this article is to investigate tendencies and features of forming and developing cattle- breeding products market in Khmelnitsky region and directions of stabilizing of development of industry development.

Methodology of research. To prepare the information of the article different methods were used as: methods of theoretical summarizing and comparing, analysis and synthesis (while investigating fails and reserves of production, main ways to develop economical activity of agricultural enterprises); monographic (to discover perspectives of development and to study progressive experience); statistical (to find out the factors of influence on final result of production).

Theoretical and methodological basis is a dialectical method of understanding of economical events, scientific reports of Ukrainian and foreign scientists, laws of Ukraine, statistical materials of the State Comitet of Statistic of Ukraine and the head office of statistic in the Khmelnitsky region.

Findings. Theoretical base of forming and developing of the market cattle-breeding production was proved, the dynamic of producing goods and its effective sides in main kinds of cattle-breeding products in agricultural enterprises in Khmelnitsky region was mentioned and observed, main directions to improve and raise the effective producing and methods to stabilize the industry were formed, the most acceptable ways and methods of activity at the modern market of the cattle-breeding production were market.

Originality. The directions of further development of the cattle-breeding market and the ways of increasing of effectiveness of cattle-breeding production have been grounded.

Practical value. The got results are instrumental in the decision of separate problems of forming of market of cattle-breeding products and increase of effectiveness and development of this industry.

Key words. Market, cattle-breeding, products, effectiveness, food market, production.

Сімків Л.Є., Клівета Н.А., Клюба Е.Я. ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ В УМОВАХ ДИСПРОПОРЦІЙНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Мета: вивчення особливостей соціально-економічного розвитку Івано-Франківської області, визначення існуючих проблем та розробка комплексу заходів, спрямованих на їх вирішення і досягнення основних стратегічних цілей регіонального розвитку.

Методика дослідження. Відповідно до поставленої мети застосовувалися такі методи економічних досліджень: аналізу та синтезу; абстрактно-логічний; діалектичний та системного аналізу – для опрацювання теоретико-методичних положень; узагальнення літературних джерел, формування висновків; економіко-статистичний – для аналізу соціально-економічного розвитку регіону в динаміці, виявлення тенденцій, впливу факторів на ефективний регіональний розвиток та досягненню основних стратегічних цілей; монографічний – для детального вивчення явищ, процесів, передового досвіду; порівняльного аналізу – для оцінки економічної ефективності функціонування галузей регіону.

Результати. Проведений аналіз особливостей соціально-економічного розвитку Івано-Франківської області дозволив визначити основні проблеми розвитку економіки пов’язані з високим ступенем залежності роботи окремих галузей від поставок давальницької сировини; погіршенням галузевої структури промислового виробництва та зменшенням питомої ваги галузей, які створюють значну додану вартість; невисокими темпами оновлення технологічної бази та високим рівнем зношеності основних засобів; несприятливим інвестиційним середовищем. Наявність проблем у соціально-економічному розвитку регіону вимагає вдосконалення державної політики у сфері регіонального розвитку, відповідних її правових, організаційних, економічних механізмів, визначення довгострокової стратегії соціально-економічного розвитку регіону та розробки комплексу заходів.

Дослідження доводять, що у теперішньому стані економіка регіону не спроможна до прискореної модернізації та скорочення рівня диференціації регіонального розвитку. За таких умов, рівень конкурентоспроможності та місце Івано-Франківської області в сучасній соціально-економічній системі України тісно пов’язані з трансформацією структури її економіки на інноваційно-інвестиційній основі.

Наукова новизна. Розроблено концептуальні засади та рекомендації щодо реалізації комплексу заходів при вирішенні проблем соціально- економічного розвитку регіону, зменшенні існуючих територіальних диспропорцій, направлені на подальший розвиток теоретичних та практичних засад управління інноваційно-інвестиційними процесами регіонального розвитку, та досягнення основних стратегічних цілей.

Практична значущість. Основні положення дослідження можна застосувати у практичній діяльності органів регіонального управління та місцевого самоврядування. Дані заходи та концептуальні положення можуть забезпечити впровадження інноваційних рішень необхідних для забезпечення результативності у досягненні цілей і завдань регіонального розвитку.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, регіональний розвиток, регіональний потенціал, інвестиційний потенціал, стратегія управління, стратегічні цілі.

Симкив Л.Е., Кливета Н.А., Клюба Э.Я. ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ИВАНО-ФРАНКОВСКОЙ ОБЛАСТИ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ В УСЛОВИЯХ ДИСПРОПОРЦИОННОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА

Цель: изучение особенностей социально-экономического развития Ивано-Франковской области, определение существующих проблем и разработка комплекса мероприятий, направленных на их разрешение и достижение основных стратегических целей регионального развития.

Методика исследования. Теоретической и методической основой исследования стали труды отечественных ученых экономистов, нормативно - правовые документы, официальные материалы государственной статистики. Согласно поставленной цели применялись следующие методы экономических исследований: анализа и синтеза; абстрактно-логический; диалектический и системного анализа - для обработки теоретико-методических положений, обобщения источников литературы, формирование выводов, экономико-статистический - для анализа социально-экономического развития региона в динамике, выявление тенденций, влияния факторов на эффективное региональное развитие и достижение основных стратегических целей; монографический - для детального изучения явлений, процессов, передового опыта; сравнительного анализа - для оценки экономической эффективности функционирования отраслей региона.

Результаты. Проведенный анализ особенностей социально-экономического развития Ивано-Франковской области позволил определить основные проблемы развития экономики которые связаны с высокой степенью зависимости работы отдельных отраслей от поставок сырья; ухудшением отраслевой структуры промышленного производства и сокращением удельного веса отраслей промышленности, которые создают значительную добавленную стоимость; низкими темпами модернизации технологической базы и высоким уровнем износа основных фондов; неблагоприятной инвестиционной средой. Существование проблем в социально-экономическом развитии региона требует усовершенствования государственной политики в области регионального развития, соответствующих правовых, организационных, экономических механизмов, определение долгосрочной стратегии социально-экономического развития региона и разработки комплекса мероприятий.

Исследования доказывают, что в нынешнем состоянии экономика региона не имеет возможностей к ускоренной модернизации и снижению уровня дифференциации регионального развития. В таких условиях уровень конкурентоспособности и место Ивано-Франковской области в современной социально-экономической системе Украины тесно связаны с трансформацией структуры ее экономики на инновационно-инвестиционной основе.

Научная новизна. Разработаны концептуальные основы и рекомендации по реализации комплекса мероприятий для решения проблем социально-экономического развития региона, сокращения существующих территориальных диспропорций, направленные на дальнейшее развитие теоретических и практических основ управления инновационно-инвестиционными процессами регионального развития, и достижения основных стратегических целей.

Практическая значимость. Основные положения исследования можно применить в практической деятельности органов регионального управления и местного самоуправления. Данные мероприятия и концептуальные положения могут обеспечить внедрение инновационных решений, необходимых для обеспечения эффективности в достижении целей и задач регионального развития.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, региональное развитие, региональный потенциал, инвестиционный потенциал, стратегия управления, стратегические цели.

Simkiv L.E., Kliveta N.A., Klyuba E.Ya. PROBLEMS OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE IVANO-FRANKIVSK REGION AND WAYS FOR THEIR SOLUTION UNDER DISPROPORTIONS OF ECONOMIC GROWTH

Purpose. The aim of the article is to study the peculiarities of social and economic development of the Ivano-Frankivsk region, definition of existing problems and the elaboration of the set of measures, directed to their deciding and attainment of the main strategic objectives of regional development.

Methodology of research. The following methods of economic studies were used according to the assigned goal: analysis and synthesis, abstract and logical, dialectic and system analysis – for processing the theoretical and methodological regulations; summing up of the literary sources, forming conclusions; economical and statistical analysis – for analysis of social and economic development of the region in the dynamic of identifying the trends, factors of influence on effective regional development and the attainment of the main strategic objectives; monographic – for the detailed study of phenomena, processes, leading practice; comparative analysis – for estimate of the economic efficiency of the region branches functioning.

Findings: The conducted analysis of the features the social and economical development of the Ivano-Frankivsk region has allowed to identify the main problems of the economics progress associated with a high

degree of dependence the work of some branches from supply of customer's loaned raw materials; the deterioration the branches structure of industrial production and a decrease a unit weight of branches that create significant added value, low rate of upgrade the technological base and a high level of depreciation of fixed assets; unfavorable investment environment. Having problems in social and economical development of the region requires improving of public policy in the area of regional development, its applicable legal, organizational and economic mechanisms, determining the long-term strategy for the social and economical development and the development of a set of measures.

Studies show that at the present state the economy of the region is unable to rapid the modernization and reduce the level of differentiation of the regional development. According to these conditions, the level of competitiveness and place of Ivano-Frankivsk region in the current social and economical system of Ukraine are closely related to the transformation of the structure of its economy on innovating and investment basis.

Originality. Conceptual foundations and recommendations for implementing a set of measures for solving the problems of the social and economic development of the region have been elaborated, the reduction of existing territorial disparities, aimed at further development of theoretical and practical principles for managing by the innovation and investment processes of regional development and the achievement of the main strategic objectives.

Practical value. The main provisions of the research can be applied in the practical work of regional administrations and the local self-government. These measures and conceptual provisions may support the implementation of innovative solutions that are necessary for ensure effectiveness in attainment the objectives and tasks of regional development.

Key words: social and economic development, regional development, regional potential, investment potential, strategy of management, strategic objectives.

Федоришин В.С. ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Мета. Метою даного дослідження є розробка підходів щодо формування сучасної регіональної політики розвитку комунальної власності як основи регіональної моделі соціально-економічного розвитку територіальних громад

Методика досліджень. Методологічну основу при написанні статті становить діалектичний загальнонауковий метод пізнання, в якому об'єкт дослідження розглядається як динамічна система. Для з'ясування закономірностей здійснення ефективної регіональної політики соціального розвитку територіальних громад застосовано принцип системного аналізу, що передбачає розгляд елементів комунального комплексу у взаємозв'язку і взаємозалежності. Дослідження проблем розвитку комунальної власності територіальних громад і розробка принципів їх ефективної реалізації здійснено за допомогою методів абстрактно-логічного аналізу.

Результати. В статті висвітлено сутність та зміст регіональної політики соціального розвитку територіальних громад на засадах ефективного використання комунальної власності. Виявлена змістовна, активна регіональна соціальна політика, яка повинна характеризуватися високим рівнем цільової соціально-економічної спрямованості, а її принципи та методи мають узгоджуватися із загальним курсом реалізації національно та стратегічно важливих реформ в частині розвитку громадянського суспільства.

Наукова новизна. Новизна даного дослідження характеризується розробкою принципів ефективного використання комунальної власності з метою узгодження фінансових та соціально-економічних показників розвитку територій.

Практична значущість. Отримані результати дослідження визначають алгоритм здійснення ефективної політики розвитку комунальної власності територіальних громад та визначають цілі тактичного характеру в реалізації регіональної політики в соціально-економічному аспекті.

Ключові слова. Соціальна політика держави, регіональна політика, громадянське суспільство, територіальна громада, економічна самодостатність, стратегія розвитку, соціальна захищеність, якість життя.

Федоришин В.С. ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ РАЗВИТИЯ КОММУНАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ГРОМАД.

Цель. Целью данного исследования является разработка подходов относительно формирования современной социальной политики развития коммунальной собственности как основы региональной модели социально-экономического развития территориальных громад.

Методика исследований. Методологическую основу написании статьи представляет диалектический общенаучный метод познания, в котором объект исследования рассматривается как динамическая система. Для выяснения закономерностей осуществления эффективной социальной политики развития территориальных громад применен принцип системного анализа, который предусматривает рассмотрение элементов коммунального комплекса во взаимосвязи и взаимозависимости. Исследование проблем развития коммунальной собственности территориальных громад и разработка принципов их эффективной реализации осуществлено с помощью методов

абстрактно-логического анализа.

Результаты. В статье отражена сущность и содержание социальной политики развития территориальных громад на принципах эффективного использования коммунальной собственности. Выявлена содержательная, активная социальная политика, которая должна характеризоваться высоким уровнем целевой социально-экономической направленности, а ее принципы и методы должны согласоваться с общим курсом реализации национально и стратегически важных реформ в части развития гражданского общества.

Научная новизна. Новизна данного исследования характеризуется разработкой принципов эффективного использования коммунальной собственности с целью согласования финансовых и социально-экономических показателей социального развития территорий.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования определяют алгоритм осуществления эффективной политики социального развития коммунальной собственности территориальных громад и определяют цели тактического характера в реализации региональной политики в социально-экономическом аспекте.

Ключевые слова. Социальная политика государства, региональная политика, гражданское общество, территориальная громада, экономическая самодостаточность, стратегия развития, социальная защищенность, качество жизни.

Fedoryshyn V.S. FORMATION OF SOCIAL DEVELOPMENT POLICY OF MUNICIPAL PROPERTY OF THE TERRITORIAL COMMUNITIES

Purpose. An objective of this research is working out of approaches to formation of a modern regional policy of development of the municipal property as bases of regional model of socioeconomic development of territorial communities.

Methodology of research The methodological basis at article writing is made by a dialectic general scientific method of knowledge in which the object of research is considered as dynamic system. The principle of the system analysis providing consideration of elements of a municipal complex in interrelation and interdependence is applied to finding-out of laws of realization of an effective regional policy of social development of territorial communities. Research of problems of development of the municipal property of territorial communities and working out of principles of their effective realization is carried out by means of methods of the abstract and logic analysis.

Findings.. The article covers the essence and the maintenance of a regional policy of social development of territorial communities on the basis of an effective utilization of the municipal property. We have revealed an active regional social policy which should be characterized by high level of target socioeconomic orientation, their principles and methods should be coordinated with the general course of realization of nationally and strategically important reforms regarding development of a civil society.

Originality.. Novelty of the given research is characterized by working out of principles of an effective utilization of the municipal property for the purpose of the coordination of financial and socioeconomic indicators of territory development.

Practical value. An approach to algorithmization of realization of an effective policy of development of the municipal property of territorial communities has been accomplished based on the research. We have grounded and defined purposes of tactical character in realization of a regional policy in socioeconomic aspect has been carried out.

Key words: State social policy, regional policy, civil society, territorial community, economic self-sufficiency, development strategy, social security, living standards.

Шапочка М.К., Маценко О.М., Пронікова Ж.С. МОТИВАЦІЯ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ АВТОТРАНСПОРТУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДООХОРОННОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Мета. Метою статті є удосконалення методичних підходів до управління природоохоронною діяльністю у сфері автотранспорту за допомогою механізмів зовнішньої та внутрішньої мотивації.

Методика дослідження. У даній роботі використані методи системно-структурного і порівняльного аналізу при дослідженні сучасних проблем функціонування галузі автотранспорту, а також при аналізі форм та методів мотивації. Економіко-статистичні методи застосовувалися при дослідженні рівня деструктивного впливу автотранспорту на довкілля.

Результати. Проаналізовано сучасні методи управління природоохоронною діяльністю. Сформовано нові підходи до удосконалення методів управління природоохоронною діяльністю на автотранспорті. Визначено соціально-психологічні та освітньо-тренінгові методи, які спрямовані на формування нового типу особистості – «людини екологічної», яка не лише здатна вирішувати еколого-економічні проблеми, але і не створювати їх.

Наукова новизна. Для стимулювання екологізації автотранспорту обгрунтовано застосування в управлінні природоохоронною діяльністю мотиваційних механізмів зовнішньої, переважно позитивної мотивації, спрямованої на активізацію внутрішніх мотивів у власників автотранспортних засобів.

Практична значущість. Результати дослідження можуть бути використані в управлінні природоохоронною діяльністю на автотранспорті, а також з метою екологічного виховання водіїв автотранспортних засобів.

Ключові слова: екологізація, автотранспорт, мотивація, мотив, стимулювання, довкілля.

Шапочка Н.К., Маценко А.М., Проникова Ж.С. МОТИВАЦИИЯ ЭКОЛОГИЗАЦИИ АВТОТРАНСПОРТА В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ПРИРОДООХРАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ.

Цель. Целью статьи является совершенствование методических подходов к управлению природоохранной деятельностью в сфере автотранспорта с помощью механизмов внешней и внутренней мотивации.

Методика исследования. В данной работе использованы методы системно-структурного и сравнительного анализа при исследовании современных проблем функционирования отрасли автотранспорта, а также при анализе форм и методов мотивации. Экономико-статистические методы применены при исследовании уровня деструктивного влияния автотранспорта на окружающую среду.

Результаты. Проанализированы современные методы управления природоохранной деятельностью. Сформированы новые подходы к совершенствованию методов управления природоохранной деятельностью на автотранспорте. С целью формирования нового типа личности «человека экологического» предложено использовать социально-психологические и образовательно-тренинговые методы.

Научная новизна. Для стимулирования экологизации автотранспорта обосновано применение в управлении природоохранной деятельностью мотивационных механизмов внешней, преимущественно положительной мотивации, направленной на активизацию внутренних мотивов у владельцев автотранспортных средств.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть использованы в управлении природоохранной деятельностью на автотранспорте, а также с целью экологического воспитания водителей автотранспортных средств.

Ключевые слова: экологизация, автотранспорт, мотивация, мотив, стимулирования, окружающая среда.

Shapochka N.K., Matsenko O.M., Pronikova Zh.S. THE MOTIVATION OF MOTOR TRANSPORT'S ECOLOGIZATION IN SYSTEM OF ENVIRONMENTAL ACTIVITY MANAGEMENT

Purpose. The aim of the article is the improvement of methodic approaches of environmental activity in the field of motor transport with the help of mechanisms of external and internal motivation.

Methodology of research. Such methods as systematic and structural analysis, comparative analysis were used in this article to study the modern problems of operation the industry of motor transport, as well as during the analysis of the forms and methods of motivation. Economical and statistical methods were used in the study of the level of destructive impact of transport on the environment.

Findings. It has been analyzed modern methods of environmental activity management. New approaches to the improvement of environmental activity management's methods that concerns with the motor transport have been formed. It has been determined the social and psychological methods, educational and training methods aimed at forming the new type of personality – "environmental individual", which is not only able to solve ecological and economic problems, but doesn't produce them.

Originality. It has been also substantiated the application of motivational mechanisms of foreign, mostly positive motivation and internal motivation of car's owners to stimulate the ecologization of transport and involvement in the environmental activity management in order to reduce human impact at the environment.

Practical value. The results of the research can be used in environmental activity management, as well as while ecological training the drivers of motor transport.

Key words: ecologization, motor transport, motivation, motive, stimulation, environment.

Півторак М.В. ПРОБЛЕМИ ЗАЙНЯТОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Мета. Виявлення та аналіз факторів низької зайнятості в сільському господарстві.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувались загальнонаукові методи, зокрема: методи теоретичного узагальнення – для дослідження теоретичних основ формування ринку аграрної праці; методи класифікації – для узагальнення сутнісної характеристики попиту і пропозиції праці в сільському господарстві; логічний підхід – для дослідження проблем пропозиції і попиту робочої сили в сільському господарстві; методи статистичного дослідження, формалізації та системного аналізу – для визначення проблемних питань ринку аграрної праці та обґрунтування напрямів їх вирішення.

Результати. Проаналізовано фактори, що визначають специфіку функціонування ринку праці. На основі аналізу статистичних даних виявлено основні тенденції його розвитку. Досліджено ринок аграрної праці, виявлено проблеми формування пропозиції і попиту робочої сили та обґрунтовано напрями вирішення існуючих проблем. Встановлено, що причиною низького рівня пропозиції робочої сили є несприятлива демографічна ситуація, а також відсутність належної мотивації та матеріального

стимулювання праці, а зменшення попиту на робочу силу з боку аграрних формувань зумовлене поширенням вертикально-інтегрованих компаній – агрохолдингів. Запропоновано розширювати посіви трудомістких культур, обсяги виробництва органічної продукції та розвивати галузі тваринництва для створення додаткових робочих місць.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід в процесі дослідження ринку аграрної праці, виявленні проблем формування пропозиції і попиту робочої сили та обґрунтування напрями вирішення існуючих проблем.

Практична значущість. Отримані результати дослідження сприяють вирішенню проблеми розвитку ринку праці, зростанню рівня зайнятості в сфері сільського господарства.

Ключові слова: аграрний сектор, ринок праці, зайнятість, безробіття.

Пивторак М.В. ПРОБЛЕМЫ ЗАНЯТОСТИ В СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Цель. Выявление и анализ факторов низкой занятости в сельском хозяйстве.

Методика исследования. В процессе исследования использовались общенаучные методы, в частности: методы теоретического обобщения - для исследования теоретических основ формирования рынка аграрного труда, методы классификации - для обобщения сущностной характеристики спроса и предложения труда в сельском хозяйстве; логический подход - для исследования проблем предложения и спроса на рабочую силу в сельском хозяйстве, методы статистического исследования, формализации и системного анализа - для определения проблемных вопросов рынка аграрного труда и обоснование направлений их решения .

Результаты. Проанализированы факторы, определяющие специфику функционирования рынка труда. На основе анализа статистических данных выявлены основные тенденции его развития. Исследован рынок аграрного труда, выявлены проблемы формирования предложения и спроса на рабочую силу и обоснованы направления решения существующих проблем. Установлено, что причиной низкого уровня предложения рабочей силы является неблагоприятная демографическая ситуация, а также отсутствие должной мотивации и материального стимулирования труда, а уменьшение спроса на рабочую силу со стороны аграрных формирований обусловлено распространением вертикально - интегрированных компаний - агрохолдингов. Предложено расширять посевы трудоемких культур, объемы производства органической продукции и развивать отрасли животноводства для создания дополнительных рабочих мест.

Научная новизна. Использован комплексный подход в процессе исследования рынка аграрного труда, выявлении проблем формирования предложения и спроса на рабочую силу и обоснование направлений решения существующих проблем.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования способствуют решению проблемы развития рынка труда, росту уровня занятости в сфере сельского хозяйства.

Ключевые слова: аграрный сектор, рынок труда, занятость, безработица.

Pivtorak M.V. THE PROBLEM OF EMPLOYMENT IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF ECONOMY IN UKRAINE

Purpose. The aim of the article is detecting and analysis of low employment rate factors in agriculture.

Methodology of research. In the process of conducting the research general scientific methods have been applied, namely: theoretic generalization methods – for the research of theoretic fundamentals of forming the agrarian labor market; classification methods – for generalization of the nature of labor supply and demand characteristics in agriculture; logical approach – for the research of agrarian labor supply and demand problems; methods of statistical research, formalization and systematic analysis – for defining problem issues of agrarian labor market and for substantiation the directions of solving them.

Findings. Factors which determine the specific of functioning of labor market have been analyzed. On the basis of the analysis of statistical data main trends of labor market have been detected. Agrarian labor market has been researched, the problems of forming labor force supply and demand have been highlighted and the directions of solving the current issues have been grounded. It has been determined that the reason for low labor force supply is unfavorable demographic situation, as well as lack of relevant motivation and material stimulation of labor, whereas labor force demand reduction with agrarian enterprises has been caused by the expansion of vertically integrated companies – agrarian holdings. It has been suggested that labor consuming crops should be enlarged as well the volume of organic food production should be extended. It has also been suggested developing the branches of stock – breeding for creating additional jobs.

Originality. A complex approach in the process of researching the agrarian labor market has been applied; problems of forming labor force supply and demand have been identified as well as the directions of solving the current issues have been grounded.

Practical value. The obtained results of the research assist in solving the problem of labor market development and increase in employment rate in agriculture.

Key words: agrarian sector, labor market, employment, unemployment.

Ратушенко О.І. ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМ ПОТЕНЦІАЛОМ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Мета. Метою статті є аналіз теоретичних аспектів функціонування системи управління трудовим потенціалом, а також її ефективності в сучасних умовах.

Методи дослідження. При підготовці статті використовувалися різні методи дослідження, зокрема: абстрактно-логічний (при виконанні теоретичних узагальнень сутності трудового потенціалу та формулюванні висновків); монографічний (при вивченні стану трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств й основних факторів оптимізації та забезпечення трудового потенціалу); порівняльного аналізу при визначенні основних прав найманого працівника згідно декларації прав людини та згідно Трудового кодексу України; індукції та дедукції при обґрунтуванні цілей та функції системи управління трудовим потенціалом; методу експертних оцінок при розробці напрямів підвищення ефективності системи управління трудовим потенціалом на макрорівні.

Результати. Узагальнена сутність трудового потенціалу на рівні суспільства, підприємства, окремого трудівника. Вивчено стан трудового потенціалу підприємств та основні фактори оптимізації і забезпечення трудового потенціалу. Обґрунтовано цілі та функції системи управління трудовим потенціалом підприємства. Розроблено напрями підвищення ефективності системи управління трудовим потенціалом на макрорівні.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід при обґрунтуванні системи управління трудовим потенціалом підприємства.

Практична цінність. Визначена система управління трудовим потенціалом підприємства сприятиме підвищенню ефективності використання трудових ресурсів.

Ключові слова. трудовий потенціал, система управління, ефективність, фактори, оптимізація.

Ратушенко О.И. ЭФФЕКТИВНОСТЬ УПРАВЛЕНИЯ ТРУДОВЫМ ПОТЕНЦИАЛОМ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Цель. Целью статьи является анализ теоретических аспектов функционирования системы управления трудовым потенциалом, а также ее эффективности в современных условиях.

Методы исследования. При подготовке статьи использовались различные методы исследования, в частности: абстрактно - логический (при выполнении теоретических обобщений сущности трудового потенциала и формулировании выводов); монографический (при изучении состояния трудового потенциала сельскохозяйственных предприятий и основных факторов оптимизации и обеспечения трудового потенциала) сравнительного анализа при определении основных прав наемного работника согласно декларации прав человека и в соответствии Трудового кодекса Украины; индукции и дедукции при обосновании целей и функции системы управления трудовым потенциалом; метода экспертных оценок при разработке направлений повышения эффективности системы управления трудовым потенциалом на макроуровне.

Результаты. Обобщена сущность трудового потенциала на уровне общества, предприятия, отдельного труженика. Изучено состояние трудового потенциала предприятий и основные факторы оптимизации и обеспечения трудового потенциала. Обоснованно цели и функции системы управления трудовым потенциалом предприятия. Разработаны направления повышения эффективности системы управления трудовым потенциалом на макроуровне.

Научная новизна. Использован комплексный подход при обосновании системы управления трудовым потенциалом предприятия.

Практическая ценность. Определена система управления трудовым потенциалом предприятия будет способствовать повышению эффективности использования трудовых ресурсов.

Ключевые слова. трудовой потенциал, система управления, эффективность, факторы, оптимизация.

Ratushenko O.I. THE EFFICIENCY OF LABOR POTENTIAL MANAGEMENT IN MODERN CONDITIONS

Purpose.. The purpose of the article is to analyze the theoretical aspects of functioning of system of labor potential management, as well as its efficiency in today's conditions.

Methodology of research. Various methods were used during the preparation of the article, including: abstract and logical (in doing theoretical generalizations of essence of labor potential and drawing conclusions) monographic (in studying the state of labor potential of agricultural enterprises and the main factors of optimization and ensuring of labor potential); comparative analysis when determining the basic rights of employees according to the Declaration of Human Rights and in accordance with the Labor Code of Ukraine, induction and deduction for substantiation of purposes and functions of the system of labor potential management, the method of expert estimates in developing areas of improving the efficiency of labor potential management at the macro level.

Findings. Essence of labor potential at the level of society, companies, individual worker was generalized. The state of labor potential of enterprises and key factors of optimization and ensuring of labor potential were studied. Objectives and functions of the system of labor potential management of the company were substantiated. Ways of system efficiency improvement of labor potential management at the macro level were developed.

Originality. Comprehensive approach to substantiation of labor potential management of the company was used.

Practical value. The defined system of labor potential management of the company will contribute to more efficient use of labor resources.

Key words: labor potential, management system, efficiency, factors, optimization.

Карпенко А.М. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Мета. Розробка теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо розвитку суб'єктів господарювання – складових ринкової інфраструктури продовольчого ринку України.

Методика дослідження Для досягнення поставленої мети використовувалися наступні методи та прийоми: монографічний, статистичних групувань, кореляційно-регресійного аналізу і графічний – для комплексного вивчення сучасного стану збуту сільськогосподарської продукції; анкетування – для збору інформації за виявлення особливостей укладення контрактів під час збуту продукції сільськогосподарськими підприємствами; порівняння – для зіставлення економічних явищ у різні часові періоди з метою виявлення причинно-наслідкового зв'язку, проведення порівняльного аналізу організації збутової діяльності сільськогосподарських товаровиробників України із провідними країнами світу; абстрактно-логічний, розрахунково-конструктивний та балансовий – для визначення раціональних параметрів розподільчої інфраструктури на перспективу. У цілому методика дослідження ґрунтувалась на загальноприйнятих і перевірених часом та практикою методах економічних досліджень.

Результати. Проаналізовано і оцінено сучасний стан ринкової інфраструктури продовольчого ринку. З'ясовано основні першопричини, які стоять на перешкоді розвитку суб'єктів підприємницької діяльності, складових ринкової інфраструктури. Проведено деталізований аналіз діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції та мережі маркетів, які нині стали основними каналами надходження продуктів харчування до кінцевого споживача. Розглянуто роль і місце держави в розбудові інфраструктури продовольчого ринку України.

Здійснено оцінку можливих втрат сільськогосподарської продукції та продовольства через відсутність в достатній кількості об'єктів ринкової інфраструктури. Запропоновані пропозиції по удосконаленню податкового законодавства, що буде сприяти розвитку суб'єктів підприємницької діяльності – елементів ринкової інфраструктури.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід при дослідженні діяльності оптових ринків сільськогосподарської продукції та мережі маркетів, які нині стали основними каналами надходження продуктів харчування до кінцевого споживача.

Практична значущість. Одержані результати дослідження можуть бути використані в сфері формування та функціонування оптово-роздрібної торгівлі і сприятимуть розбудові ефективного продовольчого ринку України.

Ключові слова: інфраструктура, сільськогосподарський товаровиробник, споживач, оптові ринки сільськогосподарської продукції, маркети.

Карпенко А.Н. ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ РЫНОЧНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО РЫНКА УКРАИНЫ

Цель. Разработка теоретических положений и практических рекомендаций по развитию субъектов хозяйствования - составляющих рыночной инфраструктуры продовольственного рынка Украины.

Методика исследования Для достижения поставленной цели использовались следующие методы и приемы: монографический, статистических группировок, корреляционно-регрессионного анализа и графический - для комплексного изучения современного состояния сбыта сельскохозяйственной продукции; анкетирование - для сбора информации по выявлению особенностей заключения контрактов во время сбыта продукции сельскохозяйственными предприятиями; сравнение - для сопоставления экономических явлений в различные временные периоды с целью выявления причинно-следственной связи, проведение сравнительного анализа организации сбытовой деятельности сельскохозяйственных товаропроизводителей Украины с ведущими странами мира; абстрактно-логический, расчетно-конструктивный и балансовый - для определения рациональных параметров распределительной инфраструктуры на перспективу. В целом методика исследования основывалась на общепринятых и проверенных временем и практикой методы экономических исследований.

Результаты. Проанализировано и оценено современное состояние рыночной инфраструктуры продовольственного рынка. Выяснены основные первопричины, которые стоят на пути развития субъектов предпринимательской деятельности, составляющих рыночной инфраструктуры. Проведен подробный анализ деятельности оптовых рынков сельскохозяйственной продукции и сети маркетов, которые ныне стали основными каналами поступления продуктов питания до конечного потребителя. Рассмотрены роль и место государства в развитии инфраструктуры продовольственного рынка Украины.

Осуществлена оценка возможных потерь сельскохозяйственной продукции и продовольствия из-за отсутствия в достаточном количестве объектов рыночной инфраструктуры. Предложенные предложения по совершенствованию налогового законодательства, что будет способствовать развитию субъектов предпринимательской деятельности - элементов рыночной инфраструктуры.

Научная новизна. Использован комплексный подход при исследовании деятельности оптовых рынков сельскохозяйственной продукции и сети маркетов, которые ныне стали основными каналами поступления продуктов питания до конечного потребителя.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования могут быть использованы в сфере формирования и функционирования оптово-розничной торговли и будут способствовать развитию эффективного продовольственного рынка Украины.

Ключевые слова: инфраструктура, сельскохозяйственный товаропроизводитель, потребитель, оптовые рынки сельскохозяйственной продукции, маркеты.

Karpenko A.M. ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC FOUNDATIONS OF A MARKET INFRASTRUCTURE OF THE FOOD MARKET IN UKRAINE

Purpose. The aim of the article is development of theoretical principles and practical guidelines for the development of business entities – components of a market infrastructure of the food market in Ukraine.

Methodology of research. To achieve this goal, the following methods and techniques have been used: monographic, statistical groupings, correlation and regression analysis and graphics – for a comprehensive study of the current state of the marketing of agricultural products; questionnaire – to collect the information for identifying the characteristics of concluding contracts during the marketing of products by agricultural enterprises; comparison – to compare the economic phenomena in different time periods in order to identify a causal relationship, to conduct a comparative analysis of sales activity of agricultural producers in Ukraine with the leading countries of the world; abstract and logical, balance, calculation and constructive – to determine the rational parameters of sustainable infrastructure for the perspective. In general, the method of investigation was based on accepted and proven methods and practices of economic research.

Findings. The current state of the market infrastructure of the food market has been analyzed and assessed. The main root causes that stand in the way of businesses that make up the market infrastructure have been shown. A detailed analysis of the activity of wholesale agricultural markets and online markets has been implemented. Now online markets became the main channels for food products to the final consumer. The role and place of the state in the development of the infrastructure of the food market of Ukraine has been considered. The estimation of potential losses of agricultural products and food due to lack of a sufficient number of market infrastructure facilities has been done. Proposals to improve the tax laws that will promote the development of business entities – elements of market infrastructure have been proposed.

Originality. It has been used the integrated approach to the study of the wholesale markets for agricultural products and markets network, which now became the main channels for food products to the final consumer.

Practical value. The obtained results can be used in the field of formation and functioning of the wholesale and retail trade and promote the development of effective food market in Ukraine.

Key words: infrastructure, agricultural commodity producer, consumer, wholesale markets of agricultural products, markets.

Запша Г.М. ЕФЕКТИВНІСТЬ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Мета. Метою дослідження є розробка теоретичних положень та науково-прикладних рекомендацій щодо підвищення економічної ефективності господарської діяльності сільськогосподарських підприємств в процесі трансформації відносин власності з акцентом на необхідності посилення регулюючого впливу регіональних органів державного управління та місцевого самоврядування.

Методика дослідження. Методологічною базою проведеного дослідження виступає загальнонауковий діалектичний метод пізнання, застосування якого дозволяє висвітлювати ефективність господарської діяльності аграрних підприємств в контексті трансформації відносини власності в сільському господарстві як динамічної соціально-економічної системи. Економіко-статистичні інструменти використовувалися для обробки цифрових даних з метою вивчення стану та тенденцій показників рентабельності господарської діяльності аграрних підприємств. Уточнення поняття «регіон» та визначення пріоритетних напрямків діяльності регіональних управлінських інститутів здійснювалося в процесі логічного узагальнення науково-практичних розробок та використання методів порівняння, аналізу та синтезу.

Результати. Ретроспективний аналіз ефективності господарської діяльності аграрних підприємств в процесі ринкових трансформацій в регіонах України виявив нестійкість динамічних трендів значень показників рентабельності протягом періоду дослідження та суттєве погіршення окупності понесених витрат у звітному році порівняно з дореформеним етапом.

В якості пріоритетних напрямів діяльності регіональних органів державного управління та місцевого самоврядування щодо досягнення стратегічної цілі стосовно забезпечення ефективного розвитку аграрного сектору економіки України та продовольчої безпеки її регіонів визначені: удосконалення регіональної регуляторної політики; розробка та реалізація регіональних програм розбудови інфраструктури аграрного ринку; поліпшення інвестиційного привабливості сільськогосподарського виробництва за рахунок удосконалення земельних та майнових відносин; формування дієвої системи інформаційно-

консультативного забезпечення аграрного бізнесу в частині розширення кола суб'єктів надання сільськогосподарських дорадчих послуг та підвищення їх якості.

Наукова новизна. Уточнено дефініцію "регіон", що визначається як територіально-спеціалізована частина господарського комплексу країни, яка характеризується єдністю взаємопов'язаних та взаємозалежних природних, історико-географічних, економічних та соціальних факторів, виробничо-господарська цілісність яких виступає об'єктивною закономірністю розвитку даної території.

Практична значущість полягає у можливості використання теоретико-методологічних положень та прикладних рекомендацій в практичній діяльності регіональних органів державного управління та місцевого самоврядування з метою підвищення соціально-економічної результативності трансформації відносин власності в аграрному секторі економіки регіону.

Ключові слова: ефективність господарської діяльності, аграрні підприємства, регіон, відносини власності.

Запша Г.Н. ЭФФЕКТИВНОСТЬ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИИ ОТНОШЕНИЙ СОБСТВЕННОСТИ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Цель. Целью исследования является разработка теоретических положений и научно-прикладных рекомендаций относительно повышения экономической эффективности хозяйственной деятельности сельскохозяйственных предприятий в процессе трансформации отношений собственности с акцентом на необходимости усиления регулирующего влияния региональных органов государственного управления и местного самоуправления.

Методика исследования. Методологической базой проведенного исследования выступает общенаучный диалектический метод познания, позволяющий рассматривать эффективность хозяйственной деятельности аграрных предприятий в контексте трансформации отношений собственности в сельском хозяйстве как динамической социально-экономической системы. Экономико-статистические инструменты использовались для обработки цифровых данных с целью изучения состояния и тенденций показателей рентабельности хозяйственной деятельности аграрных предприятий. Уточнение понятия «регион» и определение приоритетных направлений деятельности региональных управленческих институтов осуществлялось в процессе логического обобщения научно-практических разработок, а также использования методов сравнения, анализа и синтеза.

Результаты. Ретроспективный анализ эффективности хозяйственной деятельности аграрных предприятий в процессе рыночных трансформаций в регионах Украины обнаружил нестойкость динамических трендов значений показателей рентабельности на протяжении периода исследования и существенное ухудшение окупаемости понесенных затрат в отчетном году по сравнению с дореформенным этапом.

К приоритетным направлениям деятельности региональных органов государственного управления и местного самоуправления для достижения эффективного развития аграрного сектора экономики Украины и продовольственной безопасности ее регионов относятся: совершенствование региональной регуляторной политики; разработка и реализация региональных программ развития инфраструктуры аграрного рынка; улучшение инвестиционной привлекательности сельскохозяйственного производства за счет усовершенствования земельных и имущественных отношений; формирование действенной системы информационного обеспечения аграрного бизнеса в части расширения круга субъектов предоставления сельскохозяйственных консультационных услуг и повышения их качества.

Научная новизна. Уточнено дефиницию "регион", которая определяется как территориально-специализированная часть хозяйственного комплекса страны, характеризующаяся единством взаимосвязанных и взаимозависимых естественных, историко-географических, экономических и социальных факторов, производственно-хозяйственная целостность которых выступает объективной закономерностью развития данной территории.

Практическая значимость состоит в возможности использования теоретико-методологических положений и прикладных рекомендаций в практической деятельности региональных органов государственного управления и местного самоуправления с целью повышения социально-экономической результативности трансформации отношений собственности в аграрном секторе экономики региона.

Ключевые слова: эффективность хозяйственной деятельности, аграрные предприятия, регион, отношения собственности.

Zapsha H.M. THE EFFICIENCY OF ECONOMIC ACTIVITY OF THE AGRARIAN ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF PROPERTY RELATIONS TRANSFORMATION: REGIONAL ASPECT

Purpose. The purpose of the research is the development of theoretical positions and scientifically-applied recommendations to increase the economic efficiency of economic activity of agricultural enterprises in the process of property relations transformation with an accent on the necessity of strengthening of regulative influence of regional organs of state administration and local self-government.

Methodology of research. The scientific dialectical method of cognition, which application allows highlighting the efficiency of economic activity of agrarian enterprises in the context of transformation relations of property in agriculture as a dynamic socio-economic system, comes forward as a methodological base of the undertaken study. Economic and statistic instruments were used for digital data analyzing with the aim to study the state and tendencies of profitability indexes of economic activity of agrarian enterprises. The clarification of

concept "region" and determination of priority directions of activity of regional administrative institutes comes true in the process of logical generalization of the research and practice developments and use of comparison methods, analysis and synthesis.

Findings. The retrospective analysis of economic activity efficiency of agrarian enterprises in the process of market transformations in the regions of Ukraine detected the instability of dynamic trends of profitability indexes during the period of research and substantial worsening of recoupment of the total charges in a financial year comparatively to the pre-reform stage. As a priority direction of activity of regional organs of state administration and local self-government in relation to the achievement of strategic aim of providing the effective development of the agrarian sector of Ukrainian economy and food safety of its regions certain: improvement of regional regulator politics; development and realization of the regional programs of the development of agrarian market infrastructure; improvement the investment of attractiveness of agricultural production due to the improvement of the land and property relations; the forming of the effective system of the informational and consultative providing of agrarian business in the part of expansion of the circle of subjects of grant of agricultural deliberative services and increase of their quality.

Originality. Definition of "region" is specified that is determined as the territorial-specialized part of the country economic complex, that is characterized by unity of connected and interdependent natural, historical and geographical, economic and social factors that productive integrity comes forward as objective conformity of this territory development.

Practical value. Practical meaning is in the possibility to use the theoretical and methodological positions and applied recommendations in practical activity of regional organs of state administration and local self-government with the aim to increase the social and economic effectiveness of transformation of property relations in the agrarian sector of the region economy.

Key words. Efficiency of economic activity, agrarian enterprises, region, relations of property.

Сєвка В.Г. ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ НЕЗАВЕРШЕНОГО ЖИТЛОВОГО БУДІВНИЦТВА

Мета: розробити теоретико-методичні підходи до формування ринкових відносин у сфері незавершеного житлового будівництва як передумови підвищення житлової забезпеченості населення, стимулювання розвитку житлового будівництва та реалізації державної житлової політики на регіональному рівні.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано такі методи**:** монографічний метод – для детального і всебічного вивчення об'єкту дослідження; системно-структурний аналіз – для дослідження змісту категорії «незавершене будівництво» її класифікації; доходний, витратний, порівняльний методи – для оцінки об'єктів незавершеного будівництва.

Результати. В статті доведено, що потенціал незавершеного житлового будівництва для регіонів України є важливим резервом зростання житлової забезпеченості населення. Внесені пропозиції щодо використання програмних підходів до вирішення проблеми добудови житла.

Розроблено теоретико-методичні підходи до формування ринкових відносин у сфері незавершеного житлового будівництва як передумови підвищення житлової забезпеченості населення, стимулювання розвитку житлового будівництва та реалізації державної житлової політики на регіональному рівні.

Наукова новизна. Удосконалено методичні підходи до формування стратегічних пріоритетів регіональної житлової політики у сфері добудови незавершеного житла за рахунок систематизації теоретичних і практичних аспектів його обліку, ведення і добудови на регіональному рівні.

Практична значущість. Реалізація пропозицій, що міститься у статті, дозволить підвищити житлову забезпеченість населення регіону, сприятиме міграції до регіону, покращить його імідж як території, що придатна для життя і відрізняється поліпшеними житловими умовами.

Ключові слова: незавершене житлове будівництво, ринок житла, будівельна експертиза, оцінка нерухомого майна, житлова програма.

Севка В.Г. ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В СФЕРЕ НЕЗАВЕРШЕННОГО ЖИЛИЩНОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

Цель: разработать теоретико-методические подходы к формированию рыночных отношений в сфере незавершенного жилищного строительства как основы повышения жилищной обеспеченности населения, стимулирования развития жилищного строительства и реализации государственной жилищной политики на региональном уровне.

Методика исследования. В процессе исследования использованы следующие методы: монографический метод - для детального и всестороннего изучения объекта исследования; системно-структурный анализ - для определения категории «незавершенное строительство» и ее классификации; доходный, затратный, сравнительный методы - для оценки объектов незавершенного строительства.

Результаты. В статье доказано, что потенциал незавершенного жилищного строительства для регионов Украины является важным резервом роста жилищной обеспеченности населения. Внесены предложения по использованию программных подходов к решению проблемы достройки жилья.

Научная новизна. Усовершенствованы методические подходы к формированию стратегических приоритетов региональной жилищной политики в сфере достройки незавершенного жилья за счет систематизации теоретических и практических аспектов его учета, сопровождения и достройки на региональном уровне.

Практическая значимость исследования. Реализация предложений, которые содержатся в статье, позволит повысить жилищную обеспеченность населения региона, будут способствовать миграции в регион, улучшению его имиджа как территории пригодной для жизни с улучшенными жилищными условиями.

Ключевые слова: незавершенное жилищное строительство, рынок жилья, строительная экспертиза, оценка недвижимости, жилищная программа.

Sevka V.H. CREATING A MARKET ECONOMY IN UNFINISHED HOUSING

Purpose: to develop theoretical and methodological approaches to the formation of market relations in the sphere of unfinished housing construction as a prerequisite for improving the housing of the population, stimulation of development of housing construction and implementation of the state housing policy at the regional level.

Methodology of research. In the process of research used the following methods: the monographic method - for a detailed and comprehensive study of the research object, the system-structural analysis – for to study the category "construction in progress" of its classification, revenue, cost, comparative methods - for the evaluation of assets under construction.

Findings. In the given article it is proved that the potential of unfinished housing for the regions of Ukraine are important sources of increased availability of housing . Proposals on how to use a programmatic approach to address the problem of housing completion .

Originality. Methodical approaches to the formation of the strategic priorities of the regional housing policy in the completion of unfinished housing through the systematization of theoretical and practical aspects of its accounting, management and completion at the regional level.

Practical value. The implementation of the proposals contained in the article will improve housing security of the region, facilitate migration to the region, enhance its image as an area suitable for different life and improved living conditions.

Key words: unfinished construction, housing market, building inspection, valuation of real estate, the housing program.

Драбаніч А.В., Коваленко І.О. СУЧАСНИЙ СТАН УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ В ХАРЧОВІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ

Мета. Метою дослідження даної статті є вивчення та вдосконалення елементів системи якості продукції на підприємствах харчової промисловості.

Методика дослідження. При дослідженні теми в роботі було використано такі загальні наукові методи: аналіз (для розуміння сутності управління якістю продукції, було проаналізовано його основні складові та характеристики) і синтез, спостереження (спрямоване на сприйняття об´єкту дослідження, при якому фіксуються його основні властивості), формалізація (вивчення економічного процесу шляхом відображення його змісту і структури в знаковій формі), та метод узагальнення, за допомогою якого було зроблено загальні висновки.

Результати. Визначено, що працівники підприємств харчової промисловості повинні мати більш високий рівень професійної підготовки з питань якості, тому що їм доведеться брати участь у всьому комплексі робіт з оцінювання потреб споживачів, дослідження кон'юнктури ринку, стратегічного планування компанії, розроблення нової продукції, контролю якості проектів, оцінювання ступеня підготовки виробництва і осмислення інших завдань, які вирішуються функціональними службами підприємства. Сформовано твердження, що у виробництві повинні використовуватись інноваційні технології, більш складне устаткування, і таким чином збільшиться значення статистичних методів контролю, зросте обсяг робіт з автоматизованого проектування нової продукції.

Наукова новизна. Обґрунтовано, що серед основних міжнародних документів, які тлумачать та дають рекомендації щодо запровадження системи, саме HACCP, яка є науково - обґрунтованою системою, що дозволяє гарантувати виробництво безпечної продукції шляхом ідентифікації і контролю небезпечних чинників, що в свою чергу дозволяють зменшити ймовірність виробництва недоброякісного виробництва до мінімуму.

Практична значущість. Такі впровадження можуть бути запропоновані у всіх сферах харчової промисловості, які створять економічний ефект від проведення технічного контролю, що становить відвернутий збиток, який проявляється у вигляді зниження втрат, які мають місце, якщо контроль не виконується.

Ключові слова: якість продукції, харчова промисловість, стандарти якості, управління якістю, сертифікат якості

Драбанич А.В., Коваленко И.А. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ ПРОДУКЦИИ В ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Цель. Целью исследования данной статьи является изучение и совершенствование элементов системы качества продукции на предприятиях пищевой промышленности.

Методика исследования. При исследовании темы в работе были использованы следующие общие научные методы: анализ (для понимания сущности управления качеством были проанализированы его основные составляющие и характеристики) и синтез, наблюдение (направлено на восприятие объекта исследования, при котором фиксируются его основные свойства), формализация (изучение экономического процесса путем отображения его содержания и структуры в знаковой форме), и метод обобщения, с помощью которого было сделано выводы.

Результаты. Определено, что работники предприятий пищевой промышленности должны иметь более высокий уровень профессиональной подготовки по вопросам качества, потому что им придется участвовать во всем комплексе работ по оценке потребностей потребителей, исследования рынка, стратегического планирования компании, разработка новой продукции, контроля качества проектов, оценки степени подготовки производства и осмысления других задач, решаемых функциональными службами предприятия. Сформировано утверждение, что в производстве должны использоваться инновационные технологии, более сложное оборудование, и таким образом увеличится значение статистических методов контроля, возрастет объем работ по автоматизированному проектированию новой продукции.

Научная новизна. Обосновано, что среди основных международных документов, толкуют и дают рекомендации по внедрению системы , именно НАССР, которая является научно - обоснованной системой, позволяющей гарантировать производство безопасной продукции путем идентификации и контроля опасных факторов, в свою очередь позволяют уменьшить вероятность производства недоброкачественного производства до минимума.

Практическая значимость. Такие внедрения могут быть предложены во всех сферах пищевой промышленности, которые создадут экономический эффект от проведения технического контроля, составляет отвлеченный ущерб, который проявляется в виде снижения потерь, имеющих место, если контроль не выполняется.

Ключевые слова: качество продукции, пищевая промышленность, стандарты качества, управления качеством, сертификат качества

Drabanich A.V., Kovalenko I.A. CURRENT STATUS OF QUALITY CONTROL IN THE FOOD INDUSTRY

Purpose. The aim of the article is studying and improving of the elements of quality management system at food enterprises.

Methodology of research. The following general research methods were used in the article. Among them are: analysis (for the understanding of quality management, its main components and characteristics have been analyzed) and synthesis, observation (focused on the perception of the research object, which recorded its basic properties), formalization (the study of the economic process by displaying its contents and structure in symbolic form), and the method of synthesis, by which it has been made general conclusions.

Findings.. It has been defined that employees of the food industry should have a higher level of training for quality, because they will be involved in the whole complex of works on evaluating the needs of consumers, market research, strategic planning of the company, developing of new products, quality control of projects, evaluation of the degree of pre-production and understanding of other problems to be solved by functional services of the company. Assertion has been formed in the production should be used innovative technologies, more sophisticated equipment, control and measurement equipment, and thus will increase the value of statistical control methods, to increase the amount of work with automated design of new products.

Originality. It has been substantiated that among the main international documents that interpret and make recommendations on the implementation of NASSR points is scientifically based system that helps to ensure the production of safe products by identifying and controlling of hazardous factors, that in same queue to reduce the possibility of defective production to a minimum.

Practical value. Such introductions can be offered in all spheres of food industry and will create the economic effect of the technical control is distracting damage that reflects itself in the form of reduced losses that occur if the control is not performed.

Key words: quality of products, food industry, quality standards, quality control, quality certificate.

Корчемлюк А.І. ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Мета. Дослідження проблем і пошуку резервів підвищення ефективності функціонування корпоративних структур в аграрному секторі вітчизняної економіки.

Методика дослідження. Методологічною базою проведеного дослідження виступає загальнонауковий діалектичний метод пізнання, застосування якого дає можливість визначити існуючі проблемні питання і сформувати напрями підвищення ефективності функціонування корпоративних структур аграрного сектора економіки. В процесі дослідження використано економіко-статистичні

інструменти для обробки цифрових даних з метою виявлення причин економічного відставання досліджуваних корпоративних структур. Для визначення напрямів ефективного функціонування досліджуваних суб'єктів господарювання і узагальнення науково-практичних пропозицій використано методи порівняння, аналізу та синтезу.

Результати дослідження. Встановлено, що головними проблемами, які впливають на ефективність діяльності вітчизняних агрокорпорацій, є нестача кваліфікованих фахівців, особливо в місцях ведення безпосереднього аграрного виробництва, недостатня ефективність корпоративного менеджменту, негативне ставлення до процесів поширення агрокорпорацій з боку окремих територіальних громад тощо. Виявлено проблемні моменти, які створює діяльність агрохолдингів для сільських територій: надмірна розораність та виснаження ґрунтів, низький рівень соціальної відповідальності корпорацій, збільшення рівня безробіття на селі, інтенсивне використання сільської інфраструктури без вкладання коштів в її оновлення.

Наукова новизна Застосовано комплексний підхід до виявлення недоліків функціонування корпоративних структур і визначення напрямів підвищення ефективності діяльності досліджуваних суб'єктів господарювання.

Практична цінність. Отримані результати дослідження виявляють проблемні питання ефективного господарювання і визначають основні напрями розвитку корпоративних структур аграрного сектору економіки.

Ключові слова: корпорація, агрохолдинг, корпоративний менеджмент, сільські території, соціальна відповідальність корпорацій.

Корчемлюк А.И. ПРОБЛЕМЫ ЭФФЕКТИВНОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ КОРПОРАТИВНИХ СТРУКТУР В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ

Цель. Исследование проблемы и поиск резервов повышения эффективности функционирования корпоративных структур в аграрном секторе отечественной экономики.

Методика исследования. Методологической базой проведенного исследования выступает общенаучный диалектический метод познания, применение которого даёт возможность определить существующие проблемные вопросы и сформировать направления повышения эффективности функционирования корпоративных структур аграрного сектора экономики. В процессе исследования использованы экономико-статистические инструменты для обработки цифровых данных с целью выявления причин экономического отставания исследуемых корпоративных структур. Для определения направлений эффективного функционирования исследуемых субъектов хозяйствования и обобщение научно-практических предложений использованы методы сравнения, анализа и синтеза.

Результаты исследования. Установлено, что главными проблемами, которые влияют на эффективность деятельности отечественных агрокорпораций, является недостаток квалифицированных специалистов, особенно в местах ведения непосредственного аграрного производства, недостаточная эффективность корпоративного менеджмента, негативное отношение к процессам распространения агрокорпораций со стороны отдельных территориальных общин и т.д. Выявлены проблемные моменты, которые создаёт деятельность агрохолдингов для сельских территорий: чрезмерная распашка и истощения почв, низкий уровень социальной ответственности корпораций, увеличение уровня безработицы на селе, интенсивное использование сельской инфраструктуры без вложения средств в её обновления.

Научная новизна. Применено комплексный подход к выявлению недостатков функционирования корпоративных структур и определения направлений повышения эффективности деятельности исследуемых субъектов хозяйствования.

Практическая ценность. Полученные результаты исследования выявляют проблемные вопросы эффективного хозяйствования и определяют основные направления развития корпоративных структур аграрного сектора экономики.

Ключевые слова: корпорация, агрохолдинг, корпоративный менеджмент, сельские территории, социальная ответственность корпораций.

Korchemliuk A.I. THE PROBLEMS OF EFFECTIVE FUNCTIONING OF CORPORATE STRUCTURES IN AGRARIAN SECTOR OF ECONOMY

Purpose.. The aim of the article is studying problems and searching reserves improving the functioning of corporate structures in the agricultural sector of the domestic economy.

Methodology of research. The scientific dialectical method of cognition, application of which is given by possibility to define existent problem questions and form directions of increase of efficiency of functioning of corporate structures of agrarian sector of economy, comes forward the methodological base of the conducted research. In the process of research it was used economics and statistics instruments for processing of digital data with the purpose of identifying the cause of economic backwardness studied corporate structures. The methods of comparison, analysis and synthesis were used for determination the directions of the effective functioning of the studied subjects of manage and generalization of scientific and practical suggestions.

Findings. It has been established the main problems that influence on the effectiveness of national agro corporations such as the lack of qualified specialists especially in the places of agricultural productions, lack of effective corporate management, negative attitude to the process of wideness of agro corporation on the side of separate territorial communities. It has been also revealed the problem moments that create activity of agricultural holdings for the rural territories: excessive tillage and soil depletion, low level of social responsibility of

corporations, increasing of unemployment level in villages, and intensive using of rural infrastructure without funding in its renewal.

Originality.. The complex approach is used for detection of advantages of corporate structures and determination the ways of increasing the effectiveness of agrarian sectors structures.

Practical value. The received results determine the problematic issues of effective management and the main ways of development of corporate structure of agrarian sectors of economy.

Key words: corporation, agricultural holdings, corporate management, rural territories, social responsibility of corporations.

Яцьківська О.М. МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ РІВНЯ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Мета статті полягає в обґрунтуванні поняття інноваційно активного аграрного підприємства та розробці методичного підходу до оцінки рівня його інноваційності з урахуванням технологічних, економічних, соціальних та екологічних факторів.

Методика дослідження. Методологічною та теоретичною основою дослідження є системний підхід до вивчення інноваційної діяльності аграрних підприємств, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених. Методика досліджень базується як на загальнонаукових (аналіз і синтез, наукової абстракції, індукції та дедукції), так і на спеціальних методах наукових досліджень: абстрактно-логічному, соціологічного опитування, статистико-економічному, зокрема таких його прийомах як групування, порівняння, еталонному методі, інтегральних оцінок та табличному методі для відображення аналітичної інформації.

Результати. У статті визначено сутність поняття інноваційно активного аграрного підприємства і на цій основі розроблено методичний підхід до оцінки рівня його інноваційності. Запропоновано систему індикаторів для оцінки інноваційності на основі таких показників ефективності інновацій в сільському господарстві, як: технологічні, економічні, соціальні та екологічні. Розраховано інтегральний показник рівня інноваційності аграрних підприємств, за значенням якого вони поділяються на чотири групи: низький або недостатній рівень інноваційної активності; середній рівень інноваційної активності; високий рівень інноваційної активності, дуже високий рівень інноваційної активності (наближається до еталона). Одержані у процесі інтегральної оцінки результати дають змогу визначити стратегічні орієнтири економічного розвитку аграрних підприємств, що стимулюватиме перехід на якісно новий тип інноваційного розвитку та свідчать про гарантію вкладання коштів інвесторів в інвестиційно-інноваційні проекти.

Наукова новизна. На основі синтезу еталонного та інтегрального методів дослідження розроблено методичний підхід до оцінки рівня інноваційної активності аграрних підприємств та надані рекомендації щодо вибору оптимальної інноваційної стратегії розвитку.

Практична значимість. Запропонований методичний підхід може бути використаний керівниками сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм власності, які впроваджують або здійснюють підготовчу діяльність до впровадження інноваційних розробок з метою виявлення рівня інноваційної активності підприємства з врахуванням технологічних, економічних, соціальних та екологічних факторів, а також органами регіонального управління для розробки інноваційної політики та здійснення заходів щодо стимулювання інноваційної діяльності в аграрній сфері.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційна активність, аграрне підприємство, ефективність інновацій, інтегральний показник, інноваційна стратегія.

Яцковская Е.Н. МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ОЦЕНКЕ УРОВНЯ ИННОВАЦИОННОЙ АКТИВНОСТИ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель статьи состоит в обосновании понятия инновационно активного аграрного предприятия и разработке методического подхода к оценке уровня его инновационности с учетом технологических, экономических, социальных и экологических факторов.

Методика исследования. Методологической и теоретической основой исследования является системный подход к изучению инновационной деятельности аграрных предприятий, научные труды отечественных и зарубежных ученых. Методика исследования базируется как на общенаучных (анализ и синтез, научной абстракции, индукции и дедукции), так и на специальных методах научных исследований: абстрактно-логическом, социологического опроса, статистико-экономическом, в частности таких его приемах как группировка, сравнение, эталонному методе, интегральных оценок и табличном методе для отображения аналитической информации.

Результаты. В статье определена сущность понятия инновационно активного аграрного предприятия и на этой основе разработан методический подход к оценке уровня его инновационности. Предложена система индикаторов для оценки инновационности на основе таких показателей эффективности инноваций в сельском хозяйстве, как: технологические, экономические, социальные и экологические. Рассчитан интегральный показатель уровня инновационности аграрных предприятий, по значению которого они подразделяются на четыре группы: низкий или недостаточный уровень инновационной активности; средний уровень инновационной активности; высокий уровень инновационной активности, очень высокий уровень инновационной активности (приближается к эталону). Полученные в процессе интегральной оценки результаты дают возможность определить стратегические ориентиры экономического развития

аграрных предприятий, что будет стимулировать переход на качественно новый тип инновационного развития и свидетельствуют о гарантию вложения средств инвесторов в инвестиционно-инновационные проекты.

Научная новизна. На основе синтеза эталонного и интегрального методов исследования разработан методический подход к оценке уровня инновационной активности аграрных предприятий и даны рекомендации по выбору оптимальной инновационной стратегии развития.

Практическая значимость. Предложенный методический подход может быть использован руководителями сельскохозяйственных предприятий различных организационно-правовых форм собственности, которые внедряют или осуществляют подготовительную деятельность к внедрению инновационных разработок с целью выявления уровня инновационной активности предприятия с учетом технологических, экономических, социальных и экологических факторов, а также органами регионального управления для разработки инновационной политики и осуществления мер по стимулированию инновационной деятельности в аграрной сфере.

Ключевые слова: инновационная деятельность, инновационная активность, аграрное предприятие, эффективность инноваций, интегральный показатель, инновационная стратегия.

Yatskivska O. M. METHODICAL APPROACH TO ASSESSMENT OF THE LEVEL OF INNOVATION ACTIVITY OF AGRARIAN COMPANIES

Purpose. The purpose of the article consists in a substantiation of the concept of innovation active agrarian company and development of methodological approach to assessing the level of its innovation taking into account technological, economic, social and environmental factors.

Methodology of research. Methodological and theoretical basis of the research is the systematic approach to the study of innovation activity of agrarian companies, scientific works of domestic and foreign scientists. Research methodology is based on an interdisciplinary (analysis and synthesis, scientific abstraction, induction and deduction), and special methods of research: *abstract-logical*, *sociological survey, statistical-economic*, in particular the methods as a group, comparing method, *benchmarking method, integral method* and *tabular method* to display the analytical information.

Findings.. The article highlights the essence of the concept of innovation active agrarian company and on this basis is worked out methodical approach to an estimation of a level of its innovation. The system of indicators for evaluation of the innovativeness on the basis of such indicators of efficiency of innovations in agriculture, as: technological, economic, social and environmental has been proposed. It has been calculated integral indicator of the level of innovativeness of agrarian companies, by the value of which they are divided into four groups: low or insufficient level of innovation activity; the average level of innovation activity; high level of innovation activity, a very high level of innovation activity (close to the standard). Obtained in the process of integral evaluation results allows to define the strategic guidelines of economic development of agrarian companies, that will encourage the transition to a qualitatively new type of innovation development and indicate guarantee investments of investors in the innovative projects.

Originality. On the basis of benchmarking and integral methods of research has been developed methodical approach to assessment of the level of innovation activity of agrarian companies and have been provided recommendations on the choice of the optimal innovative development strategy.

Practical value. The proposed methodological approach can be used by managers of agrarian companies of various organizational-legal forms of property, which implement or carry out preparatory activities for introduction of innovative developments to identify the level of innovation activity of the company taking into account technological, economic, social and environmental factors as well as by regional government for the development of innovation policy and the implementation of measures to stimulate innovation activities in the agrarian sphere.

Key words: innovative activity, agricultural enterprise, innovation efficiency, integrated indicator, innovation strategy.

Горященко Ю.Г. ФІНАНСОВИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ТА ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ПРОЦЕСУ ЇХ ВІДТВОРЕННЯ

Мета. Обґрунтування основних напрямів і сучасних тенденцій у розвитку залізничного комплексу на прикладі ДП "Придніпровська залізниця".

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувались загальнонаукові методи, зокрема: метод матрично-структурного аналізу – при вивченні технічного стану основних засобів ДП "Придніпровська залізниця"; методи аналізу і синтезу – для виявлення залежність технічних засобів від зміни вартості основних засобів підприємства; методи класифікації – при обґрунтуванні основних джерел фінансового забезпечення основних засобів для підприємств залізничного комплексу; методи логічного підходу та теоретичного узагальнення при розгляді проблеми оновлення та модернізації основних засобів транспортно-дорожнього комплексу; спеціальні методи, такі, як: методи статистичного дослідження, формалізації та системного аналізу – для визначення і оцінки показників стану та руху основних засобів.

Результати. Розглянуто проблеми оновлення та модернізації основних засобів транспортно-дорожнього комплексу з метою досягнення їх конкурентоспроможності на зовнішньому та внутрішньому ринках.

Проаналізовано технічний стан основних засобів ДП “Придніпровська залізниця”, визначено залежність технічних засобів від зміни вартості основних засобів підприємства, а також основні джерела фінансового забезпечення основних засобів для підприємств залізничного комплексу. Здійснено розрахунок та проведено оцінку стану та руху основних засобів. Зауважено, що у сучасних умовах розвитку вкрай важливо приділити увагу врахуванню галузевих особливостей колійного господарства, в першу чергу, характеру протікання фінансово-економічних процесів за державної форми власності. З’ясовано, що основним джерелом фінансового забезпечення відтворення основних засобів для підприємств залізничного комплексу залишаються власні кошти – амортизаційні відрахування та чистий прибуток. Доведено, що економічний механізм відтворення основних засобів залізничного комплексу займає ключове місце в питанні забезпечення розширеного відтворення виробничих засобів залізничного транспорту в сучасних умовах, пов’язаних із процесами глобалізації та конкуренції. Обґрунтовано сучасні тенденції і основні напрями розвитку залізничного комплексу.

Наукова новизна. Використано комплексний підхід при дослідженні технічного стану основних засобів ДП “Придніпровська залізниця”. Здійснено розрахунок та проведено оцінку стану і руху основних засобів на основі таких показників, як індекс постійного активу, коефіцієнт зносу основних засобів, коефіцієнт оновлення основних засобів, коефіцієнт вибуття основних засобів, коефіцієнт реальної вартості майна.

Практична значущість. Отримані результати дослідження розкривають існуючі проблеми використання основних засобів, виявляють напрями підвищення фондовіддачі та визначають основні напрями конкурентоспроможного розвитку залізничного комплексу.

Ключові слова: основні засоби, фінансовий аналіз, знос, відтворення, залізничний комплекс.

Горященко Ю.Г. ФИНАНСОВЫЙ АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ И ИСТОЧНИКА ФИНАНСИРОВАНИЯ ПРОЦЕССА ИХ ВОССОЗДАНИЯ

Цель. Обоснование основных направлений и современных тенденций в развитии железнодорожного комплекса на примере ГП “Приднепровская железная дорога”.

Методика исследования. В процессе исследования использовались общенаучные методы, в частности: метод матрично-структурного анализа – при изучении технического состояния основных средств ГП “Приднепровская железная дорога”; методы анализа и синтеза – для выявления зависимости технических средств от изменения стоимости основных средств предприятия; методы классификации – при обосновании основных источников финансового обеспечения основных средств для предприятий железнодорожного комплекса; методы логического подхода и теоретического обобщения при рассмотрении проблемы обновления и модернизации основных средств транспортно-дорожного комплекса; специальные методы, такие как: методы статистического исследования, формализации и системного анализа – для определения и оценки показателей состояния и движения основных средств.

Результаты. Рассмотрены проблемы обновления и модернизации основных средств транспортно-дорожного комплекса с целью достижения их конкурентоспособности на внешнем и внутреннем рынках. Проанализировано техническое состояние основных средств ГП “Приднепровская железная дорога”, определена зависимость технических средств от изменения стоимости основных средств предприятия, а также основные источники финансового обеспечения основных средств для предприятий железнодорожного комплекса. Осуществлен расчет и проведена оценка состояния и движения основных средств. Отмечено, что в современных условиях развития крайне важно уделить внимание учету отраслевых особенностей путевого хозяйства, в первую очередь, характеру протекания финансово-экономических процессов при государственной форме собственности. Выяснено, что основным источником финансового обеспечения воссоздания основных средств для предприятий железнодорожного комплекса являются собственные средства – амортизационные отчисления и чистая прибыль. Доказано, что экономический механизм воссоздания основных средств железнодорожного комплекса занимает ключевое место в вопросе обеспечения расширенного воссоздания производственных средств железнодорожного транспорта в современных условиях, связанных с процессами глобализации и конкуренции. Обоснованы современные тенденции и основные направления развития железнодорожного комплекса.

Научная новизна. Использован комплексный подход при исследовании технического состояния основных средств ГП “Приднепровская железная дорога”. Осуществлен расчет и проведена оценка состояния и движения основных средств на основе таких показателей, как индекс постоянного актива, коэффициент износа основных средств, коэффициент обновления основных средств, коэффициент выбытия основных средств, коэффициент реальной стоимости имущества.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования раскрывают существующие проблемы использования основных средств, обнаруживают направления повышения фондоотдачи и определяют основные направления конкурентоспособного развития железнодорожного комплекса.

Ключевые слова: основные средства, финансовый анализ, износ, воссоздание, железнодорожный комплекс.

Horiashchenko Yu.H. FINANCIAL ANALYSIS OF FIXED ASSETS AND SOURCES OF FUNDING THEIR RENOVATION

Purpose. The aim of the article is to substantiate the main directions and modern trends of the railway complex development by example of state-owned enterprise “Prydniprovska railway”.

Methodology of research. Scientific methods were used in the research including the method of matrix

and structural analysis – while studying technical state of fixed assets of state-owned enterprise "Prydniprovska railway", methods of analysis and synthesis – to determine dependency of technical facilities from changes in company's fixed assets value; classification methods – while substantiation the main sources of financing fixed assets of enterprises of the railway complex; methods of logical approach and theoretical generalization – while analyzing the problem of fixed assets renovation and modernization in transport complex; special methods including statistical survey, formalization and system analysis – to define and estimate fixed assets' state and movement.

Findings. The problems of renewal and modernization of fixed assets transportation and road complex in order to achieve competitiveness in the foreign and domestic markets have been considered. Technical state of fixed assets of state-owned enterprise "Prydniprovska" has been analyzed. Dependency of technical facilities from change in enterprise's fixed assets value and main sources of financing fixed assets of enterprises of the railway complex have been determined. It has been done the calculation and assessment of the state and movement of fixed assets. It has been noted that in modern conditions it is extremely important to pay attention to counting of the branch peculiarities traveling facilities in the first place, the character of economic and financial processes with state ownership. It has also been identified that the main source of financial security is reproduction of fixed assets for enterprises of the railway complex are own funds – amortization deductions and net profit.

It has been proved that economic mechanism of railway complex's fixed assets renovation occupies the key issue in expanded renovation of the railway complex production facilities considering current conditions and challenges of globalization and competition. The main directions and current trends of the railway complex development have been substantiated.

Originality. Comprehensive approach was used for studying technical condition of "Prydniprovska" fixed assets. Fixed assets' state and movement were evaluated using such ratios as constant asset index, fixed assets depreciation ratio, fixed assets renovation ratio, fixed assets retirement ratio and property intrinsic value ratio.

Practical value. Research results disclose existing problems of fixed assets usage, show ways to maximize return on funds and define the main directions of the railway complex development in terms of its competitiveness.

Key words: fixed assets, financial analysis, depreciation, renovation, railway complex.

Стубайло Т.С. БАНКІВСЬКІ КРИЗИ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

Мета. Основною метою статті є виявлення закономірностей виникнення сучасних банківських криз, а також розробка пропозицій із запобігання їх появі в Україні.

Методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем банківської справи.

При дослідженні використовувалися ряд методів, а саме: загальнотеоретичні методи дослідження та історичні порівняння були використані для виявлення причин фінансових криз в різні періоди. Для розрахунку масштабів збитків економіки внаслідок кризових явищ були використані системний і аналітичний підходи. Для визначення шляхів виходу з кризи та покращення роботи банків в розрізі цілої економічної системи використано методи абстрагування та агрегації, а також спеціальні методи: статистичного і технічного аналізу, інструментарію.

Результати. Виділено чотири напрямки заходів з подолання банківських криз: надання державної підтримки банкам; заходи інституційного характеру (реструктуризація банківських систем, реформування органів банківського нагляду); перегрупування в банківському секторі за рахунок злиттів і поглинань банків; заходи, що вживаються банками в індивідуальному порядку і спрямовані на відмову від одних і на розширення інших видів діяльності, на підвищення продуктивності, скорочення персоналу, зміна організаційної структури.

Наукова новизна Виділено напрямки заходів з подолання банківських криз. Запропоновано здійснення державної підтримки банків через надання центральним банком кредитів окремим банкам у період гострої нестачі ліквідних коштів, рекапіталізація банків, викуп безнадійних активів банків.

Практична значущість. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання запропонованих у статті теоретичних та практичних розробок щодо попередження настання банківської кризи та мінімізації її наслідків. Зокрема, можливість реструктуризації банків, як комплексу заходів з їх оздоровлення шляхом ліквідації неплатоспроможних.

Визначено чотири напрямки заходів з подолання банківських криз: надання державної підтримки банкам; заходи інституційного характеру; перегрупування в банківському секторі за рахунок злиттів і поглинань банків; заходи, що вживаються банками в індивідуальному порядку та спрямовані на відмову від одних і на розширення інших видів діяльності, на підвищення продуктивності, скорочення персоналу, зміну організаційної структури.

Ключові слова: комерційні банки, центральні банки, фінансові кризи, банківська криза, заходи.

Стубайло Т.С. БАНКОВСКИЕ КРИЗИСА: ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ

Цель. Основной целью статьи является выявление закономерностей возникновения современных банковских кризисов, а также разработка предложений по предотвращению их появлении в Украине.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются труды отечественных и зарубежных ученых по проблемам банковского дела.

При исследовании использовался ряд методов, а именно: общие теоретические методы исследования и исторические сравнения были использованы для выявления причин финансовых кризисов в разные периоды. Для расчета масштабов убытков экономики вследствие кризисных явлений были использованы системный и аналитический подходы. Для определения путей выхода из кризиса и улучшения работы банков в разрезе целой экономической системы использованы методы абстрагирования и агрегации, а также специальные методы: статистического и технического анализа.

Результаты. Выделено четыре направления мероприятий по преодолению банковских кризисов: предоставление государственной поддержки банкам, меры институционального характера (реструктуризация банковских систем, реформирование органов банковского надзора); перегруппировка в банковском секторе за счет слияний и поглощений банков, меры, предпринимаемые банками в индивидуальном порядке и направлены на отказ от одних и расширение других видов деятельности, на повышение производительности, сокращение персонала, изменение организационной структуры.

Научная новизна. Выделены направления мер по преодолению банковских кризисов. Предложено осуществление государственной поддержки банков через предоставление центральным банком кредитов отдельным банкам в период острой нехватки ликвидных средств, рекапитализация банков, выкуп безнадежных активов банков.

Практическая значимость. Практическое значение полученных результатов заключается в возможности использования предложенных в статье теоретических и практических разработок по предупреждению наступления банковского кризиса и минимизации его последствий. В частности, возможность реструктуризации банков, как комплекса мероприятий по их оздоровлению путем ликвидации неплатежеспособных.

Определены четыре направления мероприятий по преодолению банковских кризисов: предоставление государственной поддержки банкам, меры институционального характера; перегруппировка в банковском секторе за счет слияний и поглощений банков, меры, предпринимаемые банками в индивидуальном порядке и направленных на отказ от одних и расширение других видов деятельности, на повышение производительности, сокращение персонала, изменение организационной структуры.

Ключевые слова: коммерческие банки, центральные банки, финансовые кризисы, банковский кризис, меры.

Стубайло Т.С. BANKING CRISIS: CAUSES AND CONSEQUENCES

Purpose. The main aim of the article is to identify patterns of occurrence of modern banking crises and to develop proposals for the prevention of their occurrence in Ukraine.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of the research is domestic and foreign scholars' works on problems of banking.

Different methods of research were used in the article, namely: general and theoretical methods, historical comparisons were used to identify the causes of financial crises in different periods. Systematic and analytical approaches were used to calculate the extent of damage due to crisis. Methods of abstraction and aggregation, and special methods of statistical and technical analysis, tools were used for determination ways out of the crisis and improving the work of banks in the context of the whole economic system.

Findings. Four directions of measures of overcoming banking crises have been identified: the provision of state support to banks; measures of institutional character (restructuring of banking systems, reforming authorities of banking supervision); rearrangement in the banking sector through mergers and acquisitions of banks; measures that are used by banks individually and focused on the rejection of some and the expansion of other activities, to improve productivity, reduce staff, change in organizational structure.

Originality. The directions of measures to overcome banking crises have been determined. The implementation of state support for banks by giving loans by the central bank to individual banks during the period of acute shortage of liquidity, the recapitalization of banks and purchase of bad assets of banks has been proposed.

Practical value. The practical significance of the obtained results lies in the possibility of using the proposed theoretical and practical researches in the article on the prevention of the occurrence the banking crisis and minimizing its effects. In particular, the possibility of restructuring the banks, as a complex of measures for their health improvement through the liquidation of insolvent has been proposed.

Four directions of measures to overcome banking crises have been identified: the provision of state support to banks; institutional character measures; regrouping in the banking sector through mergers and acquisitions of banks; measures that are used by banks individually and focused on the rejection of some and the expansion of other activities, to improve productivity, reduce staff, change in organizational structure.

Key words: commercial banks, central banks, financial crisis, banking crisis, measures.

Олійник В.М., Рубан С.О. НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО РОЗРАХУНКУ СТРАХОВОГО ТАРИФУ В КАСКО СТРАХУВАННІ

Мета – дослідити особливості актуарних розрахунків у майновому страхування та розробити науково-методичний підхід до визначення страхового тарифу в КАСКО страхуванні.

Методика дослідження. У основі науково-методичного підходу до розрахунку страхового тарифу в КАСКО страхуванні лежать найбільш поширений метод на основі теорії ймовірності та математичної статистики. При побудові тарифікаційних груп використано кластерний аналіз, а саме ієрархічну кластеризацію – для встановлення кількості таких груп та метод *k*-середніх – для визначення складу кластерів. Дані методи забезпечують однорідність побудованих тарифікаційних груп. Значимість кластерного аналізу досліджується у результаті проведення дисперсійного аналізу в пакеті Statistica, а саме через розрахунок показників ймовірності p_i для кожного тарифікаційного фактору.

Результати. Отримано формули для розрахунку основної частини та ризикової надбавки нетто-тарифу, страхового навантаження. При цьому формули враховують типові умови здійснення страхування по КАСКО, що пропонуються вітчизняними страховиками, тобто страхове покриття (запропоновані компанією страхові ризики), наявність чи відсутність франшизи за ризиками ДТП чи викрадення та термін дії страхового договору від одного місяця до одного року.

Розрахунок основної частини нетто-тарифу, що традиційно базується на використанні показника збитковості страхової суми, запропоновано проводити за кожною тарифікаційною групою. Формула ризикової надбавки враховує синергетичний ефект найбільш ризикових значень тарифікаційних факторів. А страхове навантаження враховується як константа від величини нетто-тарифу.

Наукова новизна. Запропоновано здійснювати розрахунок ризикової надбавки у структурі страхового тарифу на основі синергетичного ефекту серед найбільш ризикових значень тарифікаційних факторів для конкретного страхового об'єкту КАСКО страхування у відповідності до рівня ризику.

Практична значущість. Розроблений науково-методичний підхід дає можливість вітчизняним страховим компаніям визначати страхові тарифи по КАСКО страхуванню, а також за іншими масовими видами майнового страхування на основі використання статистики по характеристикам та збитковості страхових об'єктів.

Ключові слова: страховий тариф, структура страхового тарифу, ризикова надбавка, кластерний аналіз, КАСКО страхування.

Олийнык В.М., Рубан С.А. НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К РАСЧЕТУ СТРАХОВОГО ТАРИФА В КАСКО СТРАХОВАНИИ

Цель – исследовать особенности актуарных расчетов в имущественном страховании и разработать научно-методический подход к определению страхового тарифа в КАСКО страховании.

Методика исследования. В основе научно-методического подхода к расчету страхового тарифа в КАСКО страховании лежит наиболее распространенный метод на основе теории вероятности и математической статистики. При построении тарификационных групп использовано кластерный анализ, а именно иерархическую кластеризацию – для установления количества групп и метод k-средних – для определения состава кластеров. Данные методы обеспечивают однородность построенных тарификационных групп. Значимость кластерного анализа исследуется в результате проведения дисперсионного анализа в пакете Statistica, а именно через расчет показателей вероятности p_i для каждого тарификационного фактора.

Результаты. Получены формулы для расчета основной части и рисковой надбавки нетто-тарифа, страхового нагрузки. При этом формулы учитывают типовые условия осуществления страхования по КАСКО, предлагаемые отечественными страховщиками, то есть страховое покрытие (предложенные компанией страховые риски), наличие или отсутствие франшизы по рискам ДТП или угона, а также срок действия страхового договора от одного месяца до одного года.

Расчет основной части нетто-тарифа, традиционно базирующийся на использовании показателя убыточности страховой суммы, предложено проводить по каждой тарификационной группе. Формула рисковой надбавки учитывает синергетический эффект наиболее рисковых значений тарификационных факторов. А страховая нагрузка учитывается как константа от величины нетто-тарифа.

Научная новизна. Предложено осуществлять расчет рисковой надбавки в структуре страхового тарифа на основе синергетического эффекта среди наиболее рисковых значений тарификационных факторов для конкретного страхового объекта КАСКО страхование в соответствии с уровнем риска.

Практическая значимость. Разработанный научно-методический подход дает возможность отечественным страховым компаниям определять страховые тарифы по КАСКО страхованию, а также по другим массовым видам имущественного страхования на основе использования статистики по характеристикам и убыточности страховых объектов.

Ключевые слова: страховой тариф, структура страхового тарифа, рисковая надбавка, кластерный анализ, КАСКО страхование.

Oliynyk V.M., Ruban S.O. SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL APPROACH TO THE CALCULATION OF INSURANCE RATE OF CASCO INSURANCE

Purpose. The purpose of the article is to investigate the features of actuarial calculations in property insurance and develop scientific and methodical approach to determining the insurance rate of CASCO insurance.

Methodology of research. The basis of the scientific and methodical approach to the calculation of the insurance rate of CASCO insurance is the most common method based on probability theory and mathematical statistics.

The cluster analysis has been used in constructing billing groups, namely hierarchical clustering – to establish the number of groups and k-means – to determine the composition of the clusters. These methods provide uniformity of billing groups which are built. The significance of the cluster analysis is investigated as a result of analysis of variance in the package Statistica, namely the calculation of p_i indicators probability for each billing factor.

Findings. Formulas for calculating the main part of the risk premium, net rate and loading insurance have been obtained. The formulas take into account the standard terms and conditions of the insurance CASCO offered by domestic insurers, that is insurance coverage (offered risks by insurance), the presence or absence of a franchise risk an accident or theft, as well as the validity of the insurance contract from one month to one year.

Calculation of the main part of the net fare is traditionally based of the loss ratio of the insured sum; it is proposed to carry out for each billing group. The formula of risk premium takes into account the synergistic effect of most risk meanings of billing factors. And insurance loading is treated as a constant of the magnitude of the net fare.

Originality. In the paper proposed to carry out the calculation in the risk premium of the insurance tariff structure based on synergies among the most risky factors billing values for a particular object insurance CASCO insurance in accordance with the level of risk.

Practical value. New scientific and methodical approach allows domestic insurance companies determine insurance rates by CASCO insurance, as well as other mass property insurance on the basis of statistic characteristics and loss of insurance objects.

Key words: insurance rate, structure of the insurance rate, risk premium, cluster analysis, hull insurance.

Юрків М.Т. УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНИМИ КРЕДИТАМИ БАНКІВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ЗАКОНОДАВЧІ АСПЕКТИ

Мета. Охарактеризувати та проаналізувати сучасну законодавчу базу по роботі з проблемними кредитами банківської системи України та виявити неврегульовані питання стосовно роботи колекторських фірм у законодавчому руслі чинного законодавства.

Методика дослідження. Сукупність загальнонаукових методів збирання, обробки й аналізу матеріалів про стан і вдосконалення законодавства України в частині регулювання відносин щодо стягнення банками проблемних кредитів з боржників забезпечує успішну реалізацію цілей та завдань дослідження. Методологічною основою проведених у статті досліджень були сучасні зарубіжні та вітчизняні наукові підходи і тенденції з розробки проблем менеджменту, статистики, економічної теорії, психології, соціології, суміжних з ними та інших наук. В процесі написання статті були використані такі методи дослідження, як порівняльний (в частині зіставлення та порівняння Законів України), системний (під час аналізу стану законодавства України щодо регулювання банківської діяльності), синергетичний (в частині впливу рівня розвитку законодавства, що регулює банківську діяльність на функціонування фінансової системи України загалом).

Результати. Обґрунтовано недосконалість та неповноту поточного стану банківського законодавства України щодо регулювання суспільних відносин в частині роботи банків з боржниками стосовно проблемних кредитів. Акцент уваги перш за все зроблено на нинішній ситуації з правовими актами, які покликані регулювати відносини банків і боржників у питанні стягнення простроченої заборгованості. Встановлено, що найбільш неврегульованою сферою фінансових правовідносин у галузі справляння проблемної заборгованості з боржників перед банками є діяльність колекторських фірм., яка викликає у суспільстві занепокоєння щодо численних порушень прав і свобод громадян України, гарантованих Конституцією і потребує законодавчого регулювання.

Наукова новизна. Обґрунтовано необхідність правового регулювання діяльності колекторських фірм в Україні, яка по суті є незаконною і суперечить чинному законодавству нашої держави. Встановлено, що існуючі правові акти покликані врегулювати діяльність банківської системи, особливо це стосується роботи банківських установ з проблемними активами.

Практична значущість. Отримані результати дослідження дозволяють виробити більш раціональніший підхід до регулювання суспільних відносин між банківськими установами з одного боку, та позичальниками з іншого щодо повернення останніми боргів за раніше взяті кошти у банків згідно кредитних договорів.

Ключові слова: економіка, управління, проблемні кредити, банки, законодавство, Україна.

Юркив Н.Т. УПРАВЛЕНИЕ ПРОБЛЕМНЫМИ КРЕДИТАМИ БАНКОВ В УКРАИНЕ: СОВРЕМЕННЫЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ

Цель. Обусловлена необходимостью проведения анализа законодательной базы Украины в части проведения банками кредитной политики по возвращению проблемных кредитов должниками, а также

существующими проблемами, связанными с отсутствием правового регулирования деятельности коллекторских фирм, деятельность которых не имеет четкого юридического определения.

Методика исследования. Совокупность общенаучных методов сбора, обработки и анализа материалов о состоянии и совершенствования законодательства Украины в части регулирования отношений по взысканию банками проблемных кредитов из должников обеспечивает успешную реализацию целей и задач исследования. Методологической основой проведенных в статье исследований были современные зарубежные и отечественные научные подходы и тенденции в разработке проблем менеджмента, статистики, экономической теории, психологии, социологии, смежных с ними и других наук. В процессе написания статьи были использованы такие методы исследования, как сравнительный (в части сопоставления и сравнения законов Украины), системный (при анализе состояния законодательства Украины относительно регулирования банковской деятельности), синергетический (в части влияния уровня развития законодательства, регулирующего банковскую деятельность на функционирования финансовой системы Украины в целом).

Результаты. Обоснованно несовершенство и неполноту текущего состояния банковского законодательства Украины относительно регулирования общественных отношений в части работы банков с должниками по проблемным кредитам. Акцент внимания, прежде всего, делается на нынешней ситуации с правовыми актами, которые призваны регулировать отношения банков и должников в вопросе взыскания просроченной задолженности, однако не содержат полного охвата регулирования правовых отношений, связанных с их осуществлением. Стоит отметить, что наиболее неурегулированной сферой финансовых правоотношений в области взимания проблемной задолженности с должников перед банками является деятельность коллекторских фирм. Именно деятельность последних вызывает в обществе обеспокоенность многочисленных нарушений прав и свобод граждан Украины, гарантированных Конституцией и требует законодательного регулирования.

Научная новизна. Обоснована необходимость правового регулирования деятельности коллекторских фирм в Украине, деятельность которых по сути дела является незаконным и противоречит действующему законодательству нашего государства. Существующие сегодня правовые акты призваны урегулировать деятельность банковской системы, особенно это касается работы банковских учреждений с проблемными активами.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования позволяют выработать более рациональный подход к регулированию общественных отношений между банковскими учреждениями с одной стороны, и заемщиками с другой, по возвращению последними долгов за ранее взятые средства у банков согласно кредитным договорам.

Ключевые слова: экономика, управление, проблемные кредиты, банки, законодательство, Украина.

Yurkiv M.T. MANAGING PROBLEM LOANS IN THE BANKS OF UKRAINE: CURRENT LEGAL ASPECTS

Purpose. Due to the need to analyze the legislative framework of Ukraine regarding the Bank's credit policy to return NPL of debtors, as well as existing problems related to the lack of regulation of collection companies whose activities do not have a clear legal outline.

Methodology of research. The combination of scientific methods of collection, processing and analysis of materials on the status and improving the legislation of Ukraine in the regulation of relations on recovery of bad loans of banks debtors ensures successful implementation of the goals and objectives of the study. The methodological basis of the research in the article were current foreign and domestic scientific approaches and trends of the development problems of management, statistics, economics, psychology, sociology, allied with them and other sciences. In the process of writing were used research methods such as comparative (in terms of matching and comparing the Laws of Ukraine), the system one (during the analysis of the legislation of Ukraine on banking regulation), synergistic (in part due to the evolution of legislation regulating banking activities in the financial system of Ukraine in general).

Findings. The article reviews the current state of imperfection and incompleteness of the current state of the banking legislation of Ukraine on the regulation of social relations of banks with borrowers on loans. The focus of attention primarily placed on the current situation of legal acts to regulate the relationship of banks and debtors in collection of outstanding debt issue, but do not include the full scope of regulation of legal relations related to their implementation. It should be noted that most unregulated areas of financial relations in the field of collecting bad debts from debtors to banks is the work of collection firms. It is the last activity in the community concern about the numerous violations of human rights and freedoms guaranteed by the Constitution of Ukraine and need legal regulation.

Originality. Subsists in the necessity of legal regulation of collection companies in the Ukraine, activity which in fact is illegal and contrary to the applicable laws of our country. The current Regulations are intended to regulate the activities of the banking system, especially the work of banks with troubled assets.

Practical value. The obtained results of research allow to develop a rational approach to the regulation of social relations between banking institutions on the one hand, and the lenders on the other hand, to return to recent debts previously taken from banks under credit agreements.

Keywords: economy, management, problem loans, the banks, the legislation, Ukraine.

Білик І. В. ОБОВ'ЯЗКОВЕ СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВЛАСНИКІВ НАЗЕМНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА НАПРЯМКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Метою дослідження є осмислення закономірностей розвитку ОС ЦПВ ВНТЗ, його законодавчого забезпечення та вияв проблем, які перешкоджають повноцінному розвитку ринку ОС ЦПВ ВНТЗ й обґрунтування шляхів їх подолання для ефективного задоволення потреб фізичних та юридичних осіб у страховому захисті.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано методи: системного аналізу – для виявлення впливу чинників, які вплинули на становлення та розвиток обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів; метод узагальнення показників – під час виконання аналізу стану, структури і динаміки ринку ОС ЦПВ ВНТЗ; групування – для виявлення закономірностей розвитку цього ринку.

Результати. Обґрунтовано соціально-економічну значущість запровадження та здійснення ОС ЦПВ ВНТЗ в Україні як дієвого механізму захисту учасників транспортного руху. На основі дослідження еволюції правового забезпечення ОС ЦПВ ВНТЗ дано критичну оцінку довготривалому впровадженню в практику надання страхового захисту за ризиками ДТП як найбільш соціально значимого й апробованого у більшості країн світу виду страхування; узагальнено законодавчі новації та спрогнозовано їх вплив на удосконалення страхових відносин у цій сфері. Встановлено, що на сьогодні рівень охоплення ОС ЦПВ ВНТЗ сягає більш як 90%, що свідчить про його популяризацію серед автовласників.

Наукова новизна. Доведено, що на фоні позитивної динаміки розвитку ОС ЦПВ ВНТЗ притаманні певні проблеми, які мають негативний вплив на ефективність його функціонування, серед яких виокремлено: терміни та якість врегулювання страхових випадків; зволікання та невиплату з боку недобросовісних страховиків; прояви недобросовісної конкуренції – демпінг, що включає застосування завищеної комісійної винагороди посередникам, надання необґрунтованих знижок страхувальникам, що становить загрозу для фінансової надійності страхових компаній.

Практична значущість. Ринок автоцивільної відповідальності демонструє абсолютне зростання основних показників, що характеризує його як дієвий вид страхування. Сформульована низка пропозицій з удосконалення страхових відносин у сфері здійснення ОС ЦПВ ВНТЗ, а також окреслені вектори розвитку та напрямки модернізації цього виду страхування сприятимуть підвищенню ефективності ОС ЦПВ ВНТЗ, а відтак задоволенню потреб у страховому захисті потерпілих у ДТП.

Ключові слова: демпінг, європротокол, комісійна винагорода, недобросовісна конкуренція, страхове законодавство, страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів.

Билык И. В. ОБЯЗАТЕЛЬНОЕ СТРАХОВАНИЕ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ВЛАДЕЛЬЦЕВ НАЗЕМНЫХ ТРАНСПОРТНИХ СРЕДСТВ: ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ И НАПРАВЛЕНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ

Целью исследования является осмысление закономерностей развития ОСАГО, его законодательного обеспечения и выявление проблем, препятствующих полноценному развитию рынка ОСАГО и обоснование путей их преодоления для эффективного удовлетворения потребностей физических и юридических лиц в страховой защите .

Методика исследования. В процессе исследования использованы методы: системного анализа – для выявления факторов, которые повлияли на становление и развитие обязательного страхования автогражданской ответственности владельцев транспортных средств, метод обобщения показателей – при выполнении анализа состояния, структуры и динамики рынка ОСАГО; группировки – для выявления закономерностей развития этого рынка.

Результати. Обоснованно социально-экономическое значение внедрения и осуществления ОСАГО на Украине как действенного механизма защиты участников транспортного движения. На основании исследования еволюции правового обеспечения ОСАГО, дано критическую оценку столь длительному внедрению в практику предоставление страховой защиты за рисками ДТП как наиболее социально значимого и апробированного в большинстве стран мира вида страхования; обобщены законодательные новации, спрогнозировано их влияние на усовершенствование страховых отношений в этой сфере. Установлено, что на сегодня уровень охвата ОСАГО достигает более 90 % , что свидетельствует о его популяризации среди автовладельцев.

Научная новизна. Доказано, что на фоне положительной динамики развитию ОСАГО присущи определенные проблемы, которые негативно влияют на эффективность его функционирования, среди которых выделены: сроки и качество урегулирования страховых случаев; промедление и невыплата со стороны недобросовестных страховщиков; проявления недобросовестной конкуренции – демпинг, что включает применение завышенного комиссионного вознаграждения посредникам, предоставления необоснованных скидок страхователям, и представляет угрозу для финансовой надежности страховых компаний.

Практическая значимость. Рынок ОСАГО демонстрирует абсолютный рост основных показателей, характеризующих его как действенный вид страхования. Сформулирован ряд предложений по

совершенствованию страховых отношений в сфере осуществления ОСАГО, обозначены векторы развития и направления модернизации этого вида страхования, реализация которых будет способствовать повышению эффективности ОСАГО и удовлетворению потребностей в страховой защите пострадавших в ДТП.

Ключевые слова: демпинг, европротокол, комиссионное вознаграждение, недобросовестная конкуренция, страховое законодательство, страхование гражданско-правовой ответственности владельцев наземных транспортных средств.

Bilyk I.V. COMPULSORY INSURANCE OF CIVIL AND LEGAL LIABILITY OF OWNERS OF TRANSPORT VEHICLES: FEATURES OF DEVELOPMENT AND DIRECTIONS OF MODERNIZATION

Purpose. The purpose of the article is comprehension the patterns of CI CLL OTV its legislative support and demonstration of problems that prevent the full development of the CI CLL OTV and substantiation the ways to overcome for the effective meet the needs of individuals and businesses in insurance protection.

Methodology of research. In the article we used the following methods and techniques: the method of system analysis – to identify the impact of factors that influenced the formation and development of compulsory insurance of civil and legal liability of owners of vehicles; the method of generalization performance – while performing analysis, state, structure and dynamics of the market CI CLL OTV; grouping – to identify patterns of the development of this market.

Findings. It has been substantiated the social and economic significance of the introduction and implementation of CI CLL OTV in Ukraine as an effective mechanism for the protection of participants of traffic. Based on the study of the evolution of law providing CI CLL OTV, it has been given critical assessment of long implementation in practice, providing insurance coverage for the risk of accidents as the most socially significant and proven in most of the world type of insurance; legislative innovations have been generalized and their impact on the improvement of the insurance relationship in this area has been predicted. It has been determined that the current coverage of CI CLL OTV reaches more than 90%, which indicates its popularization among car owners.

Originality. It has been proved that on the background of positive dynamics of CI CLL OTV inherent some problems that have a negative impact on the efficiency of its functioning, among them are: the timing and quality of the settlement of insurance claims; delay or non-payment by unscrupulous insurers; unfair competition – dumping, which includes the use of overestimated commission to intermediaries providing unwarranted discounts to policyholders that pose a threat to financial stability of insurance companies.

Practical value. Market of motor liability shows the absolute growth of the main indicators that characterize it as an effective form of insurance. A number of proposals to improve the insurance relations in the area of CI CLL OTV have been formulated; it has been also outlined the vectors of development and directions of modernization of this type of insurance will increase the efficiency of the CI CLL OTV, and thus meet the needs of insurance protection of victims in road accidents.

Key words: dumping, euro protocol, commissions, unfair competition, insurance legislation, insurance of civil and legal liability of vehicle owners.

Мацьків В.В. ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Мета. Метою статті є удосконалення фінансового механізму забезпечення розвитку підприємства, посилення характеру його стимуляції і ефективне використання існуючих фінансових ресурсів підприємств.

Методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем фінансового забезпечення підприємств, законодавчі та нормативні акти з питань фінансів.

При дослідженні використовувалися історичний та логічний методи, методи логічного аналізу, дедукції, індукції використані для дослідження змісту категорії "фінансовий механізм"; методи аналогії та системного підходу –для удосконалення класифікації фінансового механізму у системі фінансової науки, уточнення її функцій та принципів. На основі системного підходу відображено місце фінансового механізму в системі фінансів та його інструментарій в управлінні фінансовими ресурсами.

Результати. Здійснено оцінку фінансового забезпечення розвитку підприємства та розроблено пропозицій щодо його вдосконалення в сучасних умовах. Визначено, що фінансовий механізм забезпечує ефективне функціонування фінансової системи як сукупності фінансових відносин і фінансових інститутів, що беруть участь в цих відносинах. Запропоновано використання наступних заходів: визначення рівня потреби підприємств у фінансуванні на основі розробки бізнес-плану і комплексної оцінки фінансової діяльності підприємства.

Наукова новизна. Запропоновано концептуальні засади удосконалення фінансового механізму управління оборотними коштами підприємства для підвищення економічної ефективності його розвитку, що забезпечить раціональне використання оборотних коштів суб'єкта господарювання.

Практична значущість. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання запропонованих у статті теоретичних та практичних розробок щодо удосконалення фінансового механізму забезпечення ефективного розвитку підприємства. Обґрунтована ефективність використання оборотних коштів, як важлива умова успішної діяльності підприємства. Розроблено основні

етапи удосконалення фінансового механізму управління оборотними коштами підприємства. Перший етап процесу модернізації фінансового механізму спрямований на встановлення зв'язку між організаційною структурою та фінансовими ресурсами через прийняття рішення про розподіл фінансових ресурсів та зосередження їх на конкретних напрямках діяльності підприємства. На наступному етапі приймається рішення ув'язки проблеми з необхідним обсягом фінансових коштів та іншими видами ресурсів. Результатом цього етапу є розробка бізнес-плану розвитку діяльності.

Ключові слова: фінанси, фінансовий механізм, забезпечення розвитку підприємства, грошові кошти, капітал, прибуток.

Мацкив В.В. ФИНАНСОВЫЙ МЕХАНИЗМ ОБЕСПЕЧЕНИЯ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ

Цель. Целью статьи является совершенствование финансового механизма обеспечения развития предприятия, усиление характера его стимуляции и эффективное использование существующих финансовых ресурсов предприятий.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются труды отечественных и зарубежных ученых по проблемам финансового обеспечения предприятий, законодательные и нормативные акты по вопросам финансов.

При исследовании использовались исторический и логический методы, методы логического анализа, дедукции, индукции использованы для исследования содержания категории "финансовый механизм", методы аналогии и системного подхода – для совершенствования классификации финансового механизма в системе финансовой науки, уточнения его функций и принципов. На основе системного подхода отражено место финансового механизма в системе финансов и его инструментарий в управлении финансовыми ресурсами.

Результаты. Осуществлена оценка финансового обеспечения развития предприятия и разработаны предложения по его совершенствованию в современных условиях. Определено, что финансовый механизм обеспечивает эффективное функционирование финансовой системы как совокупности финансовых отношений и финансовых институтов, участвующих в этих отношениях. Предложено использование следующих мер: определение уровня потребности предприятий в финансировании на основе разработки бизнес-плана и комплексной оценки финансовой деятельности предприятия.

Научная новизна. Предложены концептуальные основы совершенствования финансового механизма управления оборотными средствами предприятия для повышения экономической эффективности его развития, что обеспечит рациональное использование оборотных средств предприятия.

Практическая значимость. Практическое значение полученных результатов заключается в возможности использования предложенных в статье теоретических и практических разработок по совершенствованию финансового механизма обеспечения эффективного развития предприятия. Обоснована эффективность использования оборотных средств, как важное условие успешной деятельности предприятия. Разработаны основные этапы совершенствования финансового механизма управления оборотными средствами предприятия. Первый этап процесса модернизации финансового механизма направлен на установление связи между организационной структурой и финансовыми ресурсами путем принятия решения о распределении финансовых ресурсов и сосредоточения их на конкретных направлениях деятельности предприятия. На следующем этапе принимается решение увязки проблемы с необходимым объемом финансовых средств и другими видами ресурсов. Результатом этого этапа является разработка бизнес-плана развития деятельности.

Ключевые слова: финансы, финансовый механизм, обеспечение развития предприятия, денежные средства, капитал, прибыль.

Matskiv V.V. THE FINANCIAL MECHANISM OF ENSURING THE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES

Purpose. The aim of the article is the improvement of the financial mechanism for ensuring enterprise development, enhancing the character of its stimulating and the efficient use of existing financial resources of enterprises.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of the research is domestic and foreign scholars' works on issues of the financial ensuring of enterprises legislative and normative acts on finance. Historical and logical methods, methods of logical analysis, deduction and induction were used in the article to study the category "financial mechanism"; methods of analogy and systematic approach – to improve the classification of the financial mechanism in the system of financial science, clarifying its functions and principles. The place of financial mechanism in the financial system and its tools in the management of financial resources was reflected based on a systematic approach.

Findings. The assessment of the financial security of the enterprise has been done and proposals for its improvement in modern conditions have been developed.

It has been determined that the financial mechanism ensures efficient functioning of the financial system as a set of financial relationships and financial institutions that involved in these relationships. It has been proposed the use of the following measures: determine the level of the financing needs of enterprises through the development of a business plan and a comprehensive evaluation of financial activity of the enterprise.

Originality. The conceptual foundations of improving financial management mechanism by the working capital of the enterprise to improve the economic efficiency of its development that will ensure the rational use of working capital of a business entity have been proposed.

Practical value. The practical significance of the obtained results lies in the possibility of using the proposed theoretical and practical researches in the article on the improvement of the financial mechanism for ensuring the effective development of the enterprise. The efficiency of working capital as an important condition for the success activity of the enterprise has been substantiated. The basic stages of the improvement of the financial mechanism of working capital management of enterprise have been developed. The first stage of the process of modernization of the financial mechanism is aimed at the establishing the link between the organizational structure and financial resources through the adoption of decisions on the allocation of financial resources and focuses them on specific directions activity of the enterprise. The next step is a decision problem of linking with the necessary amount of funds and other kinds of resources. The result of this stage is to develop a business plan of the development activity.

Key words: finance, financial mechanism, ensuring the development of the enterprise, funds, capital, profit.

Калустян Я.В. ОЦІНКА СИСТЕМ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Мета дослідження. Метою дослідження є розробка пропозицій стосовно вдосконалення української системи місцевого оподаткування на основі аналізу закордонного досвіду функціонування систем місцевого оподаткування.

Методика дослідження. Під час дослідження використовувалися різноманітні сучасні наукові методи дослідження. Загальнонаукові методи аналізу і синтезу, індукції і дедукції – для виявлення особливостей функціонування систем місцевого оподаткування в зарубіжних країнах. Узагальнення інформаційних та літературних джерел для вивчення досвіду становлення та розвитку закордонних систем місцевого оподаткування. За для визначення напрямків вдосконалення української системи місцевого оподаткування – аналогії та системний підхід.

Результати. Аналіз досвіду організації системи місцевого оподаткування деяких країн Європи, США, Канади та Японії дозволив вивчити механізми та закономірності їх функціонування, виявити їх характерні риси та особливості, а також визначити напрями подальшої оптимізації вітчизняної системи місцевого оподаткування.

Встановлено, що більшість органів місцевої влади розвинутих країн не є залежними від центрального уряду, тобто мають достатній рівень фіскальної автономії. Наявність необхідної кількості власних фінансових ресурсів (яка забезпечується за рахунок місцевих податків і зборів) дозволяє муніципалітетам якісно виконувати покладені на них функції. Аналіз закордонного досвіду показав, що можливість бути незалежними від центру сприяє зацікавленості органів місцевої влади в пошуку власних фінансових ресурсів.

Наукова новизна. Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в подальшому розвитку теоретичних положень щодо функціонування та вдосконалення системи місцевого оподаткування у недостатньо стабільному інституційному середовищу України. Обґрунтувана необхідність вивчення та імплементації закордонного досвіду тих розвинених країн, муніципалітети яких відзначаються високим рівнем фіскальної автономії та мають можливість спрямовувати отримані доходи на розвиток підвладних їм територій, тим самим сприяючи покращенню рівня життя мешканців.

Практична значущість. Практична значущість дослідження полягає в тому, що його результати можуть допомогти у вирішенні актуальної проблеми наповнення місцевих бюджетів власними фінансовими ресурсами. Матеріал статті може бути використаний в процесі вдосконалення системи українського місцевого оподаткування, оскільки, незважаючи на прийняття Податкового кодексу, інститут місцевих податків і зборів є неспроможним забезпечити місцеві органи влади необхідною кількістю власних доходів для якісного виконання покладених на них функцій.

Ключові слова: місцеві податки, система місцевого оподаткування, місцеве самоврядування, муніципалітет

Калустян Я.В. ОЦЕНКА СИСТЕМ МЕСТНОГО НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

Цель исследования. Целью исследования является разработка предложений по усовершенствованию украинской системы местного налогообложения на основе анализа зарубежного опыта.

Методика исследования. В ходе исследования использовались разнообразные современные научные методы исследования. Общенаучные методы анализа и синтеза, индукции и дедукции - для выявления особенностей функционирования систем местного налогообложения в зарубежных странах. Обобщение информационных и литературных источников для изучения опыта становления и развития зарубежных систем местного налогообложения. Для определения направлений усовершенствования украинской системы местного налогообложения - аналогии и системный подход.

Результаты. Анализ опыта организации системы местного налогообложения некоторых стран Европы, США, Канады и Японии позволил изучить механизмы и закономерности их функционирования,

выявить их характерные черты и особенности, а также определить направления дальнейшей оптимизации отечественной системы местного налогообложения.

Установлено, что большинство органов местной власти развитых стран не являются зависимыми от центрального правительства, то есть имеют достаточный уровень фискальной автономии. Наличие необходимого количества собственных финансовых ресурсов (которая обеспечивается за счет местных налогов и сборов) позволяет муниципалитетам качественно выполнять возложенные на них функции. Анализ зарубежного опыта показал, что возможность быть независимыми от центра способствует заинтересованности местных властей в поиске собственных финансовых ресурсов.

Научная новизна. Научная новизна полученных результатов исследования заключается в дальнейшем развитии теоретических положений относительно функционирования и дальнейшего усовершенствования системы местного налогообложения в недостаточно стабильной институциональной среде Украины. Обоснование необходимости изучения и внедрения зарубежного опыта тех развитых стран, муниципалитеты которых отличаются высоким уровнем фискальной автономии и имеют возможность направлять полученные доходы на развитие подвластных им территорий, тем самым способствуя улучшению уровня жизни жителей.

Практическая значимость. Практическая значимость исследования заключается в том, что его результаты могут помочь в решении актуальной проблемы наполнения местных бюджетов собственными финансовыми ресурсами. Материал статьи может быть использован в процессе совершенствования системы украинского местного налогообложения, поскольку, несмотря на принятие Налогового кодекса, институт местных налогов и сборов не может обеспечить местные органы власти необходимым количеством собственных доходов для качественного выполнения возложенных на них функций.

Ключевые слова: местные налоги, система местного налогообложения, местное самоуправление, муниципалитет.

Kalustian Ya.V. ESTIMATION OF LOCAL TAXATION OF FOREIGN COUNTRIES

Purpose. The aim of the study is to develop proposals for improving the Ukrainian system of local taxation based on the analysis of foreign experience of the system of local taxation.

Methodology of research. Variety of modern scientific methods was used during the study. General scientific methods of analysis and synthesis, induction and deduction were used to identify features of the functioning the systems of local taxation in foreign countries, generalization of information and literature sources to explore the experience of formation and development of foreign local taxation. The systematic approach and the method of analogy were used to define the areas of improvement the Ukrainian system of local taxation.

Findings. Analysis of the experience of the system of local taxation in some countries of Europe, USA, Canada and Japan allowed studying the mechanisms and patterns of operation, to identify their characteristics and features, and to identify areas for further optimization of the national system of local taxation.

It has been found that most local governments in developed countries are not dependent on the central government, those have sufficient fiscal autonomy. The presence of the required number of own financial resources (which is provided by local taxes) allows municipalities to efficiently carry out their functions. Analysis of foreign experience has shown that the ability to be independent from the center promotes the interest of local authorities in finding their own financial resources.

Originality. Scientific novelty of the study is the further development of theoretical propositions regarding the operation and the further development of the system of local taxation not in a stable institutional environment of Ukraine. Studies need to study and implement foreign experience of developed countries; municipalities are marked by a high level of fiscal autonomy and are able to direct the proceeds to the development of their subject's areas, thus contributing to improving the living standards of people.

Practical value. The practical significance of the study is that the results can help in solving the actual problem of local budgets of their own financial resources. The article can be used in the process of improvement of the Ukrainian local taxation because, despite the adoption of the Tax Code, the institution of local taxes and charges are unable to provide local authorities the necessary number of own revenues for efficient performance of their functions.

Key words: local taxes, the system of local taxation, local government, municipality.

Шишова Ю.Г. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ВАРТІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЕКОЛОГООРІЄНТОВАНОГО РОЗВИТКУ НА ОСНОВІ ВАРТІСНОГО РОЗРИВУ

Мета полягає в удосконаленні науково-методичного забезпечення вартісно-орієнтованого менеджменту на підприємствах в умовах екологоорієнтованого розвитку.

Методика дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є сучасні зарубіжні та вітчизняні підходи до вартісної концепції управління на підприємствах в умовах екологоорієнтованого розвитку, методу вартісних розривів. У роботі використані наступні методи дослідження: методи аргументації і порівняння (при визначенні найбільш доцільного підходу до фінансового управління з урахуванням нефінансових факторів впливу), метод логічного аналізу (при виборі моделі оцінки вартості), метод аналогії та спостережень (при визначення моделі оцінки вартісних розривів за індикатором

рентабельності інвестованого капіталу), метод узагальнення (при підведенні загальних підсумків та результатів роботи),

Результати. Результатами проведеного в статті дослідження є: аналіз сучасних підходів до врахування нефінансових факторів у методології вартісного управління; обґрунтування вартісно-орієнтованого підходу на основі методу вартісних розривів як перспективного напряму фінансового управління в умовах екологоорієнтованого розвитку; вибір моделі економічної доданої вартості як найбільш доцільної моделі оцінки вартості з метою подальшого використання при формування методичного апарату вартісних розривів; аналіз та визначення зон виникнення вартісних розривів в розрізі напрямів діяльності підприємства; розробка методичного забезпечення оцінки вартісного розриву за індикатором рентабельності інвестованого капіталу.

Наукова новизна. Новизна роботи полягає в удосконаленні існуючих підходів до вартісно-орієнтованого управління підприємством на основі запропонованого в статті методу вартісних розривів. Оцінювання та управління розривами пропонується здійснювати на основі моделі економічної доданої вартості за індикаторами рентабельності та вартості інвестованого капіталу.

Практична значущість. Результати дослідження сприятимуть практичному впровадженню вартісно-орієнтованої концепції управління на вітчизняних підприємствах в умовах екологічно сталого розвитку.

Ключові слова: управління вартістю, індикатор вартісного розриву, вартість капіталу, рентабельність інвестованого капіталу, модель оцінки вартості, економічна додана вартість, екологоорієнтований розвиток.

Шишова Ю.Г. МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ СТОИМОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ В УСЛОВИЯХ ЭКОЛОГООРИЕНТИРОВАННОГО РАЗВИТИЯ НА ОСНОВЕ СТОИМОСТНОГО РАЗРЫВА

Цель заключается в усовершенствовании научно-методического обеспечения стоимостно-ориентированного менеджмента на предприятиях в условиях экологоориентированного развития.

Методика исследования. Теоретико-методологической основой исследования являются современные зарубежные и отечественные подходы к стоимостной концепции управления на предприятиях в условиях экологоориентированного развития, методу стоимостных разрывов. В работе использованы следующие методы исследования: методы аргументации и сравнения (при определении наиболее целесообразного подхода к финансовому управлению с учетом нефинансовых факторов влияния), метод логического анализа (при выборе модели оценки стоимости), метод аналогии и наблюдений (при определении модели оценки стоимостных разрывов по индикатору рентабельности инвестированного капитала), метод обобщения (при подведении общих итогов и результатов работы).

Результаты. Результатами проведенного в статье исследования являются: анализ современных подходов учета нефинансовых факторов в методологии стоимостного управления; обоснование стоимостно-ориентированного подхода на основе метода стоимостных разрывов как перспективного направления финансового управления в условиях экологоориентированного развития; выбор модели экономической добавленной стоимости как наиболее целесообразной модели оценки стоимости с целью дальнейшего использования при формирование методического аппарата стоимостных разрывов; анализ и определение зон возникновения стоимостных разрывов в разрезе направлений деятельности предприятия; разработка методического обеспечения оценки стоимостного разрыва по индикатору рентабельности инвестированного капитала.

Научная новизна. Новизна работы заключается в усовершенствовании существующих подходов к стоимостно-ориентированному управлению предприятием на основе предложенного в статье метода стоимостных разрывов. Оценивание и управление разрывами предлагается осуществлять на основе модели экономической добавленной стоимости по индикатору рентабельности и стоимости инвестированного капитала.

Практическая значимость. Результаты исследования будут способствовать практическому внедрению стоимостно-ориентированной концепции управления на отечественных предприятиях в условиях экологически устойчивого развития.

Ключевые слова: управление стоимостью, индикатор стоимостного разрыва, стоимость капитала, рентабельность инвестированного капитала, модель оценки стоимости, экономическая добавленная стоимость, экологоориентированное развитие.

Shyshova Yu.H. METHODICAL ASPECTS OF MANAGEMENT OF INTERPRISE VALUE IN CIRCUMSTANCES OF ENVIRONMENTALLY ORIENTED DEVELOPMENT ON THE BASIS OF VALUE GAP

Purpose. The aim of the article is to improve scientific and methodical support of value oriented management at the enterprises in circumstances of environmentally oriented development.

Methodology of research. Theoretical and methodological basis of research are the modern foreign and domestic approaches to the cost concept management at the enterprises in circumstances of environmentally oriented development, the method of value gaps. The following methods of research are used in the article: methods of argumentation and comparison (when determining the most expedient approach for financial management taking into account the nonfinancial impact factors), method of logic analysis (when choosing value estimation model), method of analogy and observations (when determining the model of value gap estimation according to the ROIC indicator), method of generalization (when summing up the results of work).

Findings. Results of conducted research in the article are: modern approaches to value oriented management taking into consideration nonfinancial impact factors have been analyzed; value oriented approach in terms of value gap method as the perspective direction of financial management in circumstances of environmentally oriented development has been substantiated; model of economic value added as the most expedient value estimation model in order to use in forming of methodical providing for value gaps has been chosen; value gap points in view of enterprise activity directions have been analyzed and determined; the methodical providing of value gap estimation according to the ROIC indicator has been developed.

Originality. The novelty of the work is to improve the existent approaches to value oriented management of the enterprise in terms of value gap method offered in the article. The value gap estimation and management is suggested to carry out on the basis of model of economic value added according to the cost and return on invested capital.

Practical value. Research results will assist practical introduction of the value oriented management in the domestic enterprises in circumstances of environmentally oriented development.

Key words: value management, value gap indicator, cost of capital, return on invested capital, value estimation model, economic added value, environmentally oriented development.

Крисоватий І.А. АНАЛІЗ ТРАКТУВАНЬ ПОНЯТТЯ “ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ” У ПРАЦЯХ ЗАРУБІЖНИХ ТА ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ

Мета. Проаналізувати праці вітчизняних та зарубіжних вчених у сфері податкового регулювання інноваційних процесів та сформулювати власне визначення даного поняття.

Методика дослідження. Методологічною і теоретичною основою статті є праці провідних зарубіжних і вітчизняних вчених з питань податкового регулювання інноваційних процесів. У процесі дослідження використано інструментарій: монографічного методу – у ході трактування дефініції податкового регулювання інноваційних процесів; абстрактно-логічного аналізу, аналогій та ін. – для розкриття процедури із вивчення визначень та їх узгодження; семантичний аналіз для дослідження логічного взаємозв’язку інтересів при податковому регулюванні та розробці концептуальних основ сутнісного наповнення дефініції податкового регулювання інноваційної діяльності.

Результати. Здійснено аналіз наукової літератури на предмет трактування поняття «інноваційний процес». Визначено, що податкове регулювання інноваційних процесів має враховувати очікуваний ефект, який може мати економічний чи соціальний характер. Запропоновано власне визначення терміну «податкове регулювання інноваційних процесів». Результати дослідження можуть використовуватися, як наукове підґрунтя в сфері законотворення щодо податкового регулювання інноваційних процесів в Україні.

Наукова новизна. Запропоновано визначення податкового регулювання інноваційних процесів, як свідомий, активний і цілеспрямований вплив держави на учасників усіх стадій створення інновацій за допомогою використання інструментів податкової політики.

Практична значущість. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання запропонованих у статті теоретичних розробок щодо поглиблення наукового обґрунтування досліджуваних дефініцій. Основні положення та висновки дослідження можуть бути використанні у навчальному процесі вищих навчальних закладів фінансово-економічного напряму.

Ключові слова. Інновація, інноваційний процес, податок, податкове регулювання інновацій, економічне зростання, державне регулювання.

Крысоватый И.А. АНАЛИЗ ТРАКТОВОК ПОНЯТИЯ “НАЛОГОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ” В ТРУДАХ ЗАРУБЕЖНЫХ И ОТЕЧЕСТВЕННЫХ УЧЕНЫХ

Цель. Проанализировать труды отечественных и зарубежных ученых в области налогового регулирования инновационных процессов и сформулировать собственное определение данного понятия.

Методика исследования. Методологической и теоретической основой статьи являются труды ведущих зарубежных и отечественных ученых по вопросам налогового регулирования инновационных процессов. В процессе исследования использован инструментарий: монографического метода – в ходе трактовки дефиниции налогового регулирования инновационных процессов; абстрактно – логического анализа, аналогий и др. – для раскрытия процедуры по изучению определений и их согласование; семантический анализ для исследования логической взаимосвязи интересов при налоговом регулировании и разработке концептуальных основ сущностного наполнения дефиниции налогового регулирования инновационной деятельности.

Результаты. Осуществлен анализ научной литературы на предмет трактовки понятия «инновационный процесс». Определено, что налоговое регулирование инновационных процессов должно учитывать ожидаемый эффект, который может иметь экономический или социальный характер. Предложено собственное определение термина «налоговое регулирование инновационных процессов». Результаты исследования могут использоваться, как научная основа в сфере законотворчества по налоговому регулированию инновационных процессов в Украине.

Научная новизна. Предложено определение налогового регулирования инновационных процессов, как сознательное, активное и целенаправленное воздействие государства на участников всех стадий создания инноваций посредством использования инструментов налоговой политики.

Практическая значимость. Практическое значение полученных результатов заключается в возможности использования предложенных в статье теоретических разработок по углублению научного обоснования исследуемых дефиниций. Основные положения и выводы исследования могут быть использованы в учебном процессе высших учебных заведений финансово – экономического направления.

Ключевые слова. Инновация, инновационный процесс, налог, налоговое регулирование инноваций, экономический рост, государственное регулирование.

Krysovatyi I.A. ANALYSIS OF INTERPRETATIONS OF THE CONCEPT "TAX REGULATION OF INNOVATIVE ACTIVITY" IN THE WORKS OF FOREIGN AND DOMESTIC SCIENTISTS

Purpose. The aim of the article is to analyze the works of domestic and foreign scholars in the sphere of tax regulation of innovative processes and formulate own definition of the concept.

Methodology of the study. Methodological and theoretical basis of the article is the works of leading foreign and domestic scholars on tax regulation of innovative processes.

The toolkit was used during the research: monographic method – to interpret the definition "tax regulation of innovative processes"; abstract and logical analysis, analogies, etc. – for disclosure the procedure of the study and definition of coordination; semantic analysis – to study the logical relationship of interest in tax regulation and the development of conceptual foundations of essential content of the definition of tax regulation of innovative activity.

Findings. The analysis of the scientific literature on the subject of interpretation the concept "innovation process" has been done. It has been determined that the tax regulations of innovative processes should take into account the expected effect that can have an economic or social nature. A proper definition of the term "tax regulations of innovative processes" has been proposed. The research results can be used as a scientific basis in sphere of lawmaking on tax regulation of innovation processes in Ukraine.

Originality. It has been proposed the definition of tax regulation of innovative processes as conscious, active and meaningful impact of the state on the participants in all stages of the creation of innovations through the use of tax policy instruments.

Practical value. The practical significance of the obtained results is the possibility of using of theoretical developments to deepen the scientific substantiation of the studied definitions in the proposed articles. Basic provisions and conclusions of the study can be used in the educational process of higher education institutions of financial and economic direction.

Key words: innovation, innovative process, tax, tax regulations of innovations, economic growth, government regulation.

Кіц М.В. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Мета. Метою статті є теоретичне обґрунтування державної підтримки сільського господарства України для визначення раціонального шляху виходу з фінансової кризи.

Методика дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем забезпечення державної підтримки сільського господарства, законодавчі та нормативні акти.

При дослідженні використовувалися історичний та логічний методи, методи логічного аналізу, дедукції, індукції використані для дослідження змісту категорії "державна підтримка"; методи аналогії та системного підходу –для удосконалення класифікації державного механізму у системі економічної науки, уточнення її функцій та принципів. На основі системного підходу відображено місце державного механізму в системі державної політики та його інструментарій в управлінні фінансовими ресурсами.

Результати. Сформовано комплексний теоретичний підхід до розкриття сутності поняття "державна підтримка" з урахуванням різних аспектів цього багатогранного поняття. Визначено, що державне регулювання повинно забезпечувати ефективне функціонування державної підтримки як сукупності фінансово-економічних відносин і державних інститутів, що беруть участь в цих відносинах. Уточнено засоби і методи державної підтримки сільського господарства. Запропоновано основні заходи державної підтримки сільського господарства, котрі спрямовані на збільшення виручки виробників, і заходи, спрямовані на зниження витрат сільськогосподарських виробників.

Наукова новизна полягає у розвитку теоретичних положень та виробленні концептуального підходу щодо удосконалення фінансового механізму державної підтримки аграрного сектора для підвищення економічної ефективності його розвитку.

Практична значущість. Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання запропонованих у статті теоретичних розробок щодо удосконалення державної підтримки аграрного сектора економіки. Основні положення та висновки дослідження можуть бути використанні у навчальному процесі вищих навчальних закладів.

Ключові слова: продовольча безпека, сільськогосподарське виробництво, державна підтримка, бюджетне фінансування, державне регулювання, засоби, методи, форми державної підтримки, дотації, субсидії.

Киц М.В. ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Цель. Целью статьи является теоретическое обоснование государственной поддержки сельского хозяйства Украины для определения рационального пути выхода из финансового кризиса.

Методика исследования. Теоретической и методологической основой исследования являются труды отечественных и зарубежных ученых по проблемам обеспечения государственной поддержки сельского хозяйства, законодательные и нормативные акты.

При исследовании использовались исторический и логический методы, методы логического анализа, дедукции и индукции использованы для исследования содержания категории «государственная поддержка», методы аналогии и системного подхода – для совершенствования классификации государственного механизма в системе экономической науки, уточнения его функций и принципов. На основе системного подхода отражено место государственного механизма в системе государственной политики и его инструментарий в управлении финансовыми ресурсами.

Результаты. Сформирован комплексный теоретический подход к раскрытию сущности понятия «государственная поддержка» с учетом различных аспектов этого многогранного понятия. Определено, что государственное регулирование должно обеспечивать эффективное функционирование государственной поддержки как совокупности финансово – экономических отношений и государственных институтов, участвующих в этих отношениях. Уточнено средства и методы государственной поддержки сельского хозяйства. Предложены основные меры государственной поддержки сельского хозяйства, которые направлены на увеличение выручки производителей, и меры, направленные на снижение затрат сельскохозяйственных производителей.

Научная новизна заключается в развитии теоретических положений и выработке концептуального подхода по совершенствованию финансового механизма государственной поддержки аграрного сектора для повышения экономической эффективности его развития.

Практическая значимость. Практическое значение полученных результатов заключается в возможности использования предложенных в статье теоретических разработок по совершенствованию государственной поддержки аграрного сектора экономики. Основные положения и выводы исследования могут быть использованы в учебном процессе высших учебных заведений.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, сельскохозяйственное производство, государственная поддержка, бюджетное финансирование, государственное регулирование, средства, методы, формы государственной поддержки, дотации, субсидии.

Kits M.V. THEORETICAL SUBSTANTIATION OF STATE SUPPORT FOR AGRICULTURE

Purpose. The aim of the article is theoretical substantiation of state support for agriculture in Ukraine to determine the rational way out of the financial crisis.

Methodology of the study. Theoretical and methodological basis of the research is works of domestic and foreign scholars on problems of state support for agriculture, legislative and normative acts.

Historical and logical methods, methods of logical analysis, deduction and induction were used in the article to study the category “government support”; methods of analogy and systematic approach – to improve classification of the state mechanism in the system of economic science, clarify its functions and principles. It has been reflected the place of the state mechanism in the system of state policy and its toolkit in the management of financial resources based on the systematic approach.

Findings. It has been formed a comprehensive theoretical approach to the disclosure of the concept “government support” taking into account different aspects of this multifaceted concept. It has been determined that the state regulation should ensure the effective functioning of government support as a combination of financial and economic relations and state institutions that involved in these relationships. It has been clarified means and methods of state support for agriculture. The basic measures of state support for agriculture, which aimed at increasing revenue producers, and measures designed to reduce the cost of agricultural producers have been proposed in the article.

Originality. The novelty of the article lies in the development of theoretical propositions and developing a conceptual approach to the improvement of the financial mechanism of state support to the agricultural sector to improve economic efficiency of its development.

Practical value. The practical significance of the obtained results is the possibility of using in the article the proposed theoretical developments to improve the state support for the agrarian sector of economy. Basic provisions and conclusions of the study can be used in the educational process of higher education institutions.

Key words: food security, agricultural production, government support, budgetary financing, state regulation, means, methods, forms of government support, grants, subsidies.

Смушак М.В. ПОРЯДОК І ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ, ВИКОРИСТАННЯ, ОБЛІКУ, ОПОДАТКУВАННЯ ТА КОНТРОЛЮ ВНЕСКІВ У СТАТУТНИЙ КАПІТАЛ КОМУНАЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА.

Мета. Комплексне дослідження проблеми здійснення внесків у статутний капітал комунального підприємства на всіх етапах їх здійснення – фінансування, використання, обліку, оподаткування та контролю.

Методика дослідження. В процесі дослідження використано такі методи дослідження: теоретичного узагальнення – при вивченні питань фінансування, обліку, оподаткування та контролю; синтезу, індукції та дедукції – при дослідженні проблем здійснення внесків у статутний капітал комунального підприємства; аналізу, абстрагування та моделювання – при обґрунтуванні пропозицій щодо удосконалення процесів фінансування, обліку, оподаткування та контролю; методи бухгалтерського обліку, аудиту і контролю – при забезпеченні взаємоузгодження показників щодо формування і використання внесків у статутний капітал.

Результати. У статті обґрунтовано, що внески в статутні капітали комунальних підприємств плануються та здійснюються за кодом економічної класифікації видатків 3210 «Капітальні трансферти підприємства (установам, організаціям)» та є інвестиціями. Також аргументовано, що розпорядник коштів не несе жодної відповідальності за використання внесків у статутний капітал комунальним унітарним підприємством.

Наукова новизна. Доведено, що кошти, надані комунальному підприємству як внесок до статутного капіталу є його власними коштами, а не бюджетними. Їх фінансування має здійснюватися без включення такого підприємства до мережі одержувачів коштів на поточний рахунок, відкритий в комерційному банку.

Практична значущість. Одержані результати дослідження можуть бути використані фінансовими органами виконавчих комітетів місцевих рад, розпорядниками бюджетних коштів, комунальними підприємствами та іншими суб'єктами бюджетного процесу.

Ключові слова: статутний капітал, комунальне підприємство, розпорядник бюджетних коштів, інвестиція, майно, бюджетні кошти.

Смушак М.В. ПОРЯДОК И ОСОБЕННОСТИ ФИНАНСИРОВАНИЯ, ИСПОЛЬЗОВАНИЯ, УЧЕТА, НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ И КОНТРОЛЯ ВЗНОСОВ В УСТАВНЫЙ КАПИТАЛ КОММУНАЛЬНОГО ПРЕДПРИЯТИЯ.

Цель. Комплексное исследование проблемы осуществления взносов в уставный капитал коммунального предприятия на всех этапах их осуществления – финансирования, использования, учета, налогообложения и контроля.

Методика исследования. В процессе исследования использованы такие методы: теоретического обобщения – при изучении вопросов финансирования, учета, налогообложения и контроля; синтезу, индукции и дедукции, – при исследовании проблем осуществления взносов в уставный капитал коммунального предприятия; анализа, абстрагирования и моделирования – при обосновании предложений относительно усовершенствования процессов финансирования, учета, налогообложения и контроля; методы бухгалтерского учета, аудита и контроля – при обеспечении взаемоузгодження показателей относительно формирования и использования взносов в уставный капитал.

Результаты. В статье обоснованно, что взносы в уставные капиталы коммунальных предприятий планируются и осуществляются по коду экономической классификации расходов 3210 «Капитальные трансферты предприятиям (учреждениям, организациям)» и являются инвестициями. Также аргументированно, что распорядитель средств не несет ответственности за использование взносов в уставный капитал коммунального унитарного предприятия.

Научная новизна. Доказано, что средства, предоставленные коммунальному предприятию как взнос к уставному капиталу есть его собственными средствами, а не бюджетными. Их финансирование должно осуществляться без включения такого предприятия к сети получателей средств на текущий счет, открытый в коммерческом банке.

Практическая значимость. Полученные результаты исследования могут быть использованы финансовыми органами исполнительных комитетов местных советов, распорядителями бюджетных средств, коммунальными предприятиями и другими субъектами бюджетного процесса.

Ключевые слова: уставный капитал, коммунальное предприятие, распорядитель бюджетных средств, инвестиция, имущество, бюджетные средства.

Smushak M.V. PROCEDURE AND PECULIARITIES OF CALCULATION, USAGE, ACCOUNTING, TAXATION AND CONTROL OF CONTRIBUTIONS TO THE AUTHORISED CAPITAL OF A UTILITY ENTERPRISE

Purpose. The purpose of the article is an overall study of the issue of contribution to the authorized capital of a utility enterprise at all stages of implementation – finance, usage, calculation, taxation and control.

Methodology of research. In the article we used the following methods and techniques: theoretical generalization – to study the issues of financing, accounting, taxation and control; synthesis, induction and deduction – to research the problems of the contribution to the authorized capital of the utility enterprise; analysis, abstraction and modelling – for substantiation proposals for improving the process of financing, accounting, taxation and control; methods of accounting, auditing and control – while ensuring mutual parameters on the formation and use of contributions to the authorized capital, systems thinking approach and others.

Findings. It has been substantiated that the contributions to the authorized capital of utility enterprises are planned and carried out according to the economic classification code 3210 “Capital transfers to enterprises (institutions, organizations)”. These contributions are the investments. It was also argued that the funds administrator has no responsibility for the use of contributions to the authorized capital by the municipal unitary enterprise.

Originality. It has been proved that the funds provided by utility enterprise in the form of a contribution to the authorised capital as its own funds, rather than budget funds. Their funding should be realised without the inclusion of such enterprise to the recipients’ funds on current account that is opened in the commercial bank.

Practical value. The obtained results can be used by financial authorities of the executive committees of local councils, managers of budgetary funds, utility enterprises and other entities of the budget process.

Key words: authorized capital, utility enterprise, budget fund administrator, investment, property, budget funds.

Чорний В.С. ОСОБЛИВОСТІ ВИМІРЮВАННЯ ВЗАЄМОЗВ’ЯЗКІВ МІЖ ЯВИЩАМИ ТА ЇХ ОЗНАКАМИ В МИТНІЙ СТАТИСТИЦІ.

Мета. Виявити зв’язки між показниками зовнішньоторговельного обороту України та митними платежами, що надходять до державного бюджету, розкрити й описати ці зв’язки за допомогою статистичних методів, обґрунтувати отримані результати.

Методика дослідження. В процесі дослідження використовувалися економіко-статистичні та економіко-математичні методи. Методи економіко-математичного аналізу використовувалися для дослідження рівня взаємозв’язків між взаємозалежними показниками, зокрема метод кореляційно-регресійного аналізу - для виявлення та визначення характеру зв’язку між показниками зовнішньоторговельного обороту України та величиною митних платежів, що надходять до державного бюджету. Для розрахункової частини роботи використовувалась програма MS Excel (економіко-статистичний, кореляційно-регресійний та графічний аналіз).

Результати. У дослідженні кореляційних зв'язків між обсягом товарів, що переміщуються через митний кордон держави та величиною митних платежів, що надходять до державного бюджету отримано наступні результати:

1) виявлено наявність кореляційного зв'язку між досліджуваними ознаками внаслідок розрахунку відповідного коефіцієнта (r = 0,947);

2) вимірено надійність розрахованого коефіцієнта кореляції на основі перевірки значимості r на основі t-критерію Стьюдента ($t_{Ðîçð}$ = 9,333 >$t_{ТАБЛ}$ = 3,169);

3) підібрано рівняння регресії - математичної моделі, а також здійснено перевірку значимості рівняння регресії за допомогою критерію Фішера (F_p = 87,11 > F_m = 4,96)

4) на основі рівняння регресії розраховано еластичність зміни результативної ознаки y при зміні факторної ознаки x на 1%. (x =100 Å = 1,314%, та при x = 150 Å = 1,190%)

Наукова новизна. Вдосконалено методичні підходи до проведення кореляційного аналізу у митній статистиці. Встановлено, що існування зв'язку, де взаємодіють багато факторів, комбінація яких приводить до варіації значень результативної ознаки, можна виявити тільки при масовому спостереженні, виявляючи таким чином кореляційний зв'язок.

Практична значущість. Отримані результати сприятимуть забезпеченню підготовки періодичних публікацій з митної статистики зовнішньої торгівлі, проведенню різних аналітичних досліджень, зокрема одержати дані про розвиток зовнішньої торгівлі в регіональному аспекті, а також проводити аналіз експортно-імпортних операцій за окремими категоріями учасників зовнішньоекономічних зв'язків.

Ключові слова: зовнішньоторговельний оборот, митні платежі, кореляційно-регресійний аналіз, коефіцієнти.

Черный В.С. ОСОБЕННОСТИ ИЗМЕРЕНИЯ ВЗАИМОСВЯЗЕЙ МЕЖДУ ЯВЛЕНИЯМИ И ИХ ПРИЗНАКАМИ В ТАМОЖЕННОЙ СТАТИСТИКЕ.

Цель Выявить связи между показателями внешнеторгового оборота Украины и таможенными платежами, поступающих в государственный бюджет, раскрыть и описать эти связи с помощью статистических методов, обосновать полученные результаты.

Методика исследования. В процессе исследования использовались экономико-статистические и экономико-математические методы. Методы экономико-математического анализа использовались для исследования уровня взаимосвязей между взаимозависимыми показателями, в частности корреляционно-регрессионный анализ для выявления и определения характера связи между показателями внешнеторгового оборота Украины и величине таможенных платежей, поступающих в государственный бюджет. Для расчетной части работы использовалась программа MS Excel (экономико-статистический, корреляционно-регрессионный и графический анализ).

Результаты. В исследовании корреляционных связей между объемом товаров, перемещаемых через таможенную границу государства и величине таможенных платежей, поступающих в государственный бюджет получены следующие результаты :

1) выявлено наличие корреляционной связи между исследуемыми признаками результате расчета

соответствующего коэффициента (r = 0,947);

2) измерений надежность рассчитанного коэффициента корреляции на основе проверки значимости r на основе t -критерия Стьюдента ($t_{Ðîñ÷}$ = 9,333 >$t_{ТАБЛ}$ = 3,169);

3) подобрано уравнение регрессии - математической модели, а также осуществлена проверка значимости уравнения регрессии с помощью критерия Фишера (F_p = 87,11 > F_m = 4,96);

4) на основе уравнения регрессии рассчитано эластичность изменения результативного признака у при изменении факторного признака х на 1%. (x =100 Å = 1,314%, а при x = 150 Å = 1,190%).

Научная новизна. Усовершенствованы методические подходы к проведению корреляционного анализа в таможенной статистике. Установлено, что существование связи, где взаимодействуют многие факторы, комбинация которых приводят к вариации значений результативного признака, можно выявить только при массовом наблюдении, выявляя таким образом корреляционную связь.

Практическая значимость. Полученные результаты будут способствовать обеспечению подготовки периодических публикаций по таможенной статистике внешней торговли, проведению различных аналитических исследований, в частности получить данные о развитии внешней торговли в региональном аспекте, а также проводить анализ экспортно-импортных операций по отдельным категориям участников внешнеэкономических связей.

Ключевые слова: внешнеторговый оборот, таможенные платежи, корреляционно - регрессионный анализ, коэффициенты.

Chornyi V.S. MEASUREMENT PECULIARITIES OF THE RELATIONSHIPS BETWEEN PHENOMENA AND THEIR CHARACTERISTICS IN THE CUSTOMS STATISTICS

Purpose. The aim of the article is to identify the relationships between indicators of the foreign trade turnover in Ukraine and customs fees that come into the state budget, discover and describe these relationships with the help of statistical methods, substantiate the obtained results.

Methodology of research. Economic and statistical methods, economic and mathematical methods were used in the research process. Methods of economic and mathematical analysis were used for the study of relationships between related indicators, including the method of correlation and regression analysis - to identify and determine the nature of the relation between the indicators of the foreign trade turnover in Ukraine and the magnitude of customs fees that come into the state budget. The program MS Excel (economic and statistical, correlation and regression, graphical analysis) was used for the estimated part of the article.

Findings. The following results have been obtained in the research of the correlation connections between the amount of goods transported across the customs border of the state and the magnitude customs fees that come to the state budget:

5) the presence of correlation connection between the studied traits has been revealed due to the calculation of the coefficient (r = 0,947);

6) the reliability of the calculated correlation coefficient has been measured on the basis of verification of significance r on the basis of t-criterion of Student ($t_{Ðîçð}$ = 9,333 >t_{TABL} = 3,169);

7) the regression equation - a mathematical model has been chosen and the verification of the significance of the regression equation with the help of Fisher criterion has been done (F_p = 87,11 > F_m = 4,96);

8) the elasticity of the resultant variable y in changing the factor variable x on 1% was calculated on the basis of the regression equation. (x =100 Å = 1,314%, та при x = 150 Å = 1,190%)

Originality. It has been improved the methodical approaches to the correlation analysis in customs statistics. It has been established that existence of the connection, where many factors interact, the combination of which leads to the variation of effective features values can detect only in the mass observation, revealing the correlative connection.

Practical value. The obtained results will help to ensure the preparation of periodic publications on customs statistics of foreign trade, various analytical researches, in particular to obtain the information about the development of foreign trade in the regional aspect, and also to analyze the export-import operations in some categories of participants of foreign economic relations.

Key words: foreign trade turnover, customs fees, correlation and regression analysis, coefficients.

Гуца О.М. ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЦЕСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ ЯК ОСНОВА ЙОГО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Мета: показати, що впровадження процесно-орієнтованого підходу в управління підприємством є комплексним рішенням, яке забезпечує його економічну безпеку.

Методика дослідження: на початку дослідження застосовано метод порівняльного аналізу об'єктів, в даному випадку проектного та процесного підходів до реалізації процедур управління процесами.

Далі (до аналізу результатів) застосовано метод поетапного аналізу функціонування складних систем, за допомогою якого аналізуються два види діяльності з управління процесами - управління результатами бізнес-процесів у ході їх реалізації та управління структурою (дизайном) бізнес-процесів.

При розгляді впливу результатів реалізації процесно-орієнтованого підходу на ЕБП застосований метод аналізу причинно-наслідкових зв'язків.

Результати: встановлено, що впровадження процесно-орієнтованого підходу в управління підприємством попереджає та усуває (або знижує) негативний вплив всіх груп внутрішніх факторів, які пов'язані з виробничими та організаційними процесами, персоналом, фінансами.

Наукова новизна: вперше впровадження процесно-орієнтованого підходу в управління підприємством розглядається з точки зору забезпечення його економічної безпеки.

Практична значущість: вдосконалення процесів дає поліпшення характеристик процесів і, як наслідок, зменшення негативного впливу внутрішніх факторів в середньому на 20-30%.

Ключові слова: зовнішні та внутрішні фактори, процесно-орієнтований підхід, функціонально-орієнтований підхід, економічна безпека підприємства.

Гуца О.Н. ВНЕДРЕНИЕ ПРОЦЕССНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА В УПРАВЛЕНИЕ ПРЕДПРИЯТИЕМ КАК ОСНОВА ЕГО ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Цель: показать, что внедрение процессно-ориентированного подхода в управление предприятием является комплексным решением, обеспечивающим его экономическую безопасность.

Методика исследования: в начале исследования применен метод сравнительного анализа объектов, в данном случае проектного и процессного подходов к реализации процедур управления процессами.

Далее (до анализа результатов) применен метод поэтапного анализа функционирования сложных систем, с помощью которого анализируются два вида деятельности по управлению процессами - управление результатами бизнес-процессов в ходе их реализации и управление структурой (дизайном) бизнес-процессов.

При рассмотрении влияния результатов реализации процессно-ориентированного подхода на ЭБП применен метод анализа причинно-следственных связей.

Результаты: установлено, что внедрение процессно-ориентированного подхода в управление предприятием предупреждает и устраняет (либо снижает) отрицательное влияние всех групп внутренних факторов, связанных с производственными и организационными процессами, персоналом, финансами.

Научная новизна: впервые внедрение процессно-ориентированного подхода в управление предприятием рассматривается с точки зрения обеспечения его экономической безопасности.

Практическая значимость: совершенствование процессов дает улучшение характеристик процессов и, как следствие, уменьшение отрицательного влияния внутренних факторов в среднем на 20-30%.

Ключевые слова внешние и внутренние факторы, процессно-ориентированный подход, функционально-ориентированный подход, экономическая безопасность предприятия.

Hutsa O.M. INTRODUCTION OF THE APPROACH TO PROCESS MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE AS THE BASIS OF IT ECONOMIC SECURITY

Purpose: to show that introduction of the Approach to Process Management of the enterprise is the complex decision ensuring of it Economic Security.

Methodology of research: the Method of the Comparative Analysis of Objects is applied at the beginning of research, in this case objects it is Design Approach and Continuous Process Improvement to realization of procedures of management by processes.

The Method of the Stage-by-stage Analysis of Functioning of Difficult Systems is applied further (to the analysis of results). Two kinds of activity on management of processes - Management of Results of business processes during their realization and Management of Structure (design) of business processes are analyzed by means of this method.

The Method of the Analysis of Relationships of Cause and Effect is applied by consideration of influence of results of realization of the Approach to Process Management of the enterprise on it Economic Security.

Findings: it is established that introduction of the Approach to Process Management of the enterprise warns and eliminates (or reduces) negative influence of all groups of the Internal Factors connected with production and organizational processes, the personnel, finance.

Originality: for the first time introduction of the Approach to Process Management of the enterprise is considered from the point of view of ensuring of it Economic Security.

Practical value: Engineering of processes gives improvement of characteristics of processes and, as a result, reduction of negative influence of Internal Factors on the average for 20-30%.

Key words: Approach to Process Management of the enterprise, External and Internal Factors, Economic Security of the enterprise, Functional Approach to Management of the enterprise.

Августин Р.Р. ІДЕНТИФІКАЦІЯ СИСТЕМНИХ ХАРАКТЕРИСТИК ТА СТРУКТУРНИХ НАПРЯМІВ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЇЇ ДЕТІНІЗАЦІЇ

Метою дослідження є узагальнення системних характеристик проблем тінізації економічної діяльності та її структурних напрямів.

Методика дослідження. Методологічну основу дослідження склали загальнонаукові положення економічної теорії, макроекономіки, концепції тіньової економіки. Для досягнення поставленої мети у роботі використано наступні наукові прийоми і методи дослідження: аналізу і синтезу, наукової абстракції (для уточнення змісту поняття «тіньова економіка» враховуючи погляди сучасних вчених-економістів); системно-структурний метод (для визначення структурних напрямів тінізації економіки тим самим розглядаючи іллегалізацію економіки на глобальному рівні, різні достатньо розповсюджені види транснаціональної злочинної діяльності); графічний метод (для ілюстрації розподілу тіньової економічної діяльності за статистичними та економічними причинами).

Результати. Обґрунтовано актуальність визначення системних Визначено системні характеристики проблем тінізації економічної діяльності та негативних наслідків її розвитку. Ідентифіковано вплив системної тінізації національного господарства на механізм відтворення соціально-економічних і суспільних процесів.

Наукова новизна полягає у систематизації теоретичних підходів до структуризації напрямів тінізації економіки як передумови її детінізації.

Практична значущість. Отримані результати дослідження є основою подальшого розвитку наукових обґрунтувань щодо утворення «системної тінізації економіки», наслідки якої негативні та руйнівні у контексті життєдіяльності і безпеки держави.

Ключові слова: тінізація, тіньова економіка, економічна діяльність, іллегальна діяльність, злочинна діяльність, відмивання коштів.

Августин Р.Р. ИДЕНТИФИКАЦИЯ СИСТЕМНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК И СТРУКТУРНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ТЕНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ КАК ПРЕДПОСЫЛКА ЕЕ ДЕТЕНИЗАЦИИ

Целью исследования является обобщение системных характеристик проблем тенизации экономической деятельности и ее структурных направлений.

Методологическую основу исследования составили общенаучные положения экономической теории, макроэкономики, концепции теневой экономики. Для достижения поставленной цели в работе использованы следующие научные приемы и методы исследования: анализа и синтеза, научной абстракции (для уточнения содержания понятия «теневая экономика» учитывая взгляды современных ученых - экономистов); системно-структурный метод (для определения структурных направлений тенизации экономики тем самым рассматривая иллегализация экономики на глобальном уровне, различные достаточно распространенные виды транснациональной преступной деятельности); графический метод (для иллюстрации распределения теневой экономической деятельности по статистическим и экономическими причинами).

Результаты. Обосновано актуальность определения системных характеристик проблем тенизации экономической деятельности и негативных последствий ее развития. Автором идентифицировано влияние системного тенизации национального хозяйства на механизм воспроизводства социально - экономических и общественных процессов.

Научная новизна заключается в систематизации теоретических подходов к структуризации направлений тенизации экономики как предпосылки ее детенизации .

Практическая значимость. Полученные результаты исследования являются основой дальнейшего развития научных обоснований по созданию «системной тенизации экономики», последствия которой негативные и разрушительные в контексте жизнедеятельности и безопасности государства.

Ключевые слова: тенизация, теневая экономика, экономическая деятельность, иллегальна деятельность, преступная деятельность, отмывание средств.

Auhustyn R.R. IDENTIFICATION OF SYSTEM CHARACTERISTICS AND STRUCTURAL DIRECTIONS OF SHADOWING ECONOMY AS A PREREQUISITE OF ITS LEGALIZATION

Purpose. Aim of the research is generalization of system characteristics about problems of economic activities shadowing and its business areas.

Methodology of research. Methodological basis of the research is the general scientific positions about economic theory, macroeconomics and the concept of shadow economy. To achieve the aim in this research such techniques and methods were used: analysis and synthesis, scientific abstraction (to clarify the meaning of «shadow economy» considering the views of modern scientists and economists), systemic and structural method (to determine the structural trends of the shadow economy, considering illegalization of economy on a global scale, quite different common types of transnational crime), graphical method (to illustrate the distribution of shadow economic activities by statistical and economic reasons).

Findings. System characteristics of problem about shadow economic activities and negative effects of its development have been defined. Effect from systemic shadowing of the national economy on the reproduction mechanism of economic and social processes has been identified.

Originality. Scientific innovation consists in the systematization of theoretical approaches to structure areas of shadow economy as a precondition for its deshadowing.

Practical value. Theoretical and methodological recommendations, which are developed in this research, can be used for further development about scientific evidence. It might be creation of "system shadow economy", the consequences of which are negative and destructive in the context of life and national security.

Key words: shadowing, shadow economy, economic activity, illegal activity, criminal activity, «money laundering»

ВИМОГИ ДО МАТЕРІАЛІВ,
що подаються для опублікування у науково-виробничому журналі
“ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА”

Науково-виробничий журнал “Інноваційна економіка” зареєстрований ВАК України у переліку № 20 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (Бюлетень ВАК України № 7 (93) 2007 с. 3; Постанова Президії ВАК України від 10.03.2010 р. № 1-05/2).

Науково-виробничий журнал “Інноваційна економіка” виходить **щомісячно** обсягом до 30 ум. друк. арк. До друку приймаються статті, що мають науково-виробничу і практичну цінність. Автор має право представити тільки одну наукову статтю в один номер, яка раніше не публікувалася.

1. До друку подаються статті (електронний та роздрукований варіанти (1 примірник)) у форматі **MS Word 97-2003 (doc) або (rtf)**. Документи Word 2007 і вище (**docx**) не приймаються.

2. Приймаються до розгляду статті українською, російською або англійською мовами (обсягом 10-20 сторінок тексту, роздрукованого на папері формату А4 **через 1,5 інтервал, кеглем 14**, **шрифтом Times New Roman**; **поля з усіх сторін – 20 мм).**

3. Структура статті **(1,5 інтервал): рядок 1** — УДК (вирівнювання по лівому краю); **рядок 2** — прізвище та ініціали автора (співавторів); **рядок 3** — науковий ступінь і вчене звання, посада та місце роботи (повна назва кафедри або іншого структурного підрозділу, без абревіатур), кожен співавтор з нового рядка, вирівнювання по правому краю; **рядок 4** — назва статті (вирівнювання по центру, напівжирний шрифт, великі літери), **рядок 5** — текст статті із зазначенням необхідних елементів (згідно пункту 4 даних вимог). Текст статті закінчується висновками з проведеного дослідження та використаною літературою.

4. Відповідно до постанови Президії ВАК України від 15.01.2003 р. №7-05/1 “Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліку ВАК України” наукові статті, що подаються до друку, повинні містити такі необхідні елементи з їх зазначенням:

Постановка проблеми, де обґрунтовується актуальність теми (*висвітлюються існуючі проблеми з напряму дослідження в масштабах країни, галузі, підприємств, визначені напрями державної політики у їх вирішенні, їх зв’язок із поставленими науковими чи практичними завданнями*).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, де вказуються основні вітчизняні та зарубіжні вчені-дослідники, які займаються визначеною проблематикою, подається аналіз останніх результатів їх досліджень і публікацій, а також **обов’язково висвітлюються невирішені частини** загальної проблеми, яким присвячена стаття.

Постановка завдання, де формулюється мета і завдання, об’єкт та предмет дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження, де висвітлюються теоретичні та практичні аспекти отриманих результатів дослідження.

Висновки та подальші дослідження, де подаються розгорнуті конкретні висновки (по пунктах) за результатами дослідження та перспективи подальших розробок у цьому напрямку.

Література (не менше 8-ми джерел**)** розміщується після статті у порядку згадування або у алфавітному порядку, друкується через 1,5 інтервалу, кеглем 14, шрифтом Times New Roman і оформляється у відповідності до наказу **ВАК № 63 від 26.01.2008 р.** та встановленими вимогами міждержавного стандарту **ДСТУ ГОСТ 7.1:2006.**

5. Посилання на літературу в тексті слід давати в квадратних дужках, наприклад, [2, с. 25; 5, с. 33–38], в яких перша цифра вказує порядковий номер джерела в списку літератури, а друга – відповідну сторінку в цьому джерелі; одне джерело (без сторінок) відокремлюється від іншого крапкою з комою [3; 4; 6; 8; 12; 15].

Окрім того, обов’язково подається **список літератури англійською мовою** (***вимоги, що стосуються реферату та списку літератури англійською мовою, продиктовані обов’язковими вимогами світових реферативних баз даних)***.

6. Після літератури подається **розширена анотація у формі реферату**, який має охоплювати **200-250 слів** і висвітлювати такі структурні питання: ***тему статті, мету, методику дослідження, результати, наукову новизну, практичну значущість, ключові слова (додаток 1).***

7. Вимоги до структури та оформлення матеріалів:

– всі структурні розділи по тексту мають бути виділені жирним шрифтом;

– всі статистичні дані мають бути підкріплені посиланнями на джерела;

– всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела;

– якщо в огляді літератури або далі по тексту Ви посилаєтесь на прізвище вченого – його публікація має бути у загальному списку літератури;

– вторинне цитування не дозволяється;

– виклад основного матеріалу дослідження закінчувати текстом, а не таблицею чи рисунком.

8. Кількість табличного матеріалу та ілюстрацій повинна бути доречною. Цифровий матеріал подається у таблиці, що має порядковий номер, вирівнювання по правому краю (наприклад, *Таблиця 1*) і назву (друкується над таблицею посередині напівжирним шрифтом, наприклад, **Кількість малих підприємств в Україні**). Текст таблиці подається **шрифтом Times New Roman, кегль 12, інтервал 1**). Рисунок повинен бути єдиним графічним об’єктом (тобто згрупованим). Після таблиць та рисунків – зазначити **джерело** *([ ]; розробка автора; складено автором на основі [ ] тощо).* Для рисунків, зроблених в програмі Excel, потрібно додатково до статті відправити файл Excel (2003). Ілюстрації також потрібно нумерувати і вони повинні мати назви, які вказуються поза згрупованим графічним об’єктом, (наприклад, **Рис. 1. Динаміка рівня заробітної плати в Україні**). Ілюстративний матеріал обов’язково повинен бути контрастним чорно-білим, спосіб заливки в діаграмах – штриховий). Формат таблиць та рисунків **лише книжний**. Формули (з стандартною нумерацією) виконуються в редакторі Microsoft Equation. Підписи рисунків та формул повинні бути доступні для редагування. **Усі графічні об’єкти не повинні бути сканованими.**

9. У статті не повинно бути переносу слів та використання макросів. При наборі слід вимкнути автоматичний “м’який” перенос (заборонені “примусові” переноси – за допомогою дефісу). Абзаци позначати тільки клавішею

“Enter”, не застосовувати пробіли або табуляцію (клавіша “Tab”). Не допускається використовувати ущільнений або розріджений шрифт. Назва файлу має відповідати прізвищу автора (наприклад: **Петренко. doc**, **Петренко. rtf**).

10. Порядок подання статті.

10.1. До редакції подається електронний варіант статті (***див. додаток 1***) та заявки (***див. додаток 2***) для попереднього розгляду на предмет відповідності тематиці та вимогам журналу.

10.2. При позитивному висновку до редакції надсилається **паперовий** пакет документів:

– заявка (***див. додаток 2***);

– примірник статті у роздрукованому варіанті, підписаний на останньому аркуші автором (співавторами);

– рецензія (*крім авторів – докторів наук*), підписана доктором наук і завірена печаткою тієї установи, де працює рецензент;

– експертний висновок про можливість відкритої публікації поданої статті (***див. додаток 3***);

– витяг із протоколу засідання кафедри (відділу) з рекомендацією статті для друку;

– копія квитанції про оплату вартості публікації (*оплата здійснюється після затвердження редколегією статті до друку*);

– **додатково подається в електронному вигляді стаття англійською мовою** для розміщення на сайті журналу (*згідно наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17.10.2012 за № 1111, п. 2.9 “Про обов’язкову наявність статей англійською мовою на веб-сторінці видання”*).

11. Переклад **розширеної анотації (реферат) та стаття англійською мовою** повинен бути достовірним (не машинним) (*при наявності проблем з достовірністю перекладу, редакція може допомогти у їх вирішенні*).

12. Для **аспірантів** на першій сторінці статті робиться примітка внизу, в якій вказуються прізвище та ініціали наукового керівника, його науковий ступінь та вчене звання.

13. Для оформлення списку літератури англійською мовою бажаним є стиль APA (http://www.apastyle.org/).

14. Транслітерувати інформацію потрібно згідно постанови КМУ від 27.01.2010 №55 (http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/55-2010-%D0%BF)

Автор несе відповідальність за оригінальність тексту статті (за плагіат відповідає автор), точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних назв, географічних назв та інших відомостей, а також за те, що в матеріалах не містяться дані, що не підлягають відкритій публікації.

Скорочення слів і словосполучень, крім загальноприйнятих, не допускається.

Матеріали, оформлені з відхиленням від зазначених вимог, редколегія не розглядає.

Остаточне рішення про публікацію ухвалюється Редакційною колегією, яка також залишає за собою право на додаткове рецензування, редагування і відхилення статей.

Автору (авторам) статті висилається один авторський примірник журналу. Про додаткові примірники попереджувати завчасно з відповідною доплатою.

Автори дають згоду на збір і обробку персональних даних з метою включення їх в базу даних відповідно до Закону України № 2297-VI “Про захист персональних даних” від 01.06.2010. Імена та електронні адреси, які вказуються користувачами сайту цього журналу, будуть використовуватись виключно для виконання внутрішніх технічних завдань цього журналу; вони не будуть поширюватись та передаватись стороннім особам.

Відшкодування витрат за комплекс поліграфічних робіт і доставку журналу автору складає **30 грн. за сторінку**.

Банківські реквізити:
Одержувач: ПП Стельмащук Антон Михайлович
Код одержувача: 1729201934
Р/р 26001000258126 в ПАТ «Укрсоцбанк», **МФО** 300023
Призначення платежу За послуги опублікування статті в журналі від *прізвище ініціали*

Адреса для листування:
Редакція журналу “Інноваційна економіка”
Тернопільська державна с/г дослідна станція ІКСГП НААН
вул. Тролейбусна, 12, к. 214
м. Тернопіль
46027

Контактна особа: Довгань Ольга Михайлівна
Тел. роб. (0352) 51-31-60
Тел. моб. 098 942-08-82 (в робочі дні з 9.00 до 17.00)
Email: olga_dovgan@ukr.net
Web: www.ie.at.ua

Додаток 1

ВЗІРЕЦЬ

УДК 631.1

Шевченко О.І.,
к.е.н., доцент, професор кафедри менеджменту
Скакун А.М.,
аспірант*
Одеський державний аграрний університет

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

***Постановка проблеми*.** Відтворення персоналу сільськогосподарських підприємств відбувається в нових соціально-економічних умовах ...

***Аналіз останніх досліджень і публікацій*.** Проблеми ефективного формування і використання персоналу підприємств … вивчали такі науковці, як В.Антонюк [1], … та ін. (*викласти короткий аналіз результатів їх досліджень та невирішені частини загальної проблеми)*.

Однак у більшості наукових розвідок мало уваги приділено … Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і практичному аспектах.

***Постановка завдання*.** Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо ...

***Виклад основного матеріалу дослідження*.** Персонал підприємства формується та змінюється під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників ...

***Висновки та подальші дослідження*.** Таким чином, відтворення персоналу сільськогосподарських підприємств … .

Література

1. Антонюк В. Кадри для інноваційної діяльності: проблеми формування та використання / В. Антонюк // Україна : аспекти праці. – 2007. – № 5.– С. 42-47.

…

8. …

References

1. Antoniuk, V. (2007), “Staff for innovation: problems of formation and use”, *Ukraina: aspekty pratsi*, pp. 42-47.

…

8. …

Анотація

Шевченко О.І., Скакун А.М.
ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Орієнтовна структура:
Мета. **як у статті**
Методика дослідження (75 слів).
Результати (90 слів).
Наукова новизна (30 слів).
Практична значущість (35 слів).
Ключові слова (до 10 слів)

Annotation

Shevchenko O.I., Skakun A.M.
PROBLEMS OF FORMATION AND THE USE OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISES
Purpose.
Methodology of research.
Findings.
Originality.
Practical value.
Key words.

Аннотация

Шевченко О.И., Скакун А.М.
ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПЕРСОНАЛА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ
Цель.
Методика исследования.
Результаты.
Научная новизна.
Практическая значимость.
Ключевые слова.

---

* *Науковий керівник: Антонов В.О. – д.е.н., професор*

Додаток 2

ЗАЯВКА
на розміщення статті у науково-виробничому журналі
“Інноваційна економіка”

Прізвище, ім’я, по батькові _____
Місце роботи_____
Посада_____
Науковий ступінь_____
Вчене звання_____
Назва статті_____
E-mail:_____

Адреса та телефон для контактів та надсилання авторського примірника:
Зразок: Скакун А.М.
вул. Дерибасівська, буд. 15, кв. 10
м. Одеса, 65000
тел. - 0982531455

Підтверджую своє бажання розмістити статтю у науково-виробничому журнал **“Інноваційна економіка”**. Погоджуюсь з усіма висунутими редакційною колегією вимогами щодо змісту, обсягу, оформлення і порядку подання матеріалів.

Даю згоду на збір і обробку персональних даних з метою включення їх в базу даних відповідно до Закону України № 2297-VI “Про захист персональних даних” від 01.06.2010.

Дата Підпис

Додаток 3

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Проректор з наукової роботи
_____
(назва установи, організації, ВНЗ)

_____
(ПІБ, підпис)

“____” _____20____ р.

ЕКСПЕРТНИЙ ВИСНОВОК

про можливість опублікування матеріалів у пресі
та інших засобах масової інформації

Експертна комісія (експерт): _____
(назва установи, організації, ВНЗ)

розглянувши статтю _____
(ПІБ автора (ів), назва статті)

підтверджує, що в матеріалах статті не містяться факти, які представляють державну таємницю.

Висновок: стаття _____
(ПІБ автора (ів), назва статті)

може бути представлена до відкритого друку.

Голова комісії (експерт) _____
(ПІБ, підпис)

МП